ARCHEOLOGICKÉ VÝSKUMY A NÁLEZY NA SLOVENSKU

V ROKU 2017

NITRA 2023

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED, V. V. I.

ARCHEOLOGICKÉ VÝSKUMY A NÁLEZY NA SLOVENSKU

V ROKU 2017

NITRA 2023

Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 2017

Odborní redaktori / Expert editors Ivan Cheben, Klaudia Daňová

Redakčná rada / Editorial board Ivan Cheben, Klaudia Daňová, Marek Vojteček, Jiří Doležel, Martin Krenn

Recenzenti / Reviewers Juraj Bartík, Jozef Labuda

Anglický preklad / English translation Viera Tejbusová a autori

Počítačová sadzba / Layout Beáta Jančíková

© Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra 2023

Rozširuje / Distribued by Archeologický ústav SAV, v. v. i., Akademická 2, 949 21 Nitra
e-mail: nraukniz@savba.sk

Tlač / Printed by VEDA, vydavateľstvo SAV, Centrum spoločných činností SAV, v. v. i., Bratislava

ISBN 978-80-8196-063-5
ISSN 0231-925X

Za znenie a obsah príspevkov zodpovedajú autori. / Authors are responsible for their contributions.

Na obálke je nádoba želiezovskej skupiny z hrobu G4/S21 vo Vrábľoch.

On the cover is vessel of the Želiezovce group from burial G4/S21 in Vráble.

OBSAH / CONTENT

Mapa lokalít / Map of locations 10

Prehľad lokalít / Overview of locations 11

Peter Barta – Dominik Drozd – Martin Neumann – Jozef Urminský
Archeologický výskum v areáli zámku v Hlohovci 14
Archaeological Excavation in the Area of the Castle in Hlohovec 16

Igor Bazovský – Marek Budaj – Radoslav Čambal – Martin Furman
Prieskum a zisťovací výskum v Tvrdošovciach 16
Survey and Evaluation Excavation in Tvrdošovce 17

Igor Bazovský – Vladimír Turčan
Záchranné výskumy v Bratislave-Rusovciach 17
Rescue Excavations in Bratislava-Rusovce 17

Jozef Bátora
Záverečná sezóna výskumu opevneného sídliska zo staršej doby bronzovej v Santovke 18
Final Season of Excavation of the Fortified Settlement from the Early Bronze Age in Santovka 18

Jozef Bátora – Martin Neumann – Tibor Pálinkás
Výskum opevneného sídliska badenskej a hatvanskej kultúry v Šahách 18
Excavation of the Fortified Settlement of the Baden and Hatvan Cultures in Šahy 20

Jozef Bátora – Knut Rassmann
Výsledky archeologického výskumu vo Vrábľoch 20
Results of Archaeological Excavation in Vráble 20

Jozef Bátora – Peter Tóth
Záverečná sezóna výskumu opevneného sídliska zo staršej doby bronzovej v Rybníku 21
The Final Excavation Season at the Fortified Settlement from the Early Bronze Age in Rybník 21

Peter Bednár – Peter Debnár – Lucia Nezvalová
Výskum v areáli veľkoprepošstsva v Nitre 22
Excavation in the Area of the Provostry in Nitra 23

Peter Bednár – Michal Šimkovic
Pokračovanie výskumu Vinianskeho hradu 23
Continuation of Excavation at Viniansky hrad Castle 24

Ján Beljak – Peter Bednár – Peter Debnár – Peter Fecko – Rastislav Hreha –
Eva Horváthová – Róbert Malček – Matúš Melo – Elena Miroššayová –
Adrián Nemergut – Marián Soják – Marek Vojteček
Archeologický prieskum na trase prepojovacieho VTL plynovodu Poľsko – Slovensko 25
Archaeological Survey Along the Interconnecting High Pressure Gas Pipeline Poland – Slovakia 26

Ján Beljak – Noémi Beljak Pažinová – Mária Putško
Výskum Pustého hradu vo Zvolene 27
Investigation of Pustý hrad Castle in Zvolen 32

Ján Beljak – Vladimír Mitáš
Archeologický prieskum stredného a horného Poiplia 32
Archaeological Survey of the Central and Upper Poiplie Region 33

Ján Beljak – Maxim Mordovin
Výskum na hrade Čabraď 33
Excavation at the Castle of Čabraď 34

Noémi Beljak Pažinová – Dominik Repka
Terénne aktivity Katedry archeológie v Nitre 35
Field Activities of the Department of Archaeology in Nitra 37

Lucia Benediková
Výskum na Skale v Streženiciach ... 38
Excavations on Skala in Streženice ... 39

Mário Bielich
Desiata sezóna archeologického výskumu Lietavského hradu ... 40
The Tenth Season of Archaeological Excavation at Lietavský hrad Castle ... 41

Mário Bielich
Prvá sezónna archeologického výskumu Plaveckého hradu ... 41
The First Season of Archaeological Excavation at Plavecký hrad Castle ... 42

Zora Bielichová
Zvieracie zvyšky z rituálneho sídliskového objektu v Spišskom Štvrtku ... 42
Animal Remains from the Ritual Settlement Pit in Spišský Štvrtok ... 44

Martin Bóna – Mojmír Choma – Kamil Švaňa
Výskumy na I. predhradí Čachtického hradu ... 44
Excavations at I. Outer Bailey of Čachtice Castle ... 45

Klaudia Daňová
Výskum v Komárne ... 45
Excavation in Komárno ... 46

Zdeněk Farkaš – Igor Choma – Lucia Pilková
Ôsmy rok archeologického výskumu na hrade Čeklís ... 46
Year eight of the Archaeological Excavation at the Castle of Čeklís ... 48

Zdeněk Farkaš – Igor Choma – Pavol Jelínek – Lucia Pilková
Tretia etapa záchranného výskumu v Senici ... 48
Stage Three of the Rescue Excavation in Senica ... 49

Eva Fottová
Šiesta etapa archeologického výskumu na hrade Divín ... 49
Stage Six of the Excavation at the Castle of Divín ... 51

Eva Fottová
Rekonštrukcia plynovodov v centre Trenčína ... 52
Reconstruction of Gas Pipelines in the Centre of Trenčín ... 54

Eva Fottová – Michal Holeščák
Záchranný výskum v Malom Cetíne ... 54
Rescue Excavation in Malý Cetín ... 55

Gabriel Fusek – Michal Holeščák – Andrea Slaná – Zuzana Staneková
Piata sezóna výskumu na hradisku Veľký vrch v Divinke ... 55
Season Five of Excavation at the Hillfort of Veľký vrch in Divinka ... 56

Miroslav Hronec – Peter Šimčík – Kamil Švaňa
Záchranný výskum Košickej brány v Levoči ... 56
Rescue Excavations of Košice Gate in Levoča ... 57

Ivan Cheben – Martin Furholt
Prieskum a dokumentácia sídlisk kultúry s lineárnou keramikou a želiezovskej skupiny
v povodí horného toku Žitavy ... 58
Research and Documentation of the Settlements of the Linear Pottery Culture and Želiezovce Group
in the Upper Žitava Valley ... 61

Ivan Cheben – Martin Furholt
Výskum vchodov do ohradeného areálu kultúry s lineárnou keramikou vo Vrábľoch ... 62
Investigation of Entrances to the Enclosed Area of the Linear Pottery Culture in Vráble ... 66

Miroslava Kissová – Gertrúda Březinová – Martin Bóna
Záchranný archeologický výskum v záhrade Nitrianskej galérie ... 68
Rescue Excavation in the Garden of Nitra Gallery ... 69

Mária K o t o r o v á - J e n č o v á
Nálezy fajok zo Stropkova 69
Finds of Pipes from Stropkov 71

Mária K o t o r o v á - J e n č o v á – Jozef K i k l i c a
Náhodný nález rímskej mince z Breznice 71
Accidental Find of a Roman Coin from Breznica 72

Branislav K o v á r – Miroslav M a t e j k a
Archeologický výskum Oporného múru pri Žigmundovej bráne na Bratislavskom hrade 72
Archaeological Excavation of the Retaining Wall near the Sigismund Gate at the Castle of Bratislava 75

Rudolf K u j o v s k ý – Katarína B a r á n k o v á – Pavol B o b e k
Objekt z neskorej doby rímskej vo Veľkom Záluží 75
Feature from the Late Roman Period in Veľké Zálužie 76

Martin K v i e t o k – Veronika K v i e t k o v á
Prvá sezóna výskumu sídliska z doby železnej v Brusne 76
Season One of the Excavation at the Iron Age Settlement in Brusno 78

Lucia L u š t í k o v á
Výskumy počas rekonštrukcie plynovodov v Košiciach 78
Excavations during Reconstruction of Gas Pipelines in Košice 79

Lucia L u š t í k o v á
Záchranný výskum v Rimavskej Sobote 80
Rescue Excavation in Rimavská Sobota 80

Róbert M a l č e k
Výsledky výskumu v intraviláne Dolných Lefantoviec 80
Results of the Excavation in the Urban Area of Dolné Lefantovce 81

Róbert M a l č e k
Záchranný výskum v areáli kaštieľa v Jelšave 81
Rescue Excavation in the Area of the Manor in Jelšava 84

Róbert M a l č e k
Výskum meštianskeho domu v Krupine 85
Excavation at the Burgher House in Krupina 86

Róbert M a l č e k
Výsledky záchranného terénneho výskumu vo Zvolene 86
Results of Rescue Field Excavation in Zvolen 87

Róbert M a l č e k – Vladimír M i t á š – Zuzana P o l á k o v á
Nedeštruktívna prospekcia Širkovského hradu v Širkovciach 87
Non-destructive Prospecting of the Castle in Širkovce 89

Róbert M a l č e k – Viktória T i t t o n o v á – Bianka V o z á r o v á
Výsledky výskumu na hrade Fiľakovo 89
Results of the Excavation at the Castle of Fiľakovo 93

Juraj M a l e c
Archeologický výskum Velatického sídliska v Ivanovciach 93
Archaeological Excavation of the Velatice Settlement in Ivanovce 94

Juraj M a l e c
Archeologický výskum na Kováčskej ulici v Košiciach 94
Archaeological Excavation in Kováčova ulica Street in Košice 96

Michaela M a n d á k N i k l o v á
Nález sídliskového objektu v Dolných Obdokovciach 96
Discovery of a Settlement Feature in Dolné Obdokovce 97

Jana M e l l n e r o v á Š u t e k o v á
Predstihový archeologický výskum v areáli evanjelického a. v. kostola v Žiline 97
Development-Led Excavation in the Area of the Evangelical A. C. Church in Žilina 98

Adrián N e m e r g u t – Beáta M i l o v á
Prieskum paleolitických lokalít na Poiplí ... 98
Survey of Paleolithic Sites in the Region of Poiplie ... 100

Gabriel N e v i z á n s k y
Kvádske sídlisko v Ipeľskom Sokolci ... 100
The Quadi Settlement in Ipeľský Sokolec ... 101

Róbert Ö l v e c k y
Záchranný archeologický výskum v Bratislave na Račianskom mýte ... 101
Rescue Excavation in Bratislava-Račianske mýto ... 102

Róbert Ö l v e c k y
Záchranný archeologický výskum pri stavbe rodinných domov vo Svätoplukove ... 102
Rescue Excavation at Construction of Private Houses in Svätoplukovo ... 103

Róbert Ö l v e c k y
Záchranné archeologické výskumy v Trnave ... 103
Rescue Excavations in Trnava ... 105

Róbert Ö l v e c k y
Záchranný archeologický výskum v obci Tupá ... 106
Rescue Excavation in the Village of Tupá ... 106

Karol P i e t a – Zbigniew R o b a k
Výskum včasnostredovekej aglomerácie Bojná v roku 2017 ... 107
Excavation of the Early Medieval Agglomeration of Bojná in 2017 ... 108

Martin P r i s t á š
Archeologický výskum komitátneho a župného hradu Zemplín ... 109
Archaeological Excavation of the County Castle of Zemplín ... 110

Matej R u t t k a y – Marián S o j á k
Štvrtá etapa výskumu lokality Štrba-Šoldov ... 110
Stage Four of Excavation at the Site of Štrba-Šoldov ... 113

Marián S o j á k
Výskum pri Kostole Narodenia Panny Márie v Spišskom Štiavniku ... 113
Excavation at the Church of the Nativity of the Virgin Mary in Spišský Štiavnik ... 115

Marián S o j á k
Výskum zaniknutého Kostola sv. Jána evanjelistu vo Vlkovej-Levkovciach ... 116
Excavation at the Demised Church of St. John the Evangelist in Vlková-Levkovce ... 119

Marián S o j á k
Prvé dve etapy záchranného výskumu v Spišskej Novej Vsi ... 119
Fisrt Two Stages of the Rescue Excavation in Spišská Nová Ves ... 122

Marián S o j á k – Miroslav T e r r a y
Georadarový prieskum v Kostole sv. Michala Archanjela v Gánovciach ... 122
Georadar Survey in the Church of St. Michael the Archangel in Gánovce ... 123

Petra Š i m o n č i č o v á K o ó š o v á
Archeologický výskum na Jakubovom námestí v Bratislave-Starom Meste ... 124
Archaeological Excavation in Jakubovo Námestie Square in Bratislava-Staré Mesto ... 124

Kamil Š v a ň a
Záchranné výskumy v Spišských Vlachoch ... 125
Rescue Excavations in Spiške Vlachy ... 125

Kamil Š v a ň a – Miroslav H r o n e c
Záchranný výskum na Hradisku 1 v Smižanoch ... 126
Rescue Archaeological Excavation of Hillfort Hradisko 1 in Smižany ... 126

Kamil Š v a ň a – Miroslav H r o n e c
Záchranný výskum v Prešove-Šalgovíku ... 127
Rescue Archaeological Excavation in Prešov-Šalgovík ... 127

Jakub Tamaškovič – František Žák Matyasowszky – Denisa Diačiková – Daniel Javorek – Daniela Krajčiová – Michal Ontko – Bohuslav Šebesta – Marek Šútor – Miroslav Vrablec
Polykultúrna lokalita v katastrálnom území Tôň 128
Polycultural Site in the Cadastral Area of Tôň 130

Terézia Vangľová
Záchranný archeologický výskum v areáli Kláštora benediktínov v Hronskom Beňadiku 131
Rescue Excavation in the Area of the Benedictine Monastery in Hronský Beňadik. 131

Marek Vojteček – Klaudia Daňová – Monika Gabulová – Michal Cheben – Adrián Nemergut – Miroslava Kissová – Terézia Vangľová
Archeologické výskumy v priemyselnom parku v Nitre 132
Archaeological Excavations in the Industrial Park in Nitra 136

Jarosław Wilczyński – Ondrej Žaár – György Lengyel – Adrián Nemergut – Ľubica Žaárová
Revízny archeologický výskum v Trenčianskych Bohuslaviciach 138
Revisory Excavation in Trenčianske Bohuslavice 138

Ondrej Žaár – Ľubica Žaárová
Záchranné archeologické výskumy spoločnosti PAMARCH v roku 2017 139
Rescue Excavations of the PAMARCH Company in 2017 141

František Žák Matyasowszky – Denisa Diačiková – Ladislav Chmelo – Daniel Javorek – Daniela Krajčiová – Michal Ontko – Bohuslav Šebesta – Marek Šútor – Jakub Tamaškovič
Sídliskový objekt kultúry s lineárnou keramikou v extraviláne Levíc 141
Settlement Feature of the Linear Pottery Culture Outside the Urban Area of Levice 141

František Žák Matyasowszky – Ladislav Chmelo – Denisa Diačiková – Daniel Javorek – Michal Ontko – Bohuslav Šebesta – Marek Šútor – Jakub Tamaškovič – Miroslav Vrablec
Nové žiarové pohrebisko v Levoči 141
New Cremation Burial Ground in Levoča 142

František Žák Matyasowszky – Denisa Diačiková – Daniel Javorek – Daniela Krajčiová – Michal Ontko – Bohuslav Šebesta – Jakub Tamaškovič
Stredoveké a novoveké nálezy z Nitry-Párovic 142
Medieval and Postmedieval Finds from Nitra-Párovce 142

František Žák Matyasowszky – Ladislav Chmelo – Daniel Javorek – Daniela Krajčiová – Bohuslav Šebesta – Eva Šebestová – Jakub Tamaškovič
Časť polykultúrneho sídliska v Trenčíne 143
Part of the Polycultural Settlement in Trenčín 143

František Žák Matyasowszky – Denisa Diačiková – Ladislav Chmelo – Daniel Javorek – Daniela Krajčiová – Michal Ontko – Bohuslav Šebesta – Marek Šútor – Jakub Tamaškovič
Torzo novovekej lokality v intraviláne obce Vrbové 143
Torso of the Postmedieval Site in the Urban Area of Vrbové 144

Abecedný zoznam autorov / Alphabetical list of authors 216

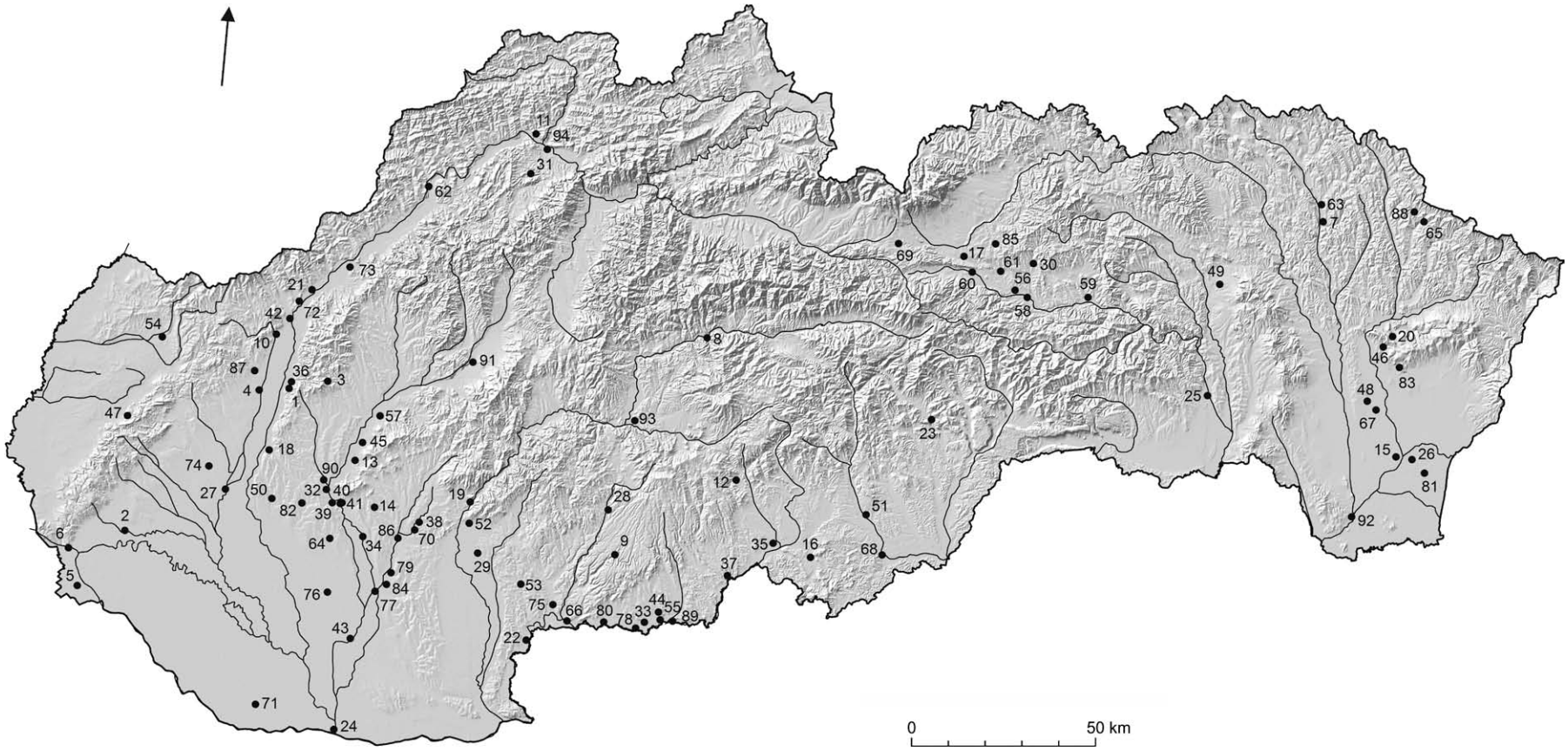

Mapa lokalít k prehľadu archeologických výskumov a nálezov na Slovensku v roku 2017 (číslovanie nálezísk zodpovedá poradovým číslam v tabele na s. 11 – 13.
Map of the archaeological excavations and finds in Slovakia in 2017 (numbers correspond with the site numbers in the table on pp. 11 – 13.

Prehľad slovenských lokalít, na ktorých sa v roku 2017 uskutočnili výskumy alebo zistili archeologické objekty a nálezy (poradové čísla zodpovedajú číslam na mape na s. 10).
Overview of the Slovak sites where the archaeological excavations were carried out or the archaeological features and finds were detected in 2017 (numbers correspond with the numbers on the map on p. 10).

Poradové číslo	Obec (lokalita)	Okres	Datovanie lokalít, objektov, nálezov														Príspevok na strane
							doba				stredovek						
			pravek	paleolit a mezolit	neolit	eneolit	bronzová	halštatská	laténska	rímska a sťahovania národov	stredovek	6.–9. storočie	10.–12. storočie	13.–16. storočie	novovek	bez možnosti datovania	
1	Banka	Piešťany	*								*				*		139
2	Bernolákovo	Senec						*						*	*		46
3	Bojná	Topoľčany										*	*				107
4	Borovce	Piešťany			*			*							*		139
5	Bratislava, časť Rusovce	Bratislava V													*		17
6	Bratislava, časť Staré Mesto	Bratislava I				*			*			*	*		*		72, 101, 124
7	Breznica	Stropkov								*							71
8	Brusno	Banská Bystrica						*									76
9	Čabradský Vrbovok	Krupina												*	*		33
10	Čachtice	Nové Mesto nad Váhom									*				*		44
11	Divinka	Žilina					*		*				*		*		55
12	Divín	Lučenec									*				*		49
13	Dolné Lefantovce	Nitra	*							*					*		35, 80
14	Dolné Obdokovce	Nitra	*														96
15	Drahňov	Michalovce		*	*	*	*	*	*	*				*	*		25
16	Fiľakovo	Lučenec				*								*	*		89
17	Gánovce	Poprad													*		122
18	Hlohovec	Hlohovec									*		*	*	*		14, 139
19	Hronský Beňadik	Žarnovica													*		131
20	Chlmec	Humenné									*				*		26
21	Ivanovce	Trenčín					*				*				*		93
22	Ipeľský Sokolec	Levice					*			*	*						100
23	Jelšava	Revúca													*		81
24	Komárno	Komárno													*		45
25	Košice	Košice					*				*			*	*		78, 94
26	Krišovská Liesková	Michalovce			*												25
27	Križovany nad Dudváhom	Trnava	*								*				*		139
28	Krupina	Krupina												*	*		85
29	Levice	Levice			*												141
30	Levoča	Levoča								*	*				*		56, 141
31	Lietava	Žilina													*		40
32	Lužianky	Nitra				*	*		*		*		*				35, 132, 133

Poradové číslo	Obec (lokalita)	Okres	Datovanie lokalít, objektov, nálezov														Príspevok na strane
							doba				stredovek						
			pravek	paleolit a mezolit	neolit	eneolit	bronzová	halštatská	laténska	rímska a sťahovania národov	stredovek	6. – 9. storočie	10. – 12. storočie	13. – 16. storočie	novovek	bez možnosti datovania	
33	Malá Čalomija	Veľký Krtíš		*													98
34	Malý Cetín	Nitra	*			*											54
35	Mikušovce	Lučenec			*		*										32
36	Moravyny nad Váhom	Piešťany	*												*		140
37	Muľa-Hámor	Veľký Krtíš	*											*			32
38	Nitra, časť Mikov dvor	Nitra			*												140
39	Nitra, časť Mlynárce	Nitra	*				*	*	*		*						134
40	Nitra, časť Párovce	Nitra									*				*		142
41	Nitra, časť Staré Mesto	Nitra					*						*	*	*		22, 68
42	Nové Mesto nad Váhom	Nové Mesto nad Váhom	*														140
43	Nové Zámky	Nové Zámky									*				*		140
44	Opatovská Nová Ves	Veľký Krtíš		*	*	*											98
45	Oponice	Topoľčany														*	35
46	Oreské	Michalovce									*				*		26
47	Plavecké Podhradie	Malacky													*		41
48	Pozdišovce	Michalovce											*				26
49	Prešov, časť Šalgovík	Prešov				*	*								*		127
50	Pusté Sady	Galanta									*				*		140
51	Rimavská Sobota	Rimavská Sobota					*				*				*		80
52	Rybník	Levice					*										21
53	Santovka, časť Malinovec	Levice					*										18
54	Senica	Senica					*		*			*					48
55	Slovenské Ďarmoty	Veľký Krtíš		*													99
56	Smižany	Spišská Nová Ves				*	*								*		126
57	Solčany	Topoľčany								*							36
58	Spišská Nová Ves	Spišská Nová Ves					*										119
59	Spišské Vlachy	Spišská Nová Ves									*				*		125
60	Spišský Štiavnik	Poprad												*	*		113
61	Spišský Štvrtok	Levoča					*										42
62	Streženice	Púchov	*						*	*				*			38
63	Stropkov	Stropkov													*		69
64	Svätoplukovo	Nitra	*				*		*	*	*		*	*	*		102
65	Svetlice	Medzilaborce													*		26
66	Šahy	Levice		*	*	*	*								*		18
67	Šamudovce	Michalovce	*				*			*			*	*	*		26

Poradové číslo	Obec (lokalita)	Okres	Datovanie lokalít, objektov, nálezov														Príspevok na strane
							doba				stredovek						
			pravek	paleolit a mezolit	neolit	eneolit	bronzová	halštatská	laténska	rímska a sťahovania národov	stredovek	6. – 9. storočie	10. – 12. storočie	13. – 16. storočie	novovek	bez možnosti datovania	
68	Širkovce	Rimavská Sobota				*								*			87
69	Štrba	Poprad												*	*		110
70	Tajná	Nitra			*				*								60
71	Tôň	Komárno				*	*			*		*	*				128
72	Trenčianske Bohuslavice	Nové Mesto nad Váhom		*													138
73	Trenčín	Trenčín	*				*	*			*				*		52, 143
74	Trnava	Trnava	*		*						*				*	*	103, 104
75	Tupá	Levice			*										*		106
76	Tvrdošovce	Nové Zámky					*	*	*	*	*	*	*	*	*		16
77	Úľany nad Žitavou	Nové Zámky			*						*						58
78	Veľká Čalomija	Veľký Krtíš		*													99
79	Veľká Ves nad Ipľom	Veľký Krtíš		*													99
80	Veľké Kapušany	Michalovce					*										25
81	Veľké Zálužie	Nitra								*							75
82	Vinné	Michalovce												*	*		23
83	Vlkas, Vlkas/Maňa	Nové Zámky			*												59
84	Vlková, časť Levkovce	Kežmarok			*		*				*			*		*	116
85	Vráble	Nitra			*		*										20, 62
86	Vrbové	Piešťany													*		143
87	Výrava	Medzilaborce													*		26
88	Záhorce, časť Selešťany	Veľký Krtíš		*													100
89	Zbehy	Nitra		*	*	*	*					*			*		135
90	Zemianske Kostoľany	Prievidza													*		141
91	Zemplín	Trebišov									*						109
92	Zvolen	Zvolen			*	*	*		*				*	*	*		27, 86
93	Žilina, časť Staré Mesto	Žilina					*										97

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM V AREÁLI ZÁMKU V HLOHOVCI

Peter Barta – Dominik Drozd – Martin Neumann – Jozef Urminský

Hlohovec (okr. Hlohovec), intravilán, Zámok (parc. č. 5053, 5054/3; zapísaný v Ústrednom zozname pamiatkového fondu pod číslom 838/1), záchranný výskum, hrad, stredovek, novovek. Uloženie nálezov: Vlastivedné múzeum, Hlohovec.

História zámku (hradu) v Hlohovci, ktorý sa vypína južne od centra mesta nad tokom rieky Váh, siaha do obdobia vrcholného stredoveku (*Bóna 2007*, 129). Od 90. rokov 20. stor. však zostal nevyužitý a postupne chátral. V roku 2005 nechal vlastník zámku – mesto Hlohovec – vypracovať projekt jeho rekonštrukcie, ktorý mal v prvej etape zastaviť jeho znehodnocovanie prostredníctvom zrážkovej vody a zemnej vlhkosti. Krajský pamiatkový úrad v Trnave súhlasil s navrhovanými stavebnými úpravami (TT-06/1452/5038/Pe) a vydal k zámeru rekonštrukcie záväzné stanovisko, v ktorom nariadil vykonanie archeologického výskumu (TT-09/1483/6343/Pe). Realizácia výkopových prác prebiehala pod záštitou Katedry archeológie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave pod odborným vedením P. Bartu. Výskumu sa zúčastnili aj D. Drozd a M. Neumann, rovnako aj pracovníci Vlastivedného múzea v Hlohovci – J. Urminský a Ľ. Trnka. Archeologický výskum sa začal 24. februára a trval do 15. mája.

Archeologické práce pozostávali zo sondážneho archeologického výskumu, ktorý súvisel s budovaním dažďovej a splaškovej kanalizácie v exteriéri zámku (na nádvorí a v jeho okolí). Východne od zámku boli vyhĺbené dve sondy – sonda 1 (rozmery 240 × 180 cm) a sonda 2 (rozmery 210 × 430 cm). Medzi oboma sondami sa nachádzala účelová komunikácia, ktorá prebiehala paralelne s východným krídlom zámku vo vzdialenosti 250 cm východne od neho. Sonda 1 svojou západnou hranou priliehala k stene východného krídla zámku a zároveň jej južnú stenu vytváral operák s kamenným základom. Za účelom lepšieho prístupu k otvoru v stene krídla zámku bola sonda 1 rozšírená smerom na sever o 150 cm na úrovni hĺbky 200 cm od úrovne súčasného terénu. Rovnako bola prehĺbená južná polovica sondy 1 o ďalších 200 cm, takže jej celková hĺbka dosahovala 400 cm od úrovne súčasného terénu.

Sonda 2, ktorá sa nachádzala východne od sondy 1, mala tvoriť priestor na uloženia šachty dažďovej a splaškovej kanalizácie. Jej hĺbka dosiahla 240 cm od súčasnej úrovne terénu. V jej západnej časti sa v hĺbke 90 cm od súčasnej úrovne terénu (130 cm od západného profilu sondy) nachádzali dva nefunkčné kovové potrubia. Priestor sondy 1 a 2 bol počas výkopových prác v priestore účelovej komunikácie spojený, takže obe sondy vytvorili jeden celok. V celej jej dĺžke bolo pri severnom profile takto vytvorenej sondy vyhĺbené lôžko pre vedenie potrubia.

Vo vzdialenosti 12,5 m južne od sondy 1 sa pri vyústení odkvapovej rúry pri východnom krídle zámku nachádzala ryha 1, ktorá bola široká 90 cm. Tá sa v dĺžke 10 m ťahala smerom na východ od východného krídla zámku. Vo vzdialenosti 10 m východne od východného krídla zámku sa ryha stáčala v pravom uhle smerom na sever a v dĺžke 13,5 m sa ťahala k sonde 2. Hĺbka tejto ryhy dosahovala 90 cm a postupne mierne klesala (kvôli spádu kanalizačného potrubia). Od severného profilu sondy 2 bola smerom na sever (k už existujúcej šachte) vedená ryha 4. V nej bol identifikovaný úsek kontraeskarpového múru a jeho zalomenie.

Od tejto existujúcej zbernej šachty bola vedená ryha 2 (so šírkou 90 cm) smerom na západ k dvom vyústeniam odkvapových rúr pri severnom krídle zámku. Ryha 2 prechádzala smerom na juhozápad cez prístupovú komunikáciu a vo vzdialenosti 9 m od existujúcej zbernej šachty sa rozvetvovala. Prvá vetva viedla v dĺžke 15,2 m na juh priamo k stene severného krídla zámku. V nej sa podarilo identifikovať tehlovú konštrukciu mosta cez pôvodnú zámockú/hradnú priekopu. Táto konštrukcia bola označená ako múr 2. Kvôli zachovaniu mostnej konštrukcie muselo byť vedenie potrubia na dažďovú vodu posunuté smerom na západ. Druhá vetva ryhy 2 pokračovala v dĺžke 28 m plynule smerom na juhozápad až k vyústeniu odkvapovej rúry pri stene severného krídla. Vo vzdialenosti 180 cm smerom na juhozápad od rozvetvenia ryhy 2 bol identifikovaný zvyšok kamenného oporného múru priekopy, ktorý bol označený ako múr 1.

Súčasne s prácami pred zámkom prebiehali výkopové práce aj na nádvorí. Všetkých šesť vyústení odkvapových rín v rohoch nádvoria bolo prostredníctvom rýh širokých 60–90 cm s hĺbkou 120–140 cm zvedených do centrálnej ryhy 3, ktorá pretínala podstatnú časť nádvoria. Ryha 3 vo svojej západnej časti narušala priebeh staršej tehlovej kanalizácie. Tá bola pracovne označená ako objekt 1. Tesne pri vyústení ryhy 3 do vnútornej steny východného krídla zámku bol identifikovaný objekt 2 – pec.

Dôležité údaje pre poznanie stratigrafických súvislostí a celkového priebehu formácie jednotlivých vrstiev zásypu zámockej/hradnej priekopy v exteriéri zámku poskytol severný profil sondy 1. Tá po-

mohla odokryť predpokladanú prvú úroveň terénu (T1 – 198,42 m n. m.) v okolí zámku, stenu východného krídla zámku, ako i základy kamenného operáka. Na základe typu kamenného muriva operáka (bosáž operáka tvoria tesané kvádre, zvyšné murivo je tvorené z lomového kameňa) je možné klásť jeho vznik do obdobia gotiky (*Škabrada 2007*, 20). Murivo operáka sa bez akejkoľvek zvislej škáry napája na stenu východného krídla zámku, čo svedčí o rovnakom období výstavby. Pozoruhodná je prítomnosť kamenného architektonického článku, ktorý bol sekundárne využitý v bosáži operáka. Môže to naznačovať, že pred stavbou operáka sa v jeho blízkosti nachádzala staršia kamenná stavba, ktorá bola pre účely stavby hradu rozobratá. S neznámou aktivitou majiteľov hradu súvisí vznik v poradí druhej úrovne terénu – T2 (198,62 m n. m.), ako i predpokladanej tretej úrovne terénu – T3 (199,10 m n. m.). Tieto nivelety je možné na základe nálezov (fragment hrnca zdobeného na vonkajšej výduti mnohonásobnými ryhami, kachlice) datovať do obdobia konca 16. až prvej polovici 17. stor. (*Blažková 2013*, 215). Predpokladaná tretia úroveň pôvodného terénu (T3) východne od zámku je spojená s hornou hranicou vrstvy 8, resp. 9 v sonde 1. Bezprostredne nad ňou sa nachádza asi 20 cm hrubá prepálená vrstva s množstvom malých uhlíkov (vrstva 10). Je možné, že táto vrstva sa spája s udalosťami v roku 1706, kedy bol hrad vyplienený a vypálený (*Pastorek 1983*, 65). Nasledujúca vrstva 11 pravdepodobne súvisí s úpravou terénu pri obnove zámku a jeho bezprostredného okolia po tejto udalosti. Tým vznikla nová, v poradí už štvrtá úroveň terénu (T4 – 199,74 m n. m.). Nasledujúce vrstvy nad ňou sú pravdepodobne výsledkom činností spojených s celkovou úpravou terénu v okolí zámku na prelome 18. a 19. stor. Priekopa medzi hradom/zámkom a kontraeskarpovým múrom, odokrytým v ryhe 2 a 4, bola úplne zasypaná. Rovnako bol zasypaný aj tehlový klenbový most severne pred zámkom. Vznikla tak v poradí piata úroveň terénu (T5 – 202,08 m n. m.), ktorá úplne prekrývala pôvodnú priekopu, ako aj kontraeskarpový múr. Nad touto úrovňou sa o cca 20 cm vyššie nachádza recentná úroveň terénu.

Stratigrafické súvislosti na nádvorí zámku pomohol vysledovať južný profil ryhy 3. Ako sa ukázalo, kultúrne súvrstvia boli narušené stavebnými zásahmi počas 20. stor. (stavba vodovodného potrubia vo východnej časti ryhy, stavba základu fontány v centrálnej časti nádvoria v strede ryhy, stavba kanalizácie v západnej časti ryhy). Napriek tomu sa podarilo získať nasledujúce zistenia. Najstaršiu zachovanú úroveň pôvodného terénu tvorí horná hranica vrstvy 27, resp. 26, ktorá leží na intaktnej žltohnedej vrstve (niveleta 201,15 m n. m.). Pravdepodobne môže súvisieť s jednou z pôvodných úrovní terénu T1/T2, ktoré boli zachytené v sonde 1 z opačnej (východnej) strany východného krídla zámku. Ako *terminus post quem* slúži pre datovanie vrstvy 27 nález fragmentu rímsovej kachlice s cimburím a minuskulným nápisom „vis" (pozri *Slivka 2017*, 826). Na základe analógií možno zaradiť tento nález do prvej polovice 16. stor. (*Jiřík/Kypta 2013*, 105, 106; *Pavlík 2007*, 87; *Pavlík/Vitanovský 2004*, 226, 352). Za takéto datovanie sa prihovára aj ďalší zlomok kachlice s motívom tehlovej/kamennej steny (*Pavlík/Vitanovský 2004*, 256, 382). Druhá úroveň pôvodného terénu v ryhe 3 na nádvorí zámku tvorí horná hranica vrstvy 25 (niveleta 201,24 m n. m.). Tú je možno identifikovať s úrovňou terénu T3 zo sondy 1. Výškový rozdiel medzi nádvorím zámku a dnom vonkajšej priekopy tak činil 2 m. Nad touto vrstvou sa nachádza hrubšia vrstva obsahujúca prepálené uhlíky (vrstva 22), čím sa podobá vrstve 10 v sonde 1. Predbežne preto možno vznik vrstvy 22 datovať do roku 1706, kedy hrad postihol požiar. Následná vrstva 21 tvorila novú úroveň terénu na vnútornom nádvorí zámku, pravdepodobne navŕšenú pri opravách zámku po spomenutom požiari (niveleta 201,67 m n. m.). Výškový rozdiel 2 m voči vonkajšej priekope zostal aj naďalej zachovaný. Pravdepodobne do tejto vrstvy bol zahĺbený objekt 2, ktorý je interpretovaný ako pec. Fragmenty keramických nádob (cedidlo, nádoba s ostro zalomeným, šikmo von vyhnutým okrajom) sa prihovárajú na datovanie objektu do druhej polovice 17. stor., resp. prvej polovice 18. stor. (*Blažková 2013*, 191, 211). To by zodpovedalo aj datovaniu vrstvy 22 do roku 1706. Objekt 2 by tak mohol vzniknúť v prvej polovici 18. stor., určite však po roku 1706. Chronologicky následné úpravy terénu boli narušené výkopom pre centrálnu fontánu v strede nádvoria ako aj súčasnou úpravou terénu (niveleta 202,19 m n. m.), čo znemožňuje vyjadriť sa k ďalšiemu priebehu činností na nádvorí zámku.

Všetky získané archeologické nálezy boli na mieste balené do sáčkov a bol im pridelený jednoznačný priestorový identifikátor. V rámci postexkavačnej fázy boli nálezy umývané a následne konzervované odborným pracovníkom Vlastivedného múzea v Hlohovci, kde sú nálezy uložené v múzejnom depozitári. Po ukončení výkopových prác plánuje mesto Hlohovec pokračovať s rekonštrukčnými prácami na zámku s cieľom sprístupniť ho verejnosti formou múzea.

Literatúra

Blažková 2013 – G. Blažková: Vývoj raně novověké kuchyňské a stolové keramiky v Čechách na základě souboru z Pražského hradu. *Památky archeologické* 104, 2013, 183–230.

Bóna 2007 – M. Bóna: Hlohovec. In: M. Plaček/M. Bóna (eds.): *Encyklopédia slovenských hradov*. Praha – Bratislava 2007, 129–131.
Jiřík/Kypta 2013 – J. Jiřík/J. Kypta (eds.): *Gotické kamnové kachle na Písecku. Výběrový katalog výstavy „Obrazový svět pozdního středověku“*. Písek 2013.
Pastorek 1983 – I. Pastorek: Zámok Hlohovec. In: *Vlastivedný a metodický spravodaj okresu Trnava 1983*. Hlohovec 1983, 59–73.
Pavlík 2007 – Č. Pavlík: Gotické a renesanční kachle pod Ždánickým lesem. *RegioM. Kulturně-vlastivědní revue okresu Břeclav*, 2007, 74–90.
Pavlík/Vitanovský 2004 – Č. Pavlík/M. Vitanovský: *Encyklopedia kachlů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha 2004.
Slivka 2017 – M. Slivka: Inskripcie v stredovekom archeologickom materiáli z územia Slovenska I. *Archaeologia historica* 42, 2, 2017, 819–847.
Škabrada 2007 – J. Škabrada: *Konstrukce historických staveb*. Praha 2007.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION IN THE AREA OF THE CASTLE IN HLOHOVEC. Hlohovec (Hlohovec district), urban area, Zámok site (plot no. 5053, 5054/3), rescue excavation, castle, Middle Ages, Postmedieval period. Finds deposited at: Vlastivedné múzeum in Hlohovec. During February–May, an archaeological excavation was carried out in the area of the national cultural monument of Hlohovec-Zámok. It preceded construction works aimed at stabilization and protection of the castle. The excavation was carried out by the Department of Archaeology, Faculty of Arts, Comenius University in Bratislava. It uncovered individual levels of the original surface which represent postmedieval construction modifications near the castle. Part of the ditch in the northern forefield of the castle was uncovered as well, its counterscarp wall and brick construction of a bridge in particular. The excavation brought first information on organization of the area in the nearest vicinity of the castle in terms of archaeology and contributed to our knowledge of its construction-historical development.

PRIESKUM A ZISŤOVACÍ VÝSKUM V TVRDOŠOVCIACH

Igor Bazovský – Marek Budaj – Radoslav Čambal – Martin Furman

Tvrdošovce (okr. Nové Zámky), sídlisko, doba bronzová, doba halštatská, doba laténska, doba rímska, obdobie sťahovania národov, stredovek, novovek. Uloženie nálezov: Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum a Historické múzeum, Bratislava.

V spolupráci viacerých inštitúcií a občianskych združení bol s podporou projektu APVV-15-0491 realizovaný opakovaný systematický prieskum v katastri obce zameraný najmä na osídlenie z doby rímskej. V priebehu prieskumu, pri ktorom bol použitý detektor kovov, bolo cieľom zistiť rozsah osídlenia v dobe rímskej, ako aj v iných obdobiach. Jednotlivé nálezy boli zameriavané GPS-prístrojmi.

1. Poloha Včelíny (miestny názov Méhes alebo Mehézpuszta) – opakovaný prieskum v severozápadnej časti katastra medzi Dlhým kanálom (Cergát), ohraničujúcim lokalitu zo západu i severozápadu a železničnou traťou Galanta – Nové Zámky z východu. Výskum začal v novembri 2015 a pokračoval aj v nasledujúcich rokoch. Prieskum doložil intenzívne osídlenie z doby rímskej s dokladmi výroby drobných kovových predmetov. Sporadicky sa vyskytli aj nálezy z doby bronzovej, halštatskej, laténskej, z obdobia sťahovania národov, zo stredoveku a novoveku. Nálezy sa koncentrovali na dunách tiahnucich sa severo-južným smerom. Dodatočne sme zistili, že na polohe v rokoch 1960 a 1980 robili prieskumy pracovníci AÚ SAV (*Bialeková/Kolník 1960*; *Točík 1980*). Na jar tohto roku sme na lokalite na ploche 100 × 130 m uskutočnili geofyzikálny prieskum (I. Murín). Na jeho základe sme na jeseň, s cieľom overenia funkcie a datovania dvoch vytypovaných objektov realizovali menší zisťovací výskum bez použitia zemného stroja. Preskúmali sme polozemnicu dvojkolovej konštrukcie zo strednej doby laténskej a začali výskum objektu z doby rímskej, ktorého doskúmanie plánujeme v nasledujúcej sezóne.

2. Prieskum, ktorý začal v minulej sezóne, sa uskutočnil v priestore s miestnym názvom Paptag. Ide o plochu situovanú južne od obce, medzi potokom Čiky a železničnou traťou Galanta – Nové Zámky. Okrem početných nálezov z doby rímskej boli zistené aj ojedinelé nálezy z doby laténskej. V roku 1958 na tejto polohe pracovníci AÚ SAV získali pri prieskume črepy z eneolitu(?), doby bronzovej, doby laténskej, doby rímskej a zo stredoveku (*Kolník 1958*).

3. Poloha Prvý hon – ide o novo objavenú lokalitu situovanú severne od obce v blízkosti Tvrdošovského potoka a východne od vodnej nádrže. Zistilo sa na nej osídlenie z doby rímskej a doložili sa ojedinelé nálezy z doby sťahovania národov a zo včasného stredoveku.

Literatúra

Kolník 1958 – T. Kolník: *Tvrdošovce, poloha Paptag, jz od obce, okr. Nové Zámky*. Výskumná správa AÚ SAV 58/58. Nitra 1958.
Kolník/Bialeková 1960 – T. Kolník/D. Bialeková: *Tvrdošovce, okr. Nové Zámky*. Výskumná správa AÚ SAV 126/60. Nitra 1960.
Točík 1981 – A. Točík: Prieskumy a záchranné výskumy na juhozápadnom Slovensku v roku 1980. *AVANS 1980*, 1981, 296–309.

SURVEY AND EVALUATION EXCAVATION IN TVRDOŠOVCE. Tvrdošovce (Nové Zámky district), settlement, Bronze Age, Hallstatt period, La Tène period, Roman period, Great Migration period, Middle Ages, Postmedieval period. Finds deposited at: Slovak National Museum – Museum of Archaeology and Museum of History, Bratislava. Repeated systematic survey was carried out in the municipality of the village, using metal detectors, focused mainly on settlement from the Roman period. Its aim was to detect the extension of settlement in the Roman period as well as in other periods.
1. Včelíny sites (local name Méhes puszta) – repeated sruvey between Dlhý kanál site (Cergát) and railway track started in 2015 and documented intense settlement from the Roman period as well as sporadical finds from the Bronze, Hallstatt, La Tène, Great Migration periods, Middle Ages and Postmedieval period. Finds were concentrated on sand dunes stretching in the north-south direction. Geophysical survey was carried out over the area of 100 × 130 m, helping to select two features for investigation. We studied a semi-sunken house with double-stake construction from the Middle La Tène period.
2. Paptag (local name) – survey southwest of the village near the stream of Odva had started in the previous season. Besides finds from the Roman period, unique finds from the La Tène period were documented.
3. Prvý hon site – a newly discovered site north of the village where settlement from the Roman period and rare finds from the Great Migration period and Early Middle Ages are documented.

ZÁCHRANNÉ VÝSKUMY V BRATISLAVE-RUSOVCIACH

Igor Bazovský – Vladimír Turčan

Bratislava, časť Rusovce (okr. Bratislava V), sídlisko, novovek. Uloženie nálezov: Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum, Bratislava.

1. Balkánska ulica, parcely 854/1,2,3, 855/1,2 – v miestach predpokladaného rímskeho vicusu boli robené len plytké výkopy pre základové ryhy rodinného domu, ktoré narušili len hornú navážkovú vrstvu. Detektorom kovov vo výkopoch sa zachytili tri novoveké mince. Ide o mincu Leopolda I z roku 1676, ½ grajciar Jozefa II z roku 1783 a 1 grajciar Františka Jozefa I z roku 1851.

2. Kovácsová ulica, parcely 577/10,11, 578/3,4,5,6,8 – v záhrade domu boli sledované výkopy pre základy troch rodinných domov a výkop pre inžinierske siete vedúce od ulice k rodinným domom. Napriek tomu, že líniový výkop začínal pri ulici oproti pozemku školy, kde bolo preskúmané pohrebisko I (*Kraskovská 1974*), neboli pri jeho kopaní zistené žiadne hroby. Pohrebisko teda v týchto miestach, na juhozápadnej strane ulice, nepokračuje.

3. Tehelný hon, Ulica J. Dekana, parcela 1224/59 – v blízkosti rímskej stavby zistenej pracovníkmi SAHI bol sledovaný výkop pre základové ryhy rodinného domu. V priebehu prác neboli zachytené nálezové situácie.

Literatúra

Kraskovská 1974 – Ľ. Kraskovská: *Gerulata. Rusovce. Rímske pohrebisko I*. Bratislava 1974.

RESCUE EXCAVATIONS IN BRATISLAVA-RUSOVCE. Bratislava-Rusovce (Bratislava V district), settlement, Postmedieval period. Finds deposited at: Slovak National Museum – Museum of Archaeology, Bratislava.
1. Balkánska ulica street, plots no. 854/1, 2, 3, 855/1, 2 – shallow excavations for a detached house were carried out in the areas of a supposed Roman vicus. They only disturbed the upper layer. Using a metal detector, three postmedieval coins were discovered – a coin of Leopold I from 1676, Joseph II ½ kreuzer from 1783 and 1 kreuzer of Franz Joseph I from 1851.
2. Kovácsova ulica street, plots no. 577/10, 11, 578/3, 4, 5, 6, 5, excavated foundations for three houses were monitored together with the ditch for engineering networks leading from the street to the houses. Although the ditch started in the street opposite the school grounds, where burial ground I was investigated (Kraskovská 1974), no burials were detected there. The burial ground does not continue in this area.
3. Tehelný hon, Ulica J. Dekana street, plot no. 1224/59 – excavated foundation furrows for a house were monitored, no finds.

ZÁVEREČNÁ SEZÓNA VÝSKUMU OPEVNENÉHO SÍDLISKA ZO STARŠEJ DOBY BRONZOVEJ V SANTOVKE[1]

Jozef Bátora

Santovka, časť Malinovec (okr. Levice), intravilán, poloha Travertínový lom III, systematický výskum, opevnené sídlisko, staršia doba bronzová, hatvanská, maďarovská a severopanónska kultúra. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

V tejto sezóne pokračoval systematický archeologický výskum opevneného sídliska zo staršej doby bronzovej. Nachádza sa v intraviláne obce, na ľavom brehu potoka Búr, na travertínovej kope, ktorá jazykovito vybieha v smere juhozápadnom z vysokej terasy k uvedenému potoku. Prevažná časť lokality bola zničená vyše pol storočia trvajúcou ťažbou travertínu. Na zachovanej, juhovýchodnej časti náleziska, sa nachádzajú v súčasnosti postavené a čiastočne využívané rekreačné chaty. Zachovaná plocha sídliska je 40 × 70 m.

Výskum nadviazal na sondáž z predchádzajúcich výskumných sezón a sústredil sa na preskúmanie posledných, ešte nepreskúmaných plôch v rámci opevneného areálu. Sondy boli situovaná na južnom a východnom okraji sídliska. Podobne ako v predchádzajúcich sezónach bolo získané veľké množstvo predmetov a keramika maďarovskej a severopanónskej kultúry. K pozoruhodným artefaktom patrí unikátny nález miniatúrnej repliky dreveného koryta z hliny a zvieracia hlinená plastika, ktorá bola zrejme do areálu opevneného sídliska prinesená obyvateľmi staršej doby bronzovej zo známeho sídliska lengyelskej kultúry, v polohe Chmeňov bok.

Dôležitým zistením je „vydláždenie" chodníka lomovými kameňmi medzi východnou stenou valu a blízkymi obydliami. Predpokladáme, že po spracovaní dát zo všetkých predchádzajúcich sezón, bude možné pomerne presne rekonštruovať celkovú vnútornú zástavbu v opevnenej časti zachovaného sídelného areálu. Záverečnou výskumnou sezónou sa už z veľkej časti vyčerpal výskumný potenciál opevneného sídliska a pre potreby ďalšieho (revízneho) výskumu už zostali zachované len menšie plochy vrátane ponechaných kontrolných blokov. Jednou z výskumných úloh však naďalej zostáva identifikovanie zástavby mimo opevneného areálu, respektíve vzťah sídliska v polohe „Travertínový lom III" k opevnenému sídelnému areálu v polohe „Nad kúpeľom", ktorá sa nachádza v bezprostrednej blízkosti, severovýchodným smerom.

FINAL SEASON OF EXCAVATION OF THE FORTIFIED SETTLEMENT FROM THE EARLY BRONZE AGE IN SANTOVKA. Santovka-Malinovec (Levice district), urban area, Travertínový lom III site, systematic excavation, fortified settlement, Early Bronze Age, Hatvan, Maďarovce and North Pannonian cultures. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. The excavation investigated last free areas in the fortified settlement area, which exhausted its investigation potential, and only smaller areas were left for further research, including preserved control blocks. Another detail important for our knowledge of the interior architecture was discovered in the final excavation season. It was a path between the body of the rampart and dwellings paved with quarry stones. Similarly to previous seasons, a great number of artifacts and pottery of the Maďarovce and North Pannonian cultures was obtained. Remarkable finds include a unique miniature replica of a wooden trough made of clay and an animal figurine which was probably imported to the area of the settlement by people of the Early Bronze Age from the well-known settlement of the Lengyel culture at the site of Chmeňov bok.

VÝSKUM OPEVNENÉHO SÍDLISKA BADENSKEJ A HATVANSKEJ KULTÚRY V ŠAHÁCH[2]

Jozef Bátora – Martin Neumann – Tibor Pálinkás

Šahy (okr. Levice), extravilán, poloha Strážny vrch, systematický výskum, sídlisko, eneolit, staršia doba bronzová a 2. svetová vojna. Uloženie nálezov: Hontianske múzeum a galéria Ľudovíta Simonyiho, Šahy.

Aj v tejto sezóne pokračoval systematický archeologický výskum, ktorý nadviazal na predchádzajúcu sezónu. Na výskume sa v rámci odbornej praxe podieľali študenti archeológie z Katedry archeológie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, Ústavu pro archeologii Filozofické fakulty Uni-

[1] Príspevok vznikol v rámci riešenia projektov VEGA 1/0100/19 a 2/0139/21.

[2] Príspevok vznikol v rámci riešenia projektov VEGA 1/0100/19 a 2/0139/21.

verzity Karlovy v Prahe, Katedry restaurování Univerzity Pardubice v Litomyšli a Gymnázia Andreja Vrábela v Leviciach. V rámci projektu Grampus Heritage & Training sa výskumu pod odborným dohľadom Patricie A. Shaw zúčastnila aj skupina študentov z viacerých britských univerzít (University of Exeter, University of Sheffield, University of Warwick, University of Edinburgh, University of Glasgow a University of Leeds).

Sídlisko zo staršej doby bronzovej bolo do odbornej literatúry uvedené v 80. rokoch 20. stor. (*Bánesz/Nevizánsky 1983*, 28). Stopy osídlenia boli identifikované aj v bezprostredne susediacej polohe Na vŕšku. Archeologický výskum tu bol v roku 2005 iniciovaný stavbou továrne. V priestore plánovanej prístupovej komunikácie sa podarilo objaviť dva objekty. Jeden z nich obsahoval aj vrstvu bohatú na uhlíky a keramický materiál hatvanskej kultúry (*Malček/Parobková 2007*, 138, 139). Pri hĺbení vodovodnej prípojky bol v tej istej polohe zdokumentovaný asi 15 m dlhý sídliskový objekt. Jeho výplň tvorila popolovitá vrstva spolu s mazanicou a keramickým materiálom zdobeným slamovaním a odtlačkami textílií. To dovolilo datovať spomenutý objekt do obdobia hatvanskej kultúry (*Bielich/Nováková 2008*, 42). Časť tohto objektu bola preskúmaná aj v roku 2015. Nálezy kovových predmetov (dýka, závesok), fragmentov miniatúrnych keramických sekeromlatov či fragment keramického téglika a ďalší sprievodný materiál potvrdili datovanie zásypu objektu do obdobia hatvanskej kultúry (*Bátora/Neumann/Pálinkás 2015*, 17). Magnetometrickým výskumom sa podarilo dokázať, že skúmaná plocha je len okrajovou časťou väčšieho sídliska, ktorého ohradená časť sa nachádzala južne od línie výkopu plynovodu na výraznej terénnej vyvýšenine (v polohe Strážny vrch), ktorá je z južnej a západnej strany ohraničená strmým svahom (*Graham 2011*, 5). Nasledujúce roky sa pozornosť zamerala na výskum dvoch priekop objavených magnetometrickým výskumom. Vonkajšia priekopa bola na základe keramického materiálu datovaná do obdobia hatvanskej kultúry. Vnútorná priekopa, ktorej priebeh bol na východnej strane prerušený bránou, bola priradená badenskej kultúre. Pozdĺž jej vnútorného obvodu sa nachádzala línia kolových jamiek, ktoré naznačovali prítomnosť palisády. Predpoklad o existencii ohradenia podporovala aj prítomnosť mohutných kameňov v zásype vnútornej priekopy, ktoré mohli pochádzať z deštruovaného ohradenia sídliska. Tieto závery potvrdil aj výskum v roku 2015 (*Bátora/Neumann/Pálinkás 2015*, 17). Osídlenie v severnom predpolí ohradeného sídliska zo staršej doby bronzovej sa stala predmetom výskumu v roku 2016 (*Bátora/Neumann/Pálinkás 2016*).

Sondážne práce sa sústredili na vrcholovú časť polohy, konkrétne do vnútra ohradeného areálu identifikovaného už v predchádzajúcich rokoch. V rámci tohto areálu boli vytýčené dve sondy, ktorých výskum poskytol dôkazy o existencii niekoľkých zásobných jám a iných zahĺbených objektov. Zásobné jamy bolo možné zaradiť, na základe získaného keramického materiálu, do hatvanskej kultúry. Popri objektoch hatvanskej kultúry boli preskúmané aj dva objekty z obdobia 2. svetovej vojny, ktoré možno interpretovať ako vojenský zákop (objekt 3) a prístupovú chodbu k nemu (objekt 4). V zásype zákopu bola nájdená okrem sovietskeho granátu aj kovová tyč a fragment keramiky (zásobnice?) hatvanskej kultúry. Zo zásypu objektu 4 pochádzali fragmenty (telegrafických?) káblov, okrúhle zrkadielko, kovový hák a množstvo prázdnych nábojníc ako i päť ostrých nábojov. Oba objekty evidentne súvisia s bojovými činnosťami, ktoré prebiehali v okolí Šiah na konci roka 1944 (*Behula 1981*; *Šteiner 2018*, 21–40).

Výskum poskytol zatiaľ len približnú predstavu o organizácii vnútorného areálu opevneného sídliska hatvanskej kultúry. Okrem hospodárskych objektov (zásobnicové jamy) sa nepodarilo identifikovať žiadne stopy po obytných stavbách (kolové jamy, rekonštruovateľné pôdorysy príbytkov). Nový pohľad na polohu Strážny vrch priniesol nález vojenského zákopu z obdobia 2. svetovej vojny, ktorý dokresľuje význam a funkciu tejto lokality aj v novoveku. Vo výskume sa plánuje pokračovať aj budúci rok.

Literatúra

Bánesz/Nevizánsky 1983 – L. Bánesz/G. Nevizánsky: Archeologický prieskum na dolnom toku Krupinice a Štiavnice. *AVANS 1982*, 1983, 25–30.

Bátora/Neumann/Pálinkás 2015 – J. Bátora/M. Neumann/T. Pálinkás: *Výskumná správa č. 2/2015, výskum Šahy poloha „Na vŕšku“*. Bratislava 2015.

Bátora/Neumann/Pálinkás 2016 – J. Bátora/M. Neumann/T. Pálinkás: *Výskumná správa č. 14/2016, výskum Šahy poloha „Na vŕšku“*. Bratislava 2016.

Behula 1981 – P. Behula: Boje sovietskej armády na území Levického okresu. *Západné Slovensko* 8, 1981, 283–302.

Bielich/Nováková 2008 – M. Bielich/L. Nováková: Hatvanské nálezy zo Šiah. *AVANS 2006*, 2008, 42, 43.

Graham 2011 – M. Graham: *Our Sustainable Ancestors. Geophysical Survey and Training Action. Na Vŕšku, Šahy, Slovakia, June 2011*. Šahy 2011.

Malček/Parobková 2007 – R. Malček/A. Parobková: Záchranný výskum v Šahách. *AVANS 2005*, 2007, 138, 139.

Šteiner 2018 – P. Šteiner: *Babylon armád 1. Boje medzi Ipľom a Hronom, zima 1944–1945*. Bratislava 2018.

EXCAVATION OF THE FORTIFIED SETTLEMENT OF THE BADEN AND HATVAN CULTURES IN ŠAHY. Šahy (Levice district), outside urban area, Strážny vrch site, systematic excavation, settlement, Eneolithic, Early Bronze Age and WWII. Finds deposited at: Hont Museum and Ľudovít Simonyi Gallery in Šahy. The excavation followed from the previous season and was focused on the top part of the site. There, a fortified area of the Baden and Hatvan cultures identified in previous years was located. Within the area, two trenches were excavated, bringing evidence of existence of several storage pits and other sunken features. Based on the obtained pottery material, the storage pits were classified in the Hatvan culture. Together with the Hatvan culture features, two features from WWII were studied. They can be interpreted as a military trench (feature 3) and its access corridor (feature 4). In the backfill of the trench, a metal rod and a fragment of pottery (a storage vessel) of the Hatvan culture were found together with a soviet grenade. The backfill of the feature contained four fragments of (telegraph?) cables, a round (signal?) mirror, a metal hook and numerous empty cartridge cases as well as five bullets. Both features are obviously associated with military activities near Šahy at the end of 1944. This year's investigation brings only partial idea of organization of the inner area of the fortified settlement from the Hatvan culture. Apart from utility features (storage pits), no traces of residential buildings (stakeholes, restorable groundplans of dwellings) were identified. A new view of the site was brought by the discovery of a military trench from the WWII period which illustrates the importance and function of this site in the Postmedieval period.

VÝSLEDKY ARCHEOLOGICKÉHO VÝSKUMU VO VRÁBĽOCH[3]

Jozef Bátora – Knut Rassmann

V r á b l e (okr. Nitra), poloha Fidvár, extravilán, opevnené sídlisko a pohrebisko, staršia doba bronzová, slovensko-nemecká spolupráca. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Výskum sa uskutočnil v spolupráci Archeologického ústavu SAV v Nitre a Katedry archeológie FiF UK v Bratislave s Römisch-Germanische Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts Frankfurt am Main, mal dva základné ciele: preskúmať ďalšie domy v centrálnej časti opevneného sídliska a preskúmať západnú časť súdobého pohrebiska, ktoré sa rozprestiera 300–400 m južne od sídliska. Najdôležitejším výsledkom výskumu je odkrytie drevom vydláždených ulíc medzi domami. Dláždenie, zachované až na ploche vyše 20 m^2, pozostávalo z brvien a dosák, ktoré boli podľa predbežného určenia zhotovené z jelšového dreva. Je unikátne a netypické, že sa drevené podlahy zachovali na sprašovom podloží, pretože drevo sa obvykle zakonzervuje vo vlhkom a vodnom prostredí.

Významný nález sa podaril aj na pohrebisku. Reprezentuje ho neporušený hrob dieťaťa – zrejme dievčaťa vo veku 6–8 rokov, ktoré malo bohatú výbavu. Okrem zlatých náušníc a bronzovej ihlice malo za dolnými končatinami uloženú dvojuchú hlinenú nádobu. Inventár hrobu naznačuje, že dieťa patrilo k tamojšej vysokopostavenej spoločenskej elite únětickej kultúry.

V súvislosti s výskumom vo Vrábľoch je potrebné spomenúť dôležitú informáciu, ktorú sme v priebehu prác v teréne dostali od J. Burgera z prestížneho nemeckého Paleogenetického laboratória Univerzity Johannesa Gutenberga v Mainzi. Paleogenetická analýza preukázala, že jeden z mužských jedincov pochovaný na pohrebisku sa nenarodil a ani nevyrástol v priestore dnešných Vrábeľ, a ani na území terajšieho Slovenska a strednej Európy, ale ďaleko v euroázijskej oblasti, na severnom Kaukaze (dnešné Rusko). Teda v regióne, ktorý je od stredného Požitavia, kde ležia Vráble, vzdialený viac než 2000 km. Táto skutočnosť je osobitne dôležitá, pretože do značnej miery prispieva k vysvetleniu, prečo na Fidvári máme doloženú najstaršiu protourbánnu zástavbu v strednej Európe.

RESULTS OF ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION IN VRÁBLE. Vráble (Nitra district), Fidvár site, outside urban area, fortified settlement and burial ground, Early Bronze Age, Slovak-German cooperation. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. Systematic excavation investigated more houses in the central part of the fortified settlement and the western part of the contemporary burial ground, which is located 300–400 m south of the settlement. The most important result of the excavation is uncovering of the wood-paved streets between houses which were preserved over the area of more than 20 m^2. The pavement consisted of beams and boards which were – according to preliminary identification – made of alder wood. An important discovery was also made at the burial ground. It is an intact child burial – probably of a 6–8-year-old girl – with rich grave goods. Apart from golden earrings and a bronze fibula, a double-handled clay vessel was placed behind her legs. The grave inventory suggests that the child belonged to the local social elite of the Únětice culture. Accord-

[3] Príspevok vznikol v rámci riešenia projektov VEGA 1/0100/19 a 2/0139/21.

ing to the result of the paleogenetic analysis by the Paleogenetic Laboratory of the Johannes Gutenberg University in Mainz, it was confirmed that one of the male individuals buried at the burial ground was not born or brought up in the territory of today's Vráble or territory of today's Slovakia and central Europe; he came from the remote Euro-Asian territory of northern Caucasus (today's Russia), i. e. from the region which is more than 2,000 km far from central Požitavie with Vráble. This fact is particularly important as it considerably contributes to the explanation why the oldest protourban architecture in central Europe is recorded at Fidvár.

ZÁVEREČNÁ SEZÓNA VÝSKUMU OPEVNENÉHO SÍDLISKA ZO STARŠEJ DOBY BRONZOVEJ V RYBNÍKU[4]

Jozef Bátora – Peter Tóth

R y b n í k (okr. Levice), extravilán, poloha Nad Hronom, systematický výskum, sídlisko, eneolit, opevnené sídlisko, staršia doba bronzová, maďarovská a severopanónska kultúra, sídlisko, neskorá doba bronzová (podolská kultúra). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

V tejto sezóne sa ukončil systematický archeologický výskum opevneného sídliska zo staršej doby bronzovej, ktoré sa nachádza na jazykovitom výbežku (ostrohu) nad riekou Hron, asi 200 m severne od kameňolomu na Kusej hore. Sídlisko, ktoré malo rozlohu cca 0,5 ha, je z troch strán prirodzene chránené strmými svahmi a v jeho východnej časti, kde sa nachádza iba mierny svah, bola vyhĺbená dodnes v teréne viditeľná priekopa.

Výskum sa realizoval vo východnej časti opevneného sídliska, kde boli stanovené dva ciele. Prvým z nich bolo doskúmať zásobnú jamu, ktorá bola čiastočne odkrytá v minulom roku. Z jej výplne sa podarilo získať viacero väčších fragmentov nádob, z ktorých sa podarilo zrekonštruovať kónickú misu a dve šálky. Ďalšou sondou sa podarilo preskúmať ďalšiu časť interiéru obydlia, ktorý bol vymedzený väčšími i menšími lomovými kameňmi. V jeho interiéri sa našli viaceré zlomky keramiky, mazanica a zvieracie kosti. Popri uvedených nálezoch sa našiel aj fragment drôtenej špirálky z bronzu.

Druhým cieľom bolo prerezanie priekopy, ktorá sa nachádzala, pred priečnym valom, vo východnej – vstupnej časti sídliska. Sonda, ktorá smerovala na juhovýchod a bola 43 m dlhá, čiastočne prerezala na západnom konci priečny val, následne prerezala priekopu a na východnom konci preťala kultúrne vrstvy na okraji hospodárskeho zázemia. Rez ukázal, že teleso valu bolo spevnené viacerými masívnymi drevenými kolmi. Poukazujú na to veľké kolové jamy (viaceré z nich boli obložené lomovými kameňmi), ktorých priemer sa pohyboval od 30 do 70 cm. Na východnej strane valu sa nachádzala čelná kamenná plenta, ktorá zdeštruovala do priekopy. Priekopa bola široká 8,6 m a jej maximálna hĺbka dosahovala 1,8 m od súčasného povrchu. Na mieste priekopy sa však aj v súčasnosti nachádza depresia, v teréne je výrazne viditeľná, a tak možno oprávnene predpokladať, že pôvodne bola minimálne o 2 m hlbšia. V jej výplni sa nachádzala keramika zo staršej, ale i neskorej doby bronzovej (podolská kulttúra). Pozoruhodným nálezom je fragment kamenného sekeromlatu s čepcovitým tylom, ktorý sa našiel na dne priekopy. Podobné sekeromlaty sú známe z kultúry lievikovitých pohárov.

THE FINAL EXCAVATION SEASON AT THE FORTIFIED SETTLEMENT FROM THE EARLY BRONZE AGE IN RYBNÍK. Rybník (Levice district), outside urban area, Nad Hronom site, systematic excavation, settlement, Eneolithic, fortified settlement from the Early Bronze Age, Maďarovce and North Pannonian cultures, settlement of the Late Bronze Age (Podolye culture). Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. The systematic excavation at the fortified settlement from the Early Bronze Age continued with its last season. Field works were focused on two aims. First, it was completed investigation of the storage pit which had been partly uncovered in the previous year. It was possible to obtain several larger fragments from vessels in its backfill; we were able to restore a conical bowl and two cups. Another trench studied another part of a dwelling interior delimited by large and small quarry stones. In the interior, multiple fragments of pottery, daub, animal bones and a fragment of a bronze wire spiral were discovered. The second aim was to intersect the ditch located in front of the transverse rampart in the eastern – entrance – part of the settlement. The trench heading southeast was 43 m long, it partly intersected the transverse rampart at the western end, then it intersected the ditch and in the east, it cut cultural layers on the periphery of the farming area. The section showed that the body of the rampart was reinforced with several massive wooden stakes. On the eastern side of the rampart, a stone screen was found; it was destroyed in the ditch. The ditch

[4] Príspevok vznikol v rámci riešenia projektov VEGA 1/0100/19 a 2/0139/21.

was 8.6 m wide and its maximum depth reached 1.8 m below the current surface. Its fill contained pottery from the Early as well as Late Bronze Age (Podolye culture). The fragment of a lithic axehammer found at the bottom of the ditch is a noteworthy find. Similar axehammers are known in the Funnelbeaker culture.

VÝSKUM V AREÁLI VEĽKOPREPOŠSTSVA V NITRE[5]

Peter Bednár – Peter Debnár – Lucia Nezvalová

Nitra, časť Staré Mesto (okr. Nitra), areál veľkoprepoštstva, záchranný predstihový výskum, stredovek, novovek (13.–20. stor.). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Archeologický výskum v areáli veľprepoštského paláca sa vykonával na ploche západného traktu budovy a uskutočnil sa v troch etapách. V prvej sa preskúmali štyri zisťovacie sondy, v druhej sa odkryli plošne koruny všetkých murív a konštrukcií a v tretej, po asanácii hospodárskej prístavby z druhej polovice 20. stor., sa odkryli klenby zasypanej pivnice pod západným traktom.

Najstaršie zistené stratigrafické jednotky sa zistili v sondách 2 a 3 v strednej a severnej časti paláca. Tu sa výskum vykonával až po skalné podložie. Zachytili sa nevýrazné vrstvy, ktoré neobsahovali žiadne nálezy. Na základe zloženia a sfarbenia ich datujeme do vrcholného až neskorého stredoveku. Zostávajúce preskúmané vrstvy a objekty pochádzajú až z novoveku. Od stredovekých sa odlišujú obsahom úlomkov dolomitického vápenca, ktorý sa do nich dostal pravdepodobne pri hĺbení priekopy pred južným opevnením, resp. pri hĺbení stavebnej jamy paláca. V tom čase tu došlo k výraznému nárastu terénu a jeho premodelovaniu do dnešnej podoby.

Najvýznamnejšie poznatky získané výskumom súvisia s výstavbou a pôvodnou podobou veľkoprepoštského paláca, postaveného v závere 18. stor. na základe projektu F. Hillebranda. Celý objekt v pôvodnom rozsahu bol vybudovaný v jednej stavebnej fáze, o čom svedčia previazané základové murivá stojaceho stredného a po roku 1945 asanovaného západného traktu (M1; obr. 82). Základy na severnej strane sú liate do základovej stavebnej ryhy. V južnej časti paláca bola vyhĺbená rozsiahlejšia stavebná jama pre suterén. V tejto časti základové murivo na interiérovej strane bolo ukladané, lícované a omietnuté, na exteriérovej strane spodná časť muriva liata a vrchná ukladaná, pričom líce bolo nerovné a neomietnuté. Základové murivo bolo širšie a následne po výstavbe užšieho nadzemného tehlového muriva prízemia zasypané navážkami, ktorými zvýšili na južnej strane paláca terén. Súčasne s obvodovým murivom vznikla aj stena medzi západným a stredným traktom.

Až následne boli do interiéru západného traktu vložené deliace priečky, ktoré ho rozdelili na štyri priestory (M2). Vnútorné priečky a konštrukčné prvky (kanalizácia) neboli s obvodovými murivami previazané a založili ich až po vybudovaní základov obvodových murív. Zistila sa aj zmena pôvodného stavebného zámeru. Ide o zmenu trasovania kanalizácie na severnej strane paláca a vybudovanie vetracieho okna z pivnice v západnej stene paláca. O zmene trasy kanalizácie svedčí situácia v severozápadnom rohu budovy. V základovom murive západnej steny sa odkryl zamurovaný šikmo prechádzajúci otvor v liatom základovom murive, zaklenutý tehlovou klenbou. Z vnútornej strany bol otvor prázdny, nevyplnený, z vonkajšej strany zamurovaný nerovným nelícovaným murivom. To naznačuje, že mohlo ísť o pripravovaný vývod kanalizácie, ktorý nebol využitý a ešte v priebehu výstavby bol zamurovaný. Kanalizáciu (K1) vybudovali až neskôr a pristavali ju k severnej stene z vonkajšej strany. Kanalizácia odvádzala primárne dažďovú vodu od stredného traktu a zo severu západným smerom k obvodovej hradbe. Odpadovú vodu z interiéru do nej vpúšťali sekundárne vybúraným a upraveným otvorom v základovom murive severnej steny paláca , ústiacim do kanalizácie. Po vybudovaní kanalizácie plochu pred severnou fasádou paláca vydláždili.

Súčasťou tejto stavebnej etapy bolo aj vybudovanie pivnice pod južnou časťou budovy. Ide o rozsiahly priestor pod južnou polovicou celej budovy. Bola rozdelená na tri miestnosti, zaklenuté jednoduchou tehlovou valenou klenbou. Po ich dobudovaní zasypali interiér západného traktu štrkovito-kamenistým zásypom, ktorým vyrovnali úroveň terénu pod podlahou prízemia. Do pivnice sa vstupovalo z prízemia stredného vstupného traktu. Výskumom sa odkryl aj ďalší menší vstup točitým schodiskom v severozápadnom rohu pivnice pod západným traktom. V rohu pod schodiskom ústil aj vetrací otvor z pivnice, vytvorený sekundárne v západnej stene. Svedčí o tom čiastočné vybúranie základu západnej steny a dodatočné vymurovanie špaliet z tehál.

[5] Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-19-0563. Príspevok vznikol v rámci riešenia projektov VEGA 2/0115/22 a 2/0124/20.

V ďalšej stavebnej fáze vznikla priečka (M3), rozdeľujúca severozápadnú miestnosť na dve menšie. V tejto stavebnej fáze prestavali aj vnútorné tehlové konštrukcie v severovýchodnej miestnosti. Zvyšky popola a stopy prepálenia v okolí týchto konštrukcii potvrdzujú, že išlo pravdepodobne o spodnú časť pece.

V prvej polovici 20. stor. k južnej stene paláca pristavali terasu. Svedčí o tom situácia na styku juhozápadného nárožia paláca a západnej steny terasy. Murivo terasy, omietnuté cementovou omietkou je druhotne pristavané k už omietnutej nadzemnej časti juhozápadného nárožia paláca. Následne vyrovnali terén na terase hlinitým zásypom.

Ďalšia stavebná úprava nastala po poškodení paláca. Počas bombardovania v marci 1945 došlo k prevaleniu klenby pivnice v juhozápadnej časti paláca. Pri oprave asanovali celé prvé poschodie a západný trakt budovy. Zároveň zamurovali prechod zo suterénu pod stredným traktom do suterénu pod západným traktom. Ten po zamurovaní zasypali. Z tohto obdobia pochádzajú aj zásypy nepravidelných depresii nad prerazenými otvormi v klenbách pivnice. Následne základové muriva západného traktu i priestor nad pivnicami vyrovnali humusovitou navážkou. Do nej v 70. rokoch 20. stor. zapustili plytké základové murivá jednopodlažnej dvojpriestorovej hospodárskej prístavby (garáž pre osobné auto a sklad; M4), ktorá bola počas výskumu asanovaná.

Výskum asanovaného západného krídla prepoštského paláca potvrdil už známe poznatky o pomerne slabom zachovaní kultúrnych vrstiev a objektov z praveku až stredoveku v tejto časti kopca. Významné sú poznatky o stavebnom vývoji klasicistického prepoštského paláca počas jeho doterajšej existencie od prelomu 18. a 19. stor. do dnešku.

EXCAVATION IN THE AREA OF THE PROVOSTRY IN NITRA. Nitra-Staré Mesto (Nitra district), area of provostry, development-led rescue excavation, Middle Ages, Postmedieval period (13th–20th centuries). Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. The archaeological excavation was carried out in the area of the Provostry Palace, over the area of the western tract of the building. Indistinct layers without finds were detected and based on their composition, they are dated to the High or Late Middle Ages. The most important finds obtained by the excavation are associated with the construction and original design of the palace built in the end of the 18th century according to a design by F. Hillebrand. The whole building in its original extent was built in one stage (M1). Later, dividing walls were built in the interior of the western tract as well as the basement and exterior sewerage (M2, K1). After the sewerage had been built, the area in front of the northern face of the palace was paved. The dividing wall M3 dividing the northwestern room into two smaller ones was built in the following construction phase. The interior brick constructions in the northeastern room (Fig. 82) was rebuilt then as well. In the first half of the 20th century, a terrace was attached to the southern wall of the palace. During a bomb attack in March 1945, the cellar vault in the souhtwestern part of the palace collapsed. When it was being repaired, the whole first floor and the western wall were removed and the cellar under the western tract was bricked up and filled. A one-floored utility extension was built at the place of the removed part of the building in the 1970s.

POKRAČOVANIE VÝSKUMU VINIANSKEHO HRADU[6]

Peter B e d n á r – Michal Š i m k o v i c

V i n n é (okr. Michalovce), NKP, Viniansky hrad, ÚZPF SR č. 102/1, 102/2, záchranný výskum, stredovek, novovek (13.–20. stor.). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

V tejto sezóne sa výskum v prevažnej miere vykonával v severnej časti hradu. Sústredil sa na výskum interiéru a exteriéru kvadratickej stavby na východnej strane trojuholníkovej veže a priestoru južne od nej. Potvrdilo sa, že v zásypoch odkrývaných v rokoch 2016–2017 sa zachovalo celé pôvodné prízemie a prvé poschodie trojuholníkovej veže a kvadratickej prístavby. Menší rozsah mali výskumy pri hospodárskej budove a kováčskej dielni (sondy LI a LII). V oboch prípadoch išlo o nevyhnutné zásahy do terénu a v oboch sondách došlo k narušeniu vrstiev, ktoré obsahovali recentné nálezy z druhej polovice 20. stor.

Hlavným cieľom výskumu bolo upresnenie stavebného vývoja, podoby a funkcie kvadratickej prístavby k trojuholníkovej veži. Znížením vrstvy stavebnej sutiny v priestore medzi prístavbou a východnou obvodovou hradbou na úroveň, kde sa začali zachytávať stopy požiarovej vrstvy sa podarilo odkryť celú výšku renesančného vstupu do prístavby. Išlo o vstup vytvorený v stredovekom objekte sekundárne. Zároveň sa rámcovo určila niveleta vonkajšieho terénu v čase renesančnej prestavby tohto objektu.

[6] Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-19-0563. Príspevok vznikol v rámci riešenia projektov VEGA 2/0115/22 a 2/0124/20.

V severnej časti v priestore medzi vežou a hradbou vystupujúci povrch požiarovej vrstvy naznačuje, že terén v čase zániku hradu vystupoval najvyššie v kúte tvorenom východnou hradbou a východnou stenou prístavby. Tu pravdepodobne dosahoval až do úrovne prahu vstupu. Terén odtiaľ klesal južným smerom. Ďalej sa znížením sutinovej vrstvy zistilo, že z juhovýchodného rohu stavby vystupujúce murivo predstavuje nárožný oporný pilier. Jeho mierne vychýlenie z osi východným smerom môže súvisieť buď so statickými podmienkami objektu, alebo by mohlo naznačovať existenciu staršej stavby, ktorú využili pri zakladaní piliera. Túto možnosť bude potrebné v budúcnosti overiť výskumom.

Pri južnej stene sa zachytili renesančné a barokové murivá, pristavané k južnej stene budovy. Zistilo sa, že renesančné murivo južnej steny, ktoré vypĺňa gotický vnútorný prejazd brány, bolo založené na rozšírený základ, zapustený do starších vrstiev, datovaných do 15. stor. K jeho južnému lícu boli pristavané dva paralelné múry šijového vstupu, do pôvodného prejazdu brány, ktorý slúžil po zamurovaní ako suterén. Šijový vstup bol 300 cm dlhý a 180 cm široký. Východná strana vstupu bola pristavana k západnému lícu oporného piliera a na jej vnútornom líci sa zachoval nábeh na valenú klenbu. Dno vstupu sa však výskumom neodkrylo. Šijový vstup viedol k dverám, širokým 150 cm, ktoré boli vytvorené v zamurovanom prejazde. Z nich sa odkryl iba oblúkový segmentový záklenok a jeho napojenie na špalety.

K južnému okraju západnej steny šijového vstupu pristavali ďalšie murivo, pravdepodobne základ pre pilier zastrešenia vstupu. Náznak existencie rovnakého piliera sa zistil aj pri východnom murive šije. Pri jeho okraji sa odkryl rovný povrch veľkého kameňa, ktorého poloha zodpovedá polohe piliera pri západnej stene. Z časových dôvodov nebolo možné tento predpoklad overiť a predpokladáme doskúmanie tohto priestoru v nasledujúcej sezóne, pri doskúmaní vstupu do suterénu.

K južnej strane piliera bolo pristavané ďalšie murivo spájané nesúdržnou sypkou maltou. Pre nestabilitu muriva sa neodkrývalo. Murivo zapustili do vrstiev, ktoré boli dosypané k vonkajšiemu lícu západnej steny šije. Murivo šije, i k nemu pristavané mladšie murivo prekrýval komplex vrstiev žltohnedej hliny a vrstva požiarovej deštrukcie. Podľa nálezov ide o novoveké objekty, ktoré môžeme datovať do 16.–17. stor. a zanikli po požiari, ktorý poškodil hrad na začiatku 18. stor.

Najdôležitejší poznatok priniesol výskum interiéru kvadratickej prístavby. Znížením sutinového zásypu sa podarilo odkryť hornú časť dvoch portálov a datovať a určiť funkciu tohto objektu. V severnej stene, sa odkryl portál v tvare lomeného oblúka, široký minimálne 2,8 m. Portál bol vymurovaný zo starostlivo opracovaných tufových kvádrov. Na vnútornej strane mal z kamenných kvádrov vymurovanú drážku pre padaciu mrežu a nad ňou trám, v ktorom boli pravdepodobne umiestnené pánty vrát. Portál bol hlboký minimálne 1,5 m. Najneskôr v druhej polovici 15. alebo na začiatku 16. stor. ho „zaslepili" predstavaným štítovým múrom so strieľňou v prvom poschodí.

Druhý portál v južnej stene mal polkruhový záklenok, vymurovaný z ploských lomových kameňov. Šírka prejazdu bola 2,8 m. Nezistili sa žiadne spoľahlivé doklady existencie vrát, či uzatvorenia brány zo strany nádvoria. Priestor prejazdu medzi oboma portálmi bol zakrytý trámovým stropom. Po zamurovaní portálu v severnej stene brána stratila svoju funkciu. V druhej polovici 15. stor. došlo aj k výraznému nárastu terénu v hrade, čo naznačovali aj situácie skúmané na iných miestach v rokoch 2012–2013 a 2015. Prejazd sa tak dostal čiastočne pod úroveň okolitého terénu a z vnútornej strany ho uzavreli zamurovaním vnútorného portálu. V tomto murive ponechali dvere široké 150 cm, ktorými sa vstupovalo do interiéru z nádvoria. Dvere, ktorých prah ležal pod úrovňou okolitého terénu chránil šijový vstup zaklenutý valenou klenbou.

Tohtoročný výskum odkryl najstaršiu bránu hradu (obr. 80), postavenú už v prvej stavebnej etape. Dokladá to previazanie muriva prízemia tzv. kvadratickej prístavby s najstaršou stavbou hradu – trojuholníkovou vežou. Obe stavby vznikli na základe dendrochronologického datovania v 50.–60. rokoch 13. stor. (*Bednár a i. 2021*, 6). Neskôr bola táto brána na vonkajšej strane zamurovaná a nahradená bránou na západnej strane hradu (*Bednár/Hlaváčová/Šimkovic 2019*; *Bednár/Šimkovic 2020*). Priestor prejazdu bol pri neskorogotickej, prípadne renesančnej obnove hradu v 16. stor. zamurovaný a prístupný iba úzkymi dverami so šijovým vstupom z nádvoria a využívaný ako pivnica. Stopy požiaru zachytávané pred vstupom do prízemia nad pivnicou naznačujú, že celý objekt poškodil v záverečnej fáze existencie hradu v prvej polovici 18. stor. požiar. Po ňom už hrad nebol obnovený a postupne zanikol.

Literatúra

Bednár a i. 2021 – P. Bednár/T. Janura/M. Šimkovic/J. Goras/Š. Goras/M. Starjak: *Hrad nad Vinným: Desať rokov záchranných prác a remesiel na Hrade nad Vinným*. Sprievodca po hrade. Michalovce – Nitra 2021.

Bednár/Hlaváčová/Šimkovic 2019 – P. Bednár/S. Hlaváčová/M. Šimkovic: Pokračovanie výskumu Vinianskeho hradu. *AVANS 2014*, 2019, 28–31.

Bednár/Šimkovic 2020 – P. Bednár/M. Šimkovic: Výskum Vinianskeho hradu. *AVANS 2015*, 2020, 21–23.

CONTINUATION OF EXCAVATION AT VINIANSKY HRAD CASTLE. Vinné (Michalovce district), NCM Viniansky hrad, ÚZPF SR no. 102/1, 102/2, rescue excavation, Middle Ages, Postmedieval period (13th–20th centuries). Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. The excavation continued removing debris backfill of the interior and exterior of the rectangular building on the eastern side of the triangular tower. Excavation at the utility building and smithery disturbing recent layers from the second half of the 20th century was less extensive. The main goal of the excavation was to specify the construction development, forms and functions of the rectangular building and the triangular tower. The whole Renaissance entrance to the ground floor of the structure was uncovered. The level of the terrain in the times of the Renaissance reconstruction was defined and a corner supporting pillar was uncovered on the southwestern corner of the sturcture. A neck-type entrance to the original passage of the gate was uncovered near the southern wall; the passage was later bricked up and used as basement. Foundations for pillars supporting the roof of the entrance were added to the southern edge of the entrance. Further masonry was attached to the southern side of the W pillar, sunken in layers poured to the external face of the W wall of the neck. According to the finds, these are postmedieval features which can be dated to the 16th–17th centuries. The features disappeared after a fire in the beginning of the 18th century.
In the interior of the rectangular structure, upper parts of two portals were uncovered, the feature was dated and its function was identified. In the northern wall, a pointed arch-shaped portal was uncovered. It was at least 2.8 m wide, built from carefully worked tuff blocks. In the second half of the 15th century or the beginning of the 16th century at the latest, it was bricked up with a forwared gable with an embrasure on the 1st floor. The second portal in the southern wall had a semicricular arch built from flat quarry stones. In the second half of the 15th century or in the beginning of the 16th century, the terrain at the castle was significantly elevated and, therefore, the passage fot partly below the level of the surrounding terrain. From the interior, it was closed by bricking up the interior portal and it was used as a cellar entered from the courtyard through the neck entrance. The feature is interpreted as the oldest castle gate built as early as the first stage of construction in the second half of the 13th century. It was bricked up during the late Gothic and Renaissance renovation of the castle in the 16th century and it was used as a cellar until the beginning of the 18th century.

ARCHEOLOGICKÝ PRIESKUM NA TRASE PREPOJOVACIEHO VTL PLYNOVODU POĽSKO – SLOVENSKO[7]

Ján Beljak – Peter Bednár – Peter Debnár – Peter Fecko – Rastislav Hreha – Eva Horváthová – Róbert Malček – Matúš Melo – Elena Mirošťayová – Adrián Nemergut – Marián Soják – Marek Vojteček

Počas jarných mesiacov uskutočnili autori príspevku archeologický prieskum na trase plánovaného prepojovacieho VTL plynovodu Poľsko – Slovensko. Trasa plynovodu začínala pri kompresorovej stanici eustream vo Veľkých Kapušanoch a prechádzala v dĺžke 102,8 km cez okresy Michalovce, Humenné a Medzilaborce až po obec Výrava na hranici s Poľskom. Archeologickým prieskumom bolo na trase budúceho plynovodu objavených spolu jedenásť lokalít. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

1. Veľké Kapušany a Čičarovce (okr. Michalovce), poloha Hadia a Veľká Moľva, sídlisko, povrchový zber. V polohe Hadia, ktorá čiastočne prechádzajúca do polohy Veľká Moľva, bolo objavené sídlisko z obdobia neolitu (bukovohorská kultúra), staršej doby bronzovej (skupina nyírség zatín), mladšej a neskorej doby bronzovej (gávska kultúra).

2. Krišovská Lieskovská (okr. Michalovce), poloha Vŕšok, sídlisko, povrchový zber. Nálezy početnej kamennej industrie indikujú existenciu sídliska, resp. dielňu na spracovanie kamennej industrie z obdobia neolitu (bukovohorská kultúra).

3. Drahňov (okr. Michalovce), poloha Uličný pahorok, lokalita 3, sídlisko, povrchový zber. Sídlisko s bohatou kolekciou nálezov z mladšej (skupina tiszadob kultúry s východnou lineárnou keramikou alebo bukovohorská kultúra) a neskorej doby kamennej (badenská kultúra), z neskorej doby bronzovej (gávska kultúra) a mladšej, resp. neskorej doby rímskej.

[7] Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-18-0276. Príspevok vznikol v rámci riešenia projektov VEGA 2/0124/20 a 1/0240/21.

4. D r a h ň o v (okr. Michalovce), poloha Uličný pahorok, lokalita 4, sídlisko, povrchový zber. Sídlisko z neolitu/eneolitu, doby laténskej, mladšej, resp. neskorej doby rímskej (przeworská kultúra, skupina Blažice-Berek; 3.–4. stor.), vrcholného stredoveku (13.–14. stor.). Zistené boli tiež ojedinelé nálezy z obdobia novoveku a paleolitu.

5. D r a h ň o v (okr. Michalovce), poloha Čierne blato, sídlisko, povrchový zber. Na tejto polohe je doložený starší nález hrobu otomanskej kultúry zo staršej doby bronzovej. Prieskumom bolo zistené sídlisko z neskorej doby bronzovej (gávska kultúra) a doby halštatskej.

6. Š a m u d o v c e (okr. Michalovce), poloha Úzke (Horné) , sídlisko, povrchový zber. Sídlisko z obdobia praveku, doby bronzovej, mladšej až neskorej doby rímskej a vrcholného stredoveku (12.–13. stor.). Ojedinelé nálezy z obdobia novoveku.

7. P o z d i š o v c e (okr. Michalovce), poloha Pod Dušou, ojedinelý nález, povrchový zber. Objavený bol nález črepu obdobia včasného stredoveku.

8. O r e s k é a C h l m e c (okr. Michalovce a Humenné), polohy Uhliská, Skaly a Uhlisko, pingy, vápenné pece, povrchový zber. Prieskumom boli zistené relikty po ťažbe vápenca a pece pre jeho ďalšie spracovanie (pingy, vápenné pece) z obdobia stredoveku, resp. novoveku.

9. S v e t l i c e (okr. Medzilaborce), poloha Nad Dúbravou, bojisko, povrchový zber. Objavená koncentrácia olovených guliek – projektilov, ktoré možno rámcovo zaradiť do 17. až prvej polovice 19. stor. a indikujú bojisko v tomto priestore.

10. S v e t l i c e (okr. Medzilaborce), poloha Biely Grúňok, bojisko, povrchový zber. Prieskumom bola zistená munícia z prvej a druhej svetovej vojny.

11. V ý r a v a (okr. Medzilaborce), poloha Beskyd, bojisko, povrchový zber. Zistené línie zákopov a predpokladaných veliteľských stanov z obdobia prvej i druhej svetovej vojny.

Archeologický prieskum na trase plánovaného prepojovacieho VTL plynovodu Poľsko – Slovensko potvrdil existenciu jedenástich lokalít a archeologickú topografiu východného Slovenska doplnil o nové polykultúrne sídliská z praveku, včasnej doby dejinnej, stredoveku a novoveku. Rovnako priniesol objav reliktov po ťažbe vápenca, pece pre jeho ďalšie spracovanie a doklady bojísk z obdobia novoveku, prvej a druhej svetovej vojny.

ARCHAEOLOGICAL SURVEY ALONG THE INTERCONNECTING HIGH PRESSURE GAS PIPELINE POLAND – SLOVAKIA. During spring months, an archaeological survey was carried out along the planned interconnecting high-pressure gas pipeline Poland – Slovakia. The course of the pipeline started at the Eustream compressor station in Veľké Kapušany and crossed the districts of Michalovce, Humenné and Medzilaborce as far as the village of Výrava on the border with Poland; it was 102.8 km long. The archaeological survey of IA SAS discovered eleven sites along the course of the future gas pipeline. Finds deposited at: Institute of Archaeology os SAS, Nitra.

1. Veľké Kapušany and Čičarovce (Michalovce district), Hadia and Veľká Moľva sites, settlement, surface collection. Settlement from the Neolithic (Bükk culture), Early Bronze Age (Nyírség-Zatín group), Late and Final Bronze Age (Gáva culture) was discovered at the site of Hadia, which partly overlaps the site of Veľká Moľva.

2. Krišovská Liesková (Michalovce district), Vŕšok site, settlement, surface collection. Finds of numerous lithic industry indicate existence of a settlement or a workshop for processing of lithic industry from the Neolithic (Bükk culture).

3. Drahňov (Michalovce district), Uličný pahorok site, locality 3, settlement, surface collection. Settlement with a rich collection of finds from the Late (group of the Tiszadob culture with Eastern Linear Pottery or the Bükk culture) and Final Stone age (Baden culture), Late Bronze Age (Gáva culture) and the Late or Final Roman period.

4. Drahňov (Michalovce district), Uličný pahorok site, locality 4, settlement, surface collection. Settlement from the Neolithic/Eneolithic, La Tène period, Late or Final Roman period (Przeworsk culture, Blažice-Berek group; 3rd–4th century), High Middle Ages (13th–14th century). Unique finds from the Postmedieval period and Paleolithic were also identified.

5. Drahňov (Michalovce district), Čierne blato site, settlement, surface collection. An older discovery of the Ottomani culture burial from the Early Bronze Age is documented. The survey identified a settlement from the Final Bronze Age (Gáva culture) and the Hallstatt period.

6. Šamudovce (Michalovce district), Úzke (Horné) site, settlement, surface collection. Settlement from prehistory, Bronze Age, Late to Final Roman period and the High Middle Ages (12th–13th century). Unique finds from the Postmedieval period.
7. Pozdišovce (Michalovce district), Pod Dušou site, unique find, surface collection. A unique find of a sherd from the Early Middle Ages was discovered.
8. Oreské and Chlmec (Michalovce and Humenné districts), Uhliská, Skaly and Uhlisko sites, pinges, lime kilns, surface collection. The survey identified relics of limestone exploitation and kilns for its further processing (pinges, lime kilns) from the Middle Ages or the Postmedieval period.
9. Svetlice (Medzilaborce district), Nad Dúbravou site, battlefield, surface collection. A concentration of lead bullets – projectiles was discovered; they can be roughly dated to the 17th–early 19th century and they indicate a battlefield in this area.
10. Svetlice (Medzilaborce district), Biely Grúňok site, battlefield, surface collection. The survey discovered ammunition from WWI and WWII.
11. Výrava (Medzilaborce district), Beskyd site, battlefield, surface collection. Detected lines of trenches and supposed officers' tents from the periods of WWI and WWII.
The archaeological survey along the course of the gas pipeline confirmed existence of eleven sites and archaeological topography of Eastern Slovakia was complemented with new polycultural settlements from prehistory, Protohistoy, Middle Ages and the Postmedieval period. It also brought discoveries of relics from exploitation of limestone, kilns for its further processing and evidence of battlefields from the Postmedieval history, WWI and WWII.

VÝSKUM PUSTÉHO HRADU VO ZVOLENE[8]

Ján Beljak – Noémi Beljak Pažinová – Mária Putško

Zvolen (okr. Zvolen), NKP Pustý hrad, poloha Dolný hrad, Horný hrad, archeologický výskum pre vedecké a dokumentačné účely, archeologický výskum v súvislosti s obnovou NKP, vrcholný stredovek, pravek (neskorá doba kamenná, mladšia a neskorá doba bronzová, doba laténska), fortifikácia, obytná veža. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Archeologická lokalita Pustý hrad je položená na dvoch vrcholoch rovnomenného kopca, ktorý leží na juhozápadnom okraju Zvolenskej kotliny na strednom Slovensku. Tohtoročná sezóna bola výnimočná nielen počtom nálezov (vyše 28 000) ale aj ich charakterom. Medzi najdoležitejšie nálezy patria minca Ondreja II. z Horného hradu, ktorá je zároveň najstaršou doteraz nájdenou na hrade, sklenená stredoveká fľaštička zo sondy 2/2017, či novoveký závesný mosadzný krížik, na ktorom sa nachádzal plasticky tvarovaný Kristus na kríži z Dolného hradu. Cieľom sezóny bola aj sanácia severnej línie opevnenia Dolného hradu.

Archeologický výskum na Dolnom hrade

Na Dolnom hrade sa preskúmala plocha 371 m^2 v rámci piatich archeologických sond (obr. 1: 1). Všetky vrstvy s výskytom nálezov boli preosievané a vyvezená zemina bola následne kontrolovaná pomocou detektora kovov. Archeologický výskum sa sústredil na skúmanie priebehu západnej línie opevnenia (sonda 1/2017; 8 × 5 × 9 × 11 m) medzi hlavnou vstupnou bránou a vežou v súvislosti s jej sanáciou. Sonda nadväzovala na sondu 2/2016 (obr. 2: 2). Západnú časť sondy vymedzovala západná línia opevnenia Dolného Pustého hradu s hrúbkou múru cca 2,5 m. Opevnenie bolo založené na kamenné bralo, pričom jeho základovou ryhou bola preseknutá kultúrna vrstva z neskorej doby kamennej a doby bronzovej. Opevnenie bolo vybudované po polovici 13. stor. Pravdepodobne v druhej polovici 13. stor. bola k nemu na škáru pristavaná rozmerná kruhová pec s vonkajším priemerom 3,37 m a s priemerom roštu 1,72 m (obr. 2: 3). Hrúbka murovanej steny bola 0,43 m, hlinený rošt vo vnútri peci mal hrúbku približne 0,1 m. Zachovaná koruna pece mala výšku okolo metra. V bezprostrednom, ale aj širšom okolí pece bola odkrytá čierna popolová požiarová vrstva, torá bola prvýkrát zdokumentovaná už v predchádzajúcej sezóne (*Beljak/Beljak Pažinová 2016*). Mala hrúbku asi 0,2–0,25 m a klesala v smere Z – S po v stredoveku vyrovnanom pochôdznom teréne. Vrstva pravdepodobne súvisí so zánikom hradu (požiarové vrstvy

[8] Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-17-0063.

boli odkryté aj v interiéri a exteriéri neďalekej kráľovskej obytnej veže), resp. s produkciou samotnej pece. Na základe získaných poznatkov popri západnej línii opevnenia Dolného hradu je zrejmé, že sa tu nachádzali výrobné objekty, resp. tu bolo situované hospodárske zázemie hradu.

Pozdĺž východnej línii opevnenia v blízkosti obytnej veže (sonda 5/2017; 6 × 9 × 9 m) sa podarilo identifikovať miesto zrejme pôvodnej základne archeologického výskumu na Dolnom hrade, uskutočneného ešte v 19. stor. Pod touto vrchnou (novovekou) situáciou sa nachádzala cca 0,15 m hrubá vrstva s nálezmi z druhej polovice 13. stor. a pod ňou premiešaná kultúrna vrstva s nálezmi z neskorej doby kamennej a mladšej a neskorej doby bronzovej, ktorá už spočívala nad andezitovým bralom (obr. 3: 6). V južnom profile tejto sondy bolo objavený aj padnutý blok muriva, ktorý podľa štruktúry malty pochádza z piateho podlažia obytnej veže, ktoré bolo dobudované počas jej opravy v polovici 13. stor. za panovania kráľa Bela IV.

Počas výskumu sa realizovalo aj plošné odkrytie (sonda 2/2017; 60 × 4 m) a začistenie celej koruny muriva severnej línie opevnenia Dolného hradu, ktorá bola následne stavebne zastabilizovaná (obr. 3: 1, 3). Hrúbka múru tu dosahovala 2,5 m. Základovou ryhou severného opevnenia v stredoveku prerazili staršiu kamenno-zemnú konštrukciu s nálezmi z neskorej doby kamennej a doby bronzovej. Z nádvornej strany severnej hradby bola potvrdená asi 0,1–0,15 m mohutná vrstva s nálezmi zo stredoveku. Severná línia opevnenia Dolného hradu bola vybudovaná v polovici 13. stor. Je typická tým, že hradba sa pri zmene smeru geometricky lomí pod uhlom. V tejto sezóne sa podarilo objaviť v poradí úž druhý odvodňovací kanálik v jej nadzákladovom murive (obr. 3: 2).

V exteriéri Dolného hradu boli situované dve sondy, severne od severnej hradby. Ich cieľom bolo overiť výskyt pravekých nálezov, resp. rozsahu osídlenia aj mimo plochu stredovekého hradu. Obe sondy boli skúmané až po andezitové bralo hradného kopca. Kultúrna vrstva, resp. zahĺbené objekty, sa v tomto priestore však nepotvrdili. V sonde 3/2017 (10 × 2 m) situovanej bližšie k hradnému opevneniu (obr. 3: 4) sme objavili sporadické keramické fragmenty z mladšej a neskorej doby bronzovej. V sonde 4/2017 (5 × 2 m), ktorá sa nachádzala na výraznom výbežku vzdialenom cca 150 m severne od severnej hradby Dolného hradu, sa žiadne hnuteľné ani nehnuteľné archeologické nálezy neobjavili (obr. 3: 5).

Charakter nálezov z Dolného hradu

V priebehu výskumu sa v sondách na Dolnom hrade objavilo 1687 nálezov. Medzi keramickýcmi fragmentami dominovali nálezy badenskej kultúry, ktoré sú početne doložené práve na Dolnom hrade, kde bola v postbadenskom období výšinná osada. Nálezy pravekej keramiky pochádzali zo štyroch (1–3/2017 a 5/2017) z piatich skúmaných sond. Okrem badenskej keramiky boli v priestore nádvoria hradu prítomné aj fragmenty lužickej kultúry, ktoré sa sústreďovali predovšetkým v sonde 1/2017 a 5/2017. Praveký nálezový materiál bol značne fragmentárny, väčšie kusy predstavovali hlavne črepy badenskej kultúry. Okrem pravekej keramiky sa počas výskumu vyskytli aj dva kusy štiepanej industrie.

Črepy stredovekej keramiky (13. stor. až polovica 14. stor.) sa objavili predovšetkým v sondách 1/2017 a 5/2017. Novoveké fragmenty keramiky (19. stor.), sa objavili hlavne v sonde 5/2017 a ojedinele v sonde 3/2017. S novovekými nálezmi súvisia aj fragmenty skla z variabilných fliaš, prípadne pohárov objavené taktiež v sonde 5/2017. Spájame ich s aktivitami prvých výskumníkov Pustého hradu z konca 19. stor. (*Beljak/Pažinová/Maliniak 2011*).

Z kovových nálezov je potrebné spomenúť stredoveké hroty šípov, objavený bol jeden s tŕňom a dva s tuľajkou. Medzi ďalšie drobné predmety nájdené v tejto sezóne patrí železná stredoveká čepeľ noža a nález železnej sekery, pravdepodobne tiež zo stredoveku. Najpočetnejšiu skupinu stredovekých kovových nálezov z Dolného hradu tvorili železné klince (spolu 112 ks). Na Dolnom hrade sa objavujú aj iné kovové nálezy, pričom najzaujímavejším objavom bol dobre zachovaný závesný mosadzný krížik z obdobia novoveku, na ktorom sa nachádzal plasticky tvarovaný Kristus.

Archeologický výskum na Hornom hrade

Prioritou výskumu na Hornom hrade bolo overenie a zistenie stavebných fáz vybudovania hradného areálu a dokumentácia pravekého a včasno-historického osídlenia pod stredovekými sídelnými vrstvami. Bolo tu realizovaných šesť archeologických sond o celkovej ploche 293 m^2 (obr. 1: 2).

Sonda 1/2017 (3 × 9,6 m) bola situovaná pri východnej línii opevnenia v susedstve veže komitátneho hradu (veže I). Bola predĺžením sondy 2/2016. Rozdelená bola východnou hradbou na dve časti. Pri vnútornom líci východnej línie opevnenia bola v sonde zdokumentovaná deštrukcia hradby (sutina). Vedľa nej bola tmavá zemina s kameňmi a pod ňou sa nachádzala vrstva z vrcholného stredoveku. V nej sa okrem iného našli aj črepy z 12. stor. Dôležité bolo identifikovanie vrstvy kamenného makadamu zo

stredoveku, ktorá vznikla krátko po vybudovaní samotnej hradby, keďže medzi maltou zo založenia/výstavby hradby a vrstvou makadamu sa žiadna kultúrna vrstva nenachádzala (obr. 4: 2). Kameň/makadam zrejme pochádzal z obdobia úprav terénu pred výstavbou veže komitátneho hradu, resp. z obdobia vybudovania priekopy zo severnej strany veže. Bezprostredne pri vrstve maltoviny z výstavby hradby sa nachádzala základová škára hradby. V druhej exteriérovej časti sondy (pri vonkajšom líci opevnenia) sa po odkopaní plytkej vrstvy deštrukcii hradby a lesnej černozeme objavila vonkajšia základová škára východnej hradby Horného hradu (obr. 4: 3). Pod ňou sa už nachádzala sivohnedá ílovito-hlinitá vrstva s kameňmi a nálezmi z doby bronzovej a červenohnedá hlinitá vrstva s minimom archeologických nálezov, ktorá už dosadala na kamenné bralo. Vrstvu interpretujeme ako deštrukciu po valovej kamenozemnej konštrukcii z neskorej doby bronzovej. Vnútorné líce tohto valu bolo zrejme pod stredovekou hradbou.

Cieľom sondy 2/2017 (4 × 9,3 m) bolo overiť dobu vzniku priekopy okolo veže vo východnej línii opevnenia, ktorej výstavba sa predpokladala v polovici 15. stor. (obr. 4: 4). Zámerom výskumu bolo aj zistenie či prvá priečna hradba bola počas výstavby priekopy úplne rozobraná, resp. či sa v nej nachádzala brána. Zachytiť sa podarilo základové murivo prvého priečneho múru so šírkou 1,7 m, avšak v sonde murivo nepokračovalo a neobjavili sa ani stopy po jeho prípadnom maltovom lôžku. V západnej časti sondy, resp. priekopy bolo veľmi plytko objavené podložie vo forme kamenného andezitového brala, ktoré následne východným smerom prechádzalo do hrotitého tvaru samotnej priekopy. Od dna priekopy terén stúpal východným smerom na plató pred vežou. Na kamennom brale tu bola uložená asi 0,3 m hrubá vrstva z druhej polovice 13. stor., v ktorej sa našla aj kompletne zachovaná sklenená fľaštička i napodobenina mince Přemyslava Otakara II. zo sedemdesiatych rokov 13. stor. Vrchnú vrstvu predstavovala ílovitá zemina s nálezmi z vrcholného stredoveku a na nej spočíval kamenný makadam navýšený zo zásypu priekopy.

Skúmaná bola aj plošina pred vežou vo východnej línii opevnenia Horného hradu (sonda 3/2017; sev: 4,1 × 10,1 m a juh: 4,3 × 3,1 m). Odkryť sa tu podarilo hlinenú piecku s priemerom 0,96 m, pri ktorej bola nádoba zo 14. stor. Piecka bola uložená na násype makadamu z priekopy (obr. 5: 2). Pred touto vrstvou bolo zdokumentovaných aj niekoľko kolových jám, ktoré zrejme súviseli s vnútorným výpletom (drevenou konštrukciou) nasypaného valového opevnenia z asi 14. stor. Dôležitým poznatkom je, že vo vrstve z vrcholného stredoveku bolo v sekundárnej polohe objavené aj ostrie bronzovej sekerky z mladšej doby bronzovej a keramika z 12. i 10.–11. stor. Zároveň sa tu našli aj doklady peňazokazeckej činnosti, ktorá bola na hrade zdokumentovaná už aj v minulosti. Okrem falošných mincí sa podarilo objaviť aj cínové závažia a množstvo poškodených šperkov pripravených asi na pretavenie. Na tejto stredovekej vrstve sa nachádzala čierna požiarová vrstva, ktorá potvrdzuje katastrofický horizont doložený aj v ďalších častiach Pustého hradu asi zo začiatku 14. stor. (obr. 4: 5; 5: 1). Z písomných prameňov vieme, že hrad dobili v roku 1306. V sonde pri samotnej hradbe bola viditeľná aj vytečená malta z jej založenia a pod ňou základová škára. Najspodnejšiu vrstvu tvorila konštrukcia kamenno-zemného valu z doby bronzovej. Dobre čitateľný bol aj pôvodný vstup do opevnenia navŕšeného asi v 14. stor. ako preluka v makadamovom násype.

Sonda 4/2017 (9,3 × 7,2 m) bola zameraná na skúmanie západného ukončenia prvého priečneho múru a jeho napojenia na západnú líniu opevnenia Horného hradu. Sonda bola rozdelená na južný a severný sektor, ktoré oddeľoval prvý priečny múr. Pod lesnou černozemou a deštrukciou múru (sutinová vrstva) sa nachádzala zásypová erózna vrstva, ktorá vznikla po zániku hradu. Jej hrúbka bola pomerne mohutná, nakoľko plochu sondy tvoril strmý svah, kde bola zemina splavovaná z hornej časti hradu. V ďalšej vrstve boli potvrdené nálezy z obdobia vrcholného stredoveku, predovšetkým z 13. stor. V južnom sektore sa objavila prvá maltová štruktúra s priemerom 1,5 m, ktoré predstavovalo pôvodne miesto výroby malty pre priečny múr (obr. 5: 3). V severnom sektore bola objavená hlinená prepálená podlaha oválneho pôdorysu s priemerom 1,42 m a aj ďalšie dva maltové fľaky (obr. 5: 4). Priečna hradba bola vybudovaná z vápenatej malty a stredne veľkého lomového andezitového kameňa v šikmom riadkovaní a dosahovala hrúbku 1,8 m. Založená bola na eróznej zemine na škáru k západnej línii opevnenia a pri ich kontakte bola základová škára priečnej hradby o pol metra vyššie ako obvodového opevnenia. Západná hradba Horného hradu dosahuje hrúbku 1,7 m. Bola vybudovaná zo stredne veľkých, ale aj rozmerných balvanov v nepravidelnom riadkovaní a spájaná bola vápenatou maltou. Pod hradbou bola vo všetkých častiach sondy čitateľná tmavá vrstva pochádzajúca z obdobia pred výstavbou samotného hradu. Spodná nadbralová vrstva bola tvorená kameňmi a hlinou.

Počas sezóny boli skúmané aj terasy v predhradí tzv. Dončovho hradu Horného hradu. Prvá zo sond (sonda 5/2017, 5 × 10 m) bola situovaná na dolnej terase (obr. 5: 5). V juhovýchodnej časti sondy bol z doby

bronzovej zachytený aj zahĺbený objekt pravidelného obdĺžnikového pôdorysu s rozmermi cca 1,7 × 3,4 m, ktorý bol zapustený do nadbralovej hlinitej vrstvy. Na tejto dolnej terase sa objavila aj stredoveká kultúrna vrstva, ktorej súčasťou bol sekundárne umiestnený tesaný architektonický článok z pieskovca s vytesaným krížom (kamenárskou značkou). S vrcholným stredovekom súvisí aj ohnisko, resp. piecka s okrúhlym hlineným roštom s priemerom 1,37 m v severozápadnom rohu sondy. Prepálená podlaha v severovýchodnej časti preskúmanej plochy bola zachytená v rozsahu približne 2,5 × 2,2 m. Sonda 6/2017 (5 × 10 m) bola situovaná na hornej terase (južne od kovolejárskej dielne objavenej už v roku 1994; obr. 5: 6). V sonde bol zdokumentovaný nad bralom zahĺbený objekt, prípadne priehlbina s nálezmi z doby bronzovej. Vrchnú kultúrnu vrstvu v sonde datujeme do vrcholného stredoveku, hoci nálezy z tohto obdobia sa tu nachádzali len sporadicky. V oboch prípadoch terás sondy potvrdili, že vznikli už v mladšej, resp. neskorej dobe bronzovej a následne boli využité aj vo vrcholnom stredoveku. V oboch sondách boli zároveň objavené štruktúry z poukladaných kameňov, ktoré môžu byť podmurovkou niekdajších zrubov.

Charakter nálezov z Horného hradu

Z výskumu Horného hradu pochádza spolu 28 351 predmetov. Datované sú od praveku až do novoveku. Z pravekého obdobia je výrazne zastúpená mladšia a neskorá doba bronzová. Nálezy z doby bronzovej sa objavili vo všetkých skúmaných sondách avšak najväčšie zastúpenie mali v sonde 3/2017, 5/2017, 6/2017, t. j. na skúmaných terasách a pri veži pri východnej línii opevnenia hradu. Všetky nálezy zo sledovaného obdobia pochádzali z vrstiev. Vieme ich datovať do mladšieho stupňa kyjatickej kultúry a môžeme ich synchronizovať zo stupňami HB1–HB2. Z hľadiska druhovej rôznorodosti pravekých nádob objavených na lokalite prevažujú zlomky, ktoré slúžili na uskladnenie potravín (hrnce a misy) a nie stolová keramika. Z drobných predmetov vyniká bronzová ihlica s ulomenou hlavičkou zdobená rytými cyklickými kruhmi zo sondy 6/2017, fragment čepele bronzovej sekerky a bronzový hrot šípu zo sondy 3/2017.

Dobu laténsku na Hornom hrade zastupujú len dva črepy tehlovej farby objavené v sekundárnej polohe v sonde 3/2017 (južná časť) v hĺbke 1,6–1,7 m. Spájame ich s púchovskou kultúrou, ktorá bola na Pustom hrade doložená už v predchádzajúcich sezónach výskumu (*Beljak a kol. 2014*, 125).

K výnimočným nálezom patrí väčší súbor črepov zdobených obežnými líniami a vlnovkami (aj zdvojenými), ktorých zloženie keramického cesta a samotné zdobenie poukazujú na včasné datovanie do obdobia 10.–11. stor. Nálezy pochádzajú z premiešanej vrstvy sondy 3/2017, ktorá sa nachádzala pri východnej línii opevnenia hradu v blízkosti veže. Ide o unikátne nálezy a veľmi dôležité pre poznanie histórie osídlenia hradného kopca. V minulosti získané tri podobné fragmenty z Horného hradu boli datované do včasného stredoveku (veľkomoravské obdobie) a pochádzali zo zásypu staršieho valu situovaného pod vežou vo východnej línii opevnenia (*Šimkovic/Beljak/Maliniak 2011*, 6, 27, 29).

Najviac zastúpené boli stredoveké nálezy, objavilo sa však aj niekoľko novovekých črepov a mincí. Súbor stredovekej keramiky tvorilo 11 263 fragmentov. Stredoveká keramika bola objavená v každej z preskúmaných sond. Najmenšie zastúpenie mala v sondách 4/2017, 5/2017, 6/2017, pričom najväčší počet bol objavený v sonde 3/2017 a viac ako tisíc kusov bolo v sondách 1/2017 a 2/2017. Stredoveký nálezový materiál je značne fragmentárny a pochádza prevažne z tiel nádob (vydutina a spodná časť). Zlomkovitosť súboru dokladá aj fakt, že sa rekonštruovateľnú nádobu podarilo objaviť len v sonde 1/2017. Z objavených fragmentov boli zaujímavé jedince so značkami na dnách, no vynikal fragment keramiky zo sondy 6/2017, kde bol na vnútornom okraji vyrytý kríž. Rytá výzdoba sa objavovala v podobe vlnoviek (aj na vnútornej strane tela pokrievok) a obežných rýh na telách. Prítomné boli zároveň aj súvislé vodorovné pásy šikmých vrypov pod okrajmi nádob. Z hľadiska tvarov majú výraznú prevahu bezuché hrnce, väčšinou vajcovitého a sudkovitého tvaru. Keramický nálezový fond možno datovať do obdobia 12.–14. stor. Jednoznačne však dominuje keramika z druhej polovice 13. stor.

Podarilo sa objaviť aj strieborné denáre arpádovských kráľov Ondreja II. (1205–1235), Štefana V. (1270–1272) a dve mince Ondreja III. (1290–1301) Práve nález mince Ondreja II. (z preosievania haldy po výskume V. Hanuliaka na nádvorí tzv. Dončovho hradu) je zatiaľ najstaršou razbou známou z Pustého hradu. Okrem nich pochádzajú aj nálezy dvoch napodobenín mince Přemysla Otakara II., viedenský fenig zo sedemdesiatych rokov 13. stor. a falzifikáty zo začiatku 14. stor.

Z pomedzi drobných nálezov nekovového charakteru vynikali opracované kosti, medzi ktoré patrili polotovary z kostí i parožia aj s rôznymi perforáciami, vyleštením tela, a objavili sa aj hotové výrobky, napr. hracia kocka, či korálik.

Medzi predmety osobnej výbavy, poukazujúce zároveň na vyššie sociálne postavenie majiteľa, patria aj kovové nálezy rôznych praciek, plieškov a ozdôb, vyrobené prevažne zo železa ale aj luxusnejšie z farebných kovov (meď, bronz). Vo väčšine prípadov ozdôb ide zrejme o súčasti rytierskych opaskov, ako napr. kovové nášivky rôznych tvarov upevnené na hlavnom remeni. Významný je aj nález drobného oloveného závažia so značkou v tvare písmena „F".

Najpočetnejšiu skupinu kovových nálezov z Horného hradu tvorili predmety zo železa, z ktorého sa okrem zbraní a jazdeckej výstroje vyrábali aj remeselnícke nástroje vrátane viacerých častí stavebného vybavenia hradu. Rozdeliť ich môžeme na spojovací materiál (klince a klinčeky rôznych veľkostí a typov – celkovo 1546 ks) a mechanizmy (kovania, západky, a pod.). Samostatnú skupinu tvoria aj militárie, ku ktorým patria rôzne podkovy, ostrohy, železná trojboká pasca (tzv. „ježko"), železná úchytka zo štítu a početnú časť tvorili hroty šípov s tŕňom i s tuľajkou, ktoré sa našli v celkovom počte 53 kusov. Hroty šípov sa sústredili v sonde 3/2017.

Napokon je potrebné spomenúť aj nepočetný súbor včasnonovovekých nálezov, ku ktorým patrili hlinené črepy, fragmenty skla a minca Rudolfa II. Habsburského z roku 1585, ktoré boli objavené pri preosievaní haldy po výskume V. Hanuliaka na nádvorí tzv. Dončovho hradu. Nálezy môžu súvisieť s využitím Pustého hradu počas bojov s Turkami, keď bola postavená zrejme na mieste veže komitátneho hradu protiturecká vartovka. Menšie množstvo novovekej keramiky (glazovanej aj neglazovanej) pochádzalo aj zo sond 1/2017, 5/2017, 6/2017.

Výskumná sezóna na Pustom hrade bola bohatá na archeologické nálezy, ktoré pochádzajú z neskorej doby kamennej, doby bronzovej, doby laténskej, včasného a vrcholného stredoveku. Skúmalo sa na oboch polohách hradného kopca. Na Dolnom hrade sa preskúmala plocha 371 m^2 v rámci piatich archeologických sond (obr. 1: 1). Všetky vrstvy s výskytom nálezov boli preosievané a vyvezená zemina bola následne kontrolovaná pomocou detektora kovov. Prioritou výskumu na Hornom hrade bolo overenie a zistenie stavebných fáz vybudovania hradného areálu a dokumentácia pravekého a včasno-historického osídlenia pod stredovekými sídelnými vrstvami. Bolo tu realizovaných šesť archeologických sond o celkovej ploche 293 m^2 (obr. 1: 2).

Medzi nálezmi objavenými na Pustom hrade dominujú exempláre z doby bronzovej a vrcholného stredoveku. Väčšia časť nálezov z doby bronzovej zodpovedá jej záverečnej etape v regióne a môžeme ju spájať s kyjatickou kultúrou, resp. so spolužitím kyjatickej a lužickej kultúry, keď na lokalite vzniklo mohutné opevnenie, ktoré kompletne obkolesovalo areál Dolného hradu a Horného hradu. Na Dolnom hrade sa potvrdilo osídlenie badenskej kultúry z neskorej doby kamennej. Súbor nálezov zo stredoveku dopĺňa kolekcia keramiky z 10.–11. stor. nájdená na plošine na nádvorí pri veži vo východnej línii opevnenia Horného hradu.

Objavené archeologické nálezy z vrcholného stredoveku nám pomohli spresniť chronologický a stavebný vývoj Pustého hradu. Dôležitým nálezom je minca Ondreja II., ktorá je zatiaľ najstaršou nájdenou mincou na Pustom hrade. Spolu s ďalšími nálezmi a nálezovými situáciami z 12.–14. stor. na Hornom hrade v kontexte odkrytej hradnej architektúry nám dovoľujú datovať výstavbu hradného opevnenia na Hornom Pustom hrade už v prvej polovici 13. stor., t. j. pred vpádom Tatárov. Potvrdilo sa tiež, že veža komitátneho hradu z druhej polovice 12. stor. nemala v čase svojej výstavby vybudované samostatné murované opevnenie. Výskum tiež potvrdil, že najsilnenejším horizontom vrcholného stredoveku aj z hľadiska početnosti archeologických nálezov je na Pustom hrade 13. stor. V menšej miere boli objavené nálezy z prvej polovice 14. stor.

Literatúra

Beljak a kol. 2014 – J. Beljak/N. Beljak Pažinová/B. Beláček/M. Golis/J. Hunka/A. Krištín/V. Kohút/P. Maliniak/M. Mordovin/M. S. Przybyła/D. Repka/M. Slámová/M. Šimkovic/B. Tóth/O. Žaár: *Pustý hrad vo Zvolene. Dolný hrad 2009–2014*. Zvolen – Nitra 2014.

Beljak/Beljak Pažinová 2016 – J. Beljak/N. Beljak Pažinová: Letná škola archeológie a výskum na Pustom hrade vo Zvolene v roku 2016. In: S. Sliacka (ed.): *Výsledky nových archeologických výskumov na strednom Slovensku. Zborník z konferencie archeológov pôsobiacich v oblasti stredného Slovenska*. Ružomberok 2016, 51–60.

Beljak/Pažinová/Maliniak 2011 – J. Beljak/N. Pažinová/P. Maliniak: Zvolenský Pustý hrad vo svetle archeologického bádania (od amatérskych výkopov až po začiatok systematického výskumu). *Archaeologia Historica* 36, 2011, 265–278.

Šimkovic/Beljak/Maliniak 2011 – M. Šimkovic/J. Beljak/P. Maliniak: *Zvolenský Pustý hrad: sprievodca po hrade*. Zvolen 2011.

INVESTIGATION OF PUSTÝ HRAD CASTLE IN ZVOLEN. Zvolen, Pustý hrad (Zvolen district), Lower castle, Upper castle sites, archaeological excavation for scientific and documentation purposes, archaeological excavation associated with renovation of the national monument, High Middle Ages, prehistory (Late Stone Age, Late and Final Bronze Age, La Tène period), fortification, residential tower. The excavation season at Pustý hrad castle was rich in archaeological finds. Both sites on the castle hill were investigated. At the Lower castle, an area of 371 m^2 was investigated within five archaeological trenches (Fig. 1: 1), All layers with occurrence of finds were sieved and the removed soil was later checked with metal detectors. Verification and detection of construction phases of the castle area and documentation of prehistoric and protohistoric settlement under medieval settlement layers was the priority of the excavation at the Upper castle. Six archaeological trenches with the total area of 293 m^2 were excavated there (Fig. 1: 2).
Exemplars from the Bronze Age and High Middle Ages dominate among the finds discovered at Pustý hrad castle. Most of the finds from the Bronze Age correspond with its final stage in the region and we can associate them with the Kyjatice culture or with co-existence of the Kyjatice and Lusatian cultures, when a massive fortification occurred at the sites, completely encircling the areas of the Lower and Upper castles. Settlement of the Baden culture was confirmed at the Lower castle. A collection of medieval finds is complemented with a collection of pottery from the 10th–11th century discovered at the flat at the courtyard near the tower in the eastern line of fortification of the Upper castle.
The discovered archaeological finds from the High Middle Ages helped us specify the chronological and constructional development of Pustý hrad. An Andrew II coin, which is the oldest coin discovered at Pustý hrad so far, is an important find. Together with other finds and find contexts from the 12th–14th century at the Upper castle in the context of the uncovered castle architecture, it allows us to date the construction of the castle fortification at the Upper Pustý hrad as early as the first half of the 13th century, i. e. before the Tartar invasion. It was also confirmed that the tower of the comitatus castle from the second half of the 12th century did not have separate masoned fortification in the time of its construction. The excavation confirmed that at the Pustý hrad castle, the 13th century is the strognest horizon of the High Middle Ages also in terms of the number of archaeological finds. Finds from the first half of the 14th century were less frequent.

ARCHEOLOGICKÝ PRIESKUM STREDNÉHO A HORNÉHO POIPLIA[9]

Ján B e l j a k – Vladimír M i t á š

Počas jarných mesiacov autori príspevku v spolupráci s P. Debnárom, A. Loydlom a M. Fúskom uskutočnili archeologický výskum súvisiaci s uložením optokábla na strednom a hornom Poiplí. Zemné práce neboli realizované výkopovou metódou, HDPE rúry sa vkladali do zeme pokládkou rúrovej trasy ryhovačom a pokladačom. V približne 40 km úseku Želovce – Muľa – Lučenec-Fabianka sa formou povrchovej prospekcie sledovala trasa líniovej stavby, vyhľadávali sa archeologické lokality, monitorovali už známe náleziská a hľadali možnosti konkretizovania ich kultúrnej, chronologickej či priestorovej pozície. Zdokumentoval sa stav dvoch lokalít. V oboch prípadoch ide o sídliská, ležiace na poľnohospodársky obrábaných parcelách nad inundáciou Ipľa, resp. na jej okraji.

1. M u ľ a (okr. Veľký Krtíš), osada Hámor, poloha Žamberky, sídlisko, povrchový zber. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Potvrdila sa existencia polykultúrneho sídliska na pravobrežnej terase Ipľa už skôr identifikovaného archeologickou prospekciou (*Beljak/Beljak Pažinová/Mitáš 2015*, 48–51; *Beljak/Mitáš/Pažinová 2016*, 49; *Žebrák 1985*, 262). Prieskumom získaný materiál patrí do mladšieho praveku, neskorého stredoveku až raného novoveku (15.–16. stor.). Našla sa keramika kyjatickej kultúry, tzv. biela keramika a mazanica.

2. M i k u š o v c e (okr. Lučenec), extravilán, juhovýchodne obce, sídlisko, povrchový zber. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Ďalšie objavené archeologické nálezy sa viažu na veľký sídliskový areál z praveku, ktorý sa rozprestiera juhovýchodne od obce Mikušovce. Toto nálezisko pilinskej kultúry je známe od prvej polovice osemdesiatych rokov 20. stor. (*Ožďáni/Žebrák 1983*, 190). Prieskumom získaný keramický materiál potvrdzuje sídlisko z mladšej doby bronzovej a zlomok hrubšej nádoby z neolitu rozširuje poznatky o osídlení tohto miesta v staršom praveku.

[9] Príspevok vznikol v rámci riešenia projektov VEGA 1/0240/21 a 2/0062/21.

Výskum predmetnej líniovej stavby potvrdil existenciu dvoch sídliskových lokalít a archeologickú topografiu Poiplia obohatil o nové neolitické sídlisko.

Literatúra

Beljak/Beljak Pažinová/Mitáš 2015 – J. Beljak/N. Beljak Pažinová/V. Mitáš: *Stredné a horné Poiplie. Svedectvo archeológie*. Archaeologica Slovaca Monographiae. Varia II.Nitra 2015.
Beljak/Mitáš/Pažinová 2016 – J. Beljak/V. Mitáš/N. Pažinová: Archeologický prieskum stredného Poiplia a stredného Pohronia. *AVANS 2011*, 2016, 47–53.
Ožďáni/Žebrák 1983 – O. Ožďáni/P. Žebrák: Výsledky terénneho prieskumu v okrese Lučenec. *AVANS 1982*, 1983, 189–192.
Žebrák 1985 – P. Žebrák: Výsledky průzkumu na jihu středního Slovenska. *AVANS 1984*, 1985, 261–264.

ARCHAEOLOGICAL SURVEY OF THE CENTRAL AND UPPER POIPLIE REGION. The rescue excavation and prospecting of the course of trenches for optical cables effected several municipalities in the regions of central and upper Poiplie. The course of the trenches was followed, archaeological sites were searched for and previously known sites were monitored along approx. 40 km on the route of Želovce – Muľa – Lučenec – Fabianka. Condition of two sites was documented. Both of them were settlements located above the inundation area of the Ipeľ river or on its periphery. In one case, existence of a polycultural settlement in the village of Muľa, settlement area Hámor (Veľký Krtíš district) was confirmed at the site of Žamberky. The currently obtained material belongs to late prehistory, the Late Middle Ages to early Postmedieval period. Pottery of the Kyjatice culture, the so-called white pottery and daub were discovered. The second case is associated with the large settlement area from prehistory which is located southeast of the village of Mikušovce (Lučenec district). This site of the Piliny culture has been known since the mid 1980s. The currently obtained pottery material confirms settlement from the Late Bronze Age and a fragment from a thick vessel from the Neolithic extends our information on settlement in this area in early prehistory. Investigation of the relevant line structure confirmed existence of two settlement sites and enriched archaeological topography of Poiplie with a new Neolithic settlement.

VÝSKUM NA HRADE ČABRAĎ[10]

Ján Beljak – Maxim Mordovin

Čabradský Vrbovok (okr. Krupina), Hrad Čabraď, záchranný predstihový archeologický výskum a výskum pre vedecké a dokumentačné účely, novovek, stredovek, fortifikácia, brána. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Zámerom predstihového archeologického výskumu na hrade Čabraď bolo spresniť pôdorys základov portálu druhej brány pred jej plánovanou sanáciou (obr. 6: 2). Skúmaná druhá brána vznikla v renesancii (1550–1572) a dostavaná bola na prelome 16. a 17. stor. Vežová brána má zaklenutý prejazd a dve sedílie v južnej stene prejazdu. Nad prejazdom sa nachádzala obytná miestnosť. Zrealizované boli dve navzájom súvisiace sondy: 1/2017 s rozmermi 1,2 × 5 m a 2/2017 s rozmermi 1 × 3,4 m. Objavili sa v nich úseky základových múrov portálu a šachty padacieho mostu. Zachytil sa aj úsek východnej časti priekopy situovanej pred západným lícom brány. V sonde 1/2017 sa dosiahla úroveň pôvodnej cesty a skalné podložie, ktoré sa nachádzalo pod ňou. V sonde 2/2017 sme dosiahli hĺbku 20–40 cm. Najstaršie objavené vrstvy pochádzajú z druhej polovice 19. stor. a sú datované glazovanou keramikou a mincami. Prevažovali nálezy, ktoré sú staršie ako vznik výplne, ktorá mohla vzniknúť len po zániku portálu druhej brány (po požiari hradu v roku 1812).

Počas výskumu sa v oboch sondách odkrylo niekoľko úsekov základových múrov zaniknutého portálu brány. Najhrubší múr (1,4–1,5 m) bol napojený na severný múr brány a pokračoval smerom na juh. Pravdepodobne tu sa nachádzala pôvodná bránka portálu pre peších. Južne od nej sa v sonde 2/2017 odkryli tenšie múry, ktoré patria predpokladanej šachte. Našiel sa iba severný a západný úsek tohto objektu. Severný úsek mal hrúbku 1,2–1,3 m a západný len 0,6–0,7 m. V dosiahnutej hĺbke sa charakter výplni šachty neodlišoval od ostatného zásypu. Objavilo sa v ňom iba niekoľko keramických fragmentov, zvieracie kosti a klince.

Západná časť sondy 1/2017 bola veľmi plytká a v hĺbke 50–60 cm bolo zdokumentované súvislé skalné podložie. V niektorých miestach boli viditeľné ryhy pre základy múrov zasekané do skaly. Základy portálu brány postavili priamo na bralo, a to v hĺbke 30 cm vo východnej a 50 cm v západnej časti sondy.

[10] Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-17-0063.

Hĺbku priekopy pred bránou sa nedalo upresniť kvôli obmedzeným časovým a priestorovým možnostiam. Výskumom dosiahnutá hĺbka priekopy bola pri západnom reze sondy 1,5 m od súčasnej úrovne terénu.

Výplň sond sa skladala z dvoch základných vrstiev pod dnešnou pochôdznou úrovňou. Horná mala hrúbku 10–20 cm a bola veľmi silne premiešaná s predmetmi z 20. stor.: klince, plasty, viečka atď. Pod ňou sa nachádzala kultúrna vrstva s nálezmi z obdobia novoveku: fragmenty renesančných a barokových kachlíc, veľké množstvo kovových nálezov (predovšetkým klincov). Vo východnej časti sondy 1/2017 sme pod touto vrstvou objavili zvyšky pôvodnej cesty cez bránu. Jej povrch tvorili malé kamene so štrkom a prímesou maltoviny.

Vrstvy v priekope pred bránou sa skladali z veľmi jemnej tmavohnedej hliny. V horných úrovniach bolo viac sutiny a zlomkov malty. Z tejto vrstvy pochádzajú fragmenty glazovanej a neglazovanej keramiky datovanej do 16. až 18. stor. Objavili sa aj rôzne kovové nálezy, dve mince a zvieracie kosti. Na poslednej dosiahnutej úrovni (v hĺbke okolo 1,5 m výplň ešte pokračovala hlbšie a mala rovnakú štruktúru i spektrum nálezov). Dno priekopy vo forme rastlej skaly sme výskumom v priekope nedosiahli.

Počas výskumu na Čabradskom hrade sme celkove objavili viac ako 700 kusov hnuteľných archeologických nálezov. Medzi nimi dominujú nálezy železných predmetov (329 ks) a rôznych keramických výrobkov (223 ks). Tretiu najpočetnejšiu skupinu predstavujú nálezy zvieracích kostí (203 ks).

Chronologický sa nálezy rozdeľujú na dve skupiny. Do prvej skupiny patria úlomky neglazovaných nádob, predovšetkým hrncov, a o niečo menej džbánov. Našli sa v sekundárnej polohe a ťažko sa datujú. Pravdepodobne pochádzajú zo 16. alebo 17. stor. Stredoveká keramika sa medzi nimi neobjavila. Do druhej skupiny patria glazované úlomky hrncov, tanierov a kachlíc väčšinou z 18. stor. Najviac kovových predmetov reprezentujú železné klince. Vyskytlo sa tiež niekoľko železných a bronzových kovaní. Jedna z dvoch objavených mincí v priekope sa nedala presne určiť, ale zrejme pochádza zo 17. stor. Druhá minca bola razba cisára Jozefa II. z roku 1780. Vo výplni priekopy sa objavilo aj trinásť fragmentov skla z vrstiev datovaných do 18.–19. stor. Reprezentujú rôzne sklené nádoby: fľaše, džbány a fľaštičky. Niektoré fragmenty pochádzajú z okrúhlych okenných tabúľ a tvorili výplň olovených okenných rámov.

EXCAVATION AT THE CASTLE OF ČABRAĎ. Čabradský Vrbovok (Krupina district), Čabraď castle, development-led rescue excavation and excavation for scientific and documentation purposes, Postmedieval period, Middle Ages, fortification, gate. The goal of the development-led excavation was to specify the groundplan of foundations of the second gate's portal before its planned sanation (Fig. 6). The studied gate was built in the Renaissance (1550–1572) and completed at the turn of the 16th and 17th centuries. The tower gate had a vaulted passage and two sedilia in the southern wall of the passage. There was a residential room above the passage. Two mutually related trenches were excavated – 1/2017 of 1.2 × 5 m and 2/2017 of 1 × 3.4 m. They contained sections of the portal's foundation walls and the shaft of a drawbridge. A section of the eastern part of the ditch located in front of the gate's western face was also detected. In trench 1/2017, it reached the level of the original road and bedrock. In trench 2/2017, we reached 20–40 cm deep. The oldest discovered layers come from the second half of the 19th century and are dated by glazed pottery and coins. Finds older than the fill that might have occurred after demise of the second gate's portal (after a fire of the castle in 1812) prevail.

In the course of the excavations, both trenches uncovered several parts of foundation walls of the demised gate. The thickest wall (1.4–1.5 m) was connected to the northern wall of the gate and continued southwards. There was probably the original portal gate for walkers. South of it, thinner walls belonging to the assumed shaft were uncovered in trench 2/2017. Only the northern and western parts of this feature were found. The northern part was 1.2–1.3 m thick and the western one was only 0.6–0.7 m thick. Character of the shaft's fill did not differ from the rest of the backfill in the reached depth. Only several pottery fragments, animal bones and nails were found in it.

We recorded more than 700 finds during the excavation at the castle of Čabraď. Finds of metal artifacts (329 exemplars) and various pottery products (223 exemplars) dominate among them. The third most numerous group contains finds of animal bones (203 exemplars). Chronologically, the finds are divided into two groups. One contains fragments of unglazed vessels, mostly pots and a little fewer jugs. They were found in a secondary position and it is difficult to date them. They probably come from the 16th or 17th century. Medieval pottery did not occur among them. The other group included glazed fragments of pots, plates and stove tiles, mostly from the 18th century. Most of the metal artifacts were iron nails. Some iron and bronze fittings were also discovered. One of the two coins found in the ditch was unidentifiable, but it probably comes from the 17th century. The second coin was Joseph II coin from 1780. The ditch fill also contained thirteen fragments of glass from the layers dated to the 18th–19th century. They represent various glass vessels – bottles, jugs and miniature bottles. Some fragments come from round windowpanes and were used in lead window frames.

TERÉNNE AKTIVITY KATEDRY ARCHEOLÓGIE V NITRE[11]

Noémi Beljak Pažinová – Dominik Repka

Katedra archeológie FF UKF v Nitre uskutočnila niekoľko archeologických výskumov v Nitrianskom a v Trnavskom kraji, z ktorých viaceré boli s pozitívnym výsledkom. Jednotlivé lokality predstavujeme v abecednom poradí.

1. Dolné Lefantovce (okr. Nitra), poloha Dolné konopisko, parc. č. 645/2, sídlisko, záchranný archeologický výskum, neskorá doba rímska. Uloženie nálezov: Katedra archeológie FF UKF v Nitre.

Archeologický výskum bol realizovaný v súvislosti so stavbou rodinného domu a k nemu prislúchajúcej terasy v intraviláne obce na parc. č. 645/2, ktorá sa nachádza na križovatke ulíc Rybníčkova a Pod baránkom. Kým v priestore základov domu neboli identifikované žiadne kultúrne vrstvy ani nálezy, v mieste východnej pätky terasy južne od domu bol identifikovaný jeden sídliskový objekt (obr. 7: 1). Vrchná časť objektu splývala s premiešanou vrstvou (ornica/podorničie), preto nebolo možné rozpoznať jeho presný pôdorys (priemer cca 1,3 m). Zahĺbený bol do kompaktnej žlto sfarbenej spraše. Objekt mal plynule klesajúce steny k mierne oblému dnu (obr. 7: 2). Hĺbka zachytenej časti dna mala 0,7 m. Výplň tvorila hlinitá tmavohnedá vrstva, v ktorej sa nachádzalo 19 kusov nálezov (11 ks atypických črepov, tri typické fragmenty, štyri kusy zvieracích kostí a mušľa, drobné úlomky mazanice). Na základe dvoch okrajov (misa, hrniec) a jedného dna nádoby (obr. 7: 3–5) je možné nálezy datovať do neskorej doby rímskej.

Samotný pozemok určený na výstavbu sa nachádza na ľavobrežnej terase Lefantovského potoka (vzdialenosť od koryta cca 60 m) v blízkosti evidovaného polykultúrneho osídlenia na polohe Dolné konopisko, resp. na Rybníčkovej ulici (*Fottová 2017*; *Daňová/Cheben 2018*; *Daňová/Vojteček 2019*). Okrem zdokumentovaných objektov z neolitu (mladšia kultúra lineárna), mladšej doby bronzovej (čakanská kultúra) a vrcholného stredoveku, aj tu boli rozpoznané objekty a nálezy z doby rímskej (germánska keramika).

2. Lužianky (okr. Nitra), intravilán, Závodníkova ulica, parc. č. 1251/94, sídlisko, záchranný archeologický výskum, neolit (lužianska skupina). Uloženie nálezov: Katedra archeológie FF UKF v Nitre.

Archeologický výskum bol realizovaný v súvislosti so stavbou rodinného domu. Objavené boli štyri sídliskové objekty, v ktorých bolo spolu zdokumentovaných 137 ks hnuteľných nálezov (86 ks keramika, osem kusov mazanica, 43 ks zvieracie kosti) z obdobia lužianskej skupiny. Ďalšie tri identifikované jamy na ploche stavby predstavovali recentné jamy po ovocných stromoch v minulosti pestovaných na parcele. Výsledky výskumu predmetnej parcely ako aj ďalších katedrou realizovaných výskumných aktivít (nielen) na Závodníkovej ulici v Lužiankach a komplexné vyhodnotenie prameňov lužianskej skupiny sme už publikovali samostatne (*Beljak Pažinová/Repka/Šimunková 2020*).

3. Oponice (okr. Topoľčany), Oponický hrad, NKP 216/1-14, parc. č. 639, predstihový výskum, vrcholnostredoveký a novoveký hrad (druhá polovica 13.–polovica 17. stor.). Uloženie nálezov: Katedra archeológie FF UKF v Nitre.

V tomto roku bola na hrade realizovaná tretia sezóna systematického archeologického výskumu, ktorý súvisí s komplexnou pamiatkovou obnovou hradu. Preskúmal sa juhovýchodný úsek juhozápadného obvodového múru paláca IV. juhozápadného (sonda 1A–1D/2017), ktorý sa napájal na juhovýchodný úsek múru hradbového II. (obr. 8). Ďalej bol dokumentovaný priestor predpokladaného schodiska v blízkosti severovýchodného obvodového múru paláca IV. juhozápadného (sonda 2/2017), ktorý mal spájať zmienený palác s hradným nádvorím. Zistilo sa tu stupňovito upravené (umelo osekané) skalné podložie, ktoré klesalo k sekundárne zamurovanému vstupu. Posledným úsekom skúmaným v roku 2017 bol priestor na východnom okraji hradného jadra, severovýchodne od útočištnej veže (sondy 3A/2017, 3B/2017). Bolo tu zachytené pokračovanie ílovitej podlahy zistenej v severnej a západnej časti exteriéru útočištnej veže počas predchádzajúcej výskumnej sezóny (*Bóna/Repka/Sater 2017*, 52, 53).

[11] Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-20-0044. Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 1/0261/20.

Počas výskumu bolo nájdených 4344 nálezov. Z tohto počtu bolo 1492 fragmentov stredovekej a novovekej keramiky, 1930 fragmentov kachlíc, 86 železných predmetov, šesť bronzových predmetov, dve mince (strieborný denár Ferdinanda III. z roku 1651; strieborná bližšie neurčiteľná minca), 20 fragmentov sklenených nádob, kus maltoviny, dva zlomky tehloviny, trinásť tehál, šesť kusov omietky, časť keramickej dlažby, 32 kusov stavebného materiálu, štyri zlomky mazanice, dva kamenné predmety, 746 ks zvieracích kostí.

4. S o l č a n y (okr. Topoľčany), poloha Lipka, parc. č. 1753/2, 1753/43, 1753/44, 1876/2, záchranný výskum, sídlisko(?), doba rímska. Uloženie nálezov: Katedra archeológie FF UKF v Nitre.

Archeologický výskum bol realizovaný v mieste výstavby „Závodu na výrobu a spracovanie plastov pre automobilový priemysel Solčany" na severovýchodnom okraji katastra obce a severne od miestneho poľnohospodárskeho družstva. Ide tu o miestnu polohu nazývanú Lipka (obr. 11: 1). Na predmetnej ploche bol počas skrývky ornice, ako aj po nej, vykonaný povrchový zber a prehľadávanie háld zeminy. V západnej časti bolo nájdených dvadsať fragmentov germánskej keramiky, ktoré možno datovať do mladšej doby rímskej (obr. 11: 2–5). Na úrovni stiahnutej časti ornice neboli identifikované žiadne nehnuteľné archeologické objekty. Po skrývke ornice bola celá plocha stavby zasypaná a vyrovnaná vrstvou kamennej drte o hrúbke 0,2–0,3 m. Keďže nestabilný a často podmáčaný charakter terénu na ploche stavby nedovoľoval výkop základových pätiek a pásov, boli na tomto mieste vŕtané základové pilóty, ktoré siahali až do podložia tvoreného žltou ílovitou hlinou. Z dôvodu postupu vŕtania jám pre pilóty, kedy sa hneď po dovŕtaní a počas vyťahovania vrtáku samotný vrt aj betónuje, nebolo možné takéto výkopy archeologicky preskúmať. Pri dvoch vrtoch v západnej časti plochy boli v halde vykopanej (vyvŕtanej) zeminy zistené ojedinelé nálezy keramiky (8 ks), obdobne ako pri skrývke ornice datovanej do doby rímskej.

Doklady osídlenia z doby rímskej sú známe z priestoru západne od skúmanej plochy, a to v polohe Kruh či v záhrade J. Ševankovej (pravdepodobne Družstevná ulica 115), kde bola nájdená minca (follis) Konštantína I. z roku 321 po Kr. (*Hunka/Kolníková 2003*, 63, č. 11).

5. S v ä t o p l u k o v o (okr. Nitra), poloha Horné Zemky, záchranný výskum, polykultúrne sídlisko, pravek, doba bronzová, doba laténska, doba rímska, včasný stredovek, vrcholný stredovek, novovek. Uloženie nálezov: Katedra archeológie, FF UKF v Nitre.

Poloha určená na výstavbu novej obytnej zóny má rovinatý charakter a situovaná je na západnej terase Mlynského potoka, na severovýchodnom okraji územia obce (východne od miestneho cintorína). Celý priestor bol v nedávnej minulosti využívaný na poľnohospodárske účely, pričom realizovaná orba tu výrazne porušila doklady staršieho osídlenia. Na celej ploche výstavby obytnej zóny sa nachádza pomerne mocná (hĺbka 0,5 m až do 1 m vo východnej časti plochy na terase Mlynského potoka) s ornicou premiešaná „kultúrna" vrstva. V miestach, kde archeologická lokalita nebola zničená orbou sa darí zachytiť spodné časti sídliskových objektov farebne sa líšiacich od žltého sprašového podložia. Prvé doklady polykultúrneho charakteru polohy (84 objektov z viacerých období) sa objavili už v roku 2009 v rámci výstavby komunikácií a inžinierskych sietí pre IBV „Obytná zóna Horné Zemky" (*Štefanovičová/Hlavatá/Spišák 2013*).

V tejto sezóne bolo v polohe Horné Zemky realizovaných Katedrou archeológie UKF v Nitre celkovo päť záchranných archeologických výskumov (obr. 10):

a) Parcela č. 2360/19: zachytilo sa päť objektov (pravek – doba bronzová?), z ktorých sa vo výplni objavilo 18 ks keramiky, 16 ks mazanica, päť kusov zvieracie kosti. Okrem nich sa vyskytli aj zberové nálezy (jedenásť zlomkov keramiky, päť zvieracích kostí, štyri kusy mazanice) z ornice/podorničia možné datovať do praveku, stredoveku i novoveku.
b) Parcela č. 2360/21: preskúmali sa dva objekty (kolové jamy? – bez nálezov). Z premiešanej kultúrnej vrstvy podorničia boli vyzbierané praveké fragmenty (doba bronzová?) keramiky (63 ks; obr. 9: 1), mazanice (7 ks) a zvieracie kosti (31 ks).
c) Parcela č. 2360/22: preskúmané boli štyri objekty, z toho dva z doby bronzovej. Objekty 2, 3 a 4 možno na základe tvaru stien a dna pravdepodobne označiť za zásobnice. Z výplne objektov 1 a 2, ako aj prehľadávania háld zeminy z výkopov v ich bezprostrednej blízkosti, pochádza 42 ks keramiky (obr. 9: 2, 4), 1 kamenný predmet (drvidlo), 12 ks mazanice a tri kusy zvieracích kostí.
d) Parcela č. 2360/27: v priestore sa doložil objekt z mladšej až neskorej doby bronzovej. Objekt mal pravdepodobne kruhový až oválny pôdorys so zaoblenými stenami. Jeho čiastočne preskúmaná

výplň tvorila tmavohnedá až čierna hlina a 27 fragmentov keramiky (z toho jeden novoveká intrúzia). Z prehľadávanie haldy zeminy pri objekte bolo nájdených ďalších 33 ks keramiky (obr. 9: 3), 4 ks mazanice a 5 ks zvieracích kostí.

e) Parcela č. 2360/29: preskúmaný bol jeden objekt. Z jeho výplne pochádzalo jedenásť črepov keramiky (obr. 9: 5, 6), zvieracia kosť (stavec) a neidentifikovateľný kovový predmet. Keramické fragmenty je možné datovať do praveku (doba bronzová) a strednej doby laténskej.

Zámerom Katedry archeológie UKF v Nitre je výsledky záchranných výskumov na celej skúmanej lokalite „Obytná zóna Horné Zemky" vo Svätoplukove publikovať komplexne formou vedeckého článku až po ukončení výstavby na všetkých vytýčených parcelách.

Literatúra

Beljak Pažinová/Repka/Šimunková 2020 – N. Beljak Pažinová/D. Repka/K. Šimunková: Nové nálezy lužianskej skupiny z Lužianok. Študijné Zvesti AÚ SAV 67, 2020, 1–37.

Bóna/Repka/Sater 2017 – M. Bóna/D. Repka/P. Sater: *Oponický hrad : dejiny, výskum a obnova pamiatky*. Nitra 2017.

Daňová/Cheben 2018 – K. Daňová/I. Cheben: Výskum polykultúrneho sídliska v Dolných Lefantovciach. *AVANS 2013*, 2018, 45, 46.

Daňová/Vojteček 2019 – K. Daňová/M. Vojteček: Výskum v Dolných Lefantovciach. *AVANS 2014*, 2019, 49.

Fottová 2017 – E. Fottová: Nová polykultúrna lokalita v Dolných Lefantovciach. *AVANS 2012*, 2017, 62.

Hunka/Kolníková 2003 – J. Hunka/E. Kolníková: Prírastky mincí v Archeologickom ústave SAV v roku 2002. *AVANS 2002*, 2003, 62–64.

Štefanovičová/Hlavatá/Spišák 2013 – T. Štefanovičová/J. Hlavatá/P. Spišák: Záchranný výskum v obci Svätoplukovo. *AVANS 2009*, 2013, 252–254.

FIELD ACTIVITIES OF THE DEPARTMENT OF ARCHAEOLOGY IN NITRA. Department of Archaeology of the FA CPU in Nitra carried out several archaeological excavations in the region of Nitra. Some of them brought positive results. Individual sites are presented in alphabetical order. Finds deposited at: Department of Archaeology of FA CPU in Nitra.

1. Dolné Lefantovce (Nitra district), Dolné konopisko site, plot no. 645/2, rescue settlement excavation, Late Roman period. A settlement feature (Fig. 7: 1, 2) dated to the Late Roman period was identified at the eastern part of the house. Polycultural settlement is recorded near the excavation area (*Fottová 2017*; *Daňová/Cheben 2018*; *Daňová/Vojteček 2019*).

2. Lužianky (Nitra district), Závodníkova ulica street site, plot no. 1251/94, settlement, rescue excavation, Neolithic (Lužianky group). Results of excavation at the relevant plot as well as other research activities in Lužianky have already been published (*Beljak Pažinová/Repka/Šimunková 2020*).

3. Oponice (Topoľčany district), Oponice castle, NCM 216/1–14, plot no. 639, development-led excavation, high medieval and postmedieval castle (second half of the 13th–mid 17th century). The excavation is associated with the complex monument renovation of the castle. The southeastern part of the southwestern peripheral wall of the palace IV southwestern (trench 1A–1D/2017), which was attached to the southeastern part of defensive wall II (Fig. 8), was investigated. The area of an assumed staircase near the northeastern peripheral wall of palace IV southwestern (trench 2/2017) was documented. It was supposed to connect the palace with the courtyard. Terraced (artificially cut) bedrock descending to the secondarily bricked-up entrance was detecte here. The area on the eastern edge of the castle core, northeast of the refuge tower (trenches 3A/20017, 3B/2017) was studied. The clay floor detected in the northern and western parts of the refuge tower's exterior continued here (*Bóna/Repka/Sater 2017*, 52, 53).

4. Solčany (Topoľčany district), Lipka site, plot no. 1753/2, 1753/43, 1753/44, 1876/2, rescue excavation, settlement (?), Roman period. In the building area on the northeastern periphery of the village municipality and north of the local agricultural cooperative (Fig. 11: 1), Germanic pottery which could be dated to the Late Roman period was discovered during removal of topsoil (Fig. 11: 2–5). Immovable archaeological features were not identified. Evidence of settlement from the Roman period is also known from the area west of the studied area (*Hunka/Kolníková 2003*, 63, č. 11).

5. Svätoplukovo (Nitra district), Horné Zemky site, rescue excavation, polycultural settlement, prehistory, Bronze Age, La Tène period, Roman period, Early Middle Ages, High Middle Ages, Postmedieval period. Locality of the new residential zone is situated on the western terrace of the Mlynský potok stream, on the northeastern periphery of the village area. The whole space was used for farming and deep ploughing had severely disturbed evidence of older settlement (*Štefanovičová/Hlavatá/Spišák 2013*). Settlement features were studied on five plots (Fig. 10). Settlement with finds dated to prehistory (Bronze Age), La Tène period (Fig. 9), Middle Ages and Postmedieval period was identified.

VÝSKUM NA SKALE V STREŽENICIACH[12]

Lucia Benediková

Streženice (okr. Púchov), poloha Skala, záchranný archeologický výskum, hrádok, pravek?, neskorá doba laténska a včasná doba rímska (púchovská kultúra), stredovek (13. stor.). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Poloha Skala (parcely č. 1457/1 a 1457/9, na druhej uvedenej stojí vysielač s obslužnou budovou) je známa (*Pieta/Moravčík 1980*, 169–172), a ako NKP (NKP Hrádok-Štepnická skala) evidovaná archeologická lokalita. Archeologický výskum na lokalite sa realizoval v súvislosti s výstavbou krížovej cesty, ktorá začala už v minulom roku a uskutočnila sa bez predchádzajúceho archeologického výskumu. Na základe podnetu na Krajský pamiatkový úrad v Trenčíne bol rozhodnutím č. KPUTN-2017/6845-2/23947 nariadený archeologický výskum. Výskum následne uskutočnil Archeologický ústav SAV pod vedením autorky článku (*Benediková 2017*; *2019*).

Ako archeologickú lokalitu uviedli Skalu do literatúry K. Pieta a J. Moravčík, ktorí ju charakterizovali ako hrádok zo záveru neskorej doby laténskej a začiatku doby rímskej, zaberajúci plochu oválnej vrcholovej plošiny s rozmerom 40 × 70 m na vápencovom skalnom hrote asi 1,5 km od obce Streženice (*Pieta/Moravčík 1980*, 170, 171, obr. 88). Na prístupnejšej západnej strane sa nachádzali stopy opevnenia plošiny kamenným valom (*Pieta/Moravčík 1980*, 170). Z tejto strany mala viesť do areálu brána, pravdepodobne jednoduchého priechodného typu, spolu s časťou valu značne poškodená stavbou retlansačnej stanice (*Pieta/Moravčík 1980*, 170).

Pri pohľade zo západu, z lúk na miernych svahoch nad Streženicami-Štepnicami, predstavuje Skala zreteľnú vyvýšeninu dvíhajúcu sa z mierne zvlneného terénu. V súčasnosti na nej dominuje vysielač. Od hlavnej cesty od Lednických Rovní (z juhu) do Streženíc sa Skala pred vstupom do obce Streženice na západnom brehu Váhu javí ako vrchol od vážskeho údolia pomerne strmého horského chrbta. Skala má veľmi prudký východný a severovýchodný svah, prístupná je cez lúky nad Štepnicami zo západu. Poľná prístupová cesta vchádza do samotnej opevnenej plochy na južnej až juhojuhozápadnej strane, kde zároveň pretína zvyšky valového opevnenia, v súčasnosti zachované vo forme terénnej vlny, rozpoznateľnej najmä pri pohľade zvnútra „opevnenia“, a kamennej deštrukcie v mieste jej porušenia touto cestou (na západnom okraji cesty; obr. 12 ukazuje v teréne identifikované a geodeticky zamerané antropogénne relikty, opisované nižšie). Je možné, že cesta porušila priestor niekdajšej brány. Asi po 15 m ďalej na západ je terénna vlna („val“/„opevnenie“) znova prerušená, pravdepodobne v dôsledku úprav terénu pri výstavbe vykrývača (60. alebo 70. roky minulého stor.), ktorý stojí na najvyššom bode polohy Skala. V mieste tohto prerušenia (aj v mieste porušenia súčasnou cestou v priestore predpokladanej brány) sa dá v profile „opevnenia“/terénnej vlny opäť identifikovať kamenná deštrukcia, zrejme pozostatok antropogénnej činnosti, keďže obsahuje aj prepálené kamene. Pri pohľade zvonka sa hrana svahu javí buď ako vysoký násyp, alebo ako vysoká prirodzená hrana terénu, dosahujúca výšku od svojej päty po korunu „valu“ cca 5–6 m. Kamenná deštrukcia vystupuje na povrch aj na korune valu a množstvo solitérnych kameňov je rozsypaných po svahu a pri päte „násypu“. Terénna vlna indikujúca prítomnosť opevnenia je rozpoznateľná len v priestore západne od prístupovej poľnej cesty. Východne od cesty nie sú prítomné jasne identifikovateľné pozostatky valu, týmto smerom však narastajú aj extrémne vlastnosti terénu, keďže pod východným okrajom cesty klesá pomerne prudký svah Skaly smerom na juh/juhovýchod. V jednom mieste medzi cestou a hranou svahu východne od nej sa dajú v teréne rozpoznať pozostatky koncentrácie kameňov, ktoré by hypoteticky mohli naznačovať priebeh krátkeho spojovacieho kamenného múru medzi hypotetickou bránou v priestore dnešnej cesty a extrémnym juhovýchodným svahom Skaly (pri výškovom bode 468,26 m n. m. na pláne lokality). Zdá sa, že extrémny východný svah opevnenie nepotreboval; podľa údajov miestnych obyvateľov je svah navyše zničený ťažbou kameňa v minulosti, čiže jeho súčasná konfigurácia asi nie je pôvodná.

Severnú hranu vrcholovej plošiny tvorí opäť výrazné prevýšenie, zrejme prirodzené, v tejto časti sa tiež nenachádzajú na povrchu identifikovateľné zvyšky opevnenia. Je však možné, že zvyšky obranných prvkov na severe a čiastočne na západe plošiny boli tiež zničené pri stavbe vykrývača. Najpravdepodobnejšie však je, že kamenným múrom boli zlepšené obranné vlastnosti terénu len v južnej a juhozápadnej časti plošiny, vo zvyšku západnej a severnej hrany svahu sa dá predpokladať drevená palisáda, východný svah by bol hypoteticky bez opevnenia.

[12] Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 2/0043/22.

Zhruba polovicu priestoru vrcholovej plošiny tvorí na povrch vychádzajúce skalnaté podložie, ktorého pôvodný(?) pôdny pokryv, resp. pôvodné kultúrne súvrstvie(?) bolo erodované v dôsledku prirodzených environmentálnych zmien. Čiastočne v strednej, a najmä v severovýchodnej časti plató, čiže v priestore medzi záverom krížovej cesty a severnou hranou plošiny je pôdny pokryv stále prítomný. Je to zároveň jediný priestor na vrchole, kde existuje možnosť zachytenia archeologických situácií (aj zvolený pre výkop sondy I).

Na lokalite boli vytýčené dve sondy, situované čo najbližšie k miestam zemných prác pri stavbe krížovej cesty. Sonda I s rozmermi 2 × 2 m bola skúmaná v severovýchodnej časti vrcholovej plošiny pri závere krížovej cesty. V sonde I boli v tenkej kultúrnej vrstve čiernej sypkej zeminy s kamennou drvinou (lokálny vápenec, miestami prepálený pieskovec), nasadajúcej priamo na skalné podložie (skalné podložie v hĺbke 12–48 cm, vrstva kopírovala sklon svahu; obr. 13: 1), objavené artefakty (keramika, zvieracie kosti, ojedinelé kovové predmety). Tie potvrdzujú už známe osídlenie vrcholu hrádku na Skale v čase púchovskej kultúry v neskorej dobe laténskej (grafitové črepy; obr. 14: 1, 2) a včasnej dobe rímskej (zlomok okraja súdkovitej nádoby s rytou výzdobou; obr. 14: 3), ktorému zrejme patria aj zvyšky v teréne rozpoznateľného opevnenia. Objavili sa aj doklady využitia polohy v stredoveku (13. stor.; obr. 14: 4; pre analógie pozri napr. *Vangľová 2010*, 91–140) a, prirodzene, v nedávnej minulosti a v súčasnosti (20.–21. stor.; na vrchole sa vraj okrem iných aktivít zvykli a stále zvyknú páliť vatry). Doklady pravekého osídlenia sú nejednoznačné (azda jeden atypický fragment?). V sonde sa nenachádzali žiadne zvyšky archeologických štruktúr (azda s výnimkou možného štvorhranného záseku v juhovýchodnom rohu sondy, ktorého pôvod je však nejednoznačný; obr. 13: 1).

Sonda II s rozmermi 1 × 2 m na južnom úpätí polohy Skala pri XII. zastavení nepriniesla žiadny materiál ani žiadne známky antropogénnych aktivít (zachytená vrstva po odstránení trávnej mačiny bola jednoliata, červená s miestnou vápencovou drvinou).

Na základe aktuálne známych faktov je možné tvrdiť, že ľudské aktivity sa sústreďovali predovšetkým na strategicky výhodnú plochu vrcholovej plošiny Skaly, keďže ani v bezprostrednom okolí vrcholu (napr. na lúkach nad Štepnicami či v sedielku južne od „brány") sa doteraz nezistili archeologické situácie.

Archeologickým výskumom na lokalite Skala v obci Streženice sa potvrdil známy profil lokality ako malého hrádku púchovskej kultúry, existujúceho v závere doby laténskej a vo včasnej dobe rímskej, ktorého založenie a využívanie zrejme súviselo s historickými zmenami v tomto období v širšej oblasti stredného Podunajska, ako aj so zmenami sídliskovej štruktúry na území púchovskej kultúry (pozri napr. *Pieta 1982*, obr. 3, 4; *2008*, 81–84; *Švihurová 2017*, obr. 34). Výskumom sa tiež zistilo využívanie lokality v stredoveku (13. stor.). Zdokumentovali sa v súčasnosti zachytiteľné stopy ľudskej činnosti (tej včasnodejinnej i tej novodobej) v teréne.

Literatúra

Benediková 2017 – L. Benediková: *Streženice, Skala.* Výskumná správa AÚ SAV č. 19538/17. Nitra 2017. Nepublikované.

Benediková 2019 – L. Benediková: Výskum na Skale v Streženiaciach, okr. Púchov. In: B. Lofajová Danielová/M. Furman (eds.): *Výsledky nových archeologických výskumov na strednom Slovensku II. a III. Zborník príspevkov z 2. a 3. ročníka konferencie archeológov pôsobiacich v oblasti stredného Slovenska, Banská Bystrica 2017 – Oravský Podzámok 2018.* Dolný Kubín – Bratislava 2019, 84–91.

Pieta 1982 – K. Pieta: *Die Púchov-Kultur.* Nitra 1982.

Pieta 2008 – K. Pieta: *Keltské osídlenie Slovenska. Mladšia doba laténska.* Archaeologica Slovaca Monographiae. Studia XI. Nitra 2008.

Pieta/Moravčík 1980 – K. Pieta/J. Moravčík: Prieskum hrádkov púchovskej kultúry v Púchovskej a Maríkovskej doline. *AVANS 1979*, 1980, 169–172.

Švihurová 2017 – M. Švihurová: *Osídlenie severného Slovenska v staršej dobe rímskej na základe sídliska Liptovská Mara III.* Dizertačná práca. Filozofická fakulta Univerzity Komenského – Archeologický ústav SAV. Bratislava – Nitra 2017. Nepublikované.

Vangľová 2010 – T. Vangľová: Stredoveká keramika na severozápadnom Slovensku. *Študijné zvesti AÚ SAV* 48, 2010, 91–140.

EXCAVATIONS ON SKALA IN STREŽENICE. Streženice (distr. Púchov), site Skala, rescue archaeological research, small hillfort, prehistory?, Late La Tène and Early Roman Period (Púchov culture), Middle Ages (13th century). Finds deposition: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. Location Skala in Streženice is known archaeological site – small hillfort dated to the Late La Tène and Early Roman Periods, belonging to Púchov culture – and as such registered as a National cultural monument Hrádok-Štepnická skala. Supplementary archaeological excavations in 2017 were provoked by not reported construction of Calvary on the top plateau of the site in 2016 and 2017. The archaeological facts recognizable in terrain – rampart,

gate, stone destruction – were systematically mapped and a plan of the archaeological site was created (Fig. 12). It is supposed that the rampart with stone construction was built only from southern and south-western side of top plateau, on the western and northern side the wooden palisade could have existed, and steep eastern slope did not need any fortification. The excavations of in 2017 was conducted in two trenches. Trench I (2 × 2 m) was excavated on the top plateau and yielded thin cultural layer (max. depth from the surface to the virgin rock was 48 cm) with archaeological material (Fig. 13). Pottery from the Late La Tène (Fig. 14: 1, 2) and Early Roman Periods (Fig. 14: 3) was uncovered, one fragment from Middle Ages (13th century; Fig. 14: 4), one untypical fragment, perhaps of prehistoric date. Artefacts from Modern Period were retrieved, too. Trench II did not yield any archaeological materials and/or immovable archaeological monuments. To sum up, the small scale excavations confirmed already known chronological profile of the site in protohistoric period and indicated occupation of the place in Middle Ages. Besides, all archaeological facts recognizable in terrain were collected and new general plan of the site was presented.

Translated by the author

DESIATA SEZÓNA ARCHEOLOGICKÉHO VÝSKUMU LIETAVSKÉHO HRADU[13]

Mário Bielich

L i e t a v a (okr. Žilina), Lietavský hrad, archeologický výskum, novovek (17. –18. stor.). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Lietava patrí medzi najkrajšie a najhodnotnejšie slovenské hrady, čo je dané predovšetkým dobrým stavom zrúcaniny vsadenej do malebnej prírody Strážovských vrchov. Impozantný hradný komplex vznikol postupne v priebehu šesťsto rokov, počas ktorých boli jeho majiteľmi popredné osobnosti a rody svojej doby (*Šimkovic 2007*, 34). Desiata sezónna archeologického výskumu sa realizovala v mesiacoch apríl až november. Výskum sa zameral na šesť miest v areáli hradu (obr. 16: 1).

Sonda 3C skúmala východnú časť prvej brány. Podarilo sa nám identifikovať strieľňu na severnej stene a základy bašty bývalého predbránia (obr. 16: 2).

Sonda 33 sa nachádzala v interiéri pivnice Severnej obytnej veže horného hradu (tzv. Podkovovitej bašty) v severovýchodnej časti opevnenia. Sonda mala rozmery 600 × 400 cm, dosiahnutá hĺbka v maximálnom bode bola 100 cm. Priestor sme rozdelili na sektory A–F. Rozmery jednotlivých sektorov boli 200 × 250 cm. V celej ploche i hĺbke sondy boli zistené dve vrstvy. Išlo o deštrukciu nadzemných podlaží. Obe vrstvy obsahovali veľké množstvo stavebného kameňa. Počas znižovania zásypových vrstiev Podkovovitej bašte sme prechádzali vrstvami, ktoré obsahovali veľké množstvo kamenej deštrukcie. Išlo zväčša o veľké kamene z koruny podkovovitej bašty a zo severnej steny Pozdĺžnej bašty. Nálezy sa nachádzali najmä v sektore 33A. V poslednej fáze sme vykopali zisťovací rez v sektore 33F, ktorý sme znížili až po pôvodnú historickú niveletu (629,50 m n. m.) pričom v južnej časti sondy sme zachytili skalné podložie. Jedným zo zaujímavých nálezov v tomto zásype bola epigraficka kamenná tabula (obr. 16: 7)

Sonda 34 je situovaná v deštrukčnom kuželi v priestore južne od severozápadnej bašty (tzv. Dubová bašta). Terén sondy tvoril približne 150 cm vysoký zásypový kužeľ pod Dubovou baštou, ktorý vznikol pravdepodobne deštrukciou južnej časti obvodového plášťa bašty. Sondu sme rozdelil na dva sektory A a B (rozmery 500 × 400 cm) s kontrolným blokom širokým 100 cm. V sonde 34 sektory A a B sme zachytili iba vrstvy stavebnej sutiny tvorené malým množstvom veľkých kameňov, štrkom a pieskovými vrstvami (obr. 16: 3). Tesne nad skalným podložím sme zachytili tenkú vrstvu, ktorá obsahovala malé množstvo keramických nálezov z druhej polovice 17. až začiatku 18. stor.

Sonda 35 sa nachádzala severne od vstupu do stredného hradu pred tzv. Peréniho bránou. Sonda mala charakter dvoch zisťovacích rezov 35A a 35B. Rozmery rezov boli 100 × 300 cm. Rezy začínali v priestore vstupu a smerovali na sever. Jeden z rezov bol pri východnom a druhý pri západnom rohu vstupu. Prah sa nám podarilo identifikovať a zdokumentovať. V reze 35A sme po začistení po skalné podlažie identifikovali zásypové vrstvy pred Peréniho bránou. Zásypové vrstvy obsahujú najmä pieskové vrstvy bez väčších kameňov a vznikli pravdepodobne transportom stavebnej sutiny vodou z nádvoria stredného hradu. Prah sme identifikovali v nivelete 626,718 m n. m. (obr. 16: 4). V sonde 35A sme zachytili aj fragment kamenného okopníka pravého vonkajšieho ostenia brány.

[13] Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 2/0083/21.

Sonda 36 sa nachádzala na prvom podlaží Pozdĺžnej bašty. V západnej časti priestoru boli zachytené zvyšky červenej maltovej podlahy. Rozmery sondy boli 200 × 600. Pričom 400 cm sondy bolo preskúmaných počas rekonštrukcie klenby prízemného podlažia Pozdĺžnej bašty. V celej ploche a hĺbke obdĺžnikovej sondy boli zistené zásypové vrstvy, tvorené stavebnou sutinou, tmavohnedou hlinou s výskytom fragmentov keramiky (obr. 16: 5) a zvieracích kostí. Nájdené predmety sa nachádzali najmä v pieskových vrstvách bez väčších kameňov. V západnej časti sondy sme zachytili červenú maltovú podlahu v priestore 25 × 50 cm. V severozápadnom rohu sme zachytili stavebnú štruktúru s rozmermi približne 50 × 50 cm, ktorá ústila do severnej steny Pozdĺžnej bašty. V stene je otvor smerom hore aj dole. Otvor smerom hore je zadymený. Mohlo by ísť o relikty vykurovacieho telesa alebo prevét.

Archeologický výskum aj napriek svojmu obmedzenému rozsahu priniesol nové poznatky o stavebných premenách hradu ako aj o živote na hrade v 17.–18. stor.

Literatúra

Šimkovic 2007 – M. Šimkovic: Príbeh záchrany Lietavského hradu. *Pamiatky a múzeá* 3, 2007, 34–39.

THE TENTH SEASON OF ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION AT LIETAVSKÝ HRAD CASTLE. Lietava (Žilina district), Lietavský hrad castle, systematic excavation, Postmedieval period (17th–18th century). Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. The tenth seasonal archaeological research at the Lietava Castle was carried out in the months of April to November. The research focused on six places in the castle grounds (Fig. 16: 1). Probe 3C investigated the eastern part of the first gate. We managed to identify the embrasure on the northern wall and the foundations of the bastion of the former gate. We continued by removing the rubble cone (trench 34) south of the Oak Bastion. We identified jams 120–130 cm apart in the bedrock. In the area of the Peréni gate, we excavated two detection trenches (trench 35A, B) near the northern lintels. We discovered the caverns after the trenches and the threshold of the gate. During the removal of rubble from the second floor of the Pozdĺžny Bastion, the remains of a red mortar floor were documented (trench 36). An opening in the wall was discovered in the northwestern corner of this space, which could have served either as a chimney or later as a draft. Subsequently, we continued to reduce the rubble filling in the area of the Podkovovity bastion (trench 33). An epigraphic stone tablet was discovered in its northwestern corner. Despite its smaller scope, the archaeological research brought new knowledge about the construction transformations of the castle as well as about life in the castle in the 17th and 18th century.

Translation provided by the author

PRVÁ SEZÓNNA ARCHEOLOGICKÉHO VÝSKUMU PLAVECKÉHO HRADU[14]

Mário Bielich

Plavecké Podhradie (okr. Malacky), Plavecký hrad, záchranný výskum, stredovek, novovek (17.–18. stor.). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Plavecký hrad, na ktorom sa uskutočnila prvá sezóna archeologického výskumu, sa nachádza v Malých Karpatoch, na okraji vápencového vrchu vo výške 500 m n. m. Týči sa nad Záhorskou nížinou a obcou Plavecké Podhradie. Stavebno-historické výskumy na hrade uskutočnili *M. Plaček* (*1993*) a *M. Šimkovic* (*2009*).

Názov Plavecký môže súvisieť s prítomnosťou Plavcov, presnejšie Kumánov, na neosídlenom pohraničnom území. Na konci 13. stor. sa hradu zmocnil Matúš Čák Trenčiansky. Po jeho smrti prešiel hrad do kráľovských rúk. Neskôr, v 15. stor., sa dostal do majetku Stibora zo Stiboríc. V priebehu ďalších storočí vlastnili hrad grófi zo Svätého Jura a Pezinka. Po ich vymretí sa stal majetkom magnátskej nemeckej rodiny Fuggerovcov. Za Jakuba Fuggera získali obrovské bohatstvo a stali sa jedným z najbohatších rodov v Európe (*Šimkovic 2009*, 8). Začiatkom 18. stor. sa stal sídlom Rákociho povstalcov, ktorí však boli v roku 1706 porazení. Hrad bol pri útoku ťažko poškodený delostrelectvom cisárskeho generála Heistera. Pálfiovci sa ho už následne nesnažili obnoviť (*Plaček/Bóna 2007*, 238).

V prvej výskumnej sezóne sme sa zamerali na dva objekty (obr. 17: 1): prvým bol vstupný most do horného hradu cez mostové piliere na západnom predhradí (sonda 1) a druhým skumaným objektom bol severný palác. Išlo o priestor vstupu do severného paláca z juhu (sonda 2) a miestnosti vo východnej

[14] Príspevok vznikol v rámci riešenia projektov VEGA 2/0124/20 a 2/0083/21.

časti severného paláca (sonda 3). Výskum bol realizovaný v spolupráci s Občianskym združením Plavecký hrad pod vedením M. Kousala. Na výskume spolupracovali skauti z Belgicka pod vedením P. Erga.

Sonda 1 identifikovala na západnom predhradí dva nosné piliere vstupného mosta, ktoré identifikujú vstupnú komunikáciu do hradu (obr. 17: 2). Dva mostové piliere stále stoja. Do horného hradu sa vstupuje po nástupnej rampe, z ktorej sme doposiaľ preskúmali štyri piliere.

Sonda 2 v severnom paláci zachytila otlačky po drevených zárubniach a možno otlačky po drevenom prahu južného vstupného otvoru, ktorý bol zaklenutý kamennou klenbou. Tento vstupný otvor vzniká až v priebehu 16. stor.

Sonda 3 identifikovala valenú klenbu interiéru miestnosti v severovýchodnom rohu severného paláca. Tieto miestnosti tvorili prvé podlažie. Západne od miestností sa nachádzajú pivnice.

Počas výskumu boli získané nálezy z obdobia laténskeho a zo 16.–17. stor. V zásypoch sondy 1 sme našli jedenásť fragmentov zlomkov laténskej keramiky. Najpočetnejšie nálezy pochádzajú z horizontu konca 16.–17. stor. (139 kusov). Zastúpené sú stále najmä hrnce (obr. 17: 3–6, 9) a hrncovité nádoby s uchami (obr. 17: 8). Ďalej sa objavujú džbány a panvice s troma nôžkami. Novým tvarom, objavujúcim sa od polovice 16. stor., sú plytké taniere.

Prvá sezónna archeologického výskumu, aj keď menšia rozsahom, priniesla viacero nových poznatkov o stavebnom vývoji hradu a o živote na ňom v priebehu 16.–17. stor.

Literatúra

Plaček 1993 – M. Plaček: Plavecký hrad. *Pamiatky a Múzeá* 2, 1993, 5–8.
Plaček/Bóna 2007 – M. Plaček/M. Bóna: *Encyklopédia slovenských hradov*. Bratislava 2007.
Šimkovic 2009 – M. Šimkovic: *Plavecký hrad. Stručný sprievodca po zrúcanine hradu*. Bratislava. 2009.

THE FIRST SEASON OF ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION AT PLAVECKÝ HRAD CASTLE. Plavecké Podhradie (Malacky district), Plavecký hrad castle, rescue excavation, Middle Ages, Postmedieval period (17th–18th century). Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. The first season of archaeological research of Plavecký hrad took place in 2017. This year, we focused on two objects in the castle (Fig. 17: 1): 1 – the entrance bridge to the upper castle through the bridge piers on the western forecourt (*trench 1*); 2 – the entrance to the northern palace from the south (*trench 2*); 3 – research of the room in the eastern part of the northern palace (*trench 3*). The research was carried out in cooperation with the under the leadership of Mayor M. Kousal and scouts from Belgium under the leadership of P. Ergo. They collaborated on the archaeological research. Trench 1 identified two supporting pillars of the entrance bridge on the western forecourt (Fig. 17: 2), which identify the entrance road to the castle. Trench 2 picked up impressions under the wooden frames and possibly impressions on the wooden threshold of the southern entrance of the northern palace, which was covered by a stone vault. Further research will confirm this theory. Trench 3 identified the barrel vault of the interior of the room in the northeastern corner of the northern palace. The first season of archaeological research, although smaller in scope, brought a lot of new knowledge about the construction development of the castle and about life in the castle in the 16th to 17th century (Fig. 17: 3–9).

Translation provided by the author

ZVIERACIE ZVYŠKY Z RITUÁLNEHO SÍDLISKOVÉHO OBJEKTU V SPIŠSKOM ŠTVRTKU[15]

Zora Bielichová

Spišský Štvrtok (okres Levoča), poloha Myšia hôrka, sídlisko, systematický výskum, stredná a staršia doba bronzová, otomansko-füzesabonský kultúrny komplex. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Na výšinnom opevnenom sídlisku v Spišskom Štvrtku v polohe Myšia hôrka z prelomu staršej a strednej doby bronzovej, kultúrne prislúchajúce otomansko-füzesabonyskemu kultúrnemu komplexu, sa v rokoch 1968–1975 preskúmalo 39 obydlí a obetisko so stopami po antropofágií (*Jakab 2004*; *Vladár 1976*; novšie *Oravkinová 2018*; *Oravkinová/Vladár 2019; 2021*). Bohatý nálezový fond tvorí početný súbor keramiky, kamennej industrie, bronzové a zlaté predmety, kostená a parohová industria a ekofakty vrátane faunálnych

[15] Práca vznikla v rámci riešenia projektov VEGA 1/0100/19 a 2/0124/20.

zvyškov. Tento posudok prináša vyhodnotenie kostí zvierat zo sídliskového objektu 40, skúmaného v roku 1974, ktorý možno označiť prívlastkom kultový alebo rituálny (*Oravkinová, pers. comm. 2017*).

Kostrové zvyšky zvierat odkryté v objekte boli zabalené v 16 papierových vreckách značených prírastkovými číslami 200, 202, 203, 205–212, 215, 216, 2043, 2044, 2086 (*Bielichová 2017*, 2, tab. 1). Pochádzajú z hĺbky 60 až 230 cm. Všetky nálezy boli zo zásypu jamy vyberané ručne. U niektorých fragmentov zo vzoriek 206 a 207 a ďalej 203 a 212 bola zistená anatomická súvislosť, t. j. ich depozícia sa odohrala v blízkom časovom horizonte, príp. v rámci jedinej udalosti.

V objekte boli deponované kosti, zuby alebo parožie jedenástich živočíšnych druhov (NISP = 253). Taxonomicky neurčených bolo 8,3 % fragmentov. Identifikovaný bol tur domáci (*Bos taurus*), sviňa domáca (*Sus domesticus*), ovca (*Ovis aries*) a koza domáca (*Capra hircus*), kôň (*Equus caballus*) a pes domáci (*Canis familiaris*), jeleň obyčajný (*Cervus elaphus*), srnec hôrny (*Capreolus capreolus*), diviak lesný (*Sus scrofa*), zajac poľný (*Lepus europaeus*) a bobor európsky (*Castor fiber*). Spolu sa v objekte nachádzali pozostatky minimálne 27 zvierat a jedného človeka (tabela 1). V objekte boli deponované prevažne kosti z domácich druhov zvierat (73,1 %), podiel divo žijúcich druhov je nízky (7,1 %). V skupine domácich zvierat (NISP = 185; MNI = 20) dominujú zvyšky tura domáceho (60,5 % z NISP), nasleduje ovca/koza (20 %) a sviňa (14,1 %). Bližšie neurčené kosti svine (*Sus* sp.) naznačujú, že ošípaná a ovca/koza sa vyskytovali v porovnateľnom množstve. Pes je zastúpený vyšším počtom jedincov, no zvyškov bolo málo (4,3 % z NISP). Kôň je vzácnosťou (1,1 %). Z divo žijúcich bol najviac zastúpený diviak. Ak nepočítame parožie, jeleň, srnec, zajac a bobor patrili k ojedinele sa vyskytujúcim druhom.

Zatiaľ sa teda ukazuje, že i v rituálnej jame 40/74 sortiment a percentuálne zastúpenie živočíšnych druhov korešponduje s dosiaľ získanými poznatkami o skaldbe konzumovaných a chovaných zvierat na lokalite Spišský Štvrtok-Myšia hôrka v závere staršej doby bronzovej (určil C. Ambros, cit. podľa *Novotný/Kovalčík 1967*, 32–35, 44). Medzi nálezmi kostí zo zberov a prieskumov F. Javorského z roku 1966 tiež dominujú domáce druhy – predovšetkým tur, potom ovce/kozy a ošípaná. Sortiment divých druhov na lokalite, hoci nevime vylúčiť presah zberového materiálu aj do mladších období, zahŕňa diviaka, srnca, bobra, neurčeného vtáka ale aj šelmy ako medveďa, rysa a mačku divú (*Novotný/Kovalčík 1967*, 35).

*Tabela 1. Taxonomická štruktúra zvieracích zvyškov z objektu 40/74. * – paroh.*

Druh	Prírastkové číslo																NISP	MNI
	200	202	203	205	206	207	208	209	210	211	212	215	216	2043	2086	2244		
Equus caballus	–	–	–	–	1	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	2	1
Bos taurus	52	9	17	4	–	8	5	1	–	8	8	–	–	–	–	–	112	8
Bos/Bison	7	–	–	1	–	1	7	–	–	–	–	–	–	–	–	1	17	1
Cervus elaphus	1*	–	–	1*	–	–	–	–	1*	1	–	–	–	–	–	–	1+3*	1
Capreolus capreolus	–	–	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	1
Ovis aries	2	–	3	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	5	1
Capra hircus	–	–	–	–	–	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	1
Ovis/Capra	17	1	5	4	–	3	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	31	3
Sus domesticus	21	2	2	–	–	–	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	26	3
Sus scrofa	2	1	3	2	–	–	–	–		3	–	–	–	–	–	–	11	1
Sus sp.	2	1	5	1	–	–	–	–	–	1	2	–	–	–	–	–	12	1
Canis familiaris	3	–	4	–	–	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	8	3
Lepus europaeus	–	–	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	1
Castor fiber	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	1
veľký cicavec	–	1	–	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	5	7	–
stredne veľký cicavec	2	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	1	–	3	7	–
malý cicavec	–	–	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	–
indet.	5	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	–	–	–	–	6	–
Homo sapiens	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	–	1	1
Nálezy spolu	115	15	42	14	1	15	14	1	1	13	10	1	1	1	1	9	254	28

V nami analyzovanom súbore boli evidované modifikácie prirodzeného tvaru kostí, z ktorých viaceré vznikli v minulosti pôsobením človeka alebo iných predátorov (*Bielichová 2017*, tab. 4). Stopy po mäsiarskej/kuchynskej úprave tela zvierat sme zachytili v desiatich z celkovo 16 vzoriek. Ide o ostré zárezy súvisiace s oddeľovaním mäsa (šliach), ďalej stopy súvisiace s primárnym a sekundárnym porciovaním

tela zvierat, prípadne stopy rozbíjania kostí za účelom využitia špiku. Ohryz kostí mäsožravcom (psovitá šelma) bol evidovaný v deviatich vzorkách. Jeden fragment parohu *Cervus elaphus* nesie stopy po opracovaní ľudskou rukou. Spolu 19 kostí vykazovalo stopy po opálení (karbonizácia).

Zaznamenané modifikácie tak naznačujú, že zvieracie kosti z objektu 40/74 predstavujú zvyšky potravy človeka, prípadne psa. Vzhľadom na stopy opracovania parohu ľudskou rukou, majú charakter zmiešaného sídliskového odpadu, ktorého základ tvoria časti konzumovaných alebo inak opracovaných tiel veľkých a stredne veľkých domácich či divých cicavcov (sekundárny alebo terciérny depozit). Kosti boli stredne intenzívne fragmentarizované, ucelené časti lebky alebo dolnej čeľuste psa a svine sa vyskytli vzácne. Zastúpenie majú elementy axiálneho aj postkraniálneho skeletu. Dá sa teda konštatovať, že zvieracie zvyšky nenaznačujú priamy súvis s rituálnou činnosťou človeka a kultovým pôvodom depónie.

Literatúra

Bielichová 2017 – Z. Bielichová: *Spišský Štvrtok – Myšia hôrka*. Nálezová správa č. 19491/17. Nitra 2017. Nepublikované.

Jakab 2004 – J. Jakab: Ľudské obete z kultového objektu v Spišskom Štvrtku (somatická charakteristika). In: *Einflüsse und Kontakte alteuropäischer Kulturen: Festschrift für Jozef Vladár zum 70. Geburtstag*. Nitra 2004, 285–308.

Novotný/Kovalčík 1967 – B. Novotný/R. M. Kovalčík: Sídlisko zo staršej doby bronzovej pri Spišskom Štvrtku, okr. Spišská Nová Ves. *Musaica* XVIII (VII), 1967, 25–46.

Oravkinová 2018 – D. Oravkinová: *Výšinné opevnené sídlisko otomanskej kultúry v Spišskom Štvrtku v kontexte karpatského kultúrneho vývoja*. Nepublikovaná dizertačná práca. I. Textová časť, II. Prílohy. Bratislava – Nitra 2018.

Oravkinová/Vladár 2019 – D. Oravkinová/J. Vladár: Chronological framework of the fortified settlement in Spišský Štvrtok in the context of the Otomani-Füzesabony cultural complex. *Studia Hercynia*, vol. XXIII, no. 2, 2019, 150–172.

Oravkinová/Vladár 2021 – D. Oravkinová/J. Vladár: Some are more equal than others: Intrasettlement Social Organization in Spišský Štvrtok (EBA/MBA, Slovakia). *Cambridge archaeological journal*, vol. 31, no. 2, 2021, 183–210.

Vladár 1976 – J. Vladár: Komplexný výskum opevneného sídliska otomanskej kultúry v Spišskom Štvrtku. *AVANS 1975*, 1976, 215–223.

ANIMAL REMAINS FROM THE RITUAL SETTLEMENT PIT IN SPIŠSKÝ ŠTVRTOK. This contribution presents the basic information from preliminary taxonomic and taphonomic analysis of animal bones from the presumed ritual pit 40/74 from the Early and Middle Bronze Age settlement Spišský Štvrtok, Myšia hôrka site (*Jakab 2004*; *Oravkinová 2018*; *Oravkinová/Vladár 2019*; *2021*; *Vladár 1976*). Altogether 254 bone specimens of 16 samples were analysed in 2017 (*Bielichová 2017*). The deposit revealed rich assortment of animal taxa including cattle (*Bos tauris*), pig (*Sus domesticus*), sheep (*Ovis aries*), goat (*Capra hircus*), horse (*Equus caballus*), dog (*Canis familiaris*), red deer (*Cervus elaphus*), roe deer (*Capreolus capreolus*), wild boar (*Sus scrofa*), hare (*Lepus europaeus*) and beaver (*Castor fiber*), representing at least 27 individuals. Human bone was also identified (table 1). Both, number of identified specimens (NISP) and minimum number of individuals (MNI) attested the predominance of cattle in the assemblage. The small ruminants and pigs occurred in lesser, but similar numbers. However, the bones of caprines slightly prevail. In general, domestic fauna predominated (73.1 % of NISP) and the representation of wild fauna was relatively small (7.1 %). Regarding rich species assortment, the analysed collection correspond well to the preliminary information on the site archaeofauna provided by C. Ambros (*Novotný/Kovalčík 1967*, 32–35, 44).
The bone modifications included cut marks, chop marks, traces of bone marrow exploitation, carnivore gnawing, burning (some specimens were carbonized) and sporadic antler working (*Bielichová 2017*, tab. 4). Fairly fragmented material also indicate secondary or tertiary origin of the deposit that include mixed food and settlement debris. Therefore, its ritual or cultic origin, cannot be neither excluded nor attested.

Translated by the author

VÝSKUMY NA I. PREDHRADÍ ČACHTICKÉHO HRADU

Martin Bóna – Mojmír Choma – Kamil Švaňa

Čachtice (okr. Nové Mesto nad Váhom), Čachtický hrad, záchranný výskum, hradná architektúra, stredovek, novovek. Uloženie nálezov: TRIGLAV Archeologická spoločnosť.

Na Čachtickom hrade boli realizované dva záchranné výskumy, ktoré boli podmienené zámerom výstavby lístkarne na I. predhradí hradu. Výskumy sa realizovali v areáli stredného hradu v priestore západne od severného hradobného múra, medzi východnou vstupnou stavbou – objektom druhej brány a severovýchodnou baštou. Prvý z výskumov prebehol v mesiaci marec a vzhľadom na potrebu kompletného preskúmania sa priestor doskúmal druhým výskumom menšieho rozsahu v septembri. Prvý

výskum pozostával zo sondáže v podobe sondy I/2017 rozdelenej na tri rezy (A, B1, B2) a následného plošného odkryvu. Druhý výskum sa realizoval formou sondy II/2017.

Výskumami sa zachytili zvyšky východnej prístavby východnej brány v podobe murovanej podmurovky dvojpriestorovej, pravdepodobne zrubovej hospodárskej stavby s nepravidelne zalamovaným pôdorysom. Architektúra bola z východnej strany napojená na bránovú budovu a zo severnej strany k južnej línii obvodového opevnenia I. predhradia (obr. 18: 1). Vznik objektu sa datoval do obdobia neskorej renesancie, do priebehu druhej polovice 17. stor. Objekt bol vybudovaný z lomového kameňa (vápenca) spájaného vápennou maltou. Občasne boli pri výstavbe použité aj tehly. Šírka muriva dosahovala 63–72cm.

Západný priestor objektu bol prízemný, rovnobežníkového pôdorysu s rozmermi 7,5 × 4,3–4,9 m. Priestor bol sprístupnený prejazdom z bránovej budovy. Murivá západného priestoru boli založené na zarovnanej sprašovej vrstve 5, pod ktorou sa nachádzala staršia vrstva 6 tvorená dreveným uhlím. Pod uvedenými vrstvami sa nachádzalo skalné podložie. V západnom priestore sa nedochovala dlážka. Východný suterénny priestor lichobežníkového pôdorysu s rozmermi 4,8–5,5 × 3,14 m bol sprístupnený prístupovou šijou z nádvoria. Murivá objektu boli založené na vrstvách 4–6. V západnom priestore objektu sa zachytili zvyšky staršej výstavby – torzo muriva a poterová dlážka nad úrovňou podložia. Tieto súviseli so stavbou, ktorá na mieste vznikla najneskôr v druhej tretine 16. stor.

V nálezovom materiáli prevládali zlomky kuchynskej a stolovej keramiky (obr. 18: 10), fragmenty kachlíc a osteologický materiál v podobe zvieracích kostí, v menšej miere boli zastúpené aj drobné predmety z kovu, skla a kameňa. Medzi nálezmi keramiky sa ojedinele vyskytovali črepy stredovekých nádob, výrazne však prevažoval novoveký tovar. Reliéfne zdobené komorové kachlice boli zastúpené hlavne renesančnými exemplármi s florálnou výzdobou. Objavila sa však aj fragmentárne zachovaná neskorogotická kachlica s vyobrazením svätého Juraja zabíjajúceho draka (obr. 18: 11). V menšej miere sa vyskytovali zlomky hrncovitých kachlíc. Medzi predmetmi z kovu boli s výnimkou klincov a stevebných kovaní najčastejšie zastúpené železné militáriá v podobe streliek do kuší a projektilov do strelných zbraní (s priemerom 2–2,5 cm). K drobným predmetom z kovu patrila aj železná opasková pracka kruhového tvaru a zámok. Výskumom sa získali aj dva prstene – prsteň s očkom zo sivého kovu (obr. 18: 3) a prsteň z trojnásobne ovinutého drôtu z farebného kovu, pravdepodobne bronzu (obr. 18: 4). Z výskumu pochádza aj numizmatický materiál, ktorý tvoria dva denáre z kremnickej mincovne – jeden Ferdinanda II. (obr. 18: 8) a jeden bližšie neurčený (obr. 18: 7), poltorák Žigmunda III. Vasu vyrazený v Bydgoszczi roku 1621 (obr. 18: 5) a poltura Františka Rákoczyho II z roku 1705 vyrazená v Kremnici (obr. 18: 6). Medzi ďalšie nálezy patrili tiež kamenná delová guľa s priemerom 11,5 cm (obr. 18: 9) a spodok plasticky zdobenej čaše z tmavohnedého skla (obr. 18: 2).

EXCAVATIONS AT I. OUTER BAILEY OF ČACHTICE CASTLE. Čachtice (Nové Mesto nad Váhom district), castle, rescue excavation, castle architecture, pottery, small finds, Middle Ages, Postmedieval period. Deposition of finds: TRIGLAV Archeologická spoločnosť. Two rescue excavations were undertaken centre at I. outer bailey of Čachtice castle as preparation for construction of ticket office. During the excavations area between the 2nd gate and north-eastern bastion was excavated (Fig. 18: 1). Remnants of foundations of two-room architecture with irregular ground plan made of stones connected with lime mortar with occasional use of bricks were unearthed as result. Aboveground parts of architecture were presumably built as log house. Structure was dated to the second half of the 17th century. Small residues of structure built during the second third of the 16th century were identified as well. Archaeological material consisted of pottery fragments, tiles stoves (including fragment of Late Gothic tile stove with figural scene depicting St. George killing dragon) and small finds. Small finds included fragments of glass vessels, militaries, jewellery and early modern coinage (Fig. 18: 2–11).

Translatetion provided by the authors

VÝSKUM V KOMÁRNE[16]

Klaudia Daňová

K o m á r n o (okr. Komárno), intravilán, Námestie M. R. Štefánika, Ulica Biskupa Királya, Ulica Eötvösa, Župná ulica, záchranný výskum, novovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Výskum bol vyvolaný rekonštrukciou plynovodu v meste. Rekonštruované potrubie bolo riešené v priestore s hustými inžinierskymi sieťami. Líniová stavba viedla niekoľkými ulicami, z ktorých sa len

[16] Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 2/0025/22.

na Ulici Biskupa Királya podarilo zdokumentovať zvyšky staršej tehlovej líniovej stavby. Hĺbka výkopu bola 140 cm a šírka 60–80 cm. Výkop pre plynové potrubie bol presne v mieste staršej tehlovej líniovej stavby. K nálezovej situácii bol privolaný aj pracovník KPÚ Nitra, pobočka Komárno. Krajský pamiatkový úrad nevydal žiadne stanovisko na ochranu uvedenej stavby, ktorá bola následkom výkopu zničená.

Počas výskumu sa podarilo zdokumentovať krátky úsek stavby, kde bola zachytená kanalizácia (obr. 15). Technické dielo bolo vybudované z tehál, uložených do ílovitého lôžka. Výška kanalizácie bola cca 60 cm a šírka 60 cm. Vrchná časť kanalizácie bola postavená do oblúka. Použité tehly nemali kolky a boli žltej a oranžovej farby. Výplň kanalizácie tvoril sivý zapáchajúci prach, ktorý obsahoval zvieracie kosti a sporadicky aj drobnú novovekú keramiku.

V roku 2006 zdokumentoval podobné dielo aj pracovník Krajského pamiatkového úradu Nitra, pobočka Komárno na Palatínovej ulici (*Paterka 2006*). Historická, tehlová kanalizácia bola zachytená aj pri výskume spoločnosti SAHI v Starej pevnosti v Komárne (*Jelínek/Straková/Benková 2009*). Na základe stavebno-historického výskumu P. Hudáka pod gesciou I. Gojdiča, bola táto kanalizácia datovaná do rokov 1827–1839. Tehly, z ktorých bola postavená sa využívali v pevnosti od roku 1808 až do sedemdesiatych rokov 19. stor. (*Hudák 2009*). Technické dielo v pevnosti bolo väčšie, ako na ulici Biskupa Királya.

Preskúmanú kanalizáciu na Ulici Biskupa Királya môžeme datovať do novoveku, najskôr do 19. stor.

Literatúra

Hudák 2009 – P. Hudák: Stavebnohistorický posudok. In: *Výskumná dokumentácia z archeologického výskumu Komárno, okres Komárno, „Stará pevnosť*. Nepublikovaná výskumná dokumentácia.

Jelínek/Straková/Benková 2009 – P. Jelínek/L. Straková/M. Benková: *Výskumná dokumentácia z archeologického výskumu Komárno, okres Komárno, «Stará pevnosť*. Nepublikovaná výskumná dokumentácia.

Paterka 2006 – P. Paterka: *Výskumná dokumentácia z archeologického výskumu Komárno – Palatínova ulica – Rekonštrukcia komunikácie a IS (novovek)*. Nepublikovaná výskumná dokumentácia.

EXCAVATION IN KOMÁRNO. Komárno (Komárno district), Námestie M. R. Štefánika square, Ulica Biskupa Királya street, Ulica Eötvösa street, Župná ulica street, rescue excavation, Postmedieval period. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. During the excavation, it was possible to document a short section of construction where sewerage was identified (Fig. 15). The technical work was built from bricks embedded in clay. The sewerage was approx. 60 cm tall and 60 cm wide. Its upper part was arcuate. The used bricks did not bear stamps and their colour was yellow and orange. The sewerage fill consisted of smelly grey dust containing animal bones and sporadically also miniature postmedieval pottery. Based on the analogy from the town, it is a structure which might have appeared in the 19th century.

ÔSMY ROK ARCHEOLOGICKÉHO VÝSKUMU NA HRADE ČEKLÍS

Zdeněk Farkaš – Igor Choma – Lucia Pilková

Bernolákovo (okr. Senec), Hrad Čeklís – Várdomb, miesto kde stál pôvodný stredoveký hrad, dnes upravené na násyp pod vodárenskú vežu, novoveký cintorín, systematický výskum, doba halštatská, stredovek (13.–15. stor.), novovek (17.–18. stor.). Uloženie nálezov: Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum, Bratislava.

Archeologický výskum na národnej kultúrnej pamiatke Hrad Čeklís v Bernolákove sa mal podľa Rozhodnutia Krajského pamiatkového úradu v Bratislave obmedziť na zisťovaciu pásovú sondu ležiacu na juhovýchod od stojaceho vodojemu. Bola ňou sonda VI z roku 2014, rozšírená a predĺžená v minulej sezóne. Vyhĺbená bola so zámerom preskúmať južný svah vyvýšeniny. Predpokladalo sa, že sa v nej zachytia základy južnej hradby, tvar a rozmery doteraz v teréne zreteľnej priekopy a časť jej predpolia, prípadne aj zvyšok predpokladaného vonkajšieho valu. Súčasne mala ozrejmiť systém a časovú následnosť jednotlivých násypov hradného vŕšku. Okrem toho sa po odstránení gaštanu vo východnej časti sondy II mal ukončiť výskum zvyškov murovanej architektúry nachádzajúcej sa pod jeho koreňovým systémom.

Po začatí konzervačných a rekonštrukčných prác na murivách odkrytých v predchádzajúcich sezónach (obr. 20) sa však ukázalo, že záujmové plochy archeológov kolidujú s manipulačným priestorom stavby. Navyše projekt obnovy hradu na rok 2017 rátal s dočasným vybudovaním gabiónového oporného múru v severnej časti sondy II, na mieste rozhrania doteraz odkrytého pôvodného hradného nádvoria a predpolia dnes už nefunkčnej vodárenskej veže. Preto bolo potrebné ručne rozšíriť pôvodnú sondu v jej južnej časti o 1,5 m a v tej istej šírke vyhĺbiť zo statických dôvodov pod jej pôvodné dno základový

žľab, hlboký 0,5 m. Pri rozširovaní sondy II smerom na juh sa s výnimkou tehlového múrika, kryjúceho drevené potrubie vedúce zrejme z barokovej tehlovej nádrže, zachytenej v roku 2014 v sonde VI, nezachytili zvyšky doteraz neznámych architektúr, a to ani pod úrovňou pochôdznej vrstvy nádvoria z obdobia vrcholného stredoveku. Opätovne sa ukázalo, že horná vrstva násypu súčasného hradného vŕšku vznikla až pri výstavbe vodárenskej veže, a to približne v hrúbke 1 m. Obsahuje však takmer výlučne stredoveký črepový materiál. Z nižšie ležiacich vrstiev tesne nad úrovňou nádvoria a pod ňou pochádza len stredoveký nálezový materiál, nie veľmi početný, ktorý tiež poukazuje na sekundárne uloženie, ale tentoraz už počas stredovekej prevádzky hradu.

Vo východnej časti odkrytej plochy sa po odstránení stromu spolu s jeho koreňmi ukázalo, že blok muriva s rozmermi 2 × 2 m je zvyškom piliera odľahčujúceho oblúka hradby, ktorý časovo zodpovedá prvej etape výstavby opevnenia kamenného hradu, budovanej po polovici 13. stor. Podarilo sa tak doložiť východné ohraničenie hradu a súčasne vysvetliť predtým alogické východné ukončenie južného múru veľkej budovy, pracovne označenej ako severný palác. Múr končil priamo v hline vypĺňajúcej odľahčovací oblúk pôvodnej hradby. Odstránenie zeminy spod koreňov gaštanu umožnilo zachytiť aj pôvodnú úroveň terénu mimo pôvodnú hradbu – pri výstavbe piliera preťali objekt z obdobia kalenderberskej kultúry s pomerne bohatým črepovým materiálom. Podľa poznatkov z roku 2017 možno predpokladať, že východný múr opevnenia prebiehal v línii spodnej hrany násypu dnešného hradného kopca. Staršie, už zverejnené názory (*Farkaš/Choma 2015*, 53) tak treba poopraviť v tom zmysle, že „severný palác" vsadili do priestoru ohraničeného severnou hradbou, východným múrom veže a starším východným krídlom opevnenia.

V pôvodnej sonde VI sa na vrchole hradného vŕšku zachytila v roku 2014 časť z tehál vymurovanej cisterny na vodu z 18. stor. a zvyšky tehlovej stredovekej architektúry so vstupným otvorom (zväčša zničenej výkopom pre cisternu), keramikou a mincami datovanej do 15. stor. (aspoň jej zánikový horizont). V roku 2016 sa zas podarilo južne od vonkajšej hrany priekopy doložiť doposiaľ iba tušenú prítomnosť novovekého cintorína, podľa všetkého zrušeného počas jozefínskych reforiem koncom 18. stor. Zachytili sa viaceré vrstvy hrobov nad sebou, datovaných do 18. a záveru 17. stor.

V roku 2017 sa pri prehlbovaní sondy na hradnom vŕšku ukázalo, že tzv. stredoveké vrstvy pod cca 35 cm hrubou vrstvou subrecentného násypu opäť ležia na ílovitých vrstvách, sčasti premiešaných zlomkami ľudských kostí. Ich datovanie zaistili predovšetkým zlomky sklenených pohárov z liateho skla. Možno preto predpokladať, že aj tie vznikli až v období budovania vodárenskej veže, zrejme prenášaním materiálu z vonkajšej strany priekopy, odkiaľ sa dostali do násypov aj ľudské pozostatky z vtedy už nepoužívaného cintorína. Azda tak možno vysvetliť aj nálezy zlomkov keramiky zo staršej doby rímskej a rovnako datovanej spony z nálezov v roku 2016.

Až po zvlhnutí profilov v jesenných mesiacoch sa podarilo začistiť východný profil sondy VI a jej dno v priestore hradnej priekopy. Od zalomenia pôvodného terénu na vnútornej strane priekopy do jej telesa až po vyústenie na mieste zaniknutého cintorína dosahuje šírka tohto obranného prvku 12,6 m, s dnom v hĺbke okolo 4,3 m oproti pôvodnému terénu a 3,5 m oproti hornej úrovni jej súčasného zásypu. Stred zaobleného dna sa nachádza približne v strede šírky priekopy. Zaujímavým poznatkom je zachytenie zásahu do pôvodného terénu, pripomínajúceho hrot iného priekopovitého útvaru, ktorý však bol zreteľný len vo východnom profile sondy. Zásyp obidvoch hrotov je pritom rovnaký (hnedý, hlinitý s drobnými úlomkami keramiky a tehloviny), čo poukazuje na prekrývanie ich spodku sedimentmi v rovnakom období. Pôvodný účel zásahu však zrejme umožní až ďalší výskum. Zásyp hradnej priekopy bol pomerne komplikovaný, miestami sekundárne porušený mladšími zásahmi, azda spätými s príležitostnou ťažbou sedimentov z jej výplne. Vrstvy zásypu však poukazujú na to, že po zániku fortifikácie, ktorý je zrejme vyznačený deštrukčnou vrstvou so zlomkami prstových tehál v úrovni 0,4 až 1 m nad dnom priekopy, nastal výrazný prísun zásypovej zeminy z vonkajšej strany priekopy. To by mohlo poukazovať na existenciu staršieho násypu, azda valu, pred priekopou, ktorý neskôr deštruoval, alebo ho nasunuli už do nepotrebnej depresie. Tehly z depozitu v strede hlavnej priekopy zodpovedajú tehlám zo zvyškov stavby so vstupom v hornej časti sondy VI, sprievodným materiálom, vrátane mincí datovanej do priebehu 15. stor. Zaujímavým poznatkom je aj narušenie objektu z doby halštatskej vnútorným okrajom priekopy. Po zdokumentovaní bola z bezpečnostných dôvodov priekopa spolu s predpolím zasypaná pôvodným materiálom.

V tejto sezóne sa doskúmala aj tá časť sondy, v ktorej bola zachytená časť cintorína. Podarilo sa odkryť ďalších osem ucelenejších pohrebov a početné zvyšky rozrušených hrobov (zatiaľ za roky 2016 a 2017 je doložených osemnásť kompletnejších hrobov). Opätovne sa našli medailóny z pútí, krížik z ruženca a predovšetkým minca, ktorá umožnila najnižšie zatiaľ zachytenú vrstvu etážového pohrebiska zaradiť do záveru 17., resp. na samý počiatok 18. stor.

Vo výskume nezasypanej časti sondy VI, medzi dnešnou vrcholovou plošinkou a začiatkom priekopy sa bude pokračovať v roku 2018. Sonda VI doposiaľ nepriniesla jednoznačné poznatky o predpokladanom južnom priebehu hradby z najstaršej murovanej fázy hradu. V doposiaľ odkrytých vrstvách sa nenašli stopy murív, ktoré na základe analógií zo západnej, severnej a od roku 2017 aspoň čiastočne známej východnej strany by mali byť hrubé ± 2 m. Hradba by pritom aj v týchto miestach mala byť postavená na základových oblúkoch zakotvených v pätkách s rozmermi asi 2 × 2 m. Zatiaľ nemožno vylúčiť, že jej zvyšky sú prekryté pri úpätí vŕšku novšími násypmi pochádzajúcimi buď z obdobia výstavby staršej barokovej cisterny na vodu, alebo až úpravami terénu spätými s výstavbou vodárenskej veže. Pretože sa však doposiaľ nenašli v zásype priekopy stopy po deštrukcii žiadnej mohutnejšej kamennej stavby, ako to bolo v reze jej severným ramenom, stále nemožno vylúčiť v súlade s predpokladom E. Sabadošovej, že pôvodné opevnenie hradu zasahovalo až k dnešnému kostolu. Deštrukcia mladšej obytnej alebo hospodárskej budovy postavenej z gotických tehál, je totiž v jej zásype viac ako zreteľná.

Literatúra

Farkaš/Choma 2015 – Z. Farkaš/I. Choma: Stredoveký hrad v Bernolákove. *Pamiatky a M*úzeá 64, 2, 2015, 50–55.

YEAR EIGHT OF THE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION AT THE CASTLE OF ČEKLÍS. Bernolákovo (Senec district), Čeklís castle-Várdomb site, location of the original medieval castle today converted into an embankment under a water tower, postmedieval cemetery, systematic investigation, Hallstatt period, Middle Ages (13th–15th century), Postmedieval period (17th–18th century). Finds deposited at: Slovak National Museum – Museum of Archaeology, Bratislava. The excavation of the castle in Čeklís in Bernolákovo (Fig. 20) continued by removal of a massive tree with roots in the eastern part of the previously uncovered area. It covered a block of masonry of 2 × 2 m, remains of a pillar carrying the vault of the defensive wall from the second half of the 13th century. This allowed documenting of the end of the southern wall from a large building preliminarily indicated as the northern palace. During the construction of the pillar, a settlement pit from the Kalenderberg culture with rather rich sherd material was intersected. According to information from 2017, we can assume that the eastern wall of fortification was running in the line of the lower edge of the embankment of today's castle hill. In the original trench VI on the top of the castle hill, part of a brick water cistern from the 18th century was detected together with remains of medieval architecture with an entrance (mostly destroyed by the excavation for the cistern), pottery and coins dated to the 15th century (at least its extinction horizon). In 2016, periphery of a postmedieval cemetery possibly cancelled by Josephine reforms in the late 18th century was documented south of the external edge of the ditch. Several superposed layers dated to the 18th and end of the 17th century were recorded. In 2017, the eastern profile of trench VI and its bottom in the castle ditch were cleaned. This protective element is 12.6 m wide, with the bottom approx. 4.3 m below the original terrain and 3.5 m from the upper level of its current backfill. The centre of the rounded bottom is located approx. in the middle of the ditch width. Its backfill was rather complicated, secularly disturbed at some spots by more recent interferences. However, layers of the backfill suggest that after the demise of the fortification, which is clearly indicated with the destruction layer with fragments of finger-pressed bricks 0.4–1 m above the ditch bottom, the backfill earth was considerably moved from the external side of the ditch. This might suggest existence of an older rampart above the ditch. Bricks from the middle of the main ditch correspond with the bricks from the construction remains with entrace in the upper part of trench VI. Investigation of the part of the trench with part of the cemetery was completed. Eight more complete burials and numerous remains of disturbed burials (18 more complete burials have been recorded from 2016 and 2017) were uncovered. Medallions from pilgrimages, a cross from a rosary were discovered as well as a coin which allowed classification of the lowest layer of the storeyed burial in the end of the 17th or the very beginning of the 18th century.

TRETIA ETAPA ZÁCHRANNÉHO VÝSKUMU V SENICI

Zdeněk Farkaš – Igor Choma – Pavol Jelínek – Lucia Pilková

Senica (okr. Senica), poloha Párovce, bývalé záhradníctvo, záchranný výskum vyvolaný výstavbou prístupovej komunikácie k reštaurácii s ubytovaním, sídliskové nálezy z obdobia neskorej doby bronzovej, strednej/neskorej doby laténskej a včasného stredoveku, pohrebisko únětickej kultúry. Uloženie nálezov: Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum, Bratislava.

Aj v tejto sezóne pokračoval záchranný a predstihový archeologický výskum, ktorý vyvolali zemné práce na výstavbe prístupovej komunikácie a preložiek inžinierskych sietí späté s budovaním reštauračného zariadenia a k nemu prislúchajúceho parkoviska (*Farkaš a i. 2022*). Pri rozširovaní zatiaľ bezmennej komunikácie spájajúcej Hurbanovu ulicu so zadným traktom budovy Kauflandu sa podarilo preskúmať ďalšie štyri sídliskové objekty a desať hrobov únětickej kultúry, sčasti výrazne poškodených staršími zemnými prácami spätými predovšetkým s úpravami severo-severozápadného svahu už niekoľko stor. využívanej komunikácie, ktorá stúpa od údolia Rovenského potoka na Párovské návršie (obr. 21: 1). Hroby s kostrami v skrčenej polohe opäť dodržiavali približnú orientáciu V – Z alebo Z – V, podľa pohlavia, s pohľadom smerujúcim na juh (obr. 21: 2). Výbava zvyčajne pozostávala z keramiky a drôteného šperku, v niektorých prípadoch bola doplnená masívnym špirálovým náramkom, dýkou, sekerkou, hrotmi striel, silexami alebo nástrojmi zo zvieracích kostí. Časť pohrebiska v minulosti zrejme padla za obeť úpravám staršej poľnej cesty, možno však predpokladať, že ešte pomerne veľký počet hrobov možno očakávať medzi okrajom novobudovanej komunikácie a stenou hotela a medzi hotelom a zrázom k Hurbanovej ulici. Zo sídliskových objektov si zaslúži pozornosť azda zvyšok chaty z obdobia laténskej kultúry a polozemnica so zvyškom piecky z obdobia včasného stredoveku (obr. 21: 3).

Literatúra

Farkaš a i. 2022 – Z. Farkaš/I. Choma/P. Jelínek/N. Nemečková/L. Pilková: Pokračovanie záchranného výskumu v Senici. *AVANS 2016*, 2022, 50, 51.

STAGE THREE OF THE RESCUE EXCAVATION IN SENICA. Senica (Senica district), Párovce site, previous gardening service, rescue excavation initiated by construction of the access communication to a restaurant with accommodation, settlement finds from the Late Bronze Age, Middle/Late La Tène period and Early Middle Ages, burial ground of the Únětice culture. Finds deposited at: Slovak National Museum – Museum of Archaeology, Bratislava. The rescue and development-led excavation continued. It was initiated by earthworks on the construction of the access road and engineering networks associated with construction of a restaurant (Farkaš/Choma/Nemečková 2021; *Farkaš et al. 2022*). While extending a noname road connecting Hurbanova ulica street with the back tract of the building of Kaufland shop, four more settlement features and ten burials of the Únětice culture – partly considerably damaged by previous earthworks – were investigated (Fig. 21: 1). Burials with crouched skeletons also observed approx. E – W or W – E orientation, depending on gender, facing the south (Fig. 21: 2). Grave goods consisted mostly of pottery and wire jewels, sometimes complemented with a massive spiral bracelet, dagger, axe, arrowheads, silex or tools from animal bones. We can suppose that mainly the southern edge of the burial ground had been damaged by previous modification of the older field lane. Among the settlement features, remains of a La Tène hut and a semisunken house with remains of an oven from the Early Middle Ages deserve our attention (Fig. 21: 3).

ŠIESTA ETAPA ARCHEOLOGICKÉHO VÝSKUMU NA HRADE DIVÍN[17]

Eva Fottová

D i v í n (okr. Lučenec), Hrad Divín, záchranný výskum a výskum na vedecké účely, hrad, stredovek, novovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Po predchádzajúcich archeologických výskumoch v rokoch 2012 až 2016, sa na hrade Divín uskutočnila v poradí šiesta výskumná sezóna (*Fottová 2012; 2015; 2016; 2017a; 2017b; 2018; 2020; 2022; Fottová/Kučeráková 2013; 2018; Fottová/Marková/Hunka 2018; Kučeráková 2014*). Archeologické práce sa sústredili na nádvorí horného hradu a vo východnej časti predradia (obr. 22: 1). Išlo o záchranný archeologický výskum, ktorý súvisel s obnovou hradných architektúr a úpravami terénov pre pripravovanú pamiatkovú prezentáciu hradného areálu (*Fottová 2017a*). Popri tom sa tu uskutočnil aj výskum na vedecké účely, ktorý bol zameraný na objasnenie stavu zachovanosti juhovýchodného bastiónu pri vstupe do predhradia (*Fottová 2018).*

[17] Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 2/0115/22.

Horný hrad

Na nádvorí horného hradu pokračoval výskum terénneho reliktu objaveného v roku 2016 *(Fottová 2022)*. Išlo o rozsiahly objekt zasekaný do skaly východne od staršej známej cisterny. V minulom roku sa odkryl len jeho východný a severovýchodný okraj. V tomto roku sa výkop rozšíril a prehĺbil so zámerom zistiť rozsah a hĺbku. Výskum sa realizoval v troch sondách – 1f , 1g, 1h (obr. 22: 1). Sonda 1f predstavovala pôvodný výkop z roku 2016, prehĺbený do 450 cm od úrovne zachytenia (po niveletu 318,6 m n. m.). Vzhľadom na výrazne nestabilný sutinový zásyp výkopu, sa z bezpečnostných dôvodov začal terasovite znižovať aj zásyp v západnej polovici objektu – juhozápadná časť (sonda 1g) a severozápadná časť (sonda 1h). Vďaka tomu sa podarilo zistiť pokračovanie skalnej steny objektu v severnej a severozápadnej časti (sonda 1h). V sonde 1g sa okraj nezachytil. Severozápadnú, severnú, severovýchodnú a východnú líniu steny výkopu tvorila takmer zvislo zasekaná skala. Výkop sa v pôdoryse javil ako objekt štvorcového, resp. obdĺžnikového tvaru so zatiaľ neúplnými rozmermi 600 × 560 cm. V nižších polohách, v hĺbke 100 cm od povrchu, vytváral náznak kruhového pôdorysu, pričom vnútorný priemer sa smerom nadol postupne zmenšoval. Zachytiť dno sme sa snažili v juhovýchodnej štvrtine objektu, v sonde f. Dostali sme sa do hĺbky 450 cm od povrchu. Ďalšie prehlbovanie bolo z bezpečnostných dôvodov zastavené. Na južnej strane výkopu sa objavil kamenný múr (obr. 22: 2, sondy f, g). Siahal do hĺbky min. 260 cm (sonda f). V pôdoryse vytváral mierne zaoblenú líniu, ktorá sa na východnej strane napájala priamo na hradné bralo a na západe bola prerušená. Zásyp výkopu tvorili tri fázy uloženín. V hornej časti výkopu sa rozpoznali sutinové vrstvy, ktoré prekrývali aj povrch nádvoria. Druhú fázu predstavovala kamenno-tehlová sutina striedajúca sa s hlinitými stabilnejšími uloženinami. Tento zásyp sa nachádzal výlučne vo výkope cisterny a tvoril pravdepodobne zámerný zásyp výkopu. Siahal až do hĺbky 318,6 m n. m. (čo je nateraz dno sondy 1f). Tretiu fázu tvoril žltosivý íl. Nachádzal sa len po obvode spodnej časti sondy 1f. Vrstva ílu bola nalepená na pôvodnom brale a aj na zistenom kamennom múre výkopu. Šikmo sa zvažovala do stredu sondy. Povrch tejto vrstvy vytváral lievik vyplneným kamennou sutinou z druhej fázy zásypu. Zánik cisterny datuje keramický materiál zo 17. stor. Rozsah, hĺbka ako aj mierne zužovanie výkopu smerom dole, náznak kruhového pôdorysu a existencia ílovitej vrstvy na stenách výkopu potvrdzujú v tomto prípade existenciu cisterny. Nateraz môžeme hovoriť len o jej základnom výkope. Plášť cisterny bol s najväčšou pravdepodobnosťou rozobratý.

Predhradie

V severovýchodnej časti nádvoria predhradia sa preskúmal priestor s rozlohou 155 m² (sonda 20c). Odkryla sa tu historická úroveň terénu zo 17. stor. (obr. 22: 3). Išlo o povrch tmavohnedej hlinitej vrstvy s niveletou 310,7 až 310,9 m n. m. Pôvodný terén tu bol celoplošne odkrytý už v 70-tych rokoch 20. stor. Následne bola na ňom deponovaná skládka kameňa, ktorá dosahovala miestami hrúbku 150 cm a tlačila na vonkajšie líca okolitých stavieb. Po jej odstránení sa komplexnejšie vyrysovalo niekoľko architektúr. V juhovýchodnom rohu bolo odkryté vonkajšie líce západnej steny severovýchodnej bašty a zároveň aj jej severná stena s náznakom vstupu. Na západnej strane plochy sa podarilo zdokumentovať vonkajšiu stranu východného múru stavby so zaobleným severozápadným nárožím (obr. 22: 1; M14), pristavanú k vnútornému lícu opevnenia. Tento múr bol čiastočne odkrytý už v roku 2016 *(Fottová 2016; 2022)*. V tohtoročnej sezóne sa obnažil v celej svojej dĺžke 590 cm. Ide stavbu, ktorá popri opevneniu pokračuje ďalej na západ. Časť z jej interiéru bola zachytená v roku 2013 (*Fottová/Kučeráková 2013*, sonda 20a). V tohtoročnej sezóne sa v sonde 20b zistil aj jej západný obvodový múr.

Na východnom nádvorí predhradia sa v tejto sezóne pokračovalo v odkrývaní vnútorného líca hradby v úsekoch zistených strieľní (sonda 19e, 20b) a v hľadaní koruny opevnenia v miestach, kde murivo nevystupovalo na povrch nádvoria (sondy 19a, 19b, 19d, 19f). Z vnútornej strany opevnenia sa podarilo doložiť existenciu minimálne troch interiérov.

Interiér na severovýchodnej strane (M14, sonda 20b) predstavoval miestnosť s tehlovou podlahou vo výške 310,9 m n. m. Vznikol po zániku a zasypaní strieľne so štrbinovým otvorom a rovným prekladom (obr. 22: 4). Do jej vnútorného výklenku bol vstavaný základ západnej obvodovej steny tejto budovy. K jej vzniku sa viaže pochôdzna úroveň východnej časti nádvoria (zistená v sonde 19a) vo výške 310,65 m n. m. Budova (M14) bola vybudovaná pozdĺž hradby a jej vnútorný priestor mal dĺžku 11 m. Torzovite bola odkrytá už v predchádzajúcich výskumných sezónach 2013, 2014 a 2016 (*Fottová 2016*; *Fottová/Kučeráková 2013; Kučeráková 2014*). V tomto roku sa z vonkajšej strany odkryla celú dĺžku východnej obvodovej steny a severovýchodné nárožie stavby (sonda 20c).

Z interiéru v strednej časti východného opevnenia (sonda 19e) bola odkrytá časť uhlíkovej podlahy vo výške 310,4 až 310,56 m n. m. (obr. 22: 5). Jej južnú stenu tvorí múr opevnenia so širokou a z vnútornej strany zaklenutou strieľňou. Miestnosť bola pôvodne prekrytá kamennou klenbou. Zo severovýchodnej strany bola uzavretá múrom zachyteným na západnom profile sondy 19c. V interiéri sa zistila kamenno-tehlová stavba obdĺžnikového pôdorysu s rozmermi 280 × 190 cm, vstavaná priamo oproti strieľni, vo vzdialenosti 80–90 cm od vnútorného líca opevnenia. Vystupovala nad podlahou do výšky 50–60 cm. Na západnej strane sa nachádzali zdeštruované schodíky z tehál. Na východnom konci stavby sa na povrchu zistil štvorcový otvor s rozmermi 110 × 100 cm.

Interiér v západnej časti línie východného opevnenia sa odkryl v celej dĺžke 450 cm (obr. 22: 1, sonda 19d). Na východe je hraničený múrom A a zo západu kamenným múrom 19b/19c (odkrytý z oboch strán v sondách 19b, 19d). Južnú stenu tvorí opevnenie. V ňom sa pôvodne nachádzala strieľňa so štrbinovým otvorom a rovným prekladom, ale v súvislosti so vznikom interiéru bola z vnútornej strany zamurovaná. Interiér bol omietnutý. Podlaha sa nezachovala. Ukončenie omietky a lineárny výstupok na južnej domurovanej stene miestnosti dokladajú jej existenciu vo výške 310,5 m n. m.

Na západnom ukončení východného opevnenia pri juhovýchodnom bastióne v sondách 19b, 19f sa dosiahla len úroveň deštrukcie hradby a deštrukčné zásypy kamenno-tehlových architektúr pristavaných k opevneniu. V tomto úseku bude výskum v hľadaní pevnej koruny opevnenia pokračovať v nasledujúcej sezóne.

Juhovýchodný bastión

Bastión sa nachádza pri vstupe do hradného areálu. Išlo o zatrávnenú vyvýšeninu, prevyšujúcu priľahlé nádvorie predhradia o 220 cm. Na overenie stratigrafie sa terén prerezal dvomi zisťovacími rezmi a následne znížil o 20 až 80 cm (obr. 22: 1). Vytvoril sa tak rovný a stabilný povrch, ktorý sa plánuje využiť na výstavbu prístupnej a zabezpečenej výhľadne. Počas výskumu sa na severnej strane skúmanej plochy objavilo torzo severovýchodného múru bastiónu. V západnej časti sa zistili steny zatiaľ bližšie neurčenej stavby s južným nárožím. O tieto múry sa opieral umelo navrstvený násyp (zatiaľ s doloženou výškou 130 cm), v ktorom sa striedali ílovité uloženiny s kamenistými vrstvami. V násype sa nachádzalo množstvo keramického materiálu datovaného od stredoveku po 17. stor. Tento násyp predstavuje pravdepodobne mladšiu stavebnú etapu juhovýchodného bastiónu zo 17. stor., pri ktorej došlo k navýšeniu palebnej delostreleckej pozície na pôvodne staršej stavbe bastiónu.

Literatúra

Fottová 2012 – E. Fottová: *Divín – Hrad*. Výskumná dokumentácia AÚ SAV č. 18035/12. Nitra 2012. Nepublikované.
Fottová 2015 – E. Fottová: *Divín – Hrad*. Výskumná dokumentácia AÚ SAV č. 18922/15. Nitra 2015. Nepublikované.
Fottová 2016 – E. Fottová: *Divín – Hrad*. Výskumná dokumentácia AÚ SAV č. 19073/16. Nitra 2016. Nepublikované.
Fottová 2017a – E. Fottová: *Divín Hrad*. Výskumná dokumentácia AÚ SAV č. 19584/17. Nitra 2017. Nepublikované.
Fottová 2017b – E. Fottová: Prvá sezóna archeologického výskumu na Hrade Divín. *AVANS 2012*, 2017, 59–62.
Fottová 2018 – E. Fottová: *Divín Hrad – delová bašta, JV bastión*. Výskumná správa AÚ SAV č. 19783/18. Nitra 2018. Nepublikované
Fottová 2020 – E. Fottová: Archeologický výskum na hrade Divín v roku 2015. *AVANS 2015*, 2020, 58–61.
Fottová 2022 – E. Fottová: Piata etapa archeologického výskumu na hrade Divín. *AVANS 2016*, 2022, 54–57.
Fottová/Kučeráková 2013 – E. Fottová/K. Kučeráková: *Divín – Hrad*. Výskumná dokumentácia AÚ SAV č. 18364/17. Nitra
Fottová/Kučeráková 2018 – E. Fottová/K. Kučeráková: Druhá sezóna archeologického výskumu na hrade Divín. *AVANS 2013*, 2018, 49–51.
Fottová/Marková/Hunka 2018 – E. Fottová/D. Marková/J. Hunka: *Divín Hrad 2012–2015. Katalóg výstavy*. Divín 2018.
Kučeráková 2014 – K. Kučeráková: *Divín – Hrad Divín*. Výskumná dokumentácia AÚ SAV č. 18597/14. Nitra 2014. Nepublikované

STAGE SIX OF THE EXCAVATION AT THE CASTLE OF DIVÍN. Divín (Lučenec district), Divín castle, rescue excavation and excavation for scientific purposes, castle, Middle Ages, Postmedieval period. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. Season six of archaeological excavation took place at *the castle of Divín (Fottová 2012; 2015; 2016; 2017a; 2017b; 2021; 2022; Fottová/Kučeráková 2013; 2018; Fottová/Marková/Hunka 2018; Kučeráková 2014*). Investigation was concentrated on the courtyard of the upper castle and in the eastern part of the bailey (Fig. 22: 1). Part of a cistern cut in the rock (trenches 1f, 1g, 1h) was uncovered at the courtyard of the upper castle. The feature's size was more than 600 × 500 cm and it was more than 450 cm deep. The southern side of the excavation was supported by a stone wall (Fig. 22: 2). Remains of a clay insulation layer were found on the walls of the excavation and on the interior face of the

stone masonry. The original casing of the cistern was not preserved. It had been disassembled in the past. Extinction of the cistern dates back to the 17th century. Area of 155 m^2 was investigated in the northeastrn part of the courtyard (trench 20c). The historical level of the terrain from the 17th century was uncovered there (Fig. 22: 3).

In the eastern courtyard of the bailey, the interior face of the defensive wall was further uncovered (trench 19e, 20b) and the coping of the fortification where masonry did not come above the courtyard surface was searched for (trenches 19a, 19b, 19d, 19f). From the interior side of the fortificaiton, existence of at least three interiors has been documented. Two loopholes with slot opening and straight lintels were found in the fortification. They were bricked up during a reconstruction of the courtyard (Fig. 22: 4). One wide vaulted loophole was also found there (Fig. 22:5). At the entrance to the castle, the terrain on the top of the southeastern bastion was descending (Fig. 22: 1). It was discovered that there is a clay rampart from the 17th century. It is a more recent reconstruction making the artillery bastion taller.

REKONŠTRUKCIA PLYNOVODOV V CENTRE TRENČÍNA[18]

Eva Fottová

T r e n č í n (okr. Trenčín), intravilán, záchranný výskum, mesto, predmestie, hrad, stredovek, novovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

V súvislosti so stavebnými aktivitami na líniovej stavbe sa počas záchranného archeologického výskumu preskúmalo spolu 867 m rýh s hĺbkou v priemere 100 cm. Práce prebiehali v priamom centre mesta. Išlo o výkopy na Štúrovom námestí, Sládkovičovej ulici, Palackého ulici, Hviezdoslavovej ulici, Vajanského ulici, Matúšovej ulici a Hradnej ulici.

Štúrovo námestie a Vajanského ulica sa nachádzajú v nivnej časti, na južnom predmestí stredovekého mesta, ktoré sa začalo vytvárať približne od polovice 16. stor. v súvislosti s prestavbami Dolnej mestskej brány a so vznikom barbakanového predbránia. Približne od 13. stor. sa tu nachádzal Kostol sv. Ducha spájaný s johanitským kláštorom. Lokalizovať ho možno niekde do priestoru medzi južnú obytnú líniu Štúrovho námestia, Vajanského a Jaselskú ulicu. V týchto miestach sa na parcelách 261/1, 2 pri výstavbe budovy ČSOB odkryli murivá z kláštorného komplexu a časť cintorína s rámcovým datovaním od 14. do 18. stor. *(Bóna/Katkin 1998*, 39–41). Ide pravdepodobne o pôvodný johanitský kláštor, ktorý sa v 14. stor. stal majetkom františkánov. Ešte v 16. stor. kláštor zanikol v dôsledku požiaru. V okolí Kostola sv. Ducha sa postupne rozvíjala zástavba a začal sa formovať voľný priestor pred hradbami mesta (zárodok Štúrovho námestia), čo dokladá veduta mesta z roku 1580 *(Pachanská 1993*, 199). Začiatkom 18. stor. bol pri požiari poškodený Kostol sv. Ducha. Na jeho mieste, resp. v jeho blízkosti sa v 17.–18. stor. nachádzal predmestský cintorín. Pri úpravách Štúrovho námestia v roku 1926 sa podľa dobových informácií v hĺbkach do 2 m nachádzali kosti a časti rakiev (*Branecký 1926*, 58–60). Súčasnú podobu získalo námestie prestavbami v 19. stor.

Výsledky archeologického výskumu v úseku ryhy na Vajanského ulici boli negatívne. I napriek tomu je zaujímavým zistenie, že sa tu priamo pod betónovým povrchom, od výšky 209,6 m n. m., nachádzala pôvodná hnedá hlinitá vrstva bez stavebných prímesí a nálezov. Iná situácia bola na Štúrovom námestí. Na celej prerezanej ploche námestia sa v spodnej polovici výkopov objavovala hnedá hlinitá vrstva so sporadickým výskytom keramického materiálu zo 16. až 17. stor. a drobné úlomky kostí. Občas sa v nej nachádzali tenké vrstvičky do červena prepálenej hliny a čierne uhlíkové vrstvičky. Jej povrch sa nachádzal vo výškach na 212,3–212,5 m n. m., t. j. 40–60 cm pod súčasnou dlažbou. Vznik vrstvy možno datovať do 17.–18. stor., teda do obdobia počas ktorého sa mal niekde v úseku námestia vyskytovať cintorín, resp. voľný priestor vznikajúcej zástavby námestia. Ďalšou zaujímavou stratigrafickou jednotkou bola kamenná vrstva. Išlo o lomový kameň, uložený v línii do piesčito-kamenistého lôžka. Vrstva mala hrúbku 20–40 cm, povrch bol vo výške 212,15 až 211,8 m n. m. Zistila sa severozápadnej a západnej časti námestia. Ide pravdepodobne o cestu, resp. spevnenú úpravu povrchu zachytenú v dĺžke 45 m a v šírke 25 m. Táto vrstva prekrývala kultúrnu vrstvu zo 17.–18. stor. Datovať ju môžeme rámcovo do 18.–19. stor.

Sládkovičova a Hviezdoslavova ulica sú súčasťou južného predmestia Trenčína. Nachádzali sa na významnom mieste, v južnom vstupe do mesta. Založenie oboch ulíc súviselo s výstavbou opevnenia stredovekého mesta a jeho Dolnej brány začiatkom 15. stor. Vznikom barbakanu pred touto vstupnou bránou v polovici 16. stor., sa Sládkovičova ulica stala krátkou uličkou v jeho prejazde. V 17. stor. už existuje

[18] Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 2/0145/22.

popri prístupovej ceste do mesta z východnej a západnej strany pomerne ucelená zástavba (Hviezdoslavova ulica). Po zničení barbakanu v polovici 19. stor. bol okraj Sládkovičovej ulice postupne prekrytý architektúrami. Archeologický výskum sa realizoval v južnej polovici Hviezdoslavovej ulice, 200 m od Dolnej brány. Výsledky výskumu boli negatívne. Pôvodný terén tu pozostáva zo sivej ílovej vrstvy, ktorá postupne prechádzala do riečnej štrkovej vrstvy. Povrch pôvodného terénu sa tu nachádzal vo výške 211,7 m n. m. Výskum na Sládkovičovej ulici priniesol nové poznatky o skladbe terénu v mieste južného vstupu do mesta. Výkop ryhy prechádzal cez východný podchod Dolnej brány. Odkrylo sa tu východné líce základu brány, ktorého koruna sa nachádzala 30–40 cm pod súčasným povrchom. Zároveň sa v tejto hĺbke zistila aj staršia okruhliaková dlažba s povrchom vo výške 213 m n. m. Pod dlažbou sa na južnej strane nachádzal sutinový zásyp obsahujúci väčšie zlomky tehál, kameňov a väčších kusov novovekých keramických nálezov. Zaujímavá situácia bola na dne ryhy. Objavila sa tu hnedá hlinitá vrstva ohraničená čiernou uhlíkovou vrstvičkou. Ide pravdepodobne o staršiu kultúrnu vrstvu zo 16.–17. stor. s povrchom v hĺbke 212,5 m n. m. V stredovej osi Sládkovičovej ulici sa na štyroch miestach odkrylo kamenné murivo. Ide o západnú stenu východnej časti barbakanu (obr. 23), s priebehom v smere SZ – JV. Horná časť muriva bola zachytená vo výške 212,95 m n. m. Okrem tohto muriva sa na Sládkovičovej ulici zistili tri ďalšie základy. Prvý sa nachádzal v základnej ryhe v strede ulice, pred domom 56. Išlo o kamenný základ s korunou vo výške 213 m n. m., so šírkou muriva 50 cm. Ďalšie dva kamenné základy (šírka 1,10 m a 1 m) boli zistené v priľahlej prípojke. Prvý z nich bol zachytený vo vzdialenosti 1,2 m od priečelia domu 56 a druhý základ bol od prvého vzdialený 90 cm. Obidva základy mali korunu zachovanú v nivelete 213,1 m n. m. Všetky tri zistené zvyšky kamennej architektúry sú si podobné. Dva prebiehajú v línii SV – JZ a jeden kolmo na nich, v smere SZ – JV. Vzhľadom na ich situovanie takmer v stredovej osi cesty museli predstavovať súčasť barbakanového predbránia.

Palackého ulica sa v minulosti nachádzala priamo za hradbami stredovekého mesta, v časti označovanej Za hradbami. Z juhozápadu ju ohraničoval západný mestský múr a zo severozápadnej strany tok Váhu. Uličná zástavba tu začala vznikať v 16. stor. *(Pachanská 1993,* 199, 203). Zastavaná bola severozápadná línia ulice, z opačnej strany sa nachádzal mestský múr. V tomto čase tu už existovala cestná komunikácia, ktorá ústila v rohu vznikajúceho Štúrovho námestia.

Archeologický výskum potvrdil existenciu starej cestnej komunikácie pozdĺž severozápadného okraja dnešného telesa cesty na Palackého ulici. Súčasným povrchom cesty je prekryté staršie kamenné dláždenie z kociek. Niekoľko štrkových vrstiev v hornej časti profilov predstavuje jednotlivé fázy opráv komunikácie zrejme v nedávnej minulosti. V hĺbke 50 až 70 cm pod povrchom sa v celej línii výkopu zachytila kamenná vrstva. Ide zatiaľ o najstarší zistený povrch cesty na Palackého ulici s niveletou 210,1 m n. m. Vrstva na profiloch dosahovala hrúbku 20–30 cm a spravidla siahala až po dno ryhy. Na niektorých miestach sa pod ňou podarilo zistiť pôvodnú kultúrnu vrstvu tohto priestoru. Išlo o tmavohnedú hlinito-piesčitú vrstvu s povrchom vo výške 209,9 m n. m. V celom úseku sa nezachytil žiaden archeologický materiál.

Matúšova a Hradná ulica sa v kontexte historickej topografii Trenčína nachádzali v stredovekom meste, v časti nazývanej Hôrka (svah hradného kopca). Matúšova ulica predstavovala cestu, ktorá viedla k hradu od Hornej brány. V mieste, kde v minulosti stála mestská fara (dnešná reštaurácia Fatima), sa napájala na Hradnú ulicu. Zástavba na Matúšovej ulici vznikala v priebehu 16.–18. stor. Výskum na Matúšovej ulici bol negatívny. V celej línii vykopanej ryhy sa v spodných častiach nachádzalo ílovité podložie s povrchom vo výškach 231,16–231,7 m n. m. Na ňom bola uložená betónová vrstva, ktorá tu zrejme tvorila starší povrch. Pri jej výstavbe došlo k odstráneniu prípadných starších kultúrnych vrstiev.

Hradná ulica je hlavnou prístupovou cestou na hrad a v jej línii sú vybudované prvé vstupné systémy hradu. V tomto úseku sa nehĺbili ryhy ale len štyri prepojovacie šachty. Prvá bola na začiatku Hradnej ulici, na hranici s Matúšovou ulicou pri reštaurácii Fatima. Pôvodný terén tu bol porušený staršími výkopmi inžinierskych sietí. Vo výške 236,1–236 m n. m. sa tu však zachytila hnedá hlinitá vrstva, ktorú bolo možné sledovať aj vo vyššie položených úsekoch Hradnej ulice. Archeologický materiál sa tu nevyskytoval. Druhý výkop bol na rozhraní parciel 1227/3 a 1227/4. Aj v tomto prípade bol výsledok výskumu negatívny. Tretí zásah do terénu bol umiestnený pri západnej bašte dolného predbránia predhradia. Napriek výrazným recentným zásahom sa tu podarilo zistiť pôvodný terén. Išlo o hnedú hlinitú vrstvu, v ktorej boli premiešané kamienky a zlomky malty. Jej povrch vystupoval vo výške 249,72–249,52 m n. m. Podstatné je, že prekrývala zachytený základ západnej bašty. Tá vznikla v druhej tretine 16. stor. Materiál sa v nej nezistil. Je veľmi pravdepodobné, že ide o vrstvu, ktorá sa zistila aj v spodných úsekoch Hradnej ulice. Posledný výkop bol umiestnený za druhou bránou predhradia. V úseku šachty sa nachádzali staršie výkopy niekoľkých inžinierskych sietí. Podarilo sa tu

zachytiť pôvodné skalné podložie, ktoré tu vystupuje do výšky 268,74 m n. m., t. j. 20 cm pod súčasným povrchom. Starší terén sa zachoval len v severnom rohu šachty, kde sa pod povrchom zistila tenká maltovo-piesčitá vrstva a pod ňou až po vystupujúcu skalu uložená hnedá hlinitá vrstva. Archeologický materiál sa tu nevyskytoval.

Literatúra

Bóna/Katkin 1998 – M. Bóna/S.Katkin: Záchranný archeologický výskum v Trenčíne, *AVANS 1996*, 1998, 39–41.
Branecký 1926 – J. Branecký: *Zo starého Trenčína*. Trenčín 1926.
Pachanská 1993 – K. Pachanská: K historickej topografii Trenčína. In: *Trenčín. Vlastivedná monografia 1*. Trenčín 1993, 193–212.

RECONSTRUCTION OF GAS PIPELINES IN THE CENTRE OF TRENČÍN. Trenčín (Trenčín district), centre, rescue excavation, town, suburb, castle, Middle Ages, Postmedieval period. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. In 2016–2017. A rescue excavation was carried out in association with reconstruction of gas pipelines in the centre of the city of Trenčín – in Štúrovo námestie square and the following streets: Sládkovičova, Hviezdoslavova, Vajanského, Palackého, Matúšova and Hradná. The trenches crossed the southern and northwestern suburbs, the area of the fortified town and the access road to the castle. Positive results of the excavation were recorded in the area of the southern suburb, which was gradually formed since the 15th century. Parts of masonry from a barbacan (Fig. 23) of the Lower gate from the mid–16th century were uncovered in Štefánikova ulica street. Pebble paving was recorded in its eastern passage and below, there was a cultural layer from the 16th/17th century. Between the 13th/14th century and the 16th century, a monastery complex (Johannites, later Franciscans, Holy Spirit Church) was situated in Štúrovo námestie square and Vajanského ulica street. In the 17th–18th century, there was a suburban cemetery. In the course of the 16th and 17th centuries, suburban built-up area was gradually formed. A cultural layer from the 17th–18th century with rare miniature fragments of bones and postmedieval pottery was detected along almost whole circumference of Štúrovo námestie square. Above this layer, a stone road or hard surface dated to the 18th–19th century was uncovered. Palackého ulica street was the northwestern suburb. There was a road lined by town fortification on one side and architecture dated to the 16th century on the other. The excavation confirmed existence of an older stone road. In the town below the castle, results of the excavation were negative (Matúšova ulica street). Clay subsoil occurs below the current hard surface. The original historical terrain is absent here. Four connecting shafts were excavated in Hradná ulica street. In one of them, located between bastions of the area in front of the lower gate, foundation of the western bastion was uncovered. All rescue activities brought only several pottery sherds found in Štúrovo námestie square and Sládkovičova ulica street. Other parts did not contain any archaeological material.

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM V MALOM CETÍNE[19]

Eva Fottová – Michal Holeščák

Malý Cetín (okr. Nitra), intravilán, záchranný výskum, sídlisko, eneolit, pravek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Počas mesiacov máj a jún sa uskutočnil záchranný archeologický výskum, vyvolaný výstavbou bytových jednotiek na severozápadnom okraji obce, na ľavej strane cesty Nitra – Veľký Cetín oproti bývalému družstvu. Skúmaná stavebná parcela s rozmermi 60 × 86 m, je situovaná na okraji v súčasnosti už nevýrazného výbežku ľavobrežnej terasy rieky Nitra. Pôvodný terén tu mal mierny sklon smerom na juh až juhozápad. V súčasnej urbanistickej koncepcii je konfigurácia terénu výrazne zmenená. Parcela má takmer rovný povrch, položený výrazne nižšie oproti násypu hlavnej cestnej komunikácie.

Práce boli uskutočnené v dvoch etapách, od odhumusovania celej plochy, až po ručnú sondáž vybraných úsekov kopírujúcich líniové výkopy budúcich stavieb. V západnej polovici stavebnej parcely sa po odstránení ornice objavila na povrchu čierna kultúrna vrstva, v ktorej sa nachádzali zlomky pravekej keramiky a fragmenty mazanice. V úseku tejto kultúrnej vrstvy sa pokračovalo s ručným výkopom základových pásov stavieb dvoch blokov radových domov. Objekty sa tu však nepodarilo zachytiť. Na profiloch jednotlivých základových pásov bolo zrejmé, že tu ide o zvyšok nepreoranej

[19] Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 2/0145/22.

kultúrnej vrstvy s ojedinelým výskytom eneolitickej a bližšie neurčenej pravekej keramiky, troch fragmentov štiepanej industrie a jedného hlineného hladidla. Vrstva vypĺňala nevýraznú terénnu depresiu umiestnenú v juhozápadnej časti stavebnej parcely. V stavebných blokoch na východnej strane sa kultúrna vrstva a ani nálezy nevyskytovali. Na základe daných skutočností predpokladáme existenciu pravekého sídliskového areálu západne až severozápadne od skúmanej plochy, z ktorej pochádza väčšina materiálu, ktorá sa na plochu dostala naplavením.

RESCUE EXCAVATION IN MALÝ CETÍN. Malý Cetín (Nitra district), urban area, rescue excavation, settlement, Eneolithic, prehistory. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. The archaeological excavation brought evidence of settlement in the wider surroundings of the site in the end of the Stone Age. The ploughed cultural layer filled a terrain depression without clearly identifiable features. Material consisted of pottery without precise dating, three fragments of chipped industry and one clay burnishing tool.

PIATA SEZÓNA VÝSKUMU NA HRADISKU VEĽKÝ VRCH V DIVINKE[20]

Gabriel Fusek – Michal Holeščák – Andrea Slaná – Zuzana Staneková

Divinka (okr. Žilina), národná kultúrna pamiatka, poloha Veľký vrch, výskum na vedecké a dokumentačné účely a záchranný výskum, hradisko, mladá až neskorá doba bronzová – lužická kultúra, doba laténska – púchovská kultúra, včasný stredovek – veľkomoravské obdobie, novovek – roky 1945, 1971. Uloženie nálezov: Považské múzeum, Žilina.

Počas piatej výskumnej sezóny rozsiahleho hradiska na Veľkom vrchu, uskutočnenej v spolupráci Archeologického ústavu SAV Nitra a Považského múzea v Žiline, sa v systematickom výskume pokračovalo na dvoch polohách a na jednej polohe sa uskutočnil záchranný výskum. Získal sa aj ďalší starší hromadný nález veľkomoravských železných predmetov.

Veľké Salašky

Pri výskume extramurálnej brány v polohe Veľké Salašky pod Malým vrchom sa pokračovalo v skúmaní svahu nad pôvodnou prístupová cestou na hradisko a urobil sa ňou aj jeden priečny rez. V osekanej skale nad cestou sa zistili ďalšie dva výklenky, do ktorých boli pôvodne umiestnené zvislé koly nosnej konštrukcie veľkomoravskej brány. Vo vrstve prekrývajúcej povrch cesty sa našiel včasnostredoveký železný hrot šípu. Vo výskume tohto neobvyklého objektu sa bude pokračovať.

Vo vrcholovej časti hradiska sa ukončil rez valom a skúmala sa osídlená plocha tejto časti hradiska. Val pozostáva z dvoch stavebných fáz. V deštrukcii násypu staršieho z valov sa nachádzali črepy lužickej kultúry z mladšej doby bronzovej, ale rádiouhlíkové analýza zvyškov drevenej konštrukcie datuje dobu jeho výstavby do 10. stor. pred n. l., t. j. do staršieho stupňa neskorej doby bronzovej. Táto skutočnosť naznačuje, že už pred výstavbou hradiska sa na Veľkom vrchu jestvovalo neopevnené výšinné sídlisko lužickej kultúry. Preskúmali sa aj dva zahĺbené sídliskové objekty z neskorej doby bronzovej, rádiouhlíkovou metódou datované do obdobia okolo roku 800 pred n. l. Pri budovaní mladšieho z valov pozostatky valu z doby bronzovej zrovnali a na ňom postavili val nový s hlinito-kamennou konštrukciou. V hutnej planírovacej vrstve sa našiel včasnostredoveký železný hrot šípu, ktorý datuje dobu výstavby valu. Datovanie do neskoršieho obdobia neprichádza do úvahy, lebo mladšie stredoveké osídlenie nie je na hradisku zistené.

Na osídlenej ploche sa nachádzala kultúrna vrstva spočívajúca na podloží. Obsahovala predovšetkým črepy z nádob veľkomoravského obdobia, ako aj rôzne železné drobné predmety. V menšej miere sa v nej nachádzali črepy lužickej kultúry a črepy z nádob púchovskej kultúry boli veľmi zriedkavé. Okrem už spomenutých sídliskových objektov lužickej kultúry sa odkryla aj časť kamennej podmurovky veľkomoravskej stavby, v ktorej interiéri sa nachádzal kompletný kamenný mlynček v neporušenej polohe.

Výskum v tejto polohe sa ukončil.

[20] Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 2/0088/20.

Malý vrch

Jedna sonda záchranného výskumu sa vyhĺbila v mieste, kde obec plánuje postaviť turistickú rozhľadňu s výhľadom na Žilinskú aj Bytčiansku kotlinu. Na jej povrchu sa nachádzala vrstva uhlíkov, v hlinitých vrstvách a v podloží boli tenké zuhoľnatené, prípadne len zotleté zvyšky kolov. Ide o hmotný pozostatok ľudovej tradície každoročného pálenia vatry na sviatok Zoslania Ducha Svätého. Nezistili sa tu žiadne zahĺbené sídliskové objekty, ale v plytkej kultúrnej vrstve ležiacej na skale sa nachádzali črepy z keramických nádob lužickej kultúry, črepy púchovskej kultúry a z veľkomoravského obdobia sa tu nachádzali v minimálnej miere. V sonde sa identifikoval aj geologický vrt z roku 1971.

Druhou sondou sa skúmala terénna depresia pri prístupovom chodníku k plánovanej rozhľadni, ktorá sa z bezpečnostných dôvodov mala zasypať. Charakter zásypu i samotné nálezy ukazujú, že ide o veľmi mladý objekt. Ide o zvyšky nedokončeného nemeckého bunkra z konca druhej svetovej vojny.

Hromadný nález železných predmetov

Podarilo sa získať aj ďalší nelegálny hromadný nález železných predmetov z veľkomoravského obdobia, vykopaný detektoristom v roku 2010. Darca poskytol aj informácie od nálezcu o nálezových okolnostiach a mieste nálezu na západnom svahu kopca pred valom hradiska. Štrnásť predmetov, prevažne náradie, sa nachádzalo vo svahu v hĺbke 30 cm, v dĺžke asi 1 m. Pôvodne celistvý depot bol zrejme rozvlečený vplyvom erózie svahu.

SEASON FIVE OF EXCAVATION AT THE HILLFORT OF VEĽKÝ VRCH IN DIVINKA. Divinka (Žilina district), national cultural monument Veľký vrch, excavation for scientific and documentation purposes and rescue excavation, hillfort, Late and Final Bronze Age – Lusatian culture, La Tène period – Púchov culture, Early Middle Ages – Great Moravian period, Modern Era – 1945, 1971. Finds deposited at: Považské Museum in Žilina, Žilina. In the course of the fifth excavation season at the large hillfort at Veľký vrch, works continued at two sites and rescue excavation was executed at one site. Another hoard of Great Moravian iron artifacts was obtained.

Veľké Salašky – the slope above the original access road to the hillfort was studied further and one cross-section was made through the road. Two more niches were found in the cut rock. Vertical stakes of the framework of the Great Moravian gate were placed there.

The most important result in this part of the hillfort is dating of the older phase of the rampart to the 10th century BC by means of radiocarbon analysis. Two sunken settlement features of the Lusatian culture from the Late Bronze Age are dated to the period around 800 BC. The younger rampart was built in the Early Middle Ages. The cultural layer in the settled area contained mainly sherds from vessels from the Great Moravian period as well as various miniature iron artifacts. Sherds from the Lusatian culture were less frequent and sherds from vessels of the Púchov culture were extremely rare. Part of a Great Moravian structure with a complete intact stone mill in its interior was uncovered.

Malý vrch site – during the rescue excavation, cultural layer with sherds from the Lusatian culture was documented. Pottery of the Púchov culture and the Great Moravian period were rare. An unfinished German bunker from the end of WWII was also found.

Hoard of iron artifacts – another depot of iron artifacts, mainly tools from the Great Moravian period, was obtianed. It was excavated illegaly in 2010 on the western slope of the hill in front of the rampart.

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM KOŠICKEJ BRÁNY V LEVOČI

Miroslav Hronec – Peter Šimčík – Kamil Švaňa

Levoča (okr. Levoča), intravilán, záchranný výskum, neskorý stredovek, novovek, dlažba, murivo, kováčska dielňa, železná troska. Uloženie nálezu: TRIGLAV Archeologická spoločnosť.

Archeologické práce sa uskutočnili na parcelách stavby KN-C 159, 894, 1052, 2989, 1053/1, 1053/2 a 1054/5. Výskum bol realizovaný formou dohľadu nad výkopovými prácami s cieľom zdokumentovať zachytenú architektúru a stratigrafiu terénu v priestore Košickej brány v súvislosti s jej rekonštrukciou. Celkovo bolo zachytených a v rozsahu výkopov zdokumentovaných desať objektov (obr. 24: 4). Výnim-

kou bola pieskovcová dlažba (cesta), ktorá bola v dĺžke 6,5 m odkrytá v celom rozsahu. Zároveň bolo počas výskumu rozpoznaných 22 stratigrafických vrstiev.

Výkopy v predbrání zachytili dlažbu s centrálnym odvodňovacím žľabom pozostávajúcu z veľkých pieskovcových platní (obr. 24: 1, 3). Dlažba označená ako objekt 5 bola dobre datovateľná do roku 1840 a pre malé množstvo nálezového materiálu značne prispela k datovaniu ďalších vrstiev. Košická brána bola v tomto období obnovená v klasickom slohu a novovytýčené chodníky v meste boli vyložené pieskovcovými platňami. Približne 40 cm pod úrovňou pieskovcovej dlažby boli zachytené zvyšky inej dlažby, ktoré sa označili ako objekty 8 a 9. Nedostatok bližšie datovateľného nálezového materiálu nútil datovať tieto dva objekty rámcovo do novoveku – pravdepodobne 17. stor.

Medzi týmito dvomi pochôdznymi úrovňami – dlažbami z 19. a 17. stor.–sa nachádzali vrstvy, ktoré by sa dali charakterizovať ako zásypy a deštrukčné planírky po požiaroch. Tie by mohli súvisieť s požiarmi v rokoch 1735 a 1747. Jedna z nich, vrstva 9b, obsahovala množstvo železnej trosky, čo pravdepodobne súviselo s blízkou kováčskou dielňou.

Trochu odlišné vrstvenie bolo zachytené v juhovýchodnej oblasti predbránia. Pod už spomínanou deštrukčnou planírkou bolo zachytených niekoľko novovekých vrstiev, pričom jednu z nich, vrstvu 18, tvorila tenká maltovinová vrstva. Tá by mohla súvisieť s poslednými opravami mestského opevnenia v 18. stor. V tomto výkope boli nájdené aj zvyšky kamennej architektúry, neskorostredovekého alebo Včasnonovovekého muriva označeného ako objekt 6 (obr. 24: 2), ktoré zrejme patrilo k padaciemu mostu. Z rovnakého obdobia pravdepodobne pochádzajú aj zvyšky murív odkrytých na úroveň koruny – objektov 7A a 7B.

Zvyšky oboch úrovní dlažby (objekty 2 a 3) sa zachytili aj západne od brány, vnútri historického jadra mesta. Objektu 4 zodpovedá fragment neskoronovovekej kanalizácie. Je potrebné tiež zmieniť požiarovú vrstvu 8, ktorá sa zachytila v interiéri mesta, ale aj pri vonkajšom juhovýchodnom nároží. Táto vrstva sa dala do súvislosti s požiarom, ktorý zasiahol mesto v roku 1848.

Nálezový materiál tvorili predovšetkým fragmenty neskorostredovekej a novovekej keramiky, malé množstvo osteologického materiálu, drobné kovové (železné) predmety a už spomenutá početná železná troska. Práve početná železná troska a nálezy železných predmetov signalizujú prítomnosť jednej alebo viacerých remeselníckych dielní, ktoré sa v týchto priestoroch venovali spracovaniu železa a výrobe železných predmetov v období neskorého stredoveku a novoveku. Medzi drobnými predmetmi majú najväčšie zastúpenie podkovy, celkovo 30 kusov, ktoré sa našli vo vrstve 3. Výskyt podkov však nemusí byť len dôkazom metalurgickej činnosti, pretože mesto Levoča rozhodlo v roku 1803 o odpredaní parkánového múru a priekopy súkromníkom, aby si tam zriadili záhrady. Vrstva 3 vznikla pravdepodobne okolo roku 1840, ako vyrovnanie terénu pre uloženie pieskovcovej dlažby.

Použité zdroje

https://www.pamiatky.sk/Content/ZASADY/Levoca/PR-Levoca-011_Text.pdf

RESCUE EXCAVATIONS OF KOŠICE GATE IN LEVOČA. Levoča (Levoča district), rescue excavation, High Medieval period, Post-medieval period, pavement, masonry, blacksmith workshop, slag. Deposition of finds: TRIGLAV Archeologická spoločnosť. Rescue excavation at site Levoča, Košice gate was undertaken in 2017 as part of the reconstruction of the architecture. Ten features and 22 stratigraphical layers were identified and documented during the construction progress. The most important find for dating the site was a large section of pavement dated to 1840. Another pavement was found 40 cm below the first one, roughly dated to 17th century. The layers between these two pavements were mainly created as a result of city fires around the half of 18th century. Finds from these layers mostly consisted of pottery shards, animal bones, slag and small metallic objects – mainly horseshoes. There were also remains of late medieval or early modern period masonry which was probably part of the construction supporting the drawbridge. The findings of slag and small metallic objects indicate a location of one or more blacksmith workshops in the vicinity of the gate.

Translation provided by the authors

PRIESKUM A DOKUMENTÁCIA SÍDLISK KULTÚRY S LINEÁRNOU KERAMIKOU A ŽELIEZOVSKEJ SKUPINY V POVODÍ HORNÉHO TOKU ŽITAVY[21]

Ivan Cheben – Martin Furholt

K terénnym aktivitám v rámci systematického výskumu sídliskových areálov kultúry s lineárnou keramikou a želiezovskej skupiny v polohách Veľké Lehemby a Farské vo Vrábľoch (*Furholt a i. 2014; 2020; Cheben/Furholt 2018; 2019; 2021*) patrí podrobný povrchový zber spojený s geomagnetickým meraním a pedologickými vrtmi zachytených nálezísk kultúry s lineárnou keramikou a želiezovskej skupiny v hornej časti povodia Žitavy, vrátane jej prítokov. Samotný prieskum trval dva týždne, a uskutočnil sa na prelome mesiacov február a marec. V priebehu výskumnej sezóny, kedy sa v polohe Veľké Lehemby odkrýval priestor dvoch vstupov do ohradeného sídliskového areálu I, sa v rámci dokumentovania nálezísk geofyzikálne zameral rondel v Žitavciach, ktorý bol v roku 2002 zachytený pri leteckom prieskume a na základe nálezov z povrchového zberu autormi priradený kultúre lengyelskej (*Kuzma/Tirpák 2003*, 78, obr. 41; *2004*, obr. 6).

Počas cieleného prieskumu sa postupne overil výskyt artefaktov, predovšetkým keramiky, na viacerých evidovaných polohách s nálezmi kultúry s lineárnou keramikou a želiezovskej skupiny. Vybrané boli podľa súhrnných prác, v ktorých sa nachádzal zoznam lokalít, resp. celková mapa s doloženým osídlením v období neolitu a počiatočného úseku eneolitu reprezentovaného nálezmi lengyelskej kultúry (*Milo a i. 2004*; *Gabulová 2015*). Archeologické aktivity sa realizovali vo viacerých chotároch, avšak nie na všetkých, vzhľadom na druh poľnohospodárskych plodín bolo možné na ne vstúpiť a urobiť povrchový zber. Z nich možno spomenúť Michal nad Žitavou, kde v polohe Pri kmeťovskom chotári sa v rámci záchranného výskumu odkryli aj objekty zo sledovaného obdobia (*Cheben/Cheben 2014*). Obhliadka polohy neumožnila realizovať geofyzikálne meranie rozsiahlejšej plochy, z dôvodu hlbokej orby. V extraviláne obce Melek sa prezreli tri polohy, na ktorých sa potencionálne mohlo nachádzať sídlisko kultúry lineárnej a želiezovskej skupiny. Potvrdením tohto predpokladu by išlo o najbližšie situované sídlisko k obom skúmaným polohám vo Vrábľoch. S podobným zámerom sa prieskum sústredil aj vo východnej časti katastra Vrábel, kde v polohe Židov vrch a Drakovo sa na miernych vyvýšeninách našlo iba niekoľko atypických črepov. V povodí potoka Širočina sa urobila obhliadka ešte na dvoch lokalitách, a to v Nevidzanoch v polohe Za kostolom, kde sa získal keramický inventár kultúry lengyelskej (obr. 26: 6, 7, 10) a v Malých Vozokanoch, na už v minulosti zistenom sídlisku kultúry lineárnej v polohe Briežky.

Bližšie sú opísané lokality, na ktorých sa uskutočnil povrchový prieskum a zároveň aj geofyzikálne meranie.

1. Úľany nad Žitavou (okr. Nové Zámky)

a) Poloha Dolné diely, povrchový zber, geomagnetické meranie, sídlisko, keramika, štiepaná industria, kultúra lineárna, želiezovská skupina, stredovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Na oválnej dune tiahnucej sa v smere SV – JZ, ktorá je v niektorých úsekoch výrazne vyvýšená nad terénom je z podstatnej časti situovaná medzi železničnou traťou Šurany – Vráble a cestou Nové Zámky – Levice. Jej menšia časť zasahuje aj južne spomínanej cestnej komunikácie. Sídliskový areál sa nachádza v povodí dvoch riek. Východný okraj lokality je na ľavobreží Žitavy, a od jej dnešnej línie toku je vo vzdialenosti necelý kilometer. Západný okraj osídlenej plochy je na pravobreží Nitry, a od dnešného koryta je vzdialený viac ako 500 m. V zozbieranom keramickom inventári dominujú nezdobené fragmenty z tiel nádob. Vo výrazne menšom počte sa vyskytli zlomky, na ktorých sú identifikovateľné iba jednotlivé zvyšky rytého ornamentu. Z výzdobných prvkov uplatnených na nádobách sú doložené ryté dvojlinky prerušené zárezom (obr. 25: 1, 8), výnimočne i s trojuholníkovou jamkou (obr. 25: 5). Z plastickej výzdoby, aplikovanej najme na hrubostenných nezdobených nádobách, sú zastúpené tri typy vypnulín. Iba niekoľko fragmentov naznačuje na kompozíciu ornamentu (obr. 25: 5). Ojedinelým je fragment plastiky (obr. 25: 2), na ktorom je s veľkou pravdepodobnosťou zobrazená časť

[21] Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-20-0521. Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 2/0075/20. Terénny výskum sa uskutočnil v rámci projektu DFG 1266 *„The Dynamics of Settlement Concentration Processes and Land-use in Early Farming Communities in the North-western Carpathian Basin“* v spolupráci s Christian-Albrechts-Universität Kiel.

nôh a zadku. Keramický inventár a kamennú industriu želiezovskej skupiny z tejto polohy uvádza i *P. Steiner* (*2000*, obr. 121: 5, 6; 122:3; 123: 5).

Nálezy nájdené v priebehu povrchového zberu boli samostatne evidované a ich poloha zameraná. Vytvorená mapa naznačuje na ich pravidelný výskyt, čo umožnilo vyznačiť predpokladaný okraj osídlenej plochy. Priestor vymedzený železničnou traťou a cestou bol geofyzikálne zameraný a vyhodnotený. Na geofyzikálnom pláne je možné stanoviť počet, orientáciu i veľkosť domov s kolovou konštrukciou, ktoré patria kultúre lineárnej alebo želiezovskej skupine. V nasledujúcej výskumnej sezóne je plánované preskúmanie niektorého z pôdorysov identifikovaného domu.

V neveľkej vzdialenosti, severovýchodným smerom, od náleziska v polohe Dolné diely, sa severne od obce Hul na ploche 200 × 350 m doložili nálezy kultúry lineárnej a želiezovskej skupiny (*Samuel 1995*, obr. 88; *2001*, obr. 100). Pravdepodobné sídlisko sa nachádza na severozápadnej terase bývalého toku Žitavy, v súčasnosti v tomto mieste preteká regulovaný Hulský kanál.

b) Poloha Dolné rakytiny, ktorá je od predchádzajúceho náleziska situovaná južne, sa povrchovým zberom nezískali žiadne nové nálezy keramiky. Z tejto polohy je uvádzaný výskyt väčšieho počtu nálezov keramiky želiezovskej skupiny, ktoré pravdepodobne pochádzajú z orbou rozrušeného objektu (*Steiner 2002*, obr. 155).

2. V l k a s (okr. Nové Zámky) poloha Do hulského chotára, povrchový zber, geomagnetické meranie, sídlisko, keramika, štiepaná industria, kultúra s lineárnou keramikou, želiezovská skupina, stredovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Podobne, ako na predchádzajúcom nálezisku, boli nálezy nájdené v priebehu povrchového zberu samostatne evidované a ich poloha zameraná. Vytvorená mapa naznačuje na ich pravidelný výskyt, čo umožnilo vyznačiť predpokladaný okraj osídlenej plochy. Na základe tohto zistenia sa realizovalo geofyzikálne zameranie lokality. Na vyhotovenom pláne, ktorý zaberá plochu zhruba 300 × 600 m (temer 20 ha), bolo možné podľa výskytu dvojíc dlhých jám stanoviť počet, orientáciu i veľkosť domov s kolovou konštrukciou. Keramický materiál umožňuje priradiť sídlisko do obdobia kultúry lineárnej a želiezovskej skupiny. V nasledujúcej výskumnej sezóne je plánované preskúmanie niektorého z pôdorysov identifikovaného domu.

Sídlisko sa nachádza južne obce na mierne sa zvažujúcom teréne, ukončenom výraznou hranou vzdialenou 700 m od dnešného ľavého brehu Žitavy. Pod okrajom terasy preteká regulovaný Hulský kanál. Čiastočne bolo sídlisko narušené ťažbou piesku. Okraj pieskoviska, z ktorého pochádza i nález kostrového hrobu z doby sťahovania národov (*Točík 1962*, 203), je jasne zachytený na geofyzikálnom pláne. Z tejto polohy boli získané nálezy patriace želiezovskej skupine z rozmernej jamy, ktorá bola prerezaná odvodňovacou ryhou (*Točík 1981*, 302).

V získanom keramickom materiály povrchovým zberom absolútne prevažuje výskyt nezdobených zlomkov nádob, ktoré patria nádobám guľovitého alebo polguľovitého tvaru. V menšej miere sú zastúpené nádoby s hrdlom. Ide vo väčšine o malé fragmenty, čo je zrejme spôsobené intenzívnou poľnohospodárskou činnosťou. Pokiaľ sa objavila rytá výzdoba bola tvorená jednotlivými líniami (obr. 25: 10) alebo dvojlinkami, ktoré boli doplnené jamkami (obr. 25: 9, 13). Ornament na rozmernejších tvaroch pozostával zo širších rytých línií (obr. 25: 11), niekedy doplnený i výčnelkom (obr. 25: 15). Objavil sa i vodorovný rad vrypov umiestnený pod presekávaným okrajom (obr. 25: 14). Plastická výzdoba sa obmedzila na jednotlivé tvary vypnulín alebo ju vytvárala plastická páska (obr. 25: 16). Ku keramickému inventáru lokality sa radí prevŕtaný predmet polguľovitého tvaru (obr. 25: 12). Nálezový súbor dopĺňa štiepaná industria vyhotovená z obsidiánu a silicitov domácej i cudzej proveniencie. Zastúpené sú hlavne úštepy a odštepy, ale vyskytli sa i čepele alebo jej fragmenty.

3. V l k a s / M a ň a (okr. Nové Zámky), poloha Za hlbokou cestou, povrchový zber, geomagnetické meranie, sídlisko, keramika, štiepaná industria, kultúra s lineárnou keramikou, želiezovská skupina, stredovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Povrchový zber spojený s geofyzikálnym meraním sa uskutočnil aj severne od obce Vlkas, kde sa nálezový inventár zistil na miernom svahu zvažujúcom sa do inundácie Žitavy. Samotné nálezisko zasahuje aj za južný okraj hranice katastra obce Maňa, kde sa výskyt nálezov nepotvrdil za poľnou cestou. Ide o lokalitu, z ktorej nálezy keramiky publikoval už *Š. Janšák* (*1931*, 52). Z uvedenej polohy *A. Točík* (*1981*, 301), okrem zlomkov z guľovitých nádob kultúry lineárnej, doložil aj keramický materiál patriaci do obdobia 12.–13. stor.

Na základe výskytu črepov a ich zameraním sa vymedzila plocha 700 × 230 m, na ktorej sa následne uskutočnilo geofyzikálne meranie (temer 15 ha). Vyhodnotením získaných anomálií sa vyhotovil geo-

fyzikálny plán, na ktorom sa podľa dvojice dlhých jám dajú jednotlivé pôdorysy dlhých domov kultúry lineárnej a želiezovskej skupiny zreteľne rozpoznať.

V porovnaní s predchádzajúcim sídliskom, v polohe Do hulského chotára, sa ojedinelo vyskytli i rozmernejšie zlomky nádob, ktoré poskytli ucelenejšiu časť kompozície ornamentu. Najvýraznejším je fragment z tela nádoby zdobenej rytými dvojlinkami prerušovanými podlhovastými vrypmi, ktoré tvoria vodorovné a lomené línie (obr. 26: 1). Povrchovým zberom sa okrem štiepanej industrie vyhotovenej z viacerých druhov silicitov a obsidiánu doložilo aj neúplné hlinené závažie (obr. 26: 5).

4. T a j n á (okr. Nitra), poloha Klisovnice, povrchový prieskum, geofyzikálne meranie, sídlisko, kultúra lineárna, želiezovská skupina, doba laténska. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Povrchový prieskum sa sústredil na mierne sa zvažujúci terén k potoku Širočina. Samotné nálezisko je situované na jeho pravobreží a juhovýchodný okraj osídlenej plochy kopíruje koryto potoka. Fragmenty keramiky a štiepaná industria, ktoré boli podobne ako pri predchádzajúcich lokalitách geodeticky zamerané a evidované, sa vyskytovali na ploche 150 × 250 m. Prieskumom vymedzený priestor, ktorý zaberal 4 ha, bol geofyzikálne zameraný. Na celkovom pláne sú sídliskové objekty zreteľné odlíšiteľné. Z tejto polohy už boli nálezy patriace skupine želiezovskej, lengyelskej a badenskej kultúre, kultúre Kosihy-Čaka i obdobiu stredoveku publikované (*Bátora 1976*).

Keramický inventár kultúry lineárnej a želiezovskej skupiny, tak ako tomu bolo aj na predchádzajúcich skúmaných sídliskách je zastúpený menšími zlomkami. Získane fragmenty boli v prevažnej miere nezdobené alebo ich zachovaná časť výzdoby tenkostenných nádob pozostávala z rytej línie, prípadne sa vyskytol vryp alebo jamka. Pri hrubostennej keramike sa spravidla objavili viaceré typy plastických výčnelkov. Pokiaľ ide o tvary, zastúpené sú najme guľovité nádoby, ale objavila sa aj polguľovitá misa zdobená obežnými rytými líniami (obr. 26: 13). Zo zdobených fragmentov za zmienku stojí črep s rytými líniami usporiadanými do oblúkov, ktoré sú opatrené oválnymi jamkami (obr. 26: 11). Kompozíciu ornamentu tvoria ryté dvojlinky a vrypom ukončené zbiehajúce sa línie (obr. 26: 12). Pod obežnou rytou líniou pod okrajom, ktorá je prerušená výraznou vypnulinou, sú krátke šikmo usporiadané ryhy v radoch (obr. 26: 14). Do doby laténskej bol zaradený fragment situlovitej nádoby (obr. 26: 4), čím sa doteraz známe doklady osídlenia z tejto polohy rozšírili.

Literatúra

Bátora 1976 – J. Bátora: Praveké a včasnohistorické nálezy z Tajnej. *AVANS 1975*, 1976, 29, 30.

Furholt a i. 2014 – M. Furholt/J. Bátora/I. Cheben/H. Kroll/K. Rassmann/P. Tóth: Vráble-Veľké Lehemby: eine Siedlungsgruppe der Linearkeramik in der Südwestslowakei, Vorbericht über die Untersuchung der Jahre 2010 und 2012 und Deutungsansätze. *Slovenská archeológia* 62, 2014, 227–266.

Furholt a i. 2020 – M. Furholt/I. Cheben/J. Müller/A. Bistáková/M. Wunderlich/N. Müller-Scheeβel (eds.): *Archaeologie in the Žitava Valley I – the LBK and Želiezovce settlement site of Vráble*. Leiden 2020.

Gabulová 2015 – M. Gabulová: Štúdium krajiny a osídlenia na hornom Požitaví v praveku až včasnej dobe dejinnej. *Študijné zvesti AÚ SAV* 58, 2015, 97–168.

Cheben/Furholt 2018 – I. Cheben/M. Furholt: Výskum sídliskového areálu kultúry lineárnej vo Vrábľoch. *AVANS 2013*, 2018, 77–79.

Cheben/Furholt 2019 – I. Cheben/M. Furholt: Zisťovací výskum sídliskového areálu kultúry lineárnej vo Vrábľoch. *AVANS 2014*, 2019, 68–70.

Cheben/Furholt 2021 – I. Cheben/M. Furholt: Výskum pôdorysov dlhých domov na sídlisku vo Vrábľoch. *AVANS 2016*, 2021, 64–68.

Cheben/Cheben 2014 – I. Cheben/M. Cheben: Sídliskové objekty kultúry lineárnej a želiezovskej skupiny z Michala nad Žitavou (Slovensko). Přehled výzkumů 55, 2014, 89–103.

Janšák 1931 – Š. Janšák: Staré osídlenie Slovenska. *Sborník muzeálnej slovenskej spoločnosti* 25, 1931, 7–65.

Kuzma/Tirpák 2003 – I. Kuzma/J. Tirpák: Rondel v Žitavciach. *AVANS 2002*, 2003, 78, 79.

Kuzma/Tirpák 2004 – I. Kuzma/J. Tirpák: Šesťnásobný rondel v Žitavciach, okr. Nitra. *Acta archaeologica Opaviensia* 1, 2004, 109–116.

Milo a i. 2004 – P. Milo/R. Mlatec/F. Žák Matyasowszky/M. Žemla: Rekonštrukcia krajiny a osídlenia horného Požitavia v neolite a staršom eneolite. *Acta archaeologica Opaviensia* 1, 2004, 127–151.

Samuel 1995 – M. Samuel: Praveké a stredoveké nálezy z Hulu. *AVANS 1993*, 1995, 117, 118.

Samuel 2001 – M. Samuel: Praveké nálezy z Hulu. *AVANS 2000*, 2001, 169.

Steiner 2000 – P. Steiner: Zbery a náhodné nálezy v okrese Nové Zámky. *AVANS 1998*, 2000, 171, 172.

Steiner 2002 – P. Steiner: Neolitické nálezisko v Úľanoch nad Žitavou. *AVANS 2001*, 2002, 203.

Točík 1962 – A. Točík: Nové nálezy z doby sťahovania národov na juhozápadnom Slovensku. *Študijné zvesti AÚ SAV* 9, 1962, 188–218.

Točík 1981 – A. Točík: Prieskumy a záchranné výskumy na juhozápadnom Slovensku v roku 1980. *AVANS 1980*, 1981, 296–311.

RESEARCH AND DOCUMENTATION OF THE SETTLEMENTS OF THE LINEAR POTTERY CULTURE AND ŽELIEZOVCE GROUP IN THE UPPER ŽITAVA VALLEY. Archaeological exploration based on the known location of settlements, the ecological paramters of Neolithic and Eneolithic settlements in Žitava valley have been discussed in a series of papers (*Milo et al. 2004*; *Gabulová 2015*). However, apart from the location before our survey very little could be said about the LBK settlements. In order to put our research in the three settlements of Vráble (*Furholt et al. 2014*) into perspective, it was indispensable to gather more information like exact dating, size, number of houses etc. about these more or less contemporaneous settlements. In particular questions about the character of Vráble and its position within the settlement system as a whole guided our research. A joint team of the Christian-Albrechts-University Kiel and the Institute of Archaeology of the Slovakian Academy of Sciences dedicated two weeks from the 26th of February to the 16th of March to enhance by different means our knowledge on the LBK settlement system in the Žitava valley. A series of detailled field-walking surveys as well as geophysical prospections were conducted. Here, we report the preliminary results of field-walking and two geomagnetic surveys. The further geophysical surveys conducted will be reported elsewhere. The methodology followed a graded approach where after initial verification of the localization of certain sites an ever more extensive set of methods were used to refine the results of the ones employed previously.

1. Úľany nad Žitavou (Nové Zámky district), Dolné diely site, surface collection, geophysical survey, settlement, pottery material, chipped industry, Linear Pottery culture, Želiezovce group, Middle Ages. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. The site is located at the eastern limits of today's village of Uľany nad Žitavou at about 120 m a. s. l. between the rivers Nitra and Žitava. However, the rivers certainly had different beds in Neolithic times. Directly east of the settlement a longish depression could be such an old river bed. In this region, there are no distinct river terraces anymore, and the landscape is mainly one plain with only occassional smaller, faintly distinct hills. An area of 4 ha was field walked. Finds were recorded with handheld GPS-devices, but only diagnostic artefacts were collected. The numer of artefacts recorded amounted to 1185 which were concentrated on an area of about 2.5 ha. Among the finds, especially remarkable is a piece of ceramics which (Fig. 25: 1, 3–8), if not a handle, could be part of a sitting figurine Fig. 25: 2). Furthermore, a geomagnetic survey was conducted. The results are less clear than those from Vlkas but still allow the conclusion of the existence of lateral pits, visible as longish anomalies. The finds are concentrated on the highest point and its slopes. Some artefacts were also found on the western neighbouring hill close to the track way. However, the geomagnetic survey seems to suggest that this hill is modern as it shows very high anomalies. Maybe, the earth to built this hill was taken from the site, which would explain also the presence of artefacts there. It would also explain the seeming existence of lateral pits close to the small western bassin which then would also be more or less artifical. It seems imaginable that the settlement was partly surrounded by a river (Nitra or Žitava) which also begs the question what the main base of subsistence of the settlement was. It is certainly no coincidence that plenty of mussel shells were found on the surface.

2. Vlkas (Nové Zámky district), Do hulského chotára site, surface collection, geophysical survey, settlement, pottery material, chipped industry, Linear Pottery culture, Želiezovce group, Middle Ages. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. To the south of today's village of Vlkas and along the edge of the river terrace above the Žitava at about 130 m a. s. l. a drawn-out find concentration is located. The bed of the Žitava today is situated 700 m away, but an old stream is clearly visible in the Google Earth image directly adjacent to the river terrace, so that it is very probable that in Neolithic times the Žitava was much nearer than today. In the course of two days, around 20 ha of area were systematically field-walked and 1478 find points recorded. All finds were collected. The finds concentrate especially on the edges of the slope but generally show a wider dispersal, so that artefacts were collected on an area of about 600 × 300 m. The concentrations of ceramics (Fig. 25: 9–16) and chipped stone artefacts basically show a high overlap, so that the conclusion seems vindicated that the formations processes on these two find categories were very similar. In addition to the field walking, a geophysical survey was conducted. Of main interest here is the result of the geomagnetic method. On the picture a dense set of longish anomalies are regonizable, obviously the remains of lateral pits of LBK houses. Thus, the geomagnetics support the interpretation of the artefact distribution as remnants of a LBK settlement. However, in detail the distribution of the anomalies and that of the finds differ markedly. In the north the former extends far further to the east than the artefacts on the surface lead to contrive. In the same vain, in the middle part where virtually no artefacts were recorded the houses continue without any visible break. This must lead to the conclusion that the distribution on the surface reflects that in the ground only partially.

3. Vlkas/Maňa (Nové Zámky district), Za hlbokou cestou site, surface collection, geophysical survey, settlement, pottery material, chipped industry, Linear Pottery culture, Želiezovce group, Middle Ages. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. In-between today's villages of Vlkas and Maňa along the very edge of the river terrace above the Žitava at about 140 m a. s. l. a series of find concentrations is located. Whether this is one settlement or really separate settlements further investigations have to verify. The south-

ernmost find spot is still on the parish of Vlkas, while most of the finds stem from the more northerly concentration which belongs already to Maňa. The bed of the Žitava today is situated more than 1 km away, but an old stream is clearly visible in the Google Earth image only 300 m away, so that it is highly likely that in Neolithic times the Žitava was much closer than is the case today. In the course of two days, around 15 ha of area were systematically field-walked and 1833 find points recorded (Fig. 26: 1–3, 5, 8). Only diagnostic finds were collected. A preliminary screening showed that apart from LBK-pottery also ceramics of other perids (e. g. Baden) were found but the analysis is not yet finished. The finds concentrate on an area of 700 × maximally 230 m on the edges of the stronger sloping areas and cease where small channels cut through the terrain.
4. Tajná (Nitra district), Klisovnice site, surface collection, geophysical survey, settlement, pottery material, chipped industry, Linear Pottery culture, Želiezovce group, La Tène period. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. The site is located at the right bank of the creek Širočina at about 160 m a. s. l., approximately 10 m above the bottom of the valley and in a distance of about 200 m to the course of the Širočina today. As described above, finds were recorded with handheld GPS-devices, but only diagnostic artefacts were collected. All in all, 452 find numbers were allocated. The finds concentrate on an area of roughly 150 × 250 m (4 ha) along the edge of the terrace from southwest to northeast. In terms of the density of finds, there seems to be a differentiation between a very dense cluster in the south and a sparser concentration to the north. Geophysical surveys have not be done yet, but are planned for the future. The ceramics show typical LBK-features (Fig. 26: 9, 11–14), but the processing of the finds is still on-going. Remarkable is the find of a nearly complete adze.

Translation provided by the authors

VÝSKUM VCHODOV DO OHRADENÉHO AREÁLU KULTÚRY S LINEÁRNOU KERAMIKOU VO VRÁBĽOCH[22]

Ivan Cheben – Martin Furholt

V r á b l e (okr. Nitra), poloha Veľké Lehemby, sídlisko, ohradený areál, kultúra s lineárnou keramikou, želiezovská skupina. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

V predchádzajúcich štyroch výskumných sezónach (*Furholt a i. 2014*; *2020*; *Cheben/Furholt 2018*; *2019*; *2021*) bola stratégia zameraná na odkrytie a dokumentovanie pôdorysov domov s kolovou konštrukciou, ktoré sú na troch sídliskových areáloch identifikované na základe výskytu dvoch súbežných dlhých jám. Zámeru výskumu zodpovedala aj veľkosť skúmaných plôch. Tá sa pohybovala od uskutočnenia rezu jedným alebo viacerými domami, cez zachytenie celého pôdorysu konkrétneho domu, až po v minulej sezóne preskúmanú skupinu štyroch pôdorysov domov situovaných vedľa seba (*Cheben/Furholt 2020,* obr. 4).

Systematický výskum sídliskového komplexu, ktorý tvoria tri približne rovnako veľké zastavané plochy (*Cheben/Furholt 2020*, obr. 1), sa v tejto sezóne sústredil na odkrytie priestoru dvoch vchodov situovaných na južnej strane priekopou ohradeného areálu I (*Cheben/Furholt 2020*, obr. 6; 7) a preskúmanie pôdorysov dvoch domov s kolovou konštrukciou (*Staniuk a i. 2020*, Fig. 3.1.54, 3.1.57). Sonda S21, s rozmermi 35 × 20 m (pozdĺžnou stranou v smere V – Z), bola vytýčená v priestore vchodu 1 a sonda S23, s rozmermi 20 × 26 m (pozdĺžnou stranou v smere S – J), bola umiestnená v mieste vchodu 2. Medzi obidvoma sondami, resp. vchodmi prebieha priekopa v celkovej dĺžke 160 m. Sonda S22, s rozmermi 20 × 38 m (pozdĺžnou stranou v smere SV – JZ), bola situovaná severne od sondy S21, a na južnom okraji zastavanej plochy zachytila pôdorys domu H23 a južnú časť domu H317. Medzi sondami S21 a S22 sa na ploche, na ktorej geofyzikálnym meraním nie sú doložené pôdorysy dlhých domov s kolovou konštrukciou, urobil dlhý rez, označený ako sonda S24, ktorým sa zachytil sídliskový objekt.

Sonda S21

Sondou S21 sa preskúmala plocha prerušenia priekopového ohradenia sídliskového areálu I – vchod 1 (obr. 27: 11). V sledovanom priestore sa zachytili objekty, ktoré tvorili pôdorysný systém vstupu. V prvom rade išlo o ukončenie priekop (objekty S21/1 a S21/3) a dve oválne úzke jamy rozdeľujúce vstup na dve

[22] Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-20-0521. Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 2/0075/21. Terénny výskum sa uskutočnil v rámci projektu DFG 1266 „*The Dynamics of Settlement Concentration Processes and Land-use in Early Farming Communities in the North-western Carpathian Basin*“ v spolupráci s Christian-Albrechts-Universität Kiel.

časti (objekty S21/2 a S21/9). Severne priekop sa zachytili dva podlhovasté objekty umiestnené v línii (S21/14 a S21/6) a žľabovitý objekt S21/8. Okrem nich sa zachytili samostatne situované objekty (S21/13, S21/17 a S21/18) a hrobové jamy (G6/21, G7/21 a G8/21). Vo výplni oboch odkrytých častí priekop sa keramický materiál vyskytoval skôr sporadicky, a aj to v prevažnej miere išlo o nezdobené fragmenty. Reprezentatívnu vzorku tvoria dve nezdobené polguľovité misy (obr. 27: 6), päť fragmentov nesúcich rytú výzdobu dvojliniek i so zárezom (obr. 27: 1, 2, 7, 8, 10), zoomorfné uško (obr. 27: 5) a hrotité ucho pravdepodobne z putňovitej nádoby (obr. 27: 9). Okraj polguľovitej nádoby s rytou výzdobou doplnenou notovými jamkami sa vyskytol v objekte S21/2 (obr. 27: 4) a okraj guľovitej nádoby s obežnými líniami pod okrajom sa objavil v zásype hrobu G7/21 (obr. 27: 3).

V priestore vchodu 1 sa vyskytli tri spôsoby uloženia ľudských ostatkov. Doložili sa hrobové jamy oválneho tvaru, uloženie jedincov na dno priekopy a v zásype priekopy sa jednotlivé ľudské kosti zistili vo viacerých polohách i hĺbkach. Hroby G2/S21 a G3/S21 sa nachádzali na úrovni začistenia pri vonkajšom okraji objektu S21/3, teda umiestnené boli mimo vnútorný ohradený sídliskový areál. V hrobe G2/S21, v ktorom bol uložený jedinec vo veku 25–34 rokov v skrčenej polohe na pravom boku s orientáciou JZ – SV, sa lebka a horné končatiny nenachádzali v anatomickej polohe. Za lebkou sa doložili dve nádoby s dvojkónicky tvarovaným telom (obr. 30: 1, 7). Jedinec vo veku 25–34 rokov ležal v hrobe G3/S21 v skrčenej polohe s pokrčenými rukami pri tele v smere JZ – SV. Zlomky misy opatrenej vypnulinou na lome tela (obr. 30: 8) boli rozložené na časti skeletu a za chrbtom. Dáta C^{14} naznačujú na ich postupné uloženie v priestore pri okraji priekopy.

Na dne objektu S21/3 boli v zahrotenom ukončení priekopy blízko seba uložení dvaja jedinci. V hrobe G4/S21 ležala kostra vo vystretej polohe v smere JJZ – SSV na chrbte s roztiahnutými rukami a pokrčenou ľavou nohou. V neveľkej vzdialenosti od ľavej ruky sa nachádzali dve guľovité nádoby, z ktorých jedna s náznakom prehnutia hrdla nemala rytý ornament (obr. 30: 5). Ornament druhej guľovitej nádoby s náznakom hrdla z hrobu G4/S21 tvorili obežné línie pod okrajom prerušené zárezom, pod ktorým zväzky rýh s tromi dlhými zárezmi vytvárali trojuholník (obr. 30: 6). Jedinec v hrobe G5/S21 ležal na chrbte v smere SZ – JV. Pravú hornú končatinu mal vystretú vedľa tela a dolné končatiny boli pokrčené v ostrom i tupom uhle. V oboch prípadoch poloha skeletov v hroboch G4/S21 a G5/S21 naznačovala, že na dno priekopy boli skôr hodení, ako bolo v tej dobe zaužívaným spôsobom pietnejšie uloženie.

Pri vnútornom zaoblenom okraji objektu S21/3 sa zachytili vedľa seba umiestnené tri hrobové jamy, ktoré boli usporiadané v línii S – J. Nie je vylúčené, že vytvárali samostatnú skupinu hrobov (obr. 27: 11). V hrobe G6/S21 sa začistili zachované časti skeletu uloženého v skrčenej polohe orientovanej v smere JJZ – SSV. Pri lebke sa nachádzala guľovitá nádoba s výrazne dvojkónickým telom (obr. 30: 9) a menšia amforovite tvarovaná nádoba s uškom na pleciach (obr. 30: 4). V hrobovej jame G7/S21, oválneho tvaru, bol uložený jedinec v skrčenej polohe s rukami pri tele na ľavom boku v smere SSZ – JVV. Medzi rebrami boli zistené dva silicitové artefakty. Za lebkou bola umiestnená guľovitá nádoba s dvojkónickým telom (obr. 30: 2), riečny kameň a medzi kosťami časti kostry zvieraťa sa nachádzala plochá sekera. K tejto skupine bol priradený aj hrob G14/S21, a to na základe fragmentárne zachovaného skeletu, pri ktorom sa vyskytla nezdobená guľovitá nádoba s dvojkónickým telom a vyhnutým ústím (obr. 30: 3).

Aj druhá skupina bola zastúpená tromi kostrovými hrobmi G8/S21–G10/S21, ktorá bola usporiadaná v línii, v smere SV – JZ. Jednotlivé hroby, ktoré sa nachádzali medzi objektami S21/9–S21/14–S21/8, boli od seba približne rovnako vzdialené. Hrob G8/S21 bol situovaný vedľa objektu S21/9, dlhej oválnej jamy rozdeľujúcej vstup 1 na dve časti, pričom ich pozdĺžne osi boli rovnobežné. V hrobovej jame sa nachádzala kostra uložená v smere JJV – SZZ na ľavom boku v skrčenej polohe. Tesne okolo lebky boli rozložené tri nádoby (obr. 31: 2, 4, 7) a ďalšie tri nádoby spolu s fragmentom okraja (obr. 31: 1, 3, 5, 6) vytvárali skupinku umiestnenú za chrbtom. Inventár hrobu dopĺňa silicitová čepeľ. V strede medzi spomínanými hrobovými jamami sa zachytil hrob G9/S21, ktorý bol uložený približne v strede plytko zahĺbeného žľabu – objekt S21/14. Kostra ležala so silne skrčenými nohami a vystretými rukami umiestnenými pozdĺž tela na ľavom boku v smere Z – V. V línii objektu S21/8, úzkeho plytkého žľabu, sa kolmo na jeho priebeh črtala hrobová jama G10/S21 oválneho tvaru, na ktorej dne sa nachádzal čiastočne strávený skelet uložený v smere Z – V, t. j. v smere priebehu žľabu. K inventáru hrobu patrí čepeľ vyhotovená z obsidiánu.

Okrem kostrových hrobov alebo skeletov uložených na dne objektov sa v zásype priekop vyskytli i samostatné nálezy ľudských kostí. V objekte S21/1 sa doložili jednotlivé kosti v jedenástich prípadoch. Podľa pozdĺžneho profilu vytvárali tri samostatné skupiny. Odlišná situácia sa zachytila v objekte S21/3, kde sa jednotlivé ľudské kosti, medzi ktorými prevažovali dlhé kosti, vyskytli v strednej časti zásypu na štyroch miestach. V objekte S21/3 išlo o dieťa vo veku 3–6 a mladistvého vo veku 15–24 rokov.

Sonda S22

Sonda S22 bola situovaná severne od skúmanej plochy vstupu 1, a vytýčená bola tak, aby zachytila pôdorys domu H23 na južnom okraji zastavaného priestoru (obr. 28: 10). Dlhé jamy boli rozdelené na jednotlivé úseky, avšak nie všetky boli i vyberané. Najkompletnejšie sa prehlboval objekt H23/102, z ktorého pochádza i najväčšie množstvo keramického materiálu. V objekte H23/102 sa zachytili dve zahĺbenia, a to v strednej i južnej časti, a v jeho severnej časti sa na úrovni začistenia zachytil kostrový hrob G11/S22, avšak podľa identickej výplne sa nedali spoľahlivo určiť obrysy hrobovej jamy. Podľa fragmentárne zachovaného, veľmi plytko uloženého skeletu, možno stanoviť, že jedinec bol uložený v skrčenej polohe v smere V – Z. Pri stehnových kostiach sa zachytili i zvieracie kosti, avšak tie môžu pochádzať z výplne dlhej jamy, keďže obrysy hrobovej jamy sa nedali určiť. Naproti tomu v objekte H23/103, východnej dlhej jame, sa prehlbovali iba dva úseky. V jeho strednej časti bol ponechaný kontrolný blok, kde sa preskúmali dva sektory. Vo vnútornom priestore domu H23 sa spoľahlivo zachytilo sedem kolových jám, ktoré sú usporiadané v štyroch pozdĺžnych radoch, pričom sa zachytila iba jedna stredová trojica. V ostatných prípadoch sa v profiloch vyskytla nejasná výplň, čo neumožnilo jednoznačne stanoviť, že ide o kolovú jamu. Kolové jamy v pôdorysnej dispozícii nevytvárali ideálne priame línie, ale boli rozložené mierne asymetricky.

Pri guľovitých a polguľovitých nádobách z objektov H23/102 a H23/103 sa objavuje rozmanitejší motív, tvorený rytou dvojlinkou (obr. 28: 2, 4, 6; 29: 3, 7) i trojitou líniou (obr. 28: 7–9; 29: 5). Ryté línie sú usporiadané v obežných líniách pod okrajom (obr. 28: 2, 4, 9; 29: 2, 3), ale aj na tele (obr. 28: 8), krátkych zväzkoch (obr. 28: 7, 9) a v oblúkoch (obr. 28: 3, 6; 29: 4, 6, 9, 10). Línie sú ukončené alebo prerušované pozdĺžnymi zárezmi (obr. 28: 2, 4, 6–9; 29: 2, 3, 5, 7), a ojedinelo sa objavuje zárez spolu s dvojicou jamiek (obr. 28: 9). V súbore sa vyskytli aj fragmenty, ktoré na konci rytej línie majú jamku kruhového alebo mierne oválneho tvaru (obr. 29: 4, 6), ale objavila sa i kombinácia s jamkou trojuholníkového tvaru (obr. 28: 3). Výskyt nádob s hrdlom, resp. amforovitých nádob v hodnotenom súbore dokladajú hlavne ušká. V jednom prípade sa hrubostenná guľovitá nádoba vyskytla s rytými žliabkami pod okrajom, čo pre tento typ keramiky je skôr výnimka. Spravidla nesú plastickú výzdobu v podobe pretláčanej lišty, vypnulín alebo vtláčanej v podobe dvoch oválnych jamiek.

V severnej časti sondy S22 sa odkryla aj južná časť pôdorysu domu H317, ktorý bol orientovaný v línii s domom H23 (obr. 28: 10). Medzi dlhými jamami sa zachytilo osem kolových jám, ktoré boli rozložené v troch asymetrických pozdĺžnych líniách. V južnom ukončení oboch dlhých jám sa výskum uskutočnil iba v minimálnom počte úsekov, takže keramický inventár pozostáva z malého množstva črepového materiálu. Ten je v objekte H317/100, západná dlhá jama, zastúpený polguľovitou misou s vodorovnými obežnými dvojlinkami prerušovanými zárezmi (obr. 28: 1). Z objektu H317/101 sa k najvýraznejším zlomkom radí okraj širšej polguľovitej nádoby a fragment z tela pravdepodobne guľovitej nádoby, na ktorých sa ako výzdobný prvok uplatnili vypnuliny.

Sonda S23

V sonde S23 sa odkryl vchod 2, ktorého pôdorys, podobne ako pri vchode 1 vykazoval identické zastúpenie objektov (obr. 29: 11), avšak dajú sa sledovať isté odlišnosti. Tak ako pri vchode 1 pôdorysnú dispozíciu tvorili ukončenia priekop (objekty S23/201 a S23/203) a v línii usporiadané tri podlhovasto-oválne jamy (objekty S23/205, S23/207 a S23/208), ktoré ukončenie priekop v smere S – J predeľujú. Líniové, rozmerovo odlišné plytko zahĺbené žľaby (objekty S23/209 a S23/210–S23/212) boli usporiadané vo dvoch rovnobežných radoch. Spoľahlivo boli zachytené iba v západnej časti sondy, t. j. na ploche nad objektom S23/201 sa pokračovanie línie žľabov nedoložilo. Spolu s priekopou tak vytvárali tri línie v rámci skúmaného vchodu. Je evidentné, že priestor medzi oboma priekopami v porovnaní s vchodom 1 je výrazne menší, a znižoval ho ešte i objekt S23/207, ktorý bol situovaný v strede línie troch jám. Aj hrotité ukončenie západnej priekopy nie je tak výrazne predĺžené do priestoru sídliskového areálu. Na základe profilu v západnej stene sondy, kde bol zachytený obrys po drevenom zahrotenom kole možno konštatovať, že v objekte S23/210 bola osadená drevená palisáda, ktorá spolu s priekopou tvorili celok. Prostrednú líniu tvoril plytký, širší objekt S23/209, ktorý bol ukončený pred jednou z trojice podlhovastých jám rozdeľujúcich vchod 2 na dve polovice. Zo zachytených objektov sa neprehlboval iba objekt S23/201, ktorý je západným ukončením priekopy, objektu S21/3 skúmaného v sonde S21.

V porovnaní s vchodom 1 je evidentné, že v jeho priestore sa hrobové jamy nevyskytli. V objekte S23/203 sa na dne priekopy v jej zaoblenej a zahrotenej časti nachádzali dve kostry. Spoločným znakom

je, že obidvom chýbala lebka. Skelet G12/S23 ležal vo vystretej polohe s rukami uloženými pozdĺž tela na chrbte v smere SVV – JJZ. V prípade skeletu G13/S23 išlo tiež o jedinca ležiaceho vo vystretej polohe, ale na bruchu v smere JZZ – SVV. Pravá horná končatina bola uložená v miernom uhle pozdĺž tela a ľavá zvierala 90°. Obidve kostry boli k sebe obrátené dolnými končatinami. Rozdiel medzi nálezmi sledujeme aj vo veku jedincov. Muž bol vo veku 35–49 rokov a pravdepodobne žena bola vo veku 20–24 rokov. Okrem skeletov uložených na dne priekopy, objektu S23/203, sa v zásype vyskytli i samostatné nálezy ľudských kostí. Tri ľudské kosti sa samostatne vyskytli nad skeletom G12/S23, a zlomky dvoch dlhých kostí sa nachádzali v jednej úrovni západne od skeletu G13/S23.

V zásypoch objektov, okrem objektu S23/201, v ktorom sa neprehlboval ani jeden vytýčený úsek, sa keramický materiál vyskytoval skôr sporadicky. Dá sa iba skonštatovať, že väčšina získaných zlomkov z keramických nádob bola neniesla rytý ornament. Iba z objektu S23/209 pochádza z troch prehlbovaných úsekov päť fragmentov z tiel nádob opatrených rytou dvojlinkou, ktorá je prerušovaná zárezom.

Sonda S24

Išlo o pozdĺžny, dva metre široký rez nezastavaným priestorom, medzi vstupom 1 a južným ukončením domu H23. Sondou S24 sa vlastne prepojili sondy S21 a S22. Išlo o plochu medzi líniou priekopy a južným okrajom domami zastavaného sídliskového areálu I. Účelom bolo zistiť prípadnú aktivitu v tomto priestore. Na odkrytej ploche sa zachytil iba objekt S24/150, kruhového pôdorysu.

Záver

V južnej časti sídliskového areálu I sa vytýčili štyri sondy, z ktorých dve boli situované tak, aby sa odkryl priestor dvoch prerušení – vchodov/vstupov do priekopou ohradeného sídliska. Podľa geofyzikálneho plánu má priebeh priekopy po celom obvode nepravidelne kruhový tvar a nachádza sa v ňom sedem vstupov. V sonde S21 bol skúmaný vchod 1 a v sonde S23 vchod 2. Pre obidva v tejto sezóne odkryté vchody platí konštatovanie, že ich pôdorysná dispozícia je veľmi podobná, i keď isté odlišnosti možno sledovať pri niektorých detailoch, ako je ukončenie priekopy alebo v metrických údajoch. Naznačuje to, že jednotlivé úseky priekopy, a pravdepodobne aj ostatné vchody boli budované rovnakým spôsobom. Tento predpoklad bude v nasledujúcich sezónach overený odkrytím vchodov 3 až 7.

Nie zo všetkých preskúmaných objektov sa získal keramický inventár, ktorý by na základe výzdoby mal dostatočnú výpovednú hodnotu. Vo väčšine prípadov boli objekty bez nálezov, alebo črepový materiál bol veľmi fragmentárny, a z pohľadu chronologického atypický. Pri nádobách želiezovskej skupiny získaných zo sídliskových objektov vo Vrábľoch, v porovnaní s inými súvekými náleziskami z juhozápadného Slovenska sledujeme absenciu maľovania červeným alebo žltým farbivom. Výskyt nemaľovanej keramiky želiezovskej skupiny, ktorá dopĺňa rytý ornament, na sídlisku vo Vrábľoch môže byť dôsledok povrchovej úpravy nádob alebo zloženie hrnčiny. V keramickom súbore chýba leštený, vyhľadený povrch najmä pri guľovitých a polguľovitých nádobách, ktorý v prípade maľovania zvyšuje jeho efekt. Medzi črepmi želiezovskej skupiny sa objavili aj fragmenty, o ktorých sa s veľkou opatrnosťou da hovoriť, že mohli mať maľovanie.

Chronologicky výrazný keramický inventár poskytli kostrové hroby situované v priestore vchodu 1. Z doteraz odkrytých štrnástich hrobov preskúmaných v sídliskových areáloch I a II keramické prílohy obsahovalo sedem z nich, čo predstavuje polovicu zo všetkých odkrytých hrobových celkov. Tvarovú náplň zastupujú guľovité nádoby, misy a amforky. Medzi guľovitými nádobami je možné vyčleniť tri varianty, ktoré ako sa ukázalo na sídlisku v Bajči predstavujú vývojový rad (*Cheben 2000*, Abb. 19). Prvý predstavuje nádoba síce s mierne prehnutým hrdlom, ale zaobleným telom (obr. 30: 5). Vyskytla sa v sprievode guľovitej nádoby (obr. 30: 6) zdobenej rytým ornamentom, ktorý naznačuje odklon od zaužívaných motívov na začiatku III. stupňa želiezovskej skupiny. Druhú skupinu tvoria guľovité nádoby s dvojkónicky tvarovaným telom (obr. 30: 2, 7; 31: 2, 7). K tomuto typu patrí aj nádobka z hrobu G14/S21 (obr. 30: 3). Do tretej, vývojovo najmladšej etapy, patria nádoby s prehnutým hrdlom (obr. 30: 1, 9). Polguľovité misy sa vyskytli v hrobe G8/S21 (obr. 31: 3, 5), ale spolu s misou, ktorá vykazuje esovitú profiláciu (obr. 31: 6). Podobne profilovaná misa tvorila inventár hrobu G3/S21 (obr. 30: 8). Chronologickým znakom záveru vývoja želiezovskej skupiny je aplikácia troch vypnulín po obvode maximálnej vydutiny profilovaných mís. Tento typ nezdobenej misy sa doložil na sídlisku III. stupňa želiezovskej skupiny v Bajči (*Cheben 2000*, Abb. 12: 7; 14: 1, 5). Amforka z hrobu G6/S21 (obr. 30: 4), ale najmä nádoba z hrobu G8/S21 (obr. 31: 4) naznačujú na začiatok prelengyelského vývoja.

Na základe doterajšieho stavu poznatkov a výsledkov výskumu možno vysloviť predpoklad, že v prípade vchodu 1 ide o hlavný vstup do sídliskového areálu I. V sonde S21 mal objekt S21/1, úsek priekopy je medzi vchodmi 1 a 7, západné ukončenie zaoblené a šírka v tejto časti priekopy bola výraznejšia. Naproti tomu objekt S21/3, ktorý leží medzi vchodmi 1 a 2, mal východné ukončenie priekopy zahrotené, a v poloblúku sa stáčalo smerom do areálu sídliska. Medzi ukončením objektu S21/1 a okrajom objektu S21/3 vznikol priestor široký 8 m. Ten bol objektami S21/2 a S21/9 predelený v smere SZ – JV na dve polovice. V pôdoryse ide o pozdĺžne úzke a hlboké jamy so zužujúcimi sa stenami smerom ku dnu, ktoré s určitosťou vytvárali konštrukčný prvok systému „brány", vchodu do sídliskového areálu I. Obidva ukončenia priekop tieto objekty rešpektujú. V severnej časti sondy sa zachytil priebeh úzkeho a nehlbokého žľabu, objekt S21/8, ktorý môže naznačovať priebeh palisády, ako súčasť systému opevnenia pozostávajúceho z viacerých stavieb. Medzi ním a priekopou sa zachytili tri oválne (S21/13, S21/17 a S21/18) a jedna pozdĺžna jama (ide o západnú časť objektu S21/14), ktoré mohli v pôdorysnej dispozícii vstupu mať svoju úlohu. V sledovanom priestore sondy S21 sa okrem objektov zachytili aj jedinci uložený v hrobovej jame alebo na dne priekopy S21/3. Vo výplni prehlbovaných úsekov troch priekop, sa vyskytli jednotlivé kosti ľudských skeletov, ktoré sa nachádzali v rôznych hĺbkach.

Zánik kruhového ohradenia pozostávajúceho s nerovnako dlhých úsekov priekop a siedmich vstupov do sídliskového areálu I, resp. postupné strácanie jeho funkcie spadá do najmladšieho časového horizontu, čo dokladá najmä nádoba z hrobu G4/S21 (obr. 30: 6) uložená na dne priekopy. Guľovitá nádoba nesie ornament patriaci do záveru najmladšieho stupňa želiezovskej skupiny a sprevádza ju nezdobená guľovitá nádoba (obr. 30: 5).

Literatúra

Furholt a i. 2014 – M. Furholt/J. Bátora/I. Cheben/H. Kroll/K. Rassmann/P. Tóth: Vráble-Veľké Lehemby: eine Siedlungsgruppe der Linearkeramik in der Südwestslowakei, Vorbericht über die Untersuchung der Jahre 2010 und 2012 und Deutungsansätze. *Slovenská archeológia* 62, 2014, 227–266.

Furholt a i. 2020 – M. Furholt/I. Cheben/J. Müller/A. Bistáková/M. Wunderlich/N. Müller-Scheeβel (eds.): *Archaeologie in the Žitava Valley I – the LBK and Želiezovce settlement site of Vráble*. Leiden 2020.

Cheben 2000 – I. Cheben: *Bajč – eine Siedlung der Želiezovce-Gruppe: Entwicklungsende der Želiezovce-Gruppe und Anfänge der Lengyel-Kultur*. UPA 68. Bonn 2000.

Cheben/Furholt 2018 – I. Cheben/M. Furholt: Výskum sídliskového areálu kultúry lineárnej vo Vrábľoch. *AVANS 2013*, 2018, 77–79.

Cheben/Furholt 2019 – I. Cheben/M. Furholt: Zisťovací výskum sídliskového areálu kultúry lineárnej vo Vrábľoch. *AVANS 2014*, 2019, 68–70.

Cheben/Furholt 2020 – I. Cheben/M. Furholt: Sídlisková aglomerácia kultúry lineárnej a želiezovskej skupiny vo Vrábľoch. In I. Cheben/P. Kalábková/M. Metlička (eds.) *Otázky neolitu a eneolitu našich krajín – 2017–2019*. Nitra – Olomouc – Plzeň 2020, 39–56.

Cheben/Furholt 2021 – I. Cheben/M. Furholt: Výskum pôdorysov dlhých domov na sídlisku vo Vrábľoch. *AVANS 2016*, 2021, 64–68.

Staniuk a i. 2020 – R. Staniuk/M. Furholt/N. Müller-Scheeβel/I. Cheben: The archaeological features from the LBK and Želiezovce settlement site of Vráble. In: M. Furholt/I. Cheben/J. Müller/A. Bistáková/M. Wunderlich/N. Müller-Scheeβel (eds.): *Archaeologie in the Žitava Valley I – the LBK and Želiezovce settlement site of Vráble*. Leiden 2020, 95–158.

INVESTIGATION OF ENTRANCES TO THE ENCLOSED AREA OF THE LINEAR POTTERY CULTURE IN VRÁBLE. Vráble (Nitra district), Veľké Lehemby site, settlement, enclosed area, Linear Pottery culture, Želiezovce group. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. In the previous four seasons (*Furholt et al. 2014*; *2020*; *Cheben/Furholt 2018*; *2019*; *2021*), the strategy focused on uncovering and documenting of groundplans of houses with stake construction which are identified in three settlement areas on the basis of occurrence of two parallel long pits. In this season, the investigation focused on uncovering of areas of two entrances situated on the southern side of area I encircled by a ditch (*Cheben/Furholt 2020*, 6; 7) and study of groundplans of two houses with stake construction (*Staniuk et al. 2020*, fig. 3.1.54; 3.1.57). Trench S21 (35 × 20 m) was defined in the area of entrance 1 and trench S23 (20 × 26 m) was located in the area of entrance 2. A ditch with the total length of 160 m runs between the two trenches or entrances. Trench S22 (20 × 38 m) was situated north of trench S21. Between trenches S21 and S22, a long section (trench S24) with a detected settlement feature was executed in the area with no groundplans of long houses documented by geophysical measuring.

In trench S21 (Fig. 27: 11), features making up the groundplan system of entrance 1 were detected. They were ends of ditches (features S21/1 and S21/3) and two narrow oval pits dividing the entrance into two parts (features S21/2 and S21/9). North of the ditches, two oblong features arranged in a line (S21/14 and S21/6) and the furrow-shaped feature S21/8 were detected. Besides, separately standing features (S21/13,

S21/17 and S21/18) and grave pits (G6/21, G7/21 and G8/21) were also identified. Pottery was sporadical in the fill of both ditches. There were two undecorated semiglobular bowls (Fig. 27: 5), fragments with engraved decoration (Fig. 27: 1, 2, 7, 8, 10), a zoomorphic handle (Fig. 27: 5) and a pointed handle (Fig. 27: 9). A rim of a semiglobular vessel occurred in feature S21/2 (Fig. 27: 4) and a rim of a globular vessel comes from the backfill of burial G7/21 (Fig. 27: 3). Three ways of depositing human remains occurred in the area of entrance 1 – grave pits, deposition of individuals on the bottom of a ditch and individual bones were found at several sites and depths in the fill of the ditches. Burials G2/S21 and G3/S21 were found on the cleaned up level at the external edge of feature S21/3. In burial G2/S21, two vessels were discovered (Fig. 30: 1, 7). The individual in burial G3/S21 had fragments of a bowl (Fig. 30: 8) arranged on a part of the skeleton and behind the back. At the bottom of feature S21/3, in the pointed end of the ditch, two individuals were deposited. In burial G4/S21, two globular vessels were next to the left arm – one without decoration (Fig. 30: 5); the ornament on the second one consisted of encircling lines and bunches of grooves with three cut marks (Fig. 30: 6). There was no pottery with the individual in burial G5/S21. A group of three burials (Fig. 27: 11) was detected near the interior edge of feature S21/3. In burial G6/S21, a globular vessel (Fig. 30: 9) and an amphora-shaped vessel with a handle (Fig. 30: 4) were located next to the skull. The individual in burial G7/S21 had two silicite artifacts among the ribs and behind the skull, there was a globular vessel (Fig. 30: 2), a river stone and a flat axe were found among bones from an animal skeleton. The inventory of burial G14/S21 consisted of an undecorated globular vesssel (Fig. 30: 3). The second group also contained three skeleton burials G8/S21–G10/S21 situated between features S21/9–S21/14–S21/8. In burial G8/S21, three vessels were arranged around the skull (Fig. 31: 2, 4, 7) and three other vessels together with a fragment of a rim (Fig. 31: 1, 3, 5, 6) created a small group behind the back. The inventory of the burial is complemented with a silicite blade. Burial G9/S21 was situated in the middle of a narrow furrow, feature S21/14. Also burial G10/S21 containing an obsidian blade was detected in a furrow.

In trench S22 situated north of entrance 1, groundplan of house H23 and the southern part of house H317 were investigated (Fig. 28: 10). Several stakeholes were detected in the space between long pits. In feature H23/102, in its northern part on the cleaned up level, skeleton burial G11/S22 without inventory was detected. Pottery inventory comes from individual deepened sections of long pits of both houses. On the globular and semiglobular vessels from features H23/102 and H23/103, a motif of an engraved double line (Fig. 28: 2, 4, 6; 29: 3, 7) and a tripple line (Fig. 28: 7–9; 29: 5) occurs. Engraved lines are arranged in encircling lines below the rim (Fig. 28: 2, 4, 9; 29: 2, 3) as well as on the body (Fig. 28: 8), in short bunches (Fig. 28: 7, 9) and in arcs (Fig. 28: 3, 6; 29: 4, 6, 9, 10). The lines are ended with or crossed by longitudinal cut marks (Fig. 28: 2, 4, 6–9; 29: 2, 3, 5, 7); the cut marks sometimes occurs with a pair of dimples (Fig. 28: 9). The assemblage also contained fragments with a circular or slightly oval dimple at the end of the engraved line (Fig. 29: 4, 6); a combination with a triangular dimple also occurred (Fig. 28: 3).

In trench S23, entrance 2 was uncovered. Its groundplan showed composition of features identical with entrance 1 (Fig. 29: 11); however, some differences can also be observed. The groundplan was composed of ends of ditches (features S23/201 and S23/203) and three oblong-oval pits arranged in a line (features S23/205, S23/207 and S23/208). Linear shallowly sunken furrows of different sizes (features S23/209 and S23/210–S23/212) were arranged in two parallel rows. They were reliably detected only in the western part of the trench. Together with the ditch, they created three lines within the investigated entrance. The area between both ditches is considerably smaller compared with entrance 1. The pointed end of the western ditch is not so distinctly elongated to the space of the settlement area either. In the profile of feature S23/210, a trace of a pointed wooden stake was detected. It can be stated that a wooden palisade was embedded in the feature. Feature S23/201 was the only not deepened one among all the detected features. Unlike entrance 1, no grave pits were found in its area. Two skeletons were found in feature S23/203, on the bottom of the ditch, in its rounded and pointed part (G12/S23 and G13/S23). Missing skulls are the common feature and both skeletons were turned to each other with their lower limbs. Pottery material was very rare in the backfill of deepened features and fragments of vessels were undecorated. Five fragments from vessel bodies with an engraved double line interrupted with a cut mark come from three deepened sections in feature S23/209.

Trench S24 connected trenches S21 and S22. It was a longitudinal 2 m wide section through the vacant area between entrance 1 and the southern end of house H23. It was the area between the line of the ditch and the southern edge of settlement area I built-up with houses. The goal was to detect possible construction activity in this area. Only feature S24/150 was detected in the uncovered area.

According to the geophysical plan, the course of the ditch is irregularly circular along the whole circumference and there are seven interruptions – entrances – in it. Entrance 1 was investigated in trench S21 and entrance 2 was studied in trench S23. Both uncovered entrances have very similar groundplans and some differences can be observed in some details, such as the end of the ditch or in metrical data. It suggests that individual sections of the ditch and other entrances were probably built identically. This assumption

will be verified in the following seasons by uncovering entrances 3–7. Demise of the circular enclosure consisting of ditch sections of various lenghts and seven entrances to settlement area I or gradual loss of its function falls to the latest chronological horizon, which is documented mainly by the vessel from burial G4/S21 (Fig. 30: 6) deposited on the bottom of the ditch. The globular vessel bears an ornament belonging to the end of the latest stage of the Želiezovce group and it is accompanied by an undecorated globular vessel (Fig. 30: 5).

ZÁCHRANNÝ ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM V ZÁHRADE NITRIANSKEJ GALÉRIE[23]

Miroslava Kissová – Gertrúda Březinová – Martin Bóna

Nitra, časť Staré Mesto (okr. Nitra), Samova ulica, záhrada a oporný múr Nitrianskej galérie a bývalého Župného domu, záchranný výskum, mesto, doba bronzová, protohistorické obdobie, stredovek, novovek (11.–20. stor.). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Skúmaná plocha sa nachádza v pamiatkovom území juhozápadnej časti nitrianskeho hradného kopca, v záhrade Nitrianskej galérie, pôvodne Župného domu, ktorý je evidovaný v registri nehnuteľných kultúrnych pamiatok ÚZPF pod číslom 1486/1. Výskum bol vyvolaný potrebou sanácie oplotenia záhrady na Samovej ulici. Na parcele č. 85 sa realizovali dve sondy (ktoré sa v priebehu prác spojili) kopírujúce priebeh murovaného oplotenia s celkovou dĺžkou 35,6, šírkou 3 m a hĺbkou od 1,5 m po 4,4 m, v závislosti od finálnej nivelety stavby meranej od úrovne chodníka situovaného z opačnej strany oplotenia na Samovej ulici (obr. 32). Na vymedzený pozemok záhrady sa od juhu napája juhovýchodné krídlo Župného domu a od východu je ohraničený murovaným oplotením areálu Františkánskeho kláštora na parc. č. 88. Osídlenie a využitie plochy sa podarilo doložiť v štyroch obdobiach – počas doby bronzovej, v dobe protohistorickej, v stredoveku a novoveku.

K najstarším dokladom osídlenia získaným výskumom patria fragmenty nádob z doby bronzovej objavené v najnižšie položených vrstvách v južnej časti skúmanej plochy, pri budove Župného domu. Črepy z doby bronzovej a z včasnej doby dejinnej (nevýrazné fragmenty datované do doby laténskej) sa nachádzali aj v stredovekých kultúrnych vrstvách ako intrúzie. Žiaden uzatvorený nálezový celok z daných období sa ale nepodarilo preskúmať. Nad kultúrnymi vrstvami z doby bronzovej bola odokrytá výrazná vrstva s mocnosťou do 1 m, nad ktorou sa nachádzala súvislá vrstva obsahujúca množstvo kameňov. Vzhľadom na predchádzajúce archeologické výskumy realizované v rokoch 1996 a 1997 juhovýchodne od skúmanej plochy (*Bednár/Samuel 2001*), predpokladáme, že môže ísť o teleso komorového valu III, ktorého výstavba a zánik sa kladie do 11. stor. Torzo valu bolo výrazne porušené novovekými zásahmi pri budovaní Župného domu a kanalizácie v 19. a 20. stor. Z terénnej konfigurácie je zrejmé, že kultúrne vrstvy z vrcholného a neskorého stredoveku majú mierny spád na sever a kopírujú erodovaný, prípadne splanírovaný svah valu. Mladšie vrstvy sú takmer horizontálne. Do erodovaných vrstiev valu bola zahĺbená chlebová pec, predbežne datovaná do 13.–14. stor. Ostatné zahĺbené objekty reprezentovalo dvanásť sídliskových jám bližšie neurčenej funkcie. V strednej časti sondy bola zdokumentovaná výrazne prepálená, približne 30 cm mocná vrstva, ktorá ukazuje na rozsiahle požiare na skúmanej ploche. Na základe hnuteľných nálezov ju možno datovať len rámcovo na koniec stredoveku až začiatok novoveku. Priamo v prepálenej vrstve nálezy absentovali. Viacero drobných predmetov, najmä klincov a črepov ležalo na jej povrchu, tie však nepatria k chronologicky citlivým natoľko, aby dovolili tento zánikový horizont presnejšie datovať. Viac odpovedí snáď prinesú výsledky C^{14} analýz z odobraných vzoriek priamo z kontextu. Na celej skúmanej ploche boli na povrchu zachytené mohutné hlinité navážky z vyrovnávania terénu od obdobia novoveku po súčasnosť, ktoré siahali v celej dĺžke výkopov do hĺbky 2 m.

Samotné oplotenie záhrady Nitrianskej galérie má pôdorysne zatočený priebeh a dosahuje celkovú dĺžku 38 m. Jeho južná časť dĺžky 22 m má severojužný priebeh a na južnom okraji sa napája na severné priečelie juhovýchodného krídla Župného domu. Ďalej pokračujúca severnejšia časť oplotenia dĺžky 16 m sa stáča na východ a v mieste napojenia na oplotenie areálu Františkánskeho kláštora obsahuje malú prístupovú bránku. Nakoľko je pozemok záhrady voči Samovej ulici vyvýšený, sanované oplotenie spĺňa zároveň funkciu oporného, resp. terasového múru. Architektonicko-historickým vyhodnotením

[23] Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-20-0044. Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 1/0240/21.

murovaného oplotenia záhrady Župného domu sa získali doklady o jeho barokovom pôvode a výstavbe v poslednej štvrtine 18. stor., v súvislosti so vznikom dnešnej južnej časti Samovej ulice a výstavbou budovy Župného domu. Z tejto najstaršej etapy múru sa zachoval len 8 m dlhý zatočený úsek na severozápadnej strane. V priebehu 19. stor. bolo oplotenie premurované a spevnené základovými piliermi, a niekedy na sklonku 19. stor. bola opätovne premurovaná východná časť. Počas secesnej prestavby Župného domu v rokoch 1905–1908 došlo aj k úprave hornej časti oplotenia, ktorá bola vybavená vrcholovou rímsou a sústavou stĺpikov so strieškami a medziľahlými výplňami (*Bóna 2017*). O tom svedčí aj tehlová konštrukcia, odokrytá na severovýchodnom konci sondy, pri súčasnom vstupe do záhrady Župného domu. Na jej povrchu bola objavená signovaná tehla s negatívnym kolkom *&T (pravdepodobne V&T: Verö és Társa – Verö a spoločníci: *www.laterarius.sk, online*). Táto signatúra zodpovedá výrobe tehál v tehelni Žigmunda Veröa v Nitre-Mlynárciach od roku 1908, čo poukazuje na to, že tehlová konštrukcia pravdepodobne predstavuje pôvodné oplotenie vchodu do záhrady z počiatku 20. stor.

Literatúra

Bednár/Samuel 2001 – P. Bednár/M. Samuel: Entwicklung der Befestigung der Nitraer Burg im 11. Jahrhundert. *Slovenská archeológia* 49, 2001, 301–345.

Bóna 2017 – M. Bóna: *Nitrianska galéria, oplotenie záhrady (č. ÚZPF 1486/1). Architektonicko-historický výskum archeologicky odkrytých konštrukcií*. ProMonument, s. r. o., 2017. Nepublikované.

www.laterarius.sk – Laterarius. Register tehliarskych značiek [online]. Dostupné na internete [24. 7. 2020].

RESCUE EXCAVATION IN THE GARDEN OF NITRA GALLERY. Nitra-Staré Mesto (Nitra district), Samova ulica street, garden and retaining wall of Nitra Gallery and former County House, rescue excavation, town, Bronze Age, protohistory, Middle Ages, Postmedieval period (11th–20th centuries). Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. The excavation detected settlement and use of the area in four periods. The oldest documents include unique fragments of vessels from the Early Bronze Age and probably La Tène period from the lowest layers at the bottom of the excavation, in the immediate vicinity of the southeastern wing of the County House. Sherds from the Early Bronze Age and Protohistory occurred as intrusions also in younger medieval layers. Horizontal bedding was detected above these layers, suggesting artificial deposition of layers. Up to 1 m thick layer was documented here. Above it, a compact layer with numerous stones was uncovered. With regard to previous excavations carried out near the County House, we can assume that it is the foot of the box rampart III, whose construction is dated to the 11th century. However, the find context was considerably disturbed by construcion of the southeastern wing of the County House and sewerage in the 19th and 20th centuries. An oven, probably for baking bread, was sunken in the eroded or levelled layers of the assumed rampart; it was dated to the 13th–14th century. In the central part of the area, a distinct burned layer roughly dated to the end of the Middle Ages and beginning of the Postmedieval period was documented. It points to a great fire in this part of the town. All over the area, 2 m below the current surface, massive fills were detected. They are associated with the levelling of the terrain in the garden of Nitra Gallery.

Architectonic-historical evaluation of the masoned fence around the garden of Nitra Gallery provided evidence of its Baroque origin and construction in the late 18th century, when the current southern part of Samova ulica street was founded and the building of the County House was built. The fence was remasond and reinforced by foundation pillars in the course of the 19th century. In the course of the Secession reconstruction of the County House in 1905–1908, the upper part of the fence was modified – it was equipped with a top ledge and a system of pillars with roofs and intermediate blocks.

NÁLEZY FAJOK ZO STROPKOVA

Mária Kotorová-Jenčová

Stropkov (okr. Stropkov), intravilán a extravilán, náhodné nálezy získané z pozostalosti J. Cichého, novovek, uloženie nálezov: Krajské múzeum v Prešove – Kaštieľ Stropkov.

Mesto Stropkov získalo ešte v roku 2013 darom archeologické nálezy z pozostalosti J. Cichého, dlhoročného matičného aktivistu a nadšenca regionálnej histórie. S odstupom času sa dostali na odborné spracovanie do Krajského múzea v Prešove – Kaštieľa Stropkov s perspektívou ich predisponovania do zbierkového fondu múzea. Neveľký súbor, v súčasnosti spracúvaný, má význam pre poznanie osídlenia mestečka, v ktorom okrem bohatého mobiliáru zo staršieho novoveku z areálu mestského hradu (*Kotorová-Jenčová 2008; 2009; 2013*) bol doteraz známy len veľmi skromný iný archeologický materiál.

Predmetom tohto príspevku sú nálezy fajok. Tie podľa súpisu – prílohy darovacej zmluvy – pochádzajú z Cintorínskej ulice a okolia riečky Chotčianka. Žiadne iné bližšie nálezové okolnosti nie sú uvedené. Všetky exempláre a ich zlomky sú z dvojdielnych fajok, sú hlinené, bez glazúry.

Opis nálezov

(v. – výška hlavičky, dĺ. – dĺžka kŕčka, d vonk. – vonkajší priemer, d vnút. – vnútorný priemer):

1. Fajka úplná, hlavička mierne kalichovito rozšírená: v. 55 mm, d vonk. 28 mm, d vnút. 23 mm, kŕčok fajky: dĺ. 45 mm, d vonk. 18 mm, d vnút. 10 mm; farba tehlová, miestami sivá, výzdoba rytá a kolkovaná – dekór kombinovaný zo zvislých kartušovitých útvarov ohraničených zhora a zdola jemnými ryhami, a girlandovitými líniami (obr. 34: 1).

2. Fajka takmer úplná, hlavička fajky mierne kalichovito rozšírená: v. 55 mm, d vonk. 25 mm, d vnút. 21 mm, kŕčok fajky jednoducho ukončený: dĺ. 25 mm, d vonk. 16 mm, d vnút. 10 mm; farba biela, výzdoba rytá a kolkovaná – dekór kombinovaný z obvodovej kolkovanej línie, obvodových rýh, pásov zvislých rýh a cik-cakovitej línie (obr. 34: 2).

3. Fajka s neúplnou hlavičkou, hlavička fajky mierne kalichovito rozšírená: v. 60 mm, d vonk. 25 mm, d vnút. 21 mm, kŕčok fajky: dĺ. 38 mm, d vonk. 20 mm, d vnút. 8 mm; farba tehlová, miestami sivá, výzdoba plastická na dne hlavičky a vonkajšej časti kŕčku (obr. 34: 4).

4. Fajka – fragment s neúplnou hlavičkou, hlavička fajky: v. zachovanej časti 38 mm, kŕčok fajky: dĺ. 40 mm, d vonk. 20 mm, d vnút. 8 mm; farba tehlová, výzdoba rytá – zvislé ryhy na hlavičke a oblúkovité na dne hlavičky, šikmé ryhy na manžete kŕčku (obr. 34: 3).

5. Fajka – fragment s neúplnou hlavičkou, hlavička fajky: v. zachovanej časti 40 mm, kŕčok fajky: dĺ. 50 mm, d vonk. 22 mm, d vnút. 12 mm; farba tehlová, výzdoba plastická – jednoduché obvodové rebrá na kŕčku, na okraji kŕčka je zvyšok kovania, na kŕčku je kolok – značka, ktorá má zle čitateľnú ľavú stranu. Na pravej sú rozoznané písmená ROVITS, resp. KOVITS, BOVITS. (obr. 34: 5).

6. Fajka – fragment s neúplnou hlavičkou, hlavička fajky plasticky odsadená: v. zachovanej časti 22 mm, kŕčok fajky: dĺ. 40 mm, d vonk. 20 mm, d vnút. 8 mm; farba tehlová, bez výzdoby (obr. 34: 6).

Fajky sú datovateľné od 18. po 19./20. stor. K typickým fajkám, ktoré sa začínajú používať už v 17. stor., pričom ich hlavný výskyt je v 18. stor., patrí fajka s relatívne krátkym kŕčkom so šikmo ryhovanou manžetou (obr. 34: 3), pre ktorú nachádzame početné analógie medzi fajkami tureckého či uhorského typu (*Čurný/Šimčík/Bielich 2013*, 93, 96, obr. 1: 7; 2: 5, 9; 3: 5; *Čurný/Šimčík 2016a*, 157; *2016b*, 148, 149, obr. 2: 3, 4; *Mitaš/Poláková 2015*, 70). Obdobou tohto typu fajok je nezdobený fragment s odsadenou hlavičkou od kŕčka (obr. 34: 6). Analogické fajky sú datované do 18. stor. v širokom európskom priestore (*Bis 2011*; *Demjén 2018*; *Vyšohlíd 2009; 2011*). Pravdepodobne do 18. stor. možno zaradiť aj fajku z bielej hliny s bohatou výzdobou hlavičky a jednoducho ukončeným kŕčkom (obr. 34: 2). Kvalitné fajky z bielej hliny sa objavujú pomerne skoro, už v 17. stor., resp. v prvej polovici 18. stor. (*Čurný/Šimčík 2016a*, 157, obr. 9: 7a, 7b). Pomerne vysoká hlavička stropkovského nálezu však môže naznačovať aj mladšie datovanie tohto výrobku vo vidieckom prostredí.

Od začiatku 19. stor. sú fajky značkované kolkom výrobcu. Jedna zo stropkovských fajok má na kŕčku značku (obr. 34: 5), ktorá sa nedá úplne prečítať. Čitateľná je pravá polovica. Zo známych značiek pripomína iba značku Jakab Lebovits. Táto dielňa pracovala po roku 1851 v Šoproni a po roku 1853 v Záhrebe (*Vyšohlíd 2009*, pozn. 17). Pravdepodobne však nejde o tohto výrobcu, pretože chýbajúce písmená v značke sú početnejšie (.U.HR(B,K?)OVITS). Na základe poznatkov o počiatku značkovania fajok (*Čurný/Šimčík/Bielich 2013*, 96.) radíme túto fajku bez určenia fajkárskej dielne len všeobecne do 19. stor., prípadne až na prelom 19. a 20. stor.

V 19. stor. sa objavujú aj početné fajky bez kolkov. Vznikali najmä vo vidieckom prostredí, pričom ich tvorcovia nemali záujem o signovanie svojich výrobkov (*Čurný/Šimčík 2016a*, 157, 158). Úplná fajka zo Stropkova s vysokou, mierne rozšírenou hlavičkou a so špecifickou rytou a kolkovanou výzdobou (obr. 34: 1) najviac pripomína tzv, debrecínske fajky (*Čurný/Šimčík 2016b*, 158, obr. 3: 3a–b; 5: 2a–b; 6: 3a–b). Podobné datovanie je zrejme možné aj pre fajku s plastickou mušľovitou výzdobou spodnej časti vysokej valcovitej hlavičky (obr. 34: 4).

Fajky zo Stropkova dokladajú rozšírenie fenoménu fajčenia v mestečku v 18. a 19. stor. Či sa fajky v Stropkove mohli aj vyrábať, nevieme. Rozšírené hrnčiarstvo v tejto lokalite takúto možnosť nevylučuje (*Čurný a i. 2013*, 195, 196).

Literatúra

Bis 2011 – M. Bis: Lulki z wykopalisk na zamku w Tykocinie z XVII–XIX w. *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej* 1, 59, 2011, 53–88

Čurný/Šimčík 2016a – M. Čurný/ P. Šimčík: Fajky z Rožňavy: In: *História výroby fajok a archeologické nálezy fajok na Slovensku II*. Levice 2016, 155–191.

Čurný/Šimčík 2016b – M. Čurný/ P. Šimčík: Nálezy fajok zo 17.–19. stor. na Kapušianskom, Šarišskom a Uhroveckom hrade z výskumov Archeologickej spoločnosti TRIGLAV. In: *História výroby fajok a archeologické nálezy fajok na Slovensku II*. Levice 2016, 144–154.
Čurný/Šimčík/Bielich 2013 – M. Čurný/ P. Šimčík/ M. Bielich: Nálezy keramických fajok z archeologických výskumov a prospekcií na Slovensku I. *Študijné zvesti AÚ SAV* 53, 2013, 85–101.
Čurný a i. 2013 – M. Čurný/V. Mitáš/P. Šimčík/M. Žáčik: Nálezy keramických fajok z archeologických výskumov a prospekcií na Slovensku II. *Študijné zvesti AÚ SAV* 54, 2013, 189–212.
Demjén 2018 – A. Demjén: The Tobacco Pipes Discovered at the Quarantine in Pricske (Harghita County). *Zridava Studia Archaeologica* 32, 2018, 221–252.
Kotorová-Jenčová 2008 – M. Kotorová-Jenčová: Výskum Stropkovského hradu. In: J. Gancarski (ed.): *Archeologia okresu novozytnego w Karpatach polskich*. Krosno 2008, 527–536.
Kotorová-Jenčová 2009 – M. Kotorová-Jenčová: Sklené fragmenty zo Stropkovského hradu. Štud*ijné zvesti AÚ SAV* 46, 2009, 37–43, 239.
Kotorová-Jenčová 2013 – M. Kotorová-Jenčová: Výskum Stropkovského hradu. *Východoslovenský pravek* 13, 2013, 267–279.
Mitaš/Poláková 2015 – V. Mitaš/Poláková: Keramické fajky z archeologických nálezísk Gemera-Malohontu a Novohradu. *Zborník Gemersko-malohontského múzea v Rimavskej Sobote. Gemer Malohont* 11, 2015, 56–77.
Vyšohlíd 2009 – M. Vyšohlíd: Keramické dýmky v archeologických nálezech a jejich vypovídací možnosti. *Archeologie ve středních Čechách* 13, 2009, 965–1000.
Vyšohlíd 2011 – M. Vyšohlíd: Dvojdílne keramické dýmky17.–19. století z archeologických nálezu v Čechách. In: *História výroby fajok a archeologické nálezy fajok na Slovensku*. Levice 2011, 71–88.

FINDS OF PIPES FROM STROPKOV. The Regional Museum in Prešov – the Manor in Stropkov obtained archaeological finds from the estate of J. Cichý from the town of Stropkov. The finds included six pipes. According to the record of the finder, they come from Cintorínska ulica street and the area near the Chotčianka river. No more information on the find circumstances is stated. All exemplars and their fragments represent bipartite pipes, made of clay, without glaze.
The pipes can be dated to the 18th–19th/20th century. Two fragmetns with typical turban-shaped collar on the shank are dated to the 18th century (Fig. 34: 4, 6), where we include the pipe made of white clay with richly decorated bowl and a plain shank (Fig. 34: 2). One of the pipes has a stamp on the shank (Fig. 34: 5) which is illegible. Its right half is legible (.U.HR(B,K?)OVITS). Based on the information on the beginnings of pipe stamping, we date this pipe without identification of the pipe manufacture only generally to the 19th century or the turn of the 19th and 20th centuries. The complete pipe with a tall decorated bowl without a stamp (Fig. 34: 3) can be dated to the 19th century as well, based on its specific decoration. Similar dating might be possible also for the pipe with plastic mussel-shaped decoration in the lower part of the tall cylindrical bowl (Fig. 34: 3). The pipes from Stropkov document the phenomenon of smoking in the town in the 18th and 19th centuries. We do not know whether pipes were also manufactured there. Pottery making, which is common in this territory, does not deny such possibility.

NÁHODNÝ NÁLEZ RÍMSKEJ MINCE Z BREZNICE

Mária Kotorová-Jenčová – Jozef Kiklica

B r e z n i c a (okr. Stropkov), južná hranica katastra obce, poloha Pod Brižkami, náhodný nález, doba rímska (2. stor.). Beskydské predhorie (Ondavská vrchovina), karpatské flyšové pásmo, povodie Ondavy, nadm. v. 179 m.

V septembri našiel miestny obyvateľ Breznice pri zbere húb, v blízkosti hranice katastrov obcí Breznica a Miňovce, striebornú mincu. Nálezisko leží na severnom okraji lesa, ktorý končí prudkým zrazom. Nad ním sa po okraji tiahne zákop z 1. svetovej vojny, čo umožňuje predpokladať, že minca sa dostala tesne pod súčasný povrch pri kopaní zákopu a neskôr eróznymi procesmi, prípadne zásahmi lesnej zveri na povrch terénu. Nálezca mincu odovzdal J. Kiklicovi, ktorý ju určil a ohlásil nález Krajskému pamiatkovému úradu v Prešove (*Šmajda a kol. 2022*, 55–57).

Determinácia mince: Rím, Antoninus Pius (138–161), Rím, denár 148–149, Ag, 17–18 mm, 2,1 g. na reverze povrch ošúchaný (*RIC III 1968*, č. 180).

A: Hlava vpravo, vavrínový veniec (ANTONINVS AVG PIVS PP TR P XII).

R: Génius v stoji zľava, v pravej ruke drží pateru, atribút v ľavej ruke a nápis nerozlíšený (obr. 19).

Nález rímskej mince v Breznici je v povodí hornej a strednej Ondavy vzácny, nie však úplne ojedinelý. V roku 1992 sa v katastri Svidníka našiel denár Antonius Pius a Marcus Aurelius z roku 140 (*Kolníková/Hunka 1994*, 60, 61). Denár Antonia Pia z roku 150–151 sa náhodne v roku 1993 objavil v katastri Kvakoviec

(okr. Vranov nad Topľou) v priestore pohrebiska zo staršej doby rímskej (*Chovanec/Kolníková 1995*). Zo širšieho povodia Ondavy, z blízkosti Kvakoviec i z obce Žalobín, je známy tiež nález denára cisára Nervu (96–98) z roku 97 (*Kotorová-Jenčová 2015*). Breznica je geograficky 18 km juhovýchodne od Svidníka a 25 km, resp. necelých 30 km severne od Žalobína a od Kvakoviec.

Nálezy mincí, čo ako skromné, naznačujú, že povodie Ondavy v dobe rímskej mohlo slúžiť ako diaľková obchodná cesta zrejme vo väčšej miere ako to doterajšie poznatky dovoľovali predpokladať.

Literatúra

Chovanec/Kolníková 1995 – J. Chovanec/E. Kolníková: Rímsky denár z Kvakoviec. *AVANS 1993*, 1995, 71.
Kolníková/Hunka 1994 – E. Kolníková/J. Hunka: *Nálezy mincí na Slovensku IV.* Nitra 1994.
Kotorová-Jenčová 2015 – M. Kotorová-Jenčová: Vlastivedné múzeum v Hanušovciach nad Topľou 40-ročné. Poklady v Hermanovciach, Seč. Polianke a Žalobíne. *Novinky 19/35*, 24. 8. 2015, 7.
RIC III 1968 – H. Mattingly/E. A. Sydenham: *The Roman Imperial Coinage. Volume III. Antoninus Pius to Commodus.* London 1968.
Šmajda a kol. 2022 – Ľ. Šmajda a kol.: *Breznica. Monografia obce (1404–2022).* Breznica 2022.

ACCIDENTAL FIND OF A ROMAN COIN FROM BREZNICA. Breznica (Stropkov district), southern border of the village cadastral area, Pod Brižkami site, accidental find, Roman period (2nd century). The silver coin was discovered by a local. The site is located in the Ondava river valley, in forested terrain, near a trench from WWI. The coin was probably brought up to the surface while the trench was being dug out. Coin identification: Rome, Antoninus Pius (138–161), Rome, denarius 148–149, Ag, 17–18 mm, 2.1 g, worn on the reverse, RIC III, 180. O: Head right, laurel wreath (ANTONINVS AVG PIVS PP TR P XII). R: Genius standing left, holding a patera in the right hand, attribute in the left hand, inscription undistinguished (Fig. 19).
The discovery of the Roman coin in Breznica is rare in the upper and central Ondava river basin, but still not unique. It is the fourth find of a coin in this area, which suggests that the Ondava river basin was used as a long-distance trade route in the Roman period much more than the previous information allowed to assume.

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM OPORNÉHO MÚRU PRI ŽIGMUNDOVEJ BRÁNE NA BRATISLAVSKOM HRADE[24]

Branislav Kovár – Miroslav Matejka

Bratislava, časť Staré Mesto (okr. Bratislava I), NKP Bratislavský hrad, pravek (eneolit – badenská kultúra), protohistória (doba laténska), včasný stredovek (rámcovo 9.–11. stor.), stredovek, novovek, 20. stor. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Terénny archeologický výskum sa uskutočnil na Národnej kultúrnej pamiatke (ďalej NKP) Bratislavský hrad formou sondážnych prác a výskumom počas stavebnej činnosti. Výskum sa realizoval v rokoch 2017 a 2018 v polohe Žigmundova brána. Výskum, po začiatočných prácach organizovaných M. Samuelom, následne viedol B. Kovár, a architektonicko-historický výskum na realizoval M. Matejka. Skúmaná plocha sa nachádzala na južnej strane hradného kopca v priestore tzv. Žigmundovej brány. Výskum vyvolali reštaurátorské a záchranárske práce na kamenných hradbách Bratislavského hradu.

V minulosti na Bratislavskom hrade výskum realizovalo viacero bádateľov a inštitúcii (Archeologický ústav SAV, Mestské múzeum Bratislava, Mestský ústav ochrany pamiatok, Via Magna). V okolí Žigmundovej brány sústredil svoju bádateľskú prácu A. Semanko odborný pracovník Správy Bratislavského hradu, resp. Kancelárie NR Slovenskej republiky, s ktorým sme konzultovali aj realizáciu aktuálneho výskumu (*Fiala/Semanko 1999*).

Vývoj osídlenia

Zatiaľ najstarším doloženým osídlením hradného vrchu je obdobie stredného eneolitu, keď sa na vrchole nachádzalo osídlenie bolerázskej skupiny badenskej kultúry. Ďalšie doložené osídlenie hradného kopca bolo v období popolnicových polí mladšej až neskorej doby bronzovej a z obdobia kalenderberg-

[24] Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 2/0124/20.

skej kultúry *(Čambal 2014,* 81). Najväčší rozsah malo osídlenie v dobe laténskej, hlavne v jej neskorom stupni (LTD). V tomto období bol priestor Bratislavského hradu akropolou keltského oppida, ktoré sa nachádzalo hlavne na území dnešného Starého Mesta. Po jeho páde v súvislosti so spoločenskými posunmi na konci doby laténskej sa prerušuje sídelný vývoj v areáli hradu.

K obnoveniu osídlenia došlo počas 9. stor. V tomto období bolo na hradnom kopci včasnostredoveké hradisko. Osídlenie pokračuje počas stredoveku až do dnešných čias. Z prostredia hradu poznáme nálezy románskej aj gotickej architektúry (*Fiala 1968,* 63, 64). Počas histórie Bratislavského hradu sa na ňom a v jeho areáli uskutočnilo viacero stavebných prestavieb. Napríklad župan Pavol Pálffy nechal prestavať veľkú časť hradu v 17. stor. Prestavba výrazne zmenila terén na hradnom kopci aj v priestore výskumu (*Mencl/Menclová 1936*, 90–92).

Najstaršie zobrazenia hradného areálu vo veľmi schematickej forme poznáme z Viedenskej maľovanej kroniky zo 14. stor. Zobrazené sú základne siluety hradu (*Fiala 1968*, 62). Na okraji plánu Viedne z 15. stor. je tak isto v schematickej podobe zobrazený Bratislavský hrad, pre realizovaný výskum bolo dôležité hlavne zobrazenie hradieb na južnej strane kopca, pravdepodobne v priestore nášho výskumu (*Fiala 1968*, obr. 3). Pre náš výskum boli dôležité hlavne zobrazenia hradu zo 16. a 17. stor., kde je priestor znázornený z juhu od brehu Dunaja (napr. Pieroniho a Sichove plány, maľba mesta od H. Mayera a veduta F. Hoogenbergha). Na plánoch a vedutách môžeme na južnej a juhozápadnej môžeme vidieť hlinený val s palisádou, kamennú hradbu a gotickú priekopu. Prestavby hradného areálu sme sledovali aj na pláne od od F. Hilldebranta (18. stor.).

Zobrazenia hradu sme použili pri plánovaní a realizácii výskumu. Polohu výskumu sme skúmali aj na fotografiách hradu z 20. stor., kde sa na skúmanej ploche vyskytovala novoveká zástavba, ktorá sa dnes po asanáciu už v priestore nevyskytuje.

Aktuálny archeologický výskum

Z uvedeného je zrejmé, že stavebná činnosť v minulosti ovplyvnila aj výsledky aktuálneho archeologického výskumu. Kultúrne vrstvy na lokalite boli premiešané a narušené. Hnuteľné nálezy z rôznych historických období sa nachádzali v rôznych kultúrnych vrstvách. Na lokalite sme zachytili aj stopy recentnej architektúry, ktorá tak isto poškodila archeologickú lokalitu. Priestor výskumu bol rozdelený schodiskom na dve veľké časti – západnú a východnú plochu (označené ako plocha I a plocha II). Rozdelenie plôch definovalo recentné schodisko. Na konci výstavby a výskumu bolo schodisko odstránené a plochy sa prepojili.

Západná plocha I bola z južnej a západnej strany ohraničená stojacimi hradbami. Na severnej strane sa nachádzal svah, ktorý nebol predmetom výskumu. Dĺžka západnej plochy výskumu bola okolo 50 m a šírka sa pohybovala vzhľadom na terén medzi 4 až 8 m. Stavebná hĺbka výskumu bola od 4,1 m až do 5,5 m. Východná plocha (Plocha II) sa nachádzala pri hradbách a v blízkosti Žigmundovej brány, ktoré ju ohraničovali na južne a východnej strane, na severnej sa nachádzal svah, na ktorom sme vykonávali výskum počas stavebných prác, ktoré zahŕňali povrchovú úpravu plochy. Výkopy sa realizovali pri hradbách v približnej dĺžke 25 m a v šírke 8 m. Maximálna hĺbka výskumu v tejto časti bola 5,5 m.

Výskum sme realizovali formou sond, odkrývaním štruktúr a rozsiahlejšími výkopovými prácami. Už po odstránení vrchnej vrstvy sme identifikovali viacero betónových, kamenných a tehlových štruktúr.

Na ploche I výskumu sme zachytili tri pivnice s tehlovou klenbou, kamenné a tehlovo-kamenné murivá. Najdôležitejším objavom bola identifikácia priebehu gotického muriva, ktoré nebolo v dnešných hradbách viditeľné (obr. 35: 1). Gotické kamenné murivo, ktoré je súčasťou hradieb, je pozostatkom západnej obvodovej steny gotického objektu z prvej tretiny 15. stor. Zachytené bolo vo viacerých úsekov hradieb. Na niektorých miestach sa zachovala v mohutnej podobe (šírka okolo 2 m). Na mnohých miestach murivo zaniklo zrejme pri výstavbe renesančného úseku hradbového múru (obr. 35: 5). V západnej časti plochy I sme odkryli aj samostatne stojaci renesančný hradbový múr, ktorý vybudovali pred rokom 1642, kedy bol zakreslený aj na pláne hradu od Giovanniho Pieroniho.

Dve pivnice zachytené na západnom okraji skúmanej plochy I by mohli súvisieť s obytnou barokovou miestnosťou, identifikovanou aj na plánoch z 18. stor., ktorá stála až do druhej polovice 20. stor. Pivnica na východnej strane plochy I mala tehlovú klenbu a múry, na historických plánoch ju nevieme identifikovať (obr. 35: 2).

Okrem murív, ktoré súviseli s južnými hradbami, sme zachytili viacero tehlových alebo tehlovo-kamenných objektov. Väčšinou ide o zvyšky barokových alebo novodobých objektov, ktoré sú identifikovateľné aj na plánoch z 18. a z 19. stor.

Pri východnej ploche (plocha II) výskumu sme našli novovekú zástavbu (betónové, kamenné a tehlové murivá) a pokračovanie kamenného gotického muriva zo západnej plochy I. Gotické murivo bolo skoro po celom úseku výskumu súčasťou dnešných hradieb. Na väčšine plochy išlo teda v smere Z – V, pri Žigmundovej bráne sa točilo smerom na sever. Na ploche II bolo gotické murivo nadstavané neskororenesančným, resp. ranobarokovým murivom so štrbinovými strieľňami. Novým objavom je ďalšie gotické kamenné murivo (obr. 35: 6), ktorý sme objavili vo vzdialenosti 4,35 m západne od severozápadného nárožia Žigmundovej brány a smerovalo na sever. Podľa výskumu by mohlo ísť o pozostatok východnej obvodovej steny gotického objektu z prvej tretiny 15. stor. Znamenalo by to, že konštrukciu fortifikácie v stredoveku na južnej strane Bratislavského hradu netvorili len obvodové murivá. Spomínané odkryté novoveké murivá z plochy II by mohli byť pozostatkom neskororenesančnej obdĺžnikovej budovy zachytenej na pláne hradu z roku 1683. Na Hillebrantovom pláne z r. 1766 je budova zakreslená v pôdoryse tvaru L. Na pláne z roku 1852 je v pôvodnej obdĺžnikovej forme.

Na základe výskumu na plochách I a II môžeme rekonštruovať historické stavebné etapy v priestore Žigmundovej brány:

a) Prvá stavebná etapa – gotická, v priebehu prvej tretiny 15. stor. V tomto období bolo vybudované masívne murivo vedúce od Žigmundovej brány v dĺžke cca 34 m na západ v rozsahu opevneného koridoru za bránou. Odkryté časti východnej a západnej steny previazanej s murivom naznačujú existenciu veľkého murovaného objektu dosahujúceho vonkajšiu dĺžku cca 30 m.
b) Druhá stavebná etapa – renesančná, pred rokom 1642. K torzu gotického objektu pristavili hradbový múr zo žulových kameňov hrúbky cca 95 cm pokračujúci západným smerom približne do konca skúmanej plochy. Niekde v tomto priestore sa zalamoval na sever. Tento hradbový múr bol zachytený na ploche I.
c) Tretia stavebná etapa – neskororenesančná, pred rokom 1683. V priebehu druhej tretiny až druhej polovici 17. stor. bol v západnom úseku skúmanej plochy I vybudovaný objekt nepravidelného lichobežníkového pôdorysu s prístavkom na južnej strane. Stavba sa nachádza aj na Sichovom pláne z roku 1683. Z tejto etapy je aj dvojpriestorový obdĺžnikový objekt na ploche II.
d) Štvrtá stavebná etapa – ranobaroková, pravdepodobne koniec 17.–začiatok 18. stor. K tejto stavebnej etape možno priradiť viaceré kamenné a tehlové murivá v priestore plochy I.
e) Piata stavebná etapa – neskorobaroková, asi druhá polovica 18. stor. K tejto stavebnej etape môžeme priradiť prestavbu objektu nad Žigmundovou bránou. Podľa plánu z roku 1766 mala byť budova z väčšej časti zbúraná a nahradená objektom v tvare L. Rovnako sem patria niektoré murivá a dve pivnice zachytené na západnom okraji skúmanej plochy I.
f) Šiesta stavebná etapa – 19. až začiatok 20. stor. Do tejto stavebnej etapy patria viaceré kamenné a tehlové štruktúry z plochy I.
g) Siedma stavebná etapa – v priebehu druhej polovice 20. stor. Po asanácii budov v priestore výskumu vzniká pri hradbách kamenný chodník spolu so schodiskami na svahu. Rovnako sa tu realizovali parkové úpravy.

Hnuteľné nálezy

Počas výskume sme našli veľké množstvo hnuteľných archeologických nálezov. Dominoval črepový materiál, ktorý pokrýval všetky fázy osídlenia hradného kopca. Žiaľ, zo starších období (19. stor. a staršie) sme nenašli kompletné nádoby a ani iné nálezy. Ak sme na výskume našli kompletné hlinené alebo sklenené nádoby, tak pochádzali z 20. stor.

V severnom profile na ploche I boli na dvoch miestach zachytené ľudské kosti. Prvým nálezom bol fragment ľudskej lebky. Druhým nálezom boli časti dolných končatín (obr. 35: 3, 4). V druhom prípade môžeme uvažovať aj o porušenom hrobe, pretože sme pri končatinách našli aj kúsky dreva a zhrdzavené klince. Žiaľ, oba nálezy boli v profile, v miestach, ktoré sme už nemohli ďalej preskúmať. Pri kostiach sa okrem kúskov dreva a klincov nenachádzali žiadne ďalšie predmety. Hrobové jamy sa nepodarilo zachytiť. Na základe absencie ďalších nálezov a predpokladu, že kúsky z dreva pochádzajú z rakiev by sme mohli uvažovať o datovaní od stredoveku až po súčasnosť.

Počas výskumu sa v tmavosivej kamenistej vrstve (označenie v nálezovej správe: Rez 4, Z1) s premiešaním keramickým materiálom a zvieracími kosťami našla minca. Miesto nálezu bolo približne 20–22 m východne od severovýchodného rohu Žigmundovej brány. Nadmorská výška vrstvy s nálezom mince bola 188,85–189,59 m n. m. Mincu sme určili ako jednostranný biely peniaz z roku 1562, a išlo o razbu Ferdinand I. (1526–1564) z Kutnej Hory v Českej republike (*Budaj/Kovár 2018*, 129–131).

V pivnici na západnej strane plochy I sa našiel malý depot mincí z 20. stor. V reparovanom glazovanom hrnci s priemerom okolo 20 cm sa našli štyri exempláre mincí z obdobia prvej československej republiky (za datovanie ďakujeme J. Hunkovi). Okrem nich sa v hrnci nachádzali rôzne kúsky kovu.

Literatúra

Budaj/Kovár 2018 – M. Budaj/ B. Kovár: Nález bieleho peniaza Ferdinanda I. z Bratislavského hradu. *Numizmatický časopis 7*, 2018, 129–131.
Čambal 2014 – R. Čambal: Staršia doba železná a počiatky keltského osídlenia na juhozápadnom Slovensku. In: *Slovensko v dobe Etruskov*. Bratislava 2014, 75–104.
Fiala/Semanko 1999 – A. Fiala/A. Semanko: *Bratislavský hrad – NKP. Západná terasa*. Nálezová správa záchranného archeologického výskumu. Bratislava 1999.
Fiala 1968 – A. Fiala: Architektúra Bratislavského hradu na najstarších vyobrazeniach. *Zborník SNM LXII, História* 8, 1968, 61–74.
Mencl/Menclová 1936 – V. Mencl/D. Menclová: *Bratislava. Stavební obraz města a hradu*. Praha 1936.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION OF THE RETAINING WALL NEAR THE SIGISMUND GATE AT THE CASTLE OF BRATISLAVA. Bratislava-Staré Mesto (Bratislava I district), NCM Bratislava castle, prehistory (Eneolithic – Baden culture), protohistory (La Tène), Early Middle Ages (roughly 9th–11th century), Middle Ages, Postmedieval period, 20th century. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. The archaeological excavation at the NCM Bratislava castle brought new information on the development of settlement at the castle hill which complemented our previous information. The excavation at the Sigismund Gate during construction of the retaining wall proved that extensive terrain modifications had been carried out in the locality in the distant past. We detected several Postmedieval structures, construction took place at the site as late as the 20th century. New historical masonries were uncovered, confirming older depictions of Bratislava castle. Standing defensive walls were detected, older fortifications, e. g. from the Gothic or Renaissance, were often used. We partly studied the Gothic masonry which is still massive at some spots and is more than 7 m tall. Processing of the archaeological material will be difficult, although it is numerous, as it does not come from closed complexes but mixed layers documenting the above mentioned terrain modifications.

OBJEKT Z NESKOREJ DOBY RÍMSKEJ VO VEĽKOM ZÁLUŽÍ[25]

Rudolf Kujovský – Katarína Baránková – Pavol Bobek

Veľké Záluzie (okr. Nitra), intravilán, pri poľnohospodárskom družstve, sídlisko, záchranný výskum, doba rímska, 4. stor. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Projekt prístavby výrobnej haly v areáli firmy Kovex v južnej časti intravilánu Veľkého Zálužia si vzhľadom k predchádzajúcim nálezom vyžiadal archeologický výskum. Projekt pozostával z dvoch samostatných plôch. Jednu tvorilo nádvorie firmy, na ktorom je súvislá vrstva vybetónovanej plochy. V pätkách budúcej stavby neboli zachytené žiadne archeologické nálezy alebo situácie, odhalili však výrazné terénne úpravy. Druhá, menšia plocha, bola nezastavaná. V čase príchodu bol odstránený porast a v minulosti aj pôvodná povrchová vrstva pôdy. Počas skrývky navážky sa objavili dva objekty s tmavou výplňou a viacero recentných zásahov porušujúcich skúmanú plochu. Ako objekt 1 (obr. 33: 2) bol označený objekt takmer okrúhleho tvaru s priemerom 1 m, v profile kónický s mierne sa rozširujúcim dnom a hĺbkou 0,28 m. Z výplne pochádza menšie množstvo črepového materiálu a mazanice. Na základe čiastočne zachovanej vytáčanej plytkej misky s výrazným lomom a profilovaným von vyhnutým okrajom (obr. 33: 1) ho možno datovať do neskorej doby rímskej. Analogické tvary sa objavili na sídlisku v Cíferi-Páci a sú datované do stupňa C3 až C3/D1 (*Varsik/Kolník 2015*, 404, 410, obr. 5: 6, 7), resp. do 4. stor. Vzhľadom k tvaru a veľkosti možno objekt považovať za pozostatok spodnej časti zásobnej jamy. V prípade druhého objektu sa počas výskumu preukázalo, že má recentný pôvod a súvisel s výkopom ryhy vodovodného potrubia, ktoré ho pretínalo. Výskum doložil prítomnosť sídliska, rozkladajúceho sa na jazykovitom výbežku nad sútokom dvoch menších vodných tokov. Predpokladáme jeho silné poškodenie, keďže sa nachádza v intraviláne, na celej ploche prebehli terénne úpravy a okolie je z veľkej časti zastavané.

[25] Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 2/0139/21.

Literatúra

Varsik/Kolník 2015 – V. Varsik/T. Kolník: Keramika z hlavnej budovy v Cíferi-Páci. *Zborník SNM 109, Archeológia* 25, 2015, 401–412.

FEATURE FROM THE LATE ROMAN PERIOD IN VEĽKÉ ZÁLUŽIE. Veľké Zálužie (Nitra district), urban area, near the agricultural cooperative, settlement, rescue excavation, Roman period, 4th century. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. In the course of the rescue excavation in the urban area of the village of Veľké Zálužie, a settlement feature from the Roman period was investigated (Fig. 33). Based on its size and shape, it can be considered a remaining part of a storage pit. Finds date this feature to stage C3–C3/D1 or the 4th century.

PRVÁ SEZÓNA VÝSKUMU SÍDLISKA Z DOBY ŽELEZNEJ V BRUSNE

Martin Kvietok – Veronika Kvietková

Brusno (okr. Banská Bystrica), poloha Stará Mara, sídlisko, archeologický výskum na vedecké a dokumentačné účely, HaD–LTB[26]. Uloženie nálezov: Midland Adventure, s. r. o., Banská Bystrica.

Autor príspevku bol kontaktovaný starostkou obce za účelom overenia informácie o výskyte archeologických nálezov v lokalite Brusno. Pri obhliadke lokality bola zistená prítomnosť atypickej pravekej keramiky. Zistená bola tiež terasovitá úprava svahu. Padlo rozhodnutie zrealizovať za podpory obce Brusno menší zisťovací výskum za účelom datovania tunajšieho osídlenia a zistenia jeho intenzity a charakteru. Skúmaná lokalita sa nachádza v južnej časti extravilánu obce Brusno. Ide o zalesnený, horský terén na východnom úbočí doliny potoka Brusnianka. Sondáž prebehla na svahu severovýchodne od brala „Stará Mara" v miestach kde ho od východu obchádza stará úvozová cesta. Lokalita je vzdialená 1870 m juhovýchodne od kúpeľného domu Poľana, 1200 m juhovýchodne od sútoku potokov Košiariskového a Dielcového, 650 m východne od potoka Brusnianka.

Archeologický výskum bol realizovaný na jeseň, a bol primárne zameraný na získanie základných informácii o datovaní sídliskovej aktivity v lokalite „Stará Mara" a o jej plošnom rozsahu. Zisťovací výskum mal položiť základné východiská pre ďalší systematický výskum. Pred začiatkom výskumu bola lokalita podrobená leteckému skenovaniu (LIDAR) realizovaným Národným lesníckym centrom. Podľa tohto snímkovania je lokalita „Stará Mara" tvorená terasami orientovanými SSV smerom. Šírka terasového poľa je 120 m dĺžka 180 m. Zhruba stredom terasového poľa prechádza vozová cesta výrazne zahĺbená do okolitého terénu. Podľa vzhľadu terás západne a východne od tejto cesty sa ukazuje, že cesta je mladšia než samotné terasy. Juhozápadný okraj terasového poľa prechádza do skalnatej vyvýšeniny. Na vyvýšeninu je najľahší prístup od juhovýchodu po nevýraznom hrebeni. Podľa leteckého skenu sa ukazuje možné opevnenie v tomto priestore. Južne a na východnom okraji terasového poľa sa nachádzajú pramene. Východne od terasového poľa sa nachádza zisťovacia štôlňa z prelomu 19. a 20. stor. vyhĺbená železiarňami v Podbrezovej za účelom zistenia možného zdroja železnej rudy.

Metodicky bol výskum riešený tak, aby postihol čo najväčší priestor. Preto bola zvolená aj metóda detektorového prieskumu, ktorý mal dať odpoveď na plošný rozsah výskytu archeologických nálezov. Úlohou prieskumu bolo aj získanie datovacieho materiálu. Prieskum bol doplnený o zisťovaciu sondáž. Tá mala dať odpoveď na otázku intenzity osídlenia lokality, získania datovacieho materiálu, resp. identifikovania prípadných uzavretých nálezových celkov. Sondy boli položené naprieč antropogénnymi terasami a to pri ich temene, aby zasiahli priestor najmenej postihnutý eróziou a dosiahli tak pôvodné stratigrafie *in situ*.

Celkovo bolo vytýčených desať sond, ktoré pokryli plochu takmer celého sídliska. V jednotlivých sondách boli výkopové práce realizované ručne. Postupovalo sa po prirodzených vrstvách. V prípade nečitateľnosti rozlíšenia vrstiev sa postupovalo po mechanických vrstvách. Profily boli začistené, graficky a fotograficky zdokumentované. Sondy boli polohopisne zamerané.

Celkovo však sledujeme tri hlavné horizonty. V hĺbke 0–20 cm sa objavuje lesný humus a hrabanka. V prípade priestoru sondy 2 sa už v tejto vrstve nachádzal enormný počet črepov. Pod touto vrstvou sa nachádza výrazná kultúrna vrstva v podobe splachu. Táto mala mocnosť 30–60 cm a poskytla najväčšie množstvo archeologických nálezov. Jej masívnosť i počet nálezov poukazujú na dlhodobejšiu a inten-

[26] Za pomoc pri datovaní lokality ďakujem L. Benedikovej.

zívnu sídliskovú aktivitu. Najvýraznejšia bola v sondách 2, 3, 4, a 7. Táto nasadala na tenkú 10–15 cm skalnatú nadložnú vrstvu. V sondách 6 a 7 bola zistená kamenná deštrukcia, ktorú by sme mohli interpretovať ako spevnenie pôvodnej terasy. Z pôvodnej zástavby sa dochovali len nevýrazné, do skalného podložia zahĺbené kolové jamy v sondách 1 a 6. Väčšie sídliskové jamy boli zistené v sondách 4 a 6. Tie boli vyplnené bohatým keramickým materiálom. V sonde 4 boli pri preparácii podložia zistené menšie depresie, pričom v jednej z nich bol zistený depot zlomkov bronzových náramkov, ktoré boli evidentne určené na pretavenie. Okrem toho v sonde 5 bolo zachytené umelé zosekanie svahu, ktoré tvorilo južnú stenu sídliskového objektu. V sondách 2 a 5 sa objavuje sivý piesčitý násyp, ktorý pôvodne zrejme tvoril súčasť nadzemných konštrukcií. Odlišná stratigrafia sa nachádzala v sondách 8 a 9. Tu sivá kamenistá vrstva nasadala na žltastú piesčito ílovitú vrstvu. Obe boli takmer bez nálezov. Je možné, že išlo o umelé násypy terasy, ktorá už nebola využitá. Dôvodom môže byť zosuv skalnatého brala, ktorý sa nachádza tesne západne od oboch sond.

Základný objem hnuteľných nálezov predstavuje keramika. Výhradne ide o keramiku vyhotovenú v ruke. Prevažuje atypická nezdobená keramika z tiel nádob. Objavujú sa väčšinou exempláre vyhotovené menej kvalitného hlinitopiesčitého materiálu s prímesou drobných kamienkov. Tvarovo keramika nadväzuje na staršie domáce výrobné tradície a predstavuje významnú kolekciu obdobia predpúchovského horizontu.

Z tvarovej škály sa objavujú vakové hrnce s mierne zatiahnutým okrajom (obr. 36: 3, 7, 8), niekedy so zvýraznenou okrajovou lištou. V niekoľkých prípadoch máme výzdobu týchto nádob v podobe odtlačkov prstov pod okrajom. V iných prípadoch je výzdoba realizovaná v podobe plastických nízkych výčnelkov. Okrem hrncov sú zastúpené aj misy so široko roztvoreným ústím (obr. 36: 13, 14) či zásobnicové tvary. Sporadicky sa objavujú kónické misy so zatiahnutý okrajom. V menšej miere sa objavuje aj tenkostenná keramika z jemne plaveného materiálu. Z tvarov tohto typu keramiky sa objavujú takmer výhradne dvojkónické džbánky s ostro lomenou výduťou (obr. 36: 2, 4, 16, 17). Ide o keramiku halštatského obdobia prežívajúcu aj v období predpúchovskom. Z okolia máme analógie predovšetkým v materiáli z Hornej Lehoty. Okraje nádob sú mierne von vyhnuté. Povrch keramiky je hladený. Farba je väčšinou sivá, no objavujú sa aj exempláre hnedej farby. V niektorých prípadoch sa na výduti objavujú drobné plastické výčnelky, niekedy kombinované rytými vrypmi Ďalším typickým reprezentantom keramického materiálu z obdobia predpúchovského horizontu sú plasticky formované uchá nádob v podobe rohov (obr. 36: 9, 15). Podobné exempláre nachádzame na okolitých hradiskách v Nemeckej či Hornej Lehote. K starším halštatským výzdobným prvkom patrí rytá výzdoba v podobe jemných rytých línií kombinovaných s jednoduchými vrypmi (obr. 36: 18). Z najmladších keramických exemplárov sa objavujú na akropole skalnej vyvýšeniny získane dva fragmenty grafitovej keramiky. Z lokality pochádza výraznejšia kolekcia hlinených koliesok, sekundárne vyhotovených z črepov nádob (obr. 36: 5, 6). Z funkčných predmetov sme získali menšiu kolekciu dvojkónických praslenov (obr. 37: 1, 2) v jednom prípade zdobenom rytou výzdobou.

Kovové nálezy pochádzajú predovšetkým z detektorového prieskumu (179 ks). Zo sondáže pochádza len nepatrné množstvo železných predmetov (23 ks). Zo sond pochádza predovšetkým kováčska troska. Je dokladom intenzívneho spracovania železa a výroby finálnych produktov. Z nástrojov sa nachádzajú najmä fragmenty nožov (obr. 37: 14, 15). Ide najmä o jednoduché exempláre s oblúkovo zaklenutou chrbtovou časťou a s nevýrazným prechodom od čepele k jazykovitej rukoväti. Tieto tvary sú charakteristické skôr pre obdobie staršej doby železnej s prežívaním do doby laténskej. Z ďalších nástrojov sa objavujú rôzne hroty, šidlá či dlátka. Zaujímavým zistením bola prítomnosť klincov, ktoré reprezentujú typ s kyjovite rozšírenou hlavičkou. Železný šperk reprezentujú najmä nálezy ihlíc s mierne tordovaným telom a do špirálky zatočenou hlavičkou (obr. 37: 6, 7). Tento typ ihlíc vyrastá z domáceho lužického prostredia zo záveru doby bronzovej a staršej doby železnej. Zo sondy 3 z kultúrnej vrstvy (s. j. 1007) pochádza fragment železnej spony starolátenskej konštrukcie (obr. 37: 3). Ojedinelým nálezom je železné kresadlo omegovitého tvaru. Vzhľadom na fakt že ide o detektorový nález z povrchovej vrstvy, jeho datovanie do obdobia existencie skúmaného sídliska nie je jednoznačné.

Veľmi zaujímavú kolekciu poskytla sonda 4, kde sa počas preparovania podložia v jednej z nevýrazných depresií zistila kolekcia dvadsiatichdvoch fragmentov bronzových náramkov (obr. 37: 9–13) a bronzový pásik so spinkou (obr. 37: 8) zrejme tiež z nejakého druhu ozdoby rúk. Z rovnakej sondy, ale z vyhodenej zeminy z kultúrnej vrstvy pochádza fragment bronzového hruškovitého závesku (obr. 37: 5) a drobný zliatok bronzu

K najmladším predmetom zisteným na lokalite patrí železná zápona získaná detektorom na vrchole skalného brala juhozápadne od terás (obr. 37: 4). Tento typ zápony radíme do predpúchovského horizontu do stupňa LTC1.

SEASON ONE OF THE EXCAVATION AT THE IRON AGE SETTLEMENT IN BRUSNO. Brusno (Banská Bystrica district), Stará Mara site, settlement, archaeological excavation for scientific and documentation purposes. HaD–LTB. Finds deposited at: Midland Adventure, s. r. o. Banská Bystrica. The author of the article was contacted by the mayor of the village to verify the information on occurrence of archaeological finds at the site of Brusno-Stará Mara. A survey detected presence of atypical prehistoric pottery as well as terraced modification of the slope. The investigated site is situated south of the urban area, in the forested mountainous terrain on the eastern side of the Brusnianka stream's valley. Ten trenches were defined, covering almost whole settlement area. Three main horizons were monitored in the trenches. Forest humus and litter occur 0–20 cm deep. Below, there is a 30–60 cm thick distinct cultural layer providing the highest number of archaeological finds. The number of finds suggests longer and intense settlement activity. This layer was deposited on a thin, 10–15 cm thick rocky layer. Trenches 6 and 7 revealed destroyed remains of stone which might be interpreted as reinforcement of the original terrace. Only indistinct stakeholes sunken in the rocky subsoil in trenches 1 and 6 have been preserved from the original architecture. Larger settlement pits were found in trenches 4 and 6. They were filled with numerous pottery material. After preparation of the subsoil in trench 4, small depressions were identified. One of them contained a depot of fragments from bronze bracelets which were obviously intended for remelting. In trench 5, artificial cuts in the rock were detected. It made the S wall of the settlement feature. The basic volume of movable finds is represented by hand-made pottery. Atypical undecorated fragments from vessel bodies prevail (Fig. 36). Exemplars made of loam-sand material of poorer quality with admixture of miniature stones occur most frequently. As for shapes, the pottery follows from older domestic traditions and it is a noteworthy collection of the Pre-Púchov horizon. As far as utility artifacts are concerned, we obtained a small collection of biconical spindle whorls (179 exemplars). Only a small number of iron artifacts comes from the trenches (23 exemplars). They contained mostly slag from smitheries. As for tools, there are mainly fragments of knives. Other tools include various tips, burins or chisels. Presence of nails is interesting. Iron jewels are represented mainly by pins with slightly torded bodies and spiral-shaped heads. Trench 3 contained a fragment of an iron fibula of La Tène construction in the cultural layer. An interesting collection was provided by trench 4 during preparation of subsoil in one of its indistinct depressions – 22 fragments of bronze bracelets and a bronze band with a pin, probably from an arm ornament (Fig. 37). Removed soil from the same trench contained a fragment of a bronze piriform pendant and a small cluster of bronze. The most recent artifacts discovered at the site include an iron fibula found by a detector on the top of the rock southwest of the terraces. Based on the finds, we classify the settlement at the site to stages HaD–LTB.

VÝSKUMY POČAS REKONŠTRUKCIE PLYNOVODOV V KOŠICIACH[27]

Lucia Luštíková

Košice (okr. Košice), intravilán, Poštová, Baštová, Mäsiarska, Tajovského, Alžbetina, Timonova, Mojmírova, Grešákova, Murgašova, Čajkovského, Krmanova, Drevný trh a Rooseweltova ulica, záchranný výskum, fortifikácia mesta, mestská zástavba, stredovek, novovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

V priebehu posledných dvoch rokov boli v MPR Košice realizované dva záchranné archeologické výskumy počas rozsiahlej rekonštrukcie plynovodov.

V jesenných mesiacoch minulého roka sa začal rozsiahlejší archeologický výskum v západnej, a južnej časti MPR Košice. V prvej etape stavby boli realizované výkopy na Baštovej, Poštovej a Mäsiarskej ulici. Výkopové práce boli prerušené v zimných mesiacoch a stavba pokračovala až v marci tohto roku postupne na uliciach Tajovského, Timonovej, Mojmírovej, Grešákovej, Murgašovej, Alžbetinej, Čajkovského, Krmanovej, Rooseweltovej a Drevnom trhu. Výskum bol ukončený na jeseň. Výkopy boli situované v miestach priebehu asanovanej fortifikácie stredovekého mesta a zástavby z 19. stor. Počas výkopových prác boli postupne zdokumentované archeologické situácie, prevažne murivá, nárast terénu alebo dlažby ulíc. Na Mäsiarskej ulici v úseku od Bačíkovej ulice po Zbrojničnú ulicu bolo zdokumentované zo severu na juh čelné, kamenné murivo tehlového bastiónu, vnútorné murivo bastiónu a korvínovská hradba. V napojení na Zbrojničnú ulicu boli zdokumentované dve kamenné murivá ktoré pravdepodobne súvisia s opevnením alebo so zástavbou územia. Na Baštovej ulici boli

[27] Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 2/0056/22.

zdokumentované neznáme kamenné murivá v severnej a južnej časti ulice a kamenná kanalizácia. Na Poštovej ulici bolo zachytené murivo parkánovej hradby, vnútorné členenie tupého bastiónu a tehlová kanalizácia. Výskum pokračoval na Tajovského ulici, kde bola v severnej časti pri Alžbetinej ulici zachytená časť opevnenia, priebeh kontraeskarpy a pravdepodobne fragment kamenno tehlovej novovekej kanalizácie. Na Mojmírovej ulici 6 to bola kamenná novoveká kanalizácia. Na Murgašovej ulici bol zachytený obvodový múr pozemku konzervatória, pred vstupom do areálu vojenskej nemocnice boli zdokumentované asanované stavby a oplotenie pôvodnej vojenskej nemocnice. Na Grešákovej ulici 1, obvodové základové murivo meštianskeho domu (stavby z 19. stor.). Na rozhraní Mojmírovej a Timonovej ulice bolo kamenné murivo bez interpretácie. Na Alžbetinej ulici v križovatke s Tajovského bolo výkopom obnažené nárožie kamenno tehlového mosta Jozefskej brány. Výskum pokračoval v juhovýchodnej časti mesta na Čajkovského ulici, kde bol zdokumentovaný priebeh najstaršej vnútornej hradby a jej zosilnenie, parkánová hradba, korvínovská hradba a neidentifikované murivo. Na Krmanovej ulici a Drevnom trhu bola zdokumentovaná na viacerých miestach sústava podzemnej prevažne kamennej alebo kamenno, tehlovej kanalizácie datovanej do novoveku. Okrem toho boli na Poštovej, Timonovej, Mojmírovej a Krmanovej ulici zdokumentované okruhliakove dlažby. Súbežne s výskumom na menovaných uliciach bol realizovaný aj menší záchranný archeologický výskum na Poštovej ulici, na jej južnom okraji. V západnej časti ulice od Mäsiarskej po Moyzesovu bola realizovaná rekonštrukcia plynovodu. Ryha pre plynové potrubie bola orientovaná zo západu na východ. Výskumom bolo postupne odhalených 13 archeologických situácií (zahĺbené objekty a architektúry). Zdokumentované situácie 1–6 a 12 sú pozostatky mestskej fortifikácie, situácie 7–11 sú zástavbou zrušenej parcely a situácia 13 je zástavbou po asanácii opevnenia. V západnej časti ulice od križovatky s Baštovou a Hradbovou ulicou po Moyzesovu ulicu boli zdokumentované fázy opevnenia. Od východu na západ je to najstaršia vnútorná hradba a jej zosilnenie zo strany mesta, červená veža, parkánová hradba, kontraeskarpa, korvínovská hradba, vnútorné členenie tupého bastiónu a čelo tupého bastiónu. Na západnom konci v prípojke pre Poštovú 17 bolo zdokumentované základové murivo meštianskeho domu z 19. stor. Vo východnej časti skúmaného úseku ulice boli výkopom porušené objekty súvisiace so zástavbou pôvodnej stredovekej, v novoveku asanovanej parcely. Zo západu na východ je to parcelačný múr, odpadová jama, kamenný zaklenutý objekt, múr a zahĺbený objekt – pravdepodobne stavba datovaná do 16. stor.

Archeologický výskum počas rekonštrukcie plynovodov v MPR Košice umožnil zdokumentovať na viacerých úsekoch časti fortifikácie mesta ako aj zástavbu po jej asanácii a tak doplniť informácie o ich priebehu a stave zachovania.

EXCAVATIONS DURING RECONSTRUCTION OF GAS PIPELINES IN KOŠICE. Košice (Košice district), urban area, sites of Poštová, Baštová, Mäsiarska, Tajovského, Alžbetina, Timonova, Mojmírova, Grešákova, Murgašova, Čajkovského, Krmanova, Drevný trh and Rooseveltova ulica street, rescue excavation, fortification of the town, urban architecture, Middle Ages, Postmedieval period. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. In 2016 and 2017, two rescue excavations were carried out in the TMR (Town Monument Reserve) of Košice during reconstruction of gas pipelines. The more extensive excavation started i autumn 2016 and continued during 2017. Works were carried out in the streets of Baštová, Poštová and Mäsiarska. In 2017, the construction continued in the streets of Tajovského, Timonova, Mojmírova, Grešákova, Murgašova, Alžbetina, Čajkovského, Krmanova, Rooseveltova and Drevný trh. Trenches were situated along the course of demolished fortification of the medieval town and architecture from the 19th century. The excavation documented fragments of masonries at Poštová, Mäsiarska, Čajkovského, Alžbetina and Tajovského streets. Fragments of Postmedieval architecture after demolition of the fortification were documented in the streets of Grešákova and Murgašova. Fragments of postmedieval stone and stone-brick sewerage were documented in the streets of Baštová, Poštová, Tajovského, Mojmírova, Krmanova and Drevný trh. Pebble stone pavement was cleaned in Poštová, Timonova, Mojmírova and Krmanova streets. In 2017, the smaller excavation was executed on the reconstruction of the pipeline in Poštová ulica street, on its southern end. In the section from Hradbová to Moyzesova streets, the ditch for the gas pipeline uncovered the oldest defensive wall, outer ward, counterscarp, Corvinian defensive wall, interior layout of the bastion and face of a blunt bastion. At the western end, the foundation masonry of a demolished house was found. Architecture of a medieval plot was documented in the section of Poštová ulica street between Hradbová and Mäsiarska streets.

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM V RIMAVSKEJ SOBOTE[28]

Lucia Luštíková

Rimavská Sobota (okr. Rimavská Sobota), intravilán, Daxnerova ulica, pohrebisko – doba bronzová (pilinská/kyjatická kultúra), ojedinelé črepy – stredovek, studňa – novovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v.v.i., Nitra.

Záchranný archeologický výskum bol realizovaný v dvorovej časti meštianskeho domu z 19. stor. Žiarové urnové hroby boli objavené počas sondáže na ploche pre prístavbu v jej východnej a južnej časti. Objavených a preskúmaných bolo 53 očíslovaných hrobov. Hroby boli jedno urnové alebo zoskupenia viacerých urien (hrob 7 – štyri nádoby, hrob 11 – päť nádob, hrob 14 – dve nádoby, hrob 33 – dve nádoby, hrob 34 – dve nádoby a hrob 40 – dve nádoby). Väčšina urien mala porušené, prípadne chýbajúce celé ústie alebo hrdlo. V niekoľkých prípadoch chýbala polovica nádoby. Viacero urien sa zachovalo aj s prekrytím ústia miskou, alebo dnom hrnca (napr. hrob 11E, hrob 13, hrob 33B). Prekrytý kameňom bol hrob 7D. Obloženie kameňmi bolo okolo hrobu 36 a 40. Hrob 37 bol obložený kameňmi a urna bola prekrytá kamennou platňou, na ktorej bola hore dnom položená miska. Obsah urien tvoria kosti a ojedinelé fragmenty bronzových ozdôb. Zachovali sa zlomky ihlíc, náramkov, záušníc a závesok. Pohrebisko je datované do doby bronzovej a patrí prevažne do okruhu pilinskej, prípadne kyjatickej kultúry. Z plochy výskumu pochádza aj niekoľko črepov tenkostennej bielej keramiky zdobenej hnedým maľovaním alebo zelenou glazúrou datovanej do stredoveku. V západnej časti skúmanej plochy bola zdokumentovaná kamenná studňa datovaná do novoveku.

RESCUE EXCAVATION IN RIMAVSKÁ SOBOTA. Rimavská Sobota (Rimavská Sobota district), urban area, Daxnerova ulica street, burial ground – Bronze Age (Piliny/Kyjatice cultures), rare sherds – Middle Ages, a well – Postmedieval period. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. In the course of the rescue excavation in Daxnerova ulica 36 street, a cremation burial ground of the Piliny and Kyjatice cultures was investigated. Bodies were buried in urns. In some cases, burials were tiled or covered with stones and bowls; pot bottoms used as lids were also discovered. Urns contained burned bones and fragments of bronze ornaments. Several sherds of thin-walled white pottery dated to the Middle Ages also come from the excavated area. In the western part of the investigated area, a stone well from the Postmedieval period was documented.

VÝSLEDKY VÝSKUMU V INTRAVILÁNE DOLNÝCH LEFANTOVIEC[29]

Róbert Malček

Dolné Lefantovce (okr. Nitra), intravilán, záchranný/zisťovací výskum, sídlisko, pravek, novovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Archeologický výskum sa uskutočnil v intraviláne obce na parcelách č. KN 65/1 a 65/2. Presondoval sa jej severný okraj na úseku dlhom asi 40 m, a to štyrmi rezmi položenými v odstupoch na jednu líniu paralelne s pozdĺžnou osou pozemku (sonda 1: 6,8 × 1,2 m; sonda 2: 4,2 × 1,2 m; sonda 3: 3,6 × 1,2 m; sonda 4: 4 × 1,2 m). V reze 1 a 2 sa v hĺbke asi 60 cm pod recentným povrchom, a to pod hnedozemným pôdnym horizontom identifikovalo päť sídliskových objektov (rez 1 – výkopy 1 a 2, rez 2 – výkopy 3 až 5) zahĺbených do podložia, išlo o plytké sídliskové jamy obvyklého typu. Jamy síce zväčša neboli preskúmané celé, ale s výnimkou SJ5 sa odkryla a zdokumentovala ich relevantná časť. V reze 3 a 4 sa archeologické situácie nezistili.

Všetky spomenuté jamy mali viac-menej jednotný zásyp, ktorý tvorila piesčitá tmavohnedá až tmavosivá hlina. Boli chudobné na nálezy, gros nálezového materiálu predstavovali miniatúrne črepy. Napriek tomu možno uviesť, že z výkopu 1, a taktiež 3 pochádza novoveký materiál – jeden črep z výkopu 1 snáď možno datovať už do 18. stor., avšak prevažuje pravdepodobne materiál mladší. Dva miniatúrne fragmenty z výkopu 2 charakterom keramického cesta skôr odkazujú na staršie horizonty osídlenia obecného intravilánu, totiž na praveké, resp. ranodejinné alebo stredoveké. Všetky spomenuté črepy však patria do naj-

[28] Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 2/0056/22.

[29] Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-18-0276. Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 2/0062/21.

menšej veľkostnej kategórie, preto ich datovanie zostane sporné. Vzhľadom na počet nálezov a stupeň ich fragmentácie pôjde pravdepodobne o intrúzie pochádzajúce možno až z terciárneho odpadu.

Prvou etapou výskumu na dotknutej parcele sa teda zdokumentovali sídliskové jamy, ktorých vznik a existencia pravdepodobne súvisí s prevádzkou dedinskej usadlosti, rozloženej na pozemku, v ktorého dvorovej časti výskum prebehol. Vzhľadom na uvedený nálezový materiál zo SJ2 však nemožno úplne vylúčiť, že v areáli dvora sa nachádzajú aj zvyšky staršieho (pravekého či stredovekého) osídlenia. Pozemok každopádne po tejto etape výskumu nemožno považovať za dostatočne preskúmaný.

RESULTS OF THE EXCAVATION IN THE URBAN AREA OF DOLNÉ LEFANTOVCE. Lefantovce-Dolné Lefantovce (Nitra district), urban area, rescue/evaluation excavation, settlement, prehistory, Postmedieval period. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. The excavation was carried out in the urban area of the village on plots no. KN 65/1 and 65/2. Its northern periphery along 40 m was tested by three sections located at intervals in one line parallel with the longitudinal axis of the plot (trench 1: 6.8 × 1.2 m; trench 2: 4.2 × 1.2 m; trench 3: 3.6 × 1.2 m; trench 4: 4 × 1.2 m). The excavation documented settlement pits whose creation and existence is probably associated with operation of a homestead on the plot with the yard where the excavation was carried out. With regard to the finds from SU2, we cannot deny that the yard area contained remains of older (prehistoric or medieval settlement. The plot cannot be considered completely investigated after this stage of excavation.

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM V AREÁLI KAŠTIEĽA V JELŠAVE[30]

Róbert Malček

J e l š a v a (okr. Revúca), intravilán, záchranný/zisťovací výskum, kaštieľ, raný novovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

V priebehu výskumu sa postupne otvorilo osem sond, ktorými sa skúmal priestor prejazdu v severovýchodnom trakte (sondy 1 a 2), zadný dvor (sondy 3 a 4), nádvorie (sondy 5 a 6) a západná bašta (sonda 8). Zistilo sa nasledovné:

Sonda 1

Skúmala juhozápadnú štvrtinu prejazdu severovýchodného traktu. Overovala priebeh odvodňovacieho kanála zisteného v priľahlom dvore v minulej sezóne a situáciu pod portálom klasicistnej prestavby prejazdu; mala rozmery 4 × 2,5 m, dlhšiu os orientovanú v smere SV – JZ. Zistila sa tu nasledujúca stratigrafická sekvencia: povrch tvorila uloženina 1, ktorá ležala na vrstve 2, táto prekrývala oba tu zachytené stavebné objekty (kanál 5 a základ 6) a vrstvu 4, pri tejto vrstve nie je vylúčené, že išlo o podložie – do tejto vrstvy boli založené oba stavebné objekty. Medzi vrstvy 2 a 4 sa pri kanáli ešte vsúvala vrstvička 3. Okrem toho sa v nároží kaplnky a prejazdu odkryla betónová zberná nádrž (SJ7). Uvedené sídliskové jednotky možno v stručnosti charakterizovať nasledovne:

Vrstva 1 – 5–10 cm hrubá sypká prachovitá zmes bielej maltoviny a hliny; recentný povrch.

Vrstva 2 – 30–60 cm hrubá mäkká uľahlá zemina stredne až tmavosivohnedej farby.

Vrstva 3 – asi 20 cm hrubá vrstva bielosivej maltovej mrviny mala trojuholníkový prierez, vsúvala sa medzi vrstvy 2 a 4 pri kanáli 5.

Vrstva 4 – kompaktná tvrdá zemina prachovitej konzistencie, stredne sivohnedá; práve kompaktnosť ju odlišovala od vrstvy 2, na pohľad boli obe vrstvy takmer identické. Hrúbka vrstvy sa nezistila.

Odvodňovací kanál 5 – 20 cm široký a hlboký žľab, ktorého steny tvorili buď pritesané kamenné bloky, alebo betón, prekrývali ho tehly preliate betónom, v miestach zalomenia k nádrži 7 aj ploché skaly. Dno bolo zahĺbené do vrstvy 4, prekrývala ho vrstva 2, ústil do zmienenej nádrže 7 pri západnom nároží kaplnky.

Murivo 6 – 60 cm hrubý tehlový základ, tehly kladené do väzákovej väzby. Objekt bol asi o 10 cm predsadený pred juhovýchodnú stenu prejazdu a stálo na ňom ostenie klasicistného prejazdu, pod ostením sa pravouhlo lomil k barokovej kaplnke, t. j. tvoril tu základ tejto mladšej (kamennej) dostavby. Založený bol do vrstvy 4 a prekrývala ho vrstva 2.

Nádrž 7 – betónová vanička o rozmeroch 180 × 120 cm, hlboká 80 cm, v kontakte západného nárožia kaplnky a prejazdu.

[30] Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-18-0276. Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 2/0062/21.

Sonda 2

Skúmala severovýchodnú štvrtinu prejazdu severovýchodného traktu. Taktiež overovala priebeh odvodňovacieho kanála zisteného v priľahlom dvore v sezóne 2016 a situáciu pri severovýchodnom portáli klasicistnej prestavby prejazdu; mala rozmery 2,8 × 2,2 m, dlhšiu os orientovanú v smere SZ – JV. Zistila sa tu nasledujúca stratigrafická sekvencia: aj tu povrch tvorila vrstva 1. Táto prekrývala vrstvy 8 a 9, tieto vrstvy susedili, vrstva 8 priliehala k stene prejazdu a prekrývala jeho základy i pod nimi nájdený múr 10, vrstva 9 mohla tvoriť zásyp výkopu zahĺbeného do vrstvy 8 a prekrývala už vyššie popísaný kanál 5 – situáciu sa však nepodarilo úplne objasniť, obe vrstvy mali obdobnú štruktúru a v zlých svetelných podmienkach bolo zvrstvenie nečitateľné. V sonde sa nepodarilo ani identifikovať pendant vrstvy 4 (predpokladané podložie) – možno sme ho však iba neodlíšili od násypu 8. Zmienený tehlový múr 10 sa podsúval pod kamenný základ steny klasicistnej dostavby prejazdu, bol založený do vrstvy 8, ktorá ho však aj prekrývala. Uvedené sídliskové jednotky možno v stručnosti charakterizovať nasledovne:

Vrstva 1 – pozri vyššie. Kanál 5 – pozri vyššie. Vrstva 8 – vcelku mäkká, ale uľahlá zílovatelá prachovitá hlina tmavohnedej farby nažltlého tónu; zistená hrúbka 80 cm, možno ju však v spodnej časti tvorilo neodlíšené podložie (vrstva 4), 60–80 cm od steny prejazdu je pravdepodobne prerážal výkop zaplnený vrstvou 9. Vrstva 9 – stredne uľahlá až sypká zmes prachovitej hliny a drobných zrniek štrku, občas sa vyskytli aj väčšie úlomky skál či tehál; tmavohnedá, zistená hrúbka 80 cm (zostala nedokopaná), snáď išlo o zásyp výkopu(?).

Múr 10 – tehlový, hrubý asi 60 cm, podsúval sa pod predzáklad bočnej steny prejazdu, pred ktorú bol predsadený asi 50 cm; nebol s ňou úplne rovnobežný, naopak sa k nej pod malým uhlom prikláňal. V odkrytej časti bol ukončený asi 120 cm od vonkajšej steny prejazdu rovným čelom. Založený bol do vrstvy 8, neodkryl sa až po základovú spáru. Tehly mal kladené do krížovej väzby.

Sonda 3

Celú plochu sondy zaberal recentný objekt 11, totiž betónová nádrž o rozmeroch 500 × 150 cm, hlboká 60 cm, ktorá zvonka priliehala k severozápadnej stene severozápadného traktu kaštieľa.

Sonda 4

Pôvodne malo ísť o sondu menších rozmerov, ktorou sa malo preskúmať miesto plánovanej retenčnej nádrže pred severozápadným priečelím západnej bašty na zadnom dvore. Napokon sa sondou, ktorá pozostávala zo štyroch rezov, zmapovala situácia na ploche asi 1750 × 1100 cm avšak len na úroveň zachytenia SJ13 (základov) a SJ12 (žabicovej dlažby), ktorej povrch sa z väčšej časti začistil. Skúmaná plocha mala dlhšiu os orientovanú v smere JZ – SV. Povrch priestoru tu tvoril asi 10 cm hrubý drn (neevidovaný), pod ním sa nachádzala zmienená dlažba, ktorá podľa našich zistení nepokrývala celý dvor, ale len pás o šírke asi 5 m súhlasnej orientácie ako dvor, objekt tak neprisadal ani k stenám kaštieľa, ani k budove, ktorej základy sme odkryli severozápadne od neho (aj od západnej bašty, aj od zmienenej stavby ho oddeľovala asi 0,5 až 1 m široká medzera). Dlažba bola položená do vrstvy 14, na severovýchodnom okraji ju lemovala vrstva maltovej mrviny 16, inde sa v rezoch odkryla vrstva hliny 17, resp. 18. Kontrolným rezom medzi dlažbou 12 a základom 13 sa napokon zistilo, že pôdny pokryv dvora je tenký asi 20 cm a múr 13 bol tak založený do podložia (vrstva 15). Uvedené sídliskové jednotky možno v stručnosti charakterizovať nasledovne (podrobnejší popis viď nálezové listy):

Objekt 12 – žabicová dlažba časti zadného nádvoria mala pravdepodobne kosodĺžnikový pôdorys o rozmeroch 16 × 5 m, dlhšiu os orientovanú SV – JZ smerom, tvorili ju až 25 cm veľké okruhliaky; skláňala sa na juhozápad (teda sledovala sklon svahu), odvodňoval ju asi 60–70 cm široký a plytký žľab taktiež vyskladaný z okruhliakov, ktorý viedol pozdĺžnou osou objektu, k nemu približne od severného rohu bašty šikmo viedol bočný asi 20–30 cm široký rigol, taktiež vyskladaný zo žabíc. Odkrytý juhovýchodný okraj mala sčasti porušený (druhotne odkrojený?).

Objekt 13 – exteriérové (SJ13 a c) a interiérové (SJ13b) základy najskôr hospodárskej stavby, zachytili sa v rezoch 4_1 a 4_4. Zdá sa, že budova mala pozdĺžnu os orientovanú v smere JZ – SV (túto orientáciu určuje murivo 13a a 13c, ktoré asi predstavujú základ exteriérovej steny), jej rozmery sa však nezistili (je vcelku možné, že zaberala parcelu d 8 vydelenú z dvora kaštieľa). Kváziriadkové kamenné lomové murivo 70 cm hrúbky bolo podľa kontrolného rezu založené plytko (asi 60 cm), a to do podložia.

Vrstva 14, 17 a 18 – rôzne varianty hlinitého pôdneho pokrovu tmavohnedej farby rôzneho odtieňa zisteného v jednotlivých rezoch. Hlina bola piesčitá, nekompaktná, hrudkovitá, obsahovala kamenité či štrkovité frakcie. Podľa zistení v kontrolnom reze mala hrúbku len asi 15–20 cm. Bola do nej založená dlažba 12. Vrstva 15 – podložie skúmanej plochy. Išlo o kompaktnú ílovitú okrovohnedú hlinu, do ktorej bol založený múr 13. Vrstva 16 – zistila sa len v severovýchodnom závere rezu 4_3, tvoril ju asi 2 m široký pás svetlosivej maltovej mrviny pri severovýchodnom okraji dlažby (vlastné lôžko objektu?).

Sonda 5 a 6

Úzke kontrolné rezy vo východnom nároží vnútorného nádvoria kaštieľa (2 × 0,5 m; orientácia JZ – SV) prerezali len povrchové recentné štrkové násypové vrstvy (SJ19, 21, 23), od nich sa odlišovala tenká vrstva antuky v hĺbke 10 cm (SJ20). V reze 5 sa už v hĺbke 20 cm odkryla stavebná úprava, totiž maltový poter s vyhladeným povrchom; objekt by azda bolo možné popísať ako zvyšky betónového chodníka (SJ22), ale v reze 6 sa však v tejto hĺbke prerezala len tenká vrstva maltovej mrviny, k tomu sa v tomto reze v 40 cm hĺbke odkryl povrch žabicovej dlažby (pendant objektu 12 na zadnom dvore). Bez plošného odkryvu situáciu predbežne nemožno interpretovať.

Sonda 7

Touto „sondou" sa začistili profily staršieho výkopu v nároží juhovýchodnej steny kaplnky a severovýchodného traktu kaštieľa; mala rozmery 200 × 180 × 100 cm, dlhšiu os orientovanú v smere SZ – JV. Na dne sondy sa identifikoval obrys výkopu (SJ28), do ktorého zrejme ústila keramická rúra vyvedená z budovy. Zásyp výkopu a nadložie prakticky v celej hrúbke tvorila vrstva 26, len pri stene kaplnky prekrytá vrstvou 25. Uvedené sídliskové jednotky možno v stručnosti charakterizovať nasledovne (podrobnejší popis viď nálezové listy):

Vrstva 25 – svetlohnedá uľahlá piesčitá udupaná hlina hrúbky asi 10 cm; zachovala sa len vo fragmente pri juhovýchodnej stene kaplnky. Vrstva 26 – veľmi sypká zmes piesčito-hlinito-suťovitého materiálu hrubá 80 cm, tmavo sivohnedej farby.

Sonda 8

Skúmala južnú miestnosť západnej bašty. Vzhľadom na výskyt neznámeho muriva (SJ30) sa znížili asi o 50 cm 2/3 juhovýchodnej časti miestnosti (kvôli statike sa však nekopalo v rohoch), čiže priestor veľký 570 × 300 cm, približne v strede sa kopalo až 100 cm pod súčasný povrch. V sonde sa hneď pod povrchovou vrstvou (SJ37) odkryl základ 30, ktorý siahal od severovýchodnej k juhozápadnej stene miestnosti, orientáciou rešpektoval jej pozdĺžnu os; k nemu od juhovýchodnej steny šikmo viedol kanál 29, ktorého žľab pretínal korunu múru 30. Podľa zistení v kontrolnom reze v strede miestnosti múr prerezal súvrstvie 31 až 36, v južnom rohu miestnosti sa však pod povrchom vyskytovala vrstva sutiny 38. Uvedené sídliskové jednotky možno v stručnosti charakterizovať nasledovne:

Kanál 29 – nachádzal sa hneď pod povrchovou vrstvou (SJ37), zachytil sa v dĺžke 170 cm, široký bol 160 cm, viedol od múru 30 pod juhovýchodnú stenu miestnosti. Steny objektu tvorili hrubé kamenné bloky či kvádre doplnené tehlami, žľab, široký 70 cm, zastrešovali veľké kamenné platne. Objekt stál na vrstve 33 a zahĺbený bol do vrstiev 31, 32, a 38, žľab prerážal aj korunu muriva 30, ktorého nadzemná časť už musela byť v čase výstavby objektu pravdepodobne zrúcaná.

Objekt 30 – základ a spodný riadok nadzemnej časti exteriérového múru dlhého 370 a hrubého 80 cm, odkrytého do hĺbky 180 cm od koruny (neodkryl sa až po základovú spáru). Tvorilo ho jadrové lomové murivo, hrubo lícované, zo severozápadnej strany mal vytvorený asi 10 cm široký predzáklad. Viazal sa na severovýchodnú stenu bašty, naopak od juhovýchodnej steny ho oddeľovala cezúra. Súvrstvie 31 až 36 buď pretínal, alebo boli tieto vrstvy k nemu prisypané dodatočne (to musí osvetliť ďalší výskum).

Vrstva 31 – prvá vrstva pod recentným povrchom (SJ37), hrubá asi 10 cm, vodorovne uložená. Nedosadala až k lícu múru 30. Tvoril ju zlatookrový plastický íl na povrchu zmiešaný s vápnom. Vrstva 32 – druhá vrstva stratigrafickej sekvencie v strede miestnosti, hrubá 10 až 60 cm (vypĺňala aj plytký výkop pri líci muriva 30, ktorý presekol spodnejšiu vrstvu 33), taktiež viac-menej vodorovne uložená. Išlo o uľahlú hrudkovitú lepivú zeminu tmavohnedej farby, premiešanú s drobným štrkom či úlomkami sute. Vrstva 33 – tretia vrstva popisovanej stratigrafickej sekvencie hrubá asi 10 cm; skláňala sa pod malým uhlom k múru 30. Mala obdobnú štruktúru a sfarbenie ako vrstva 31, avšak bez prímesi vápna.

Pôvodne sa považovala za povrch podložia, do ktorého bol prerazený výkop vyplnený vrstvou 36, Avšak počas výskumu sa ukázalo, že aj steny domnelého výkopu tvoria (predbežne neevidované) horizonty antropogénneho pôvodu, takže aj vrstva 33 má pôvod umelý. Situácia si vyžaduje doskúmanie.

Vrstva 34 a 35 – sendvičové súvrstvie (34a – 35 – 34b) hrúbky asi 40 cm sklonené od juhovýchodnej steny miestnosti k múru č. 30, pri obvodovej stene malo vodorovne zrezaný povrch, vrstvu 34a pri líci múru č. 30 narušal vyššie zmienený plytký výkop. Vrstvu 34 tvorila tmavosivohnedá drobnozrnná zemina premiešaná s drobným štrkom a rozptýlenou maltovinou, asi 4 cm hrubú vrstvu č. 35, vloženú medzi horizonty 34a a b, tvorila stredne sivá sypká maltovina. Vrstva 36 – predbežne najspodnejšie zistená vrstva stratigrafickej sekvencie v strede miestnosti (ktorá sa však neprekopala po podložie), prerezaná do hĺbky 80 cm; ležala pod vrstvou 34, mala skosený povrch, ktorý klesal od juhovýchodnej steny miestnosti k múru 30 (ten vrstvu prerážal), pôvodne sme ju považovali za zásyp výkopu, jej charakter však bude musieť zistiť ďalší výskum (viď vyššie). Tvorila ju uľahlá lepivá hrudkovitá ílovitá hlina tmavosivohnedej farby, premiešaná s početnými antropogénnymi intrúziami (o. i. sa v nej *in situ* našli takmer úplne zachované nádoby – obr. 38). Na dne sondy sa v nej odkryli zuhoľnatené zvyšky driev pochádzajúce snáď z nejakej drevenej konštrukcie(?). Vrstva 37 – zdokumentovala sa len v južnom rohu miestnosti, inde bola odstránená pred dokumentáciou, šlo však o recentný povrch celej miestnosti. Tvorila ju svetlohnedá udupaná piesčito-štrkovitá hlina hrubá asi 10 cm. Vrstva 38 – tretia zložka stratigrafickej sekvencie v južnom rohu miestnosti (ležala pod vrstvou sivobielej maltoviny obdobnej vrstve 35). Tvorila ju sypká sutina.

Záverom možno zhrnúť, že v sezóne sa ôsmimi sondami odkrylo viacero nálezových situácií, ktoré dokladajú vývoj pamiatkového objektu. V sonde 1 a 2 sa okrem odvodňovacieho kanálu známeho už od sezóny 2016, ktorý možno s najväčšou pravdepodobnosťou datovať do prvej polovice 20. stor., odkryli dva fragmenty tehlových murív (SJ6 a 10), ktoré sa podsúvali pod obvodovú stenu klasicistnej prestavby prejazdu. Predbežne, bez ďalšieho výskumu, nemožno určiť, či ide o zvyšky jedného stavebného objektu alebo o dva samostatné múry, taktiež nemožno určiť charakter stavby, ku ktorej odkryté murivá patrili, zo superpozície s klasicistnou prestavbou však zjavne vyplýva ich staršie datovanie: najpravdepodobnejšie súvisia s barokovou kaplnkou, na ktorú sa ponášajú tehlovou štruktúrou a ku ktorej sa napokon základ 6 aj lomil.

V sonde 4 na zadnom dvore sa hneď pod povrchovou vrstvou začistilo torzo žabicovej dlažby (SJ12), ktorá pokrývala len časť plochy, pravdepodobne manipulačný priestor medzi kaštieľom a hospodárskou budovou (SJ13), ktorej základy sme zachytili vedľa zmienenej dlažby a ktorá asi stála pri severozápadnom okraji dvora na parcele č. domu 8. Vjazd na dlažbu bol z cesty na Lubeník a v ohradení pozemku sa tu pravdepodobne nachádzala brána.

V sondách 5 a 6 na nádvorí sa taktiež začistil povrch žabicovej dlažby (SJ24), ktorá mala obdobný charakter ako vyššie zmienený objekt. Datovať tieto nálezové situácie z nálezových okolností predbežne nemožno, avšak vzhľadom na to, že obdobné stavebné úpravy sa podľa skúseností vedúceho výskumu a historickej dokumentácie v iných lokalitách (Kremnica) realizovali koncom 19. stor., a napokon aj vzhľadom na ich položenie plytko pod recentný povrch, ich datovanie bude najskôr totožné.

V sonde 7 sa zdokumentovala situácia značne narušená recentným výkopom (trativodom?).

Ohľadom stavebného vývoja kaštieľa najcennejšiu informáciu priniesla situácia v sonde 8 v južnej miestnosti západnej bašty, kde sa okrem odvodňovacieho kanála (SJ29) najmä odkryl základ zjavne exteriérového múru (SJ30). K múru sa vzťahovali násypové vrstvy obsahujúcimi zachované nádoby zo 17. stor., dôležitý je však najmä jeho vzťah k obvodovým múrom miestnosti – bol previazaný s jej severozápadnou stenou, ktorá náleží do trtej stavebnej etapy kaštieľa (renesancia, 30.–40. roky 17. stor.), naopak s protiľahlou juhozápadnou stenou, datovanou do klasicistnej siedmej etapy (začiatok 19. stor.) sa neviazal. Odkryté murivo možno preto aj vzhľadom na dispozíciu protiľahlej severnej bašty interpretovať ako základy pôvodnej juhovýchodnej obvodovej steny západnej bašty.

RESCUE EXCAVATION IN THE AREA OF THE MANOR IN JELŠAVA. Jelšava (Revúca district), urban area, rescue/evaluation excavation, manor, Early Postmedieval period. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. In the season, eight trenches were opened to investigate the passage in the northeastern tract (trenches 1 and 2), the backyard (trenches 3 and 4), courtyard (trenches 5 and 6) and the western bastion (trench 8). Besides the draining channel known since season 2016, which can be most probably dated to the first half of the 20th century, two fragments of brick masonry (SU6 and SU10) placed below the external wall of the classicist reconstruction of the passage were uncovered in trenches 1 and 2. It cannot be identified whether these are remains of a single construction feature or two separate walls and

we cannot define the character of the structure to which the uncovered masonries belong. Nevertheless, their older dating clearly follows from their superposition with the classicist reconstruction. They are most probably associated with the Baroque chapel which they resemble with their brick structure and to which foundation 6 finally bent.

In trench 4 in the backyard, just below the surface layer, torso of flat pebble paving (SU12) covering only part of the area – probably the manipulation space between the manor and utility building (SU13) – was uncovered. The utility building was standing near the northwestern edge of the yard on plot 8. The pavement was entered from the road to Lubeník and a gate was probably located in the fence around the plot.

In trenches 5 and 6, flat pebble pavement (SU14) was also found. Its character was similar to the above mentioned feature. These find contexts cannot be dated now, however, with regard to the fact that similar constructional modifications were – according to experience of the excavation leader and historical documents – done at other sites (Kremnica) in the end of the 19th century and also with regard to their location shallowly below the recent surface, their dating will be identical.

A situation considerably disturbed by a recent ditch (a catch drain?) was documented in trench 7.

In terms of constructional development of the manor, the most precious information was brought by the situation in trench 8 in the southern room of the western bastion, where – apart from the draining channel (SU29) – foundations of an obviously external wall (SU30) were uncovered. Layers of fill containing preserved vessles from the 17th century were associated with the wall. Nevertheless, its association with the room wall is particularly important – it was attached to the room's northwestern wall belonging to the third constructional stage at the manor (Renaissance, 1630s–1640s). On the other hand, it was not attached to the opposing southwestern wall dated to the classicist stage 7 (beginnig of the 19th century). Therefore, the uncovered masonry can be – with regard to the arrangement of the opposing northern bastion – interpreted as foundations of the original southeastern circumferential wall of the western bastion.

VÝSKUM MEŠTIANSKEHO DOMU V KRUPINE[31]

Róbert Malček

Krupina (okr. Krupina), intravilán, záchranný/zisťovací výskum, meštiansky dom, vrcholný stredovek, novovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Archeologický výskum sa realizoval na parcele č. KN 121/1 a 121/6. V dvorovej časti pozemku sa otvorili dve sondy. Sonda 1 (s rozmermi 2,2 × 1 m, orientovaná v smere SZS – JVJ) bola situovaná približne na priečnu os stavbou zasiahnutého areálu a sonda 2, položená na pozdĺžnu os (orientácia ZJZ – VSV), s rozmermi 1,7 × 0,7 m. Rezy sa hĺbili ručne pod dohľadom vedúceho výskumu.

V sonde 1 sa do hĺbky asi 40 cm pod recentnou štrkovou vrstvou prerezal hlinitý pôdny horizont SJ2, navrstvený pravdepodobne niekedy v priebehu 19. a 20, stor.; pod nimi v hĺbke cca 40–50 cm ležala vrstva prepálenej hliny (SJ3); tento snáď požiarový horizont možno datovať najskôr opäť do novoveku, presnejšie určenie na základe výsledkov výskumu stanoviť nemožno: novoveké črepy sa totiž našli aj v spodnejšej vrstve tmavosivej sypkej, mäkkej hliny, ktorú snáď možno definovať ako „vlastný sídliskový horizont" skúmaného priestoru (SJ4); jeho povrch sa zachytil v hĺbke asi 60 cm (teda v nivelete približne 265,5 m n. m.), hrubý bol asi 20 cm a spočíval na vrstve drobného potočného štrku (SJ5), ktorá ležala na vrstve tmavokrového ílu či ílovitej hliny (SJ6), snáď podložia nivy. V spomenutej vrstve sa okrem fragmentov mladšej keramiky našli aj dva kusy tmavosivého riadu azda datovaného do stredoveku. Súvrstvie na sonde prerezávali dva múry, totiž základ dodnes stojacej murovanej ohrady na juhu a betónový základ nedávno zbúraného prístavku (SJ7) na severe. Oba boli založené ešte do vrchnej vrstvy podložia (SJ5).

V sonde 2 sa situácia javila odlišne – až po dno sa v nej prerezal pôdny horizont pozostávajúci z dvoch subhorizontov stredne sivohnedej hliny zrnitej štruktúry (SJ9), ktorá mala skôr charakter poľnohospodárskej pôdy, aj keď skeletnatej; skelet mal ráz rozdrobenej sute a rôznych antropogénnych frakcií (keramika), v spodnejšom tmavšom horizonte (SJ9b) nad dnom sondy vytváral aj súvislejšiu vrstvu väčších lomových skál a štrku, v ktorej ležal o. i. fragment drenážnej rúry. Do vrstvy bola založený kamenný základ zbúranej staršej prístavby (SJ8). Objekt sa neprerezala v celej hĺbke, keďže jeho dno ležalo pod stavebnou hĺbkou plánovaného výkopu. Zdá sa, že vyššie zmienený „sídliskový horizont" (SJ4) – ak sa tu nachádza – bude ležať hlbšie a že pôvodný sklon terénu bol v týchto miestach strmší (to naznačoval

[31] Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-18-0276. Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 2/0062/21.

aj sklon podložia v sonde 1); dnes je vyrovnaný mladším návozom. Prítomnosť zvyškov stredovekého osídlenia potvrdzuje nález fragmentu vrcholnostredovekej keramiky, ktorý sa našiel v sekundárnej polohe na dne sondy.

Výskumom na dotknutej parcele sa teda zdokumentovali pôdne horizonty, ktorých vznik a existencia pravdepodobne súvisí s prevádzkou novovekého meštianskeho domu, v ktorého dvorovej časti výskum prebehol. Sporadický stredoveký nálezový materiál naznačuje, že spodný horizont nadložia (SJ4) mohol vznikať už v stredoveku, resp. že v okolitom priestore azda ešte možno zachytiť stopy stredovekého osídlenia.

EXCAVATION AT THE BURGHER HOUSE IN KRUPINA. Krupina (Krupina district), urban area, rescue/evaluation excavation, burgher house, High Middle Ages, Postmedieval period. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. The excavation was carried out in the urban area of the town, on plot no. KN 121/1, 121/6. In the yard part, two trenches were opened: trench 1 (2.2 × 1 m, NWN – ESE oriented) was situated on the transverse axis of the area affected by construction. Trench 2 (1.7 × 0.7 m, WSW – ENE) was situated on the longitudinal axis. The excavation at the plot in question documented soil horizons whose occurrence and existence is probably associated with the Postmedieval burhger house (the excavation was carried out at its yard). The sporadical medieval finds suggest that the bottom horizon of the topsoil (SU14) might have been created as early as the Middle Ages or that traces of medieval settlement might be detected in the vicinity.

VÝSLEDKY ZÁCHRANNÉHO TERÉNNEHO VÝSKUMU VO ZVOLENE[32]

Róbert Malček

Z v o l e n (okr. Zvolen), intravilán, záchranný/zisťovací výskum, mesto, novovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Archeologický výskum sa uskutočnil v historickom centre Zvolena. Sledovaním výkopov na stavbe „Rekonštrukcia prejazdného chodníka zo Štúrovej ulice do vnútrobloku regulačnej jednotky B – západ – západne od námestia“ sa zistilo nasledovné.

Ryhy 1 a 2 a výkopy šácht 2 a 3, situované na prejazd do vnútrobloku a na jeho vlastnú plochu, totiž na jej južný okraj, prerezali asi 1 m hrubé nadložie, ktoré však z väčšej časti tvorili rôzne recentné vrstvy, väčšinou išlo o rozličné štrkové alebo hlinito-štrkové násypy obsahujúce i recentné stavebné objekty (napr. betónovú šachtu SJ3). Tieto vrstvy najskôr súviseli so stavebnými úpravami realizovanými v 20. stor., V šachte 2 sa zachovalo torzo zvrstvenia s okruhliakovou dlažbou (SJ9), ktoré snáď možno datovať skôr, takéto stavebné úpravy sa v uhorských mestách objavovali koncom 19. stor. (napr. Kremnica). Keďže na iných miestach sa táto stratigrafická jednotka neobjavila, tak – ak odhliadneme od spomenutej značnej recentnej transformácie priestoru –, mohla byť zachytená dlažba aj lokálnou „stavbou“ týkajúcou sa len parcely č. 1061. Iným stavebným objektom, doloženým v ryhe 2, boli zvyšky kolovej konštrukcie (SJ15), prerezanej na rozmedzí pôvodom už stredovekých, alebo aspoň ranonovovekých parciel č. 1057 (dnes rozdelenej na viacero častí) a 1059/1060 (opäť v súčasnosti rozparcelovanej); kolová jama bola zahĺbená do najspodnejšieho pôdneho horizontu nadložia (SJ6) a do podložia (SJ7). Zachytenú stratigrafickú jednotku snáď možno interpretovať ako pozostatky plota oddeľujúceho spomenuté parcely. Aj jeho datovanie ostáva otvorené, vzhľadom na konkrétnu stratigrafickú situáciu však možno predpokladať, že ho možno posunúť pred recent. Tak či tak sa nad torzom tejto staršej konštrukcie nachádzal murovaný základ mladšieho plotu, príp. hospodárskej budovy, zbúranej až v 20. stor. Napokon, odmysliac rôzne, zjavne celkom mladé zásahy do nadložia (betónové základy, výkopy inžinierskych sietí), sa ryhou 2 prerezal ešte veľký výkop situovaný pod teleso dnešnej Štúrovej ulice (SJ35). Vzhľadom na zásyp tejto výhĺbeniny a na stratigrafickú situáciu ju možno interpretovať ako jamu na hasenie vápna a datovať pravdepodobne opäť do 20. stor.

Najspodnejší horizont nadložia v celej ryhe tvorila kohézna prachovitá hlina tmavo až stredne sivo-hnedého zafarbenia (SJ6). Podobný pôdny horizont sa podľa zistení autora tohto riportu vyskytuje prakticky na celej ploche pôvodného mesta, pravdepodobne pôjde o zvyšky pôvodom snáď už stredovekej sídliskovej vrstvy, jej datovanie však vzhľadom na nedostatok nálezov zostáva naďalej

[32] Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-18-0276. Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 2/0062/21.

sporné. Treba dodať, že v ryhe 2 bola zväčša odstránená a zachovalo sa len jej dno; vrstvu presekávala konštrukcia 15.

Až na objekt 14 sa zvyšky hospodárskych budov zachytených na katastrálnej mape z roku 1868 a zbúraných niekedy po tomto dátume pri zhŕňaní planírky ani v ryhách nepodarilo identifikovať.

Situácia v šachtách 4 a 5 a v ryhe 3, vedenej približne po južnom okraji pôvodnej parcely č. 1057, bola obmenou stratigrafie pozorovanej v ryhách 1 a 2. V celej dĺžke ryhy tvoril povrch recentný násyp a horné zložky nadložia pravdepodobne vrstvy datované najskôr na koniec 19., resp. na začiatok 20. stor., kedy muselo dôjsť k asanačným prácam spojeným so zánikom starších hospodárskych budov (viď vyššie). Takéto datovanie má s veľkou pravdepodobnosťou „antuková" vrstva 23 a najskôr aj vrstvy, na ktorých leží: vrstva identického charakteru sa totiž zachytila na viacerých častiach námestia a zrejme niekedy v danom období ho pokrývala. Uvedené datovanie podporuje aj skutočnosť, že vrstva prekrývala korunu základov zaniknutej hospodárskej(?) budovy, zachytenej ešte na katastrálnej mape z roku 1868. Vzhľadom na typ intrúzií (drobné úlomky tehál) pozorovaných pri začisťovaní profilu ryhy vo vrstve 19 (SJ19) je relatívne mladá asi aj stredná časť asi 1 m hrubého nadložia prerezaného v ryhe (čiže aj vrstvy nad týmto pôdnym horizontom) a výkopy doňho zahĺbené (SJ22); naopak najspodnejšia časť (SJ20, SJ33), práve prihliadnuc na jej uloženie priamo na podložie, ale aj na jej štruktúru („čistá" uľahlá prachovitá kohézna hlina), by opäť mohla predstavovať starý sídliskový horizont (ale taktiež, ako vyššie, presnejšie nedatovaný).

Okrem spomenutého výkopu 22 sa v ryhe 3 zistila prítomnosť ďalších sídliskových objektov, totiž tehlový základ, súdiac podľa typu muriva datovaný do 20. stor. (SJ27), a najmä kamenný základ väčšej budovy, zachytený v dĺžke asi 10 m v južnom profile ryhy (SJ29); pravdepodobne sa neodkryl celý a zachádzal za profil): múr bol založený do podložia, pretínal tak všetky horizonty nadložia a možno ho pravdepodobne stotožniť s južnou stenou viackrát spomenutej budovy asanovanej niekedy koncom 19. stor. K tejto budove mohol patriť aj kamenný základ 21, orientovaný kolmo na SJ29 a identifikovaný v severnom profile ryhy. Konečne ďalší murovaný objekt sa odkryl v šachte 5 (SJ34), ani u tejto stavby vzhľadom na jej typ nemožno predpokladať priveľmi staré datovanie (pokročilé 19./20. stor.).

Pri výskume sa nepodarilo získať reprezentatívny súbor nálezového mobiliáru, ktorý by umožnil aspoň relatívne datovanie zaregistrovaných stratigrafických jednotiek.

RESULTS OF RESCUE FIELD EXCAVATION IN ZVOLEN. Zvolen (Zvolen district), urban area, rescue/evaluation excavation, town, Postmedieval period. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. The excavation was carried out in the historical centre of Zvolen. Excavations in the inner part of a historical plot were monitored. Construction features (fences, foundations of utility buildings) probably from the 19th–20th centuries were documented in individual furrows. The bottom part of topsoil was represented by a grey-brown soil horizon, possibly dated to the Middle Ages(?). Nevertheless, no representative assemblage of mobilirary allowing at least relative dating of the registered stratigraphic units was obtained in the course of investigation.

NEDEŠTRUKTÍVNA PROSPEKCIA ŠIRKOVSKÉHO HRADU V ŠIRKOVCIACH[33]

Róbert Malček – Vladimír Mitáš – Zuzana Poláková

Širkovce (okr. Rimavská Sobota), Širkovský hrad, nedeštruktívna prospekcia a povrchový zber, výšinné opevnené(?) sídlisko, zaniknutý hrad, stredný, mladý eneolit, badenská kultúra (skupina Ózd), neskorý stredovek, 14.–15. stor. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Aj v tomto roku sa opakovane rekognoskovalo známe archeologické nálezisko Širkovský hrad. Kužeľ hradného kopca (377,7 m n. m.) je výrazným geologickým útvarom Cerovej vrchoviny na juhozápadnom okraji Rimavskej kotliny, na pravej strane toku Rimavy. Širkovský hrad je uvádzaný pod viacerými historickými pomenovaniami ako Serkevár/Serkivár, Kapla/Kápla alebo Hradný kopec a svojím tvarom predstavuje typického zástupcu výšinnej polohy (obr. 39: 1). Ide o strategicky výhodne umiestnený a dominantný kužeľovitý kopec (obr. 39: 2), ktorý sa nachádza približne v strednej časti širkovského chotára, a to pri jeho západnom okraji, asi 1,4 km na západ od obce. Masív hradného kopca od severu obomyká Opátska dolina, na východe klesá nižším návrším (284 m n. m.) do Rimavskej

[33] Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-16-0441.

kotliny. Relatívne hlboký žľab ho ohraničuje na juhu, s priľahlými vrchmi pohoria ho spája iba úzka šija na juhozápade, viditeľne prehradená zvyškami stredovekého opevnenia. Kopec má na všetkých stranách strmé svahy (obr. 39: 3), čo dostatočne sťažuje dostupnosť vrcholovej plošiny. Táto je orientovaná v smere Z – V a je veľká asi 0,4 ha. Z plató je v čase vegetačného pokoja výhľad predovšetkým na priľahlú časť Rimavskej kotliny, ale možno z neho kontrolovať aj západný výbežok tejto kotliny do Cerovej vrchoviny až po Hodejov.

Ako sme už uviedli, Širkovský hrad je síce známou, no zároveň dodávame, že archeologicky nedostatočne poznanou polykultúrnou lokalitou. Najmä, čo sa týka najstaršieho horizontu osídlenia, o ktorom sú v literatúre iba skromné zmienky (*Botoš 2015*, 99; *Malček 2016*, 75), poprípade z nich vyvstávajúce nejasnosti. Pripomíname, že prvé nálezy zo Širkovského hradu pochádzajú zo zberov L. Hüvössyho na začiatku 20. stor. a v súčasnosti sú deponované v Gemersko-malohontskom múzeu v Rimavskej Sobote. Opakované prieskumy tejto polohy uskutočnili pracovníci Archeologického ústavu SAV v Nitre (*Beljak a i. 2017*, 37; o. i. nepublikované zbery G. Fuseka a V. Furmánka z 80. rokov 20. stor.) a v ostatnom čase Gemersko-malohontské múzeum v Rimavskej Sobote na hradnom plató realizovalo sondáž (*Botoš 2015*). Štúdium materiálu z povrchových zberov a výsledky spomenutej sondáže navodzujú predpoklad, že pravekú vrstvu na vrcholovej plošine asi úplne zničila výstavba stredovekého hradu (*Plaček/Bóna 2007*, 295, 296). S ohľadom na poznatky o polykultúrnom charaktere analyzovanej lokality (o. i. *Botoš 2015*, 99, 100; *Furmánek 1989*, 83; *Furmánek/Sankot 1985*, 275) podotýkame, že v rámci novších prieskumov sa nenašli žiadne doklady osídlenia z doby popolnicových polí či protohistórie!

Zbery, ktoré sa uskutočnili, nielenže rozširujú súbor pravekých (eneolitických) a stredovekých nálezov (tzv. bielej keramiky rámcovo datovanej do 14.–15. stor.), ale najmä ozrejmujú vedomosti o najstaršom horizonte osídlenia, ktorému sa nižšie podrobnejšie venujeme. Je nesporné, že eneolitická keramika pochádza zo sekundárnych polôh. Našla sa totiž na strmých svahoch nad priekopou a na povrchu strmo skloneného terénu pod plató (obr. 40: 1–3). V tomto prípade nad valovým opevnením na severnej strane (obr. 40: 1, 4, 5), t. j. pre zbery vhodnom priestore. Analyzovaná kolekcia, v ktorej sú dominantne zastúpené keramické zlomky badenskej kultúry (obr. 41), ale nie je veľká. Nálezový materiál je značne fragmentarizovaný, jeho výpovedná hodnota je vo všeobecnosti ako aj vzhľadom na početnosť malá. Predložené nálezy však možno považovať za nepriamy dôkaz existencie eneolitického sídliska na vrcholovej plošine zaniknutého a reliéfne dochovaného stredovekého hradu.

V typovej škále eneolitickej keramiky možno spoľahlivo vyčleniť dvojdielne misy s lievikovite roztvoreným hrdlom nasadeným mäkkým lomom na (pravdepodobne) kónický spodok (obr. 41: 11–13), hrncovité nádoby s valcovitým hrdlom a vykloneným okrajom (obr. 41: 5) alebo polguľovitú šálku s esovite tvarovanou hornou časťou s okrajom (obr. 41: 4). Na povrchu viacerých zlomkov je tzv. slamovanie (obr. 41: 7, 9–11) a charakteristické prvky plastickej a vhĺbenej výzdoby (obr. 41: 2–4, 6, 8, 12, 13). Všetky tieto tvary, úprava ich povrchu ako aj ornamentika majú v zdokumentovanej podobe analógie na výšinných sídliskových polohách mladej badenskej kultúry – skupiny Ózd, a to v najbližšom okolí Širkoviec (napr. Hodejov-Várhegy – *Malček 2016*, 15–49, 125), ale i na miestach odľahlejších (napr. Stránska – *Horváthová/Nevizánsky 2017*). Čo sa týka chronológie, vyhľadané analógie potvrdzujú relatívnu súčasnosť tohto sídliska s vybranými výšinnými polohami na juhu stredného Slovenska, ktoré sa spájajú s populáciou badenskej kultúry skupiny Ózd. Eneolitický materiál zo Širkovského hradu bez pochýb uvádzame do kontextu osídlenia, ktoré je v náznakoch zdokumentované na juhozápadnom okraji Rimavskej kotliny. V relatívne tesnom susedstve tu totiž evidujeme tri výšinné polohy (Drňa – miestny názov Tuszavár, Hodejov – miestny názov Várhegy, a Širkovce – Širkovský hrad; *Malček 2016*, 15–17, 51–53, 73–75), ktoré boli osídlené stredoeneolitickou či mladoeneolitickou populáciou. V súčasnosti je ale zložité jasne povedať, nakoľko boli zmienené lokality skupiny Ózd na sledovanom území reálne súčasné. V nedeštruktívnej prospekcii Širkovského hradu aj s jeho širším zázemím hodláme pokračovať.

Literatúra

Beljak a i. 2017 – J. Beljak/E. Fottová/K. Kučeráková/V. Mitáš/N. Beljak Pažinová: Archeologická prospekcia vybraných lokalít južnej časti stredného Slovenska. *AVANS 2012*, 2017, 34–39.

Botoš 2015 – A. Botoš: Archeologický výskum na zaniknutom hrade Širkovce-Kapla (okres Rimavská Sobota). *Archaeologia historica* 40, 2015, 99–113.

Furmánek 1989 – V. Furmánek: Burganlagen der Kyjatice-Kultur. In: B. Gediga (Hrsg.): *Studia nad grodami epoki brązu i vczesnej epoki żelaza w Europie środkowej*. Wroclaw 1989, 73–84.

Furmánek/Sankot 1985 – V. Furmánek/P. Sankot: Nové laténské nálezy na středním Slovensku. *Slovenská archeológia* 33, 1985, 273–310.

Horváthová/Nevizánsky 2017 – E. Horváthová/G. Nevizánsky: *Stránska. Osada badenskej kultúry z obdobia eneolitu v kontexte vývoja severného Potisia*. Nitra 2017.
Malček 2016 – R. Malček: *Badenské osídlenie Cerovej vrchoviny*. Nitra 2016.
Plaček/Bóna 2007 – M. Plaček/M. Bóna: *Encyklopédia slovenských hradov*. Bratislava 2007.

NON-DESTRUCTIVE PROSPECTING OF THE CASTLE IN ŠIRKOVCE. Širkovce (Rimavská Sobota district), Širkovský hrad castle, non-destructive prospecting and surface collection, fortified(?) upland settlement, extinct castle, Middle, Late Eneolithic, Baden culture (Ózd group), Late Middle Ages, 14th–15th century. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. The castle of Širkovce, the cone of the castle hill (377.7 m a. s. l.), is an important geological formation of the Cerová vrchovina hills on the southwestern periphery of the Rimavská kotlina basin (Fig. 39). The latest surface collections extended the group of prehistoric and medieval finds, but they mostly explained the information on the earliest settlement horizon of the site dealt with in the article. However, finds are considerably fragmentary and their information value is generally very low. Eneolithic pottery undoubtedly comes from secondary sites. It was discovered on steep hills above the ditch and on the surface of steeply descending terrain below the plateau, i. e. on the northern side of the site (Fig. 40). In the collected material, pottery sherds of the Baden culture prevail (Fig. 41). Insignificant fragments of the so-called white pottery from the Late Middle Ages were not analyzed. The Baden culture pottery is indirect and currently the only evidence of existence of an Eneolithic settlement on the hilltop plateau of Širkovský hrad castle. All analyzed shapes as well as ornaments and surface finish of the pottery have analogies at upland settlement sites of the Late Baden culture – Ózd group in the nearest vicinity of Širkovský hrad castle (Hodejov – the site locally called Várhegy) as well as in more remote places (Stránska – the site locally called Mogyorós). This confirms that the site is relatively contemporary with selected upland sites of the Ózd group which belong to the context of settlement in the Middle and Late Eneolithic at the southwestern periphery of the Rimavská kotlina basin.

VÝSLEDKY VÝSKUMU NA HRADE FIĽAKOVO[34]

Róbert Malček – Viktória Tittonová – Bianka Vozárová

Fiľakovo (okr. Lučenec), Fiľakovský hrad, Stredný hrad, záchranný/zisťovací výskum, sídlisko, hrad, stredný/mladý eneolit (badenská kultúra), vrcholný stredovek, raný novovek. Uloženie nálezov: Hradné múzeum vo Fiľakove.

Archeologický výskum sa na strednom nádvorí Fiľakovského hradu realizoval v rámci prípravnej fázy sanačných prác dotknutého priestoru. Otvorilo sa päť sond označených 1/2017 až 5/2017. Sonda 1/2017 (3 × 2 m) bola situovaná do juhozápadného nárožia nádvoria Stredného hradu na kontakt hradby a „kaplnky", sonda 2/2017 (11,5 × 1,5 m) priečne prerezala dolné nádvorie (Cvinger) približne v strede jeho dĺžky, sonda 3/2017 (2 × 1,5 m) bola položená k interiérovému lícu severovýchodnej steny Perényiho bašty, sonda 4/2017 (8,3 × 1,5 m) sa položila do priestoru medzi cisternu a nádrž na nádvorí Stredného hradu, napokon sondou 5/2017 (3,7 × 1 m) sa prerezala vrstva recentnej sute medzi sondou 1/2017 a rezom 4/2016 pri vnútornom líci obvodovej hradby (obr. 42: 1). Zistilo sa nasledovné:

Sonda 1/2017

Podľa zistení možno konštatovať, že napriek pomerne zložitej stratigrafii nadložia sa tu prekvapivo – na rozdiel od plôch skúmaných v predchádzajúcej sezóne – zakonzervovala prirodzená následnosť jednotlivých sekvencií neporušená recentnými zásahmi, čiže predovšetkým výskumom J. Kalmára (*1959*) a nedokumentovanými výkopmi G. Krúdyho. Na danom mieste tak bolo možné rozlíšiť približne štyri hlavné stratigrafické sekvencie.

Vrchnú predstavovalo súvrstvie U1/1 a U1/2 – podľa zachovaných fotografií z uvedených aktivít G. Krúdyho predstavovala vrstva U1/1 okraj mohutného suťového násypu navozeného na juhozápadnú časť Stredného hradu; na iných, už preskúmaných miestach (rez 1 a rez v kazemate IV v sezóne 2016) dosahovala hrúbku až 1 m, naopak v sonde 1/2017 bola hrubá len asi 10–40 cm, pravdepodobne teda dal G. Krúdy sčasti zaviezť terénnu depresiu, ktorá tu ostala po sondách J. Kalmára, tie boli situované

[34] Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-18-0276. Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA /0062/21.

v miestach predpokladaných kazemát. Ako recentný pôdny horizont vzhľadom na jeho polohu možno interpretovať aj tmavosivú vrstvu U1/2a–c.

Druhú stratigrafickú sekvenciu pravdepodobne predstavuje súvrstvie U1/3a–d, U1/4, hrubé približne 60–70 cm. Horizont pozostával z niekoľkých vrstiev pomerne sypkého štrkovito-hlinitého materiálu, na jeho povrchu sa však zachoval fragment kohéznej piesčitej vrstvy žltkastého zafarbenia, ktorá zrejme určuje jednu z historických pochôdznych úrovní priestoru. Táto stratigrafická sekvencia prevrstvovala murivá M1/1 a 2, datované podľa výsledkov architektonicko-historického výskumu najskôr na počiatok 17. stor., najmä sa však jej povrch nachádzal pomerne vysoko nad parapetom okna „Kaplnky", ktoré tak už v období navrstvenia tohto horizontu nemohlo byť funkčné. Vrstva teda mohla pôvodne tvoriť aj zásyp aspoň časti suterénu „Kaplnky". Obdobný charakter ako vrstva U1/3a mal napokon aj materiál zásypu výkopu rozpoznaného pri hradbe – tento výkop narušil spodnejšiu sekvenciu U1/6–7 a súvisí najskôr s poslednou prestavbou tohto opevňovacieho telesa. Druhú stratigrafickú sekvenciu preto možno najskôr interpretovať ako násyp, ktorým sa zdvihol a vyrovnal terén pri dostavbe delostreleckých komôr niekedy v 17. stor. (obdobná situácia sa nakoniec zistila aj v sezóne 2016). Výkopy, realizované pri prestavbe hradby, porušili staršie vrstvy, následkom čoho – ako sme si overili počas exploatácii sondy – značne sťažili odseparovanie jednotlivých zložiek nadložia a to najmä v priestore pri hradbe, avšak k premiešaniu horizontov došlo v celej východnej časti sondy.

Tretiu stratigrafickú sekvenciu zastupovalo súvrstvie U1/6–7, spodok tvorí vrstva U1/15. Stratigrafickú jednotku U1/6–7 tvorila asi 40–80 cm hrubá vrstva tmavohnedej piesčitej hliny zmiešanej s drobnými zrnami štrku sporadicky sa v nej vyskytli aj väčšie lomové skaly, ktoré sa však nezhlukovali a rešpektovali sklon uloženiny. Pod povrchom vrstvy sa do hĺbky asi 30 cm striedali žltkasté piesčité vrstvy hrubé asi 5–10 cm (U1/6–7b) a povrch tvorila tvrdá, asi 3 cm hrubá škrupina ubitej piesčitej sivobielej maltoviny(?), zhora sfarbená do hrdzavohneda. Zistila sa len v severovýchodom rohu sondy, avšak pri stene „Kaplnky" sa približne na tej istej nivelete začistila asi 5–8 cm hrubá vrstva malty nepravidelného tvaru a sivobielej až ružovobielej farby (U1/5). Oba útvary tak ležali asi 10–20 cm pod parapetným prekladom okna „Kaplnky" a pravdepodobne predstavujú ďalšiu historickú pochôdznu úroveň, narušenú mladším zásahom v strede sondy (vyplnenej materiálom U1/3) a základovým výkopom poslednej prestavby hradby. Daná pochôdzna úroveň sa asi viaže na dobu, kedy bol okno suterénu budovy fukčné a horizont U1/6–7 predstavuje najskôr sídliskovú vrstvu „sedimentovanú" niekedy koncom stredoveku alebo počiatkom novoveku. Treba uviesť, že povrch tejto sekvencie rešpektovali aj koruny murív M1/1 a M1/2, tieto objekty ju zároveň prerážali, a taktiež i spodnejšie stredoveké vrstvy, do ktorých boli aj založené (U1/8, 12, 13); zároveň že hlina rovnakého charakteru (evidovaná ako U1/9) vypĺňala základový výkop „Kaplnky". Spodný horizont danej stratigrafickej sekvencie predstavuje vrstva U1/15, ktorú sa nám podarilo rozlíšiť až v profile – išlo o asi 10 cm hrubú vrstvu zhutnenej tmavohnedej hliny prifarbenej pieskom do žlta a uloženej na povrch mazanicového horizontu U1/8. Môže predstavovať prechodný horizont po zániku stredovekých objektov na nádvorí (v prípade sondy 1/2017 teda objektu U1/8). Murivá M1/1 a M1/2 zjavne súviseli s funkciou priľahlej budovy („Kaplnky"), ku ktorej boli pristavané, založené boli do stredovekých vrstiev, korunou rešpektovali povrch sekvencie 3 a prevrstvovali ich vrstvy sekvencie 2, čiže aj ich datovanie môže zodpovedať počiatku novoveku.

Štvrtú a najspodnejšiu stratigrafickú sekvenciu tvorilo súvrstvie U1/8, U1/12–14 v hĺbke 220–240 cm od recentného povrchu. Dôležitá je najmä vrstva U1/8 – teda vrstva prepálenej kyprej hliny a hrúd mazanice (alebo druhotne prepálených surovíc) hrubá asi 10–30 cm. Pôvodne sa pravdepodobne rozkladala na celej skúmanej ploche (v priestore medzi M1/1 a hradbou bola s hradbou v kontakte, teda objekt pôvodne siahal za líniu jej líca). Do vrstvy bola zahĺbená sídlisková jama evidovaná ako V1/11 (taktiež narušená základovým výkopom hradby), ktorá možno súvisí s vyššou stratigrafickou sekvenciou. Zachovaný fragment vrstvy mal teda pri kaplnke rovnú hranu, v ostatných zachovaných častiach presahoval skúmanú plochu. Vrstvu umožňuje datovať ojedinelý nález: na jej povrchu totiž stál *in situ* keramický jedinec (obr. 42: 2). Hrniec náleží do okruhu tzv. bielej poltárskej keramiky, možno ho datovať do 14. stor. Odkrytú nálezovú situáciu tak možno interpretovať ako zvyšky vrcholne stredovekého sídliskového objektu neznámeho určenia a zároveň časť katastrofického horizontu.

Pod vrstvou U1/8 ležali ďalšie sídliskové vrstvy U1/12 a 14, oddelené tenkou (2–4 cm) čiernou blatistou vrstvou U1/13. Toto súvrstvie spočívalo priamo na rastlej skale a aj z neho pochádzal keramický materiál z 13. či 14. stor. Praveké vrstvy sa na skúmanej ploche nezistili, avšak sporadicky sa praveké intrúzie v jednotlivých vrstvách objavovali.

Možno teda zhrnúť, že v priestore sledovanom sondou 1/2017 sa zachytili zvyšky vrcholnostredovekého, resp. aj neskorostredovekého predhradia a doložili sa stavebné úpravy súvisiace s poslednou etapou existencie hradu.

Sonda 2/2017

Sonda na dolnom nádvorí, čiže v areáli Cvingra, priečne prerezala dolné nádvorie približne v strede jeho dĺžky. Bolo v nej možné rozlíšiť približne štyri hlavné stratigrafické sekvencie.

Vrchnú aj tu tvorí recentná planírka hrubá asi 30–40 cm, teda horizont stredne sivohnedej veľmi kyprej zeminy, ktorú tvorila zmes piesčitého materiálu a sutinovej mrviny (U2/1a). K tejto sekvencii náležali aj zvyšky stavebného objektu, totiž betónový základ nejakej zvislej hranolovej drevenej konštrukcie, založenej do jamy vyplnenej stavebnou sutinou (U2/1c–d) prekrytej vrstvou U2/1b. Situácia sa zistila v severnej časti rezu.

Druhú stratigrafickú sekvenciu prestavoval pôdny horizont U2/2. Vrstva ležala pod uloženinou U2/1a, s ktorou sa však prelínala a bolo ju od nej možné odlíšiť len trochu svetlejším sfarbením. Išlo opäť o veľmi kyprú zeminu, zmes piesčitého materiálu a drobného lomového štrku, v ktorej sa len veľmi sporadicky vyskytli hrudy mazanice a črepy. V dĺžke od 6 do 8/10 m rezu (merané do severu) ju pozdĺžne rozdeľovala šikmá, asi 10–15 cm hrubá vrstva štrku či suťovej drviny a skál. Avšak horizonty pod ňou a nad ňou boli identické. Datovanie tejto sekvencie musí upresniť analýza nálezového materiálu, avšak vrstva môže reprezentovať stavebné úpravy, vyrovnanie terénu, niekedy v záverečnom období existencie hradu (17. stor.). Alternatívnym datovaním môže byť neďaleká minulosť (totiž planírka G. Krúdyho), kedy by došlo k porušeniu prirodzeného zvrstvenia stratigrafickej sekvencie. Možno ešte poznamenať, že práve v tejto vrstve sa relatívne často vyskytovali intrúzie pravekej keramiky.

Horizont U2/3a predstavuje tretiu stratigrafickú sekvenciu Cvingra. Tvoril ho zrnitý materiál tmavosivej farby zložený z drobných okrúhlych zŕn štrku (veľkosť do 1 cm). V severnej časti rezu ležal na dne plytkej depresie podložia vyplnenej recentným objektom U2/1d a s ním súvisiacimi vrstvami; inde sa v sonde nachádzal priamo pod vrstvou U2/2. Bol nerovnomerne hrubý, najhrubší v dĺžke 5–6,5 m (asi 40 cm). Obdobný materiál však vypĺňal aj výkop základovej ryhy južnej hradby. Datovanie tretej sekvencie najskôr korešponduje s výstavbou južnej hradby Cvingra, ku ktorej mohlo dôjsť koncom 16. stor.; jej horný horizont mohol byť neskôr pri stavebných úpravách odstránený. To napokon potvrdzuje aj keramický nálezový materiál z vrstvy U2/3a predbežne datovaný do 15. až 17. stor. (avšak aj tu intrúzie predstavovali praveké, totiž badenské črepy).

Poslednou, štvrtou stratigrafickou sekvenciou zistenou na Cvingri je súvrstvie U2/3b, U2/6, no dominovala mu prvá uvedená zložka hrubá až 1 m. Táto sa štruktúrou veľmi podobala na vrchnejší horizont U2/3a, opäť ju tvorili drobné zrna oblého štrku, odlišovala sa od neho len sfarbením – bola hrdzavohnedá. Spočívala na rastlej skale. Vek tejto sekvencie vyplýva z jej umiestnenia na spodok nadložia a podporuje ho aj nálezový materiál: gros keramiky možno datovať do vrcholného stredoveku (14.–15. stor.), mladšie sú len črepy zo severných častí, kde však došlo k premiešaniu vrstiev pri recentných úpravách. Možno zhrnúť, že rezom (sondou) 2/2017 sa na Cvingri zdokumentoval viacero násypových horizontov datovaných od novoveku, resp. recentu, po vrcholný stredovek. „Regulérne“ sídliskové objekty sa tu nezistili.

Sonda 3/2017

Sonda sa položila k interiérovému lícu severovýchodnej steny Perényiho bašty, zásyp sa prerezal do hĺbky asi 3 m. Podľa výsledkov výskumu možno v tejto časti interiéra bašty opäť rozlíšiť približne štyri hlavné stratigrafické sekvencie (situácia sa však nepreskúmala až po rastlú skalu):

Vrchnú stratigrafickú sekvenciu predstavuje požiarový horizont U3/2 (a, b), ktorý sa začistil asi 20 až 40 cm pod recentným povrchom. Kyprá vrstva prachovitej (piesčitej) hliny a drobného štrku bola hrubá asi 10–20 cm a skláňala sa južným smerom približne k dolnému východu z budovy. S touto vrstvou súvisel aj vaňovitý výkop V3/2, hlboký asi 30 a široký taktiež 30 cm, ktorý sa identifikoval vo východnej časti sondy a orientovaný bol približne V – Z smerom. Zachovali sa v ňom však aj prepálené zvyšky dosky či trámu, snáď išlo o výdrevu tohto objektu. Mohlo ísť o vydrevený odvodňovací rigol, zasypaný pri alebo po požiare prehorenou hlinou.

Druhú stratigrafickú sekvenciu pri severnej stene Perényiho bašty tvorila v sonde vrstva U2/3, hrubá približne 40 až 50 cm a na jej povrchu asi 10 cm hrubá vrstva U2/1b. Vrstvu U2/3 tvorila prachovitá tmavá sivohnedá hlina s prímesou rozptýlených drobných zrniek lomového štrku, sporadicky sa v jej hmote objavil aj väčší lomový kameň. Vrstva najviac pripomínala obvyklý sídliskový pôdny horizont a jej povrch pri severnej stene bol umelo zospádovaný k výkopu V3/2.

Tretiu stratigrafickú sekvenciu v sonde tvorilo súvrstvie U3/5 a U3/6. V tomto prípade šlo opäť o doklad katastrofického horizontu, predstavovali ho zvyšky zhorenej trámovej konštrukcie K2/6, zhora

i zdola „obalené“ rôznymi viac či menej prepálenými sypkými vrstvami hlinito-sutinového materiálu (U3/5 a u3/6b, c). Spomenutá konštrukcia K2/6 sa odkryla na celej ploche sondy v hĺbke asi 90–140 cm od recentného povrchu.

Štvrtú stratigrafickú sekvenciu predstavovala vrstva U3/7, išlo zrejme o vlastný či pôvodný zásyp suterénu bašty. Tvorila ju veľmi sypká zmes tmavosivohnedej piesčitej hliny a drobného tufového štrku, občas sa v nej vyskytli i väčšie skaly (do 20 cm). V celej prekopanej hĺbke (150 cm) mala jednotný charakter, no jej dno sme nedosiahli.

Datovanie jednotlivých tu popísaných sekvencií rámcuje stavebný vývoj bašty, ktorú postavili niekedy v polovici 16. stor. (viď vyššie) a hrad zanikol roku 1682; preto ani najhlbšie identifikovaná vrstva (U3/7), vzhľadom na svoj charakter (zásyp) nemôže byť staršia. Takémuto datovaniu zodpovedá aj väčšina keramického nálezového materiálu získaného z jednotlivých horizontov (16. až 17. stor.), ale vyskytli sa tu aj fragmenty staršieho hradného horizontu (15. stor.), ba i praveké (badenská skupina Ózd).

Sonda 4/2017

Sonda sa otvorila v priestore medzi cisternou a studňou na nádvorí Stredného hradu a predstavovala predĺženie rezu 1/2016 na severovýchod; mala sa ňou overiť niveleta historickej pochôdznej úrovne zistenej v uvedenom reze 1/2016. Aj tu sa rozlíšili približne štyri hlavné stratigrafické sekvencie.

Vrchnú tvorila vrstva U4/1, mohutný suťový násyp, hrubý až 130–140 cm, navozený G. Krúdym do terénnej depresie, pravdepodobne pozostatku aktivít J. Kalmára počas druhej svetovej vojny. Okraj tejto depresie sa podľa našich zistení nachádzal asi 2 m na juh od cisterny. Nie je vylúčené, že suťový materiál G. Trúdy získal čistením suťových kužeľov pri úpätí brala Horného hradu. V sezóne 2016 sme túto uloženinu v reze 1/2016 označili ako SJ7. Jej povrch pokrývala ešte asi 20–30 cm hrubá vrstva prste.

Druhú stratigrafické sekvenciu tvorila vrstva U4/2, ktorej časť však odstránil spomenutý výkop J. Kalmára(?) a ktorá zrejme predstavovala povrchový horizont pred terénnymi úpravami z 20. stor. Išlo o stredne uľahlú štrkovitú hlinu 30–40 cm hrúbky a je vcelku možné, že sa začala usádzať ešte pred zánikom hradu.

Po konfrontácii so stratigrafickou situáciou v reze 1/2016 možno za tretiu stratigrafickú sekvenciu v sonde 4/2017 považovať súvrstvie U4/3 a U4/4a. Vrchnú vrstvu U4/3, hrubú asi 30 cm, tvorila tmavosivohnedá zmes piesčitej hliny a sutinovej drviny, spodnú vrstvu U4/4a, hrubú asi 40 cm, ostrý štrku drobného zrna (do 0,5 cm) premiešaný s väčšími frakciami sutiny s obsahom malty. Vrstva U4/3 prekrývala korunu muriva M4/1 a v priestore medzi ním a cisternou dosadala na rastlú skalu, povrch spodnejšej vrstvy U4/4a rešpektoval niveletu koruny zmieneného muriva a vrstva ležala na horizonte U4/4b. Obe vrstvy mali pendantov v reze 1/2016 (U4/3–SJ8, U4/4a–SJ9).

Štvrtú stratigrafickú sekvenciu na sonde 4/2017 predstavovala vrstva ostrého štrku s prímesou rozmrvenej malty (veľkosť frakcií až 10–15 cm) „tmeleného“ štrkom drobnejšieho zrna, hrubá asi 70 cm. Povrch tejto vrstvy sa nachádzal asi 20–25 cm nad základovou spárou muriva M4/1 (asi 140 cm pod povrchom terénu), mierne sa skláňal na juh a vrstva ležala na rastlej skale. V sonde sa okrem jednotlivých pôdnych horizontov identifikovali aj torzá murív. Išlo o nálezové jednotky evidované ako M4/1 a 2. Zvyšky muriva 4/2 boli sčasti obnažené už pred začiatkom výskumu, pravdepodobne J. Kalmárom, resp. G. Krúdym. Naopak murivo 4/1 predstavuje zvyšky doposiaľ neznámej architektúry. Podľa nálezových okolností však obe najpravdepodobnejšie tvorili jeden stavebný celok. Nový nález predstavuje torzo mohutného základu, hrubého až 150 cm a orientovaného v smere VVJ – SSZ, k nemu zo severu cezúrou kolmo dosadá už skôr viditeľný základ M4/2, hrubý 130 a dlhý 435 cm, ktorý sa nachádza v priestore medzi cisternou a studňou; z oboch sa zachovalo asi 4–5 riadkov. Oba boli založené na rastlú skalu. Podľa nálezových okolností zdokumentovanú budovu postavili na umelo vytvorenej terase. Datovanie odkrytých základov na základe vyhodnotenia archeologických situácií nie je možné. Je však zrejmé, že budova mohla vzniknúť až po mohutných úpravách terénu Stredného hradu, ktoré asi súvisia s výstavbou opevnenia a úpravou 1. predhradia v 16. stor.

Sonda 5/2017

Sonda sa otvorila kvôli sanácii líca úseku hradby medzi Bebekovou baštou a kazematou IV. Na tejto pracovnej ploche sa do hĺbky 1 m prerezala len vrstva recentnej sutiny (čiže prvá stratigrafická sekvencia).

Literatúra

Kalmár 1959 — Kalmár, J. A füleki (Fiľakovo) vár XV–XVII. századi emlékei. Régészeti füzetek ser: szám II. 4. Budapest 1959.

RESULTS OF THE EXCAVATION AT THE CASTLE OF FIĽAKOVO. Fiľakovo (Lučenec district), Fiľakovský hrad castle, Central castle, rescue/evaluation excavation, settlement, castle, Middle/Late Eneolithic (Baden culture), High Middle Ages, Early Postmedieval period. Finds deposited at: Castle Museum in Fiľakovo. The excavation was carried out in the central courtyard of Fiľakovský hrad castle as part of the preparation phase of sanation works in the area in question. Five trenches were opened and indicated as 1–5/2017. Trench 1/2017 of 3 × 2 m was located in the southwestern corner of the courtyard at the Central castle, the place where the circumferential wall touches the chapel. Subsoil was detected approx. 3 m deep. Trench 2/2017 of 11.5 × 1.5 m intersected the lower courtyard (Cvinger) approx. in the middle of its length, about 0.5–2.5 m deep. Trench 3/2017 of 2 × 1.5 m was placed next to the interior face of the northeastern wall of Perényi's bastion, the backfill was cut approx. 3 m deep. Trench 4/2017 of 8.3 × 1.5 m was located in the space between the cistern and resevoir at the courtyard of the Central castle. Topsoil there was 0.5–3 m thick. Finally, trench 5/2017 of 3.7 × 1 m cut the layer of recent debris between trench 1/2017 and cross-section 4/2016 near the interior face of the circumferential defensive wall 1 m deep. The trenches at the Central castle, the so-called Cvinger, and in Perényi's bastion verified the stratigraphic situation, confirmed presence of various more recent fill layers (17th–20th centuries) as well as older archaeological contexts (trench 1 – part of a feature from the 13th–14th century; Fig. 42: 1, 2). Trench 4/2017 uncovered foundations of currently not dated stone architecture (M1 and M2). Secondarily deposited prehistoric finds also prove that a Middle or Late Eneolithic settlement (Ózd group of the Baden culture) was located on the hilltop.

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM VELATICKÉHO SÍDLISKA V IVANOVCIACH

Juraj Malec

I v a n o v c e (okr. Trenčín), intravilán, záchranný archeologický výskum, sídlisko, doba bronzová, stredovek, novovek. Uloženie nálezov: Archeológia Zemplín, s. r. o., Michalovce.

Archeologický výskum na novovznikajúcej ulici sme zahájili realizáciou zisťovacej pásovej sondáže, v ktorej sme zaznamenali výrazné navýšenie terénu, zrejme z obdobia 20. stor. Sterilné podložie sa nám tak podarilo zachytiť až približne v hĺbke 150 cm. V hrúbke asi 50 cm sa nad ním tiahla tmavosivá vrstva, ktorú sme vzhľadom na nálezy fragmentov pravekej keramiky označili ako vrstvu kultúrnu. To sa nám vzápätí potvrdilo a takmer hneď sme zachytili prvý archeologický objekt. Následne sme pokračovali prostredníctvom plošnej skryvky v ploche komunikácie a v rozsahu doloženého archeologického osídlenia. Plošná skryvka bola dohodnutá po úroveň sterilného podložia, resp. po úroveň, v ktorej sme mohli identifikovať archeologické objekty. Tento rozsah sa podľa očakávaní rozprestieral až po úplnú hranu riečnej terasy, čím sa plošne skryla väčšia časť plochy predmetnej stavby. Počas skryvky sme neustále nachádzali nové archeologické objekty, niekedy aj vo výraznejších koncentráciách. Plocha pod riečnou terasou bola na archeologické nálezy negatívna a bola tak preskúmaná prostredníctvom zisťovacej pásovej sondy, v celej dĺžke predmetnej stavby.

Po zachytení archeologických objektov sme pristúpili k ich preskúmavaniu. V štyroch prípadoch sme ponechali väčšie bloky kultúrnej vrstvy a to najmä kvôli zvýšenej koncentrácii hnuteľných archeologických nálezov. V prípade objektov 2 a 7 išlo iba o kultúrnu vrstvu, avšak v prípade objektov 4 a 10 sa nám po ručnom odobratí kultúrnej vrstvy podarilo identifikovať rozmerné archeologické objekty.

Celkovo sa nám tu podarilo zachytiť 44 objektov, počas skryvky označených ako archeologické. Toto označenie sa s istotou nepotvrdilo iba pri objekte 14, kedy sme sa stretli zrejme s koreňovým lôžkom. Hlavné koncentrácie archeologických objektov sa vyskytovali na rázcestí a na hranách riečnej terasy.

Absencia archeologických nálezov v niektorých objektoch, spolu s ich nejasnými tvarmi nás primäla označiť tieto objekty iba ako „jamy" bez bližšej špecifikácie. Týka sa to objektov 6, 8, 13, 15, 16, 22, 28, 31 a 38. Objekty bez bližšej špecifikácie, avšak s prítomnosťou hnuteľných archeologických nálezov a tým pádom aj zrejmým súvisom s doloženým osídlením, sme pracovne označili ako jamy sídliskové. Išlo o objekty 1, 3, 5, 9, 11, 12, 19–26, 27, 29, 33, 34, 37, 40–42 a 44. Ako kolové jamy sme s rezervou označili objekty 17, 30, 32, 35 a 43.

Medzi zaujímavejšie, bližšie špecifikovateľné archeologické objekty patrili jamy, interpretované ako zásobné. Vzhľadom na rozmery a tvary jám tak môžeme s rezervou ako zásobnice označiť objekty 10, 18, 23, 25, 36 a 39, pričom zásobnú funkciu plnil takmer s istotou aj objekt 24A, a to v rámci väčšieho objektu 24.

Objekt 24 sme interpretovali ako obydlie. Išlo o najrozmernejší objekt výskumu (d. 530, š. 370 cm, max. hl. 87 cm). Jeho súčasť tvorila pravdepodobne aj zásobnica (objekt 24A) v jeho severovýchodnej časti.

Pôdorys mal tvar nepravidelného obdĺžnika so zaoblenými rohmi, pričom jeho južná časť zachádzala mimo plochu stavby. Steny sa šikmo zvažovali k pomerne rovnému dnu, v ktorom sme zachytili dve zahĺbené jamy. V objekte sa podľa všetkého nachádzalo pyrotechnické zariadenie, nakoľko sme v jeho západnej časti zachytili výraznú mazanicovú deštrukciu. Objekt bol zasypaný viacerými vrstvami a z jeho výplne pochádzalo množstvo archeologických nálezov.

Objekt 4 sme vzhľadom na jeho rozmery interpretovali ako zemník. Z objektu sa nám podarilo preskúmať iba jeho menšiu časť, ale aj tá dosahovala rozmery 560 × 175 cm, pri maximálnej zachytenej hĺbke 160 cm. Väčšia severná časť zachádzala mimo plochu stavby. Šikmé steny sa v rôznych sklonoch zvažovali k úzkemu rovnému dnu. Výplň tvorila jednoliata vrstva tmavej hnedosivej zemitej hliny s veľkým množstvom hnuteľných archeologických nálezov.

Najviac archeologických objektov sa nám podarilo pripísať nositeľom velatickej kultúry z doby bronzovej, a to pri objektoch 1, 4, 10, 18–20, 24, 24A, 25 a 39. Viacero objektov sme na základe nevýrazného črepového materiálu nevedeli presne špecifikovať a zaradili sme ich tak iba rámcovo do obdobia doby bronzovej, pričom sa viac-menej jedná o rozpätie záveru mohylových kultúr a začiatku popolnicových polí. Išlo o objekty 3, 4, 12, 17, 21, 23, 29, 30, 33, 34, 40, 41 a 42. Staršími nálezmi sa pýšil objekt 23, ktorý sme zaradili do obdobia eneolitu. Do obdobia záveru stredoveku, resp. včasného novoveku sme zaradili archeologické objekty 36 a 37. Do obdobia mladšieho novoveku nepochybne patrili archeologické objekty 6, 8 a 22. Mimo keramické nálezy treba spomenúť aj trojicu hlinených závaží, zrnotierky, ako aj praslen, či fragment kamennej sekerky.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION OF THE VELATICE SETTLEMENT IN IVANOVCE. Ivanovce (Trenčín district), urban area, rescue archaeological excavation, settlement, Bronze Age, Middle Ages, Postmedieval period. Finds deposited at: Archeológia Zemplín, s. r. o., Michalovce. 44 features in total were detected there. Features 17, 30, 32, 35 and 43 were identified as stakeholes. Features 10, 18, 23, 25, 36 and 39 were indicated as storage pits. Feature 24 was a dwelling with a storage pit (24A) and a fragment of a heating device. Feature 4 was – with regard to its size – interpreted as a pithouse. Only its smaller part was investigated, but it was still 560 × 175 cm large with max. detected depth 160 cm. Its larger northern part was located outside the construction area. Most archaeological features were precisely dated to the Bronze Age or attributed to the Velatice culture bearers. We were able to do so with features 1, 4, 10, 18–20, 23, 24, 24A, 25 and 39. Archaeological features 36 and 22 were definitely classified in the end of the Middle Ages or Early Postmedieval period. Apart from pottery finds, we must mention three clay weights, grinding slabs as well as a spindle whorl and a fragment of a stone axe.

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM NA KOVÁČSKEJ ULICI V KOŠICIACH

Juraj Malec

K o š i c e (okr. Košice), intravilán, Kováčska ulica, záchranný archeologický výskum, mesto, stredovek, novovek. Uloženie nálezov: Archeológia Zemplín, s. r. o., Michalovce.

Predmetom stavebných prác bolo prepojenie podzemných garáží v centrálnej časti dvora s dvojicou pivníc pod južným a severným traktom budovy na Kováčskej ulici č. 24, a to vzhľadom na pokladanie inžinierskych sietí až po uličnú čiaru Kováčskej ulice. Predmetom pamiatkového archeologického výskumu bolo odsledovanie týchto prác, spojené s dokumentáciou stratigrafie terénu a prípadných zachytených nehnuteľných archeologických objektov. Túto plochu sme si označili ako sonda 1. Pri celkovej dĺžke cca 25 m sa jej šírka pohybovala od 2,5 do 3,5 m a konečná hĺbka sa ustálila na 3,4 m, s jemným spádom k uličnej čiare. Predchádzajúci archeologický výskum priniesol poznatok o prítomnosti historickej murovanej kanalizácie, zasahujúcej do skúmanej plochy (*Gašaj/Tajkov 2005; Gašaj/Rákoš 2014,* 104). Vzhľadom na obmedzený manipulačný priestor stavby sme jej dokumentáciu rozdelili na viacero etáp.

Po odstránení spevnených povrchov a neskoronovovekých navážok sme na príslušnom úseku pristúpili k odhaleniu a začisteniu koruny zachovalých murív kanalizácie. Následne sme za pomoci mechanizmu odstránili mladšie betónové potrubie a následne aj samotné teleso staršej kanalizácie. Následne sme rovnaký postup praktizovali na ďalšom úseku, dlhom spravidla 5–6 m. Teleso kanalizácie v západnej časti plochy ležalo priamo na stredovekej vrstve SJ129 a vo východnej časti priamo na podloží. Po odobratí murovaných častí kanála sme za pomoci mechanizmu so svahovacou lyžicou pristúpili k plošnému začisteniu konkrétneho úseku. V západnej časti sme po začistení na SJ129 za pomoci svahovacej lyžice

znižovali postupne ďalej na štrkové podložie. V mieste kľúčového západného profilu sme si vyčlenili cca 1,5 m úsek, na ktorom sme vzhľadom na subtílnosť profilu, realizovali ručný rez cez teleso kanalizácie, ako aj nižšie položené archeologické vrstvy.

Objekt 1

Ešte pred dosiahnutím polovice dĺžky plánovaného výkopu sa podarilo zachytiť objekt neskorostredovekej ľadnice, zachádzajúcej pravdepodobne polovicou svojho objemu do severného profilu. Ľadnica disponovala pôdorysom zaobleného polygónu, čo môžeme pripísať najmä stránke statiky, nakoľko nejde o murovanú konštrukciu. Bridlicové platne sú nasucho ukladané, pričom jediným pojivom je hlina. Objekt sa smerom dole zužuje, na vrchu má šírku takmer 3 m, pričom na spodku už len 2,5 m. Výplň objektu tvoria viaceré vrstvy, vo vrstvách 60 cm odo dna sme zozbierali veľké množstvo rekonštruovateľných nádob, ojedinele i celých. Zaujímavosťou je, že vrstvy SJ181 a SJ183, dominujúce vo výplni objektu, boli podľa opisu použité aj na zasypanie ľadnice, objavenej počas predchádzajúceho archeologického výskumu v roku 2014 (*Gašaj/Rákoš 2014*, 104). Vzhľadom na datovanie nálezov a úroveň zapustenia sa domnievame, že objekt ľadnice nemal dlhú trvácnosť. Medzi zrekonštruovanými neskorostredovekými nálezmi môžeme vidieť vysoké štíhle gotické poháre s výrazne vytiahnutým okrajom, ale aj džbánovité, či hrncovité nádoby, s uškom, či bez. Nádoby sú takmer výhradne zdobené viacnásobným vodorovným ryhovaním a až na ojedinelé výnimky úplne absentuje glazúra.

Objekt 2

Už o niekoľko metrov ďalej sme narazili na ďalší pozitívny nález, teraz v podobe pozostatkov neskorostredovekej murovanej pivnice, zachádzajúcej z väčšej časti do južného profilu. Išlo o pozostatok severnej časti pivnice neskorostredovekého domu, podľa všetkého jednopriestorovej. Podarilo sa zachytiť kompletnú severnú stenu (7,9 m), severozápadné nárožie i časť steny západnej. Na východnej strane miestnosť ohraničuje krátka priečka s badateľným nábehom na klenbu, čo poukazuje na vstupnú časť. To potvrdzuje i prítomnosť nemurovaného kamenného schodiska vo východnej časti. V troch rezoch, situovaných vnútri pivnice, sa podarilo zachytiť dno pivnice s náznakmi podlahy. Objekt bol postupne zasypávaný vrstvami a nakoniec deštrukciou vlastného objektu. Zrejme veľká časť stredovekej pivnice leží pod južným traktom domu.

Medzi keramickými nálezmi prevládala neskorostredoveká úžitková keramika, najmä z hrncovitých nádob. Z vyššie položených vrstiev evidujeme nález fragmentov košických pohárov, dvoch tovarových plomb i kostenej píšťalky. Aj tu sa pri zdobení keramiky stretávame takmer výhradne s viacnásobným vodorovným ryhovaním.

Historickú kanalizáciu sa podarilo zachytiť po celej dĺžke Sondy 1. Pozostávala z dvojice múrov, vymurovaných na rozmerných bridlicových platniach, slúžiacich ako dno kanála. Bridlicovou platňou boli proti pretekaniu spevnené taktiež steny, preukázateľne sa to podarilo zachytiť na severnom múre. Historická kanalizácia z 18./19. stor. bola dodatočne upravené začiatkom 20. stor. Vtedy bola deštruovaná klenba kanalizácie a po vyčistení bolo do jej útrob položené nové betónové potrubie, niekde odliate na mieru, niekde vložené formou skruže. Hlavná vetva nebola už dodatočne prekrytá, ako tomu bolo u prípojky, zachytenej na západnom profile, ako aj profile J1. Šírka kanalizácie dosahovala 1,4 m a priemerný sklon dna kanála bol 2,5 cm/1 m).

Na relatívne výrazný nárast terénu na sklonku stredoveku poukazovalo viacero faktov. Jedným z nich bola relatívne vysoká úroveň zapustenia neskorostredovekej ľadnice (objekt 1), a to minimálne o 0,4 m nad zachytenou vrstvou SJ133, datovateľnou do obdobia 15. stor. Terén bol navŕšený dvoma cca 0,2 m hrubými vrstvami riečneho štrku, prekrytými a zarovnanými tenkou vrstvou čistého ílu. Úroveň zapustenia ľadnice by sme tak mohli predpokladať do vrstvy SJ140, čo by stratigraficky približne korešpondovalo s deštrukčnou popolovou vrstvou SJ269, zachytenou na profile S3. Tú by sme tým pádom mohli priradiť k nešťastnej udalosti z roku 1556, kedy v piatok 13. apríla vo večerných hodinách vyhorelo mesto Košice.

Taktiež sa podarilo zachytiť staršiu uličnú čiaru Kováčskej ulice, odchyľujúcej sa od súčasnej o približne 6 m, a to vďaka nálezu stredovekej pivnice (objekt 2), datovateľnej do 15.–16. stor. K posunu uličnej čiary by tak pravdepodobne došlo v priebehu 17. stor., kedy vzniká dodnes zachovaná južná pivnica (*Kuc/Báthoryová 2015*).

Najstaršie zachytené nálezy spadajú do stredoveku, presnejšie do 15. stor. (SJ129, SJ133). Medzi nepočetnými nálezmi fragmentov keramiky z tohto obdobia sa stretávame s viacnásobným vodorovným ryhovaním i červeným maľovaním. Ostatné hnuteľné archeologické nálezy pochádzajú z rôznych období novoveku. Jedinú výnimku tvorí fragment šálky, datovaný na základe charakteristických čŕt do doby bronzovej, pripísaný nositeľom otomanskej kultúry. Podľa všetkého pochádza zo žltosivej štrkovo-ílovitej vrstvy (SJ250), nachádzajúcej sa medzi štrkovým podložím a očividne sekundárnou štrkovou vrstvou. Predpokladáme, že ide o taktiež sekundárnu vrstvu, a to navážku s kultúrnou vrstvou. Nie je vylúčené, že sa tak udialo pri prípadnom vyrovnávaní priestoru budúceho stredovekého mesta.

Nález už štvrtej ľadnice na ploche komplexu Hlavná 63 – Kováčska 24 taktiež podporuje domnienku, že sa tu už v neskorom stredoveku mohol nachádzať hostinec, na čo poukazujú bohaté skladovacie priestory s veľmi početnou keramickou výbavou (*Gašaj/Tajkov 2005; Gašaj/Rákoš 2014, 104*).

Literatúra

Gašaj/Tajkov 2005 – Gašaj, D./Tajkov, P.: *Výskumná dokumentácia z archeologického výskumu na dvore Kováčska 24 a na dvorových častiach parciel Hlavná 63, Košice. Rok výskumu 2005.* Košice 2006.

Gašaj/Rákoš 2014 – Gašaj, D./Rákoš, J.: *Hlavná 63 – Kováčska 24 v Košiciach, časť Kováčska 24 – dvor.* Výskumná dokumentácia z pamiatkového archeologického výskumu v roku 2014. Košice 2015

Kuc/Báthoryová 2015 – Kuc, Ľ./Báthoryová, R.: *Meštiansky dom (bývalá Malá Fajka), Kováčska 24 – Hlavná 63, Košice*. Reštaurátorský výskum. Košice 2015.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION IN KOVÁČOVA ULICA STREET IN KOŠICE. Košice (Košice district), urban area, Kováčska ulica street, rescue excavation, town, Middle Ages, Postmedieval period. Finds deposited at: Archeológia Zemplín s. r. o., Michalovce. The excavation in Kováčska ulica street detected a medieval ice pit, part of a medieval cellar and postmedieval masoned sewerage. Apart from the thin layer from the Middle Ages, we encountered only layers from the Postmedieval period. The oldest detected finds are classified in the Middle Ages, the 15th century in particular. Among the few finds of pottery from this period, we come across multiple horizontal grooves and red paint. Other movable archaeological finds come from various periods of the Modern era. The only exception is a cup fragment dated to the Bronze Age and attributed to the Ottomani culture bearers based on its typical features. The discovery of the fourth ice pit in the area of the complex in Hlavná 63 – Kováčska 24 streets also supports the assumption that an inn might have been situated there in the Late Middle Ages, which is suggested by rich storage spaces with numerous pottery goods.

NÁLEZ SÍDLISKOVÉHO OBJEKTU V DOLNÝCH OBDOKOVCIACH

Michaela Mandák Niklová

Dolné Obdokovce (okr. Nitra), intravilán, rodinný dom, parc. č. 1397/2; obhliadka stavby, pravek(?). Uloženie nálezov: Krajský pamiatkový úrad Nitra.

Koncom marca bola pracovníkmi Krajského pamiatkového úradu Nitra vykonaná obhliadka výkopov stavby rodinného domu. Počas obhliadky bola v juhovýchodnom profile základových pásov zachytená prepálená vrstva, po začistení ktorej sa v profile črtali ďalšie stratigrafické vrstvy a bližšie neurčiteľný objekt kruhového pôdorysu zahĺbený do sprašového podložia. Predmetný objekt sa črtal v pôdoryse základového pásu v severovýchodnej časti zakladanej stavby s tým, že zasahoval do jeho vnútorného profilu. Z dôvodu časovej tiesne stavebníka bol vybratý zhruba na štvrtinu identifikovaného pôdorysu prehĺbením smerom do vnútorného profilu základovej ryhy. Bol vyberaný po vrstvách v smere od úrovne jestvujúceho terénu v mieste zakladania stavby. Prvú, vrchnú vrstvu tvorila tmavohnedá až čierna recentná kultúrna vrstva s obsahom škváry a drobných kamienkov, o mocnosti cca 20 cm, súvisiaca pravdepodobne s niekdajšou existenciou pôvodného hospodárskeho objektu. Pod ňou sa v stratigrafickom slede črtala svetlohnedá hlinitá vrstva o mocnosti cca 10 cm a pod ňou žltohnedá sprašová vrstva o mocnosti cca 40–50 cm, do ktorej bol zapustený sledovaný objekt. Jeho výplň tvorila prepálená tmavočervená hlina s ojedinelým výskytom nálezov. Dno objektu tvorila súvislá vrstva prepálenej hliny, z ktorej bola odobratá vzorka.

Hnuteľné archeologické nálezy tvorili keramické črepy a zvieracie kosti. Dva neskoro stredoveké/novoveké keramické črepy pochádzali z haldy výkopov stavby. Ide o nezdobené okraje bližšie neurčiteľných nádob. Jeden glazovaný fragment bol vyzdvihnutý zo svetlohnedej hlinitej vrstvy ležiacej nad

vrstvou spraše, v ktorej bol zapustený identifikovaný objekt. Priamo v jeho výplni boli nájdené dva črepy. Prvým je hrubostenný fragment pochádzajúci z tela nádoby bez výzdoby, bez možnosti bližšieho datovania. Druhý fragment je pravdepodobne praveký, prepálený, rovnako bez výzdobných motívov. Z výplne objektu pochádzajú i prepálené zvieracie kosti a drobné kamienky.

Osídlenie intravilánu Dolných Obdokoviec je z hľadiska archeologických nálezov pomerne neznáme, a preto sú podobné nálezy vhodným doplnením obrazu historického osídlenia obce.

DISCOVERY OF A SETTLEMENT FEATURE IN DOLNÉ OBDOKOVCE. Dolné Obdokovce (Nitra district), urban area, detached house, plot 1397/2; inspection of construction, prehistory(?). Finds deposited at: Regional Monuments Board Nitra. During the inspection of construction of a detached house, an unidentifiable feature looming in the foundations was detected. Its fill contained burned dark red clay with rare occurrence of finds in form of pottery sherds and animal bones. First, there is a thick-walled fragment from a vessel body without decoration, with impossible exact dating. Second fragment is probably prehistoric, burned, also without decorative motifs. Two late medieval/postmedieval pottery sherds came from the removed soil at the construction site. They are undecorated rims of unspecified vessels. One glazed fragment was retrieved from the pale brown loamy layer above the loess layer in which the identified feature was sunken. Settlement of the built-up area of the village is still rather unknown in terms of archaeological finds, thus, such finds are suitable complements to the picture of its historical settlement.

PREDSTIHOVÝ ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM V AREÁLI EVANJELICKÉHO A. V. KOSTOLA V ŽILINE[35]

Jana Mellnerová Šuteková

Žilina, časť Staré Mesto (okr. Žilina), areál evanjelického kostola, Na Rudinách/Šefranica, Námestie Žilinskej synody 2, intravilán, pohrebisko, mladšia a neskorá doba bronzová. Uloženie nálezov: Považské múzeum v Žiline a Slovenské národné múzeum v Martine.

Na základe rozhodnutia KPÚ Žilina bol na jeseň realizovaný predstihový pamiatkový archeologický výskum na mieste sadových terénnych úprav v areáli evanjelického a. v. kostola, ktorý stojí v mestskej štvrti Svojdomov. Výskum mal za cieľ zdokumentovať stratigrafickú situáciu v mieste výkopov pre výsadbu stromov a zachytiť všetky hnuteľné, príp. nehnuteľné pamiatky. Podľa náhodných nálezov evidovaných najmä počas výstavby kostola a stavebných úprav v okolí v 30. rokoch 20. stor. leží areál nehnuteľnej národnej kultúrnej pamiatky na mieste lužického pohrebiska z mladšej a neskorej doby bronzovej. Na týchto miestach evidujeme žiarové hroby s urnami a ostatnou hrobovou prílohou (keramické nádoby, bronzové ihlice), ktorých časť je uložená v Považskom múzeu v Žiline a Slovenskom národnom múzeu v Martine (*Mellnerová Šuteková/Mellner 2020*). Kostol leží na vyvýšenine, na pravej riečnej terase pôvodného koryta Rajčanky, na severozápadnom okraji mesta. Od stredovekého centra je lokalita vzdialená asi 300 m vzdušnou čiarou. Súčasný vedecký a archívny výskum potvrdzuje, že miesto bolo totožné s pohrebný areálom z doby bronzovej (porovnaj *Moravčík 1980*; *Veliačik 1983*, Abb. 1, 2), ktorý bol narušený na viacerých miestach počas urbanizačného procesu tohto priestoru v polovici 20. stor.

Posledný archeologický výskum bol limitovaný rozsahom výkopov jám pre sadenie drevín (sedem stromov). Na ich mieste neboli zistené žiadne archeologické nálezy, no vďaka zdokumentovaniu stratigrafickej situácie, t. j. časti pôdneho profilu v sondách, sa podarilo spoznať geologickú situáciu (pôvodná terasa Rajčanky) a čiastočne rozsah ľudskej činnosti (hrúbka terénnych úprav) na lokalite v 20. stor. Archeologický výskum nám zároveň pomohol vytvoriť si konkrétnejší obraz o možnom rozsahu a situovaní pravekých antropogénnych vrstiev, ktoré sa tu evidované.

Literatúra

Mellnerová Šuteková/Mellner 2020 – J. Mellnerová Šuteková/D. Mellner: Príbeh archeológie funkcionalistického evanjelického a. v. kostola v Svojdomove v Žiline. In: M. Neumann/J. Mellnerová Šuteková (zost.): *Dejiny archeológie. Archeológia v* Československu *v rokoch 1918–1948*. Bratislava 2020, 377–390.

Moravčík 1980 – J. Moravčík: Nové archeologické nálezy v Považskom múzeu v Žiline. *AVANS 1978*, 1980, 352.

Veliačik 1983 – L. Veliačik: *Die Lausitzer Kultur in der Slowakei*. Nitra 1983.

[35] Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-14-0550. Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 1/0100/19.

DEVELOPMENT-LED EXCAVATION IN THE AREA OF THE EVANGELICAL A. C. CHURCH IN ŽILINA. Žilina-Staré Mesto (Žilina district), area of the Evangelical A. C. church, Na Rudinách/Šefranica site, Námestie Žilinskej synody 2 site, urban area, burial ground, Late and Final Bronze Age. Finds deposited at: Považské Museum in Žilina, Slovak National Museum in Martin. The development-led excavation was carried out in the place of orchard modification of the terrain in the area of the Evangelical church. The stratigraphic situation in the excavated tree holes was documented and all movable as well as immovable monumets were detected. During construction of the church in the 1930s, it was discovered that it was standing at the site of a Lusatian burial ground from the Late and Final Bronze Age. There were cremation burials with urns and other grave goods – pottery vessels, bronze pins – whose part is deposited at the Považské Museum in Žilina and the Slovak National Museum in Martin (Mellnerová Šuteková/Mellner 2020; compare Moravčík 1980; Veliačik 1983, Abb. 1, 2). The current archaeological investigation was limited by the size of the tree holes and no archaeological finds were discovered in them. The found stratigraphic situation helped better understanding of the geological situation (the original terrace of the Račianka river) as well as verification of the extent of the interventions at the site in the 20th century. The excavation also helped us create a more real picture of the possible size and location of prehistoric anthropogene layers.

PRIESKUM PALEOLITICKÝCH LOKALÍT NA POIPLÍ[36]

Adrián Nemergut – Beáta Milová

Povrchový prieskum bol realizovaný za účelom overenia paleolitických lokalít, známych predovšetkým z prieskumov J. Bártu a A. Petrovského-Šichmana (*Bárta 1961*; *Bárta/Petrovský-Šichman 1962*), ako aj *L. Bánesza* a *G. Nevizánskeho* (*1984a*; *1984b*). Cieľom bolo taktiež zamerať polohu nájdených artefaktov pomocou GPS a získať chronologicky citlivejšie artefakty pre presnejšie datovanie osídlenia v predmetnom regióne. Lokality boli situované v rôznych polohách, od terás v blízkosti rieky Ipeľ či menších potokov, cez svahy až po temená kopcov. Z niektorých lokalít boli získané pomerne početné kolekcie štiepanej kamennej industrie. V ojedinelých prípadoch sa podarilo nájsť aj z chronologického hľadiska veľmi dôležitejšie nálezy. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

1. Malá Čalomija (okr. Veľký Krtíš):

a) Poloha Fiťka, sídlisko, povrchový zber, paleolit(?). Lokalita sa nachádza necelé 2 km severozápadne od obce. Rozprestiera sa na miernom svahu so sklonom na východ, s nadmorskou výškou okolo 210 m. Objavená bola J. Bártom a A. Petrovského-Šichmanom. Nájdené nálezy reprezentujú fragment okruhliaka z numulitového silicitu, fragment úštepu z rádiolaritu a úštep s retušou z limnosilicitu.

b) Poloha Nad vinicami, sídlisko, povrchový zber, paleolit(?). Ojedinelé nálezy boli získané aj z ďalšej lokality, známej z prieskumov J. Bártu a A. Petrovského-Šichmana. Našli sa asi 1,7 km severozápadne od obce a okolo 500 m juhozápadne od predošlej lokality v polohe Fiťka. Nálezy ležali na svahu so sklonom na severovýchod, v nadmorskej výške okolo 230 m. Kamenné artefakty predstavujú dva fragmenty úštepov z patinovaného silicitu.

2. Opatovská Nová Ves (okr. Veľký Krtíš):

a) Poloha Podlužianska hora, nálezisko 1, sídlisko, povrchový zber, paleolit. Doklady osídlenia boli zistené J. Bártom a A. Petrovským-Šichmanom aj približne 700 m východne od obce, na miernom svahu so sklonom na sever, s nadmorskou výškou okolo 235 m. Nová kolekcia pozostáva zo 14 štiepaných kamenných artefaktov z patinovaného silicitu a limnosilicitu. Reprezentujú ich najmä fragmenty čepelí a úštepov, menej rezíduá jadier a úštepy.

b) Poloha Podlužianska hora, nálezisko 2, sídlisko, povrchový zber, paleolit(?), neolit-eneolit. Približne 300 m severne od predošlej polohy Podlužianska hora, nálezisko 1 bola J. Bártom a A. Petrovským-Šichmanom rozpoznaná ďalšia lokalita. Leží na miernom svahu so sklonom na juhovýchod, s nadmorskou výškou 230 m. Nájdených bolo päť úštepov, z toho tri z patinovaného silicitu a dva z limnosilicitu, ďalej dva fragmenty úštepov z limnosilicitu, fragment šikmo retušovanej čepele s kosákovým leskom z limnosilicitu (obr. 43: 11) a driapadlo z bližšie neurčenej suroviny.

[36] Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-20-0521. Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 2/0101/19.

3. S l o v e n s k é Ď a r m o t y (okr. Veľký Krtíš):

a) Poloha Biely vrch, nálezisko 1, sídlisko, povrchový zber, paleolit(?). Lokalita sa rozprestiera na temene kopca Biely vrch, nachádzajúceho sa severne od obce. Nadmorská výška je 235 m. Prvé nálezy z polohy boli rozpoznané J. Bártom a A. Petrovským-Šichmanom. Nové nálezy pozostávajú z jadra z limnosilicitu (obr. 43: 13) a úštepu z patinovaného silicitu, ktorý bol zároveň aj prepálený.

b) Poloha Biely vrch, nálezisko 2, ojedinelý nález, povrchový zber, paleolit(?). Ojedinelý nález bol nájdený 300 m severozápadne od predošlej lokality Biely vrch, nálezisko 1. Ležal v nadmorskej výške okolo 220 m, na miernom svahu, zvažujúcom sa na severovýchod. Nález reprezentuje fragment úštepu z patinovaného silicitu.

4. Š a h y (okr. Levice):

a) Poloha Hrkovský chodník, sídlisko, povrchový zber, mladý paleolit (epigravettien?), neolit (želiezovská skupina). Lokalita leží na terase, na pravom brehu potoka Krupinica, neďaleko sútoku s Ipľom a leží v nadmorskej výške približne 128 m. Objavená bola v roku 1984 v rámci povrchového zberu *L. Bánesza* a *G. Nevizánskeho* (*1984b*). Nájdenú kolekciu štiepanej kamennej industrie (130 ks) rámcovo zaradili do mladého paleolitu. Najnovším prieskumom bola získaná kolekcia kamenných artefaktov, ktorá pozostávala celkovo zo 181 ks. V surovinovej skladbe absolútne dominoval limnosilicit a patinovaný silicit. Ojedinele boli artefakty vyrobené z kremenného porfýru, rádiolaritu a po jednom kuse bol rozpoznaný obsidián a volýnsky silicit. V súbore sa najviac vyskytujú úštepy, fragmenty úštepov, ďalej čepele a ich fragmenty, jadrá a retušované nástroje. Za chronologicky najdôležitejšie možno považovať dve čepieľky s otupeným bokom s možným zaradením do epigravettienu. Prvá reprezentuje čepieľku s otupeným bokom, ľavý bok je nepravidelne retušovaný priamou retušou s nie veľmi otupujúcou retušou. Pravý bok je neretušovaný, pričom jeho proximálny koniec má zaoblený tvar priamym lemovaním (obr. 43: 5). Pri druhej ide o meziálno-distálny fragment čepieľky s otupeným bokom, ľavý bok je opracovaný strmou priamou retušou s rozpínavým otupením. Na pravom boku sú viditeľné nepravidelné vrubovité odbitia (obr. 43: 6). Dôležité sú aj dva trapézy (obr. 43: 2, 3), ktoré s najväčšou pravdepodobnosťou korešpondujú s nájdeným neolitickým črepovým materiálom (obr. 43: 1), ktorý zrejme prislúcha želiezovskej skupine. Skupinu nástrojov dopĺňa klinové rydlo na zlomenej čepeli z patinovaného silicitu (obr. 43: 4).

b) Časť T e š m á k, poloha Olvárske zeme, sídlisko, povrchový zber, paleolit(?). Lokalita bola objavená *J. Bártom* a *A. Petrovským-Šichmanom* (*1962*, 298). Situovaná je približne 1 km severne od miestnej časti Tešmák, na miernom svahu so sklonom na východ, vo výške 135 m n. m. Počas prieskumu boli nájdené tri kamenné artefakty z patinovaného silicitu, pozostávajúce z úštepu a dvoch fragmentov úštepov.

5. V e ľ k á Č a l o m i j a (okr. Veľký Krtíš), poloha Staré vinice, sídlisko, povrchový zber, mladý paleolit (aurignacien?). Paleolitická stanica sa nachádza na temene kopca, približne 150 m južnejšie od lokality Malá Čalomija v polohe Nad vinicami. Leží v nadmorskej výške 237–238 m. Prvé nálezy z lokality boli získané počas prieskumu A. Petrovského-Šichmana. Zo spoločného prieskumu *J. Bártu* a *A. Petrovského-Šichmana* (*1962*) pochádza početná kolekcia kamennej industrie, ktorú presnejšie nedatovali, no pôsobila na nich „archaickejšie". Novým prieskumom sme na ploche s rozlohou zhruba 100 × 50 m vyzbierali súbor 66 ks štiepanej kamennej industrie a našiel sa aj otĺkač z kremenného okruhliaka so stopami po použití. Zo surovinového hľadiska prevláda numulitový silicit, patinovaný silicit a limnosilicit. Jeden artefakt bol vyrobený z rádiolaritu. Kamenné artefakty reprezentujú zväčša úštepy a ich fragmenty, rôzne fragmenty jadier, ojedinele retušované nástroje. Z chronologického hľadiska zaujali dve vysoké škrabadlá (obr. 43: 9, 10), ktoré by mohli súvisieť s aurignacienom. Z retušovaných nástrojov bol rozpoznaný aj hrotito retušovaný fragment čepele z limnosilicitu (obr. 43: 8) a driapadlo kombinované s rydlom z limnosilicitu (obr. 43: 7).

6. V e ľ k á V e s n a d I p ľ o m (okr. Veľký Krtíš):

a) Poloha Starý vrch, nálezisko 1, sídlisko, povrchový zber, paleolit(?). Poloha je vzdialená približne 2,5 km od intravilánu obce. Kamenné nálezy boli zozbierané na svahu so sklonom na juhovýchod a východ, pričom ležali v nadmorskej výške zhruba 250 m. Lokalita bola objavená J. Bártom a A. Petrovským-Šichmanom. Nová kolekcia štiepanej kamennej industrie obsahuje fragment jadra z bližšie neurčenej suroviny, dva úštepy z patinovaného silicitu a päť fragmentov úštepov, z toho dva z bližšie neurčenej suroviny, dva z patinovaného silicitu a jeden z limnosilicitu.

b) Poloha Starý vrch, nálezisko 2, sídlisko, povrchový zber, paleolit(?). Len približne 150 m severovýchodne od predošlej polohy Starý vrch, nálezisko 1, ležali v nadmorskej výške 242 m a na svahu so sklonom na východ ďalšie nálezy. Našiel sa menší okruhliak z rádiolaritu, rezíduum jadra z limnosiliciu a tri fragmenty úštepov, presnejšie z patinovaného silicitu, bližšie neurčenej suroviny a pravdepodobne z numulitového silicitu.

7. Záhorce, časť Selešťany (okr. Veľký Krtíš), poloha Ankáš, sídlisko, povrchový zber, paleolit(?). Ďalšia poloha s kamennými nálezmi sa nachádzala na temena kopca, východne od miestnej časti Selešťany. Nadmorská výška lokality je približne 210 m. Objavená bola J. Bártom a A. Petrovským-Šichmanom. Na základe čepieľky so šikmo retušovaným koncom zaradili kolekciu do gravettienu (*Bárta/Petrovský-Šichman 1962*, 302). V novozískanej kolekcii bol identifikovaný okruhliak zo žilného kremeňa s čiastočne opotrebovaným povrchom, ktorý mohol slúžiť ako otĺkač a 34 ks štiepaných kamenných artefaktov. V surovinovej skladbe bol najviac zastúpený patinovaný silicit, ďalej nasledoval limnosilicit, numulitový silicit a prepálený silicit. Kolekciu reprezentujú predovšetkým fragmenty úštepov, za ktorými v početnosti nasledujú celé úštepy, fragmenty čepelí, fragmenty retušovaných nástrojov, resp. hlavíc škrabadiel (obr. 43: 12), fragmenty jadier a suroviny.

Literatúra

Bánesz/Nevizánsky 1984a – L. Bánesz/G. Nevizánsky: Prieskum Ipeľskej kotliny. *AVANS 1983*, 1984, 26, 27.
Bánesz/Nevizánsky 1984b – L. Bánesz/G. Nevizánsky: Šahy-Nagyberek, nová paleolitická stanica na strednom Poiplí. *Archeologické rozhledy* 36, 1984, 370–377.
Bárta/Petrovský-Šichman 1962 – J . Bárta/A. Petrovský-Šichman: Paleolitické nálezy z Ipeľskej kotliny. *Archeologické rozhledy 14*, 1962, 297–308.

SURVEY OF PALEOLITHIC SITES IN THE REGION OF POIPLIE. The aim of the survey was to verify the Paleolithic sites known from surveys by *J. Bárta* and *A. Petrovský-Šichman* (*1962*) as well as *L. Bánesz* and *G. Nevizánsky* (*1984a*; *1984b*). It was also inteded to identify the location of the discovered artifacts by means of GPS and obtain chronologically more sensitive artifacts to allow more exact dating of settlement in the studied region. The sites were situated in various locations, from terraces near the Ipeľ river or smaller streams, through slopes to hilltops. Rather numeorus collections of chipped lithic industry were obtained from some sites. In the raw material composition, limnosilicite prevailed, followed by numulite silicite. Radiolarite or raw materials from more distant primary sources, such as quartz-porphyry, obsidian or Volhynian silicite, were less frequent. Chronologically more important finds were obtained only exceptionally. In the assemblage from the site of Veľká Čalomija-Staré vinice, two tall end-scrapers (Fig. 43: 9, 10) possibly associated with Aurignacian are interesting. In the collection of chipped lithic industry from the site of Šahy-Hrkovský chodník, two backed bladelets (Fig. 43: 5, 6) probably suggesting presence of Epigravettian were recognized in the assemblage. Two trapezes (Fig. 43: 2, 3) were found at the same site. They most probably correspond with the discovered Neolithic sherd material (Fig. 43: 1) which probably belongs to the Želiezovce group. A fragment of an obliquely retouched blade with sickle gloss from Opatovská Nová Ves, Podlužianska hora 1 site, which was made of limnosilicite (Fig. 43: 11) in the Neolithic-Eneolithic, is of the same importance.

KVÁDSKE SÍDLISKO V IPEĽSKOM SOKOLCI[37]

Gabriel Nevizánsky

Ipeľský Sokolec (okr. Levice), intavilán, Hlavná ulica – dom J. Gyönyöra č. 140, zber, sídlisko, doba bronzová – severopanónska kultúra, mladšia doba rímska, stredovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Veľký počet keramického materiálu, ktorý bol odovzdaný autorovi príspevku, sa získal pri okopávaní záhrady. Lokalita sa nachádza na východnom okraji intravilánu obce, na terase, ktorá sa dvíha nad inundačným územím Ipľa. Tesne za záhradou sa nachádza niekdajšie mŕtve rameno. Súčasný tok Ipľa je vzdialený od lokality asi 500 m východne.

Ťažisko osídlenia bolo v mladšej dobe rímskej, ktoré je reprezentované najmä ručne zhotovenou germánskou keramikou. Ide hlavne o črepy z rôznych tvarov mís a vázovitých nádob vyhotovených z kvalitnej hliny z menším obsahom prímesí (obr. 45: 8). Povrch majú hladký tuhovaný predovšetkým čiernej farby.

[37] Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 2/0062/21.

Niektoré sú zdobené vrypmi nechtom (obr. 45: 2, 4). V menšej miere ja zastúpená i rímskoprovincionálne črepy, napr. sivá panónska keramika z misy, zdobená radielkom a mriežkovaným ornamentom z 2.–3. stor. (obr. 45: 5); pravdepodobne misa na polievku, zdobená z vnútornej strany rovnobežnými a rôznobežnými ryhami (obr. 45: 7). Lokalita bola osídlená aj v staršej dobe bronzovej (obr. 45: 6). Črep z tela nádoby zdobený rytými nepravidelnými jednoduchými vlnovkami reprezentuje osídlenie ľudu severopanónskej kultúry (obr. 45: 1). Sivý profilovaný črep (obr. 45: 3) dokumentuje neskorostredoveké osídlenie.

Súdobé germánske sídliskové nálezy v Ipeľskom Sokolci sa zistili v roku 1979 cca 600–700 m juhovýchodne od sledovanej lokality na vyvýšenine pri sútoku Jelšovky (Lontovského potoka) a Ipľa (*Nevizánsky1980*). S kvádskym osídlením nepochybne súvisí aj denár Alexandra Severa (222–235), ktorú našla v roku 1967 T. Báthyová pri rýľovaní záhrady niekdajšieho domu rodiny Egegi, dnes dom č. 133. Ide taktiež o nález zo sledovanej terasy Ipľa, ktorý je vzdialený cca 100 m severne od analyzovaného kvádskeho sídliska (*Hlinka/Kolníková/Kraskovská 1978*, 26). Datovanie sledovanej mince na základe novšej numizmatickej literatúra upresnil P. Prohászka. Podľa uvedeného kolegu ide o denár Alexandra Severa, typu RIC 239, ktorý razili v Ríme v rokoch 231–235.

Po markomanskych vojnách dochádza v závere 2. a začiatkom 3. stor. po Kr. k zahusťovaniu osídlenia Kvádov na Pohroní a Poiplí. Obdobie panovania dynastie Severovcov (193–235) sa všeobecne pokladá za jedno z najvýznamnejších období z hľadiska ekonomiky a kontaktov so susedmi v dunajskom pohraničí (*Beljak/Beljak Pažinová/Kučeráková 2019*, 279).

Literatúra

Beljak/Beljak Pažinová/Kučeráková 2019 – J. Beljak/N. Beljak Pažinová/K. Kučeráková: Germánske pohrebisko v Hronovciach. *Studia Historica Nitriensia* 23, 2019, Supplementum – Sedem kruhov Jozefa Bujnu, 261–312.
Hlinka/Kolníková/Kraskovská 1978 – J. Hlinka/E. Kolníková/Ľ. Kraskovská: *Nálezy mincí na Slovensku III*. Bratislava 1978.
Nevizánsky 1980 – G. Nevizánsky: Nálezy z doby laténskej a rímskej v Ipeľskom Sokolci. *AVANS 1979*, 1980, 148–149.

THE QUADI SETTLEMENT IN IPEĽSKÝ SOKOLEC. Ipeľský Sokolec (Levice district), urban area, Hlavná ulica street – house of J. Gyönyör no. 140, collection, settlement, Bronze Age (North Pannonian culture), Late Roman period, Middle Ages. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. The site is located on the eastern periphery of the village urban area, on the terrace rising above the Ipeľ inundation area. Immediately behind the garden, there is a former dead branch. The current Ipeľ stream is approx. 500 m east of the site. The core of the settlement falls to the Late Roman period and it is represented mainly by hand-made Germanic pottery. There are mostly sherds from various shapes of bottles and vase-shaped vessels made form high-quality clay with minor content of additive (Fig. 45: 8). Their surface is smooth, graphited, mainly black. Some of them are decorated with nail impressions (Fig. 45: 2, 4). Sherds of Roman provenance are less frequent, e. g. grey Pannonian pottery from a bowl, decorated with cutter wheel and grid ornament, from the 2nd–3rd century (Fig. 45: 5), probably a soup bowl decorated with parallel and concurrent grooves on the inside (Fig. 45: 7). The site was also settled in the Early Bronze Age (Fig. 45: 6). The sherd from a vessel body decorated with simple irregular engraved waves represents settlement of the North Pannonian culture people (Fig. 45: 1). The grey profiled sherd (Fig. 45: 3) documents late medieval settlement.
Contemporary Germanic settlement finds in Ipľský Inovec were discovered in 1979 approx. 600–700 m southeast of the investigated site, on an elevation at the confluence of the Jelšovka (Lontovský potok) stream and the Ipeľ river (*Nevizánsky 1980*). The denarius Severus Alexander (222–235) found in 1967 by T. Báthyová in the garden of the former Egegi family house, now no. 133, was also associated with the Quadi settlement (*Hlinka/Kolníková/Kraskovská 1978*, 26). According to P. Prohászka, it is the RIC 239 type minted in Rome between 231–235. The site of discovery of the denarius is also on the investigated terrace of the Ipeľ and is approx. 100 m north of the analyzed Quadi settlement.

ZÁCHRANNÝ ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM V BRATISLAVE NA RAČIANSKOM MÝTE

Róbert Ölvecky

Bratislava, časť Staré Mesto (okr. Bratislava I), Račianske mýto, mesto, záchranný výskum, novovek. Uloženie nálezov: depozitár Pamiatkového úradu Slovenskej republiky, Trnava.

Na ploche parcely č. 7968 situovanej na Račianskom mýte sa uskutočnil výskum formou archeologického dozoru pri stavbe administratívnej budovy. Identifikované a zdokumentované boli predovšetkým

pozostatky po zaniknutej architektúre datovanej na základe historických máp a nálezov do druhej polovice 18. až 20. stor. Preskúmané základové murivá boli vybudované predovšetkým z lomových kameňov a miestami boli použité fragmenty tehál. V jednom prípade išlo o čisto tehlovú suterénnu, resp. pivničnú časť zaniknutej stavby. V telese tejto architektúry sa nachádzali tehly s nápisom RINGOFEN datované do 19.–20. stor. Zo stavebnej alebo odpadovej jamy pochádza fragment novovekej keramiky a okraja glazovanej a reliéfne zdobenej kachlice.

Počas výskumu sa zdokumentovali viaceré značené tehly. Medzi najstaršie možno zaradiť tehly s nápisom CIVPO (17.–19. stor.) a CPR (18.–19. stor.). Obdobie 19.–20. stor. reprezentujú tehly s popisom RINGOFEN a RM (Martin Rössler). Najmladšie sú tehly s označením HJ (Hekler Juraj) v tvarovanom orámovaní a s nápisom REIDNER UTODAI, ktoré možno datovať až do 20. stor.

Výskumom sa potvrdila prítomnosť pozostatkov po predpokladanej zástavbe znázornenej na historických mapách už od druhej polovice 18. stor., ktorá zrejme počas rokov prechádzala menšími úpravami, resp. prestavbami. Niekedy v 60.–70. rokoch boli budovy na skúmanom pozemku asanované. Identifikovanú zahĺbenú odpadovú alebo stavebnú jamu možno na základe nálezov zaradiť do rovnakého časového úseku ako architektúru.

RESCUE EXCAVATION IN BRATISLAVA-RAČIANSKE MÝTO. Bratislava-Staré Mesto (Bratislava I district), Račianske mýto site, town, rescue excavation, Postmedieval period. Finds deposited at: depository of the Monuments Board of the Slovak Republic, Trnava. Remains of architecture from the late 18th–20th centuries were documented on plot no. 7968. Postmedieval finds were obtained from the chronologically contemporary construction or refuse pit. In the course of the excavation, several variously marked bricks dated to the 17th–20th centuries were documented.

ZÁCHRANNÝ ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM PRI STAVBE RODINNÝCH DOMOV VO SVÄTOPLUKOVE

Róbert Ölvecky

Svätoplukovo (okr. Nitra), poloha Pod hrobmi, polykultúrne sídlisko, záchranný výskum, mladšia doba bronzová, stredovek(?), nedatované. Uloženie nálezov: depozitár Pamiatkového úradu Slovenskej republiky, Trnava.

Pri archeologickom výskume počas stavby piatich rodinných domov (parcely č. 2360/23–25) situovaných na severozápadnom okraji intravilánu obce sa preskúmalo 26 archeologických objektov sídliskového charakteru. Objekty boli identifikované a preskúmané v profiloch a na dne základových rýh a vo výkopoch pre inžinierske siete. Pri začisťovaní profilov a dien rýh sa z výplní objektov získal predovšetkým keramický materiál, na základe ktorého bolo možné datovať 17 objektov do mladšej doby bronzovej (BD–HA). Ostatné objekty nebolo možné kvôli absencii alebo nevýraznému materiálu chronologicky zaradiť. Dva objekty boli azda stredoveké.

Preskúmané zahĺbené objekty z mladšej doby bronzovej tvorili predovšetkým exploatačné alebo odpadové jamy, obydlia, kolové jamy a jeden pravdepodobne výrobno-obytný (metalurgický) objekt s nálezom hlineného taviaceho téglika. V prípade stredovekých(?) objektov išlo o plytko zahĺbené obydlie a o exploatačnú alebo odpadovú jamu. Chronologicky neurčených objektov bolo päť kolových jám, jedna zásobná a jedna exploatačná alebo odpadová jama.

Polykultúrna lokalita na skúmanej ploche bola objavená v roku 2009 pri výstavbe infraštruktúry. Archeologickým výskumom sa vtedy preskúmalo 84 sídliskových objektov datovaných do doby bronzovej (karpatská mohylová kultúra?), doby laténskej, včasného i vrcholného stredoveku a novoveku (*Štefanovičová/Hlavatá/Spišák 2013*, 252–254). Výstavba rodinných domov je situovaná na intenzívne osídlenom území v rôznych historických obdobiach, čo sa odrazilo aj na hustote zistených archeologických objektov počas výskumu. Na predmetnom území je doložené osídlenie takmer kontinuálne od doby bronzovej až po novovek.

Literatúra

Štefanovičová/Hlavatá/Spišák 2013 – T. Štefanovičová/J. Hlavatá/P. Spišák: Záchranný výskum v obci Svätoplukovo. *AVANS 2009*, 2013, 252–254.

RESCUE EXCAVATION AT CONSTRUCTION OF PRIVATE HOUSES IN SVÄTOPLUKOVO. Svätoplukovo (Nitra district), Pod hrobmi site, polycultural settlement, rescue excavation, Late Bronze Age, Middle Ages(?), not dated. Finds deposited at: depository of the Monuments Board of the Slovak Republic. Trnava. In the course of construction of five private houses, 26 settlement features were documented (dwellings, storage pit, exploitation or refuse pits, stakeholes and production-residential feature with a find of a crucible). Seventeen features were chronologically classified in the late Bronze Age (BD–HA). We were not able to date other features. Possibly, two features belong to the Middle Ages. The polycultural site was discovered in 2009 in the course of construction of infrastructure, when 84 features from the Bronze Age, La Tène period, Early and High Middle Ages and Modern era were studied (*Štefanovičová/Hlavatá/Spišák 2013*, 252–254).

ZÁCHRANNÉ ARCHEOLOGICKÉ VÝSKUMY V TRNAVE

Róbert Ölvecky

Spoločnosť PAMARCH, s. r. o. zrealizovala pod vedením autora príspevku tri záchranné výskumy v mestskej pamiatkovej rezervácii Trnava.

1. T r n a v a (okr. Trnava), Halenárska ulica, mesto, záchranný výskum, stredovek, novovek. Uloženie nálezov: depozitár Pamiatkového úradu Slovenskej republiky, Trnava.

Na základe rozhodnutia KPÚ Trnava sa výskum na Halenárskej ulici v Trnave vykonal formou vyhotovenia troch sond v priestore súčasnej cestnej komunikácie, pričom sa veľkosť sond prispôsobovala zachovanosti nálezovej situácie, resp. možnostiam skúmania v terénoch narušených inžinierskymi sieťami a recentnými výkopmi. V druhej etape výskum pozostával zo sledovania výkopových prác.

Realizácia obnovy povrchu Halenárskej ulice bola rozdelená do dvoch stavebných etáp. V prvej etape sa rekonštruoval úsek od križovatky Dolnopotočná – Halenárska po Veselá – Halenárska a v druhej etape od križovatky Veselá – Halenárska po Dolné Bašty – Halenárska. Po odstránení horných vrstiev z povrchu cestnej komunikácie a chodníkov boli badateľné viaceré líniové útvary pozdĺž ulice patriace inžinierskym sieťam (betónová kanalizácia, plynovod, vodovod, elektrina). Medzi týmito inžinierskymi sieťami sa na niektorých miestach nachádzali 30–50 cm široké úseky, ktoré sa javili ako najstaršie stratigrafické jednotky. Práve na tieto najperspektívnejšie miesta sa umiestnili archeologické sondy.

Sonda 1 s rozmermi cca 1,5 × 1,5 m sa vytýčila v priestore cestnej komunikácie v severnej časti skúmanej plochy (oproti Halenárskej 4 a 5). Vo východnej časti sa na jej dne zistil západný okraj klenbovej tehlovej kanalizácie kopírujúcej smer cesty, ktorú možno predbežne datovať do 18.–19. stor. Nad ňou sa nachádzala premiešaná žltohnedá ílovito hlinitá zemina s prímesou tehloviny a s nálezmi predovšetkým mladšej novovekej keramiky. V západnej časti sondy sa podarilo zachytiť pôvodnú pochôdznu úroveň, ktorá pozostávala z tenkej čiernej udupanej vrstvičky (niveleta 143,88 m n. m.), na ktorej ležali premiešané ílovité uloženiny s nálezmi keramického materiálu z vrcholného stredoveku. Na základe nálezových súvislostí sa možno domnievať, že identifikovaná pôvodná úroveň terénu bola na tejto nivelete ešte v období vrcholného stredoveku (11.–13 stor.).

Sonda 2 s rozmermi 0,8 × 1,4 m sa umiestnila v priestore cestnej komunikácie oproti Halenárskej 14 (tu sa archeologickým a architektonicko-historickým výskumom doložil tehlový meštiansky dom opatrne datovaný už do druhrj polovice 13. stor., pozri *Haberland 2017*, 20–24). V sonde sa opäť podarilo zachytiť pôvodnú úroveň terénu na nivelete 144,29 m n. m. V sonde sa identifikovala novoveká jama (objekt 1), ktorá presekávala horné horizontálne vrstvy už od hĺbky cca 30 cm od hornej úrovne terénu (po stiahnutí asfaltu, betónu a podsypovej vrstvy – hrúbka 30–40 cm). V sonde doloženú pôvodnú pochôdznu úroveň možno na základe priamo do nej vyhĺbeného archeologického sídliskového objektu 2 s nálezmi hrubostennej grafitovej keramiky datovať do obdobia vrcholného stredoveku (začiatok 11. až polovica 13. stor.). Objekt bol totiž vyhĺbený z úrovne zistenej pochôdznej nivelety, ktorá sa nachádzala cca 1,2 až 1,4 m pod súčasnou niveletou povrchu ulice (pred rekonštruovaním).

Sonda 3 s rozmermi 0,8 × 2,2 m sa vytýčila na cestnej komunikácii oproti parcele č. 562 na rozhraní s Halenárskou 17. Sonda bola na archeologické objekty negatívna. Identifikovali sa v nej viaceré staršie nezaznačené inžinierske siete. Nepodarilo sa tu zachytiť pôvodnú úroveň terénu. Z ílovito hlinitých vrstiev navážok/planírok sa získala mladšia novoveká keramika.

Ďalšie nálezy zistené sledovaním výkopových prác

Torzo tehlového múrika sa našlo v priestore pred existujúcou veľkou vstupnou bránou (asi 1,8 m od brány) do dvora bývalého paulínskeho kláštora (dnes obytný dom). Nie je jasný priebeh (zrejme pokračoval západným, či juhozápadným smerom) a ani funkcia tohto múrika. Pravdepodobne však súvisí s komplexom bývalého kláštora (17.–18. stor.). V telese východných múrov (na západnom líci) stojaceho južného a severného krídla boli identifikované kamenné architektonické prvky. V troch prípadoch išlo odolné časti ostení pôvodne nižšie situovaných vetrákov. A v jednom prípade sa zistil v južnom krídle 200 cm dlhý kamenný blok, ktorý možno opatrne interpretovať ako prah zamurovaného vstupného otvoru. Plytko zahĺbené novoveké tehlové múriky boli identifikované aj vo výkopoch na pozemkoch s parc. č. 575 a 574/6. Z háld pri jame pre vodovodnú šachtu bola vyzbieraná stredoveká a novoveká keramika. Torzo kamennej dlažby z tzv. mačacích hláv *in situ* bolo doložené na ploche cesty oproti Halenárskej 17 na nivelete 144,9 m n. m. (tesne pod asfaltom).

2. T r n a v a (okr. Trnava), Halenárska ulica 34–37 (Paulineum), sídlisko, mesto, záchranný výskum, stredovek, novovek, nedatované. Uloženie nálezov: depozitár Pamiatkového úradu Slovenskej republiky, Trnava.

Archeologický výskum v Trnave vyvolaný stavbou „Obnova bytového domu – vlhkostná sanácia murív" sa uskutočnil formou sondáže a odborného archeologického dozoru pri zemných prácach okolo obvodových murív južného krídla bývalého kláštora paulínov. Výkop do požadovanej nivelety sa zrealizoval pozdĺž celej východnej steny východného krídla, v dĺžke 1,2 m zo strany Veselej ulice (južná stena južného krídla) a v dĺžke 2,65 m zo strany dvora (severná stena južného krídla).

Výskumom sa podarilo doložiť plánované, ale nevybudované východné krídlo kláštora (označené ako múr 2), ktoré bolo previazané s východným múrom južného krídla. Na východnom líci južného a východného krídla bol pozorovateľný v hĺbke 55 cm od súčasného terénu cca 10 cm široký odskok – sokel. Na základe úrovne vetrákov s kamenným ostením a sokla sa možno domnievať, že terén bol v minulosti, resp. v čase vzniku kláštora nižšie. Múr 2 severojužnej orientácie mal rozšírený základ. Celkovú dĺžku muriva sa nepodarilo zdokumentovať. Jeho existenciu sa podarilo archeologicky doložiť v dĺžke 4,5 m prostredníctvom sondy 2. Tehlové základové murivo bolo široké 130–140 cm. Horná časť muriva (šírka cca 1,1–1,25 m) nedosahovala takéto dimenzie. Základy boli využité na vybudovanie užšieho ohradného múrika dvora. Na murive ležal aj novodobý plot. Z muriva plánovaného východného krídla pochádzajú značené tehly datované rámcovo do 17.–18. a 18.–19. stor.

V čiastočne odhalenej severnej stene južného krídla sa zistila východná časť klenby so zamurovaným vstupom a vybiehajúcim múrom severojužnej orientácie (označené ako múr 1). Múr 1 bol široký 40 cm a tvoril východnú stenu vstupu do pivničných priestorov južného krídla. Nad týmto múrom a západne od neho sa nachádzal sypký zásyp vchodu s nálezom značenej tehly z 19.–20. stor. (hlava Krista v osemšpicovom kolese). Zánik vstupu do pivnice južného krídla kláštora možno predpokladať niekedy v priebehu 19. stor., resp. na začiatku 20. stor. Základy východného krídla vznikli pri budovaní kláštora na začiatku 18. stor. pôvodne zamýšľaného ako štvorkrídlový objekt s rajským dvorom.

Okrem architektúry bolo vo výkopoch zistených a čiastočne preskúmaných osem zahĺbených objektov, ktoré boli vyhĺbené do žltého sprašového podložia a pôvodného pôdneho pokryvu. Podľa archeologického materiálu bolo možné do stredoveku datovať iba objekt 8. Z ostatných objektov nepochádza hnuteľný archeologický materiál. Na základe výplní a stratigrafie ich však možno považovať za doklady staršieho osídlenia tejto časti Trnavy. Výskumom sa podarilo zachytiť pôvodný pôdny horizont s ojedinelým nálezom črepu s vlnovkami z 8.–10. stor. Úroveň terénu vo včasnom stredoveku tu bola pravdepodobne o 2,5 m nižšie ako je súčasná niveleta terénu.

3. T r n a v a (okr. Trnava), dvor Krajského súdu, Vajanského ulica 2a, sídlisko, mesto, mestské opevnenie, záchranný výskum, pravek, neolit, stredovek, novovek. Uloženie nálezov: depozitár Pamiatkového úradu Slovenskej republiky, Trnava.

Počas archeologického výskumu na dvore Krajského súdu v Trnave boli v sonde 1 a 2 doložené pozostatky architektúry zaniknutej bašty mestského opevnenia. Zachovaná bola spodná časť základov založená na intencionálne uloženej žltej ílovitej vrstve. Identifikovaná podzemná základová architektúra pozostávala z lomových kameňov. Severný múr bašty bol z časti porušený novovekou klenbovou tehlovou pivnicou. Jej zachovaná šírka tu dosahovala 1,6–1,7 m a mala dĺžku 1,7 m (od vnútorného líca hradby). Lepšie dochovaný južný múr bašty dosahoval šírku 1,8–1,85 m a bol dlhý 1,5–1,7 m (od vnútorného líca hradby). Veľkosť interiéru dosahovala šírku 4,2 m. Vzdialenosť vonkajších hrán múrov činila 7,8–8 m.

V sonde 4 sa podarilo preskúmať dohromady štrnásť zahĺbených objektov z rôznych časových období. Menšie a plytké oválne objekty 2 a 3 (zrejme exploatačné jamy) možno na základe výplní a keramického materiálu s opatrnosťou datovať do praveku. Najvýraznejšie boli na skúmanej ploche zastúpené rozmerné zásobné jamy, ktoré sa rešpektovali. Dve z nich (objekt 5 a 7 – v profile amforovitého, hruškovitého tvaru) možno na základe početných nálezov keramiky, tehál a strešnej krytiny datovať do 14.–15. stor. Výplne zásobných jám označených ako objekt 12 a 14 obsahovali chronologicky heterogénnejší keramický materiál. Najmladšie črepy sa datujú do 18. stor. Možno sa preto domnievať, že tieto zásobné jamy museli byť zasypané práve v spomínanom storočí. Pravdepodobne aj objekt 15 (identifikovaný iba v južnom profile sondy) spĺňal funkciu zásobnej jamy. Z tohto objektu však absentujú nálezy. Hodnotný je nález striebornej(?) jednostrannej mince (fenig) z objektu 4, ktorá bola razená v roku 1531. V prípade objektu 6 sa možno domnievať, že ide o hornú časť výplne zásobnej jamy (objekt 12). Najmladším nehnuteľným nálezom v sonde je objekt 9 (jama kruhového pôdorysu) v superpozícii s objektom 7 a s nálezmi datovanými do 18.–19. stor. Objekty 8, 11 a 13 bez bližšie definovateľnej funkcie nemožno datovať.

V priebehu výskumu bola zaujímavým zistením kumulácia zásobných jám na pomerne malom priestore a ich vzájomné rešpektovanie. V 15.–16. stor. sa Vajanského ulica označovala ako Dolná bratská, Bratská alebo Mníšska ulica. V roku 1865 vystupuje ulica v prameňoch ako Frucht Gasse alebo Gabona utcza (Zbožná, Plodinová ulica, Obilná ulica). Možno sa preto oprávnene domnievať, že skúmaná časť dvora Krajského súdu v sonde 4 bola kontinuálne využívaná na skladovanie zásob zrejme už od neskorého stredoveku až po mladší novovek. Druhým interesantným poznatkom je zachovanosť pôvodného rastlého terénu, ktorého horná hrana sa nachádzala v hĺbke 50–80 cm od súčasného povrchu. Z vrstvy pochádzali ojedinelé nálezy pravekých črepov. Jeden zdobený fragment keramiky možno datovať do kultúry s mladšou lineárnou keramikou. Na susednom pozemku sa taktiež doložila táto vrstva s podobne datovanými nálezmi (*Žaár 2022*).

Literatúra

Haberland 2017 – D. Haberland: Meštianska architektúra Halenárskej ulice v Trnave. *Pamiatky a múzeá* 4, 2017, 20–24.
Žaár 2022 – O. Žaár: Záchranné výskumy spoločnosti PAMARCH, s. r. o., v roku 2015. *AVANS 2016*, 2022, 170, 171.

RESCUE EXCAVATIONS IN TRNAVA. 1. Trnava (Trnava district), Halenárska ulica street, town, rescue excavation, Middle Ages, Postmedieval period. Finds deposited at: depository of the Monuments Board of the Slovak Republic, Trnava. The excavation was carried out in two stages. In the first stage, three trenches were excavated in the area of the road and in the second stage, archaeological supervision was executed during construction-earth works. In trench 1, part of vaulted brick sewerage preliminarily dated to the 18th–19th centuries was investigated. The original walking level (altitude 143.88 m a. s. l.) was detected. The high medieval settlement (11th–13th centuries) was located on this level. In trench 2 near Halenárska 14 street, where architectural-historical research documented a brick burgher house carefully dated to the second half of the 13th century (Haberland 2017, 20–24), the preserved original terrain level (144.29 m a. s. l.) was documented again. There, a high medieval (feature 2, beginning of the 11th–mid 13th century) and a postmedieval (feature 1) pits were detected. Trench 3 did not contain any immovable archaeological finds. Pottery from the Late Postmedieval period was obtained from the fill. When monitoring excavations, torso of a brick wall – probably associated with the complex of a former Pauline monastery (17th–18th century) – was investigated. Stone architectonic elements (casing, threshold of a bricked-up entrance) were documented in the body of the eastern walls of the southern and northern wings. Postmedieval brick walls were discovered on plots no. 575 and 574/6, where medieval and postmedieval sherds were obtained from the spoil banks. Opposite Halenárska 17 street (144.9 m a. s. l.), a preserved torso a road paved with cobblestones was investigated.
2. Trnava (Trnava district), Halenárska ulica 34–37 street (Paulineum), settlement, town, rescue excavation, Middle Ages, Postmedieval period, not dated. Finds deposited at: depository of the Monuments Board of the Slovak Republic, Trnava. The excavation was carried out in form of trenches and archaeological supervision of works around external walls of the southern wing of a former Pauline monastery. The investigation detected remains of foundations of the monastery's eastern wing (wall 2) from the early 18th century. However, the eastern wing was never built. This brick wall had widened foundations and 4.5 m of its length were documented. The masonry was 130–140 cm wide. The foundations were used to build a narrow enclosing wall of the yard (approx. 1.1–1.25 m wide). A postmedieval fence was on the masonry. In the northern wall of the southern wing, the eastern part of the vault with a bricked-up entrance and jutting N–S oriented wall (wall 1) was detected. Wall 1 was 40 cm wide and made up the eastern wall of entrance to the cellars of the southern wing. Demise of the cellar entrance can be assumed in the course

of the 19th century or the beginning of the 20th century. Apart form masonries, eight sunken features were documented in the trenches. Only feature 8 can be dated to the Middle Ages. However, based on the finds context, all other features can be considered documents of older settlement in this part of Trnava. Excavation also documented the original soil horizon with unique finds of a sherd from the 8th–10th century.
3. Trnava (Trnava district), Regional Court yard, Vajanského ulica 2a street, settlement, town, town fortification, rescue excavation, prehistory, Neolithic, Middle Ages, Postmedieval period. Finds deposited at: depository of the Monuments Board of the Slovak Republic, Trnava. In trenches 1 and 2, remains of an extinct bastion of the town fortification were studied. The northern wall of the bastion was partly damaged by a postmedieval vaulted cellar. The northern masonry was 1.6–1.7 m wide and the better preserved southern wall was 1.8–1.85 m wide. The preserved length of the walls was 1.5–1.7 m (from the interior face of the fortification). The interior was up to 4.2 m wide. Distance of the external edges of the walls was 7.8–8 m. In trench 4, 14 sunken features from prehistory, Late Middle Ages, Early Postmedieval period and Postmedieval period were investigated. Large storage pits respecting each other were most frequent. Rare finds of prehistoric sherds were obtained from the preserved original terrain. One sherd can be dated to the Late Linear Pottery culture, which was also documented on the neighbouring plot (*Žaár 2022*).

ZÁCHRANNÝ ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM V OBCI TUPÁ

Róbert Ölvecky

T u p á (okr. Levice), intravilán obce (miestny cintorín), sídlisko, cintorín, záchranný výskum, neolit, novovek. Uloženie nálezov: depozitár Pamiatkového úradu Slovenskej republiky, Trnava.

Archeologický výskum bol vyvolaný stavbou nového Rímsko-katolíckeho kostola na miestnom cintoríne. Nový kostol bol vytýčený vedľa starého, ktorý bol postavený v 80. rokoch 20. stor. a už je v nevyhovujúcom stave. Výskum sa realizoval formou sledovania výkopu základových rýh a ryhy pre prípojky inžinierskych sietí, ktoré sa kopali do hĺbky 80–100 cm a boli široké 60 cm. V základových ryhách sa podarilo v profiloch a na dne výkopu identifikovať dohromady päťnásť objektov a jednu kultúrnu vrstvu s prímesou mazanice a uhlíkov (označenú ako objekt 6 – bez signifikantných nálezov, pravdepodobne neolit). Vykopávaná pôda mala charakter sypkej humusovito hlinitej zeminy. Objekty (1, 1a, 2–5, 7–14 a 14a) mali premiešanú hlinito piesčitú výplň tmavožltého sfarbenia. Na základe rozmiestnenia, orientácie (Z – V), rozmeru a tvaru jednotlivých objektov bolo možné určiť, že ide o zásypy novovekých hrobov. Šírka hrobov sa pohybovala od 65–95 cm a dĺžka od 185–245 cm. Podobne sú orientované aj existujúce hroby v západnej časti cintorína. Výkopmi sa nedosiahli kostrové pozostatky. Hroby sa ďalej neskúmali. Na základe dostupných historických mapovaní ich však možno rámcovo datovať do 18. až začiatku 20. stor.

Počas hĺbenia rýh a začisťovania ich profilov a dien sa získal z vrstiev signifikantný keramický materiál datovaný do obdobia neolitu (kultúra s mladšou lineárnou keramikou). Nálezy tvorili hrubostenné a tenkostenné fragmenty keramiky. Niekoľko črepov bolo zdobených rytými rovnobežnými líniami a vlnovkami kombinovanými s notovými hlavičkami. Získali sa aj črepy s vrypmi, uškami a pupčekmi. Zo základovej ryhy pochádza ešte ojedinelý nález dna novovekej nádoby.

Výskumom sa potvrdil novoveký cintorín zobrazený už v druhej polovici 18. stor. na I. vojenskom mapovaní a doložilo sa neolitické osídlenie aj v tejto časti obce. Objavené neolitické sídlisko je zrejme súčasťou rozsiahlych neolitických sídlisk doložených na ľavom brehu riečky Štiavnica.

RESCUE EXCAVATION IN THE VILLAGE OF TUPÁ. Tupá (Levice district), urban area (local cemetery), settlement, cemetery, rescue excavation, Neolithic, Postmedieval period. Finds deposited at: depository of the Monuments Board of the Slovak Republic, Trnava. Archaeological excavation was carried out in the course of construction of the new Roman-Catholic church at the local cemetery. Postmedieval burials dated to the 18th-beginning of the 20th century were detected in the excavations of foundation bands. The detected cultural layer with admixture of daub and charcoals can be dated to the Neolithic. Pottery fragments belonging to the Late Linear pottery culture and one fragment of a postmedieval vessel were obtained during cleaning and excavation of furrows.

VÝSKUM VČASNOSTREDOVEKEJ AGLOMERÁCIE BOJNÁ V ROKU 2017[38]

Karol P i e t a – Zbigniew R o b a k

B o j n á (okr. Topoľčany), hradisko Valy (Bojná I), včasný stredovek, 9.–10. stor. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Na hradisku Bojná I – Valy sa počas jedenástej sezóny pokračovalo v prácach na západnom podhradí a dokonič sa výskum objektov v centrálnej časti vnútorného areálu. O výsledkoch predchádzajúcich sezón informujú príspevky v periodiku AVANS (*Pieta/Robak 2019*; *Pieta/Jakubčinová/Robak 2022*; *Pieta a i. 2011*; *2013*; *2015*; *2016*; *2017*; *2018*; *2020*). Súhrnný prehľad súčasného stavu poznania aglomerácie Bojná prinieslo druhé rozšírené vydanie monografie Bojná 2 (*Pieta/Robak 2017*) a ďalšie práce (*Pieta/Robak 2018*; *Robak 2021*).

Hradisko Bojná I-Valy

Počas výskumnej sezóny sa nadviazalo na úlohy z predchádzajúcich rokov, ktorých cieľom bolo získať údaje o vnútornej zástavbe hradiska a preskúmať vybrané časti jeho zložitého opevnenia, s ohľadom na pamiatkovú úpravu vybraných častí pamiatkového areálu.

Vnútorná plocha hradiska (plocha 9)

Výskumné práce, sledujúce vnútornú zástavbu areálu hradiska sa zamerali na doskúmanie objektu 42 v sonde XLII. Počas predchádzajúcej sezóny bol v severovýchodnom rohu sondy zachytený fragment objektu, o ktorom sa predpokladalo, že ide o zemnicu. Po celkovom preskúmaní v roku 2017 sa však zistilo, že ide o hospodársky objekt väčších rozmerov alebo o dva objekty, ktorých vzájomný vzťah (aj chronologický) sa však nepodarilo spoľahlivo vyriešiť. Východná časť objektu mala viac-menej obdĺžnikovitý tvar. Rozmermi i kolmými stenami pripomína typickú polozemnicu, zatiaľ čo západná časť ma tvar oválnej priehlbiny s plochým dnom. Celkovo mal objekt rozmery 9 × 2–2,5 m. V juhovýchodnej stene objektu boli 30 cm do podložia zapustené dve pece s hlineným estrichom, hrubým 10–15 cm (obr. 44: 1, 2). Oba prepálené výmazy boli zavalené do červena prepálenými kameňmi z rozpadnutých kamenných kupol (obr. 44: 2). Mali kruhový pôdorys s priemerom 85–90 cm (východná pec) a 80 cm (západná pec). Výplň západnej časti objektu 42 obsahovala deštrukciu nadpriemerne veľkých kameňov, ktoré sa pravdepodobne dostali do vnútra až po zániku objektu, o čom svedčí pomerne hrubá kultúrna vrstva na ktorej ležali (pritom nie je vylúčené úmyselné zasypanie objektu). Funkcia objektu 42 nie je jasná. Mohlo sa jednať o obytno-hospodársku stavbu na prevádzku oboch pecí.

Západné predhradie (plocha 4)

V predchádzajúcej sezóne bol v areáli západného predhradia výskum zameraný na rozpoznanie charakteru zástavby v tejto časti hradiska. Nález zemnice (objekt 43) v sonde XLIV naznačoval, že môže ísť o obytný areál. V tejto sezóne sa na ploche predhradia severne od cesty vykonal prieskum pomocou detektora kovov, počas ktorého našlo sa viacero kovových predmetov, z toho jedna ostroha. V miestach koncentrácie nálezov boli otvorené viaceré plochy, s ktorých preskúmaná bola iba sonda XLV.

V sonde XLV bola čiastočne preskúmaná zemnica (objekt 44) s dobre zachovalou kamennou pecou, na ktorej stal hrniec väčších rozmerov (obr. 44: 3). Druhá, poškodená nádoba ležala prevrátená pri severovýchodnej stene pece. Vo vnútri pece bol uložený hromadný nález. Pozostával z hrivien, uložených vo zväzkoch po 20 a 17 kusov, spolu so zubadlom a dvoma kľúčmi (obr. 44: 5, 6). Za účelom začistenia, dokumentácie a vyzdvihnutia depotu sa vrch peci musel čiastočne rozobrať. Vo vnútri sa nenašli uhlíky ani zvyšky popola, čo naznačuje, že pred uložením depotu bolo vnútro pece vyčistené. Vo výplni objektu sa našla zlomkovitá keramika a poškodená sekera. Zemnica bola orientovaná rohmi voči svetovým stranám (obr. 44: 4). Bola vykopaná v miernom svahu s viac zahĺbenou severovýchodnou časťou oproti juhozápadnej stene s predpokladaným vchodom. Zvyšné strany boli vysekané do skaly. Stavba sa nachádzala v tesnej blízkosti vnútornej steny valu.

V rámci kontroly okolitého terénu sa v povrchovej vrstve východne od sondy XLV zistila koncentrácia keramiky. Preto sa tu na ploche 120 × 200 cm urobil malý odkryv za účelom získania materiálu

[38] Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-19-0563. Príspevok vznikol v rámci riešenia projektov VEGA 2/0124/20 a 2/0043/22.

a preverenia situácie (S XLIX). Išlo o koncentráciu keramiky v tenkej sídliskovej vrstve, narušenej eróziou a pravdepodobne aj získavaním zeminy na nasypanie blízkeho valu.

Výskum severnej časti západného predhradia potvrdil obytný charakter tejto časti hradiska. Zaujímavosťou je, že v oboch polozemniciach (objekty 43 a 44) sa našla zbraň – sekera a súčasti konského postroja, čo indikuje prítomnosť bojovníckej zložky aj mimo hlavného opevnenia. Depot, ukrytý v zemnici možno chronologicky viazať so zánikovou fázou hradiska Valy, datovanou po roku 908, čo pomáha určiť chronológiu predmetov, ktoré obsahoval, ako aj ďalších nálezov z výplne objektu. Dá sa predpokladať, že hromadný nález bol do pece uložený v dobe činnosti tohto zariadenia, v čase akútneho nebezpečenstva.

Východná brána

Výskum východnej brány bol zameraný na preskúmanie úsekov, ktoré budú zasiahnuté stavebnými aktivitami, spojenými s pripravovanou rekonštrukciu brány v roku 2018. V tejto súvislosti sa obnovil severný profil brány. V rámci príprav rekonštrukcie bola vytýčená sonda XLVI s rozmermi 4,2 × 1,4 m, ktorá smerom na juh rozširovala pôvodnú sondu XXXV/b. Sonda zachytila priebeh vonkajšej priekopy a zasahovala až do deštrukcie čela valu. V zásype priekopy chýbali kamene z prípadnej čelnej plenty. Pôvodná hĺbka ako aj šírka priekopy dosahovala 2 m.

Zistili sa aj ďalšie detaily pôvodného riešenia priestoru pred bránou, ako sú zvislé prvky konštrukcie, ohraničujúcej stenu násypu valu v jeho predsunutej časti nad priekopou. Rad stĺpov tvoril osnovu s vodorovnou výplňou, zrejme prúteným výpletom. V pokračovaní tejto línie smerom k priekope sa podľa zistenia medzi stĺpy vkladali vodorovné tenšie brvná, ktoré zabraňovali zosunu násypu do brány.

V sonde na vrchole severného krídla východnej brány sa identifikovalo priečne zrubové hradenie v podobe zachovalého kamenného obkladu. Nález kamenného obloženia priečky komory v sonde potvrdil rovnaký princíp spevňovania konštrukcie komôr valu ako sa zistilo v západnej časti opevnenia.

Literatúra

Pieta/Robak 2017 – K. Pieta/Z. Robak (ed.): *Bojná 2. Nové výsledky výskumov včasnostredovekých hradísk*. 2. vydanie. Archaeologica Slovaca Monographiae Fontes, Tomus XXII, Nitra 2017.

Pieta/Robak 2018 – K. Pieta/Z. Robak: The Early Medieval Hillfort Bojná-Valy, Slovakia, and its Defence System. *Acta Archaeologica Carpathica* 52, 2018, 171–186.

Pieta/Robak 2019 – K. Pieta/Z. Robak: Výskum včasnostredovekej aglomerácie Bojná v roku 2014. AVANS 2014, 2019, 124–127.

Pieta/Jakubčinová/Robak 2022 – K. Pieta/M. Jakubčinová/Z. Robak: Výskum včasnostredovekej aglomerácie Bojná v roku 2016. *AVANS 2016*, 2022, 112–114.

Pieta et al. 2011 – K. Pieta/J. Haruštiak/M. Jakubčinová/T. Vangľová: Výskum včasnostredovekého hradiska Bojná i v rokoch 2007 a 2008. *AVANS 2008*, 2011, 205–210.

Pieta a i. 2013 – K. Pieta/J. Haruštiak/M. Jakubčinová/T. Vangľová: Výskum včasnostredovekej aglomerácie Bojná v roku 2009. *AVANS 2009*, 2013, 203, 182–187.

Pieta a i. 2015 – K. Pieta/M. Jakubčinová/Z. Robak/T. Vangľová: Výskum včasnostredovekej aglomerácie Bojná. *AVANS 2010*, 2015, 182–184.

Pieta a i. 2016 – K. Pieta/M. Jakubčinová/Z. Robak/T. Vangľová: Výskum včasnostredovekej aglomerácie Bojná v roku 2011. *AVANS 2011*, 2016, 185–190.

Pieta a i. 2017 – K. Pieta/M. Jakubčinová/Z. Robak/T. Vangľová: Výskum včasnostredovekej aglomerácie Bojná v roku 2012. *AVANS 2012*, 2017, 129–135.

Pieta a i. 2018 – K. Pieta/M. Jakubčinová/Z. Robak/T. Vangľová: Výskum včasnostredovekej aglomerácie Bojná v roku 2013. *AVANS 2013*, 2018, 129–133.

Pieta a i. 2020 – K. Pieta/M. Jakubčinová/Z. Robak/T. Vangľová: Výskum včasnostredovekej aglomerácie Bojná. *AVANS 2015*, 2020, 119–123.

Robak 2021 – Z. Robak: Wczesnośredniowieczne grodzisko Bojná-Valy na Słowacji. Nowe interpretacje. *Historia Slavorum Occidentis* 28/1, 2021, 36–64.

EXCAVATION OF THE EARLY MEDIEVAL AGGLOMERATION OF BOJNÁ IN 2017. Bojná (okr. Topoľčany), hillfort Valy (Bojná I), Early Middle Ages, 9th–10th century. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. During the 11th season of excavations at the Valy hillfort, we explored the western part of the foregrounds and the central part of the inner part of the hillfort. Inside, we completed the exploration of feature no. 42 in trench XLII discovered in 2016. It was a larger outbuilding or two connected buildings with total dimensions of 9 × 2–2.5 m. The dimensions and perpendicular walls of the eastern oblong part of the facility resemble a typical sunken house. The western part is an oval pit with a flat bottom. In the south-eastern wall of the feature, about 30 cm under the ground level, there were two furnaces daubed with clay and domes made of stones (Fig. 44: 1, 2).

In the western part of the foregrounds, in trench XLV, we found a sunken house (feature no. 44) with a well-preserved stone furnace (Fig. 44: 3, 4). Inside the furnace, there was a hoard containing iron axe-like bars stuck in two bundles (20 and 17 pieces, respectively), a horse bit and two hooked keys (Fig. 44: 5, 6). Chronologically, the hoard is related to the decline of the Valy hillfort – dated as after 908. This helps to determine the chronology of the finds as well as other items found in the feature backfill.
Finally, as a part of preliminary works related to the reconstruction of the eastern gate, we cut the outer moat below the rampart down to the rampart destruction with a trench (XLVI). The original depth and width of the moat could reach even 2 m. In the moat were no stones from the rampart construction. At the top of the northern wing of the eastern gate, we opened another trench (XLVII), which confirmed the presence of structural elements of the embankment. The excavations revealed transverse log constructions with preserved stone shelling of the chamber partition. The method used to strengthen the fortifications here was identical to the western part of the main wall.

Translated by Magdalena Adamus

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM KOMITÁTNEHO A ŽUPNÉHO HRADU ZEMPLÍN

Martin Pristáš

Z e m p l í n (okres Trebišov), intravilán, poloha Hradisko, opevnenie, výskum na vedecké a dokumentačné účely, stredovek. Uloženie nálezov: Krajský pamiatkový úrad Košice.

V krátkej sezóne 2016 sa podarilo zistiť rozsah kamennej konštrukcie zachytenej v dvoch sondách počas sezóny 2014 a potvrdiť existenciu podobnej kamennej architektúry aj na protiľahlej severozápadnej strane prierazu valom. Cieľom tejto sezóny bolo doskúmať obe identifikované murivá, urobiť ich architektonicko-historický posudok a hlavne preskúmať situáciu v priestore medzi týmito múrmi za účelom uzavretia interpretácie nájdenej situácie. Spojením a rozšírením sond IV a V vznikla sonda VI a spojením sond I a III, sonda VII. Vznikol tak priestor dlhý (v smere SZ – JV) 14,6 m a široký (v smere JZ – SV) 8,4 m s kontrolným blokom posunutým viac severozápadným smerom, aby sme získali v sonde VII voľný priestor na znižovanie terénu približne v strede vzdialenosti medzi jednotlivými múrmi a mohli tak zachytiť predpokladané nosné konštrukcie vstupného objektu. Postupným odkryvom terénu v sondách sme odhalili koruny oboch múrov identifikovaných v predošlých sezónach výskumu. Murivo v sonde II a VII, ktoré zatiaľ nie sú spojené, je stratifikované kódom 900 a murivo v sonde VI s kódom 901 (obr. 46) Aj keď murivá nie sú geometricky zhodné je jasné, že sú budované naraz rovnakým spôsobom, tak aby sa na seba zrkadlovo podobali. Sú stavané šikmo do výkopu v existujúcom násype zemného valu a smerom k sebe (teda do priestoru, ktorý vymedzujú) sú lícované. Múr 900 je zachytený vo svojej celkovej dochovanej dĺžke cca 9,8 m, avšak v sonde II v roku 2014 sme zachytili jeho rozrušené severovýchodné zakončenie spôsobené zrejme eróziou strmého svahu vonkajšej strany valu. V skutočnosti tak nevieme akým spôsobom bol objekt ohraničený v tomto priestore pri predpokladanom vstupe do hradu a tým pádom nepoznáme ani celkovú pôvodnú dĺžku objektu. V prípade múru 901 sme zatiaľ, z dôvodu bezpečnosti ani nepristúpili k výskumu severovýchodného ukončenia, nakoľko je táto strana vonkajšieho svahu valu ešte viac narušená odťažením kvôli domovej zástavbe. Jeho zachytená dĺžka je tak cca 6 m. Celkovú najväčšiu hrúbku muriva sa nám podarilo zachytiť zatiaľ len v prípade múru 900 v sonde I z roku 2014 v hodnote 2,52 m. Najväčšia zachytená šírka múru 901 je zatiaľ pri jeho juhozápadnom ukončení v hodnote 2,36 m. Doskúmanie celkovej plochy múrov bude žiaduce až po schválení formy konzervácie a prezentácie týchto konštrukcií. V priestore medzi múrmi v sondách VI a VII sa pod vrstvou humusu s obsahom rôznorodého materiálu nachádza vrstva kamenno-maltovinovej deštrukcie, ktorá je najhrubšia pri styku s múrmi a smerom do stredu priestoru slabne. Pod ňou sa nachádza hlinitá vrstva. Na ďalšie znižovanie terénu v sondách sme zvolili dva sektory kolmé na murivo. Sektor „D“ pri juhozápadnom okraji murív a sektor „E“ pri severovýchodnom profile sond (z časti bývalá sonda I z roku 2014). V oboch sektoroch sme v sonde VII zišli na úroveň založenia múru. Môžeme skonštatovať, že je v intenciách sondy VII založený veľmi tesne pod úrovňou deštrukčnej maltovinovej vrstvy bez identifikovateľnej základovej jamy či odlíšeného základového typu murovania. Vlastne je len položené na staršej hlinitej vrstve valu. V sektore „E“ sme v tejto úrovni zachytili tiež vrstvu zhoreného dreva jednoznačne vo výkope, čo môže taktiež súvisieť s konštrukciou staršej fázy fortifikácie. Zaujímavý je aj údaj o výške založenia múru 900. V sektore „D“

pri jeho juhozápadnom okraji je to 111,78 m n. m., v sektore „E“ pri severovýchodnom profile sondy VII 111,16 m n. m. a v sonde II pri zachytenom severovýchodnom ukončení len 110,26 m n. m. V sonde II ide o úroveň spájaného muriva. Nakoľko sa tu už nachádzame v pieskovom podloží pod spájaným murivom je ešte cca 0,3 m hrubá vrstva hliny a menších lomových kameňov. V sonde VII sa nám zatiaľ nepodarilo túto situáciu potvrdiť. Celkový rozdiel je 1,52 m. Murivo teda bolo budované do klesajúceho terénu smerom von z areálu hradu. Tento fakt podporuje názor, že by sa tu mohlo jednať o pozostatok hradnej brány. Charakter muriva i sprievodných nálezov indikuje chronologické zaradenie nálezu do 12.–prvej tretiny 13. stor.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION OF THE COUNTY CASTLE OF ZEMPLÍN. Zemplín (Trebišov district), urban area, Hradisko site, fortification, excavation for scientific and documentation purposes, Middle Ages. Finds deposited at: Regional Monuments Board in Košice. The excavation continued by extension of the excavated area to two trenches. By trenches VI and VII, both walls detected in seasons 2014 and 2016 were investigated. They are masoned stone constructions built in mirror-like symmetry opposite each other, approx. 10 m apart. Their construction was reinforced with a system of thick wooden beams connected and fixed with carpentry elements. Character of the possible gate of the county castle has not been reliably identified. The discovery is roughly dated to the 12th century.

ŠTVRTÁ ETAPA VÝSKUMU LOKALITY ŠTRBA-ŠOLDOV[39]

Matej Ruttkay – Marián Soják

Štrba (okr. Poprad), poloha Vlčia jama – zaniknutá stredoveká osada Šoldov, výskum na vedecké a dokumentačné účely, 13.–15. stor., novovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Aj v ďalšej sezóne pokračoval na zaniknutej stredovekej osade Šoldov pamiatkový archeologický výskum (obr. 47: 1). Nadviazal na etapu z predchádzajúceho roku, keď sa podarilo čiastočne odkryť v poradí druhý príbytok v areáli stredovekej zaniknutej osady (objekt 1/16), ktorého organickou súčasťou bola takmer štyri metre hlboká studňa (objekt 2/16). Aktuálna sezóna sa zamerala na komplexné doskúmanie tohto domu, vrátane jeho bezprostredného okolia (označený ako objekt 1/16 a 1/17). Objekt obdĺžnikového pôdorysu je dlhšou osou orientovaný zhruba Z – V. Čiastočne je zahĺbený do zeme a má nasucho naukladanú kamennú podmurovku z opracovaných pravidelných pieskovcových platní, s čiastočne zahĺbeným vchodom zo severozápadnej časti. Celkové vonkajšie rozmery obytného objektu sú 3,1 × 5,6 m, dno/sterilné podložie spočívalo v hĺbke 80 cm. Možno predpokladať, že reprezentuje pivničnú časť („špýchar“) pôvodného nadzemného domu, azda zrubového charakteru. Na dne interiérovej časti sa okrem početných drobných organických zvyškov prišlo na zvyšky drevených konštrukcií. Ide o rámovú konštrukciu v jeho západnej, severnej i východnej časti, ktorá je v rohoch spojená preplátovaním. Drevené konštrukcie pri západnej stene interiéru v mieste vchodu do domu majú dlabané otvory, pravdepodobne na drevené nadpražie. Zachytili sa aj ďalšie fragmenty dosák na dne interiéru príbytku, a tiež v juhovýchodnom rohu (obr. 47: 2; 48). Z výplne príbytku pochádzajú početné črepy z 13.–15. stor., mazanica, zvieracie kosti, paleobotanický materiál, drevené konštrukcie a kovové predmety – zo železa, medi i výrobky z kameňa.

Výskum sa zameral aj na bezprostredné okolie uvedenej stavby. Deväť plošných archeologických sond (1–9/17) umožnilo aspoň čiastočne nazrieť na výzor hospodárskej časti okolia príbytku. Za severozápadným, severným a východným okrajom domu sa doložilo šesť pomerne plytkých zahĺbených objektov so zriedkavým nálezovým materiálom, z nich niektoré sú slabo prepálené. V pôdoryse majú oválny, čiastočne pravouhlý (so zaoblenými rohmi) a nepravidelný – pretiahnutý tvar. Ich pôvodný význam možno len predpokladať (hliniská, druhotne ohniská?), hoci je zrejmé, že podľa zriedkavých nálezov slúžili sekundárne ako odpadkové jamy.

Opis sond a objektov východne od opevneného kostolného areálu (obr. 49)

Sonda 1/17 (5 × 7 m) sa vytýčila v mieste anomálie zistenej georadarovým prieskumom v rokoch 2013 a 2015, a to za juhozápadným okrajom sondy s doloženým objektom 1/16. Jej postupné prehlbovanie po vrstvách ukázalo, že cez južnú polovicu sondy prebieha odvodňovacia ryha. Pri jej severovýchodnom

[39] Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 2/0124/20.

rohu sa však narazilo na pokračovanie objektu 1/16 s kamennou podmurovkou, z ktorého sa podarilo odkryť poškodené juhozápadné nárožie z pieskovcových platní. Maximálna hĺbka sondy (sterilné podložie) bola 40 cm od úrovne povrchu súčasného terénu. Pod ornicou sa doložila vrstva hnedočiernej farby, ležiaca na sterilnom podloží. Miestami vykazovala stopy prepálenia, s drobnými kúskami mazanice a uhlíkmi. Zriedkavo sa našli drobné kovové predmety, črepy a zvieracie kosti.

Sonda 2/17 (6 × 6,4 m). Jej umiestnenie bolo motivované komplexným doskúmaním východného okraja obytného objektu s kamennou podmurovkou (1/16), maximálna hĺbka 70 cm, orientácia SZ – JV. Aj v tejto sonde pokračoval priebeh odvodňovacej ryhy, ktorá však nepoškodila žiadne nálezové situácie/objekty. Zachytili sa v nej tri zahĺbené objekty, prípadne ich zvyšky – východné pokračovanie objektu 1/16 – označené ako objekt 1/17, ďalej objekt 2 až 4/17. V oboch vrstvách nad sterilným podložím spočívali paleobotanické nálezy (uhlíky), početné drobné kovové predmety, črepy, mazanica a zvieracie kosti.

Objekt 1/17: ide o východné pokračovanie objektu 1/16 – príbytku so zahĺbenou spodnou časťou s kamennou podmurovkou, pričom ploché pieskovcové platne sú kladené na sucho (opis pozri vyššie). Popri kresbovej a fotografickej dokumentácii objektu sa urobila aj jeho fotogrametria (obr. 48). Z objektu 1/16 a 1/17 pochádzajú uhlíky, drevené konštrukčné prvky, drobné kovové predmety, črepy, kachlice, mazanica a zvieracie. Všetky organické zvyšky so vzorkami hliny z výplne sa odobrali na analýzu (dendro, C^{14}, antrakotomický rozbor, atď.).

Objekt 2/17: zachytený len okraj zahĺbenej jamy pri severovýchodnom okraji sondy. Aby sa preskúmal komplexne, severovýchodne od neho sa vytýčila sonda 4/17. Objekt má nepravidelne oválny pôdorys a tiež misovito zahĺbené dno, rozmery 1,8 × 2,36 m, hĺbka 40 cm, orientácia SZ – JV. V jeho výplni (dno v hĺbke 70 cm) spočívali uhlíky, zvyšok dreva, železné predmety, klince, črepy, mazanica a zvieracie kosti.

Objekt 3/17: doložený za východným okrajom objektu 1/17 s kamennou podmurovkou. Predstavuje nepravidelnú oválnu jamu 1,8 × 2,5 m, orientovanú S – J, s maximálnou hĺbkou 70 cm od úrovne súčasného terénu, t. j. zahĺbený 40 cm do sterilného podložia. Vo výplni sa našli ojedinelé železné predmety a klince, ďalej archeobotanický materiál, črepy, mazanica a zvieracie kosti.

Objekt 4/17: doložený v severovýchodnom rohu sondy 2. Ide o oválnu plytkú jamu orientovanú SV – JZ, s rozmermi 80 × 10 cm, maximálnou hĺbkou 30 cm, zahĺbenú len 10 cm do sterilného podložia. Výplň obsahovala archeobotanický materiál, drobné železné predmety a fragmenty kachlíc, ojedinelé črepy a mazanicu.

Sonda 3/17 (3,3 × 8 m, max. hĺbka 45 cm). Situovala sa za juhozápadný okraj sondy 1, v mieste, kde terén naznačoval terénnu vlnu v podobe zníženia úrovne terénu. Pri jej západnom okraji sa narazilo na zvyšok zahĺbeného objektu, označeného ako 5/17. Napokon sa však ukázalo, že ide o východný okraj už preskúmaného objektu 1/15, predstavujúceho zahĺbenú časť príbytku so zvyškom dreveného obloženia z dosák na spôsob perodrážky do pôvodných stĺpov. Vo výplni sondy sa našiel archeobotanický materiál, železné predmety, klince, podkova, ďalej črepy, mazanica a zvieracie kosti.

Sonda 4/17 (2,5 × 3,5 m, max. hĺbka 40 cm). Umiestnená za severovýchodným okrajom sondy 2, s cieľom v celosti doskúmať objekt 2/17, sčasti zachytený v sonde 2. Vo výplni sa získali zriedkavé črepy, mazanica a železná rúčka pravdepodobne vedra.

Sonda 5/17 (2,5 × 6,5 m, max. hĺbka 40cm). Lokalizovaná za severozápadný okraj predošlej sondy. V smere od západu na východ ju pretína odvodňovacia ryha, ktorá sa takmer dotýka severného okraja doloženého zahĺbeného objektu 6/17. Vo výplni sondy sa objavili nepočetné železné predmety, klinec, reťaz, podkova, kovové zliatky, črepy, mazanica a zvieracie kosti.

Objekt 6/17: nepravidelne oválneho pôdorysu, rozmery 1,5 × 2,0 m, hĺbka 55 cm od úrovne súčasného terénu, zahĺbený plytko – len 12 cm do sterilného podložia. Z výplne sa odobral na analýzu archeobotanický materiál, ojedinelé železné predmety s klincami, stredovekými črepmi a mazanicou.

Sonda 6/17 (2,5 × 4,5 m, max. hĺbka 40 cm), vytýčená za severozápadný okraj predchádzajúcej sondy. V jej juhozápadnej časti sa prišlo na nevýrazné, 10 cm hlboké, prehĺbenie charakteru problematického objektu, označeného ako objekt? 8/17 (rozmery 2,0 × 2,4 m). Aby sa otázny objekt overil a preskúmal komplexne, juhozápadne od tejto sondy sa umiestnila ďalšia sonda 7/17. V nej sa doložilo plytké pokračovanie objektu, pri južnom okraji s kumuláciou kameňov. V plytkej výplni potencionálneho objektu sa našiel nevýrazný inventár – archeobotanický materiál, železné predmety, klince a črepy, vo výplni sondy kamenný brúsik, železná pásovina, podkova a okrem črepov tiež mazanica.

Sonda 7/17 (4,5 × 7 m, hĺbka 40 cm). Umiestnená za juhozápadným okrajom predošlej. Naprieč sondou prebiehala od západu na východ drenážna ryha. Kým v jej severnej polovici sa zachytil vyššie opísaný objekt? 8/17, pri jej juhozápadnom okraji sa narazilo na ďalší zahĺbený objekt 7/17. V hlinitých nánosoch sa našiel paleobotanický materiál, drobné kovové predmety (klince, podkovy, článok reťaze, zliatky), ale aj neskorostredoveké črepy a mazanica.

Objekt 7/17: aby sa preskúmala jeho západná časť, vytýčila sa tu sonda 8/17, v ktorej sa doložilo jeho pokračovanie. Objekt má pozdĺžny pretiahnutý pôdorys, vo východnej časti zúžený, pri západnom okraji s menšou kumuláciou plochých kameňov. Rozmery: 1,6 × 4,5 m, zahĺbený len 10 cm do sterilného podložia. V jeho plytkej výplni sa našiel paleobotanický materiál, železné predmety, nôž, kovanie, klince, brúsik, črepy, mazanica, zvieracie kosti.

Sonda 8/17 (2,5 × 4 m, hĺbka 30 cm). Zámerom bolo komplexne doskúmanie objekt 7, zachyteného už v sonde 7/17. V sonde sa našli železné výrobky, klince, črepy, mazanica a zvieracie kosti.

Sonda 9/17 (3 × 4 m, hĺbka 30 cm). Táto posledná tohoročná sonda je južne od sondy 1. Zamerala sa na zistenie potencionálnej prítomnosti zahĺbených objektov, čo sa však nepotvrdilo. Našiel sa v nej nevýrazný nálezový materiál, drobné črepy, mazanica, železné predmety, zlomky, klince a kovové zliatky (výrobný odpad?).

Aj tohoročnou výskumnou sezónou sa získala dominantná keramika. Na rozdiel od minulých sezón je menej početná a značne rozdrobená. Pochádza z výplní všetkých deviatich sond a zo zahĺbených objektov, prevažne z obytného objektu 1/16–17. Možno ju zaradiť do 13.–15. stor. a patrí do kategórie jemnej i úžitkovej keramiky. Pred rekonštrukciou možno rozpoznať zlomky hrncov, mís, džbánov, pohárov, pokrievok a kahancov. Objavuje sa aj jemná sivá keramika. Vo všeobecnosti sa nelíši od spektra tvarovej i ornamentálnej škály nálezov z predošlých rokov. Vzácne sú drobné zlomky komorových kachlíc.

Spomedzi kovového inventára dominujú železné klince, časť z nich pochádza z podkov (podkováky). Okrem nich sa vyskytli zlomky čepelí nožov a rozličné formy stavebných želiez – ráfy kolies(?), kovania z dverí/okien, oká z reťazí, ale aj železné artefakty patriace do kategórie poľnohospodárskych nástrojov – bránik. Pomerne početnú kategóriu kovových artefaktov zastupujú neúplné konské podkovy. Značnú časť kvôli fragmentárnosti predmetov nevedno funkčne zaradiť. V jednom prípade sa našla predpokladaná rúčka z vedra, zlomok kosy, ocieľka, podkovičky z obuvi, zlomok lyžice a závlačka. Nechýbajú drobné zlomky železoviny, pásoviny, prípadne železnej rudy, patriace do kategórie výrobného odpadu. Do kategórie výrobkov z farebných kovov patria len ojedinelé nálezy, resp. zlomky neznámej funkcie. Na halde hliny sa našla olovené artefakty – guľka, zliatok a dva deformované projektily, a tiež medené torzo neurčitého plechu.

Výrobky z kameňa označujú neúplné artefakty – zlomok žarnova, mažiara/téglika, brúsiky, neurčitý fragment so stopami práce a kameň s náznakmi ryhovania v tvare kríža(?). Vo viacerých sondách sa našli drobné kusy sklovitej (železnej?) trosky a zlomky neurčitých predmetov. Bežná je i mazanica a zvieracie kosti. Z takmer všetkých sond sa odobrali paleobotanické vzorky a uhlíky. Najviac organických zvyškov pochádza z objektu 1/16–17. Reprezentujú ich drevené trámy spájané v rohoch preplátovaním, ďalej zvyšky drevených dosák (akiste i z drevenej dlážky) a dvoch zahrotených kolíkov. Tie mohli slúžiť na spevnenie drevenej nosnej konštrukcie dlážky. Keďže sa pri dome nezistili žiadne kolové jamy po obvode či vnútri, nevedno posúdiť, či pôvodne boli aj zastrešené. Na podobné, hoci o niečo väčšie obytné objekty s kamennou podmurovkou (i doloženou analogickou studňou) sa prišlo počas výskumov F. Javorského a Archeologickej agentúry, s r. o., na úseku diaľnice D1 na Spiši v Levoči – polohe Vojenské cvičisko v roku 2011 (*Žák Matyasowszky a i. 2017*, 119 n., obr. 52: 2). V prípade ostatných podobných objektov zo Spiša išlo o nadzemnú, nie však zahĺbenú kamennú podmurovku (napr. Pavľany – Krigov). Výskumom v Štrbe-Šoldove sa tak konečne podarilo odkryť v celosti takto definovaný obytný objekt, sčasti aj s jeho bezprostredným hospodárskych zázemím.

Vzhľadom k zachytenej kumulácii obytných objektov v areáli zaniknutej stredovekej osady sa juhozápadne od uvedených stavieb geofyzikálne zamerala plocha 35 × 50 metrov a celý šoldovský areál letecky fotograficky zdokumentoval dronom (M. Cheben).

Na uvedenom výskume sa opätovne zúčastnili nezamestnaní z Úradu práce. Realizovali výkopové práce súvisiace s archeologickým výskumom, vrátane terénnych úprav v okolí výskumu a v priestore prezentovaných základov zaniknutého stredovekého kostola (t. j. okrem sond tiež kosenie, odstránenie náletových drevín a pod.). Po výskume a následnej dokumentácii sa všetky archeologické sondy

zasypali a uviedli do pôvodného stavu. Murivá doloženého obytného objektu sa prekryli geotextíliou, zaťažili kameňmi a zasypali hlinou. Priľahlá kameňmi obmurovaná studňa sa prekryla dreveným poklopom a podobne ako kamenná podmurovka obytného objektu aj geotextíliou a hlinou z preskúmaných sond.

Literatúra

Žák Matyasowszky a i. 2017 – F. Žák Matyasowszky/L. Chmelo/B. Šebesta/A. Žitňan: Záchranný archeologický výskum na trase diaľnice D1 – Jánovce – Jablonov. *AVANS 2012*, 2017, 118–125.

STAGE FOUR OF EXCAVATION AT THE SITE OF ŠTRBA-ŠOLDOV. Štrba (Poprad district), Vlčia jama site – extinct medieval settlement of Šoldov, excavation for scientific and documentation purposes, 13th–15th century, Postmedieval period. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. Archaeological excavation continued in an extinct medieval viallge (Fig. 47: 1). It followed from the stage in the previous year when the second dwelling in the area of the extinct settlement had been uncovered (feature 1/16). An almost 4 m deep well was part of the dwelling (feature 2/16). The current season focused on complex investigation of the house, including its immediate surroundings (indicated as feature 1/16 and 1/17). The lower, definitelly the cellar, part of the residential feature was completely uncovered. It had the original aboveground house (log construction?) and it was composed of regular sandstone tiles; there was a sunken entrance and worked wooden construction elements from the western side as well as in the interior (Fig. 47: 2; 48). The investigation focused also on the immediate surroundings of the structure. Nine area trenches allowed at least a partial look at the desing of the utility part of the dwelling. Behind the northwestern, northern and eastern edges of the house, six considerably shallow sunken features with rare finds were documented. Some of them are sightly burned. Their original purpose can only be assumed (claypits?, hearths?), although it is obvious that they were secondarily used as refuse pits (Fig. 49). In the course of the excavation, an area of 35 × 50 m was geophysically measured beyond the southwestern edge and the area of Šoldov was aerially photographed by a drone (executed by M. Cheben). The unemployed from the Office of Labour took part in the investigation. They carried out the excavation works associated with the investigation, inlcuding terrain modifications near the site and in the area of the presented foundations of an extinct medieval church (i. e. apart from trenches, they also cut the grass and removed anemochoric woods, etc.). After the investigation had been finished, all trenches were filled and restored to their original condition. Masonries from the documented residential feature were covered with geotextile cloth, loaded with stones and covered with earth. The adjacent stone-masoned well was covered with a wooden lid and similarly to the residential feature, also with geotextile cloth and earth from the studied trenches.

VÝSKUM PRI KOSTOLE NARODENIA PANNY MÁRIE V SPIŠSKOM ŠTIAVNIKU[40]

Marián Soják

Spišský Štiavnik (okr. Poprad), intravilán, Kostol Narodenia Panny Márie, záchranný výskum v exteriéri a čiastočne v interiéri, 13.–15. stor., novovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Uvedený rímskokatolícky kostol je evidovaný v ÚZPF pod č. 972/1. Záchranný výskum sa realizoval v zmysle rozhodnutia Krajského pamiatkového úradu v Prešove č. KPUPO-2017/9970-6/41601/MX zo dňa 29. 05. 2017 sondážnou metódou a tiež formou sledovania zemných prác. Metodika jeho realizácie sa prispôsobila vyššie uvedenému rozhodnutiu, ako aj záverom zo vstupnej, priebežnej a záverečnej komisie so zástupcom KPÚ Prešov G. Lukáčom.

Kostol Narodenia Panny Márie postavili koncom 14. stor., zbarokizovali ho v 18. a upravili v 19. stor. Ide o jednoloďovú stavbu s rovným uzáverom presbytéria, pristavanou sakristiou a vstavanou vežou. Presbytérium je zaklenuté dvoma poľami krížovej klenby so svorníkom. Klinové rebrá s jedným žľabom dosadajú pomocou náboženských štítkov na konzoly s maskami a naturalistickým ornamentom. Na východnej strane presbytéria je gotické výklenkové pastofórium s kovanou mrežou z 15. stor. Loď je zaklenutá

[40] Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 2/0043/22.

pruskými klenbami, podobne ako priestor pod chórom, ktorý sa arkádovite otvára do lode. Sakristia je zaklenutá lomenou valenou klenbou s lunetami. Fasády sú hladké, veža zakončená barokovou cibuľou. Okolo kostola je zachovaný vysoký kamenný obranný múr s pultovou strieškou a murovanou vstupnou bránkou. Z pôvodného vnútorného zariadenia sa zachovala gotická kamenná krstiteľnica z 15. stor. Kazateľnica je z konca 18. stor. s neogotickým nadstavcom, zvon z roku 1752 a procesiový kríž z 19. stor. Spomenúť možno tiež barokový kalich z polovice 18. stor. s ušnicovou a ružicovou ornamentikou a rokokový pacifikál z druhej polovice 18. stor. (*Súpis 1969*, 180).

Predmetná cirkevná stavba stojí uprostred obce pri rieke Hornád. V roku 1987 uskutočnil F. Javorský v interiéri kostola fotodokumentáciu architektonických prvkov (nepublikované), avšak dosiaľ sa tu archeologický výskum neuskutočnil. Situovanie archeologických sond sa realizovalo po dohovore so zástupcom KPÚ Prešov. Sondy aj s odvodňovacími ryhami pozdĺž základov kostola sa prehlbovali ručne s brigádnikmi, poskytnutými investorom (Rímskokatolícka cirkev, farnosť Spišský Štiavnik).

Sonda 1/17. Vytýčená južne od lode, v mieste identifikácie masívnej pieskovcovej platne. Jej rozmery (80/90 × 170 cm) sa prispôsobili pôdorysnému rozmeru tejto platne – kvôli možnosti jej preskúmania a vyzdvihnutia. Na platňu z hrubozrnného pieskovca až zlepenca sa narazilo v hĺbke 35 cm od úrovne povrchu kostolného dvora. Rozmery kamennej platne boli 80/90 × 120 cm. Má pôdorysný tvar nepravidelného lichobežníka, z vrchnej strany je opracovaná – rovno zbrúsená, zo spodnej je len nahrubo otesaná. Rovno zbrúsené sú tiež dve plochy – najužší koniec a jeden z bokov (obr. 50: 4; 51). Interpretácia opracovaného monolitu je problematická. Pôvodne sa zdalo, že by mohlo ísť o náhrobný kameň. Ani na jednej z plochých strán sa však nezistili zvyšky písma, ba ani dokonalejšie opracovanie povrchu (nedokonalo opracovaný len jeden). Vzhľadom k tejto skutočnosti opísaný artefakt možno pokladať za polotovar náhrobného kameňa, alebo skôr schodový stupeň spred dverí, možno z pôvodného južného vstupu do lode(?). Až na opracovaný kamenný blok bola sonda bez nálezov.

Sonda 2/17. Po dohode s G. Lukáčom umiestnená v interiéri kostola, v severozápadnej okrajovej časti lode, pod chórom. Cielená za účelom zistenia charakteru staršej dlažby. V sonde o rozmeroch 95 × 100 cm sa zdokumentovala nasledovná stratigrafia vrstiev: pod súčasnou keramitovou vzorovanou dlažbou s maltovým lôžkom sa doložila staršia (baroková?) dlažba z opracovaných pieskovcových platní rôzne veľkých rozmerov, pôdorysne obdĺžnikových (obr. 50: 2; 51). Pod nimi sa zistila piesková hlina s kamennou drvinou a malými fragmentmi tehál, akiste z pôvodnej tehlovej dlažby(neskorostredovekej?). Nasledovali väčšie nepravidelné kamene premiešané tmavohnedou hlinou. Sonda sa vykopala do maximálnej hĺbky 26 cm od úrovne súčasnej dlažby v interiéri kostola. V sonde sa našli zlomky tehál a železný klinec.

Sonda 3/17. Pred výkopom rýh na kostolnom dvore sa za juhozápadným okrajom lode vykopala zisťovacia sonda, ktorá korešpondovala s priebehom líniového výkopu. Jej zámerom bolo zistiť stratigrafiu sedimentov a potencionálnu prítomnosť prikostolného cintorína. Rozmery: 60 × 300 cm. V sonde sa hneď pod chodníkom z betónových dlaždíc s cementovým podsypom a obrubníkom zistila jednoliata tmavohnedá vrstva charakteru ornice, bez nálezových situácií a artefaktov, miestami premiešaná novodobými navážkami. Vykopala sa do hĺbky 110–120 cm. V sonde sa nenašli žiadne relevantné nálezy (zvyšky igelitových tašiek, vrchnákov z fliaš, zvyšky sekaného medeného drôtu s nitmi – z plechovej strechy atď.). V hĺbke 110 až 120 cm od úrovne povrchu dvora sa začalo objavovať sterilné podložie zložené zo žltej pieskovej vrstvy premiešanej drobnými okruhliakmi.

Prieskum rýh

Podrobne sa sledovali všetky ryhy – pozdĺž základov kostola a na dvore v súvise s odvodnením. Ryhy sa kopali do maximálnej hĺbky 110–130 cm. Na viacerých miestach sa doložili staršie drenážne rúrky (v hĺbke 110–120 cm), svedčiace o porušení celého kostolného dvora v nedávnej minulosti. Vo všetkých vykopaných ryhách sa zistila jednoliata tmavohnedá vrstva hliny, ktorá tu bola s najväčšou pravdepodobnosťou navezená po predošlom splanírovaní kostolného dvora v súvislosti so starými odvodňovacími prácami a stavebnými úpravami. Opatrne je potrebné pristupovať i k nadobudnutým archeologickým nálezom, pretože z väčšej časti môže ísť o transfer či premiestnenie miestnej zeminy a o nálezy v sekundárnej polohe! Možno však predpokladať, že hlina aj so získanými artefaktmi pochádza z katastra obce, podľa miestnych pamätníkov zväčša priamo z priestoru kostolného dvora. Vzhľadom k rozsiahlym terénnym úpravám je pochopiteľné, prečo sa neidentifikovala žiadna ľudská kostra *in situ*, ale

len nepatrné fragmenty ľudských pozostatkov. Najviac ich bolo za severným okrajom lode, kde sa v ryhe narazilo na 1 m hrubú vrstvu ľudských kostí, v dĺžke asi 9,4 m. Je evidentné, že počas terénnych úprav a (nepostačujúceho) odvodnenia kostolného dvora v tejto časti (asi v 60-tych rokoch 20. stor.) došlo k výkopu novodobého osária – dvoch jám (s odstupom asi 1,5–1,8 m), do ktorých uložili väčšie ľudské kosti s lebkami zo zistených hrobov v rámci zničeného prikostolného cintorína (obr. 50: 7; 51).

Sledovaním odvzdušňovacích rýh pri základoch kostola sa miestami doložilo rozšírenie základového muriva, na ktoré postavili užšie a dôsledne riadkované základové murivo stien lode a svätyne. Zaujímavá situácia sa doložila medzi severovýchodnou časťou lode a západným murivom sakristie. Počas prieskumu sa tu narazilo na starší múr predpokladanej staršej, zaniknutej sakristie. Múr bol 1 m široký a zachytil sa v dĺžke asi 2,7 m. Zachádzal pod západný múr terajšej sakristie a oporného pilieru severovýchodnej lode. Robotníci pracujúci na stavbe však v neprítomnosti archeológa nerešpektovali potrebu jeho detailného preskúmania a bez nášho vedomia ho presekli z oboch strán odvzdušňovacou ryhou a zasypali. Jeho priebeh sa predtým sčasti stihol ešte sfotografovať a zakresliť pôdorysne na pláne kostola (obr. 50: 3; 51).

Archeologické nálezy sa našli v jednotlivých ryhách a na haldách hliny z vykopaných sond. Prevládajú zlomky keramiky, ale objavil sa tiež kovový, organický, osteologický a ojedinele sklený nálezový materiál. Vzhľadom k rozsahu výkopov netvorí keramika početnú nálezovú skupinu. Chronologicky ju možno rozdeliť na stredovekú z druhej polovice 13. až prvej tretiny 14. stor., rámcovo do 14.–15. stor. a do novoveku. Najstaršie črepy sú z hrncovitých nádob zdobených slzičkovými vrypmi, obežnými jednoduchými vlnovkami či ryhami. Zaujímavý je väčší fragment hrnca zo 14.–15. stor. Novoveká keramika je zväčša glazúrovaná, ale aj biela a maľovaná červenými pásmi. Väčšina keramických nádob a renesančných kachlíc pochádza z priestoru severovýchodného nárožia lode a západnej steny sakristie, pri zachovanom murive staršej stavby – uvažovanej zaniknutej sakristie. Južne od kostola bolo nálezov neporovnateľne menej, čo súvisí s rozsiahlymi odvodňovacími prácami a terénnymi úpravami kostolného dvora v minulosti. Našli sa tiež rozlične veľké zlomky reliéfne zdobených komorových kachlíc. Patria tu i renesančné fragmenty, zväčša so zelenou glazúrou, zdobené prevažne rastlinným ornamentom. Našli sa prevažne za západným okrajom sakristie a severovýchodným nárožím lode (obr. 50: 5; 51). Početnejšiu skupinu zastupujú železné klince, ktoré vo väčšine prípadov súvisia s novovekom, hoci medzi nimi môžu byť i stredoveké exempláre. Zastúpené sú rozličné tvary hlavičiek – obdĺžnikové prehnuté i rovné, menej sú doložené s okrúhlou hlavicou. Časť patrí do kategórie podkovákov. Na niektorých exemplároch vidno zvyšky petrifikovaného dreva, čo môže indikovať funkčné využitie (z truhiel či drevenej dlážky). Železný inventár dopĺňa čepeľ noža, nájdená v ryhe južne od kostola, a neurčité zlomky. V ryhe južne od kostola sa našlo plechové kovanie zhotovené z medi. Je obdĺžnikové a s otvormi pre nity – knižné kovanie? Z numizmatických nálezov sa našli tri mince, z ktorých jedna je nezvestná (nájdená robotníkmi a predaná?). Ide o Dolné Rakúsko, Leopold I. (1657–1705), Viedeň, 15-grajciar 1664, ako *Nechanický 1991*, 137, č. 1908 (obr. 50: 6; 51). Pri južnej stene lode sa v hĺbke 30–40 cm našiel zošúchaný poľský exemplár zo 16.–17. stor. a polovička neznámej mince so zošúchaným povrchom, resp. skôr nerazená polovička mincového kotúčika. Sklenené zlomky reprezentujú fragmenty z neznámych predmetov (nádob?) a tiež fragmenty sklenej vitráže okien. Do poslednej kategórie nálezov možno začleniť technickú keramiku – fragmenty dlažby. Pochádza z interiéru kostola, zo sondy 2/17, akiste z pôvodnej (stredovekej?) tehlovej dlažby. Našli sa len malé zlomky, preto ich celkový tvar a rozmery nemožno rekonštruovať.

Literatúra

Nechanický 1991 – Z. Nechanický: *Mincovnictví Leopolda I. 1657–1705.* Hradec Králové 1991.
Súpis 1969 – Kol.: *Súpis pamiatok na Slovensku, zv. tretí, R–Ž.* Bratislava 1969.

EXCAVATION AT THE CHURCH OF THE NATIVITY OF THE VIRGIN MARY IN SPIŠSKÝ ŠTIAVNIK. Spišský Štiavnik (Poprad district), Church of the Nativity of the Virgin Mary, rescue excavation in the exterior and partly in the interior, 13th–15th centuries, Postmedieval period. Archaeological excavation in the interior of the church revealed the character of the original floor tiles probably from the end of the Middle Ages (fragments of bricks) and the Baroque period (sandstone tiles – Fig. 50: 1, 2; 51). Excavation in form of two trenches and monitoring of the line of the excavated furrows documented distinct damage to the church yard in the past. It probably happened in the 1960s in association with drainage of the court, deposition of drain pipes and extensive terrain modifications. The court was levelled down to the level of sterile subsoil (reached 110–120 cm deep) and most of the present burials from the medieval and postmedieval cemetery were probably destroyed. Bones from those burials were collected and then deposited in two

massive pits with the character of a modern ossuary detected in the furrow north of the church nave (Fig. 50: 7). Remains of masonry from an assumed older sacristy were detected between the western wall of the sacristy and the northeastern edge of the nave (Fig. 50: 3). Not many finds come from the excavations, they were found mainly at secondary sites. Pottery from the 13th–14th centuries is the oldest. Several fragments of Renaissance stove tiles with relief decoration are also remarkable (Fig. 50: 5). As for miniature metal artifacts, we should mention rare postmedieval coins (Fig. 50: 6) and probably a book(?) fitting. Glass items are represented by fragmens of miniature stained window glass. A semi-finished tombstone or a doorstep – probably from the original southern entrance to the nave – was found in trench 1/17 (Fig. 50: 4).

VÝSKUM ZANIKNUTÉHO KOSTOLA SV. JÁNA EVANJELISTU VO VLKOVEJ-LEVKOVCIACH[41]

Marián Soják

Vlková, časť Levkovce (okr. Kežmarok), Kostol sv. Jána Evanjelistu, záchranný výskum, ojedinelý neolit, doba bronzová?, druhá polovica 13.– prvá tretina 14. stor., stredovek, novovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Uvedený zaniknutý kostol leží severovýchodne od obce Vlková, na východnom okraji jej miestnej časti Levkovce, za východným okrajom terajšieho rímskokatolíckeho Kostola sv. Jána Krstiteľa. Záchranný výskum sa realizoval v zmysle rozhodnutia Krajského pamiatkového úradu v Prešove č. KPUPO-2017/7987-2/18376/Lk zo dňa 15. 03. 2017, a to sondážnou metódou, ručným odkryvom na ploche pripravovanej stavby rodinného domu M. Vnenčáka. Metodika sa prispôsobila tomuto rozhodnutiu, záverom zo vstupnej, priebežnej komisie so zástupcom KPÚ Prešov G. Lukáčom a priebehu výkopových prác.

Ešte na prelome rokov 2015 a 2016 na mieste výskumu stál na obytný dom prestavaný kostol, ktorého počiatky siahajú do stredoveku. Kvôli novej výstavbe ho však majiteľ odstránil. Kostol zasvätený sv. Jánovi Evanjelistovi (uvádza sa aj sv. Ján Krstiteľ) postavili v Levkovciach koncom 13., alebo najneskôr začiatkom 14. stor. Z roku 1280 sa zachovala žiadosť tunajších kopijníkov („nobiles de Levk") k ostrihomskému arcibiskupovi Vladimírovi o povolenie postaviť si vlastný chrám kvôli značnej vzdialenosti od kostola v Spišskom Štvrtku. V roku 1306 sa spomína len územie Leuk, v roku 1308 už kaplnka alebo oratórium sv. Jána apoštola a evanjelistu. Preto možno predpokladať, že niekedy okolo uvedeného roku, resp. tesne po ňom začali s výstavbou pertraktovaného kostola. V rokoch 1318 a 1320 sa spomína „villa Leuk s kúriou". V roku 1700/1708 uviedol Hradszky Kostol sv. Kataríny a faru vo Vlkovej, pričom v roku 1712 bola už kaplnka v dezolátnom stave. Objekt v neskoršom období premenili na obytný dom a do svojho zbúrania mal podobu jednolodia s pretiahnutým, polkruhovo ukončeným presbytériom. Zo severnej strany sa k nemu pripájala kvadratická prístavba (na pôvodnej sakristii), zrejme v neskoršom období predĺžená až na úroveň západného priečelia lode (*Soják 2014*). Bývalý kostol bol dlhé roky v zlom stave a postupne chátral. V roku 1997 vznikla iniciatíva zo strany F. Javorského obnoviť objekt bývalého kostola tak, aby mohol znova slúžiť svojmu pôvodnému účelu (podľa nekompletnej dokumentácie AÚ SAV, OZV – Spiš). To sa však napokon nepodarilo a v obci postavili neskôr nový chrám, ležiaci západne od skúmaného. Malý sondážny výskum v roku 1998 potvrdil, že svätyňa a loď boli postavené v rovnakom období (*Javorský 2000*). Majiteľ pamiatkovo nechráneného objektu(!) mal s pozemkom vlastné plány, ktoré začal napĺňať v roku 2015, kedy zbúral presbytérium aj so severnou prístavbou, údajne kvôli padajúcemu murivu až na priľahlú komunikáciu, ktoré ohrozovalo obyvateľov. Bývalú loď kostola odstránil v priebehu roku 2016. V roku 2017 sa vykonal predmetný archeologický výskum, a to po úplnej deštrukcii nadzákladových a sčasti i základových múrov sakrálnej stavby, už dlhodobo slúžiacej na obytné a hospodárske účely.

Sonda I/17. Mala charakter rezu naprieč východnou polovicou lode. Situovaná bola v jej exteriérovej (sonda Ia) a interiérovej časti (sonda Ib).

V sonde Ia (2 × 2 m), za severným murivom lode, sa pod značne poškodenými vrstvami (so stavebným materiálom, ľudskými a zvieracími kosťami) vyrysovali v hĺbke 0,8 m zvyšky dvoch hrobových jám s kostrovými pozostatkami nebožtíkov, orientovaných Z – V (obr. 52; 53: 2).

[41] Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 2/0043/22.

V hrobe 1 sa preskúmala kostra dospelého jedinca vo vystretej polohe na chrbte, so zachovanými dolnými končatinami s panvou a zvyškom driekových stavcov. Pochovali ho v drevenej rakve, z ktorej sa odobrali vzorky uhlíkov na analýzu. Z výplne hrobovej jamy (0,4 × 1,17 m) pochádzajú drobné železné zliatky a zlomky, spolu so železnou záponou a ojedinelými črepmi z 13. až prvej tretiny 14. stor. V zásypových vrstvách sa našli ojedinelé nálezy zo stredoveku až novoveku, najmä železné klince, fragment špičky čepele noža a črepy z 13.–15. stor. a z novoveku.

V hrobe 2 sa v hrobovej jame o rozmeroch 35 × 60 cm odkryla neúplná kostra dieťaťa vo vystretej polohe na chrbte. Zachovali sa zvyšky rebier, stavcov z chrbtice, panvy a dolných končatín. Z výplne hrobu sa odobrala vzorka uhlíkov z predpokladanej rakvy. Získali sa dva železné klince a črep z 13.–14. stor. Podobne ako v predošlom prípade, aj tu nám nebolo umožnené doskúmať vrchnú časť kostry, ktorá spočívala pod haldou hliny a novovekých navážok.

Sonda Ib bola umiestnená v interiérovej časti lode a nadväzovala na predošlú sondu. Spájala severné a južné murivo lode. Mala celkové rozmery cca 1,7 × 7,5 m. Tesne pod úrovňou súčasného terénu sa prišlo na zvyšok kamennej dlažby obytného domu z pieskovcových platní (v južnej časti sondy), na ktorú vyliali betónový poter, zreteľný v severnej časti sondy. Miestami sa obnažili tehlové priečky domu a zvyšky zničeného vykurovacieho zariadenia. Pokusné prehĺbenie rozbitej dlažby do hĺbky 40 cm v severnej časti sondy ukázalo deštrukčné zásypy so stavebným odpadom, množstvom tehál, kameňov a novodobého odpadu zväčša z druhej polovice 20. stor. Po dohovore s KPÚ sa sonda po začistení zdokumentovala a v jej ďalšom skúmaní sa nepokračovalo.

Sonda Ic (1,8/2,5 × 8 m) sa vytýčila v severovýchodnej exteriérovej časti kostola a nadväzuje na sondu Ia. Jej cieľom bolo overiť potencionálny výskyt ďalších hrobov z prikostolného cintorína a tiež možnú existenciu sakristie. Sonda ležala v mieste novodobej hospodárskej prístavby k obytnému domu, s čím súviselo množstvo stavebného odpadu s tehlami, kameňmi a odpadkami v doložených vrstvách navážok. Spomenutá prístavba značne poškodila skúmanú časť a z väčšej časti zničila aj pôvodnú sakristiu. Tú zreteľne zvýrazňuje časť zachovaného základového muriva v dĺžke 1,4 m a šírke max. 0,8 m, vedúceho severne od severovýchodného nárožia lode s predĺženou podkovovitou svätyňou. V zásypových vrstvách sa okrem odpadu našli dve železné kovania (stredovek až novovek), novoveká reťaz, črep z 13.–14. stor. a tiež z novoveku. Stredoveký keramický fragment spočíval pri základovom murive zničenej sakristie, v hĺbke 90 cm od úrovne súčasného terénu. Okrem zlomkov ľudských kostí sa tu neprišlo na regulárne hroby.

Sonda II/17 sa umiestnila vo svätyni sakrálnej stavby (1 × 3,5 m). Na východný okraj sondy sa vo vrchnej časti pripájal polkruhový kamenný základ oltárnej menzy (z pieskovcových platní, kladených na sucho), širokej takmer 2,8 m, čím sonda dosiahla dĺžke takmer 4,8 m. Sonda sa detailne zdokumentovala pôdorysne i v reze/profile, v ktorom sa rozlíšilo sedem vrstiev. Tu, rovnako ako v iných častiach skúmanej polohy sa ukázalo, že pod deštrukčnými vrstvami navážok je nad sterilným podložím žltého sfarbenia naplavená hrubá vrstva hnedočiernej až čiernej hliny charakteru kultúrnej vrstvy (vrstva 7), ktorá sporadicky obsahovala nálezový materiál. V sonde sa ojedinelé nálezy (omietka, črepy z 13.–14. stor. a z novoveku – 16. stor.?) vyskytli len vo vrchných zásypových vrstvách s početnými zlomkami tehál.

Sonda III/17 sa vytýčila v západnej polovici lode (1 × 5 m). Aby sa zistila úroveň sterilného podložia, v severnej časti pri severnom murive lode sa prehĺbila do hĺ. 2,10 m, kde sa však stále steril nepodarilo dosiahnuť. Pri južnom okraji sondy sa v hĺbke 90 cm narazilo na zvyšky poškodených hrobových jám, farebne sa črtajúcich tmavším sfarbením. Pri južnom murive lode sa odkryl hypotetický fragment hrobu 3 a severne od neho hrobu 4. V zásype čiastočne zachyteného hrobu 3 bez ľudských kostí sa z hĺbky 140 cm odobrala vzorka omietky. V zásype sčasti odkrytého hrobu 4 sa okrem fragmentu ľudskej lebky našli črepy z 13.–14. stor. a z novoveku, ako aj fragment sklenej vitráže z okien a torzo klinca so zvyškom petrifikovaného dreva z rakvy. V nadložných zásypových vrstvách s množstvom kamennej drviny so zlomkami tehál a odpadu sa vyskytli črepy, ľudské a zvieracie kosti, zlomok tehlovej dlažby, železné kline a kladivo, cínový gombík s rozetkou a dve mince – rakúsky 10-halier Františka Jozefa I. z roku 1515 a uhorská medená poltúra Františka II. Rákócziho z roku 1706 (zn. CM = Košice). Spomedzi črepov patrí nepatrná časť do obdobia praveku, jeden azda z doby bronzovej z hĺbky 120–140 cm, ďalší nepochybne zo stredného neolitu (mladšia kultúra lineárna?) z hĺbky 170 cm.

Sonda IV/17 sa situovala za východný okraj pôdorysných základov kostola (cca 7 × 8 m, mierne lichobežníkového pôdorysu). V severozápadnej časti sa pripájala k východnému okraju predošlej sondy.

Predpokladalo sa, že v uvedenej časti sa narazí na výraznejšiu koncentráciu hrobov z prikostolného cintorína. Výskum ukázal, že táto časť bola v minulosti poškodená stavebnými úpravami – prehlbovaním a následným vysypávaním odpadkami a splanírovaním. V zásype sondy spočívali rozlámané ľudské i zvieracie kosti, stavebný a iný odpad. Prítomnosť cintorína zreteľne naznačuje malý zvyšok detského hrobu (hrob 5) s kostričkou vo vystretej polohe na chrbte, s novovekým črepom medzi rebrami, orientovaný S – J. V tomto prípade sa nečrtala hrobová jama a ani zvyšky rakvy. V sonde sa dosiahlo sterilné podložie. V zásypových vrstvách sa našli črepy zo stredoveku a novoveku, fragment novovekej kachlice, železné klince, medený zvonček (miništranta?) so zvyškom železného srdiečka zo 14.–15. stor. a deštruovaný novoveký medailónik s cirkevnou tematikou zo 17.–18. stor.

Z ostatných nálezov možno spomenúť kamenné architektonické články zo stredovekého kostola, sekundárne zamurované v murive prestavanej novovekej lode a južného oporného piliera, prípadne nájdené na halde kameňov z búračky stavby. Možno ich zaradiť najskôr do 14. stor. Medzi stavebný materiál patria tiež tehly a exempláre tehlovej dlažby, datované do 15 až 19. stor. Na jednej tehle je nedbalo vyrytý letopočet 1708.

Levkovce boli v stredoveku známou kopijníckou osadou. Súčasťou akiste majetnej vrstvy mešťanov bola okrem ich príbytkov (spolu sa predpokladá asi 16) a rozmanitých hospodárskych objektov aj cirkevná stavba, v písomnostiach uvádzaná ako kaplnka/oratórium s patrocíniom sv. Jána Evanjelistu (obr. 53: 1), ba dokonca písomne zaznamenaná (dosiaľ archeologicky nedoložená) kúria. Podľa písomných správ sa mešťania dožadovali výstavby kostola v roku 1280 a 1308 sa kostol uvádza už ako stojaci. Výstavbu medzi uvedenými rokmi dokladá odkrytá nálezová situácia. Preskúmali sa základy obdĺžnikovej lode, na ktorú sa napája podkovovitá apsida, na severnej strane s nepatrnými zvyškami pôvodnej sakristie (obr. 52; 53: 3, 5). Kostol rozhodne nepochádza z jednej stavebnej fázy, čo dokladá detailná analýza stavebného materiálu a nálezovej situácie, potvrdené závermi z priebežnej a najmä záverečnej komisie za účasti zástupcov KPÚ a M. Slivku. Počas výskumu sa odkryli štyri sondy na mieste pripravovanej výstavby rodinného domu. V interiéri, sčasti aj v exteriéri severne a východne od lode a svätyne kostolíka, sa zistili mladšie zásypové vrstvy. V nadzákladovom i základovom murive svätyne a južného pilieru víťazného oblúka boli sekundárne zamurované gotické architektonické články z predpokladaného 14. stor. Zreteľné sú tiež zvyšky tehál zamurovaných v rozličných častiach murív lode a svätyne. Tie vyvracajú pôvodný predpoklad, že zachované murivá pochádzajú z konca 13., resp. zo začiatku 14. stor., kedy mali podľa písomných prameňov kostol vybudovať. Zdá sa, že väčšiu časť lode kostola (okrem západnej časti?) so svätyňou radikálne prestavali niekedy v druhej polovici 17., resp. koncom 17. stor. Možno predpokladať, že k istým stavebným úpravám došlo aj v priebehu 18. stor.

Navážkové vrstvy v interiéri i exteriéri svedčia o rozsiahlych terénnych úpravách v súvise s prebudovaním stredovekého kostola na novoveký svätostánok, ako aj v kontexte s jeho neskoršou prestavbou na obytný a sčasti hospodársky objekt. Uvedené deštrukčné vrstvy so stavebným a iným materiálom odpadkového charakteru spočívali na tmavohnedej až čiernej vrstve hliny charakteru kultúrnej vrstvy, ktorá tu bola soliflukčne zosunutá z vyšších partií svahu. V nej sa ojedinele vyskytol tiež praveký nálezový materiál, datovaný do stredného neolitu a pravdepodobne doby bronzovej. Problematický je jeden črep datovaný azda do poveľkomoravského obdobia. Najstaršiu keramiku v súvise so stredovekým kostolom možno časovo zaradiť do druhej polovice 13. až prvej tretiny 14. stor. Do stredoveku nepochybne patrí zachránený medený zvonček (obr. 53: 6), nepočetná sklená okenná výplň (kružba) a vyššie spomenuté gotické kamenné architektonické články zo stredovekého kostola. Otázne je datovanie tehlovej dlažby. Pozoruhodné sú i niektoré novoveké nálezy, najmä poškodený strieborný medailón v oválnom kovovom ráme, dve mince a tehla s vročením 1708 (obr. 53: 4), dosvedčujúca nepochybné stavebné úpravy cirkevnej stavby aj v priebehu 18. stor. Výskum v extraviláne kostola ukázal, že neskoršie stavebné úpravy do značnej miery zničili pôvodnú sakristiu a prikostolný cintorín, z ktorého veľa nezvýšilo. Je nenahraditeľnou škodou, že tento vzácny dedinský kostolík s okolím úplne zničí výstavba rodinného domu a priľahlých novodobých stavieb.

Literatúra

Javorský 2000 – F. Javorský: Archeologické výskumy pri opravách kostolov v Betlanovciach, Markušovciach a Vlkovej. *AVANS 1998*, 2000, 100–104.

Soják 2014 – M. Soják: Vlková v archeologických svedectvách. In: Z. Kollárová/V. Labuda (zost.): *Dejiny a súčasnosť obcí Vlková a Levkovce 1278–2013*. Vlková 2014, 14–29.

EXCAVATION AT THE DEMISED CHURCH OF ST. JOHN THE EVANGELIST IN VLKOVÁ-LEVKOVCE. Vlková-Levkovce (Kežmarok district), Church of St. John the Evangelist, rescue excavation, rare Neolithic, Bronze Age?, second half of the 13th–first third of the 14th century, Middle Ages, Postmedieval period. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. The settlemement of Levkovce, as a part of the village of Vlková, was a lance-bearers' village in the Middle Ages. Besides approx. 16 dwellings and various utility features, there was also a church building, mentioned in written documents as a chapel or oratory dedicated to St. John the Evangelist. According to written documents, burghers required construction of the church in 1280 and in 1308 the church is mentioned as already built. Its construction between those years is also documented by find contexts. The rescue excavation uncovered foundations of a rectangular nave with an attached horseshoe-shaped apse, with negligible remains of the original sacristy (Fig. 52; 53: 3, 4). The excavation showed that the church does not come from a single construction phase. In the course of the excavation, four trenches were uncovered at the site of the prepared construction of a private house. In the church interior and partly in the exterior north and east of the nave and sanctuary, more recent backfill layers were detected. Gothic architectonic elements from the assumed 14th century were secondarily incorporated in the masonry in and above the foundations of the sanctuary and the southern pillar of the triumphal arch. Remains of bricks incorporated in various parts of masonries in the nave and sanctuary were clearly visible as well. They deny the original assumption that the preserved masonries come from the end of the 13th or the beginning of the 14th century, when the church was built, according to written documents. It seems that a considerable part of the church nave (apart from the western part?) with the sanctuary was radically rebuilt in the second half or the end of the 17th century. It can be supposed that some constructional modifications took place in the course of the 18th century. Made-up layers in the interior and exterior suggest extensive terrain modifications in association with rebuilding of the medieval church into a modern church, as well as in association with its later rebuilding into a residential and partly utility feature (Fig. 53: 1). The above mentioned layers with destroyed remains and construction or other waste material laid on a dark brown/black layer of cultural layer soil which moved down from the upper parts of the slope by solifluction. It also contained rare prehistoric finds dated to the Middle Neolithic and probably the Bronze Age. There is one problematic sherd dated to the post-Great Moravian period. The oldest pottery associated with the medieval church can be chronologically classified in the second half of the 13th century/first half of the 14th century. A miniature copper bell (FIg. 53: 6), a few window panes (tracery) and the above mentioned Gothic architectonic stone elements from the medieval church undoubtedly belong to the Middle Ages. Dating of the brick pavement remains a question. Some postmedieval finds are also worth mentioning, especially a damaged silver medallion in an oval metal frame, two coins and a brick with year mark 1708 (Fig. 53: 4) documenting constructional adaptations of the building also in the 18th century. Investigation outside the church showed that later constructional modifications considerably destroyed the original sacristy and the church cemetery, of which not much has remained (Fig. 52; 53: 2). The fact that this precious village church with its surroundings will be completely destroyed by the construction of a private house and adjacent modern buildings means irreplacable damage.

PRVÉ DVE ETAPY ZÁCHRANNÉHO VÝSKUMU V SPIŠSKEJ NOVEJ VSI[42]

Marián Soják

Spišská Nová Ves (okr. Spišská Nová Ves), poloha Pod kaplnkou, predstihový/záchranný výskum, staršia doba bronzová, včasný stredovek (7., 8.–9. stor.). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

V tejto a minulej výskumnej sezóne sa v polohe Pod Blaumontom/Pod Modrým vrchom realizoval archeologický výskum, ktorý bol vyvolaný plánovanou investičnou výstavbou (IBV) a mal predstihový – záchranný charakter. Lokalita leží za severným okrajom mesta, v polohe označovanej na súčasných mapách v mierke 1: 10 000 ako Pod kaplnkou (obr. 54: 1). Miesto výskumu leží na južnom svahu Modrého vrchu (tiež Blaumont, Blau mond, Bald Mont), nad ľavým brehom potoka Brusník (na starých mapách Wenigbach). Hoci sa neďaleko od uvedenej polohy evidujú viaceré archeologické náleziská (obidva brehy potoka Brusník, Nemocnica/okolie, Modrý vrch/okolie), na dotknutej polohe sa až do realizácie predmetného výskumu nezaznamenalo žiadne osídlenie. Výskum sa realizoval na základe rozhodnutia Krajského

[42] Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV–20–0521. Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 2/0101/19.

pamiatkového úradu v Košiciach č. KPUKE–2014/7617–3/25478/HT zo dňa 22. 04. 2014 a záväzného stanoviska k žiadosti o opätovné vydanie rozhodnutia pre stavbu č. KPUKE–2015/5135–2/11025/HT, KI zo dňa 17. 02. 2015.

V zmysle vyššie citovaných rozhodnutí, ako aj vstupnej a priebežných komisií so zástupcami KPÚ a stavebníka/investora, sa archeologický výskum uskutočnil v dvoch etapách, uskutočnených v priebehu rokov 2016 a 2017 (obr. 54: 2).

Na ploche staveniska sa v predchádzajúcom roku rovnomerne rozmiestnili viaceré zisťovacie archeologické sondy (1–10), ktorými sa mala overiť prípadná existencia osídlenia. Nakoľko sa v severnej polovici stavby v sondách doložili nálezové situácie, prikročilo sa k samotnému skúmaniu objektov, spočívajúcich pod výraznou vrstvou ornice a hliny, naplavenej z vyšších partií vrchu Blaumont. Súčasne sa pokračovalo v strojovom odhumusovaní okolitých plôch pri pozitívnych sondách. V dotknutom roku sa preskúmalo dvanásť kostrových hrobov (1–12) v skrčenej polohe na ľavom (ženy) i pravom boku (muži), príp. len so zvyškami ľudských kostí. Dominovali v nich fajansové koráliky, nezriedka zachované v celých pásoch. Zaujímavý je hrob 7 s kostrou muža uloženého na pravom boku (SZ – JV), v oblasti lebky s dvoma liatymi bronzovými záušnicami sedmohradského typu, pri horných končatinách a za nohami so zvyškom čepele predpokladanej bronzovej dýky(?), pri dolných končatinách s valcovitými fajansovými korálikmi (šesť kusov) a keramickou šálkou. Pod kostrou spočívali uhlíky z pôvodnej dosky. Naproti tomu hrob 9 bol vykradnutý a bez kostry. Mal nepravidelne obdĺžnikovú hrobovú jamu so zúženými koncami, obkolesenú oválnym žľabom (v severnej a južnej časti prerušeným) z pôvodného „domu mŕtvych", pri južnom konci jamy s nepatrným zvyškom lebky (so zubmi), v južnej polovici s výrazným počtom valcovitých a viacnásobne členených fajansových korálikov, menej kostených valcovitých i kotúčovitých (spolu vyše 1400 ks), s drobným črepom. Vo vykradnutom ženskom hrobe 10 (JV – SZ) sa našlo množstvo valcovitých fajansových a menej kostených korálikov, hruškovitá nádoba rozpadnutá tlakom zeminy (pri severnom okraji – nohách), fragment bronzovej kruhovej ozdoby (záušnica?) a malého deštruovaného plechu, ihla bronzovej ihlice s ovinutým kŕčikom, päť črepov a uhlíky z niekdajšej dosky. V mužskom hrobe 11, tiež vykradnutom (SZ – JV) a s čiastočne dochovaným žľabom (zo severozápadnej a východnej strany), sa zistil zvyšok spodnej dosky. Z hrobového inventára sa v ňom našlo desať fajansových korálikov a štyri zlomky, v oblasti krku prívesok z diviačieho kla s dierkou na zavesenie a bronzová ihlica s nezdobenou terčovitou hlavicou. V hrobe 12 ležala kostra skrčeného muža na pravom boku, uloženého na pôvodnej doske (SZ – JV). V oblasti rúk sa našlo malé bronzové dlátko (m – 7,23 g, dĺ.–5,1 cm), pod ním čepeľové škrabadlo z patinovaného silicitu a miniatúrna obsidiánová strelka šípu so spätnými krídelkami, v oblasti hlavy dve liate bronzové záušnice sedmohradského typu, v priestore horných a dolných končatín valcovité fajansové a kostené koráliky (29 + 2 ks), pri nohách zrekonštruovaná amfora, drobný kúsok mazanice a dva čriepky.

V tohtoročnej sezóne sa pokračovalo v skúmaní zistených objektov (sídliskových i hrobových) a čiastočne aj v odhumusovaní časti plochy v okolí pozitívnych nálezových situácií. Cieľom bolo zistiť poznatky o celkovom rozsahu osídlenia na polohe, čo sa však kvôli pretrvávajúcim problémom s poskytnutím strojových mechanizmov nepodarilo úplne zistiť. Preskúmalo sa ďalších osemnásť kostrových hrobov, resp. ich častí (13–30), z nich väčšina bola opäť vykradnutá. Mužský hrob 24 (SZ – JV) zo severnej strany ohraničoval plytký žľab a štyri kolové jamy. Pod kostrou sa doložil zvyšok dosky. Pri dolných končatinách sa preskúmala vázovitá nádoba, ďalej pozdĺž tela množstvo fajansových korálikov (vyše 200 ks + zlomky, pri rukách i nohách usporiadaných v pásoch), v oblasti krku viaceré závesky/nášivky z klov diviaka s viacerými prevŕtanými otvormi, črepy (po kuse vo výplni, žľabe i pod kostrou) a drobná mazanica.

V priebehu predchádzajúcej sezóny sa odkrylo 88 zahĺbených objektov (1–49, 51–89), z nich väčšina predstavuje kolové jamy akiste z pôvodných domov s nadzemnou drevenou konštrukciou. Keďže zväčša neobsahovali relevantný nálezový materiál, ich datovanie je problematické. Okrem nich sa preskúmalo dvanásť kostrových hrobov miestnej skupiny mierzanowickej kultúry (1–12). V tohtoročnej sezóne sa preskúmalo sedemnásť sídliskových objektov (50, 90–105) a osemnásť hrobových celkov (13–30). Odhliadnuc od bližšie nedatovanej štiepanej kamennej industrie (zo staršej doby bronzovej?) možno do najstaršieho horizontu (tiež do mladšej doby bronzovej?) zaradiť niekoľko sídliskových a najmä hrobových celkov, bezvýhradne patriacich do staršej doby bronzovej. Patria nositeľom koštianskej/mierzanowickej kultúry, známej predovšetkým z hrobových nálezov z územia dnešného Poľska a východného Slovenska (okolie Košíc), v poslednom období aj zo Spiša (Spišské Podhradie-Stredné hony I). V mladších hroboch je zreteľná prítomnosť prvkov otomansko-füzesabonyskej kultúry, doloženej najmä prítomnosťou záušníc sedmohradského typu. Na skúmanej lokalite sa zhruba obdĺžnikové hrobové jamy so zaoblenými

rohmi relatívne dobre farebne črtali tmavším sfarbením na žltom sterilnom podloží. Nepravidelný pôdorys niektorých z nich čiastočne zapríčinilo sekundárne vykrádanie hrobov v podobe sotva viditeľných vykrádačských šácht, ktoré boli neraz zreteľne umiestnené do stredu hrobu (premiešaná výplň hrobových jám). Prednostne sa vylupovali hroby ohradené plytkými žľabmi, v ktorých spočívali hroby mužov zväčša z bohatšou výbavou (hroby 9, 11, 21, 22, 24, 25). Len v jednom prípade (hrob 10) sa v takto vymedzenom hrobe identifikovala žena. Mŕtvych pochovávali do hrobovej jamy v skrčenej polohe na ľavom (ženy), resp. pravom boku (muži), pričom u mužov prevláda orientácia SZ – JV, teda s hlavou viac-menej položenou na západ, u žien s opačnou orientáciou. Vo viacerých hroboch sa objavilo pochovávanie na drevených doskách, výnimočne doložených aj v hornej partii hrobu (prekrytie zosnulého – hrob 4). Na ich prítomnosť poukazujú tiež početné uhlíky, hlavne vo vykradnutých hroboch, pri ktorých azda z hrobu prednostne vylomili či vytiahli vrchnú dosku. Pred odbornou antropologickou analýzou je zrejmé, že dominujú hroby dospelých jedincov, predovšetkým mužov (hroby 3, 4?, 5?, 7, 8?, 11–13, 21, 24), pričom ženských hrobov je neporovnateľne menej (hroby 6, 10, 16) a detské chýbajú úplne. Napriek intenzívnym dokladom vykrádania sa v hroboch našli viaceré prílohy, ako napr. početné fajansové, kostené a „mramorové" (mušľa?, vápenec?, kosť?) koráliky, ojedinelá štiepaná kamenná industria (čepeľové škrabadlo z patinovaného silicitu, obsidiánová strelka šípu, limnosilicitový úštep), v hroboch mužov viacnásobne prevŕtané závesky z klov diviaka, ako aj bronzové predmety – liate záušnice sedmohradského typu (sibinské), jednoduchý kruhový šperk, špirálové ozdoby, miniatúrne dlátko, ihlica s terčovitou hlavicou, ihla z ihlice s ovinutým kŕčikom(?), ako aj neurčité zlomky (pásové plechy, drôtiky, resp. predpokladaný fragment dýky z hrobu 7). Zvlášť bohaté sú fajansové koráliky (obr. 55: 4), dominantne valcovité, menej mierne kónické, ale aj viacnásobne členené a vzácne v podobe štvorcípej hviezdice (hroby 6 a 20). Nálezová situácia v niektorých hroboch zreteľne poukazuje na ich koncentráciu v oblasti hlavy, pásu i dolných končatín, častokrát možno pozorovať ich plošné rozloženie pozdĺž takmer celého tela. Neraz sú usporiadané v jednom až šiestich pásoch, doložených na hlave, nohách i v oblasti rúk. V niektorých hroboch spočívala drobná mazanica a rituálne rozbitá keramika zachovaná v drobných črepoch, nachádzajúca sa na dne hrobu pri kostre, ako aj vo výplni. Zriedkavo sa doložili pri nohách nebožtíkov celé rekonštruovateľné nádoby, pôvodne s neznámym obsahom (potraviny, tekutiny?). Zrekonštruovať sa podarilo tri celé nádoby – šálku (hrob 7; obr. 55: 1), amforu s charakteristickou „vtáčou nôžkou" či „fúzami" pod oboma uchami (hrob 12; obr. 55: 2) a vázovitú nádobku so zvislými plastickými výčnelkami (hrob 24). Podobný tvar mala aj tlakom hliny výrazne poškodená a rozpadnutá vajcovitá nádoba v ďalšom z hrobov (č. 10). Súvislé organické zvyšky (uhlíky) dokladajú, že zosnulých pochovávali na drevených „doskách" vydlabaných z kmeňa stromu, miestami v hroboch výrazne zreteľných (napr. v hrobe 21; obr. 55: 3), alebo ich doskou aj prikryli. V dvoch hroboch (19 a 22) sa zistili zvyšky zvieracích kostí, pochádzajúce akiste z mäsitej potravy pre zomrelého. Do uvedeného horizontu patria tiež viaceré zahĺbené objekty, okrem iného jedna zásobnicová jama s početnými organickými zvyškami (zuhoľnatené obilie). Keramika zo sídliskových objektov je nevýrazná a tak jej chronologická pozícia v rámci doby bronzovej neraz otázna. Podľa farby a keramického cesta však prevláda horizont staršej doby bronzovej. Nemožno vylúčiť, že na ploche je aj zvyšok sídliska z mladších úsekov doby bronzovej, na čo by poukazovala superpozícia niektorých objektov, porušujúcich hroby. Liate bronzové záušnice sedmohradského typu naznačujú vzťahy s otomansko-füzesabonyskou kultúrou. Zdá sa, že pohrebisko koštianskej/mierzanowickej kultúry bolo dlhodobejšie využívané a dožilo sa príchodu prvých kolonistov otomansko-füzesabonyskej kultúry z juhovýchodu (okolia Košíc), odkiaľ si jej nositelia priniesli aj obsidián na produkciu štiepanej kamennej industrie (strelka šípu z hrob 12). Otázne je časové zaradenie väčšiny kolových jám, zväčša bez nálezového inventára. Mnohé z nich môžu patriť do včasnostredovekého obdobia, alebo do mladších úsekov doby bronzovej.

Významné sú tiež nálezy včasnostredovekých slovanských objektov, ktoré možno zaradiť do horizontu 7., ako aj 8.–9. stor. (obr. 56; 57). Slovanské osídlenie sa koncentruje v južnej časti osídlenej plochy, bližšie k potoku Brusník a miestnej chatovej osade. Za oba roky bolo preskúmaných šesť objektov, v minulom dva (51, 54) a v tomto ďalšie štyri (90–93). Objekty 51 a 90 možno na základe získaných nálezov priradiť k 8.–9. stor., zvyšné štyri objekty (54, 91–93) do 7. stor., resp. do jeho prvej polovice. V objekte 51 sa našli zvyšky po vykurovacom zariadení. V ostatných sa síce prepálené kamene našli, nezistilo sa v nich však žiadne ohnisko či pec. V zahĺbených jamách spočívala prevažne keramika zachovaná fragmentárne. Keramika z 8.–9. stor. je obtáčaná na kruhu, hrubostenná, piesčitá s prímesou sľudy a s typickou výzdobou v podobe viacnásobných i jednoduchých vlnoviek, obežných rýh a hrebeňových vpichov. Keramika zo 7. stor. prevláda v ruke robená, obtáčaná iba v malom počte; ornament pozostáva tiež z viacnásobnej vlnovky, avšak vidno, že nie je zhotovená na kruhu a má nepravidelný tvar. Vyskytujú

sa aj tvary podobné keramike tzv. pražského typu. Výnimočný je okrajový fragment keramiky so zvyškom rytého ornamentu v podobe kríža na pleci pôvodnej nádoby (z objektu 90). Z drobných predmetov sa v slovanskom objekte 90 našli dve bronzové náušnice, jedna s viazaním a druhá zdeformovaná, bez viazania. V objekte 91 spočíval obojstranný kostený hrebeň. Okrem spomenutých artefaktov sa v objektoch vyskytovalo množstvo zvieracích kostí, kamenné brúsky, fragment hlineného praslenu a mazanica.

Výskumom sa odkryla nepatrná časť pôvodne rozsiahlej nekropoly, ktorá podľa geofyzikálneho zamerania pokračuje niekoľko desiatok metrov vo východnom smere. Vo výskume sa preto plánuje pokračovať v budúcich rokoch, ešte pred samotnou bytovou výstavbou.

FISRT TWO STAGES OF THE RESCUE EXCAVATION IN SPIŠSKÁ NOVÁ VES. Spišská Nová Ves (Spišská Nová Ves district), Pod kaplnkou site, development-led/rescue excavation, Early Bronze Age, Early Middle Ages (7th, 8th–9th centuries). Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. In the course of two seasons, a rescue excavation was carried out at the construction of the Pod Blaumontom housing estate. Previously, no archaeological site had been recorded at the site. First, detecting trenches and later, area stripping studied part of the settlement with settlement features from the Early Bronze Age and Early Middle Ages, but mostly the burial ground from the Early Bronze Age belonging to the Košťany/Mierzanowice and Otomani cultures. The excavations last year uncovered 88 sunken features (1–49, 51–89), most of which are stakeholes. As they mostly did not contain any relevant finds, their dating is a problem. Apart from them, twelve inhumation burials were studied this year (1–12). Seventeen settlement features (50, 90–105) and eighteen more burial complexes (13–30) were uncovered in the season. In some burials, circular or oval furrows from a previous "house of the dead" encircled the graves, rarely in combination with stakeholes. The dead were buried in a crouched position on wooden boards – females on their left side, males on their right side. The body was also covered with a board. Although most burials were robbed, considerably rich grave goods were found in them. Faience beads made also from bones and stones(?) are a rather numerous group. Some burials contained pottery typologically close to the Mierzanowice culture. Ritually broken vessels are common, which is documented by sherds scattered over the bottom of the burial, near the skeleton or in the fill of the grave pit. Animal bones, chipped lithic industry and bronze artifacts, e. g. pins, a miniature chisel, a fragment of a dagger blade, a simple annular jewel, miniature spirals or unidentified fragments were less frequent. Hair spirals of the Transylvania type indicate younger settlement by the Otomani-Füzesabony culture.

Discoveries of early medieval features concentrated in the southern part of the settled area are also important. According to the most frequently occurring pottery, they can be classified in the 7th as well as the 8th–9th centuries. In both years, six sunken Slavic features (51, 54, 90–93) were investigated. Features 51 and 90 can be classified in the 8th–9th centuries based on the obtained finds, other four features (54, 91–93) are dated to the 7th century or its first half in particular. Remains of a heating device were found in feature 51. In the 7th century, hand-made pottery prevails; coiled pottery is rare. The ornament consists of multiple waves, but it is obvious that it is not made on the potter's wheel and its shape is irregular. Shapes similar to the Prague type pottery also occur. The rim pottery fragment with remains of an engraved ornament in form of a cross on the shoulder of the original vessel (in feature 90) is exceptional. As for miniature artifacts, feature 90 contained two bronze earrings – one with binding, another one deformed, without binding. There was a double-sided bone comb in feature 91. Apart from the above mentioned artifacts, features contained numerous animal bones, abraders, a fragment of a clay spindle whorl and daub.

The excavation uncovered only a small part of the originally large necropolis. Its further investigation is planned in the future.

GEORADAROVÝ PRIESKUM V KOSTOLE SV. MICHALA ARCHANJELA V GÁNOVCIACH[43]

Marián Soják – Miroslav Terray

G á n o v c e (okr. Poprad), intravilán, Kostol sv. Michala archanjela, georadarový prieskum v interiéri a čiastočne v exteriéri, zber nálezov v exteriéri, 14.–15. stor., novovek.

Gánovskému rímskokatolíckemu kostolu sa z pohľadu archeológie dosiaľ nevenovala pozornosť. Známy je skôr z hľadiska zachovaných stredovekých nástenných malieb, datovaných do polovice

[43] Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 2/0043/22.

14. stor. Pôdorysne zastupuje ranogotickú jednoloďovú stavbu z polovice 13. stor., s pravouhlou svätyňou, predstavanou štvorcovou vežou a k severnej strane svätyne priliehajúcou sakristiou (*Súpis 1967*, 368). Od roku 1776 bol kostol farským chrámom, preto nečudo, že sa počas zemných prác na kostolnom dvore v minulosti viackrát narazilo na zvyšky ľudských kostí z porušeného prikostolného cintorína (informácia miestnych pamätníkov). Škodou však je, že sa pred generálnou rekonštrukciou (začatou v roku 1993) nerealizoval predstihový archeologický výskum, podobne ako vo všeobecnosti v Gánovciach počas rozmanitých stavebných prác. Spomenúť možno najmä zničenie polykultúrneho osídlenia v polohe Za stodolami výstavbou futbalového ihriska a pokročilou individuálnou výstavbou rodinných domov.

Príprava monografického spracovania dejín obce Gánovce podnietila uskutočniť v uvedenom kostole georadarový prieskum. Popritom sa realizoval náhľadový prieskum georadarom tiež v jeho exteriérovej časti, kde sa za juhovýchodným okrajom kostola a južne od svätyne vykonala obhliadka neohláseného výkopu jamy na uloženie šachty pre zvod dažďovej vody. Z haldy navrstvenej hliny sa tu podarilo zozbierať neskorostredoveké keramické fragmenty (14.–15. stor.). Georadarom sa v exteriérovej časti cirkevnej stavby zamerali viaceré hrobové jamy najmä za severozápadným okrajom lode, menej aj južne od nej (obr. 58: 1). Prieskum sa však zameral na meranie značne obmedzených plôch v interiéri kostola. Z nich väčšia časť bola zneprístupnená pevno ukotvenými drevenými lavicami umiestnenými po oboch stranách lode (severnej i južnej časti) a pódiom vo svätyni (obr. 58: 2). Meraním sa doložili viaceré anomálie. V strede západnej časti lode (pod chórom) sa v dĺžke asi 1,8 m prišlo na najvýraznejšiu z nich (označená ako A1), interpretovanú ako pravdepodobný hrob. Ďalšia menšia anomália sa zistila pri východnom okraji lode pred svätyňou (A2). Môže predstavovať menší hrob, alebo (čo je menej pravdepodobné) základ pre oporný stĺp. Tretia interiérová anomália sa namerala v južnej časti svätyne (A3). Reprezentuje dutý priestor zatopený vodou a pokračujúci v severnom smere pod drevené pódium. Môže ísť o hrob, výklenok, resp. časť krypty (obr. 58: 3).

Georadarovým meraním sa zároveň potvrdilo intenzívne zamokrenie kostola spodnou vodou, a to už od hĺbky asi 40 cm od úrovne terajšej mramorovej dlažby(!). Vlhkosť sústavne poškodzuje murivá a steny stavby, vrátane vzácnych stredovekých fresiek. Vzhľadom k tomuto poznatku sa ukazuje ako veľmi žiaduce odvlhčenie celej stavby a výmena terajšej dlažby. V tejto súvislosti by sa vykonal aj potrebný archeologický výskum, ktorým by sa zároveň overili a jednoznačne interpretovali vyššie opísané georadarové anomálie (*Soják 2017*, 50, 67).

Literatúra

Soják 2017 – M. Soják: Od neandertálca po prvé písomné pramene. In: B. Malovcová a kol.: *Gánovce – Filice*. Krakov 2017, 41–69.

Súpis 1967 – Kol.: *Súpis pamiatok na Slovensku, zv. prvý, A–J*. Bratislava 1967.

GEORADAR SURVEY IN THE CHURCH OF ST. MICHAEL THE ARCHANGEL IN GÁNOVCE. Gánovce (Poprad district), Church of St. Michael the Archangel, georadar survey in the interior and partly in the exterior, collecting finds in the exterior, 14th–15th centuries, Postmedieval period. In 2017, georadar measuring was carried out in the Roman Catholic Church of St. Michael the Archangel. It is an early Gothic single-nave building from the mid–13th century with a rectangular sanctuary, rebuilt tower and a sacristy attached to the northern side of the sanctuary (Fig. 58: 1). The church is known for its mural paintings from the mid–14th century. Archaeological investigation of the church is still absent. Georadar measuring in the interior detected three distinct anomalies A1–A3 (Fig. 58: 2). Anomaly A1 is found in the middle of the western part of the nave, under the organ loft, and it is probably a grave. Anomaly A2 is in the eastern part of the nave, in front of the sanctuary. It is a small grave or a foundation for a supporting pillar, which is less probable. Anomaly A3 near the southern periphery of the sanctuary represents a hollow space flooded with water and continuing northwards under a wooden podium. It might be a grave, a niche or part of a crypt. Several grave pits were identified by georadar also in the exterior – northwest and southeast of the nave of this sacral building in particular (Fig. 58: 3). Considerably limited georadar measuring (wooden benches in the nave and the podium in the sanctuary) confirmed intense humidity in the church caused by groundwater 40 cm below the level of current marble floor. This humidity considerably damages masonry, walls of the building as well as the medieval murals.

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM NA JAKUBOVOM NÁMESTÍ V BRATISLAVE-STAROM MESTE

Petra Šimončičová Koóšová

Bratislava, časť Staré Mesto (okr. Bratislava I), Jakubovo námestie, par. č. 9002, 9003 (výskum v priestore komunikácie par. č. 21773), archeologický výskum, novovek, sídlisko. Aktuálne uloženie nálezov: Depozitár Pamiatkového úradu SR.

Mestský ústav ochrany pamiatok v Bratislave realizoval archeologický výskum v telese chodníka na Jakubovom námestí 6–7, pred par. č. 9002 a 9003. Terén bol do značnej miery zasiahnutý výkopmi inžinierskych sietí (siahali až do hĺbky cca 130–140 cm od pochôdznej nivelety komunikácie). Pod nimi sme zachytili len mohutnú vrstvu pieskových až pieskovo-hlinitých náplav Dunaja, v ktorej sa sporadicky objavovali fragmenty keramiky, skla, či zvieracích kostí datované do obdobia novoveku.

Dunaj – jeho Mlynské rameno vytvorilo Mlynský ostrov (1753), na ktorom sa nachádzajú dnešné časti Bratislavy-Ružinov, Prievoz, Pálenisko a Nivy. Prvé pokusy o reguláciu rieky sa spomínajú v roku 1766 (návrh inžiniera Huberta). Po následnej nivelácii a zameraní sa začalo s výstavbou hrádze (1799; medzi Vydricou a Vodnými kasárňami). Od roku 1803 tiekol Dunaj čiastočne už v novom koryte. Na Mlynskom ostrove boli pôvodne pasienky, nivy, luhy a háje. Ostrov zanikol pri spomínanej regulácii Dunaja. Bol najväčším dunajským ostrovom na území Bratislavy (*Horváth 1990*, 92–94, 96).

Na mape z I. vojenského mapovania (1764–1787) je v skúmanom priestore zobrazené bočné rameno Dunaja, ktoré obtekalo Mlynské Nivy a Prievoz. Na oddelenom ostrove, v jeho západnom cípe sú viditeľné len lesy, žiadna zástavba. Na II. vojenskom mapovaní (1810–1869) leží sledovaný priestor severne od železničnej trate. Skúmaná plocha je stále bez zástavby (záhrady, les) s riedkou cestnou sieťou. Na III. vojenskom mapovaní (1875–1884) už bočné rameno Dunaja nie je viditeľné, no stále nedošlo k zástavbe skúmaného územia.

Terén, v ktorom prebiehal archeologický výskum, bol až do prelomu 19. a 20. stor. súčasťou Mlynského ostrova, prípadne bol brehom bočného, tzv. Mlynského ramena Dunaja. Začiatok výstavby na tomto území je možné datovať na záver 19. stor. Do spomínaného obdobia spadá aj výstavba budov na parcelách č. 9002 a 9003, ktorých základov sa výkopy dotýkali. Výskum priniesol skôr poznatky z premenám prírodných podmienok, ako k samotnému osídleniu, no i tieto zistenia pomáhajú pri modelácii historického terénu.

Literatúra

Horváth 1990 – V. Horváth: *Bratislavský topografický lexikón*. Bratislava, 1990.

I. vojenské mapovanie – I. vojenské mapovanie (1763–1787), http://geoportal.gov.sk/sk/map?permalink=85fee94730605ec9aad47e531552ea54 [16. 8. 2017].

II. vojenské mapovanie – II. vojenské mapovanie (1810–1869), http://geoportal.gov.sk/sk/map?permalink=85fee94730605ec9aad47e531552ea54 [16. 8. 2017].

III. vojenské mapovanie – III. vojenské mapovanie (1875–1884), http://geoportal.gov.sk/sk/map?permalink=85fee94730605ec9aad47e531552ea54 [16. 8. 2017].

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION IN JAKUBOVO NÁMESTIE SQUARE IN BRATISLAVA-STARÉ MESTO. Bratislava-Staré Mesto (Bratislava I district), Jakubovo námestie square, plot no. 9002, 9003 (excavation on plot no. 21773), archaeological excavation, Postmedieval period, settlement. Finds deposited at: depository of the Monuments Board of SR. In Jakubovo námestie square 6–7, in the area of the pavement in front of plots 9002 and 9003, an archaeological excavation was carried out. Until the turn of the 19th and 20th century, the studied area was part of Mlynský ostrov island or the bank of the so-called Mlynské rameno branch of the Danube, which influenced the result of the excavation. Below the interference associated with construction of engineering networks, only a thick layer of sandy/sandy-loam deposits from the Danube was found. It contained secondarily deposited fragments of pottery, glass or animal bones roughly dated to the Postmedieval period. Beginning of the construction on plots no. 9002 and 2003 and associated intense settlement of this site falls to the end of the 19th century.

ZÁCHRANNÉ VÝSKUMY V SPIŠSKÝCH VLACHOCH

Kamil Švaňa

Spišské Vlachy (okr. Spišská Nová Ves), záchranný výskum, urbánna archeológia, stredovek, novovek. Uloženie nálezu: TRIGLAV Archeologická spoločnosť.

V historickom jadre v Spišských Vlachoch boli realizované dva záchranné výskumy, ktoré prebiehali formou dohľadu počas priebehu kabelizácie NN siete. Maximálna hĺbka výkopov dosahovala 85–90 cm.

Prvý z výskumov sa uskutočnil v mesiacoch marec až máj na uliciach Jilemnického, Hviezdoslavova a časti ulice Slovenského národného povstania. Zachytilo sa ním vrstvenie datované do obdobia neskorého stredoveku až recentu, pričom v minulosti došlo k značným zmenám konfigurácie terénu a narušeniu vrstvenia. Najstaršia, neskorostredoveká úroveň terénu sa zachytila len miestami v južnej časti Jilemnického ulice nad úrovňou podložia, t. j. asi 70–80 cm pod úrovňou dnešného terénu. Vrstva popri neskorostredovekých nálezoch (obr. 59: 8) ojedinele obsahovala aj starší, vrcholnostredoveký materiál. Výrazné súvrstvie tvorené prepálenou hlinou a kusmi spálených trámov, ktoré bolo sčasti prevrstvené piesčitou navážkou, sa zachytilo asi 40–60 cm pod dnešnou úrovňou terénu (obr. 59: 1). Situácia pravdepodobne súvisela s požiarom, ktorý zničil veľkú časť mesta v roku 1686, a s následnými úpravami terénu a prestavbou mesta. To potvrdzovalo aj datovanie a charakter nálezov, ktoré zahŕňali zlomky neskorostredovekej (obr. 59: 9) a ranonovovekej keramiky (obr. 59: 12), reliéfne zdobených kachlíc (obr. 59: 4, 6–7, 10–11) a železných klincov. Toto súvrstvie sa zachytilo hlavne na ulici Jilemnického a južnej časti ulice SNP. Na Hviezdoslavovej ulici sa identifikovali len vrstvy z obdobia po uvedenom požiari, čo pravdepodobne súviselo s blízkym tokom riečky Branisko. Zaplavovanie tohto priestoru doložili aj piesčité prevrstvenia a navýšenie terénu viacnásobnými planírkami (obr. 59: 2). Miestami sa na ploche výskumu tesne pod dnešnou úrovňou zachytila tenká vrstva prepálenej hliny oranžovej farby s nálezom razby z roku 1859. Vrstva pravdepodobne vznikla ako následok požiaru, ktorý zasiahol mesto v roku 1862. Okrem vrstvenia sa identifikovalo šesť objektov, z ktorých päť sa nachádzalo v južnej a juhovýchodnej časti Jilemnického ulice. Ako objekty 1 a 2 sa označili úseky neskoronovovekej kanalizácie. Objekt 3 predstavoval menšiu jamu s prepálenou výplňou s kolmými stenami zaoblenými k rovnému dnu. Na základe nepočetných zlomkov išlo pravdepodobne ranonovoveký výrobný objekt. O čosi mladší bol objekt 6, jama šošovkovitého prierezu s prepálenou, škvarovitou výplňou, ktorú na východnej strane ohraničovali zvyšky murovanej priečky označenej ako objekt 6. Najstarší bol objekt 4 zachytený na dne výkopu k domu na Ulici SNP 41 pod úrovňou požiarovej vrstvy z roku 1686. Išlo o pochôdznu úroveň z na plocho kladených riečnych okruhliakov spojených ílovitým (či maltovo-ílovitým) pojivom.

Nálezový materiál získaný výskumom tvorili zlomky keramiky (obr. 59: 8, 9, 12) a kachlíc (obr. 59: 3–7, 10–11), osteologický materiál a drobné predmety z kovu a skla a ich fragmenty.

Druhý z výskumov sa uskutočnil v mesiacoch október a november v severnej časti ulice Slovenského národného povstania a na Mlynskej ulici. Zachytili sa vrstvy patriace do obdobia neskorého novoveku až recentu vrátane vrstvy súvisiacej s požiarom z roku 1862. Absencia vrstiev, ale aj väčšieho počtu nálezov z obdobia stredoveku a raného novoveku pravdepodobne súvisela s tým, že skúmaná plocha bola v tomto období sčasti mimo hlavného sídelného areálu, ale aj s úpravami terénu v podobe navážok. Nálezový materiál tvorili nálezy stredovekej a novovekej keramiky, novovekých kachlíc, osteologický materiál a ojedinelý drobný predmet z kovu (klinec).

RESCUE EXCAVATIONS IN SPIŠKÉ VLACHY. Spišské Vlachy (Spišská Nová Ves distr.), rescue excavation, urban archaeology, medieval period, early modern period. Deposition of finds: TRIGLAV Archeologická spoločnosť. Two rescue excavations were undertaken in the historical town centre of Spišské Vlachy in connection with placement of electrical cables in 2019. During these excavations layers dated between the Late Medieval Period and Recent period were identified. Late Medieval layers occasionally containing older material (late 13th/early 14th century pottery) were identified situated over natural bedrock in the depth of 70–80 centimetres. Several layers containing numerous Early Modern Period finds (e.g. pottery and tile stoves), burnt clay and parts of burnt wooden poles were identified as result of fire that destroyed town in 1686 and its subsequent rebuilding. Similar layer of burnt clay was identified as result of another big fire in 1862 based on finding of coin minted in 1859. In the eastern part of the excavated area medieval and early modern period layers were lacking probably as the result of flooding of local stream Branisko. Similar lack of older layers in the northern part of excavated area can be connected with less intensive settlement activity and possibly with alterations of terrain.

Translation provided by the author

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM NA HRADISKU 1 V SMIŽANOCH

Kamil Švaňa – Miroslav Hronec

S m i ž a n y (okr. Spišská Nová Ves), Hradisko 1, poloha 2, záchranný výskum, badenská kultúra, doba bronzová, novovek. Uloženie nálezu: TRIGLAV Archeologická spoločnosť.

Záchranný výskum sa realizoval v súvislosti s obnovou prípojky vysokého napätia k Hotelu Čingov na Hradisku 1 v Smižanoch na polohe 2; staršie tiež označovanej ako Sedlo (obr. 60: 1). Výskum prebehol formou dohľadu výkopu, ktorý sa viedol popri lokálnej komunikácii, čiastočne v pôvodnom výkope. Severný okraj výskumu sa nachádzal na úpätí svahu pri križovatke lokálnej komunikácie vedúcej k hotelu a cesty III. triedy 3250, ktorá spája Smižany a Spišské Tomášovce. Odtiaľto výkop pokračoval stúpajúcim svahom popri východnej strane cestnej komunikácie južným smerom. V tejto časti sa nachádza poľnohospodársky obrábaná pôda na sprašovom základe. Výkop ďalej pokračoval západným smerom k hotelu v miestach, kde terén prechádza zo svahu do plošiny. Na základe zvyškov zemných valov, ktoré sa zachovali východne od tohto priestoru možno predpokladať, že sa v tomto mieste nachádzalo podobné opevnenie alebo vstup do tejto časti hradiska. Na spomínanej plošine sa zmenil charakter pôdneho krytu, ktorý tu bol svetlohnedej farby s mocnosťou 20–30 cm a so značným podielom pôdneho skeletu. Zároveň vo výkope vystupovalo vápencové bralo. V priestore okolo hotela bolo pôvodné vrstvenie narušené, respektíve zničené zemnými prácami a terénnymi úpravami. Nachádzalo sa tu väčšie množstvo recentného stavebného a domového odpadu.

Vo výkope sa zachytili dva objekty, oba lokalizované v severnej časti plochy výskumu. Na základe zvyškov opevnenia išlo o priestor predpolia hradiska. Plytký objekt 1 sa zdokumentoval a plasticky dovyberal v profile výkopu. V objekte sa okrem drobných zlomkov mazanice nenachádzal nálezový materiál, ktorý by umožnil jeho časové alebo funkčné zaradenie. Objekt 2 (obr. 60: 2) sa výkopom preťal v dĺžke 4,6 m, ktorý dosahoval hĺbku 90–110 cm, jeho nepravidelne zahĺbené dno sa dovyberalo v rozsahu výkopu. Horná časť výplne bola sprašovito-hlinitá s prímesou štrku, hnedej farby. Spodná časť výplne bola prevažne sprašovitá, s výraznejšou prímesou štrku a hlinitými prevrstveniami hnedej farby. Z objektu sa získalo dvadsaťdva kusov fragmentárne zachovaného keramického materiálu z obdobia eneolitu, ktorý patrí badenskej kultúre. Objekt sa určil ako hliník. Malé množstvo nálezového materiálu vrátane fragmentu keramiky z doby bronzovej a násady bližšie neurčiteľného železného predmetu pochádza z povrchového zberu.

Literatúra

Staššíková-Štukovská a i. 2006 – D. Staššíková-Štukovská/P. Šalkovský/J. Béreš/E. Hajnalová/E. Hušťaková/Z. Krempaská/F. Javorský: Včasnostredoveké hradisko I Spišské Tomášovce – Smižany – 1. etapa spracovania. *Zborník SNM – Archeológia* 16, 187–234.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION OF HILLFORT HRADISKO 1 IN SMIŽANY. Smižany (distr. Spišská Nová Ves), Hradisko 1, locality 2, rescue excavation, Baden culture, Bronze Age, modern period. Deposition of finds: TRIGLAV Archeologická spoločnosť. Rescue excavation of Hradisko 1 in Smižany was realized in november of 2017 in a form of a documentation of a trench for electricity supply for Hotel Čingov. The southern part of the trench was localized in the area of polycultural hillfort site Hradisko 1, locality 2. During excavation two features dug in loess were identified and documented in the northern part of the trench outside of the fortified area. The shallow feature 1 with no identifiable function contained no datable finds. The larger feature 2 with uneven walls and bottom was identified as a prehistoric clay pit. Based on pottery fragments it contained this feature was dated to Eneolithic period Baden culture. During the surface survey in the vicinity of the trench small number of prehistoric pottery fragments was found including one datable to the Bronze Age period. In the perimeter of Hotel Čingov historical layers were largely disturbed and mixed with modern period building and household waste. In the northwestern direction from the hotel in the distance of 70–80 m remnants of hillfort earthworks are still recognizable.

Translation provided by the authors

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM V PREŠOVE-ŠALGOVÍKU

Kamil Švaňa – Miroslav Hronec

Prešov, časť Šalgovík (okr. Prešov), poloha Za kostolom, záchranný výskum, badenská kultúra, doba bronzová, novovek. Uloženie nálezu: TRIGLAV Archeologická spoločnosť.

Záchranný výskum na parcele KN-C 301/72 sa realizoval v júni až auguste v súvislosti s výstavbou rodinného domu. Výskum sa realizoval formou dohľadu výkopov základov oporného múru popri západnej, severnej a južnej strane parcely. Skúmaná plocha sa nachádza v severovýchodnej časti k. ú. Šalgovíka, v nezastavanom, v minulosti poľnohospodársky využívanom priestore, na okraji sprašovej terasy nad ľavým brehom rieky Torysa, kde v súčasnosti prebieha výstavba rodinných domov. Severne od lokality preteká Ortášsky potok, južne od lokality Šalgovícky potok. Na západnom okraji skúmanej polohy terén prechádza do svahu a nižšie pomerne prudko klesá smerom k rieke Torysa. Nadmorská výška skúmanej polohy plochy 321–325 m n. m.

Výskumom sa zdokumentovalo vrstvenie plochy a zachytil objekt 1/2017, ktorý sa preskúmal rezom a následne plasticky dovyberal. Zachytené vrstvenie pozostávalo zo štyroch vrstiev:

1. pôdny kryt s mocnosťou 35–70 cm bez prítomnosti skeletu;
2. kultúrna vrstva tmavosivej farby s prítomnosťou archeologického materiálu, uhlíkov a mazanice, mocnosť 10–15 cm;
3. tenké sprašové prevrstvenie medzi vrstvami 1a 2;
4. sprašové podložie lokality.

Objekt 1 (obr. 61) sa určil ako dno pece z doby bronzovej so zachyteným vypaľovacím priestorom, krátkym kanálom a časťou predpecnej jamy. Vypaľovací priestor bol približne kruhového pôdorysu s priemerom asi 140–150 cm a zachovanou hĺbkou asi 25 cm. V juhovýchodnej časti objektu sa nachádzala oválna priehlbina s rozmermi 70 × 54 × 20 cm. Výplň tejto priehlbiny i spodnú časť výplne vypaľovacieho priestoru tvorila popolová vrstva čiernej farby (vrstva D). Nad ňou sa vo výplni objektu nachádzala vrstva do oranžova prepálenej zeminy s prímesou uhlíkov a malého množstva štrku (vrstva C) a sprašová vrstva žltej farby (vrstva B). Najvrchnejšiu časť výplne tvorila tmavohnedá hlinitá vrstva s prímesou uhlíkov a kameňov (vrstva A). Ako v jedinej sa v tejto vrstve nachádzal nálezový materiál v podobe mazanice a fragmentov keramiky, ktoré boli čiastočne zdeformované žiarom. Vykurovací kanál bol krátky a plytký, nepravidelného pôdorysu so šírkou asi 50 cm. K objektu patrila aj čiastočne preskúmaná plytká vykurovacia jama, ktorej severná časť sa nachádzala mimo skúmanej parcely. Výplň jamy a kanála bola totožná s vyššie spomínanou kultúrnou vrstvou. Steny ani dno objektu neboli výraznejšie prepálené. S ohľadom na to je možné, že pec slúžila na sušenie obilia alebo podobným účelom.

Nálezový materiál z výplne objektu možno datovať do doby bronzovej bez bližšieho časového alebo kultúrneho zaradenia. Rovnako datovaný materiál sa získal aj z kultúrnej vrstvy a zberom z plochy. Okrem toho sa z kultúrnej vrstvy a tiež zberom získal materiál z obdobia eneolitu v podobe zlomkov keramiky a štyroch kusov kamennej industrie (určených ako swieciechovský pazúrik, čokoládový pazúrik, pazúrik a radiolarit). Materiál sa zaradil k badenskej kultúre.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION IN PREŠOV-ŠALGOVÍK. Prešov-Šalgovík (Prešov district), location Za kostolom, rescue archaeological excavation, Eneolithic, Baden culture, Bronze Age. Deposition of finds: TRIGLAV Archeologická spoločnosť. The rescue archaeological excavation was realized in 2017 during which one archaeological feature 1/2017 was identified and excavated. Feature was identified as kiln which consisted of firing or more likely drying chamber of approximately circular ground plan 140–150 cm in perimeter, short flue and stoke-hole that was excavated only partially as it was situated outside of building area. Based on scarce pottery material kiln was dated to Bronze Age without closer dating or cultural identification. Due to the lack of traces of burning on the walls and bottom of the feature kiln was identified as serving for drying of corn. Material that was found during surface survey on the site partly belonged to the same Bronze Age settlement as kiln and partly to the older Eneolithic period settlement identified with Baden culture. This later material included potsherds and waste from the production of chipped industry (flint-stone and radiolarite chips).

Translation provided by the authors

POLYKULTÚRNA LOKALITA V KATASTRÁLNOM ÚZEMÍ TÔŇ

Jakub Tamaškovič – František Žák Matyasowszky – Denisa Diačiková – Daniel Javorek – Daniela Krajčiová – Michal Ontko – Bohuslav Šebesta – Marek Šútor – Miroslav Vrablec

T ô ň (okr. Komárno), poloha Chmeľnisko, predstihový archeologický výskum, sídlisko, pohrebisko, pravek, doba rímska, sťahovanie národov, včasný stredovek, 9./10.–12. stor. Uloženie nálezov: Pamiatkový úrad SR.

Predmetná lokalita sa nachádza západne od intravilánu obce. V súčasnosti je poloha Chmeľnisko zo severnej strany ohraničená Tônskym kanálom, na západnom okraji kanálom Holiare-Kosihy, z južnej strany prebieha cesta do obce Trávnik. Z východu nadväzuje otvorená krajina na zástavbu v obci. Ide o rovinatý terén doteraz využívaný ako poľnohospodárska pôda. Prevládajúcim pôdnym typom sú čiernice. Vyhodnotenie vzťahu zisteného osídlenia voči pôvodným vodným tokom je vzhľadom na zmienené kanály problematické. Dominantným krajinotvorným prvkom oblasti je Dunaj, ktorého tok sa dnes nachádza 6,3 km južnejšie.

Predstihový archeologický výskum bol vyvolaný výstavbou komplexu hospodárskych budov a s nimi súvisiacich komunikácií. V prvých etapách boli na rozlohe 6,7 ha využité nedeštruktívne metódy geofyzikálneho prieskumu magnetometrom (*Milo a kol. 2017*) s následným líniovým povrchovým zberom a prieskumom detektorom kovov. Na základe výsledkov bol rozsah terénneho (deštruktívneho) výskumu sústredený na objekty bezprostredne ohrozené plánovanou výstavbou, čo predstavuje plochu 1,9 ha. Skrývka ornice s mocnosťou 40–50 cm prebehla pomocou mechanizmov (hĺbky objektov ďalej uvádzame od úrovne terénu po skrývke). Zistených bolo 84 objektov, z ktorých 77 hodnotíme ako antropogénne. Z nich nebolo možné datovať 31 objektov. Zvyšné predstavujú viaceré etapy osídlenia a využitie polohy ako sídelného a/aj pohrebného areálu.

Pravek

Najstaršiu fázu osídlenia zaraďujeme rámcovo do obdobia eneolitu až doby bronzovej. Kamenná štiepaná industria a ojedinelé nálezy keramiky archaických tvarov, spôsobu výroby a výzdoby (napr. slamovanie) pochádzajú hlavne z povrchového zberu. Do rámca praveku patria dva objekty s funkciou odpadových sídliskových jám, v jednom prípade je prípustná primárne zásobná funkcia.

Doba rímska

Povrchovým zberom boli nájdené fragment spony s vysokým zachycovačom (obr. 62: 2) a exemplár bronzovej mince s rozpoznateľným motívom takzvanej tŕňovej koruny, ktorý je typický pre zobrazenie cisárov v 3. stor. n. l. (*Kolníková 1980*). V zásype predpecnej jamy datovanej do 9./10.–12. stor. sa ako intrúzia nachádzal fragment terry sigillaty (obr. 62: 5). Nálezy dopĺňajú obraz o osídlení katastru v dobe rímskej (*Křížek 1936*).

Doba sťahovania národov

Do tohto obdobia kladieme objekt v dokumentácii označený číslom 18/hrob 1 (obr. 63: 1). Povrchovým zberom bola taktiež nájdená železná opasková pracka so záhlavnou doštičkou (obr. 62: 1).

Objekt 18/hrob 1: inhumačne pochovaný muž, vek 50–60 rokov (maturus II), patologické zmeny; Klippel-Feilov syndróm (porucha segmentácie krčnej chrbtice), spondylartróza, artróza (*Bodoríková 2017*). Orientácia skeletu v smere Z – V, s lebkou/hlavou na západ. Dobre zachované pozostatky boli uložené na chrbte vo vystretej polohe, horné končatiny vystreté pozdĺž trupu, dolné taktiež vystretá poloha. Os chrbta a hrudník sú vychýlené smerom do ľavého boku (na sever). Hrobová jama oválneho tvaru, dĺžka 200 cm, šírka 130 cm, hĺbka 20 cm. Pozdĺž južnej steny sa tiahol 30 cm široký stupienok. Pri pravej dolnej končatine bola uložená lebka koňa spolu s kopytami a spodnými článkami kostí všetkých štyroch končatín zvieraťa. Inventár: železná sekera s úzkym a mierne ohnutým tvarom tela a hrotitými tŕňmi na spodnej aj hornej časti násadového otvoru (obr. 62: 3); železný nožík (obr. 62: 4); železná ocieľka lýrovitého tvaru; železné zubadlo postroja, dva železné predmety neurčenej funkcie.

Na základe typovo-chronologického vyhodnotenia inventáru, najmä sekery (obr. 62: 3) a noža (obr. 62: 4), radí *V. Turčan* (*2017*) hrob do obdobia sťahovania národov. Ťažisko využitia lokality však tvorí po-

veľkomoravské osídlenie. V kontexte kultúrnych zmien tohto obdobia má popísaná forma symbolického uloženia koňa analógie v prostredí horizontu tzv. staromaďarských rodových pohrebísk (*Točík 1968*). Popri nich sa taktiež vyskytujú súveké osamotené hroby s nomádskymi prvkami (*Rejholcová 1982*, 199), avšak treba zdôrazniť, že pohrebisko pertraktovaného úseku včasného stredoveku leží v susednom katastre Zemianskej Oľče (*Točík 1979*, 74). Z uvedených dôvodov preto nemožno vylúčiť datovanie objektu 18/hrobu 1 do poveľkomoravského obdobia.

Včasný stredovek

Sídliskový areál pozostával z deviatich objektov s určitosťou datovaných do 9./10.–11./12. stor. Vyskytovala sa v nich obtáčaná keramika zdobená rytou jednoduchou alebo viacnásobnou vlnovkou. Z 39 objektov pochádza menej výrazná keramika spĺňajúca charakteristiku poveľkomoravského obdobia, respektíve všeobecne staršieho stredoveku. Funkciou prevládajú zásobné/odpadové jamy, odkryté boli aj tri kupolovité pece s predpecnými jamami umiestnené osamotene v rôznych častiach sídliska. Charakteristické sú dlhé líniové objekty – žľaby. Pravdepodobne slúžili ako vymedzenia usadlosti v rámci vidieckej osady. Analogické útvary sú známe z včasnostredovekých sídlisk z juhozápadného Slovenska a z Maďarska (k problematike podrobne *Milo 2010*, 102–104). Obytnú funkciu plnil objekt 14 (obr. 63: 2). Ide o zemnicu s rozmermi 550 × 400 cm a zahĺbením 16–24 cm. V mieste juhozápadného rohu bola rozpoznateľná mierne zahĺbená predsieň. Minimálne tri kolové jamy svedčia o spevnení tejto časti stavby. Po celom obvode objektu prebiehal žľab svedčiaci o konštrukčnom riešení stien. Takmer celú východnú plochu dna pokrývala deštrukcia mazanice s veľmi dobre zachovanými odtlačkami výpletu. Je pravdepodobne pozostatkom zosunutých stien, do úvahy prichádza aj výmaz povale. Táto vrstva sčasti prekrývala dve väčšie jamy, ktoré tvorili integrálnu súčasť vnútorného priestoru chaty (obr. 63: 1). V severozápadnom rohu sa nachádzala deštrukcia hlinenej kupolovitej pece. Okrem sídliskových aktivít bolo odkrytých šesť hrobových celkov ktorých antropologickú analýzu vypracovala *S. Bodoríková* (*2017*):

Objekt 71/hrob 2: inhumačne pochovaný jedinec pravdepodobne žena, vek 15–17 rokov (juvenis). Orientácia SV – JZ s hlavou na SV. Lebka otočená tvárovou časťou na východ. Skelet vo vystretej polohe na chrbte. Ľavá horná končatina bola v lakti prehnutá pozdĺž hrudníka smerom k brade, pravá v lakti zohnutá a preložená cez hrudník smerom k lakťu ľavej ruky. Dolné končatiny vo vystretej polohe. Tvar a rozmery hrobovej jamy neurčiteľné, hĺbka 40 cm. Bez nálezov.

Objekt 78/hrob 3: inhumačný rítus, pohlavie neurčiteľné, vek 9 rokov (infans II). Orientácia S – J s miernym vychýlením na SZ, hlavou smerom na SZ. Lebka výrazne otočená tvárovou časťou na východ. Jedinec v polohe na chrbte. Obe horné končatiny extrémne ohnuté v lakťoch smerom k brade, takto uložené pozdĺž hrudníka. Dolné končatiny skrčené, kolenami smerom na východ. Tvar a rozmery hrobovej jamy neurčiteľné, hĺbka 60 cm. Bez nálezov.

Objekt 66/hrob 4: inhumačne pochovaný muž, vek 48–61 rokov (maturus), patologické zmeny: kompresívna zlomenina na lebke, zlomenina na humerus dex – vyhojená, tzv. pakĺbom. Orientácia S – J s hlavou na sever, lebka otočená tvárovou časťou na východ. Jedinec v polohe na chrbte. Obe horné končatiny ohnuté v lakťoch, pravá preložená cez hrudník, ľavá miery smerom od hrudníka na východ. Dolné končatiny skrčené, kolenami smerom na východ. Hrobová jama obdĺžnikového pôdorysu so zaoblenými rohmi a stenami postupne sa zvažujúcimi k rovnému dnu, dĺžka 174 cm, šírka 66 cm, hĺbka 20 cm. Bez nálezov.

Objekt 53/hrob 5: inhumačne pochovaný muž, vek 40–60 rokov (maturus), patologické zmeny: kostná cysta v pravej pätovej kosti, artróza na interfalangeálnom kĺbe. Orientácia uloženia S – J s hlavou na S. Skelet vo vystretej polohe na chrbte, horné končatiny v lakťoch zohnuté a preložené cez hrudník nad oblasť panvy. Dolné končatiny vo vystretej polohe. Hrobová jama obdĺžnikového pôdorysu so zaoblenými rohmi a stenami postupne sa zvažujúcimi k rovnému dnu, dĺžka 190 cm, šírka 70 cm, hĺbka 20 cm. Bez nálezov.

Objekt 54/hrob 6: inhumačne pochovaná žena, vek 35–45 rokov (adultus I–II). Orientácia S – J, s hlavou na S. Jedinec v polohe na chrbte. Pravá horná končatina v lakti výrazne ohnutá a preložená na hrudník, ľavá vystretá pozdĺž tela. Dolné končatiny výrazne skrčené, kolenami smerom na západ. Hrobová jama obdĺžnikového pôdorysu so zaoblenými rohmi a stenami postupne sa zvažujúcimi k rovnému dnu, dĺžka 145 cm, šírka 62 cm, hĺbka 20–25 cm. Inventár: náhrdelník z päťnástich kusov hlinených korálikov, prevláda guľovitý tvar. Nálezy vo „funkčnej“ polohe v oblasti krčných stavcov.

Objekt 56/hrob 7: inhumačne pochovaný jedinec pravdepodobne muž, vek 18–20 rokov (juvenis). Badateľný nesúlad medzi orientáciou hrobovej jamy (S – J) a uložením tela (SZ – JV s hlavou na SZ). Skelet vo vystretej polohe na chrbte. Pravá horná končatina v lakti ohnutá a preložená cez hrudník, ľavá končatina v lakti výrazne ohnutá, mieriaca smerom od hrudníka na východ. Dolné končatiny vo vystretej polohe. Hrobová jama obdĺžnikového pôdorysu so zaoblenými rohmi a stenami postupne sa zvažujúcimi k rovnému dnu, dĺžka 160 cm, šírka 68 cm, hĺbka 10–25 cm. Bez nálezov.

Datovanie celkov vychádza najmä z horizontálnej stratigrafie. Hroby 2 a 3 boli zahĺbené na rôzne miesta líniového žľabového objektu, pričom rešpektujú jeho priebeh. V dobe pochovania tak už žľab neplnil svoju primárnu funkciu, pravdepodobne bol už vyplnený hlinou. Rešpektovanie jeho stien hrobovými jamami však nasvedčuje, že v dobe vzniku hrobov bol stále čiastočne viditeľným reliktom. Podobne sa aj hroby 6 a 7 nachádzali v superpozícií so staršou zásobnou jamou datovanou rámcovo do staršieho stredoveku. Pomôckou pre datovanie je taktiež charakter pohrebného rítu. Absencia inventáru a rozmanitá skrčená poloha uloženia končatín predstavuje znaky spĺňajúce charakteristiku pochovávania v 10.–11./12. stor., počas horizontu v staršej literatúre označovaného ako tzv. belobrdská kultúra. Plytšia hĺbka hrobových jám je zas častým znakom pohrebov na sídliskách (*Hanuliak 2004*, 38). Sumarizujúc poznatky o lokalite tak v polohe Chmeľnisko existovalo sídlisko poveľkomoravského obdobia s niekoľkými stavebnými fázami, o ktorých svedčia sporadické superpozície žľabov a iných sídliskových objektov. Po zániku sídliskových aktivít tu vzniklo menšie pohrebisko, pričom hiát medzi osídlením a pochovávaním nepredstavoval dlhý interval. Dokazuje to najmä neporušenie žľabu hrobmi, ktoré boli zapustené do jeho výplne. Na základe pohrebného rítu nepredpokladáme, že by pohrebisko patrilo do obdobia mladšieho ako 11./12. stor.

Predstihový archeologický výskum lokality Tôň v polohe Chmeľnisko výrazne dopĺňa poznatky o osídlení Žitného ostrova vo viacerých obdobiach, najmä v poveľkomoravskej fáze včasného stredoveku.

Literatúra

Bodoríková 2017 – S. Bodoríková: Antropologická analýza kostrových pozostatkov z lokality Tôň (farma na odchov mládok), poloha Chmeľnisko. In: F. Žák Matyasowszky a kol.: P084 – *„Farma pre odchov mládok", Tôň, poloha Chmeľnisko*. Nepublikovaná výskumná dokumentácia. Nitra 2017, 342–385.

Hanuliak 2004 – M. Hanuliak: *Veľkomoravské pohrebiská. Pochovávanie v 9.–10. storočí na území Slovenska*. Nitra 2004.

Kolníková 1980 – E. Kolníková: *Rímske mince na Slovensku*. Bratislava 1980.

Křížek 1936 – F. Křížek: Limes romanus na Žitném ostrově. *Revue Bratislava* 10, 1936, 418–432.

Milo 2010 – P. Milo: Lineare Strukturen (Pfostenreihen, Rinnen, Gräben) im frühmittelalterlichen ländlichen Siedlungswesen Mitteleuropas. In: Š. Ungerman/R. Přichystalová/M. Šulc (eds.): *Zaměřeno na středověk. Zdeňkovi Měřínskému k 60. narozeninám*. Praha 2010, 75–111.

Milo a kol. 2017 – P. Milo a kol.: *P084 – „Farma pre odchov mládok", Tôň, poloha Chmeľnisko. Správa o geofyzikálnom prieskume*. Nepublikovaná výskumná dokumentácia. Brno – Nitra 2017.

Rejholcová 1982 – M. Rejholcová: K problematike severnej hranice výskytu tzv. belobrdských pohrebísk. *Slovenská archeológia* 30, 1982, 199–210.

Točík 1968 – A. Točík: *Altmagyarische Gräberfelder in der Sudwestslowakei*. Bratislava 1968.

Točík 1979 – A. Točík: K otázke etnicity pohrebísk z 10.storočia na Slovensku. In: *Aktuálne otázky výskumu slovanských populácií na území Československa v 6.–13. storočí*. Nitra 1979, 68–88.

Turčan 2017 – V. Turčan: Tôň (okr. Komárno), poloha Chmeľnosko. Posudok archeologického výskumu. In: F. Žák Matyasowszky a kol.: *P084 – „Farma pre odchov mládok", Tôň, poloha Chmeľnisko*. Nepublikovaná výskumná dokumentácia. Nitra 2017, 386–388.

POLYCULTURAL SITE IN THE CADASTRAL AREA OF TÔŇ. Tôň (Komárno district), Chmeľnisko site, development-led excavation, burial ground, prehistory, Roman period, Great Migration, Early Middle Ages, 9th/10th–12th centuries. Finds deposited at: Monuments Board of SR. The archaeological excavation was initiated by construction of a complex of utility buildings and associated communications. In first stages, non-destuctive survey methods were used (geophysical prospecting, surface collection, metal detector) over an area of 6.7 ha. After that, an area of 1.9 ha was uncovered. 84 features were detected, 77 of them were anthropogenic. The period of prehistory (Eneolithic to the Bronze Age) is documented by two settlement features, surface collection discovered fragments of pottery and chiped lithic industry. The Roman period is also represented mainly by finds from the surface collection. They include a bronze coin with distinguishable motif of the so-called crown of thorns, which is typical for depicting emperors in the 3rd century. The individually located feature 18/burial probably belongs to the Great Migration period. Near the feet of the inhumated male with armament, horse remains were deposited. With regard to the

character of the burial rite and the core of settlement of the site in the post-Great Moravian period, it cannot be denied that burial 1 falls to the Early Middle Ages. The early medieval settlement is dated to the 9th/10th–11th/12th centuries. It consisted primarily of features with storage and refuse function, separately standing furnaces and several linear features – furrows. Residential function is attributed to the sunken pithouse with well-preserved construction elements (stakeholes, a circumferrential furrow, destroyed remains of daub) and a heating device. After the settlement's extinction, a burial ground of six inhumation burials occurred at the site. This is proven by horizontal stratigraphy and character of the burial rite. It is characterized by a great variability of body depositon (crouching) and most often absence of grave goods or offerings. These elements are typical of burials in the end of the Early Middle Ages. We do not suppose that the burials belong to a period younger than the 11th/12th century.

ZÁCHRANNÝ ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM V AREÁLI KLÁŠTORA BENEDIKTÍNOV V HRONSKOM BEŇADIKU[44]

Terézia Vangľová

Hronský Beňadik (okr. Žarnovica), areál kláštora benediktínov, záchranný výskum, novovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

V areáli kláštora benediktínov (Národná kultúrna pamiatka, č. ÚZPF 1229/1) v obci Hronský Beňadik bol v dňoch 23. 10. až 21. 11. 2017 uskutočnený záchranný archeologický výskum. Bol podnietený úpravou terénu na západnom dvore kláštora, rekonštrukciou inžinierskych sietí a umiestnením žumpy na vstupnom nádvorí pri budove Marianea. V priestore západného dvora bol terén, ktorý bol v minulosti umelo navýšený navážkou, najprv znížený o 60–80 cm. Následne boli vyhĺbené dve drenážne ryhy – DR 1 a DR 2. V južnej časti drenážnej ryhy 1 bola odkrytá koncentrácia zlomkov kachlíc a v profiloch boli v hĺbke približne 140 cm pod povrchom zachytené vrstvy stavebného odpadu.

Na vstupnom nádvorí boli v rámci rekonštrukcie inžinierskych sietí vykopané sondy S1 až S3, do ktorých bola umiestnená plynová prípojka. Sondy S1 a S2 boli bez hnuteľných a nehnuteľných nálezov. V strednej časti sondy S3, orientovanej V – Z, bola odkrytá časť muriva tvoreného lomovým kameňom pospájaným maltou (obr. 64: 1). Počas znižovania okolo muriva sa našla keramika, zvieracie kosti, železné klince. Na východnej strane bol zachytený roh muriva a čiastočne aj pokračovanie smerom na juh, na západnej strane murivo pokračovalo za hranice sondy. Základová špára muriva bola zachytená na východnom aj južnom okraji. V južnej časti bola zachytená aj nadzemná časť muriva (obr. 64: 2). Murivo bolo na dvoch miestach prerušené staršími inžinierskymi sieťami – prívodom vody a odtokom dažďovej vody. Výkop pre žumpu bol označený ako S4. V južnom a západnom profile boli zachytené početné vrstvy, niektoré z nich svedčia o požiari. Výkop prepájajúci žumpu a S3, označený ako S5, do ktorého bola umiestnená kanalizácia, bol hlboký približne 75 cm. V profile bola zachytená len navážka.

Všetky nálezy pochádzajú z navážky. Zlomky kachlíc sú datované do 17.–18. stor. Keramiku je možné na základe analógií datovať do 14.–15. a do 17.–19. stor.

RESCUE EXCAVATION IN THE AREA OF THE BENEDICTINE MONASTERY IN HRONSKÝ BEŇADIK. Hronský Beňadik (Žarnovica district), area of the Benedictine monastery, rescue excavation, Postmedieval period. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS in Nitra. The archaeological excavation was initiated by terrain modification in the western yard of the monastery, reconstruction of engineering networks and location of a septic at the entrance courtyard near the Marianea building. In the territory of the western yard, the terrain – previously artificially elevated with made-up earth – was first lowered by 60–80 cm. In the central part of trench S3 oriented in the E – W direction, part of masonry made of quarry stone bound with mortar (Fig. 64: 1) was uncovered. When the terrain was being lowered around the masonry, pottery, animal bones and iron nails were discovered, On the eastern side, a masonry corner and partly also its continuation southwards was discovered. On the western side, the masonry continued outside the limits of the trench. The foundation gap of the masonry was detected on the eastern and southern periphery. The above-ground part of masonry was detected in the southern part (Fig. 64: 2). The masonry was interrupted by older engineering networks in two places. All finds come from the made-up earth. Fragments of stove tiles are dated to the 17th–18th centuries. Pottery can be dated – based on analogies – to the 14th–15th and 17th–19th centuries.

[44] Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 2/0145/22.

ARCHEOLOGICKÉ VÝSKUMY V PRIEMYSELNOM PARKU V NITRE[45]

Marek Vojteček – Klaudia Daňová – Monika Gabulová – Michal Cheben – Adrián Nemergut – Miroslava Kissová – Terézia Vangľová

Súbor záchranných archeologických výskumov vyvolal projekt Prípravy cestnej infraštruktúry, v súvislosti s výstavbou strategického parku Nitra. Priestor staveniska je z juhu vymedzený cestou R1a. Z východu areál ohraničuje cesta I/64, resp. vodný tok Dobrotka. Severný a západný okraj vymedzuje rieka Nitra. Terén bol v minulosti využívaný na poľnohospodárske účely. Rovinatý terén je na viacerých miestach v indunačnom území Nitry (aj keď je v súčasnosti chránený protipovodňovým valom). V niektorých úsekoch bol výrazne podmáčaný. Rovinatý terén dopĺňali nevýrazné terénne duny, zreteľné voľným okom, s relatívnym prevýšením 0–3 m. Nadmorská výška sa pohybovala v rozpätí 140–145 m. Záchranný archeologický výskum na stavbe Príprava cestnej infraštruktúry – strategický park Nitra vo všetkých etapách pokryl výrazné územie (viac ako 180 ha) v katastroch obcí Lužianky, Zbehy, Čakajovce, Dražovce a Nitra, časti Mlynárce a Zobor. Podarilo sa identifikovať a preskúmať štyri archeologické náleziská (obr. 65).

1. L u ž i a n k y (okr. Nitra), poloha Jalšiny, záchranný archeologický výskum, sídlisko, starší a stredný eneolit (ludanická skupina, badenská kultúra), doba laténska, stredovek (10. stor.). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Nálezisko je situované v katastri obce Lužianky, v polohe Jalšiny (obr. 66: 1). Plošný archeologický výskum, ktorý sa tu uskutočnil, a trval s menšími prestávkami od marca do konca novembra. Archeologické nálezisko je situované na pieskovej dune s viacfázovým osídlením a kumuláciou kultúrnej vrstvy, čomu bola prispôsobená metodika výskumu. Väčšia časť plochy bola skúmaná formou sektorovej siete. Výskum bol rozdelený do troch etáp a priestor náleziska rozčlenený do piatich plôch (obr. 66: 2).

V prvej etape sa výskum sústredil na preskúmanie plochy v zábere stavebného objektu trasy plánovanej cesty (plocha 1). V rámci nej sa preskúmalo 37 objektov. Na miestach s väčšou kumuláciou mazanice bola vytvorená menšia sektorová sieť (A–C), ostatná časť plochy bola skúmaná formou kontrolných rezov po podložie, resp. úroveň zistenia archeologických objektov, ktoré boli následne doskúmané (plocha 1; obr. 66: 2).

Druhá a tretia etapa výskumu sa sústredila na preskúmanie plochy v priestore plánovaného parkoviska a trvalého záberu stavby (plocha 2–5, obr. 66: 2). Dôsledkom niekoľkofázového osídlenie sa vytvorila mohutná kultúrna vrstva, ktorej výskum si vyžaduje podrobnú dokumentáciu archeologických situácií. Túto časovo náročnú úlohu nebolo vzhľadom na charakter výskumu možné uskutočniť na celej ploche čomu bola prispôsobená metodika výskumu. Väčšia časť plochy bola v rámci druhej a tretej etapy skúmaná formou sektorovej siete (D–F), kde bola kultúrna vrstva postupne znižovaná v rámci sektorov 3 × 3 m až po úroveň zistenia archeologických objektov, resp. po pieskové podložie (obr. 66: 4). Na ploche sa spolu preskúmalo 220 objektov z obdobia eneolitu (ludanická skupina, badenská kultúra), z doby laténskej a stredoveku.

Najstaršie osídlenie na lokalite patrilo ludanickej skupine. Jej prítomnosť naznačujú zásobnicové jamy kruhového pôdorysu ako aj rozsiahle deštrukcie mazanice lokalizované na viacerých miestach v rámci skúmanej plochy (obr. 66: 3, 5, 6). Pod nimi sa nachádzali základové žľaby často rozpoznané až po niekoľkonásobnom začistení povrchu, resp. často až na úrovni podložia (obr. 67: 1–3). Základové žľaby dlhých stavieb eneolitických domov sa podarilo vysledovať najmä pod deštrukciami objektov 107 a 166. V tomto prípade k rozpoznaniu situácií výrazne dopomohli ideálne prírodné podmienky v jesenných mesiacoch (september až november). Z preskúmaných častí základových žľabov je možné identifikovať minimálne dve dlhé stavby pozostávajúce zo základového žľabu a systému kolových jám. Rozmiestnenie žľabov naznačuje orientáciu domov v smere V – Z, resp. Z – V. V niektorých sektoroch sa dochovali v rámci žľabu kolové jamy umiestnené v tesnom rozostupe od seba, takže koly museli byť umiestnené tesne pri sebe (obr. 66: 6). K ďalším typom objektov patriacich ludanickej skupine boli zaradené zásobnicové jamy (napr. objekty 7, 8 a 9) sekundárne využívané ako odpadové jamy. Výnimku snáď predstavuje objekt 7, v zásype ktorého boli na dne okrem vrstvy popola objavené tri celé nádoby. Nálezová situácia je pravdepodobne dokladom rituálu spojeného s obetou (obr. 67: 4, 8, 9). K ludanickej skupine prislúcha

[45] Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-19-0563. Príspevok vznikol v rámci riešenia projektov VEGA 2/0124/20, 2/0075/21 a 2/0025/22.

aj niekoľko detských kostrových hrobov objavených v rámci sídliska. Spolu bolo identifikovaných šesť ľudských skeletov (hrob 1, objekty 47, 110, 112, 168 a 213; obr. 67: 5–7), ďalší jedinec bol uložený v sídliskovej jame (objekt 108). Ľudské kosti boli objavené aj pri rozoberaní kontrolného bloku v okolí objektu 98. V sektore D5 boli v hĺbke asi 100 cm od povrchu objavené dve samostatne ležiace nádoby (miska a pohár, objekt 46). Zoskupenie tohto typu nádob sa často objavuje v hroboch na sídliskách, preto sa možno domnievať, že nádoby boli súčasťou nezachovaného hrobového celku (obr. 67: 8).

Stredný eneolit je na lokalite zastúpený badenskou kultúrou. Identifikovaných a preskúmaných bolo niekoľko jám zásobnicového charakteru, odkiaľ pochádza množstvo keramického materiálu. Početne zastúpené sú v nálezovom celku drobné šálky s pásikovým uchom vytiahnutým nad okraj (obr. 68: 5–7). K tomuto obdobiu zrejme prislúcha aj nález ľudskej kostry objavený v objekte 104. Jedinec v jame bol uložený na bruchu s tvarou otočenou nadol (obr. 68: 1). K ďalšiemu osídleniu lokality dochádza v dobe laténskej. Dokladajú to sídliskové jamy s nálezmi keramiky a torzo zahĺbenej časti obydlia preskúmaného na ploche 5 (obr. 68: 2). Ide o chatu štvorcového pôdorysu s dvomi dochovanými kolovými jamami situovanými oproti sebe. V severnej a severozápadnej časti domu bol na dne zachovaný aj pevný výmaz, resp. podlaha a v interiéry niekoľko menších jamiek, zrejme stopy po nábytku. Na pieskovej dune bola znovu založené osada až v období stredoveku, resp. v 10 stor. Archeologické objekty z tejto časovej fázy boli identifikované a zachované prevažne v kultúrnej vrstve a ich zásyp, takmer identický s kultúrnou vrstvou, bol zle rozpoznateľný. Mnohokrát sa identifikovali už iba dná stredovekých objektov zahĺbených do podložia. V prípade obytných stavieb boli rozpoznané torzá kamenných piecok nachádzajúcich sa v rohoch obydlí (obr. 68: 3, 4).

2. L u ž i a n k y (okr. Nitra), poloha Kajsianske lúky, sídlisko, záchranný výskum, mladšia a neskorá doba kamenná, doba bronzová, doba laténska a stredovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Nálezisko je lokalizované v polohe Kajsianske lúky, v katastri obce Lužianky. Po stiahnutí ornice na úroveň zakladania stavby bolo v severnej časti plochy odkrytých dvadsaťjeden kruhových objektov s recentnou výplňou (objekty 1–20, 27). Bola tu odkrytá aj kvadratická koncentrácia kameňov (objekt 25) a približne kruhový obrys bez nálezov (objekt 22). V strednej časti plochy, pri juhovýchodnom profile, bola odkrytá koncentrácia mazanice, označená ako objekt 24. V južnej časti plochy bola odkrytá koncentrácia menších a stredných lomových kameňov s ojedinelými nálezmi črepov (objekt 26) a jeden objekt s recentnou výplňou (objekt 31). Na celej odhumusovanej ploche bola obnažená čierna humusová vrstva naplavenín, ktorá prekryla kultúrnu vrstvu a predpokladané sídliskové objekty. Terénna situácia bola známa z predchádzajúcich záchranných výskumov v tejto polohe *(Vojteček/Cheben/Nemergut 2022)*. Keďže predpokladané archeologické situácie sa nachádzali hlboko pod úrovňou zakladania stavebných objektov, priestor náleziska sme preskúmali formou zisťovacích rezov. Na ploche bolo vytýčených päťnásť kontrolných rezov, ktoré mali overiť silu kultúrnej vrstvy a odkryť úroveň podložia. Boli označené ako KR 1–KR 15:

KR 1 – v strednej časti plochy bol vytýčený rez, ktorý mal overiť prítomnosť sídliskových objektov (hĺbka 50–78 cm). V reze bola zistená kultúrna vrstva – sivohnedá kompaktná hlina s nálezmi keramiky. Na dne kontrolného rezu bol zachytený objekt 23, ale keďže sa nenachádzal v stavebnej hĺbke, nebol preskúmaný.

KR 2 – v strednej časti plochy, pri západnom okraji, bol vytýčený rez, ktorý mal overiť prítomnosť sídliskových objektov (hĺbka 110 cm). V reze bola zistená kompaktná hlina s nálezmi keramiky.

KR 3 – v strednej časti plochy, pri západnom okraji, bol vytýčený rez, ktorý mal overiť prítomnosť sídliskových objektov (hĺbka 100 cm). V reze bola zistená kompaktná hlina s nálezmi keramiky. V južnej časti rezu bolo dosiahnuté sprašové podložie.

KR 4 – v severnej časti plochy, pri severovýchodnom okraji, bol na základe geofyzikálneho merania vytýčený rez (hĺbka 18 cm). Sivohnedá kompaktná hlina s nálezmi keramiky. V južnej časti rezu bol zistený asi 80 cm široký pás žltej hliny bez nálezov.

KR 5 – v južnej časti plochy bol na základe geofyzikálneho merania vytýčený rez (hĺbka 18 cm). Sivohnedá kompaktná hlina, bez nálezov.

KR 6 – v strednej časti plochy, pri západnom okraji, bol vytýčený rez, ktorý mal overiť prítomnosť sídliskových objektov (hĺbka 100 cm). V reze bola zistená kompaktná hlina s nálezmi keramiky. V severnej časti bolo dosiahnuté podložie.

KR 7 – v strednej časti plochy, pri západnom okraji, bol vytýčený rez, ktorý mal overiť prítomnosť sídliskových objektov (hĺbka 100 cm). V reze bola zistená kompaktná hlina s nálezmi keramiky. Bolo tu dosiahnuté podložie.

KR 8 – v južnej časti plochy, pri západnom okraji, bol vytýčený rez, ktorý mal zistiť, aká silná je kultúrna vrstva a ako hlboko je podložie (hĺbka 110 cm). Sivohnedá kompaktná hlina s nálezmi keramiky.

KR 9 – v južnej časti plochy, pri západnom okraji, bol vytýčený rez, ktorý mal zistiť, aká silná je kultúrna vrstva a ako hlboko je podložie (hĺbka 110 cm). Sivohnedá kompaktná hlina s nálezmi keramiky. Ojedinele sa tu našli kamenné úštepy. V strede rezu bola zachytená časť objektu 28. Objekt bol hlboký 20–25 cm od úrovne zistenia.

KR 10 – v južnej časti plochy, pri západnom okraji, bol vytýčený rez, ktorý mal zistiť, aká silná je kultúrna vrstva a ako hlboko je podložie (hĺbka 120 cm). Sivohnedá kompaktná hlina s nálezmi keramiky.

KR 11 – v severozápadnej časti plochy bol vytýčený rez cez žltú líniu, aby sa overilo, či ide o archeologickú situáciu. Sivohnedá kompaktná hlina, vrstva žltej hliny je plytká, asi 8 cm. Bez nálezov.

KR 12 – v severozápadnej časti plochy bol vytýčený rez cez žltú líniu, aby sa overilo, či ide o archeologickú situáciu (hĺbka 23 cm). Sivohnedá kompaktná hlina, vrstva žltej hliny je silná asi 20 cm. Bez nálezov.

KR 13 – v severnej časti plochy, pri jej južnom okraji bol vytýčený rez, ktorý mal zistiť priebeh podložia (hĺbka 80 cm). Sivohnedá kompaktná hlina s nálezmi keramiky, v strednej časti rezu, v hĺbke 60 cm pod povrchom bola odkrytá koncentrácia keramiky.

KR 14 – v severnej časti plochy, pri jej južnom okraji bol vytýčený rez, ktorý mal zistiť priebeh podložia (hĺbka 70 cm). Sivohnedá kompaktná hlina s nálezmi keramiky. V severnej časti rezu boli zachytené objekty 29 a 30. Objekt 29 mal tmavý oválny obrys, bol hlboký 40 cm od úrovne zistenia. Objekt 30 mal tmavý oválny obrys, bol hlboký 10 cm od úrovne zistenia.

KR 15 – v severnej časti plochy, pri jej južnom okraji bol vytýčený rez, ktorý mal zistiť priebeh podložia (hĺbka 85 cm). Sivohnedá kompaktná hlina s nálezmi keramiky.

3. N i t r a, časť M l y n á r c e (okr. Nitra), poloha Pasienok, sídlisko, záchranný výskum, pravek, doba bronzová (lužická kultúra), doba železná a stredovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Priestor lokality je situovaný v severnej časti katastrálneho územia Mlynárce, v rovinatom nezastavanom teréne, v inundačnom území rieky Nitra, od ktorej je vzdialená cca 80 m juhozápadným smerom. Lokalita sa nachádza v rozmedzí nadmorských výšok 140–142 m. V blízkosti predmetnej stavby skúmal Archeologický ústav SAV v rokoch 2006–2008 polykultúrne nálezisko pri výstavbe závodu SONY (dnes Foxcon). Výskum doložil osídlenie z obdobia neolitu, eneolitu, doby bronzovej, železnej, rímskej a zo stredoveku (*Kuzma/Kopčeková 2008*; *2009*; *2011*).

V prvej etape sa na lokalite uskutočnil povrchový prieskum. Priestor skúmanej lokality bol v tej dobe zarastený náletovými drevinami a krovím a prieskum sa tak sústredil na širšie okolie trasy stavby. Počas povrchového zberu bola juhozápadne od skúmanej lokality rozpoznaná prítomnosť hnuteľných archeologických nálezov, ktoré sa nachádzali v sekundárne navezených – splanírovaných sedimentoch. V druhej etape bol realizovaný sondážny výskum zemným mechanizmami v dvoch radoch, pozdĺž osi stavebného objektu. V ďalšej etape sa uskutočnil plošný výskum v trvalom zábere stavby. Najprv bola realizovaná skrývka ornice, po ktorej bola rozpoznaná kultúrna vrstva a do nej zahĺbené objekty 1 a 3. Následne sa pristúpilo k sondáži. Pomocou zemného stroja boli sondy 1–8 a 10 vyhĺbené od juhovýchodného okraja lokality smerom k stredu, nakoľko sa v tejto časti lokality nachádzali archeologické nálezy minimálne. Ručný výkop sond 9, 11–24 sa realizoval od severozápadného okraja lokality smerom k stredu, kde sa archeologických nálezov nachádzalo podstatne viac. Počas sondáže boli rozpoznané objekty 2A, 2B a 4. Nakoľko bol predpoklad existencie ďalších archeologických objektov mimo vykopaných sond vysoký, v ďalšej fáze výskumu bola odstránená kultúrna vrstva až na podložie, kde boli zistené ďalšie zahĺbené objekty (5–18, 22–25 a 27). U niektorých sa neskôr zistilo, že išlo o recentné výkopy (objekty 6 a 12). Časť lokality bola zničená recentnými výkopmi, najmä vodovodným potrubím prechádzajúcim osou cez skúmanú plochu a rozsiahlym výkopom pre ťažbu piesku v severozápadnej časti plochy. Rovnobežne so skúmanou plochou bola severovýchodne vykopaná ryha pre inžinierske siete, v rámci ktorej boli rozpoznané a preskúmané objekty 19–21 a 26.

Celkovo sa podarilo preskúmať dvadsaťšesť sídliskových objektov (obr. 69). Zväčša išlo o jamy bližšie neurčenej funkcie (objekty 1, 2A, 3, 7, 8, 10, 11, 13, 14, 16, 17, 23–27). V troch prípadoch boli nájdené pozostatky pecí (objekty 4, 20 a 22), pričom dno pece v objekte 4 pozostávalo z vrstvy naukladaných črepov (obr. 70: 1), ktoré boli prevrstvené vrstvou prepálenej hliny. Dva objekty bolo možné interpretovať ako

obydlia (objekty 2B, 15). Objekt 2B reprezentoval obydlie zrejme kvadratického pôdorysu. Časť obydlia zasahovala mimo skúmanej plochy a časť bola porušená objektom 2A. Steny boli kolmé, alebo sa zužovali smerom nadol k rovnému dnu. V prípade objektu 15 išlo o obydlie takmer kvadratického pôdorysu s rovným dnom (obr. 70: 2), v rámci ktorého bola zachytená udupaná podlaha. V juhovýchodnom rohu sa nachádzala kamenná pec (obr. 70: 3, 4). V rámci obydlia boli zistené len dve kolové jamy, ktoré boli situované v severovýchodnom rohu a približne v strede severnej steny. Na lokalite bola zachytená taktiež rozsiahla terénna depresia nepravidelného tvaru vyplnená sedimentami (obr. 70: 5) s archeologickým materiálom zasahujúcu mimo skúmanej plochy (objekt 19), väčšia časť rozmernejšie nádoby (obr. 70: 6) vo vrstve (objekt 18) a osamotená kolová jama (objekt 5).

Nálezový inventár reprezentuje najmä črepový materiál, menej zvieracie kosti, rôzne kovové a kostené predmety, štiepaná kamenná industria, hlinené kolieska, praslen a kadlub. Osídlenie na lokalite možno datovať rámcovo do praveku, doby bronzovej (lužická kultúra), doby železnej a stredoveku.

4. Z b e h y (okr. Nitra), poloha Dolné lúky, záchranný výskum, mezolit, mladšia doba kamenná – kultúra lineárna, neskorá doba kamenná – badenská kultúra, staršia doba bronzová – únětická kultúra, stredovek – 7. stor., novovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Nálezisko sa rozprestiera na rozhraní katastrálnych území obcí Zbehy a Lužianky. Dnes ide už o rovinatý terén v bezprostrednej blízkosti rieky Nitra (rieka v tomto úseku bola regulovaná a nejde o jej pôvodný tok). Výskum bol vyvolaný výstavbou cestnej infraštruktúry pre strategický park Nitra. Pozostával z troch etáp. V rámci prvej etapy bola uskutočnená povrchová prospekcia v mieste stavby. Počas druhej výskumnej etapy – sondáže, boli na vyššie uvedenej polohe identifikované archeologické nálezy. Tretej etape predchádzal podrobný geofyzikálny prieskum, ktorý odhalil hustú koncentráciu anomálií v priestore stavebných objektov 113 (cesta) a 125 (parkovisko). Tretia etapa súvisela s plošným archeologickým výskumom na stavbou dotknutých územiach (obr. 71: 1). Metodický postup prác bol odporučený Krajským pamiatkovým úradom v Nitre a zmeny boli odsúhlasené počas pravidelných komisií. Stavebné objekty boli skúmané postupne podľa potreby investora (územia, ktorých sa stavebná činnosť dotýkala najskôr, boli preskúmané ako prvé). Z uvedeného dôvodu sme zvolili rôzne metodické postupy pri skúmaní stavebných objektov 113 a 125 (*Vojteček/Daňová/Cheben 2018*). Plocha pod stavebným objektom 113 sa odhumusovala až na podložie. V žltej spraši boli identifikované tmavšie najmä kruhové objekty, ktoré sa koncentrovali na temene rozsiahlej sprašovo-pieskovej duny. Pri skúmaní stavebného objektu 125 sme zvolili odlišnú metodiku, nakoľko sa po odstránení vrchnej humusovitej vrstve objavila kultúrna vrstva (hrubá 35–50 cm). Plochu sme rozdelili na štvorce – sektory 3 × 3 m. Z juhozápadu na severovýchod boli označené veľkými písmenami abecedy A–M, z juhovýchodu na severozápad zase číselne od 0–10. Vo vytýčených sektoroch sa pokračovalo v znižovaní ručne. Táto metodika priniesla nečakané výsledky najmä v niektorých sektoroch, kde sa začala kumulovať kamenná štiepaná industria – v jednej vrstve tesne nad podložím. V rámci záchranných prác bola preskúmaná aj časť plochy západne od stavebného objektu 113. Išlo o úsek, ktorý nebol pôvodne bezprostredne ohrozený stavbou, no počas výstavby cesty boli porušované objekty tesne pod povrchom ornice z dôvodu prejazdu veľkých nákladných áut počas nepriaznivého počasia (tvorba hlbokých niekedy aj 50 cm koľají).

Celkovo sa podarilo preskúmať 328 archeologický objektov. Na základe doterajšieho stavu spracovania ako aj vyhodnotených dát C^{14} ich môžeme zaradiť do strednej doby kamennej (kultúrna vrstva), mladšej doby kamennej – kultúra lineárna, neskorej doby kamennej – badenská kultúra, staršej doby bronzovej – únětická/maďarovská kultúra, stredoveku – 7. stor. a novoveku.

Vďaka veľmi podrobnému skúmaniu v rámci sektorov sa podarilo zachytiť vrstvu s výskytom kamennej štiepanej industrie z mezolitu, ktorá sa koncentrovala v sektoroch F5, F6, F7 a G6. Okrem industrie sa zachytili aj početné nálezy zvieracích kostí. Výskyt mezolitu na lokalite potvrdili aj dáta C^{14}. Žiaden z objektov však nateraz nevieme s týmto obdobím stotožniť.

K najstarším objektom na lokalite patria jamy datované do obdobia kultúry lineárnej. Ich výplň sa odlišovala od mladších objektov bledšou hnedou farbou. Okrem kolových jám s výplňou, ktorá naznačuje na uvedenú kultúrnu príslušnosť sa preskúmalo aj niekoľko väčších oválnych jám, s keramickým materiálom zo staršej fázy kultúry lineárnej (objekty 15, 19, 20, 34, 45, 50 a 59). Z mladšieho úseku uvedenej kultúry je rozsiahly hliník (objekt 47) na temene duny ako aj ďalšie objekty. K najčastejším nálezom patrila keramika, zvieracie kosti a kamenná štiepaná industria.

Najmladší úsek doby kamennej je na lokalite reprezentovaný badenskou kultúrou. Objekty tejto kultúry boli zachytené len sporadicky. K najvýraznejším patril objekt 159. Išlo o kruhovú jamu vyplnenú od dna po okraj (v úrovni zachytenia) množstvom keramiky, mazanice a popola.

Osídlenie priestoru duny narastá najmä v staršej dobe bronzovej. Dokladom je množstvo sídliskových objektov, predovšetkým zásobných jám. Ich výplň sa od predchádzajúcich období značne odlišovala tmavším sfarbením hliny – tmavohnedý až čierny zásyp. Zásobné jamy sa nachádzali na celom priestore duny, buď samostatne, v pároch alebo aj početnejšie. Tvarovo sa odlišovali len minimálne. Vo viacerých prípadoch sme na ich dne zachytili celé nádoby (napr. objekty 5, 71, 73). Zväčša išlo o typických zástupcov úňetickej kultúry – šálky s uškom v spodnej časti, ale objavujú sa aj guľatejšie tvary džbánkov naznačujúce už na prechod k maďarovskej kultúre. K mimoriadne zaujímavým patria pohreby v sídliskových objektoch. Nachádzali sa v zásobných jamách po ukončení ich funkcie. V dvoch prípadoch objekty 134 a 305 boli jamy už čiastočne zasypané, keď do nich bolo vložené telo. Ďalší kostrový pohreb sme zachytili na dne oválneho až kruhového objektu 319. Zvláštne pohreby predstavovali objekty 305, kde sa nachádzal mŕtvy na bruchu a 319 s pravou hornou končatinou nad hlavou (časť tela bol porušená pri znižovaní strojom). Okrem pohrebov v sídliskových objektoch sme mali doložené aj hroby 28, 30, 132 a 306, ktoré boli roztrúsené po celej ploche sídliska. Kompletná hrobová jama bola zachytená len v jedinom prípade. Hrob 132 predstavoval typický prejav pochovávania v staršej dobe bronzovej, ku ktorému patrilo aj množstvo kruhových šperkov v oblasti hlavy. Zvyšné hroby boli objavené pri znižovaní plochy mechanizmom. Pri kostrových pozostatkoch 28, 30, 306 a 319 sa nenašli datovacie prostriedky, ktoré by upresnili ich chronologické zaradenie (datovanie sa bude pri komplexnom spracovaní riešiť pomocou vzoriek C^{14}).

Z obdobia stredoveku bol zdokumentovaný doteraz len jediný objekt 97. Išlo o chalupu datovanú na základe keramiky do prvej polovice 7. stor. Uvedené potvrdilo aj absolútne datovanie C^{14} vzorky odobratej z pece (*Daňová/Cheben 2021*). Chalupa mala obdĺžnikový pôdorys so zaoblenými rohmi a s kamennou pieckou v severozápadnom rohu. Po obvode sa nachádzali tri, možno štyri kolové jamy. Dve boli v strede kratších strán a jedna v severovýchodnom rohu. Menšie zahĺbenie sa objavilo aj v juhovýchodnom rohu s istotou však nevieme, či išlo o kolovú jamu.

K novovekým objektom na lokalite môžeme priradiť žľabový útvar/možno odvodňovací kanál vo východnej a juhovýchodnej časti skúmanej plochy – objekt 105 a menšiu jamu – objekt 107 s novovekou keramikou. Výplň novovekých objektov bola homogénna tmavá až čierna značne ílovitá.

Archeologický výskum v polohe Dolné lúky priniesol množstvo nových informácií o osídlení v rôznych obdobiach praveku, stredoveku ako aj novoveku. Osídlenie sa koncentrovalo najmä na temene sprašovo-pieskovej duny, kde boli objekty viditeľné už po odstránení ornice. Pri klesaní z duny boli pozorované náplavové vrstvy, ktoré prekrývali objekty. Okrem nových informácií však výskum so sebou prináša aj viacero nezodpovedaných otázok. Napríklad, že aj napriek veľkému množstvu jám zo staršej doby bronzovej sa nepodarilo zachytiť jediný objekt, ktorý by sme mohli považovať za obytný alebo hospodársky. Predpokladáme, že mohlo ísť o priestor využívaný najmä na skladovanie potravín, čo by dokladal relatívne veľký počet zásobných jám alebo obydlia boli stavané spôsobom, ktorý nezanecháva výrazné stopy po zahĺbených konštrukciách. Najviac otázok ako aj očakávaní vyvstáva práve s objavením vrstvy z obdobia mezolitu. Na uvedené ale aj ďalšie otázky sa budeme snažiť odpovedať pri dôkladnom spracovaní materiálu v ďalších štúdiách.

Literatúra

Daňová/Cheben 2021 – K. Daňová/M. Cheben: Včasnoslovanské obydlie zo Zbehov. In: *Pod stromom života. K životnému jubileu doc. Michala Slivku*. Bratislava 2021, 27–34.

Kuzma/Kopčeková 2008 – I. Kuzma/M. Kopčeková: Výskum v Nitre-Mlynárciach (Priemyselný park Sever – SONY). *AVANS 2006*, 2008, 106, 107, 226–228.

Kuzma/Kopčeková 2009 – I. Kuzma/M. Kopčeková: Pokračovanie výskumu v Nitre-Mlynárciach. *AVANS 2007*, 2009, 130–133, 261–266.

Kuzma/Kopčeková 2011 – I. Kuzma/M. Kopčeková: Ďalšia etapa archeologického výskumu v Nitre-Mlynárciach. *AVANS 2008*, 2011, 162–164, 339.

Vojteček/Cheben/Nemergut 2022 – M. Vojteček/M. Cheben/A. Nemergut: Záchranný výskum pri výstavbe železničného terminálu v Lužiankach. *Avans 2016*, 2022, 158–159.

Vojteček/Daňová/Cheben 2018 – M. Vojteček/K. Daňová/M. Cheben: *Príprava cestnej infraštruktúry – strategický park Nitra*. Výskumná dokumentácia AÚ SAV č. 19658/18. Nitra 2018. Nepublikované.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS IN THE INDUSTRIAL PARK IN NITRA. Several rescue excavations were initated by the project of preparation of road infrastructure in association with the construction of the strategical park in Nitra. It was possible to identify and investigate four archaeological sites (Fig. 65).

1. Lužianky (Nitra district), Jalšiny site, rescue excavation, settlement, Early and Middle Eneolithic (Ludanice group, Baden culture), La Tène period, Middle Ages (10th century). Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. In association with construction of road infrastructure in the area of the strategical park, several sites were discovered and investigated. They inlclude site 1 located in the cadastral area of the village of Lužianky, Jalšiny stie. The area excavation carried out there lasted – with small breaks – from March to the end of November. The archaeological site is situated on a sand dune with multiphase settlement and cumulation of a cultural layer. The oldest settlement at the site belonged to the Ludanice group. Besides storage pits, torsos of foundation furrows belonging to long houses and several skeletal remains of children were studied. The Middle Eneolitic at the site is represented by the Baden culture. Several pits of storage character were identified and studied, providing numerous pottery material. From the La Tène period, a sunken part of a square-groundplan dwelling with two stakeholes and screed making the dwelling floor, were detected and investigated together with pottery. Settlement there continued in the 10th century and it is documented also by the investigated torsos of residential buildings and stone stoves situated in the corners of the dwellings as well as finds from the cultural layers.
2. Lužianky (Nitra district), Kajsianske lúky site, settlement, rescue excavation, Neolithic and Eneolithic, Bronze Age, La Tène period and the Middle Ages. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. In the course of the development-led archaeological excavation in the cadastral area of the village of Lužianky, Kajsianske lúky site, 31 features were studied at site 2 – three features are dated to prehistory, a concentration of daub and two concentrations of stones are not dated and 25 features are recent. 15 control sections were carried out to verify thickness of the cultural layer and uncover its subsoil level.
3. Nitra-Mlynárce (Nitra district), Pasienok site, settlement, rescue excavation, prehistory, Bronze Age (Lusatian culture), Iron Age and Middle Ages. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. In Nitra-Mlynárce, Pasienok site, 26 settlement features were investigated. Most of them were pits of unidentified function. In three cases, remains of furnaces were discovered. Two features were interpretable as dwellings. Feature 2B represented a dwellling with a probably rectangular groundplan. Part of it reached outside the investigated area and part of it was interrupted by feature 2A. As for feature 15, it was a dwelling with an almost rectangular groundplan and flat bottom in which earthen floor was detected. A stone oven was found in the southeastern corner. In the dwelling, only two stakeholes were found, situated in the northeastern corner and approx. in the middle of the northern wall. Other discoveries included a stakehole, a large part of a large vessel in the layer and one extensive terrain depression with irregular shape filled with sediments containing archaeological material; it reached outside the investigated area. The inventory of finds is represented mainly by sherds, fewer animal bones, various metal and bone artifacts, chipped lithic industry, clay wheels, a spindle whorl and a storage vessel. Settlement at this site can be roughly dated to prehistory, the Bronze Age, Iron Age and the Middle Ages.
4. Zbehy (Nitra district), Dolné lúky site, rescue excavation, Mesolithic, Neolithic – Linear culture, Eneolithic – Baden culture, Early Bronze Age – Únětice culture, Middle Ages – 7th century, Postmedieval period. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. The archaeological excavation was initiated by construction of road infrastructure for the strategic park of Nitra. The excavated site is situated on the interface of urbana reas of Zbehy and Lužianky villages. In total, 328 archaeological features were investigated. They were concentrated on a slight elevation – a loess-sand dune. The most important finds include documentation of a cultural layer from the Mesolithic. Its presence is documented by numerous chipped lithic industry as well as absolute dating ^{14}C. The oldest features at the site include pits from the Neolithic – Linear culture. Besides, we have recorded several features from the Eneolithic – Baden culture. Settlement of the dune increases mostly in the Early Bronze Age. It is confirmed by numerous settlement features, mostly storage pits. Burials in settlement features rank among the most interesting ones. They were situated in storage pits after their original function had expired. Features 134 and 305 were partly backfilled after the bodies had been deposited in them. Another inhumation burial was recorded on the bottom of the oval/circular feature 319. Apart from burials in settlement features, we have documented burials 28, 30, 132 and 306, which were distributed all over the settlement area. No datable finds specifying their chronological classification were found with skeletal remains in 28, 30, 306 and 319. The remaining burials belong to the Early Bronze Age. As for the Middle Ages, only a single feature has been documented so far – feature 97. It was a hut dated to the first half of the 7th century on the basis of pottery. The above stated was also confirmed by absolute ^{14}C dating of a sample taken from the oven (*Daňová/Cheben 2021*). The hut had a rectangular groundplan with rounded corners and a stone oven in the northwestern corner. The drain channel in the eastern and southeastern part of the investigated area – feature 105, and a small pit – feature 107 with postmedieval pottery can be classified as postmedieval features at the site.

REVÍZNY ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM V TRENČIANSKYCH BOHUSLAVICIACH[46]

Jarosław Wilczyński – Ondrej Žaár – György Lengyel – Adrián Nemergut – Ľubica Žaárová

Trenčianske Bohuslavice (okr. Nové Mesto nad Váhom), sídlisko, archeologický výskum pre vedecké a dokumentačné účely, gravettien, epigravettien. Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o.

a) Poloha Pod Tureckom

Lokalita (pracovisko A podľa *J. Bártu 1988*, 173) je situovaná v západnej časti katastra obce Trenčianske Bohuslavice, približne 400 m juhozápadne od mosta cez potok Bošáčka, na ľavej strane od cesty vedúcej k elektrorozvodni „Bošáca". Leží na severnom úpätí Tureckého vrchu, na nízkej terase, v nadmorskej výške 208 m.

Preskúmala sa plocha (10 m^2) situovaná severne od sondy 20/83 a východne od sondy 23/83–84 J. Bártu (obr. 72: 1). Identifikované boli tri vrstvy, z ktorých pochádzajú zväčša kamenné a kostené nálezy (obr. 72: 2). Vrstva A2–1 bola datovaná na základe uhlíka z ohniska do 22 370 ±150 BP nekalib. (Poz-97252), pričom kamenné artefakty z tohto kontextu možno zaradiť najskôr do epigarevttienu (obr. 75: 1–3). Z vrstvy A2–2 bol z kosti mamutieho rebra získaný dátum 23 850 ±230 BP nekalib. (Poz-101182) a z mamutieho stavca 25 130 ±270 BP nekalib. (Poz-101178). Získaná štiepaná kamenná industria prislúcha gravettienu. Vrstva A2–3 bola najbohatšia na kamenné nálezy z gravettienu (obr. 75: 4–10). Prostredníctvom sobej metakarpálnej kosti boli datované do 25 560 ±290 BP nekalib. (Poz-101180) a vretennej kosti soba do 25 910 ±300 BP nekalib. (Poz-101181). V blízkosti ohniska, objaveného a preskúmaného *J. Bártom* (*1988*, 179), sa v tejto najspodnejšej vrstve našli zahĺbené jamky bližšie neurčenej funkcie (obr. 73).

b) Poloha Diely

Približne 80 m západne od predošlej lokality Pod Tureckom, napravo od cesty smerujúcej k elektrorozvodni „Bošáca", sa nachádza poloha Diely (pracovisko B podľa *J. Bártu 1988*, 173). Leží v nadmorskej výške 211 m.

Na západnom a juhozápadnom okraji sondy 1B/82 skúmanej J. Bártom v roku 1982 bola vytýčená plocha s rozlohou 18 m^2 (obr. 72: 1). Datovanie hornej vrstvy B1 bolo problematické. Ani jedna z kostí neobsahovala dostatočné množstvo kolagénu na rádiouhlíkové datovanie. Využité boli uhlíky z troch prevrstvení, koncentrácií uhlíkov, oddelených od seba približne 10 cm vrstvami spraše (obr. 74: 1). Ukázalo sa, že išlo o redeponované zvrstenie, nakoľko ich absolútne datovanie bolo v obrátenom poradí. Najvrchnejší zhluk uhlíkov bol datovaný do 24 600 ±180 BP nekalib. (Poz-97253), prostredný 24 560 ±180 BP nekalib. (Poz-97254) a najnižšie uložený do 22 180 ±220 BP nekalib. (Poz-97362). Z vrstvy B1 boli získané zvieracie kosti a kamenné artefakty. Typologicky ide o špecifickú kolekciu štiepanej kamennej industrie (obr. 75: 11–15) s nálezmi bifaciálnych listovitých hrotov, ktorú nemožno jednoznačne kultúrne zaradiť. Najzaujímavejší nález predstavuje šesť úzkych rovnobežných štruktúr, reprezentujúcich s najväčšou pravdepodobnosťou kalcinované drevá (obr. 74: 2). Spodná vrstva B2 je na základe uhlíka datovaná do 32 790 ±460 BP nekalib. (Poz-101822). Obsahovala ojedinelé kamenné artefakty, ktoré by na základe absolútneho datovania mohli pravdepodobne súvisieť s aurignacienom.

Literatúra

Bárta 1988 – J. Bárta: Trencianske Bohuslavice un habitat gravettien en Slovaquie occidentale. *L'Anthropologie* 92/4, 1988, 173–182.

REVISORY EXCAVATION IN TRENČIANSKE BOHUSLAVICE. Two areas of the Trenčianske Bohuslavice site were excavated: Pod Tureckom (area A according to Bárta 1988, 173) and Diely (area B according to Bárta 1988, 173). In area A2, we opened a trench of 10 m^2 in the unexcavated corner of Bárta's trenches from 1983. In area B, 18 m^2 were exposed on the western edge of Bárta's trench 1B/82 (Fig. 72: 1). Layer A2–1 was dated to 22,370 ±150 BP (Poz-97252) on the basis of a charcoal taken from a hearth. Layer A2–2

[46] Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-20-0521. Príspevok vznikol v rámci riešenia projektov VEGA 2/0033/23 a UMO-2015/18/E/HS3/00178.

was dated to 23,850 ±230 BP (Poz-101182), as derived from a Mammuthus primigenius rib fragment, and 25,130 ±270 BP (Poz-101178), as derived froma piece of mammoth vertebra. Layer A2–3 dates were also made on bones: 25,560 ±290 BP (Poz-101180) was measured on a Rangifer metacarpal bone, and a date of 25,910 ±300 BP (Poz-101181) was from a Rangifer radius bone. Concerning layer B1, all bone samples failed to yield a sufficient amount of collagen. However, charcoal samples taken from three charcoal bands (Fig. 74: 1) each separated by a ca. 10 cm thick loess layer, yielded three dates. The stratigraphic order of the dates is reversed. The lowest date, 22,180 ±220 BP (Poz-97362), is significantly younger than the two others above this: 24,560 ±180 BP (Poz-97254) and 24,600 ±180 BP (Poz-97253). Layer B2 was dated on charcoal to 32,790 ±460 BP (Poz-101822).

Translation provided by the authors

ZÁCHRANNÉ ARCHEOLOGICKÉ VÝSKUMY SPOLOČNOSTI PAMARCH V ROKU 2017

Ondrej Žaár – Ľubica Žaárová

1. Banka (okr. Piešťany), intravilán, Ulica Topoľčianska, záchranný výskum, sídliskové nálezy, pohrebisko, pravek, stredovek, novovek. Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

Počas archeologického dohľadu nad výkopmi v rámci rozšírenia verejného vodovodu sa vo výkopoch na Ulici Topoľčianska, blízko vstupu do Kostola sv. Martina, našlo spolu sedem objektov, z toho štyri hroby, jeden pravdepodobný hrob, jedna pec a jeden veľký plochý kameň. Z hrobu 1 sa vyzdvihla iba lebka, ktorú rozdrvil bager a zdokumentovala sa časť postkranálneho skeletu v profile, ktorá sa začistila za účelom zistenia polohy hrobu a tela. Tieto kosti sa ponechali na mieste. Išlo o hrob dospelého muža usmrteného odseknutím hornej časti lebky v priestore spoja čelovej a temenných kostí. Datovať ho môžeme najskôr do stredoveku/novoveku. V tej istej jame s rozmermi 310 × 150 cm sa našli aj ostatné objekty/hroby. Vo vrstvách a objektoch sa našlo spolu 436 artefaktov. Išlo hlavne o fragmenty ľudských kostí (348 kusov), ktoré patria minimálne šiestim alebo siedmim jedincom. Našli sa aj fragmenty keramiky (54 kusov), mazanice (21 kusov) a zvieracích kostí (13 kusov).

2. Borovce (okr. Piešťany), poloha Za humny, intravilán, parc. č. 351/6, 351/27, záchranný výskum, sídlisko, kultúra lineárna, velatická kultúra, novovek (20. stor.). Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

Pri stavbe rodinného domu s garážou sa našlo bohaté osídlenie z praveku a jeden nález z novoveku. V základových ryhách domu sa zachytili štyri archeologické objekty a kultúrna vrstva, ktorá bola viditeľná v celej juhovýchodnej polovici výkopov pre základy domu a vyznievala smerom na západ, kde sa objavovala iba v profiloch až napokon mizla. V juhovýchodnej časti pokračovala aj na dne výkopov do hĺbky viac ako 90 cm. Čiastočne bola viditeľná vo výkopoch pre prípojky kanalizácie. Spolu sa našlo 156 fragmentov pravekej keramiky, 27 fragmentov mazanice, 15 fragmentov zvieracích kostí, tri kusy kostených nástrojov (obr. 76) a jeden novoveký kovový gombík.

3. Hlohovec (okr. Hlohovec), Zámok, záchranný výskum, sídlisko, stredovek(?), novovek, 18.–20. stor. Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

V rámci dohľadu nad výkopmi ryhy pre prekládku vody a NN sa našlo spolu šesťnásť archeologických objektov, z toho deväť tvorilo tehlovo-kamenné a kamenné múry, päť objektov tvorili klenbové tehlové kanalizácie a dva objekty boli zahĺbené jamy. Jeden z kamenných základov môže predstavovať staršiu stredovekú fázu zástavby priestoru. Vo výkopoch sa našlo 27 archeologických nálezov datovaných do novoveku (keramika, zvieracie kosti, kachlica, škridla, železný predmet), okrem toho sa našli vzorky maltoviny pravdepodobne zo stredoveku.

4. Križovany nad Dudváhom (okr. Trnava), intravilán, záchranný výskum, sekundárna lokalita, pravek, stredovek, novovek, 20. stor. Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

Výskum sa konal v tejto i predchádzajúcej výskumnej sezóne formou predstihovej sondáže a následného dosledovania výkopov pri stavbe bytového domu na parc. č. 2106/2, 2156/2. Našlo sa tu väčšie množstvo keramiky, zvieracích kostí, mazanice, stavebných materiálov (tehly, škridly), skla, drobných

kovových predmetov, minca, praslen a kamenná industria. Počas sondáže sa zistilo, že ide o sekundárne navezenú lokalitu, ktorá sa do priestoru stavby dostala navážaním hliny a stavebného odpadu za účelom zdvihnutia terénu nad úroveň zaplavovanú miestnym potokom. Podľa informácií od miestnych obyvateľov pochádza najväčšia časť navážok z priestoru trafostanice, ktorá leží severne až severovýchodne od obce vľavo od cesty Križovany nad Dudváhom – Zavar. Poukazujú na porušenú lokalitu alebo viac lokalít v priestore trafostanice.

5. M o r a v a n y n a d V á h o m (okr. Piešťany), poloha Baraniny, záchranný výskum, ojedinelé sídliskové nálezy, pravek, novovek. Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

V tomto roku sa realizovala prvá etapa stavby „Obytná zóna – Silver resort". Počas predstihovej sondáže sa našlo spolu šesťnásť hnuteľných artefaktov. Okrem novovekého kovového klinca sa našli fragmenty keramiky, ktoré možno datovať do novoveku (20. stor.) a bližšie nešpecifikovaného praveku.

6. N i t r a, časť M i k o v d v o r (okr. Nitra), intravilán, Dlhá ulica, záchranný výskum, sídliskové nálezy, neolit, lužianska skupina/st. lengyelská kultúra. Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

V rokoch 2016–2017 sa počas sledovania výkopových prác na stavbe „Umývacie centrum CARBAX – Mikov dvor" našli nálezy datované do lužianskej skupiny, resp. do včasnej fázy lengyelskej kultúry. Našlo sa spolu šesť archeologických objektov, ktoré boli zahĺbené do žltého sprašového podložia. Našli sa v nich fragmenty keramiky, zvieracích kostí, štiepanej kamennej industrie, mazanice, pieskovcová obojstranne opracovaná zrnotierka a opracovaný zvierací (pravdepodobne kravský) roh, ktorý je na jednej strane zahladený a zároveň bol prevŕtaný.

7. N o v é M e s t o n a d V á h o m (okr. Nové Mesto nad Váhom), intravilán, Ulica J. Gábriša, záchranný výskum, sídlisko, novovek, 16.–20. stor. Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

V rokoch 2016–2017 sa pri rekonštrukcii a prístavbe polyfunkčného objektu našlo 2521 hnuteľných archeologických nálezov z obdobia novoveku. Išlo prevažne o fragmenty keramiky, našli sa tu však aj zvieracie kosti, mazanica, fragmenty kachlíc, tehál, skla, štiepaná kamenná industria, kovové predmety (minca z roku 1940, nemecká prilba vzor M40...) a pod. Nálezy pochádzajú z 32 archeologických objektov a vrstiev, ktoré sú datované do obdobia včasného novoveku až recentu (16.storočie – druhá polovica 20. stor.). Na ploche sa okrem objektov z 20. stor. (betónovej šachty a veľkej dvojpriestorovej pivnice z nasucho kladených kameňov s klenbovou spojovacou chodbou) zistili ďalšie zahĺbené objekty rôznych tvarov a funkcií ako aj zásypové vrstvy s archeologickým materiálom.

8. N o v é Z á m k y (okr. Nové Zámky), intravilán, Komárňanská cesta, Dvorská cesta, záchranný výskum, sídlisko, stredovek/novovek, 19.–20. stor. Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

Pri stavbe obchodného domu Merkury Market sa našli tri zahĺbené objekty, prvý bol na základe nálezov keramiky datovaný do novoveku (20. stor.), druhý objekt bol bez nálezov, avšak vzhľadom na nálezovú situáciu išlo pravdepodobne o novovekú odpadovú jamu. Tretí objekt možno vzhľadom na menší počet nálezov datovať rámcovo do stredoveku, resp. včasného novoveku.

9. N o v é Z á m k y (okr. Nové Zámky), intravilán, Ulica S. H. Vajanského, záchranný výskum, sídlisko, novovek, 19.?/20. stor. Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

Pri stavbe obchodného centra sa našli nálezy z obdobia novoveku. Išlo hlavne o architektúru – zvyšky tehlových a betónových základov stavieb. Našlo sa spolu dvanásť murív a negatívov po murivách, ktoré sa priradili piatim domom. Celý blok stavieb zanikol pravdepodobne v druhej polovici 20. stor., najskôr v súvislosti s výstavbou panelového sídliska na susedných pozemkoch koncom 70. a začiatkom 80. rokov. Ďalej sa našli štyri samostatne označené objekty – jedna zahĺbená jama, tehlami obložená šachta, vápenná obdĺžniková jama alebo negatív po krátkom múre a prepálená vrstva s novovekými nálezmi.

10. P u s t é S a d y (okr. Galanta), intravilán, južná časť, záchranný výskum, sídlisko, pravek, včasný stredovek/vrcholný stredovek, novovek. Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

V rokoch 2016–2017 sa archeologickým výskumom vykonaným na stavbe bytových domov na parc. č. 83, 86/3–7, 1068 našlo spolu 33 archeologických zahĺbených objektov, z nich trinásť je datovaných do stredoveku, zväčša včasného a šesť možno datovať do novoveku/recentu (najskôr koniec 19. a začiatok 20. stor.). Ostatné objekty boli bez nálezov a zostávajú bez presného datovania. Našli sa tu fragmenty keramiky, mazanice, zvieracích kostí, a drobné predmety (praslen, troska, kameň a sklo).

11. Z e m i a n s k e K o s t o ľ a n y (okr. Prievidza), intravilán, záchranný výskum, ojedinelé sídliskové nálezy, novovek, 19.–20. stor. Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

V rámci dohľadu nad výkopovými prácami rýh pre izoláciu a drenáž/odvlhčenie základov evanjelického kostola sa našlo deväťnásť fragmentov keramiky, jeden fragment zvieracej kosti, jeden fragment lastúry a jeden železný predmet. Keramiku možno na základe charakteru (tenkostenná), tvarov, glazúry (zelená, žltá, oranžová, hnedastá a žltá s hnedou) a výzdoby (úzke plytké ryhy) datovať najskôr do 19.–20. stor. Ostatné nálezy nemajú výpovednú hodnotu vhodnú pre presnejšie datovanie. Nehnuteľné archeologické objekty ani situácie sa nezachytili.

RESCUE EXCAVATIONS OF THE PAMARCH COMPANY IN 2017. The company carried out several rescue excavations in western Slovakia. They studied mainly sites dated to the Middle Ages and the Postmedieval period. The most interesting ones were medieval/early postmedieval burials in Banka near Piešťany. Evidence of prehistoric settlement was discovered at several sites. The evidence includes finds of the Linear Pottery culture and Velatice culture from Borovce and finds of the Lusatian group from the site of Nitra-Mikov dvor. Minor assmeblages of indistinct prehistoric sherds were found at the sites of Križovany nad Dudváhom, Moravany nad Váhom and Pusté Sady.

SÍDLISKOVÝ OBJEKT KULTÚRY S LINEÁRNOU KERAMIKOU V EXTRAVILÁNE LEVÍC

František Ž á k M a t y a s o w s z k y – Denisa D i a č i k o v á – Ladislav C h m e l o – Daniel J a v o r e k – Daniela K r a j č i o v á – Michal O n t k o – Bohuslav Š e b e s t a – Marek Š ú t o r – Jakub T a m a š k o v i č

L e v i c e (okr. Levice), poloha Géňa, priemyselný park, záchranný archeologický výskum, sídliskový objekt, neolit, kultúra lineárna. Uloženie nálezov: Pamiatkový úrad SR.

Archeologický záchranný výskum v Géni bol realizovaný z dôvodu výstavby závodu a logistického centra. Plocha predmetnej stavby je situovaná v extraviláne, na juhozápadnom okraji Levíc, v severovýchodnej časti priemyselného parku. Zo severu je ohraničená Mochovskou ulicou, z východu tokom Podlužianky, zo západu cestou predeľujúcou polohu Géňa. Samotnému archeologickému výskumu predchádzal nedeštruktívny prieskum v podobe povrchového zberu, prieskumom detektorom kovov. Taktiež bol vykonaný geofyzikálny prieskum situovaný na plochy bezprostredne ohrozené stavbou, na základe ktorého sa vyčlenilo šesť sektorov. V jednom z nich bol preskúmaný zahĺbený sídliskový objekt bližšie neurčiteľnej funkcie s dĺžkou 4,2 m a šírkou 1,4 m. Mierne šikmé steny sa zvažovali k miskovitému členitému dnu s hĺbkou 0,25 m. V tmavej hnedosivej výplni sa nachádzali keramické črepy, vďaka ktorým môžeme objekt jednoznačne datovať ku kultúre lineárnej. V objekte sa taktiež nachádzal fragment štiepanej kamennej industrie. Vo zvyšných vyčlenených sektoroch, ako aj vo výkopoch pre pätky stĺpov sa nenachádzali archeologické nálezy, objekty, alebo situácie.

SETTLEMENT FEATURE OF THE LINEAR POTTERY CULTURE OUTSIDE THE URBAN AREA OF LEVICE. Levice (Levice district), Géňa site, industrial park, rescue excavation, settlement feature, Neolithic, Linear culture. Finds deposited at: Monuments Board of SR. The archaeological excavation outside the urban area of Levice was motivated by construction of an industrial plant and a logistics centre. Within the sector defined by archaeologists, a sunken settlement feature was documented. It was dated to the Linear culture based on sherds.

NOVÉ ŽIAROVÉ POHREBISKO V LEVOČI

František Ž á k M a t y a s o w s z k y – Ladislav C h m e l o – Denisa D i a č i k o v á – Daniel J a v o r e k – Michal O n t k o – Bohuslav Š e b e s t a – Marek Š ú t o r – Jakub T a m a š k o v i č – Miroslav V r a b l e c

L e v o č a (okr. Levoča), poloha Novoveská cesta (Hnedá priemyselná zóna – juh), záchranný archeologický výskum, pohrebisko, sídlisko, doba rímska, stredovek, novovek, uloženie nálezov: Pamiatkový úrad SR.

Záchranný archeologický výskum bol vyvolaný stavbou troch priemyselných hál pre Helske, s. r. o. Plocha stavby sa nachádzala na miernom svahu zvažujúcim sa východným smerom k potoku. Po odstránení splavených vrstiev a navážok z pod ornice bolo v severovýchodnej časti stavby odkrytých trinásť archeologických objektov. Nesporne najdôležitejšou nálezovou situáciou bola izolovaná koncentrácia šiestich žiarových hrobov pri východnom okraji skúmanej plochy, z čoho tri boli urnové a tri jamkové. Pohrebisko bolo publikované v samostatnom príspevku (*Tamaškovič a i. 2019*), kde sa autori detailne venujú nálezom a ich opisu, ako aj chronologickému i priestorovému zaradeniu predmetných hrobových celkov. Všetky hrobové jamy sa zachovali len čiastočne do hĺbky 8–18 cm. Pôdorysy sa vyznačovali kruhovým až elipsovitým tvarom. Samotná kremácia predstavovala tmavú sivočiernu vrstvu popola s výskytom fragmentov prepálených kostí. Inventár hrobu 3 predstavoval atypické zlomky keramiky a železný tyčinkovitý predmet. V hrobe 4 bolo zachované iba dno urny v podobe prepálenej hliny kruhového tvaru. Najviac nálezov bolo objavených v hrobe 5, ktorého inventár tvorili fragmenty keramiky vrátane okraja miskovitej nádoby, neurčiteľné železné fragmenty, železná opasková zápona, fragmenty železných ostrôh (obr. 77: 1–3), fragmenty železných nožníc, časť železného nožíka a kus železnej tuľajky (obr. 77: 4). Druhý najpočetnejší inventár obsahoval hrob 6. Išlo o železné hroty, deformovaný fragment bronzového kľúča (obr. 77: 5) a takisto neurčiteľné železné fragmenty. Zaujímavým nálezom bol zhluk spálených kostí spolu s kľúčom, nožíkom, možným kovaním truhlice a lúčikom spony (obr. 77: 6). Skupinu týchto hrobov datujeme na prelom staršej a mladšej doby rímskej, do prostredia przeworskej kultúry. Na lokalite boli objavené taktiež objekty súvisiace so sídliskovými aktivitami (objekty 1–7). Výplň objektu 1 obsahovala množstvo kameňov, tehál a zvieracích kostí. Objekty 2 a 3 neobsahovali okrem železnej strusky žiadne nálezy a objekty 4 až 6 možno interpretovať ako kolové jamky. Objekt 7 predstavoval zahĺbený objekt vyložený po obvode kamennými platňami so štrkovou a slamovou výstelkou. Objekt je interpretovaný ako skladovací priestor datovaný do novovekého obdobia.

Literatúra

Tamaškovič a i. 2019 – J. Tamaškovič/M. Ontko/D. Diačiková/F. Žák Matyasowszky: Nové žiarové pohrebisko z lokality Levoča-Novoveská cesta. Príspevok k osídleniu Spiša v dobe rímskej. *Studia Historica Nitriensia* 23, 2019, Supplementum – Sedem kruhov Jozefa Bujnu, 543–562.

NEW CREMATION BURIAL GROUND IN LEVOČA. Levoča (Levoča district), Novoveská cesta site (Brown industrial zone – south), rescue excavation, burial ground, settlement, Roman period, Middle Ages, Postmedieval peirod. Finds deposited at: Monuments Board of SR. The rescue excavation was motivated by construction of industrial halls at the site of Novoveská cesta. In the course of monitoring of earthworks, several cremation burials dated to the Roman period and numerous features from the Late Middle Ages and the Postmedieval period were uncovered and investigated.

STREDOVEKÉ A NOVOVEKÉ NÁLEZY Z NITRY-PÁROVIEC

František Žák Matyasowszky – Denisa Diačiková – Daniel Javorek – Daniela Krajčiová – Michal Ontko – Bohuslav Šebesta – Jakub Tamaškovič

Nitra, časť Párovce (okr. Nitra), intravilán, ulice Vikárska, Janka Kráľa, Schurmannova, Nová, Priehradná, Tulipánová, záchranný archeologický výskum, náhodný/ojedinelý nález, stredovek, novovek, recent. Uloženie nálezov: Pamiatkový úrad SR.

Archeologický výskum bol vyvolaný rekonštrukciou elektrického vedenia v pamiatkovej zóne mesta Nitra. Z dôvodu rôznych planírok a zásypov iných inžinierskych sietí nebolo možné na trase elektrického vedenia zistiť prirodzenú stratigrafiu. Popri monitorovaní výkopových prác a pri prieskumoch háld zeminy boli získané viaceré fragmenty bez nálezových okolností. Niektoré nálezy je možné datovať do záveru vrcholného stredoveku, avšak najčastejšie ide o novoveké nálezy zo 17. až 20. stor. Okrem keramiky (obr. 78: 1–3) boli vyzdvihnuté fragmenty zvieracích kostí, kachlica, sklené výrobky a stavebná keramika (obr. 78: 4).

MEDIEVAL AND POSTMEDIEVAL FINDS FROM NITRA-PÁROVCE. Nitra-Párovce (Nitra district), urban area, streets of Vikárska, Janka Kráľa, Schurmannova, Nové, Priehradná, Tulipánová, rescue archaeological excavation, accidental/individual find, Middle Ages, Postmedieval period, recent. Finds deposited at:

Monuments Board of SR. The rescue excavation was motivated by reconstruction of electricity network in the monuments zone of Nitra. In the course of monitoring of earthworks, artifacts from the medieval and postmedieval periods were obtained.

ČASŤ POLYKULTÚRNEHO SÍDLISKA V TRENČÍNE

František Žák Matyasowszky – Ladislav Chmelo – Daniel Javorek – Daniela Krajčiová – Bohuslav Šebesta – Eva Šebestová – Jakub Tamaškovič

Trenčín (okr. Trenčín), Obytný súbor Olbrachtova, záchranný archeologický výskum, sídlisko, pravek, doba bronzová, doba železná, stredovek, novovek. Uloženie nálezov: Pamiatkový úrad SR.

Podnetom pre vykonanie archeologického výskumu bola výstavba obytného komplexu Olbrachtová, pozostávajúceho zo štyroch plánovaných bytových domov a úprav terénu v rámci predmetnej stavby. V prvej etape bol vykonaný povrchový zber a prieskum detektorom kovov nasledovaný odborným dohľadom nad zemnými prácami. Identifikáciou archeologických objektov a situácií a určením hĺbky ich výskytu sa začalo s plošným znižovaním terénu. Odkrytých bolo dovedna 36 archeologických objektov koncentrujúcich sa v juhovýchodnej časti skúmanej plochy. Z tohto počtu bolo možné kvôli statike stavby preskúmať iba deväť z nich a jeden čiastočne. Objekty nepreskúmané v plnom rozsahu boli riadne zakreslené a zamerané. Vo všetkých prípadoch išlo o sídliskové jamy. Dva objekty (objekt 1 a 4) plnili funkciu odpadových jám, rovnako ako aj objekty 9 a 10. Na základe tvaru bolo možné objekt 3 označiť ako zásobnú jamu. Objekt 14 slúžil pravdepodobne ako exploatačná jama. Pri objektoch 7, 8 a 19 nebolo možné určiť funkciu. Datovanie objektov na lokalite je problematické. Na celej ploche boli zachytené hrubé vrstvy navážok. Z dôvodu superpozícií jednotlivých kontextov má kolekcia keramiky (obr. 79) premiešaný charakter a datovaná je do viacerých období. Z preskúmaných objektov datujeme dva rámcovo do praveku, v troch sa nachádzala keramika z doby bronzovej/doby železnej, dva obsahovali stredoveký keramický materiál a v dvoch objektoch bol zistený zmiešaný praveký aj stredoveký materiál. Z povrchu nevykopaných objektov bol vyzbieraný materiál obdobného rázu i datovania. Polykultúrnu lokalitu žiaľ nebolo možné preskúmať v plnom rozsahu, avšak môžeme konštatovať, že praveké i stredoveké osídlenie (sídlisko) bolo situované na miernom svahu, ktorý je z hľadiska reliéfu terénu vyznievaním západných svahov vrchu Brezina.

PART OF THE POLYCULTURAL SETTLEMENT IN TRENČÍN. Trenčín (Trenčín district), residences of Olbrachtova, rescue excavation, settlement, prehistory, Bronze Age, Iron Age, Middle Ages, Postmedieval period. Finds deposited at: Monuments Board of SR. The rescue excavation was motivated by construction of residences of Olbrachtova. In the course of monitoring of the earthworks and subsequent area stripping, several archaeological features were identified. All of them were settlement pits roughly dated to the periods of prehistory and the Middle Ages.

TORZO NOVOVEKEJ LOKALITY V INTRAVILÁNE OBCE VRBOVÉ

František Žák Matyasowszky – Denisa Diačiková – Ladislav Chmelo – Daniel Javorek – Daniela Krajčiová – Michal Ontko – Bohuslav Šebesta – Marek Šútor – Jakub Tamaškovič

Vrbové (okr. Piešťany), intravilán, Ulica M. A. Beňovského, Bytový dom Beňovského, záchranný pamiatkový výskum, sídlisko, vrcholný stredovek, novovek, uloženie nálezov: Pamiatkový úrad SR.

Archeologický pamiatkový výskum na Ulici M. A. Beňovského 24, 26 bol vyvolaný stavbou nového bytového domu. Juhozápadne od plochy výskumu sa nachádza areál základnej školy zo severovýchodu ju ohraničuje hlavná cesta. Po sondážnom výskume nasledoval celoplošný odkryv, v rámci ktorého bolo objavených 52 objektov. Tri objekty boli na základe výplne určené ako recentné, desať objektov, ktoré sa nachádzali prevažne v superpozíciach bolo po preskúmaní rezom vyhodnotených taktiež ako recentných a ďalej skúmané neboli, 25 objektov tvorilo pravdepodobne súčasť zaniknutého dvorca/dvorcov, ktoré sú viditeľné na mapách II. vojenského mapovania a štrnásť objektov bolo iba geodeticky zameraných a popísaných, pretože nemohli byť zo statických dôvodov plasticky vyberané. Väčšina

objektov predstavovala rôzne jamy kruhových, oválnych alebo nepravidelných pôdorysov neurčiteľných funkcií. Nepočetný keramický materiál pochádzajúci z objektov môžeme zaradiť do novovekého obdobia, pričom viacero objektov bolo porušených modernými zásahmi. Tieto skutočnosti umožňujú preskúmanú časť lokality datovať do 19. stor. Prítomnosť staršieho osídlenia dokladajú napríklad nálezy pokrievky (obr. 81: 1) a fragment okraja hrnca (obr. 81: 2) z objektu 24, ktoré vykazujú znaky vrcholnostredovekej hrnčiariny.

TORSO OF THE POSTMEDIEVAL SITE IN THE URBAN AREA OF VRBOVÉ. Vrbové (Piešťany district), urban area, Ulica M. A. Beňovského street (Beňovského apartment block), rescue excavation, settlement, High Middle Ages, Postmedieval period. Finds deposited at: Monuments Board of SR. The archaeological excavation in the urban area of the village of Vrbové was motivated by construction of a residential block. The excavation detected several features. The obtained archaeological material can be – with the exception of sporadical finds of high medieval pottery – dated mostly to the Postmedieval period. Modern interferences at the site come from the 19th century.

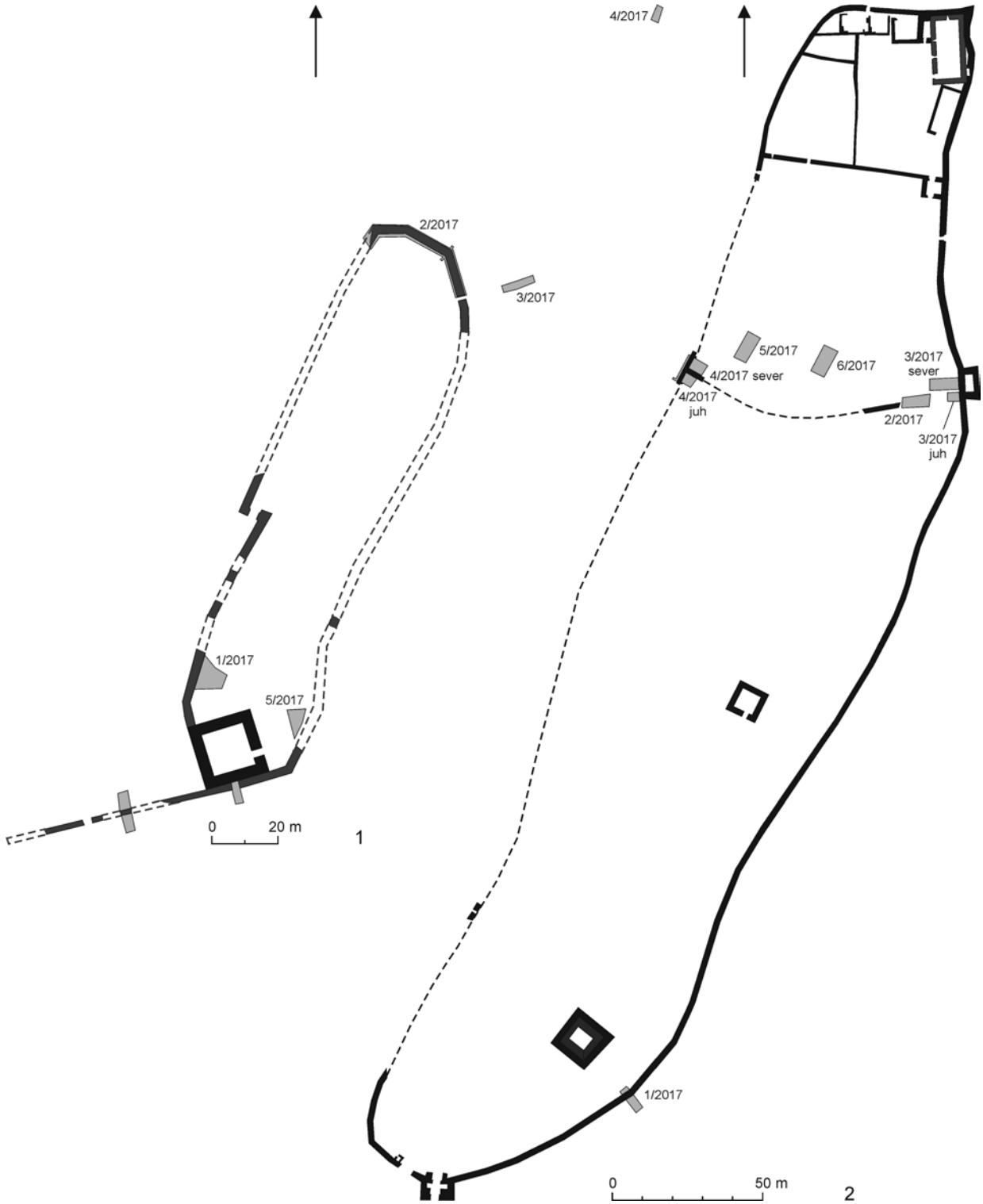

Obr. 1. Zvolen (Pustý hrad). 1 – lokalizácia archeologických sond realizovaných na Dolnom hrade; 2 – lokalizácia archeologických sond realizovaných na Hornom hrade. (Beljak/Beljak Pažinová/Putško, 27).

Fig. 1. Zvolen (Pustý castle). 1 – localization of archaeological trenches carried out at the Lower castle; 2 – localization of archaeological trenches carried out at the Upper castle. (Beljak/Beljak Pažinová/Putško, 27).

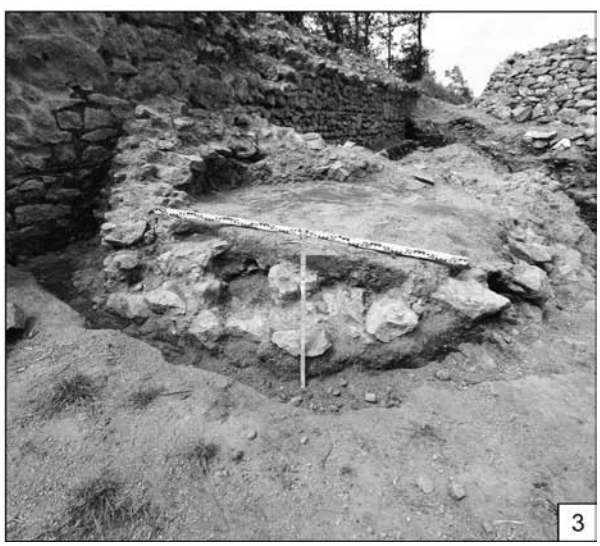

Obr. 2. Zvolen (Pustý hrad-Dolný hrad). 1 – letecký pohľad na hrad zo severu; 2 – celkový pohľad na sondu 1/2017 zo západu; 3 – detail odkrytej pece v sonde 1/2017 (foto J. Beljak). (Beljak/Beljak Pažinová/Putško, 27).

Fig. 2. Zvolen (Pustý castle-Lower castle). 1 – aerial view of the castle from the north; 2 – overall view of trench 1/2017 from the west; 3 – detail of the oven in trench 1/2017 (photo by J. Beljak). (Beljak/Beljak Pažinová/Putško, 27).

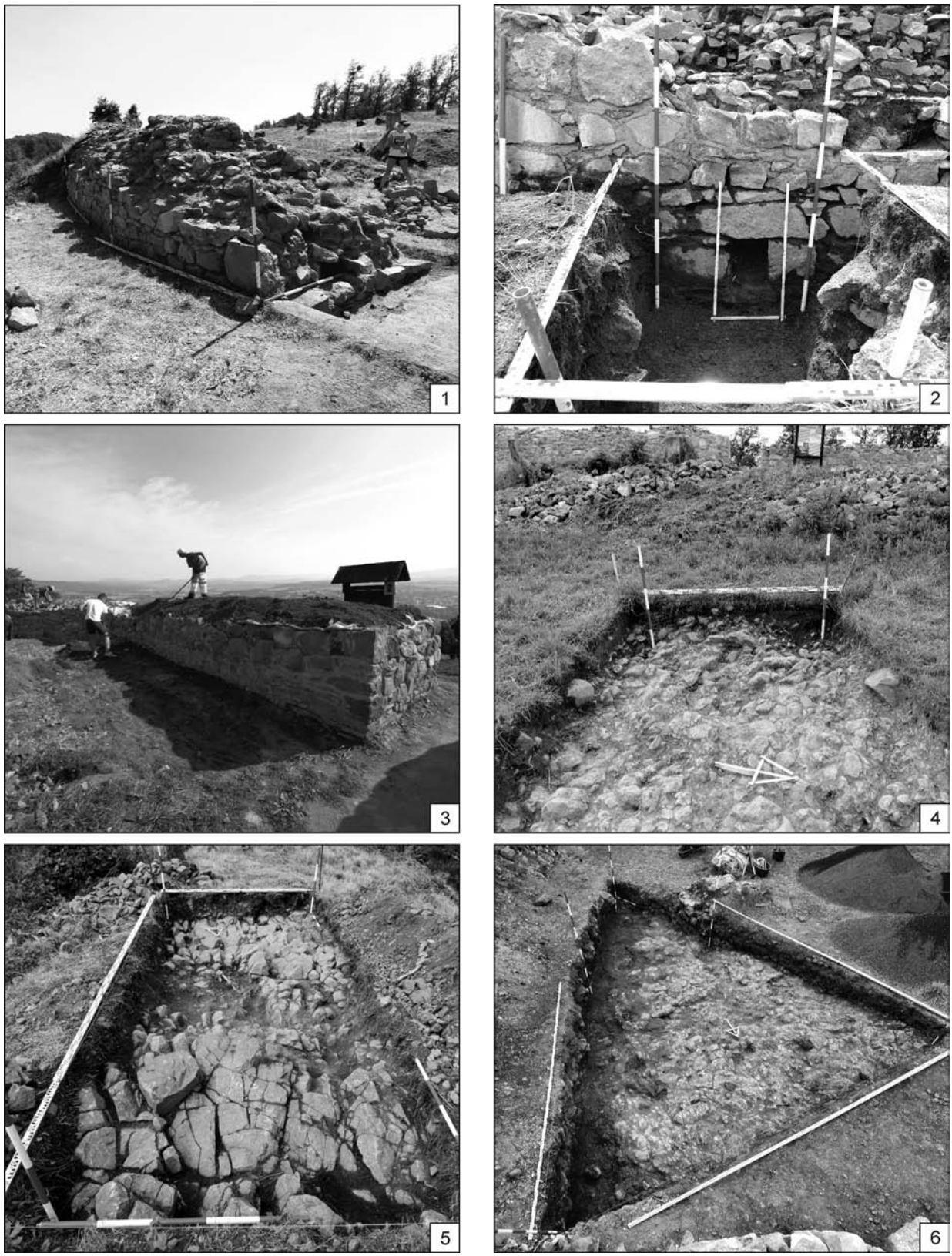

Obr. 3. Zvolen (Pustý hrad-Dolný hrad). 1 – sonda 2/2017 začistenie hradby; 2 – sonda 2/2017 odkrytý kanálik; 3 – sonda 2/2017 úprava hradby; 4 – sonda 3/2017 z východu; 5 – sonda 4/2017 zo západu; 6 – sonda 5/2017 po výskume (foto J. Beljak). (Beljak/Beljak Pažinová/Putško, 27).

Fig. 3. Zvolen (Pustý castle-Lower castle). 1 – trench 2/2017 cleaned up defensive wall; 2 – trench 2/2017 uncovered channel; 3 – trench 2/2017 modification of the defensive wall; 4 – trench 3/2017 from the east; 5 – trench 4/2017 from the west; 6 – trench 5/2017 after excavation (photo by J. Beljak). (Beljak/Beljak Pažinová/Putško,).

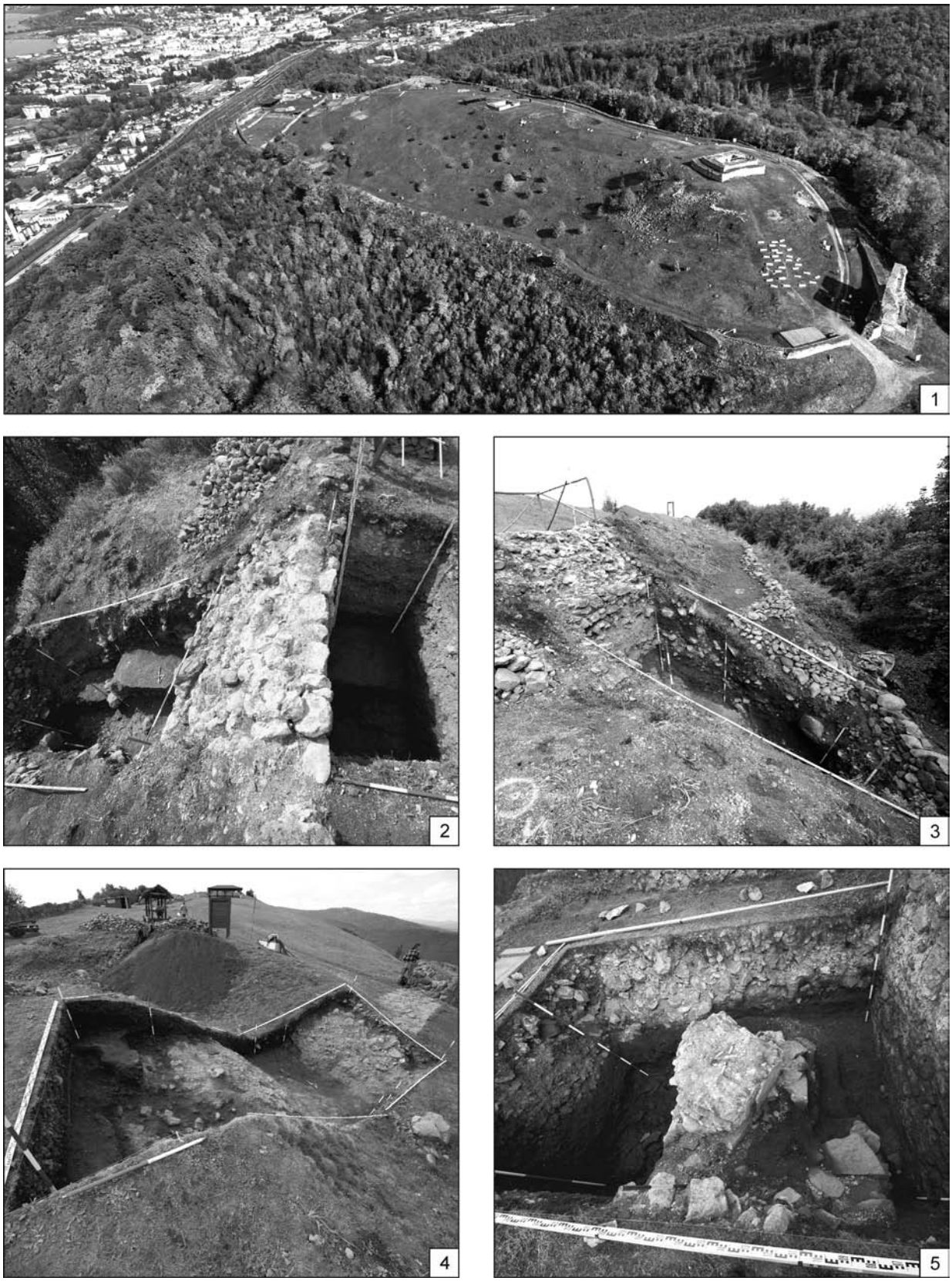

Obr. 4. Zvolen (Pustý hrad-Horný hrad). 1 – celkový pohľad na hrad; 2 – sonda 1/2017 zo severu; 3 – sonda 1/2017 severný profil; 4 – sonda 2/2017 po doskúmaní; 5 – sonda 3/2017 juh, odkrytý blok muriva (foto J. Beljak). (Beljak/Beljak Pažinová/Putško, 27).
Fig. 4. Zvolen (Pustý castle-Upper castle). 1 – overall view of the castle; 2 – trench 1/2017 from the north; 3 – trench 1/2017 northern profile; 4 – trench 2/2017 after finished excavation; 5 – trench 3/2017 south, uncovered block of masonry (photo by J. Beljak). (Beljak/Beljak Pažinová/Putško, 27).

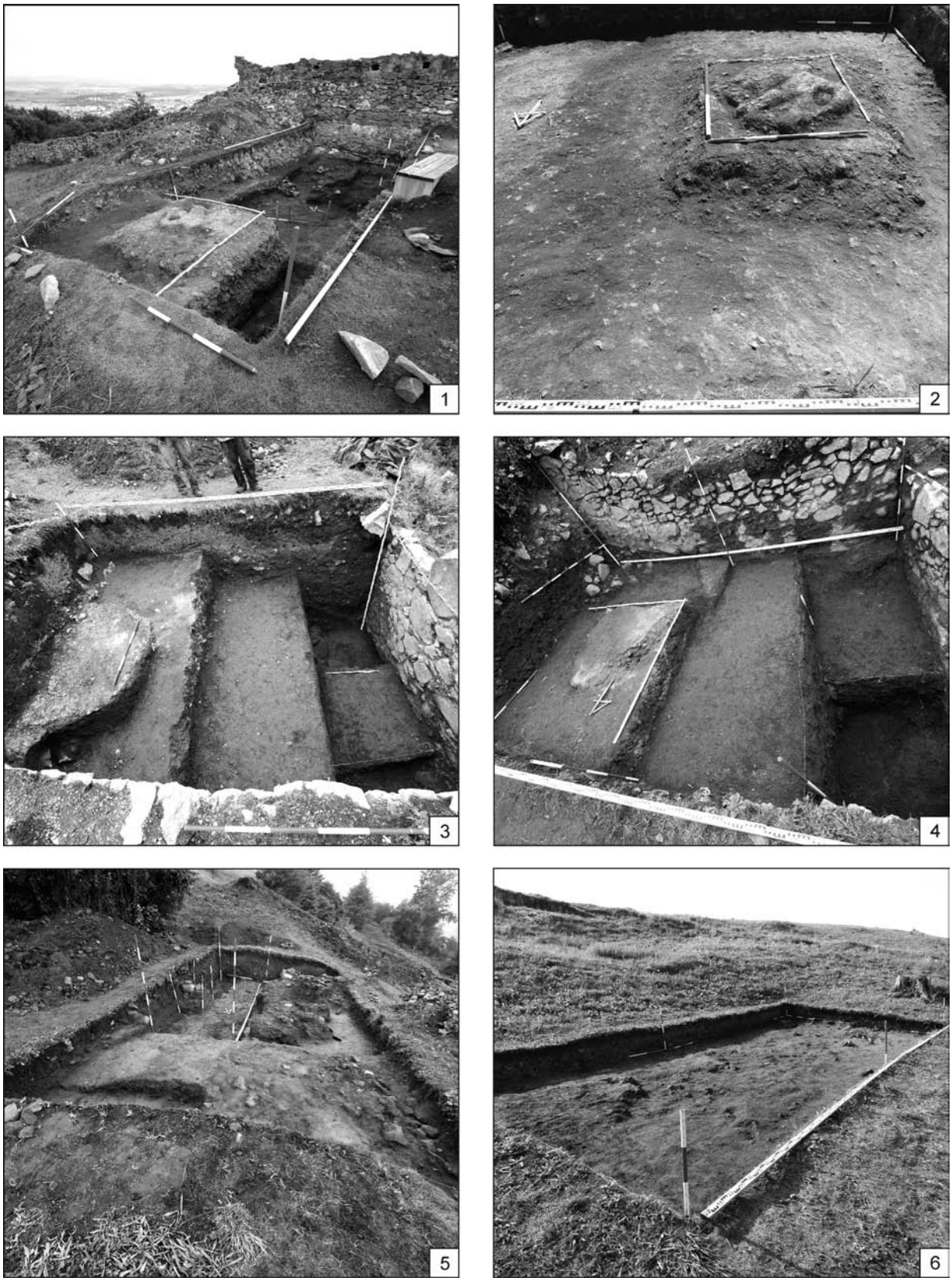

Obr. 5. Zvolen (Pustý hrad-Horný hrad). 1 – sonda 3/2017 zo západu; 2 – sonda 3/2017 odkrytá pec; 3 – sonda 4/2017 zo severu; 4 – sonda 4/2017 zo severu; 5 – sonda 5/2017 po výskume; 6 – sonda 6/2017 po výskume (foto J. Beljak). (Beljak/Beljak Pažinová/Putško, 27).
Fig. 5. Zvolen (Pustý castle-Upper castle). 1 – trench 3/2017 from the west; 2 – trench 3/2017 uncovered furnace; 3 – trench 4/2017 from the north; 4 – trench 4/2017 from the north; 5 – trench 5/2017 after the excavation; 6 – trench 6/2017 after the excavation (photo by J. Beljak). (Beljak/Beljak Pažinová/Putško, 27).

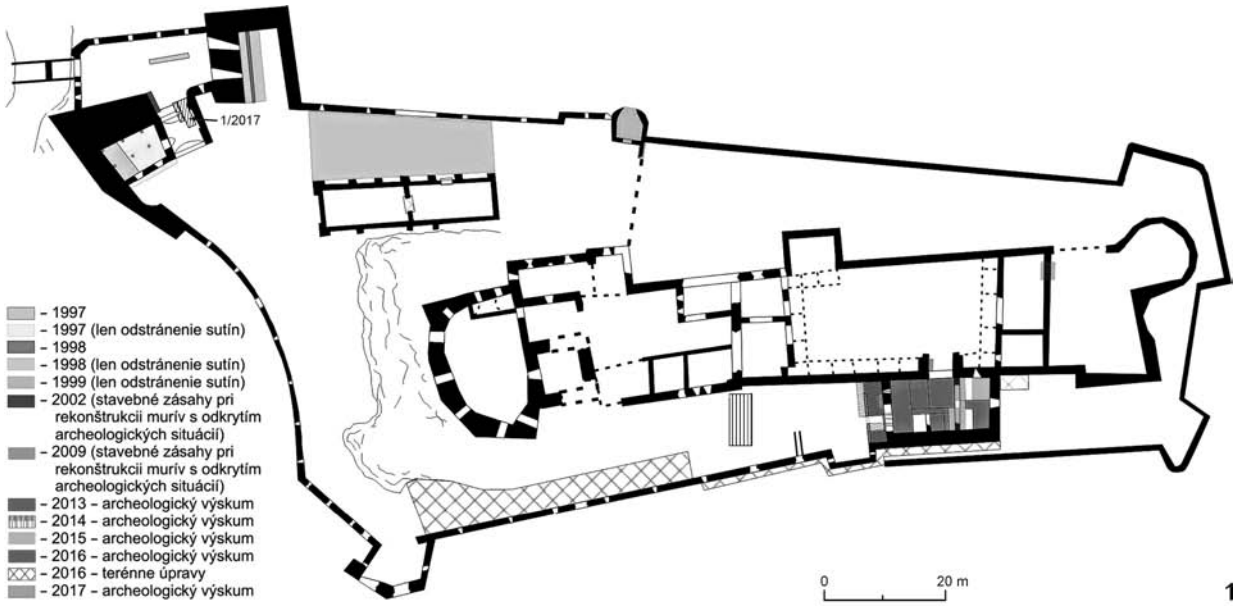

Obr. 6. Čabradský Vrbovok (Hrad Čabraď). 1 – pôdorys hradu s vyznačením archeologických sond skúmaných v roku 1997–2017 (autor A. Loydl); 2 – letecký pohľad s vyznačením druhej brány (foto F. Ornth); 3 – dokumentovanie sondy 1/2017 (foto J. Beljak); 4 – dokumentovanie sondy 2/2017 (foto M. Mordovin). (Beljak/Mordovin, 33).

Fig. 6 Čabradský Vrbovok (Čabraď castle). 1 – groundplan of the castle with indicated archaeological trenches investigated in 1997–2017 (author A. Loydl); 2 – aerial view with indicated second gate (photo by F. Ornth); 3 – documentation of trench 1/2017 (photo by J. Beljak); 4 – documentation of trench 2/2017 (photo by M. Mordovin). (Beljak/Mordovin, 33).

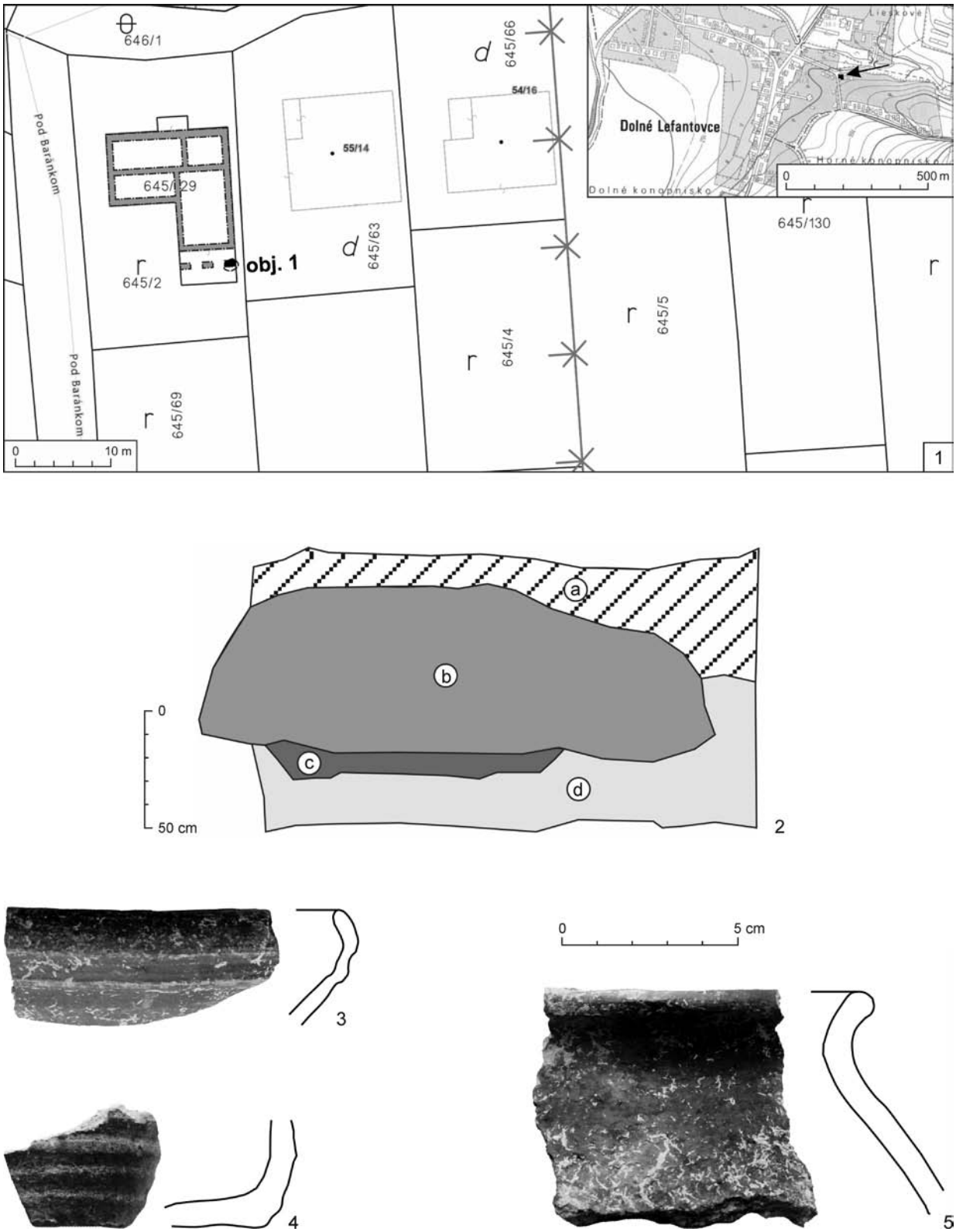

Obr. 7. Dolné Lefantovce (Dolné konopisko). 1 – situovanie objektu 1 na sledovanej parcele; 2 – severný profil objektu 1 (a – svetlosivá premiešaná kyprá vrstva; b – hlinitá tmavohnedá vrstva, výplň objektu s nálezmi; c – hnedá hlinitá vrstva, bez nálezov; d – žltohnedé sprašové podložie); 3–5 – keramika z neskorej doby rímskej z objektu 1. (Beljak Pažinová/Repka, 35).

Fig. 7 Dolné Lefantovce (Dolné konopisko site). 1 – location of feature 1 on the studied plot; 2 – northern profile of feature 1 (a – pale grey mixed loose layer; b –dark brown loamy layer, fill of the feature with finds; c – brown loamy layer, without finds; d – yellow-brown loess subsoil); 3–5 – pottery from the late Roman period from feature 1. (Beljak Pažinová/Repka, 35).

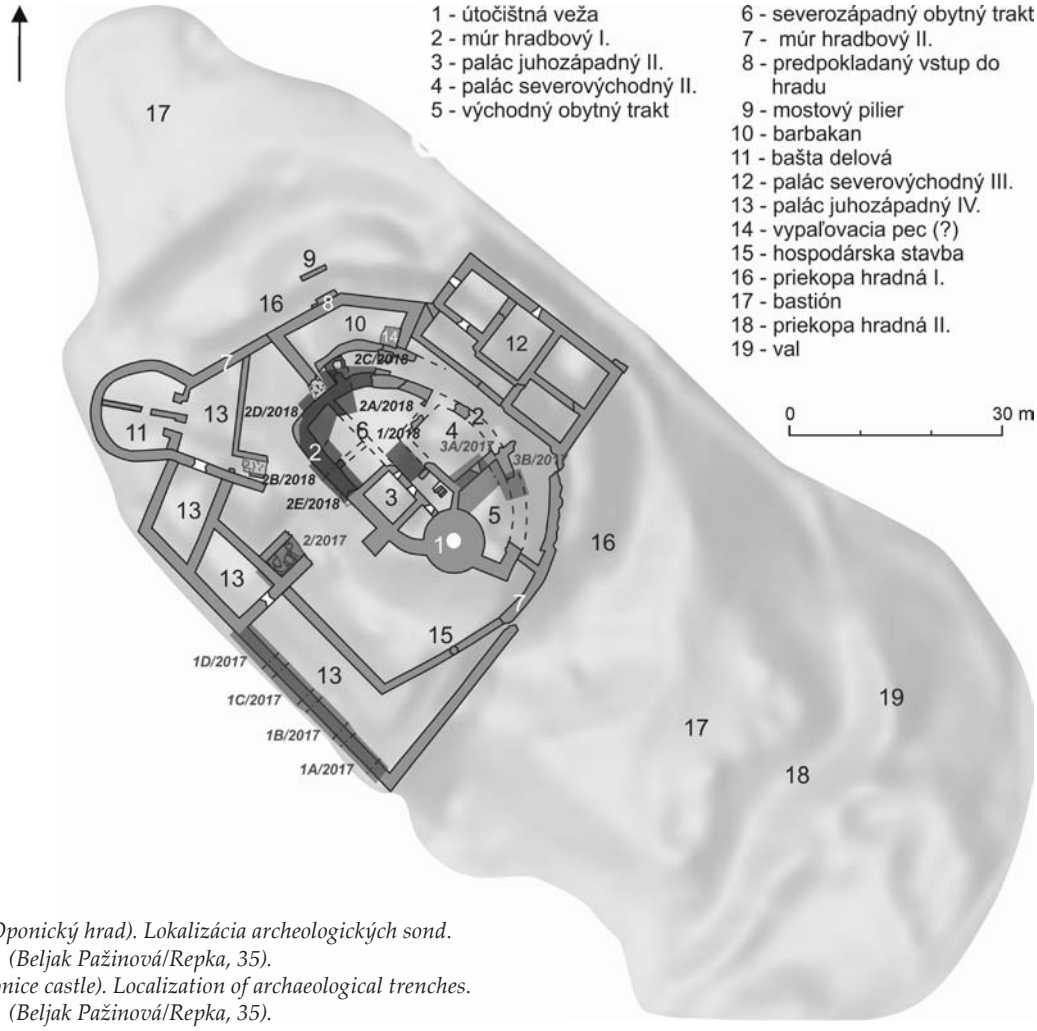

Obr. 8. Oponice (Oponický hrad). Lokalizácia archeologických sond. (Beljak Pažinová/Repka, 35).
Fig. 8. Oponice (Oponice castle). Localization of archaeological trenches. (Beljak Pažinová/Repka, 35).

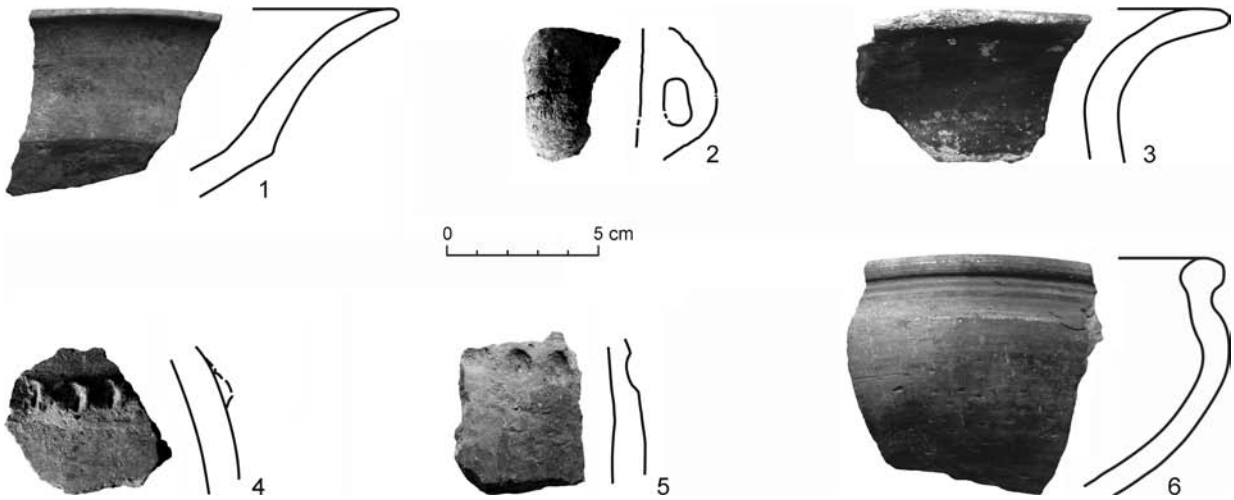

Obr. 9. Svätoplukovo (Horné Zemky). Výber keramiky zo skúmaných parciel. 1 – parc. č. 2360/21, kultúrna vrstva; 2 – parc. č. 2360/22, obj. 2; 3 – parc. č. 2360/27, zber z haldy pri obj. 1; 4 – parc. č. 2360/22, zber z haldy pri obj. 2; 5 – parc. č. 2360/29, obj. 1; 6 – parc. č. 2360/29, obj. 1. (Beljak Pažinová/Repka, 35).
Fig. 9. Svätoplukovo (Horné Zemky site). Selected pottery from investigated plots. 1 – plot no. 2360/21, cultural layer; 2 – plot no. 2360/22, feature 2; 3 – plot no. 2360/27, collection from the heap near feature 1; 4 – plot no. 2360/22, collection from the heap near feature 2; 5 – plot no. 2360/29, feature 1; 6 – plot no. 2360/29, feature 1. (Beljak Pažinová/Repka, 35).

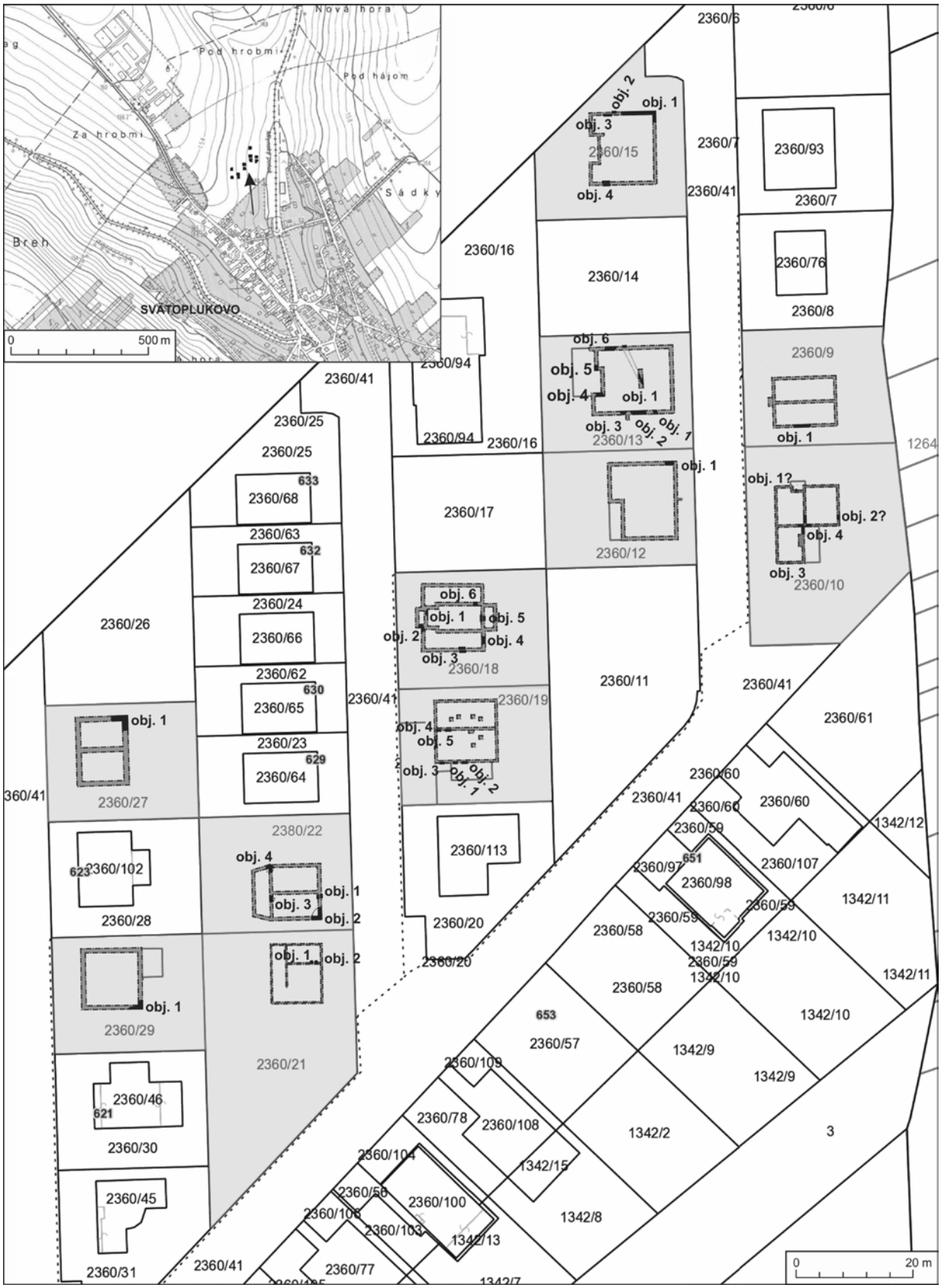

Obr. 10. Svätoplukovo (Horné Zemky). Výsek z katastrálnej mapy s vyznačením skúmaných parciel a situovanie zachytených objektov na jednotlivých parcelách. (Beljak Pažinová/Repka, 35).

Fig. 10. Svätoplukovo (Horné Zemky site). Section from a cadastral map with indicated investigated sites and location of detected features on individual plots. (Beljak Pažinová/Repka, 35).

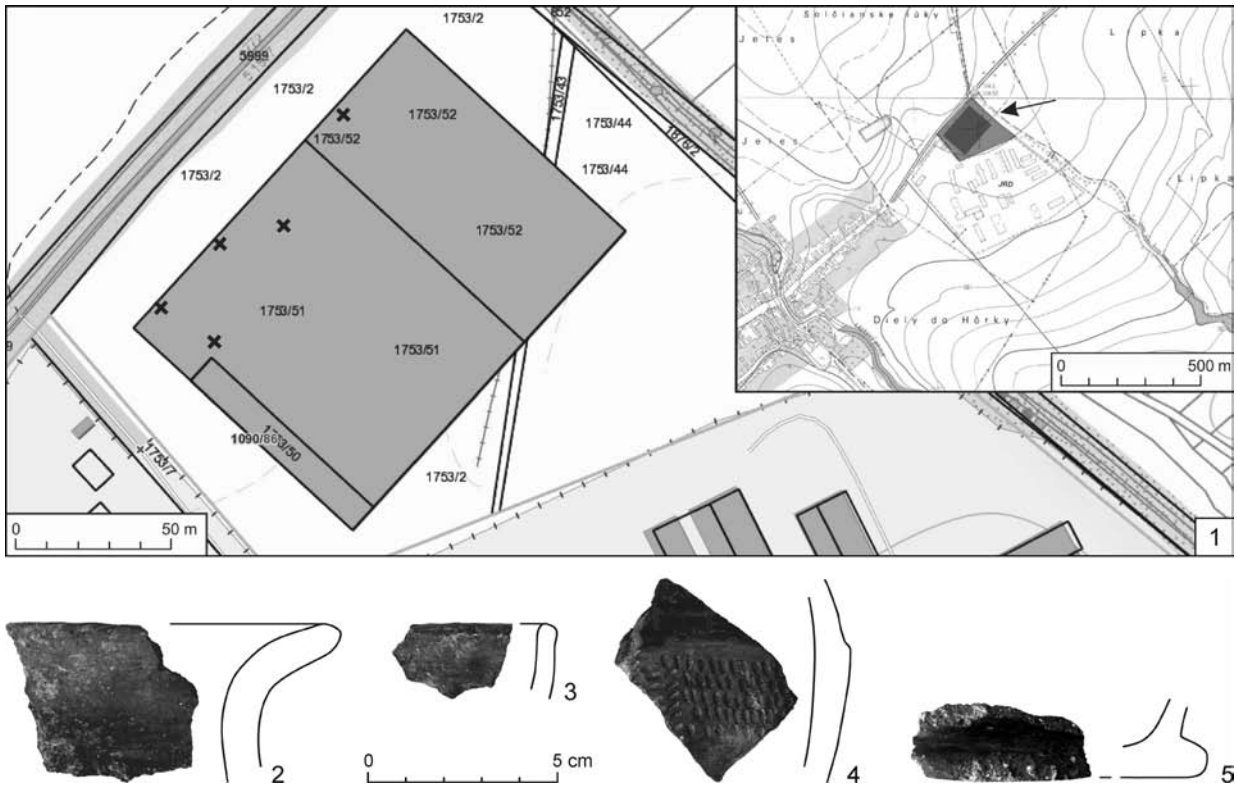

Obr. 11. Solčany (Lipka). 1 – výsek z katastrálnej mapy s vyznačením nálezov keramiky a lokalizácia skúmanej plochy na mape; 2–5 – výber nálezov keramiky. (Beljak Pažinová/Repka, 35).

Fig. 11. Solčany (Lipka site). 1 – section from a cadastral map with indicated finds of pottery and localization of the investigated area on the map; 2–5 – selected pottery finds. (Beljak Pažinová/Repka, 35).

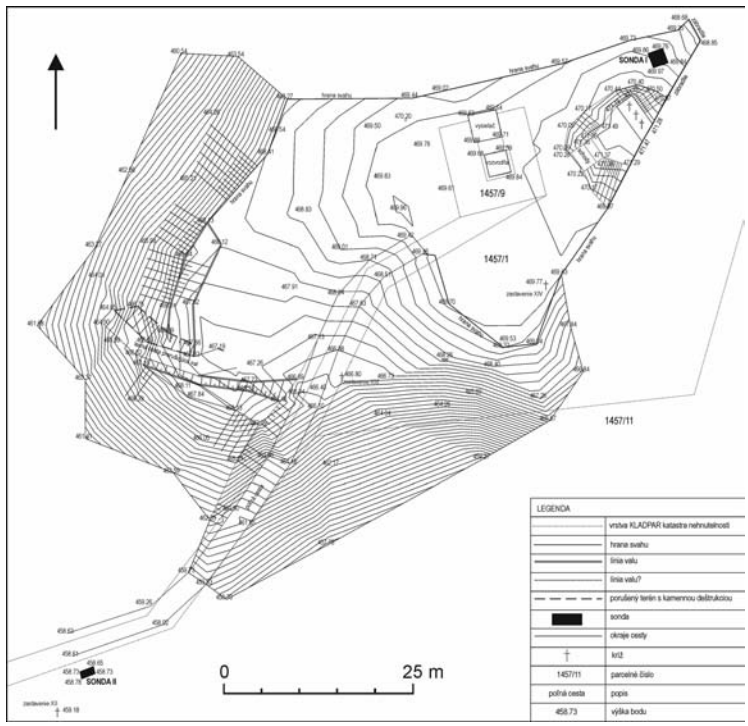

Obr. 12. Streženice (Skala). Plán lokality s vyznačením archeologických a topografických reálií (zameranie a vyhotovenie výstupu A. Tomašcová, J. Tomašec; finalizácia výstupu L. Benediková, P. Červeň). (Benediková, 38).

Fig. 12. Streženice (Skala). General plan of the site with marked archaeological and topographic facts (mapping and output A. Tomaščová, J. Tomašec; output finalisation L. Benediková, P. Červeň). (Benediková, 38).

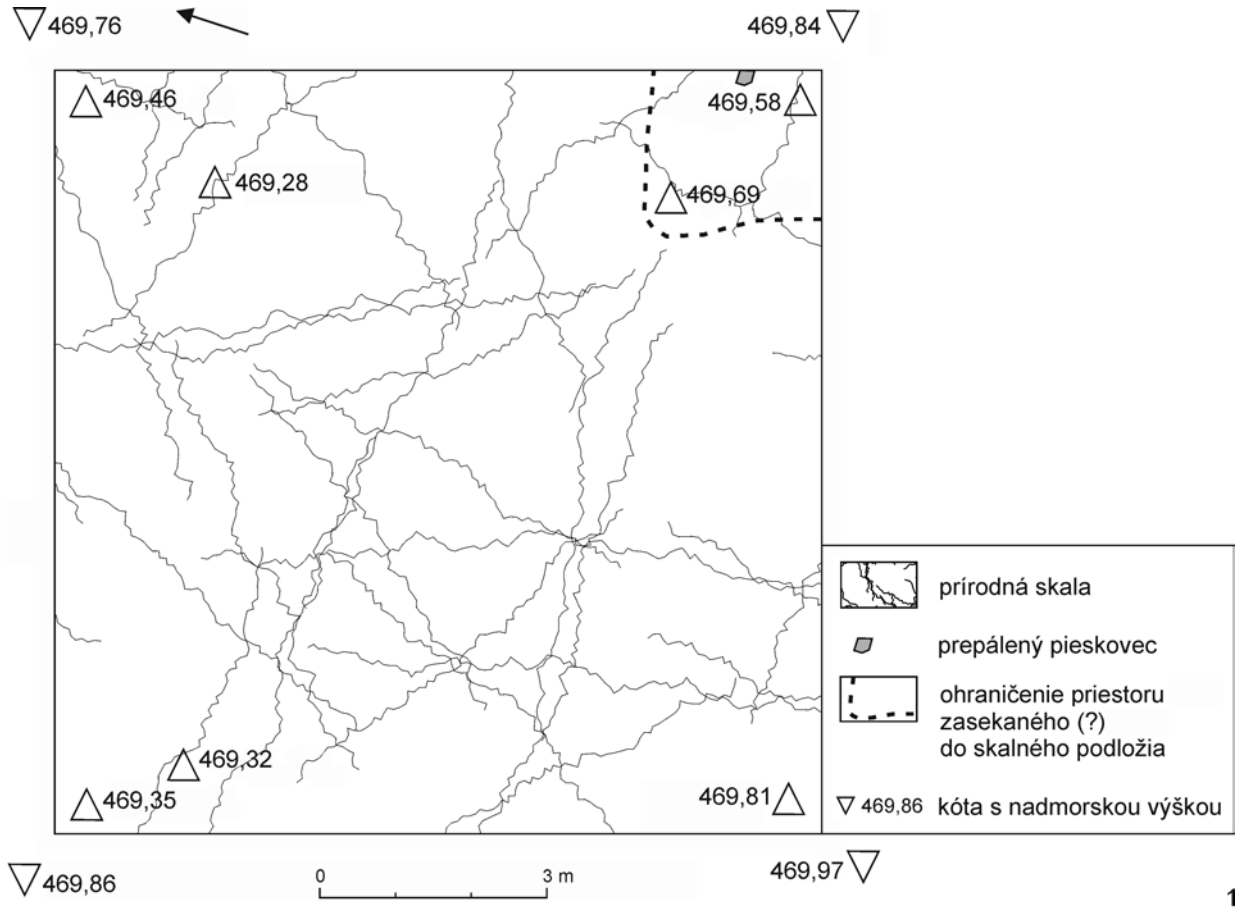

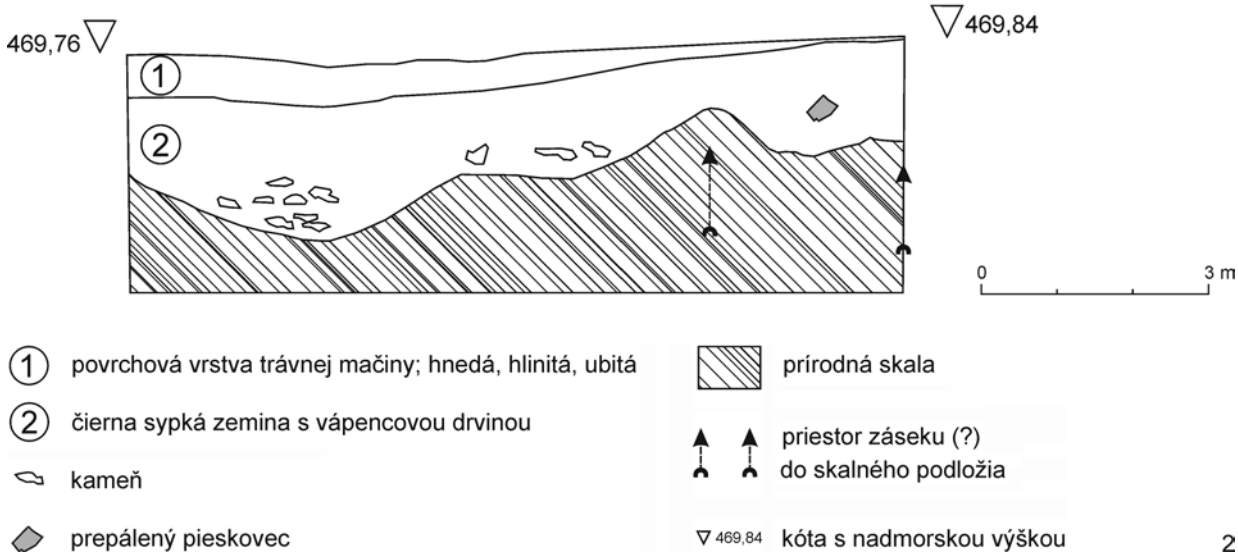

Obr. 13. Streženice (Skala). Výskum sondy I v severovýchodnej časti vrcholovej plošiny. 1 – pôdorysná dokumentácia; 2 – dokumentácia severovýchodného/východného profilu (kresba L. Benediková). (Benediková, 38).

Fig. 13. Streženice (Skala). Excavation of trench I in northeastern part of the top plateau. 1 – groundplan documentation; 2 – northeastern/eastern section documentation (drawing L. Benediková). (Benediková, 38).

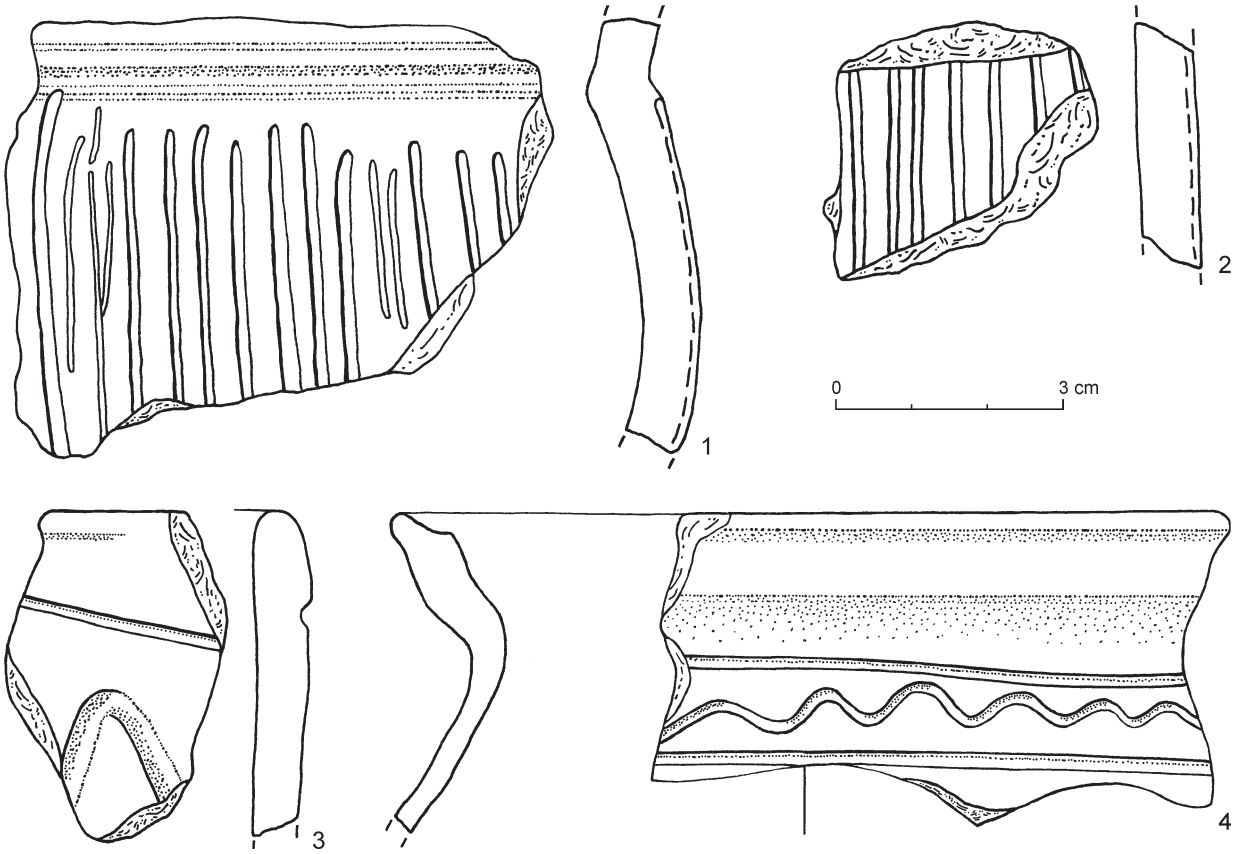

Obr. 14. Streženice (Skala). Sonda I, keramika (kresba J. Gajdošíková). (Benediková, 38).
Fig. 14. Streženice (Skala). Trench I, pottery (drawing J. Gajdošíková). (Benediková, 38).

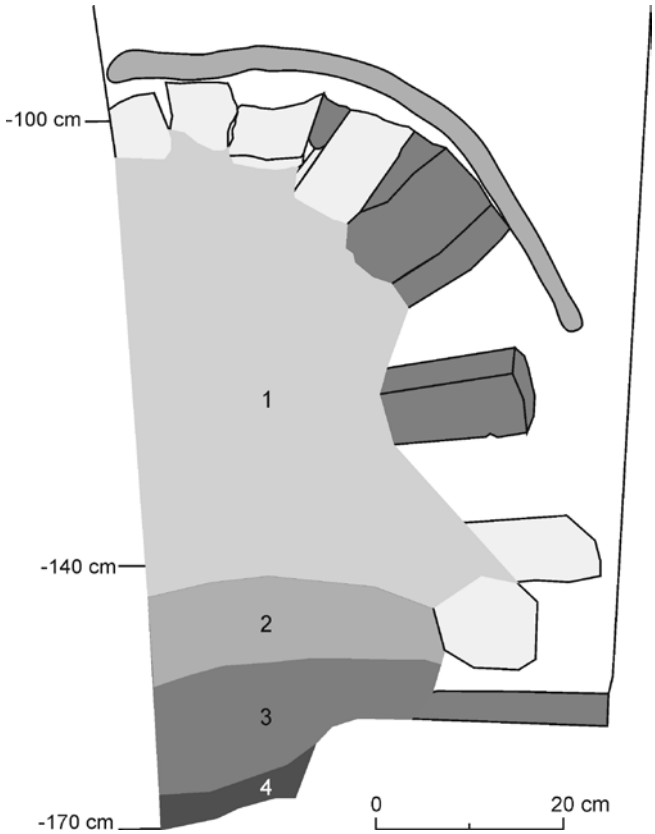

Obr. 15. Komárno (Ulica Biskupa Királya). Tehlová kanalizácia – severný profil. 1 – výplň kanalizácie, sivý prach; 2 – tmavá ílovitá vrstva; 3 – sivá ílovitá vrstva; 4 – hnedá hlinitá vrstva (kresba K. Daňová). (Daňová, 45).
Fig. 15. Komárno (Ulica Biskupa Királya street). Brick sewerage – northern profile. 1 – fill of the sewerage, grey dust; 2 – dark clay layer; 3 – grey clay layer; 4 – brown loamy layer (drawing K. Daňová). (Daňová, 45).

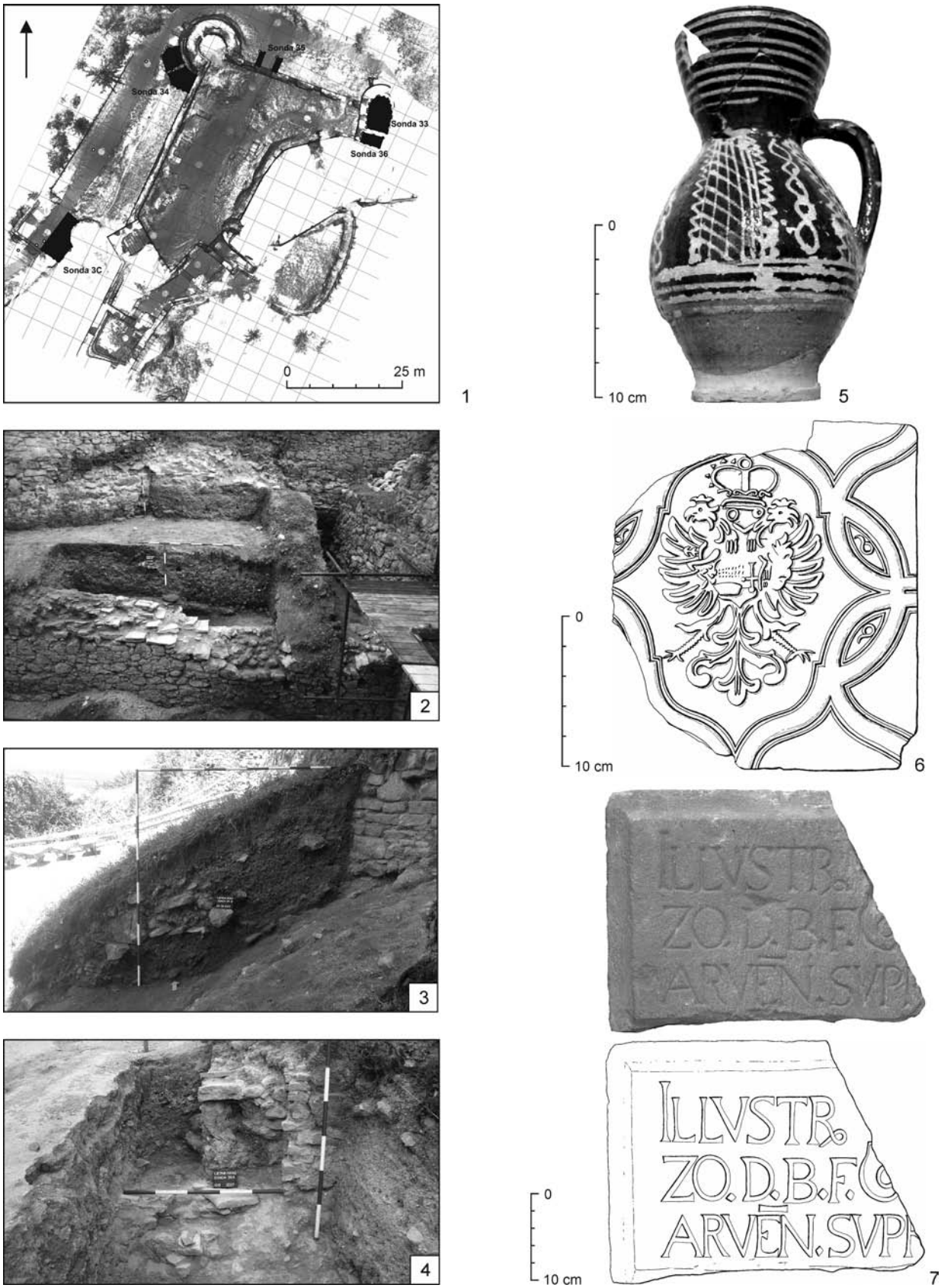

Obr. 16. Lietava (Lietavský hrad). 1 – lokalizácia sond; 2 – východný profil sondy 3C; 3 – severný profil sondy 34B; 4 – južný profil sondy 35A; 5 – džbánok; 6 – renesančná kachlica; 7 – epigrafická kamenná tabuľa. (Bielich, 40).

Fig. 16. Lietava (Lietava castle). 1 – location of archaeological trenches; 2 – trench 3C eastern profile; 3 – trench 34B north profile; 4 – trench 35A southern profile; 5 jug; 6 – Renaissance stove tile; 7 – epigraphic stone tablet. (Bielich, 40).

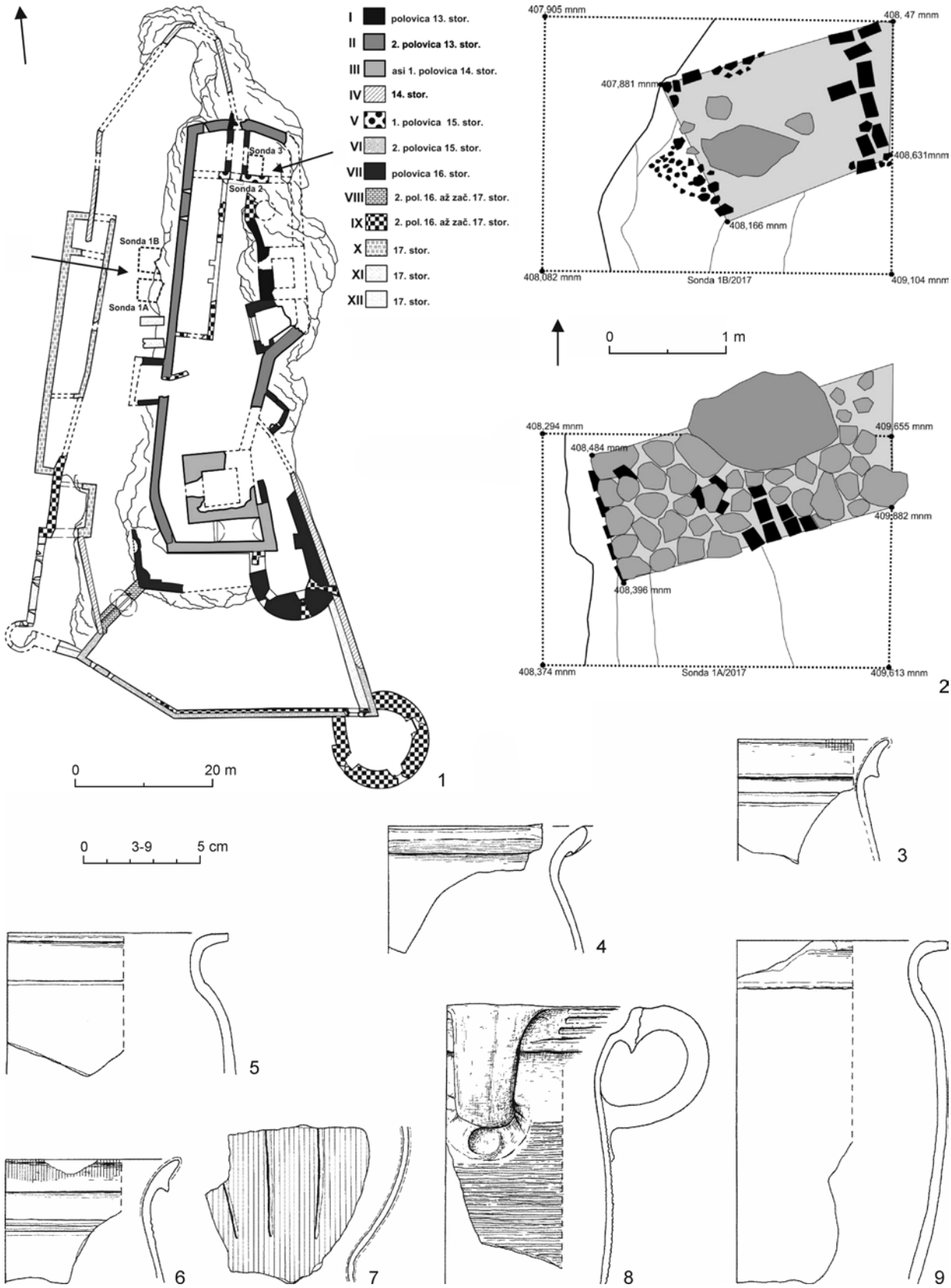

Obr. 17. Plavecké Podhradie (Plavecký hrad). 1 – stavebný vývoj hradu (podľa M. Šimkovica) s vyznačením sond; 2 – sondy 1A a 1B; 3–9 – novoveká keramika. (Bielich, 41).

Fig. 17. Plavecké Podhradie (Plavecký hrad castle). 1 – castle development (according to M. Šimkovic) with marking of trenches; 2 – trench 1A and 1B; 3–9 – post medieval pottery. (Bielich, 41).

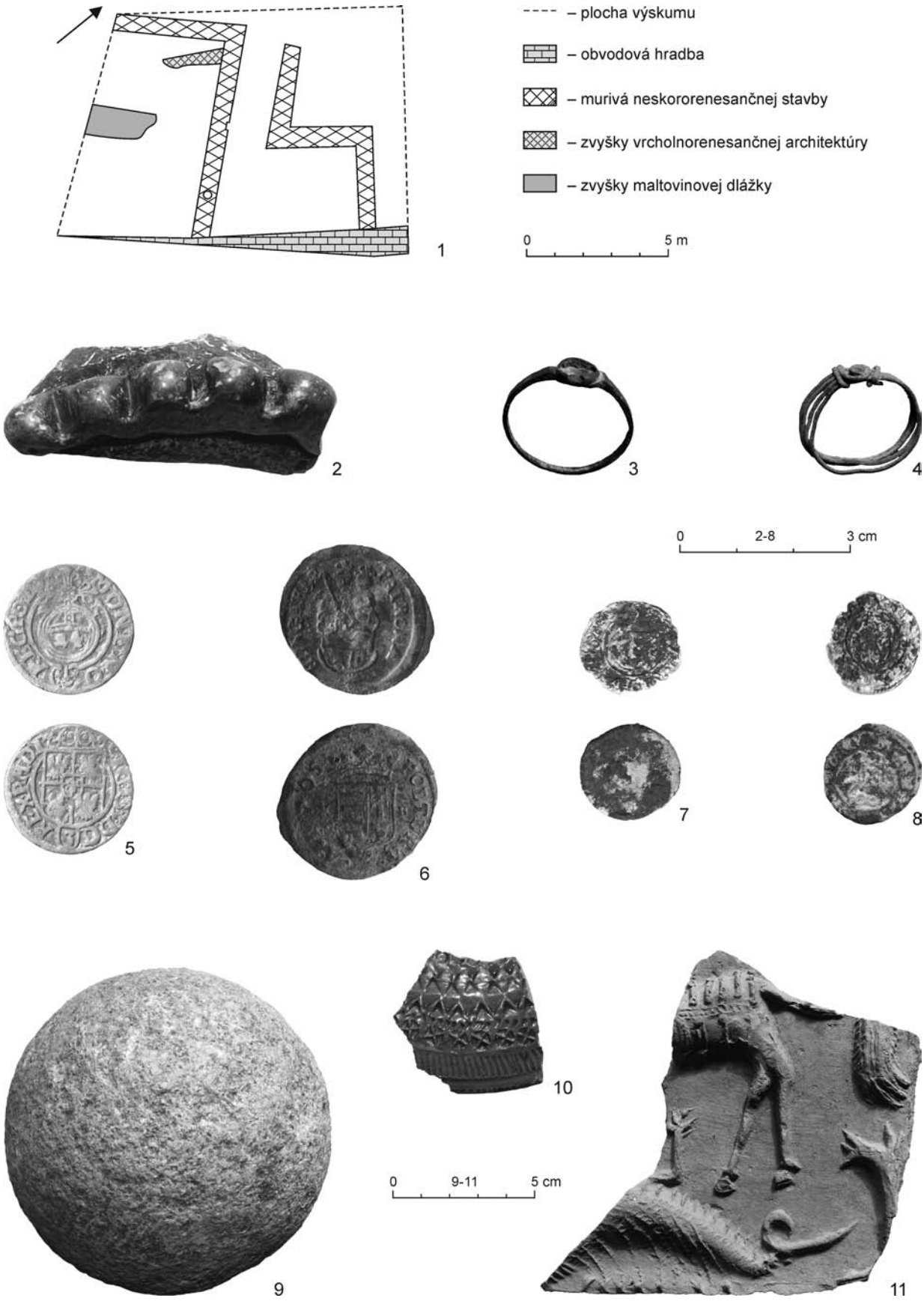

Obr. 18. Čachtice (Čachtický hrad). 1 – plán preskúmanej plochy; 2–11 – výber nálezov. (Bona, 44).
Fig. 18. Čachtice (Čachtice castle). 1 – plan of the investigated area; 2–11 – selected finds. (Bona, 44).

Obr. 19. Breznica (Pod Brižkami). Náhodný nález denára Antonia Pia (138–161) z roku 148–149. (Kotorová-Jenčová/Kiklica, 71).
Fig. 19. Breznica (Pod Brižkami site). Accidental find of an Antoninus Pius denarius (138–161) from 148–149. (Kotorová-Jenčová/Kiklica, 71).

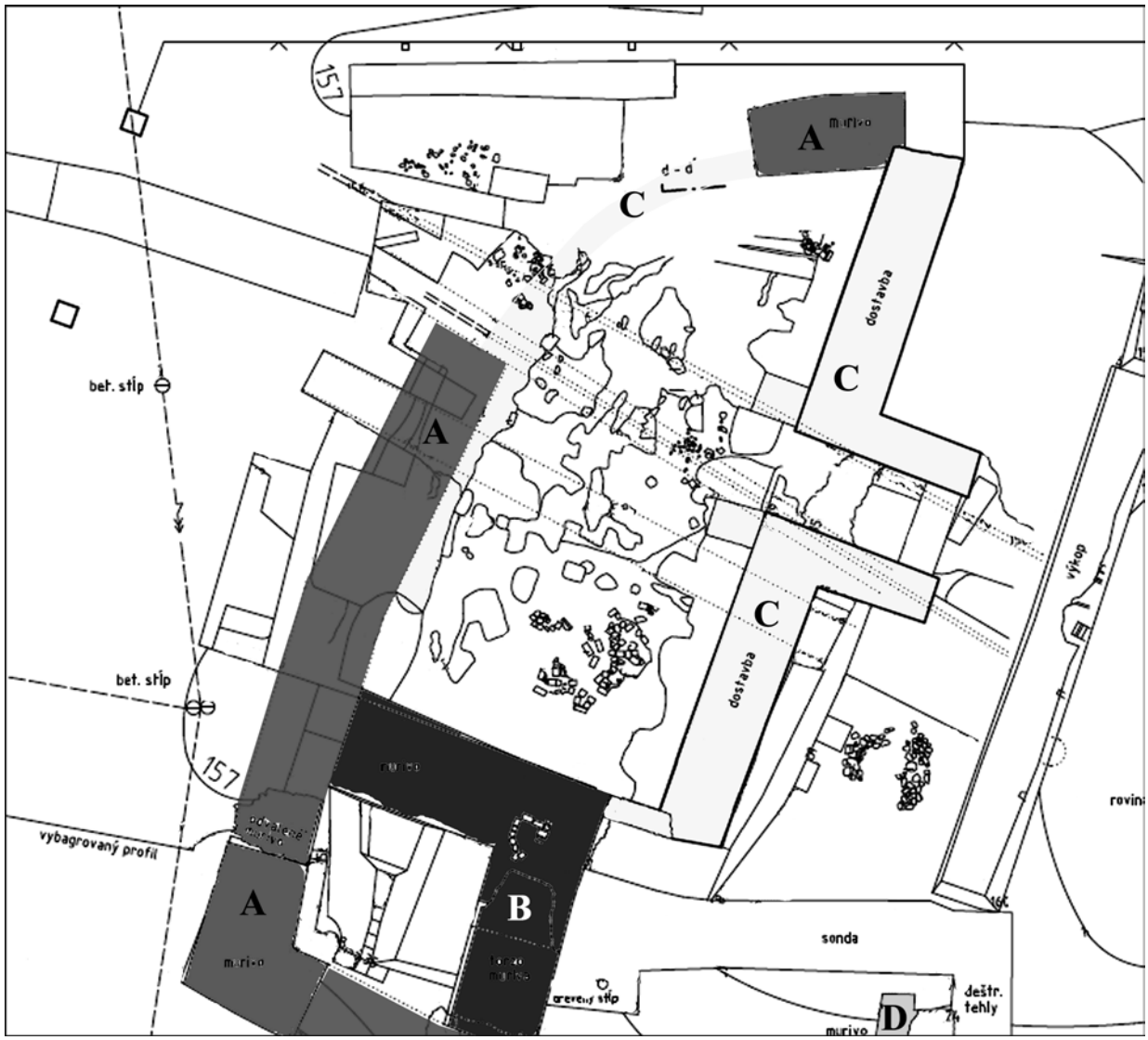

Obr. 20. Bernolákovo (Hrad Čeklís). Sonda II s pôdorysom tzv. severného paláca. A – murivo hradby z 13. stor.; B – sekundárne dostavané murivo severozápadnej veže opevnenia; C – murivo tzv. „severného paláca"; D – zatiaľ nedatované murivo. Podľa P. Babála, upravené. (Farkaš, 46).
Fig. 20. Bernolákovo (Čeklís castle). Trench II with groundplan of the so-called northern palace. A – masonry of the defensive wall from the 13th century; B – secondary added masonry of the northwestern bastion of the fortification; C – masonry of the so-called northern palace; D – currently undated masonry. According to P. Babál, edited. (Farkaš, 46).

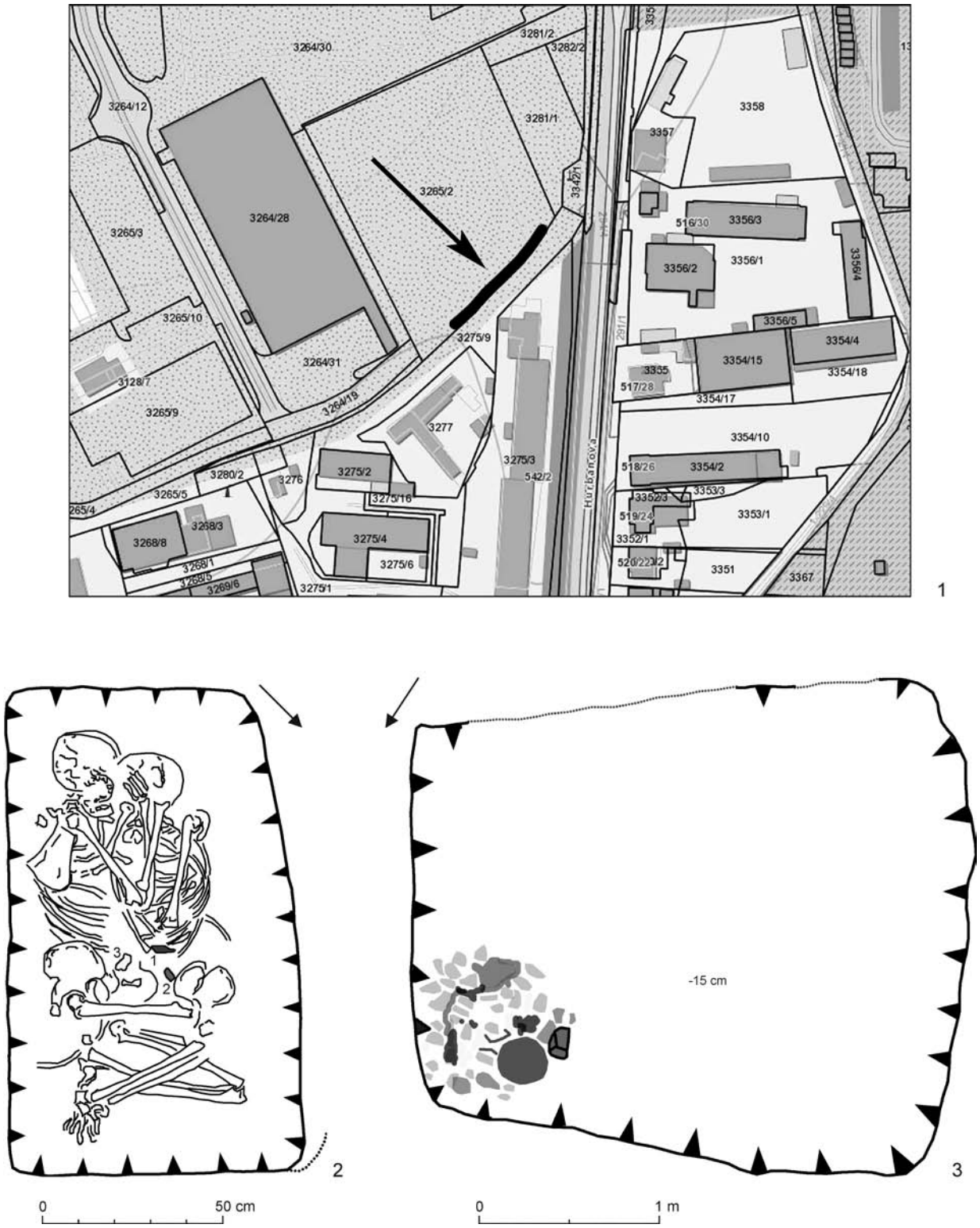

Obr. 21. Senica (Párovce). 1 – skúmaná plocha na katastrálnej mape; 2 – hrob 44, hrob zrejme dvoch mužov v objatí (1 – šidlo, 2 – silex, 3 – fragment nádoby); 3 – objekt 32, pôdorys polozemnice z obdobia včasného stredoveku s pieckou v severovýchodnom rohu. (Farkaš, 48).

Fig. 21. Senica (Párovce site). 1 – excavated area on the cadastral map; 2 – burial 44, burial of probably two males embracing each other (1 – awl, 2 – silex, 3 – vessel fragment); 3 – feature 32, groundplan of a semi-sunken house from the Early Middle Ages with an oven in the northeastern corner. (Farkaš, 48).

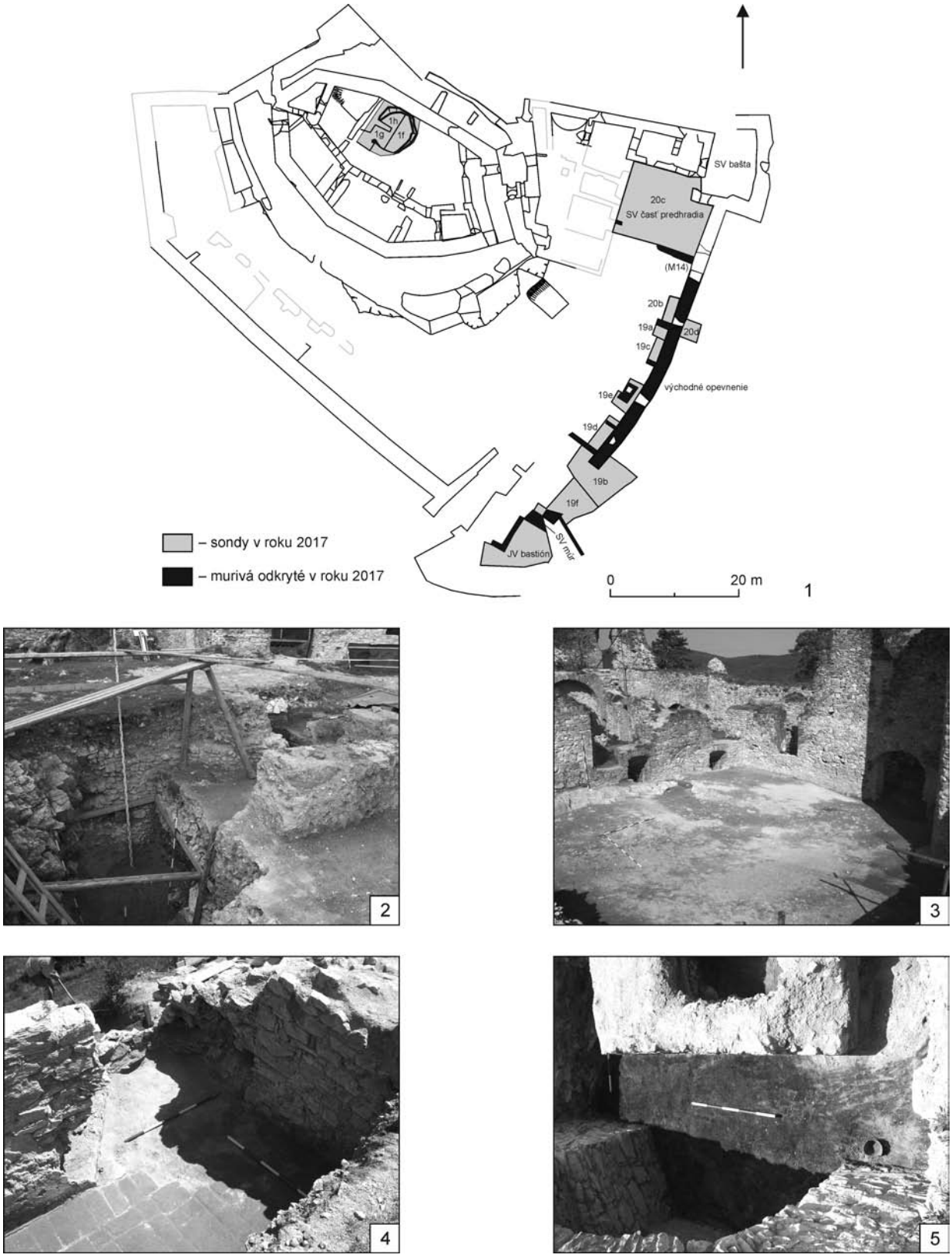

Obr. 22. Divín (Hrad Divín). 1 – pôdorys hradu s vyznačenými sondami a objavenými architektúrami; 2 – južný múr výkopu cisterny v sondách 1f, 1g, 1h; 3 – úroveň povrchu zo 17. stor.; 4 – interiér budovy M14 s tehlovou podlahou a zaniknutou strieľňou; 5 – časť interiéru s prepálenou podlahou a zachovanou strieľňou. (Fottová, 49).

Fig. 22. Divín (Divín castle). 1 – groundplan of the castle with indicated trenches and discovered architectures; 2 – southern wall of the excavated cistern in trenches 1f, 1g, 1h; 3 – surface level from the 17th century; 4 – interior of building M14 with brick floor and demised embrasure; 5 – part of the interior with burned floor and a preserved embrasure. (Fottová, 49).

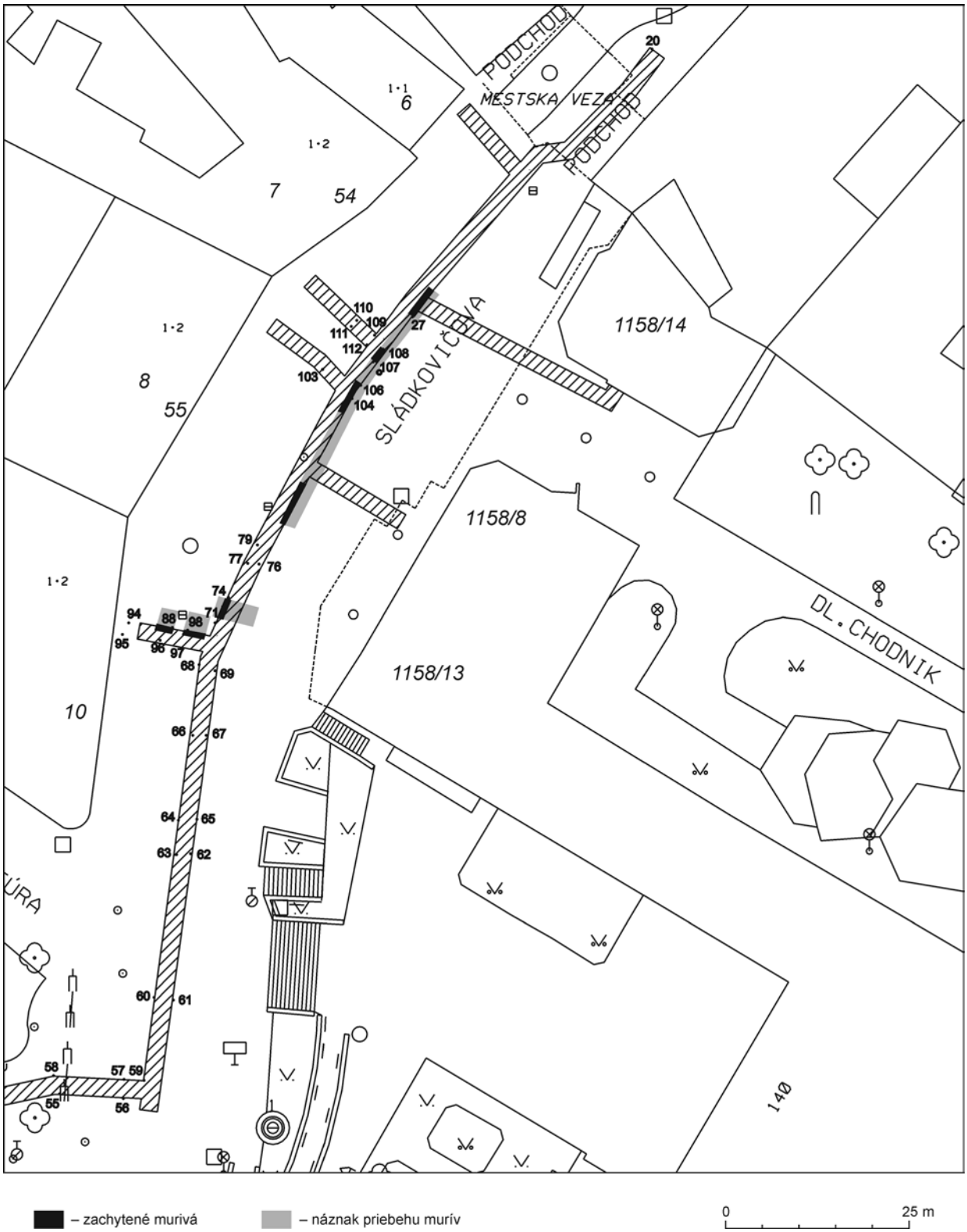

Obr. 23. Trenčín (Sládkovičova ulica). Torzá kamennej architektúry barbakanu pred Dolnou bránou. (Fottová, 52).
Fig. 23. Trenčín (Sládkovičova street). Torsos of stone architecture of the barbican in front of the Lower Gate (Fottová, 52).

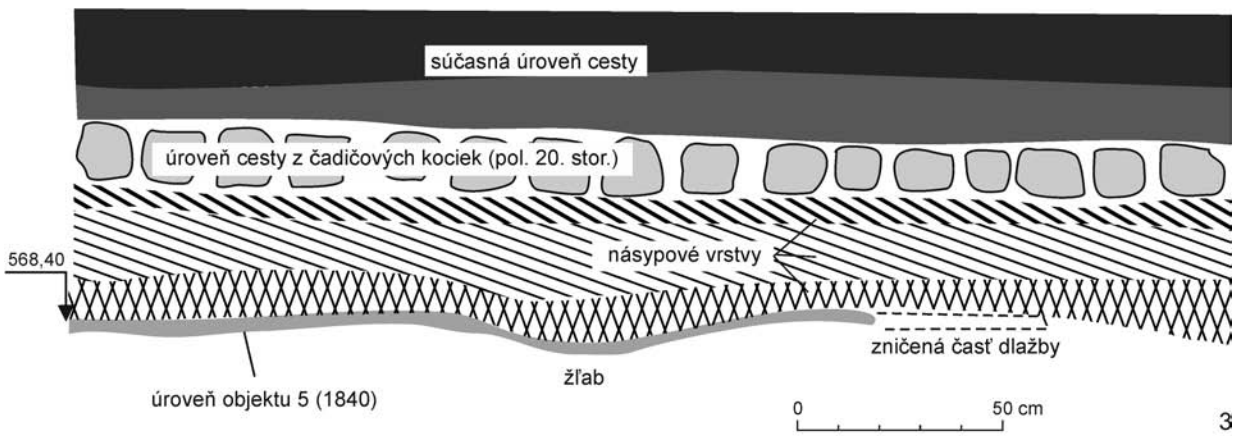

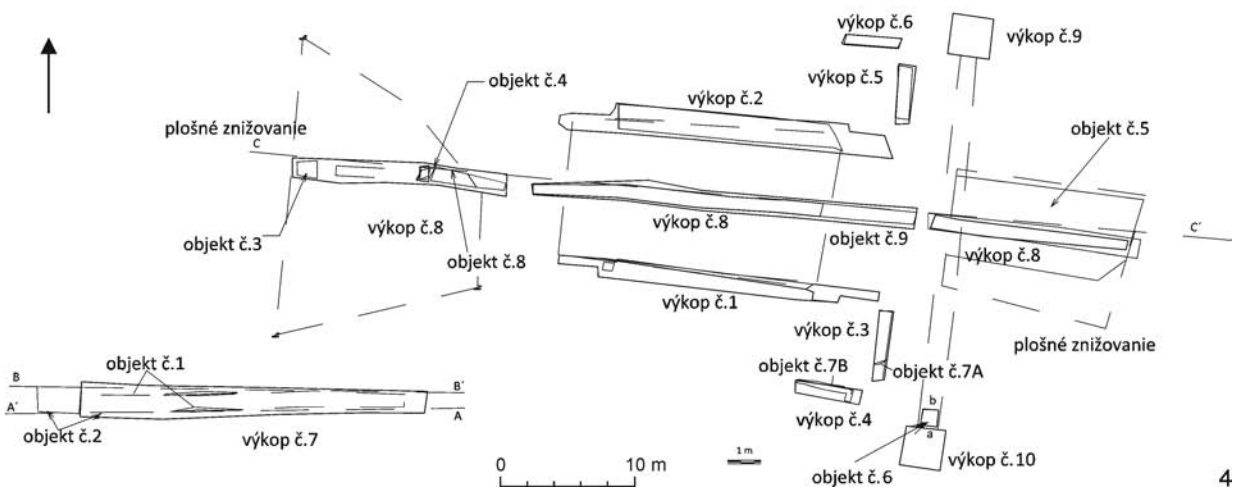

Obr. 24. Levoča (Košická brána). 1 – pieskovcová dlažba, objekt 5; 2 – murivo objektu 6; 3 – východný profil skúmanej plochy; 4 – celkový plán preskúmanej plochy. (Hronec/Šimčík/Švaňa, 56).

Fig. 24. Levoča (Košická brána site). 1 – sandstone paving, feature 5; 2 – masonry of feature 6; 3 – eastern profile of the investigated area; 4 – overall plan of the investigated area. (Hronec/Šimčík/Švaňa, 56).

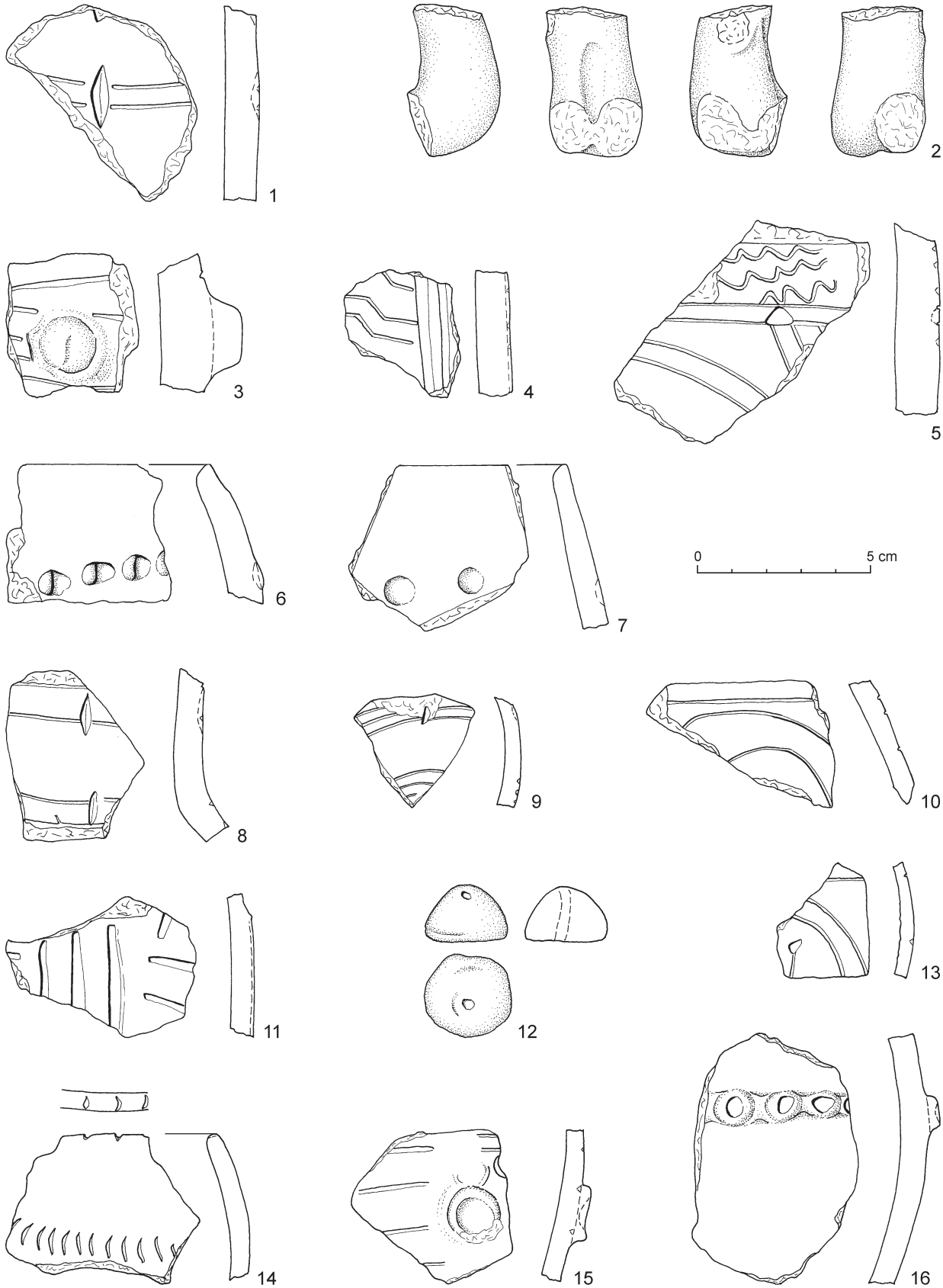

Obr. 25. 1–8 – Úľany nad Žitavou (Dolné diely), výber nálezov; 9–16 – Vlkas (Do hulského chotára), nálezy keramiky. (Cheben/ Furholt, 58).

Fig. 25. 1–8 – Úľany nad Žitavou (Dolné diely site), selected finds; 9–16 – Vlkas (Do hulského chotára site), finds of pottery. (Cheben/ Furholt, 58).

Obr. 26. 1–3, 5, 8 – Vlkas (Za hlbokou cestou), výber nálezov; 4, 9, 11–14 – Tajná (Klisovnice), nálezy keramiky; 6, 7, 10 – Nevidzany (Za kostolom), črepy lengyelskej kultúry. (Cheben/Furholt, 58).

Fig. 26. 1–3, 5, 8 – Vlkas (Za hlbokou cestou site), selected finds; 4, 9, 11–14 – Tajná (Klisovnice site), finds of pottery; 6, 7, 10 – Nevidzany (Za kostolom site), sherds from the Lengyel culture. (Cheben/Furholt, 58).

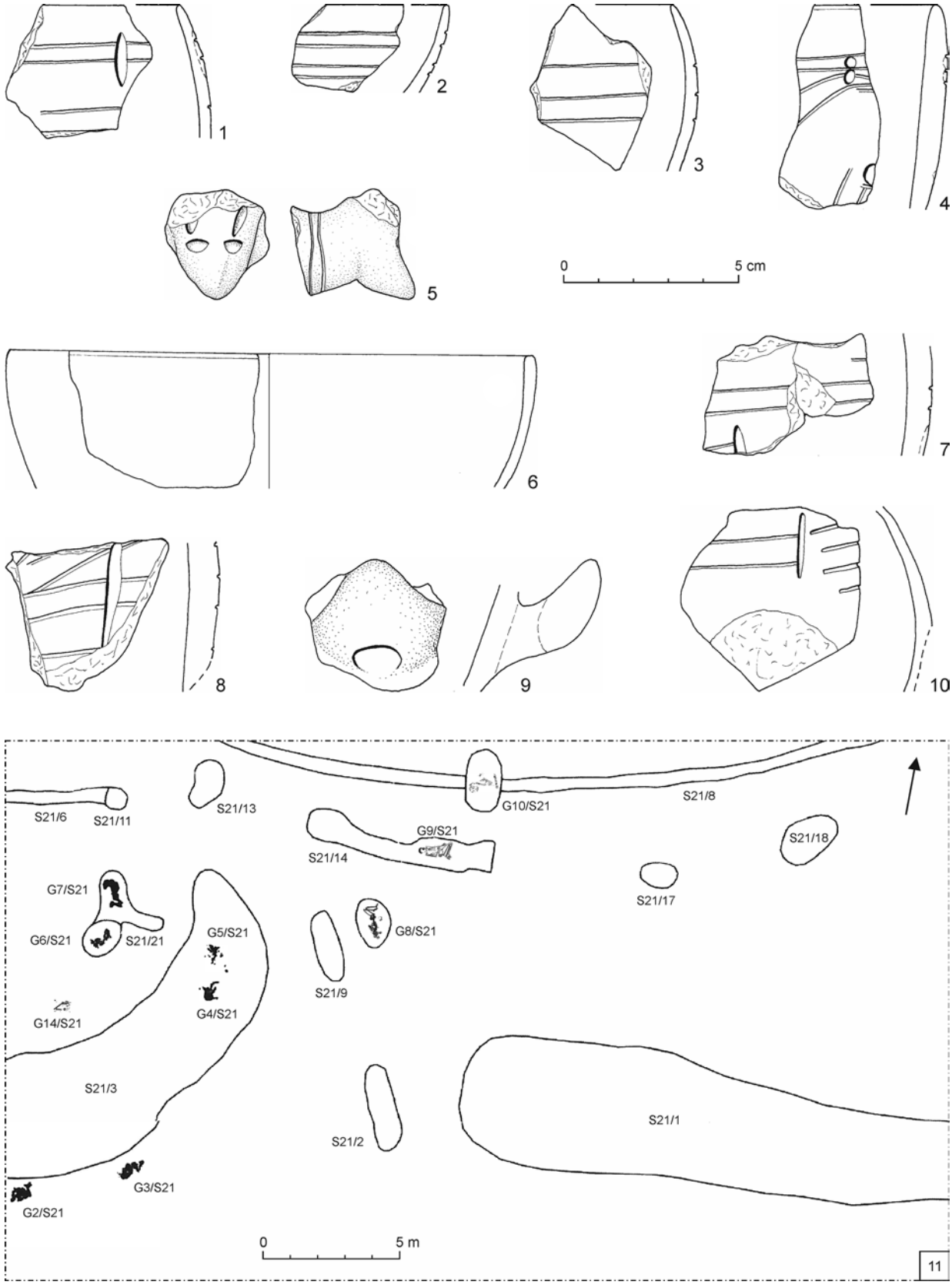

Obr. 27. Vráble (Veľké Lehemby). Sonda S21. 1, 9 – objekt S21/3; 2, 5–8, 10 – objekt S21/1; 3 – objekt S21/21; 4 – objekt S21/2; 11 – pôdorysný plán vchodu 1. (Cheben/Furholt, 62).

Fig. 27. Vráble (Veľké Lehemby site). Trench S21. 1, 9 – feature S21/3; 2, 5–8, 10 – feature S21/1; 3 – feature S21/21; 4 – feature S21/2; 11 – groundplan of entrance 1. (Cheben/Furholt, 62).

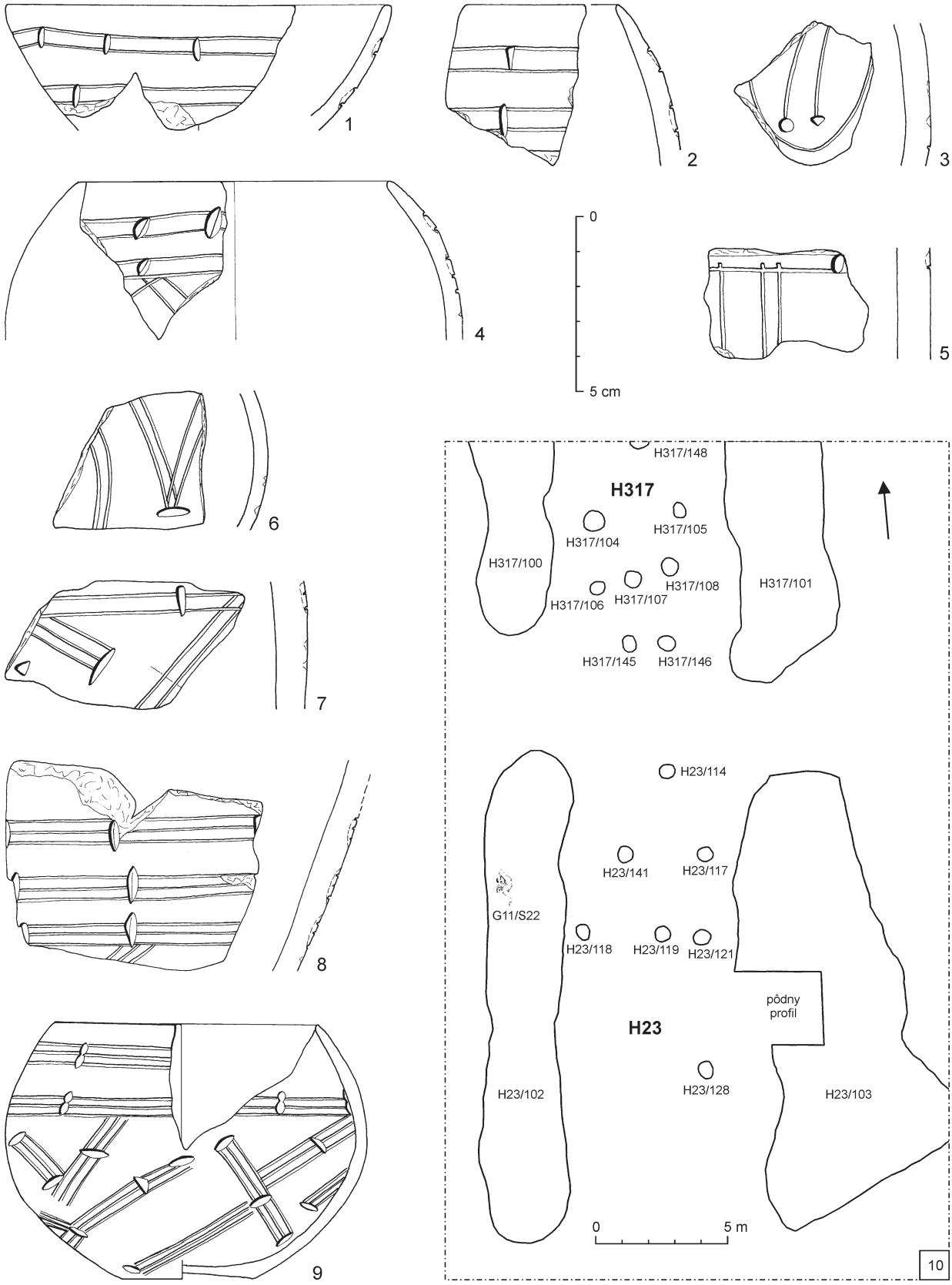

Obr. 28. Vráble (Veľké Lehemby). Sonda S22. 1 – objekt H317/100; 2–8 – objekt H23/102; 9 – objekt H23/103; 10 – plán odkrytých domov H23 a H317. (Cheben/Furholt, 62).

Fig. 28. Vráble (Veľké Lehemby site). Trench S22. 1 – feature H317/100; 2–8 – feature H23/102; 9 – feature H23/103; 10 – plan uncovered houses H23 and H317. (Cheben/Furholt, 62).

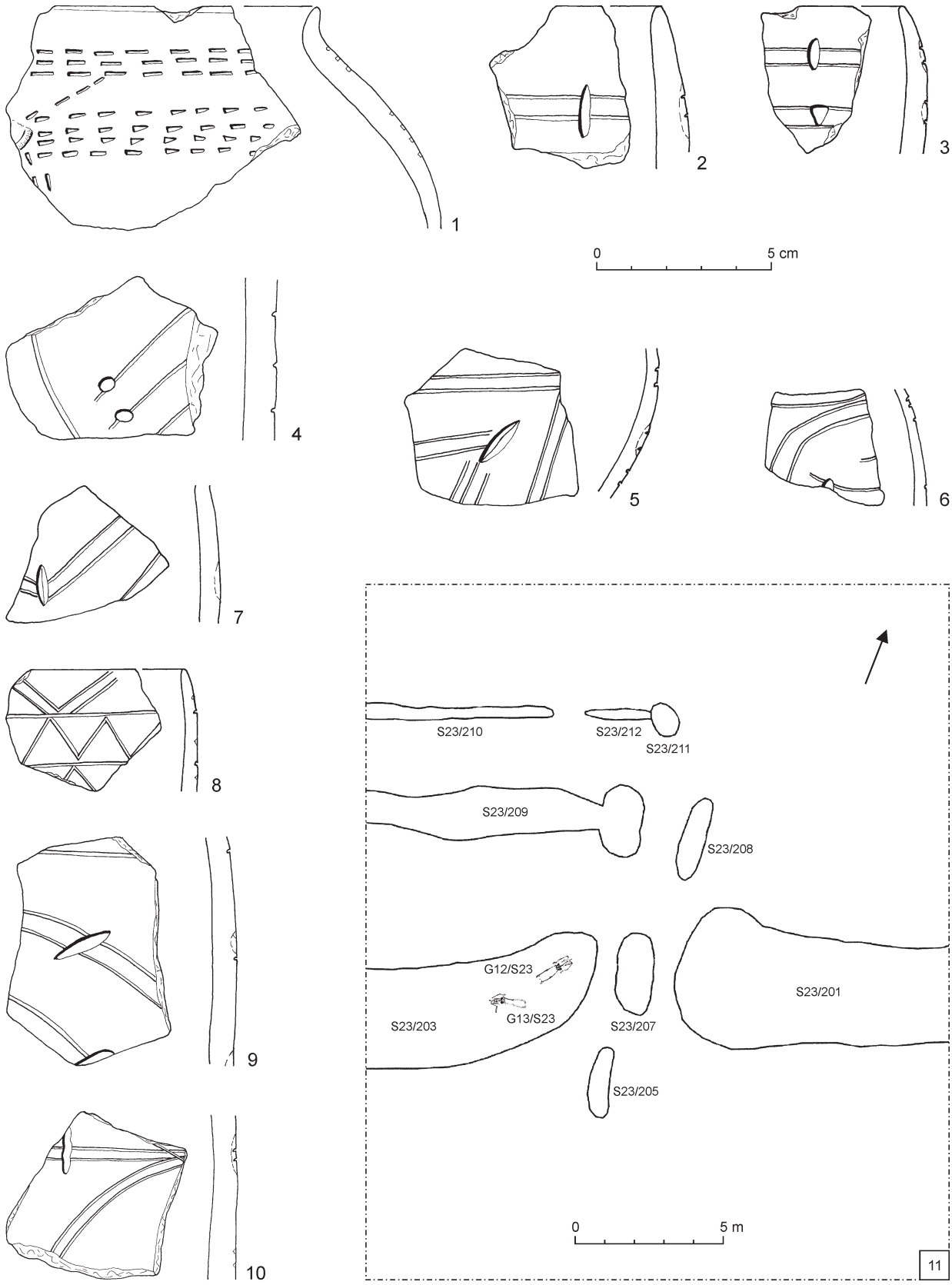

Obr. 29. Vráble (Veľké Lehemby). Sonda S22. 1, 3, 8 – objekt H23/102; 2, 4–7, 9, 10 – objekt H23/103. Sonda S23: 11 – pôdorysný plán vchodu 2. (Cheben/Furholt, 62).

Fig. 29. Vráble (Veľké Lehemby site). Trench S22. 1, 3, 8 – feature H23/102; 2, 4–7, 9, 10 – feature H23/103. Trench S23: 11 – ground-plan of entrance 2. (Cheben/Furholt, 62).

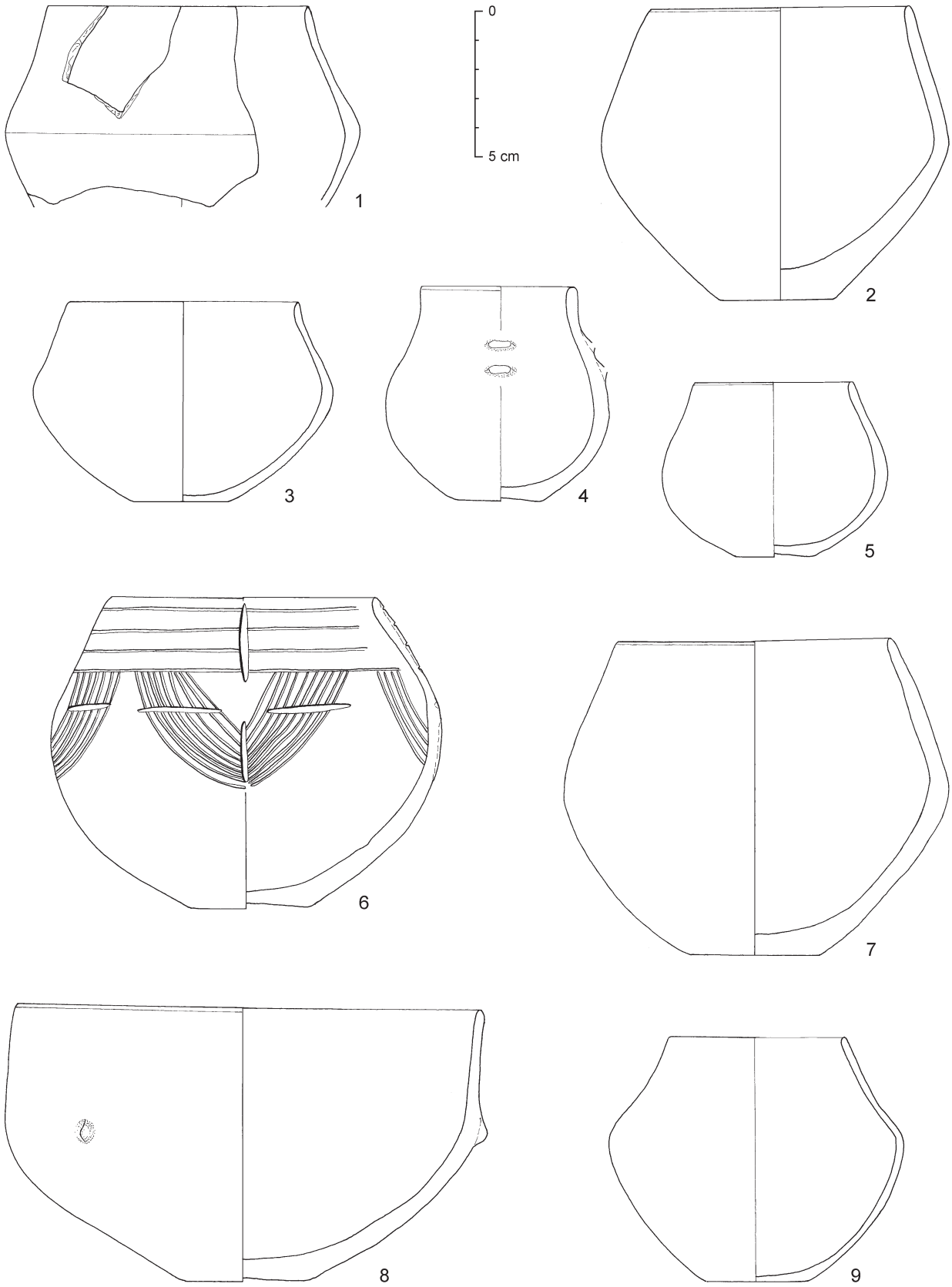

Obr. 30. Vráble (Veľké Lehemby). Sonda S21. 1, 7 – hrob G2/S21; 2 – hrob G7/S21; 3 – hrob G14/S21; 4, 9 – hrob G6/S21; 5, 6 – hrob G4/S21; 8 – hrob G3/S21. (Cheben/Furholt, 62).

Fig. 30 Vráble (Veľké Lehemby site). Trench S21. 1, 7 – burial G2/S21; 2 – burial G7/S21; 3 – burial G14/S21; 4, 9 – burial G6/S21; 5, 6 – burial G4/S21; 8 – burial G3/S21. (Cheben/Furholt, 62).

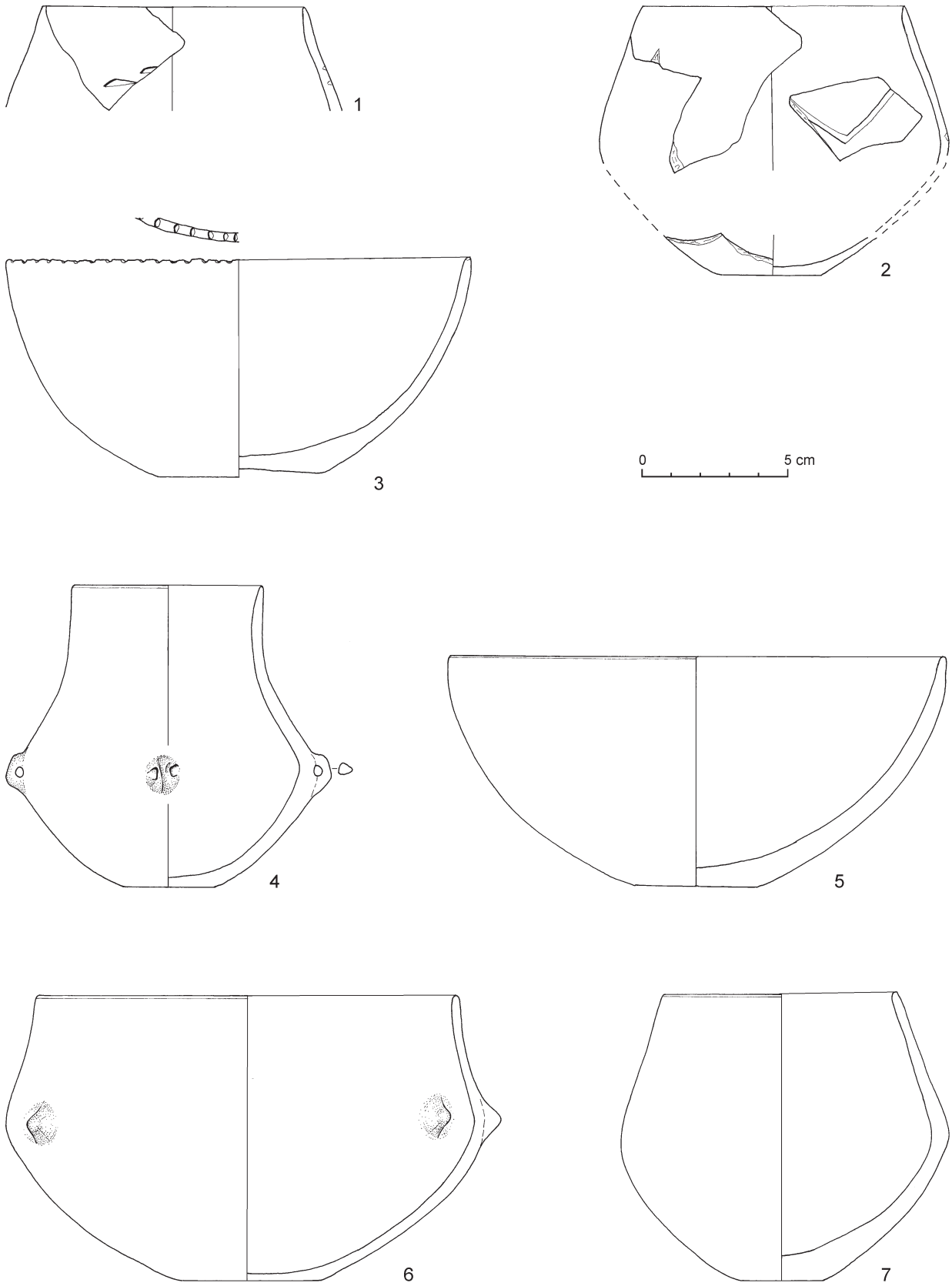

Obr. 31. Vráble (Veľké Lehemby). Sonda S21. Hrob G8/S21. (Cheben/Furholt, 62).
Fig. 31. Vráble (Veľké Lehemby site). Trench S21. Burial G8/S21. (Cheben/Furholt, 62).

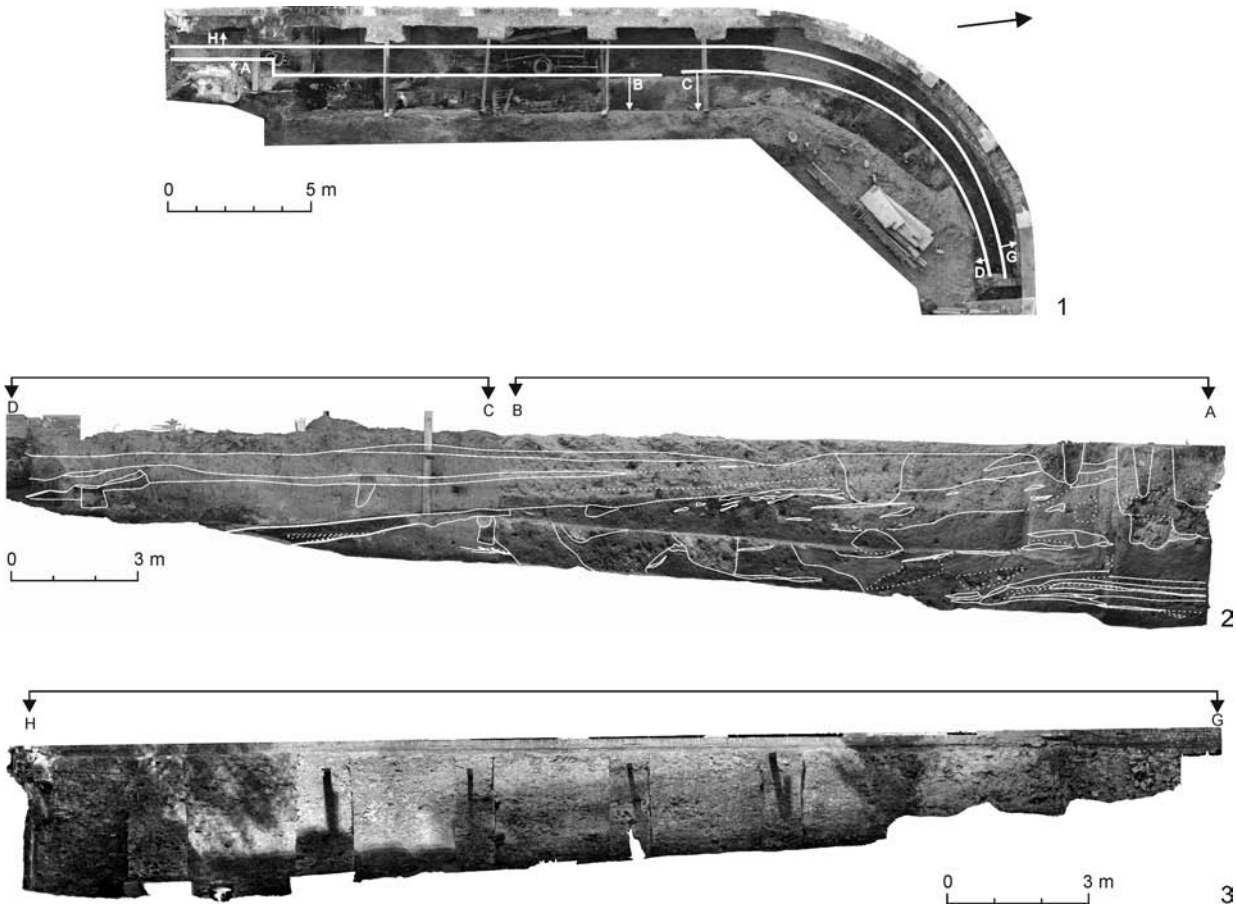

Obr. 32. Nitra, časť Staré Mesto (oplotenie záhrady Nitrianskej galérie). 1 – celkový plán plochy; 2, 3 – 3D/fotogrametria dokumentácia východného profilu výkopu a oplotenia záhrady (vyhotovil A. Arpáš a B. Balžan). (Kissová/Březinová/Bóna, 68).
Fig. 32. Nitra-Staré Mesto (fence of the garden of the Nitra Gallery). 1 – overall plan of the area; 2, 3 – 3D/photogrammetric documentation of the eastern profile of the trench and the garden fence (carried out by A. Arpáš and B. Balžan). (Kissová/Březinová/Bóna, 68).

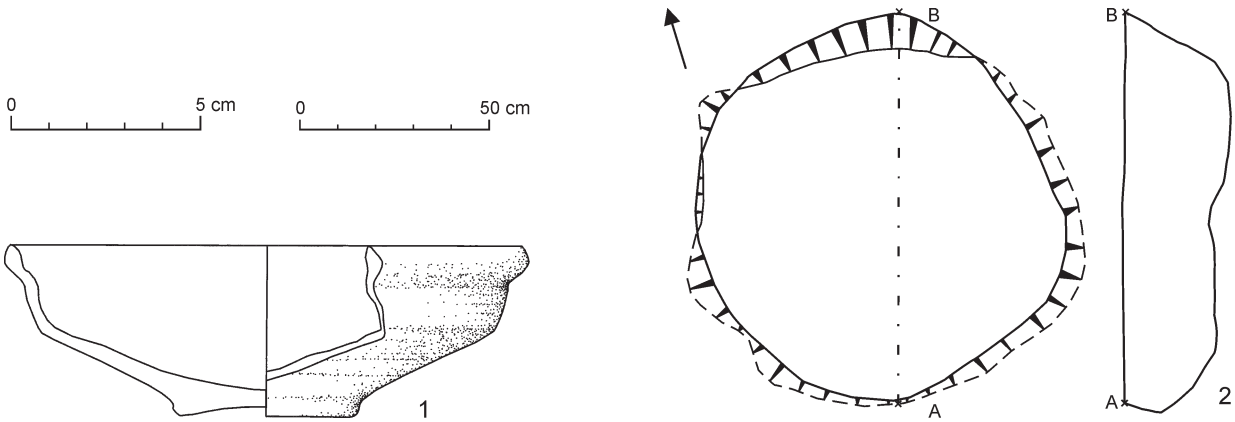

*Obr. 33. Veľké Zálužie (pri poľnohospodárskom družstve). 1 – miska z objektu; 2 – pôdorys a profil objektu 1 (kresba P. Bobek). (**Ku**jovský/Baránková/Bobek, 75).*
Fig. 33. Veľké Zálužie (near the agricultural cooperative). 1 – bowl from the feature; 2 – groundplan and profile of feature 1 (drawing P. Bobek). (Kujovský/Baránková/Bobek, 75).

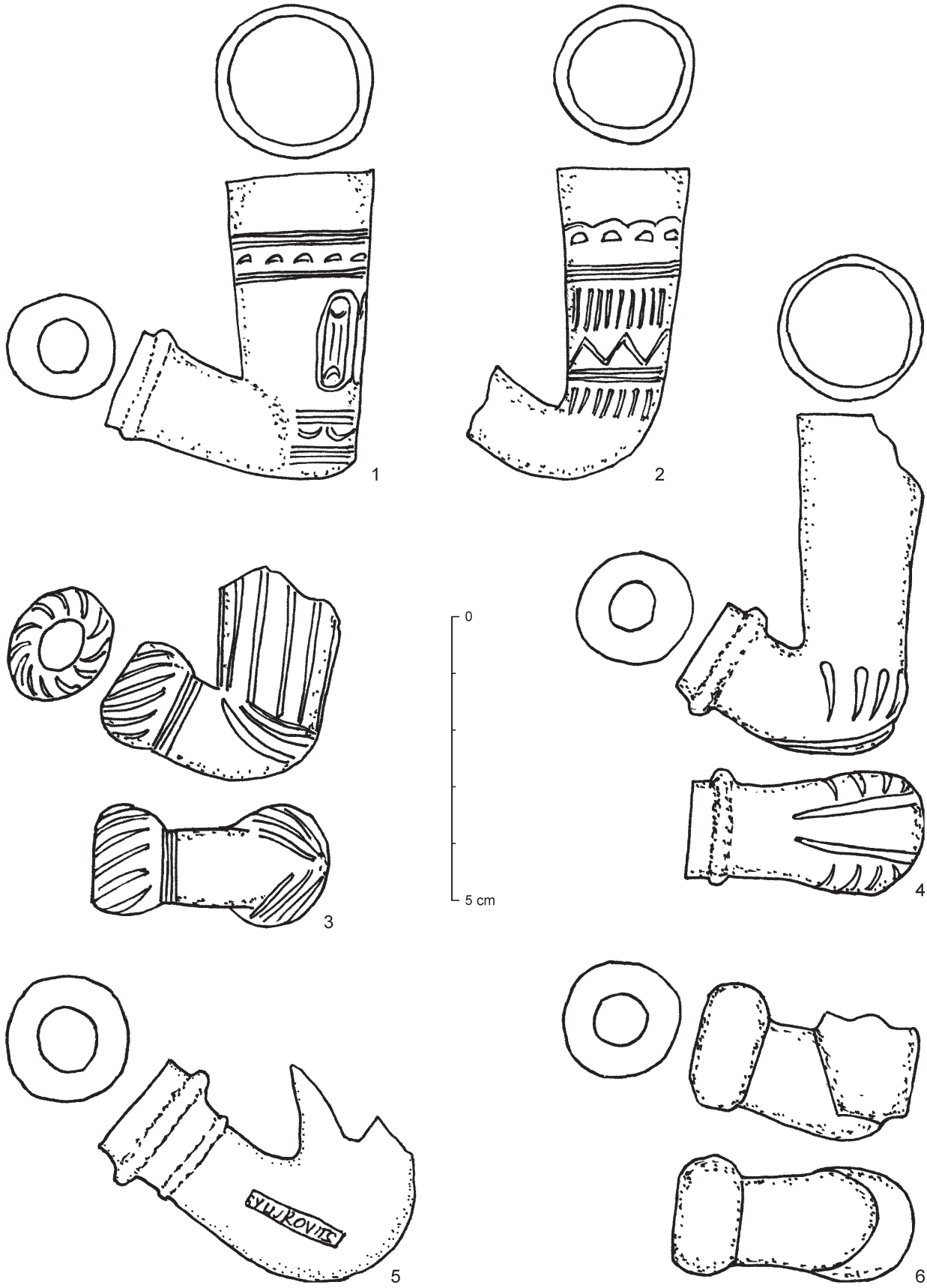

Obr. 34. Stropkov. Fajky a ich fragmenty z pozostalosti J. Cichého. (Kotorová-Jenčová, 69).
Fig. 34. Stropkov. Smoking pipes and their fragments from the estate of J. Cichý. (Kotorová-Jenčová, 69).

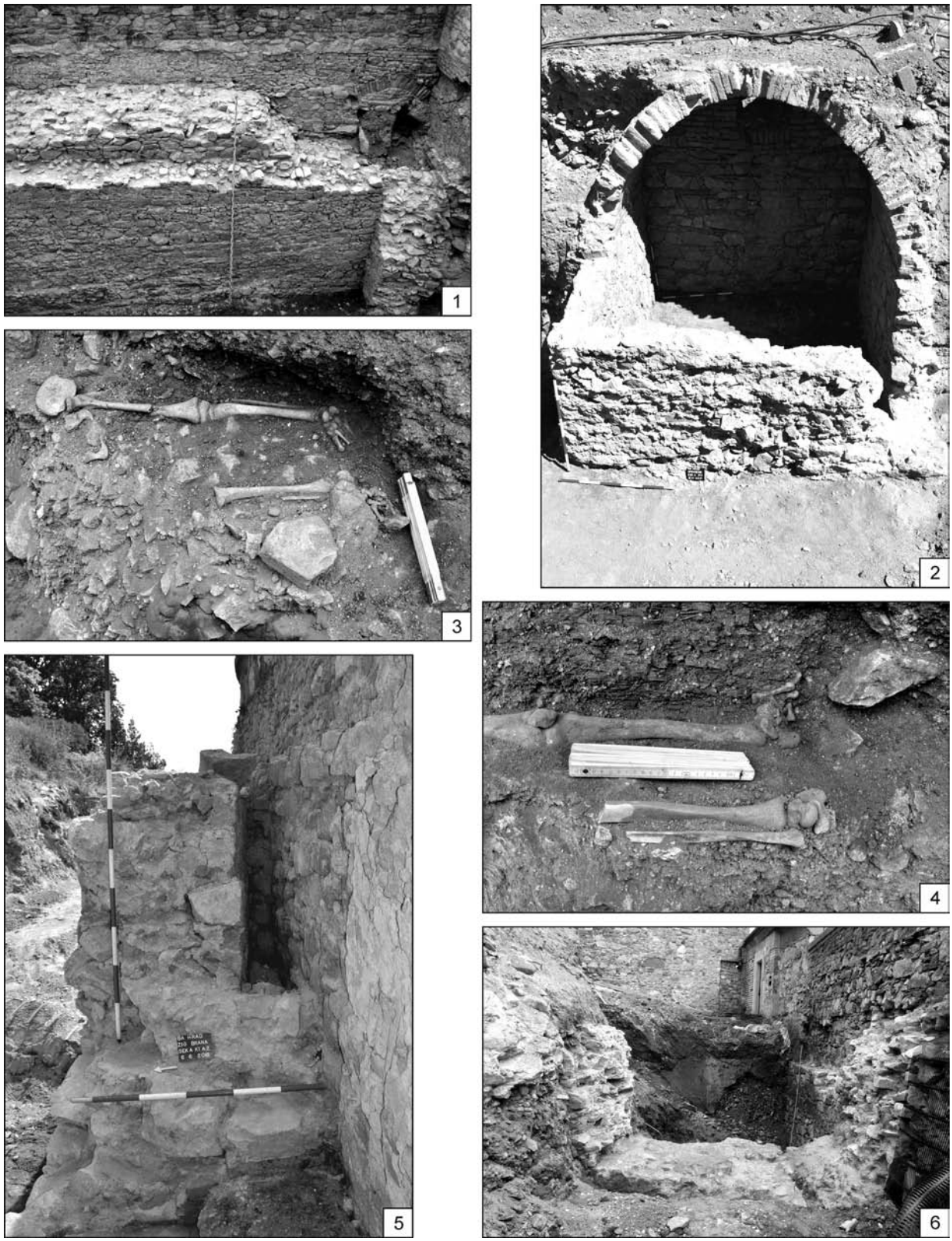

Obr. 35. Bratislava, časť Staré Mesto (Bratislavský hrad). 1 – odkryté gotické hradby a zvyšok západnej steny gotického objektu; 2 – novoveká pivnica s tehlovou klenbou; 3 – hrob zachytený v profile; 4 – zvyšky rakvy hrobu v profile; 5 – previazané gotické, renesančné a novoveké murivá; 6 – východná stena gotického objektu a vstup na schodisko. (Kovár/Matejka, 72).

Fig. 35. Bratislava-Staré Mesto (Bratislava castle). 1 – uncovered Gothic defensive walls and remains of the western wall of the Gothic feature; 2 – Postmedieval cellar with brick vaulting; 3 – burial detected in the profile; 4 – remains of a coffin of the burial in the profile; 5 – connected Gothic, Renaissance and Postmedieval masonries; 6 – eastern wall of the Gothic feature and entrance to the staircase. (Kovár/Matejka, 72).

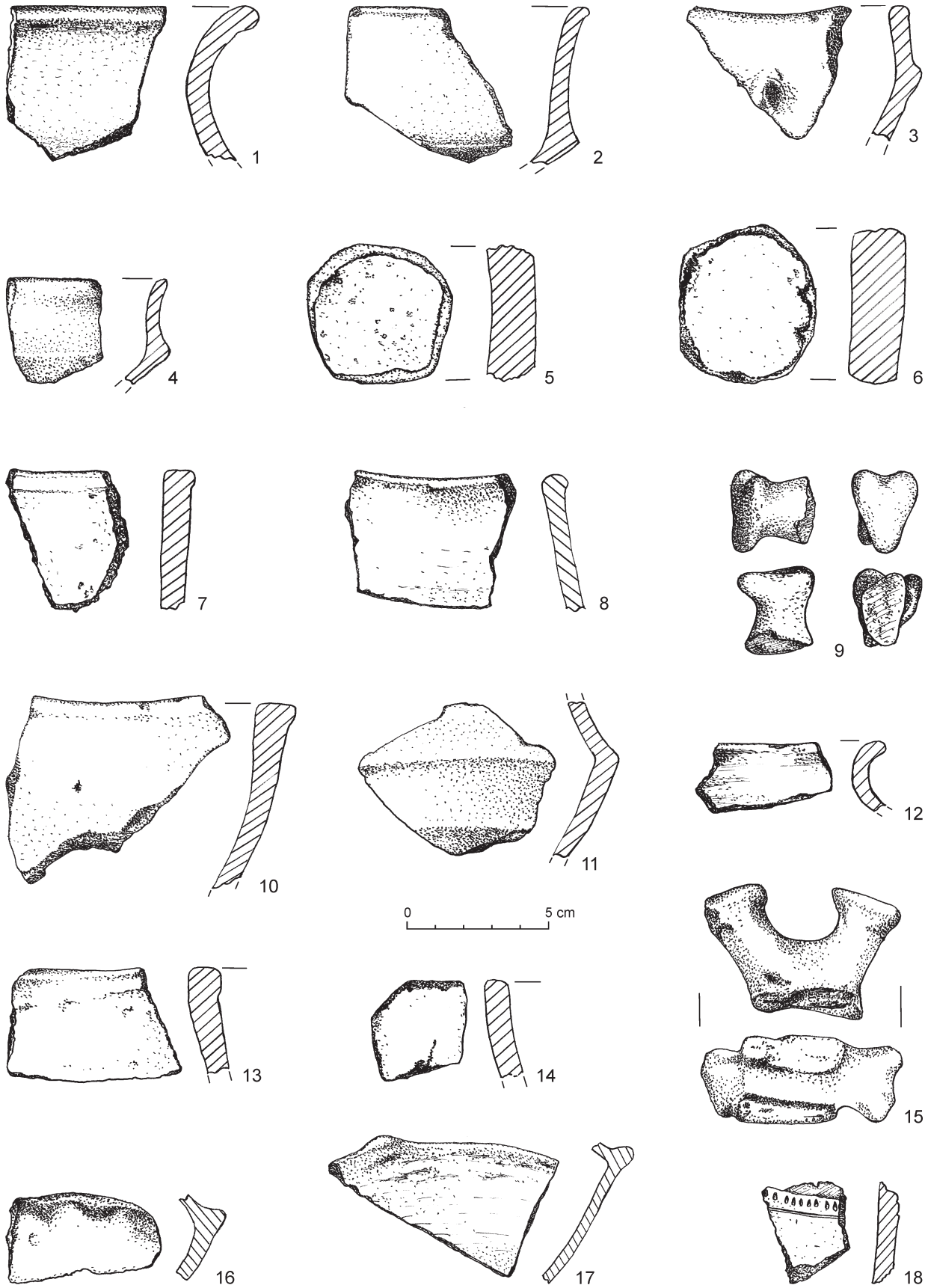

Obr. 36. Brusno (Stará Mara). Výber keramických nálezov (kresba J. Packová). (Kvietok/Kvietková, 76).
Fig. 36. Brusno (Stará Mara site). Selected pottery finds (drawing J. Packová). (Kvietok/Kvietková, 76).

Obr. 37. Brusno (Stará Mara). Výber praslenov a kovových nálezov (kresba J. Packová). (Kvietok/Kvietková, 76).
Fig. 37. Brusno (Stará Mara site). Selected spindle whorls and metal finds (drawing J. Packová). (Kvietok/Kvietková, 76).

Obr. 38. Jelšava (kaštieľ). Výber nálezového materiálu zo sondy 8. (Malček. 81).
Fig. 38. Jelšava (manor). Selected finds from trench 8. (Malček, 81).

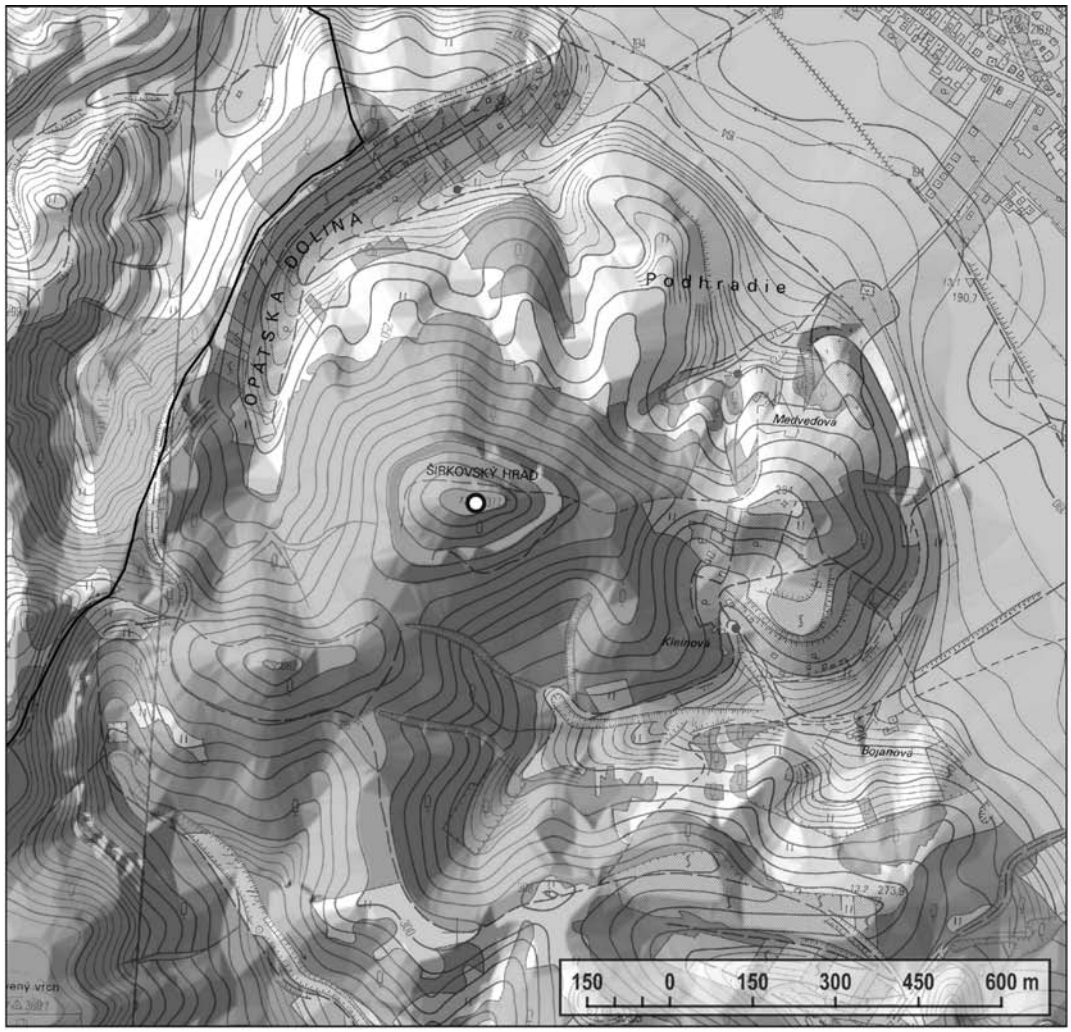

1

2

3

Obr. 39. Širkovce (Širkovský hrad). 1 – vyznačenie lokality na mape; 2 – hradný kopec od juhovýchodu; 3 – severovýchodný sklon kužeľovitého kopca. (Malček/Mitáš/Poláková, 87).

Fig. 39. Širkovce (Širkovce castle). 1 – indication of the site on the map; 2 – castle hill from the southeast; 3 – northeastern slope of the conical hill. (Malček/Mitáš/Poláková, 87).

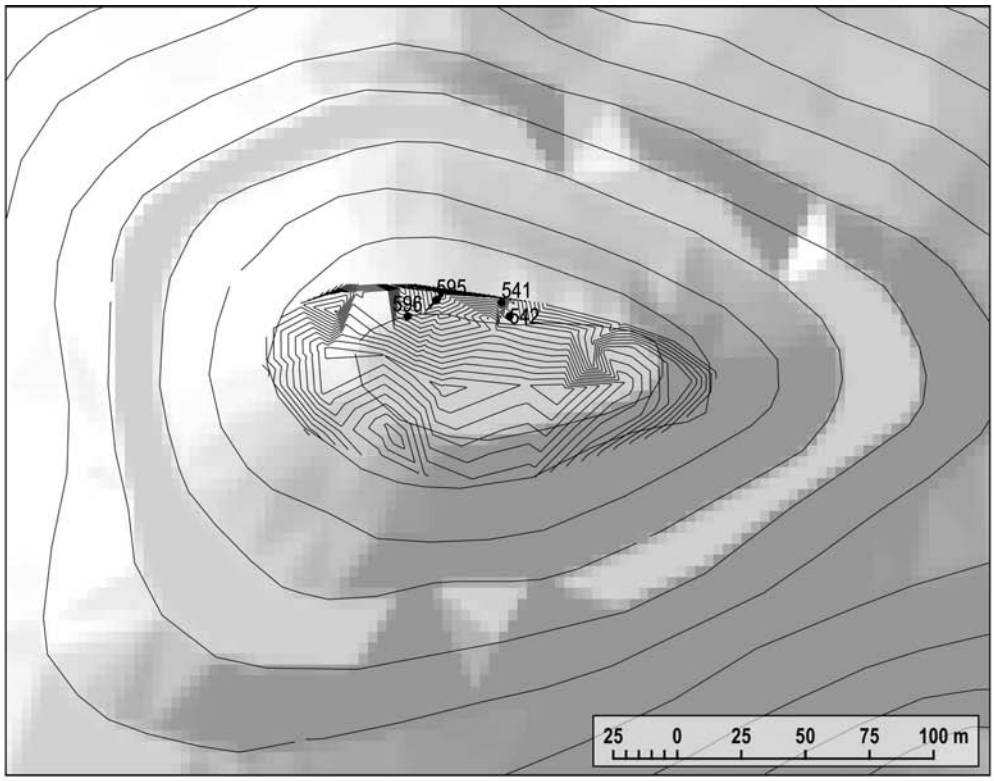

1

2

3

4

5

Obr. 40. Širkovce (Širkovský hrad). 1 – výskyt eneolitických nálezov na mape; 2, 3 – miesta zberu na severnom svahu pod plató; 4, 5 – severná časť valového opevnenia. (Malček/Mitáš/Poláková, 87).

Fig. 40. Širkovce (Širkovce castle). 1 – occurrence of Eneolithic finds on the map; 2, 3 – sites of collection on the northern slope below the plateau; 4, 5 – northern part of the rampart fortification. (Malček/Mitáš/Poláková, 87).

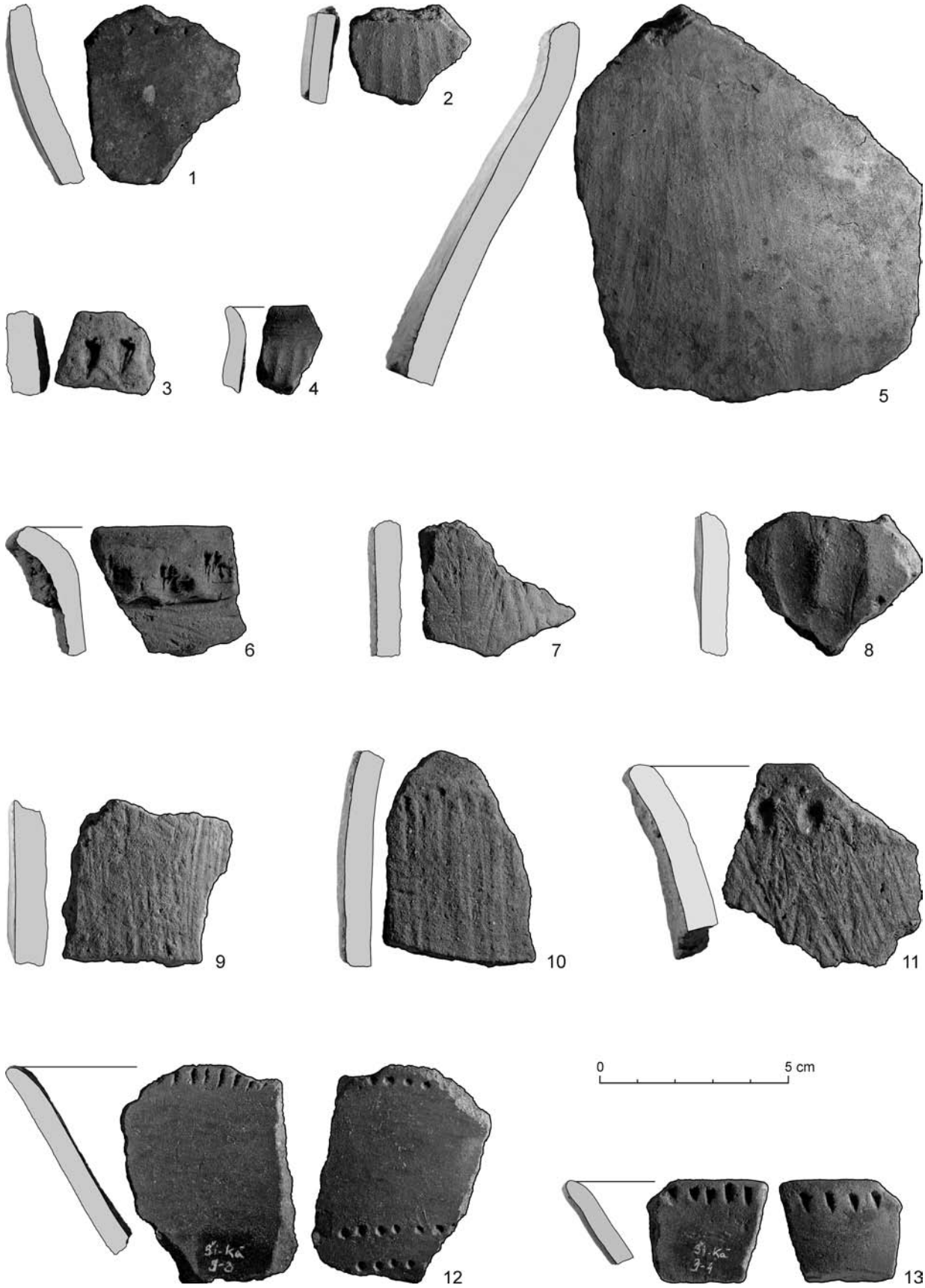

Obr. 41. Širkovce (Širkovský hrad). Výber keramiky badenskej kultúry zo zberu. (Malček/Mitáš/Poláková, 87).
Fig. 41. Širkovce (Širkovce castle). Selected pottery of the Baden culture from the collection. (Malček/Mitáš/Poláková, 87).

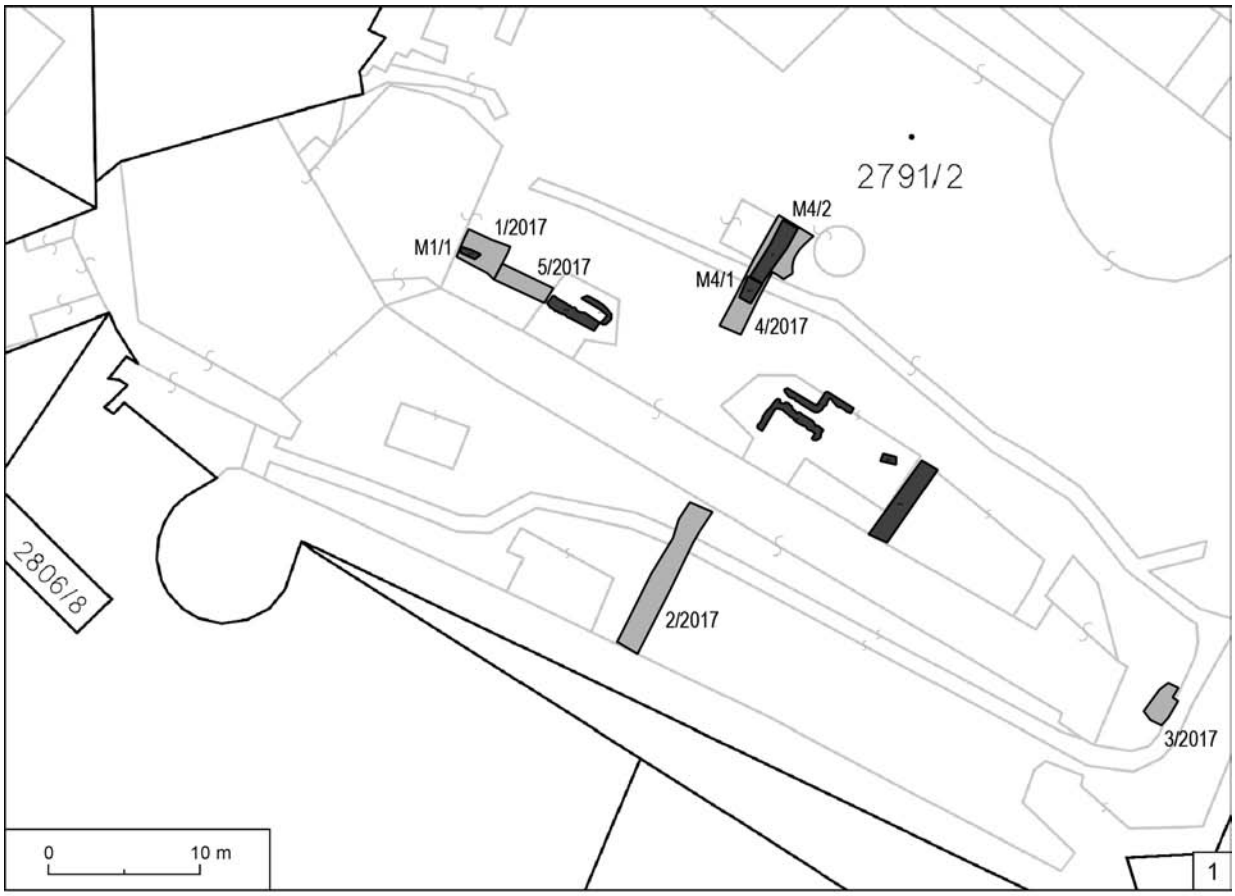

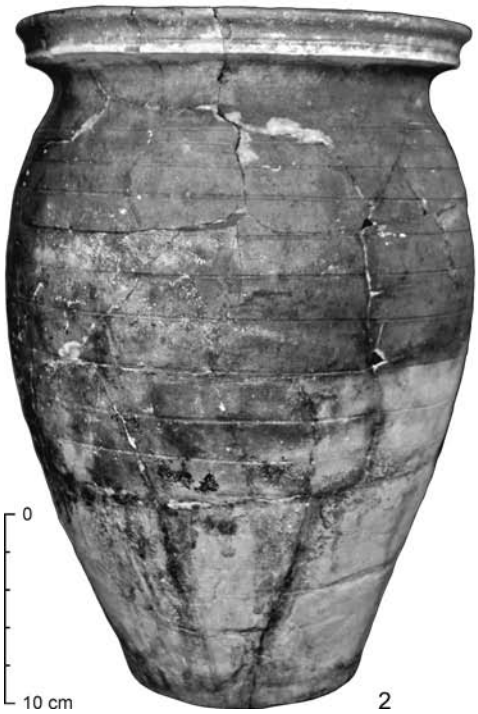

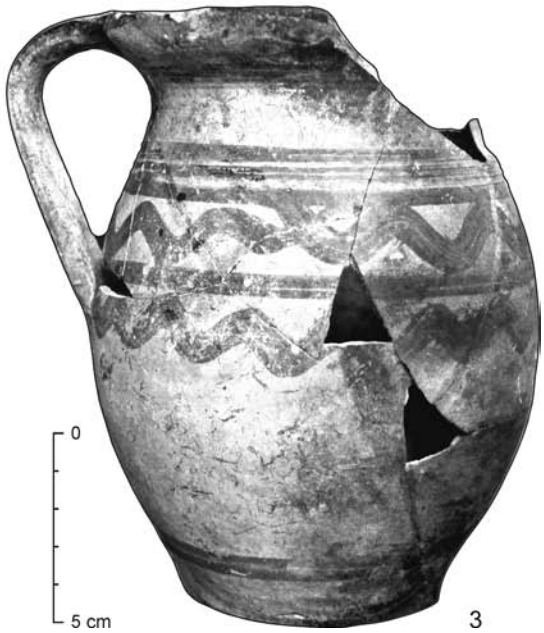

Obr. 42. Fiľakovo (Fiľakovský hrad). 1 – situovanie skúmaných plôch ; 2, 3 – nálezy zo sondy 1/2017. (Malček/Tittonová/Vozárová, 89).
Fig. 42. Fiľakovo (Fiľakovo castle). 1 – localization of the investigated sites; 2, 3 – finds from trench 1/2017. (Malček/Tittonová/Vozárová, 89).

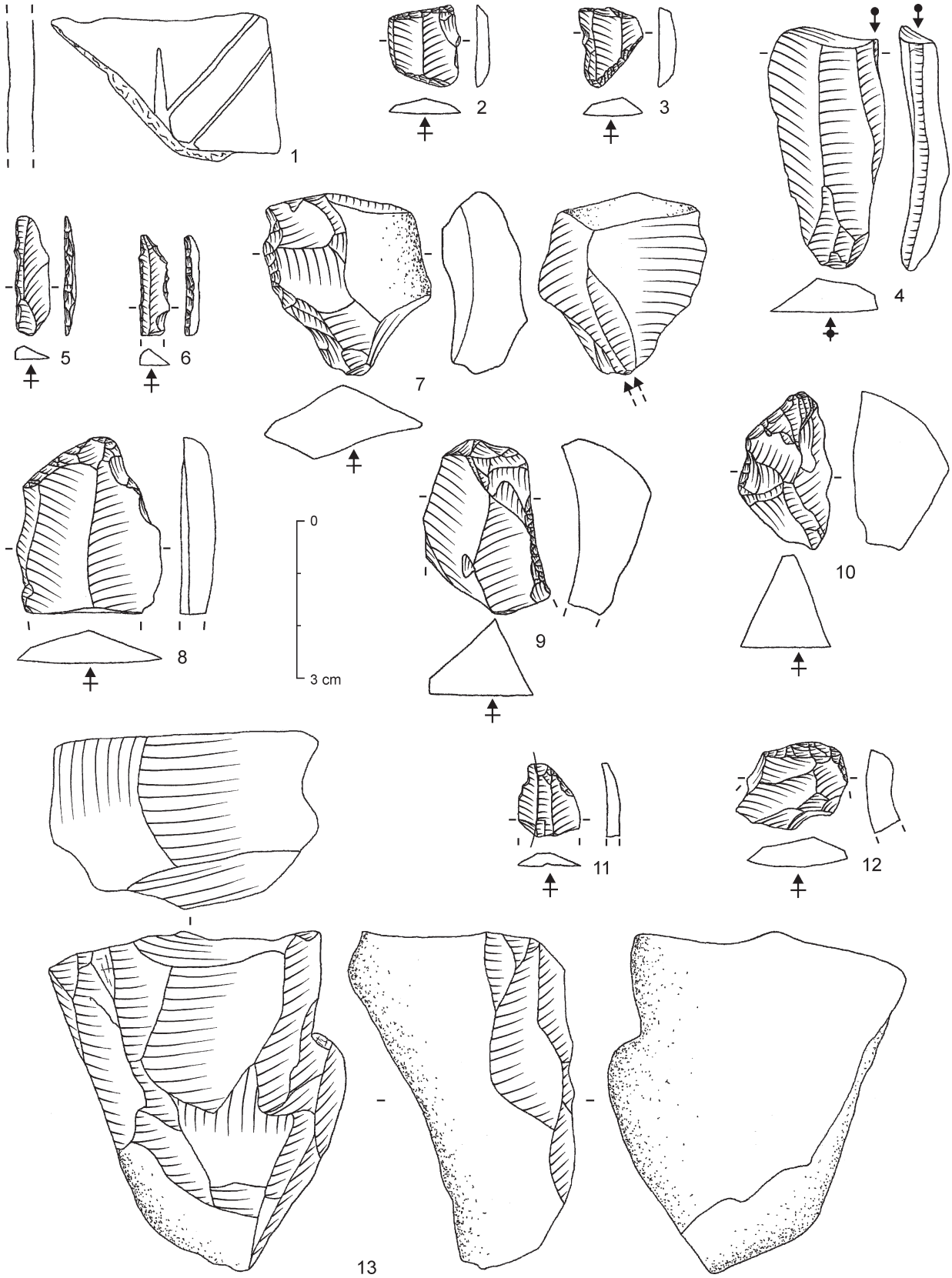

Obr. 43. Výber nálezov. 1–6 – Šahy; 7–10 – Veľká Čalomija; 11 – Opatovská Nová Ves; 12 – Záhorce, časť Selešťany; 13 – Slovenské Ďarmoty. Materiál: 1 – keramika; 2 – volyňský silicit; 3, 7, 8, 10–12 – limnosilicit; 4–6 – patinovaný silicit; 9 – rádiolarit. (Nemergut/Milová, 98).

Fig. 43. Selected finds. 1–6 – Šahy; 7–10 – Veľká Čalomija; 11 – Opatovská Nová Ves; 12 – Záhorce-Selešťany; 13 – Slovenské Ďarmoty. Material: 1 – pottery; 2 – Volhynian silicite; 3, 7, 8, 10–12 – limnosilicite; 4–6 – patinated silicite; 9 – radiolarite (Nemergut/Milová, 98).

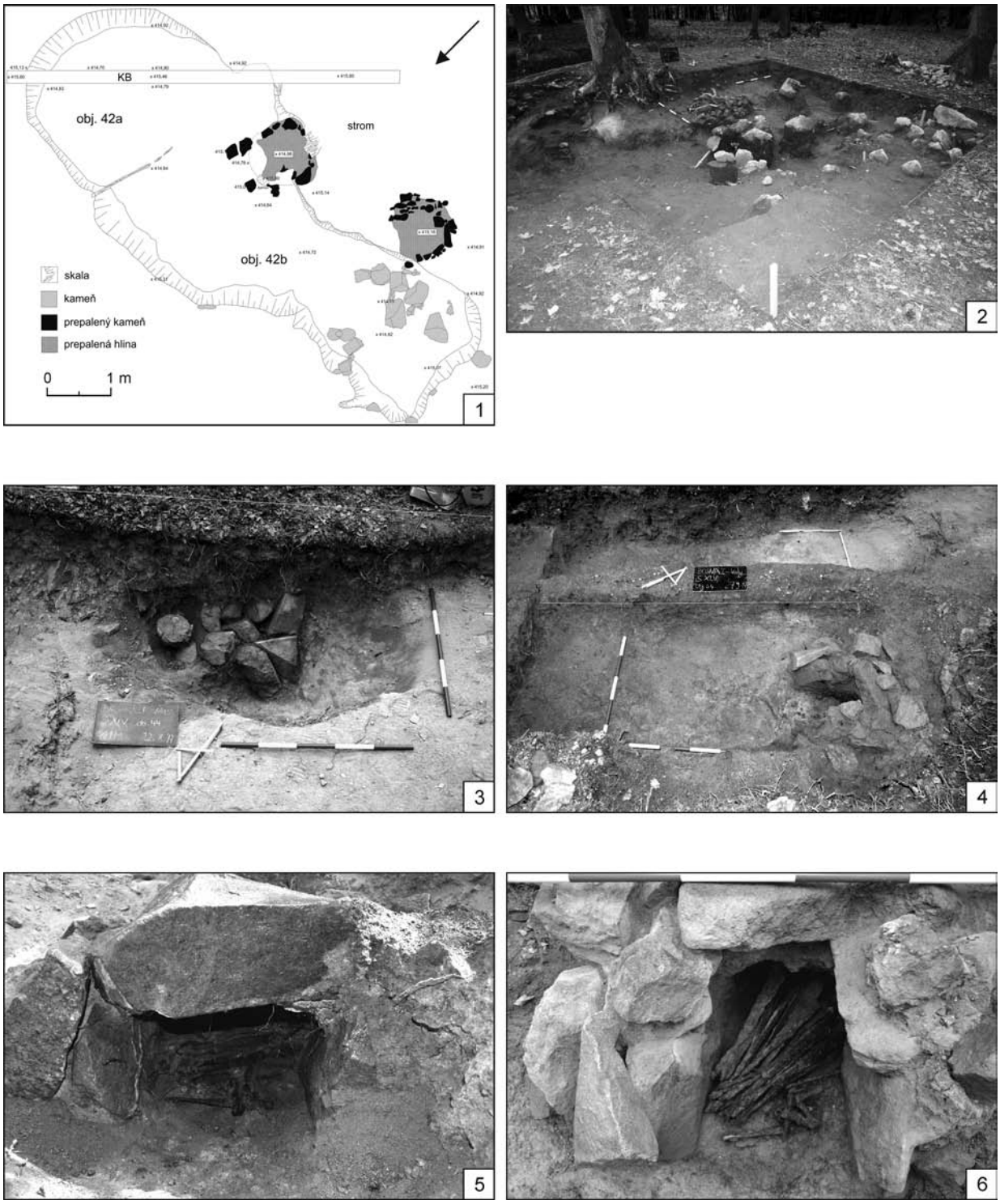

Obr. 44. Bojná I (Valy). 1 – objekt 42; 2 – objekt 42, pohlaď od severu na torza pecí; 3 – objekt 44, vrch pece s nádobou in situ; 4 – objekt 44; 5 – objekt 44, depot železných predmetov v peci in situ; 6 – objekt 44, depot železných predmetov v peci s rozobratým vrchom po začistení (kresba a foto Z. Robak). (Pieta/Robak, 107).

Fig. 44. Bojná I (Valy). 1 – feature 42; 2 – feature 42, a view from the north on furnaces; 3 – feature 44, the oven with the pot in situ; 4 – feature 44; 5 – feature 44, iron hoard in the oven in situ; 6 – feature 44, iron hoard in the oven with demounted top after cleaning (drawing and photo Z. Robak). (Pieta/Robak, 107).

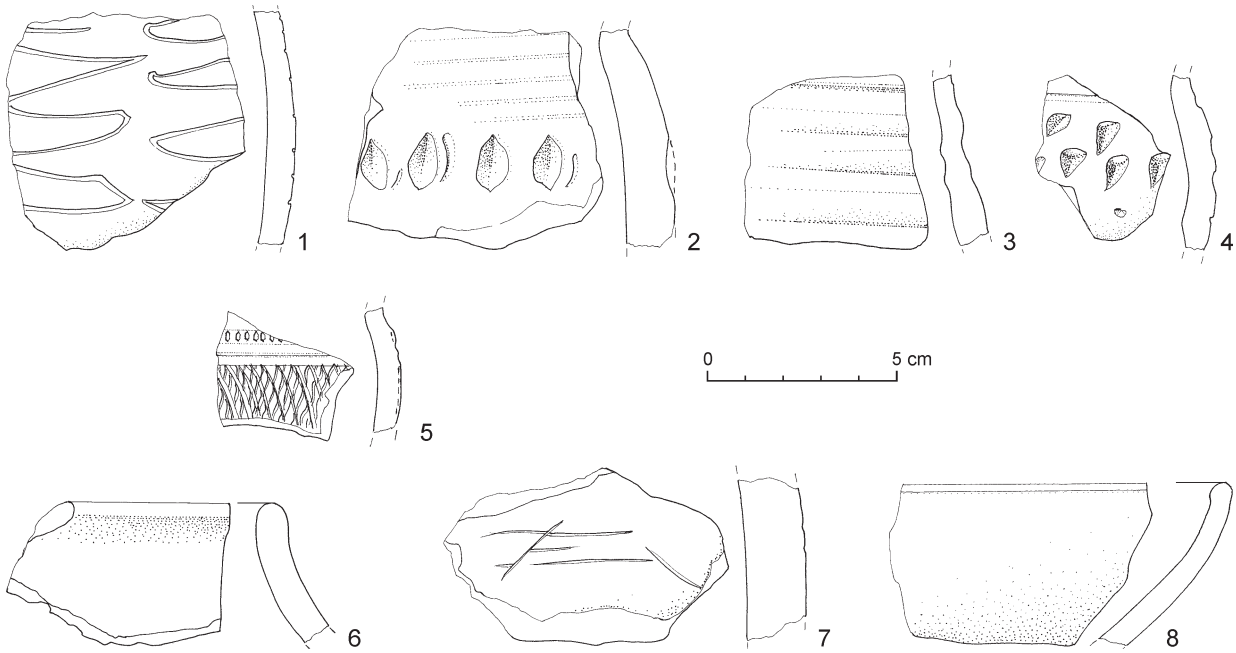

Obr. 45. Ipeľský Sokolec (intravilán). Nálezy zo zberu. (Nevizánsky, 100).
Fig. 45. Ipeľský Sokolec (urban area). Finds from the collection. (Nevizánsky, 100).

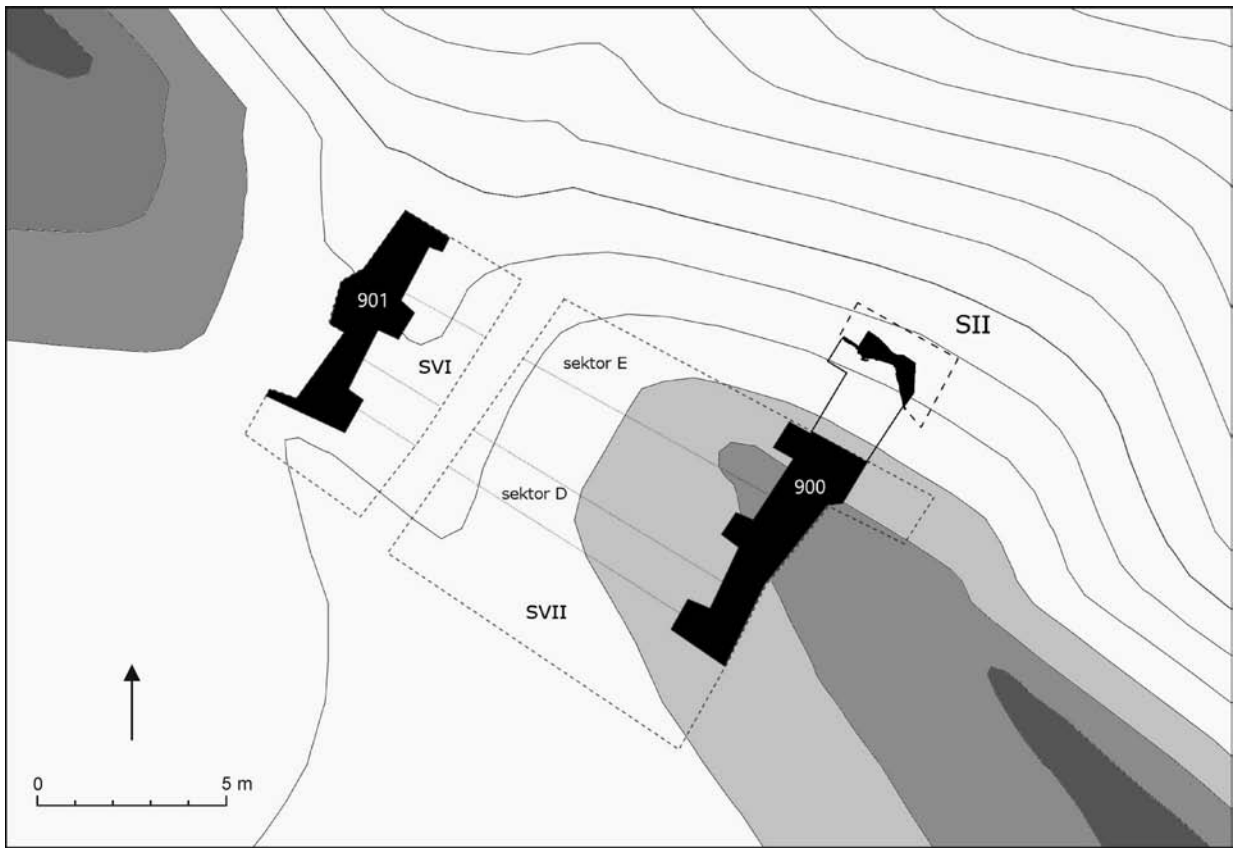

Obr. 46. Zemplín (Hradisko). Plán výskumu s rozmiestnením sond. (Pristáš, 109).
Fig. 46. Zemplín (Hradisko site). Plan of the excavation with distribution of trenches. (Pristáš, 109).

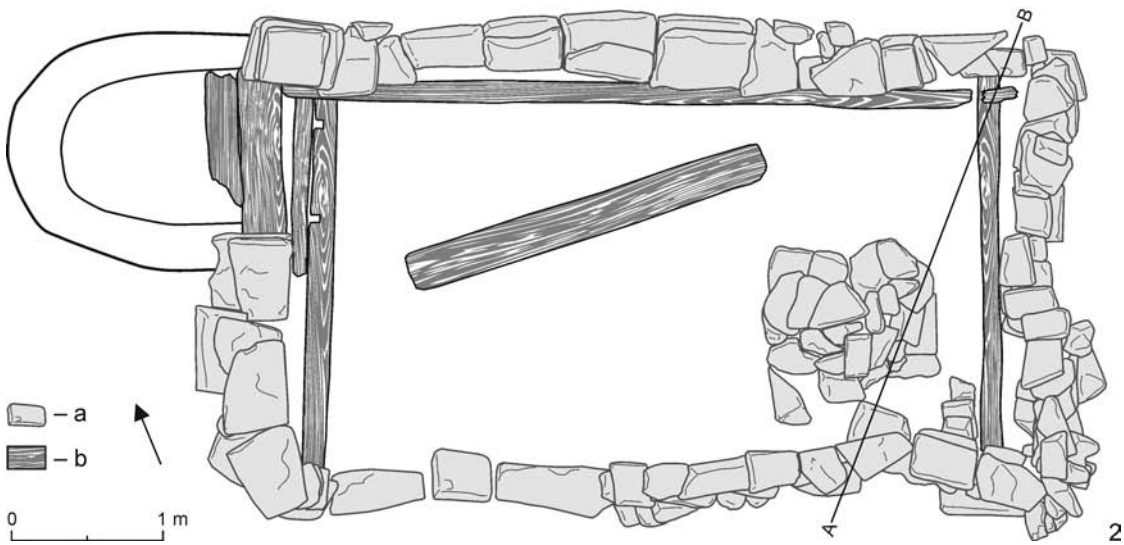

Obr. 47. Štrba (Vlčia jama-Šoldov). 1 – opevnený areál s prezentáciou pôdorysných základov kostola západne od výskumu; 2 – pôdorys objektu 1/16 a 1/17 s priľahlou studňou (objekt 2/16). Legenda: a – kameň; b – drevo. (Ruttkay/Soják, 110).
Fig. 47. Štrba (Vlčia jama-Šoldov site). 1 – fortified area with presentation of groundplan foundations of the church west of the excavation; 2 – groundplan of feature 1/16 and 1/17 with the adjacent well (feature 2/16). Legend: a – stone; b – wood. (Ruttkay/Soják, 110).

1

2

Obr. 48. Štrba (Vlčia jama-Šoldov). Fotogrametria objektu 1/16 a 1/17. 1 – pohľad zhora spolu s drevenými prvkami v interiéri; 2 – pohľad od juhovýchodu po výskume. (Ruttkay/Soják, 110).
Fig. 48. Štrba (Vlčia jama-Šoldov site). Photogrammetry of feature 1/16 and 1/17. 1 – aerial view with wooden elements in the interior; 2 – view from the southeast after the excavation. (Ruttkay/Soják, 110).

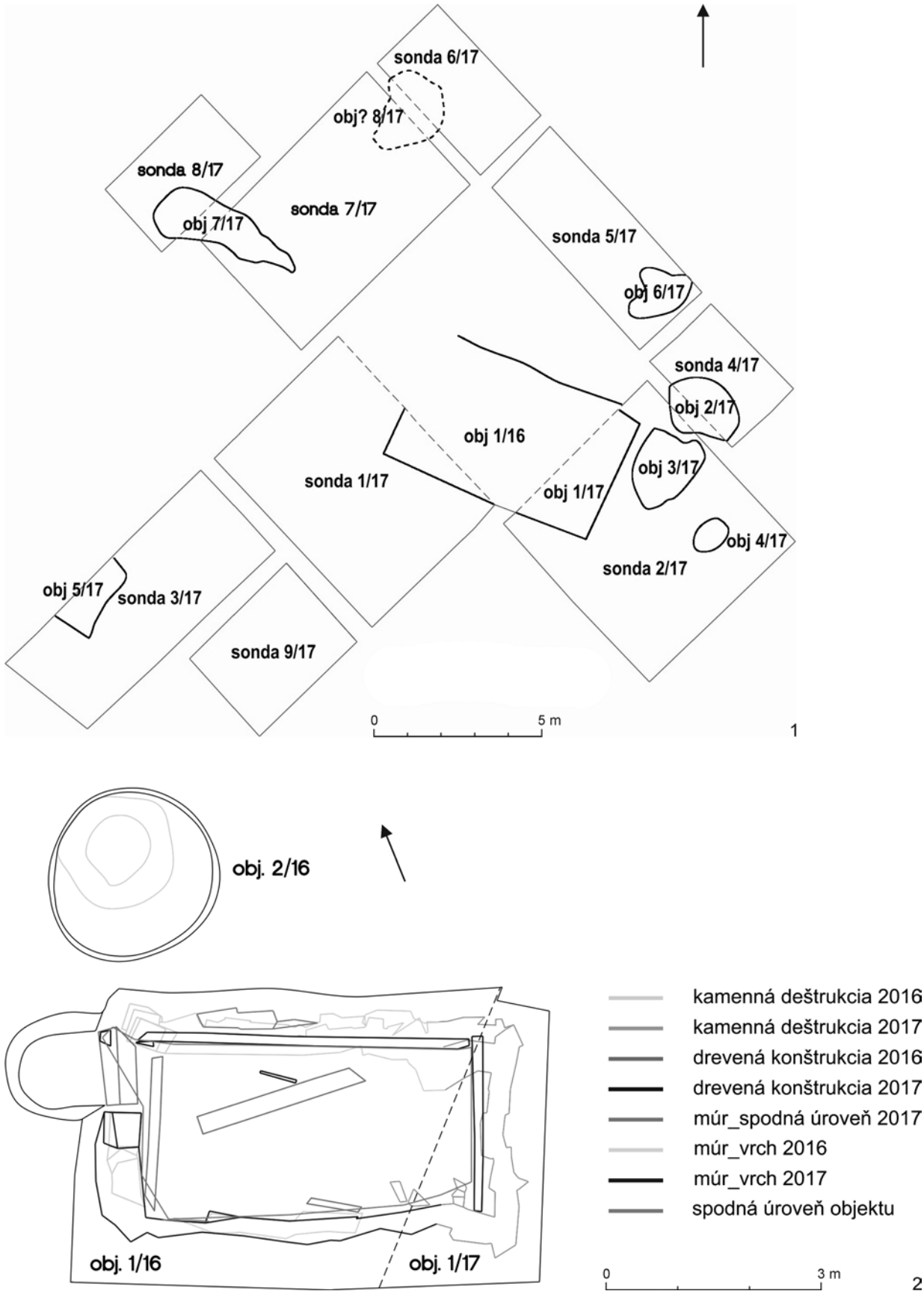

Obr. 49. Štrba (Vlčia jama-Šoldov). Sondy 1–9/17 umiestnené v okolí objektov 1/16, 2–8/17 a studne (objekt 2/16). (Ruttkay/Soják, 110).
Fig. 49. Štrba (Vlčia jama-Šoldov site). Trenches 1–9/17 situated near features 1/16, 2–8/17 and the well (feature 2/16). (Ruttkay/Soják, 110).

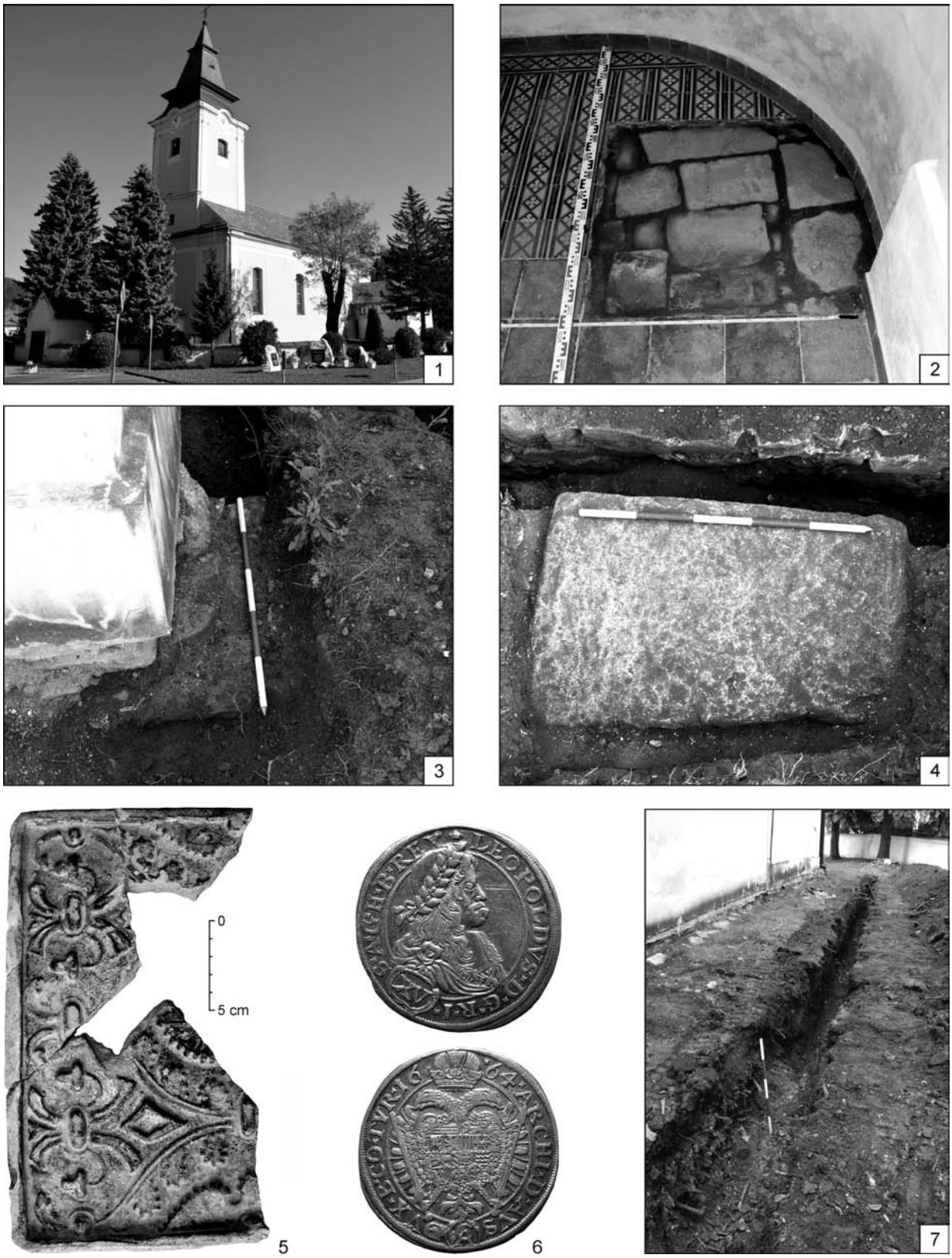

Obr. 50. Spišský Štiavnik (Kostol Narodenia Panny Márie). 1 – pohľad na kostol od juhozápadu; 2 – sonda 2/17 s barokovou(?) pieskovcovou dlažbou; 3 – murivo predpokladanej staršej sakristie, pohľad od severu; 4 – kamenná platňa v sonde 1/17; 5 – reliéfne zdobená kachlica; 6 – rakúsky 15-grajciar Leopolda I. z roku 1664 (zväčšené); 7 – zvyšok novodobého osária severne od lode. (Soják, 113).
Fig. 50. Spišský Štiavnik (Church of the Nativity of the Virgin Mary). 1 – view of the church from the southwest; 2 – trench 2/17 with Baroque (?) sandstone paving; 3 – masonry of the assumed older sacristy, view from the north; 4 – stone plate in trench 1/17; 5 – stove tile with relief decoration; 6 – Austrian Leopold I XV-kreuzer from 1664 (enlarged); 7 – remains of the Postmedieval ossary north of the nave. (Soják, 113).

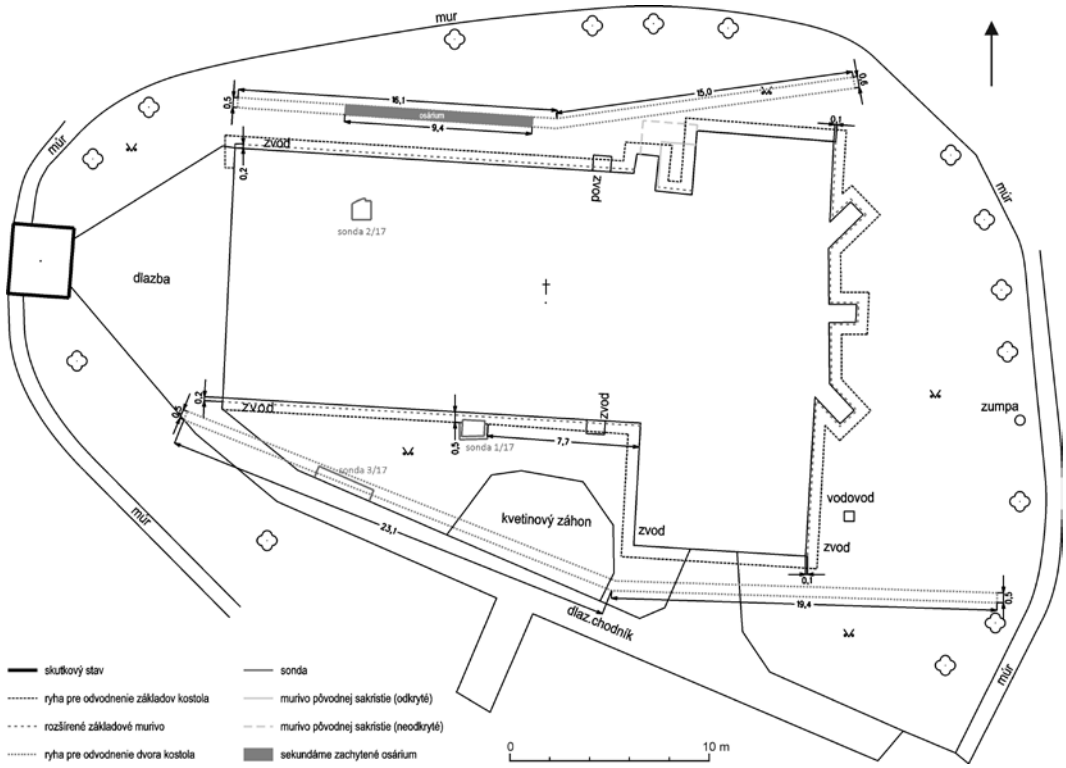

Obr. 51. Spišský Štiavnik (Kostol Narodenia Panny Márie). Pôdorys kostola, rozmiestnenie sond 1–3/17 a zachytené nálezové situácie. (Soják, 113).
Fig. 51. Spišský Štiavnik (Church of the Nativity of the Virgin Mary). Groundplan of the church, distribution of trenches 1–3/17 and detected contexts. (Soják, 113).

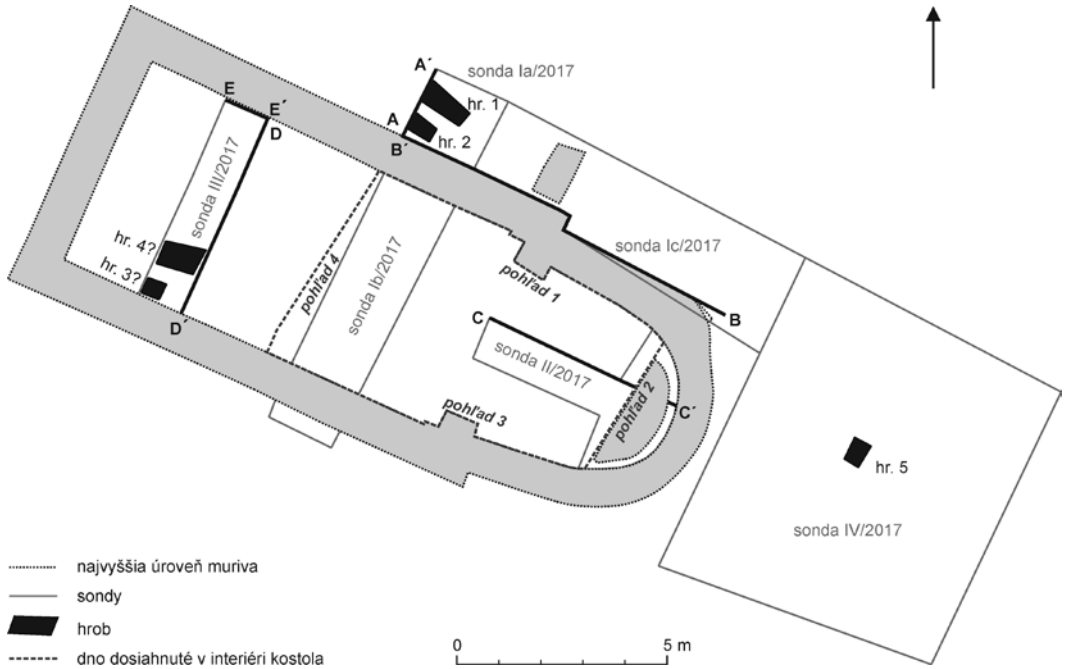

Obr. 52. Vlková, časť Levkovce (Kostol sv. Jána Evanjelistu). Pôdorys situácie archeologického výskumu, rozmiestnenie sond, zachytené hroby, murivo kostola a vyznačenie zdokumentovaných profilov. (Soják, 116).
Fig. 52. Vlková-Levkovce (Church of St. John the Evangelist). Groundplan of the situation of the archaeological excavation, distribution of trenches, detected burials, church masonry and indicated documented profiles. (Soják, 116).

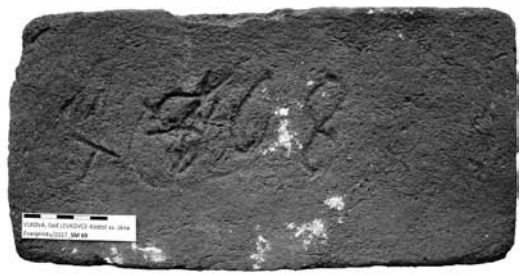

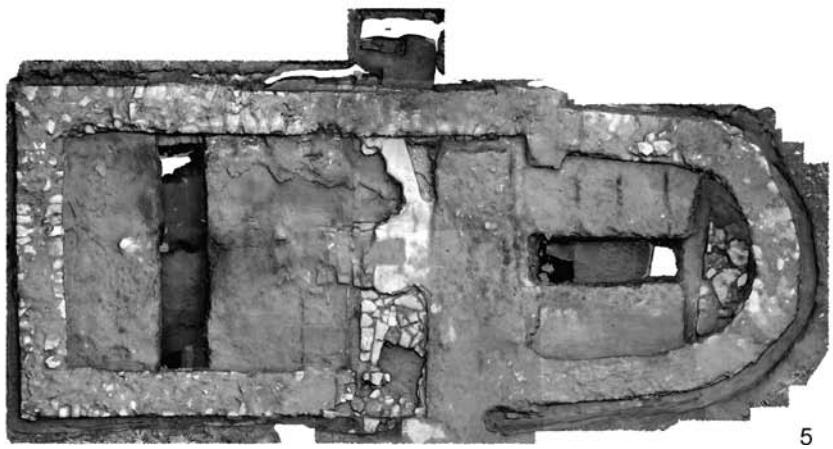

Obr. 53. Vlková, časť Levkovce (Kostol sv. Jána Evanjelistu). 1 – kostol prebudovaný na obytný a hospodársky objekt, stav z roku 2009; 2 – hrob 1 dospelého jedinca (vpravo) a hrob 2 dieťaťa v sonde Ia/17; 3 – výskum pôdorysných základov kostola; 4 – tehla s vročením 1708; 5 – 3D fotogrametria podľa P. Fecka; 6 – medený stredoveký zvonček. Rôzne mierky. (Soják, 116).

Fig. 53. Vlková-Levkovce (Church of St. John the Evangelist). 1 – church rebuilt into a residential and utility building, state as of 2009; 2 – burial 1 of an adult individual (right) and burial 2 of a child in trench Ia/17; 3 – excavation of groundplan foundations of the church; 4 – brick with year mark 1708; 5 – 3D photogrammetry according to P. Fecko; 6 – medieval copper bell. Various scales. (Soják, 116).

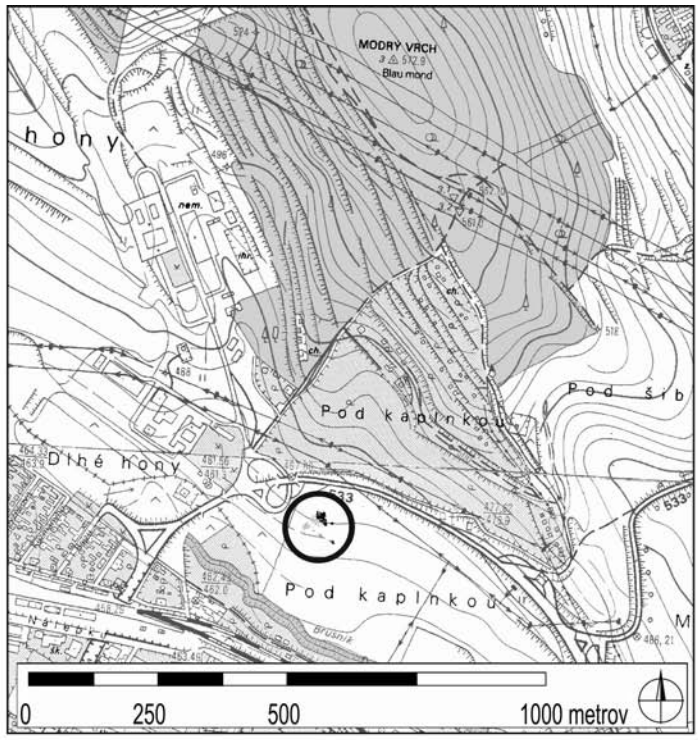

1

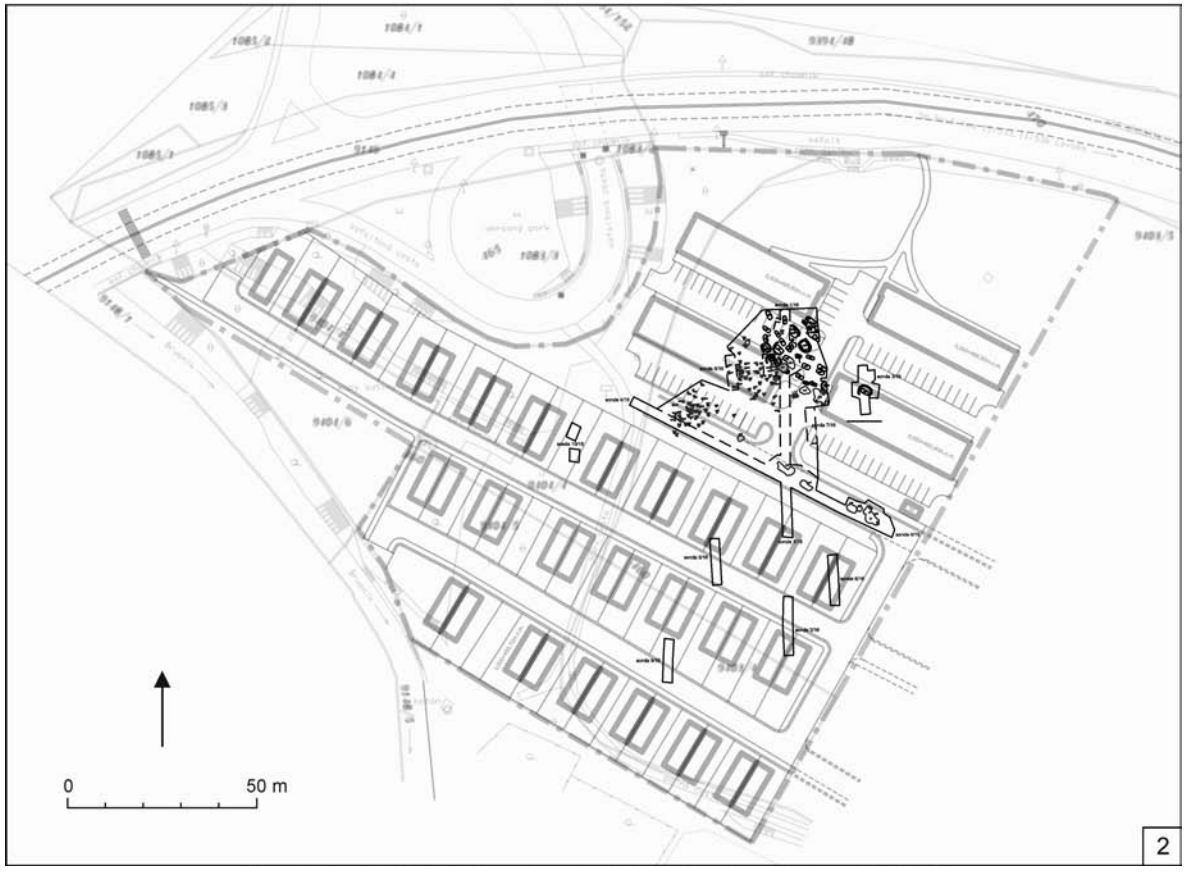

2

Obr. 54. Spišská Nová Ves (Pod kaplnkou). 1 – poloha výskumu na základnej mape; 2 – plán výskumu s vyznačením zahĺbených objektov a hrobov. (Soják, 119).

Fig. 54. Spišská Nová Ves (Pod kaplnkou site). 1 – excavated area on the basic map; 2 – plan of the excavation with indicated sunken features and burials. (Soják, 119).

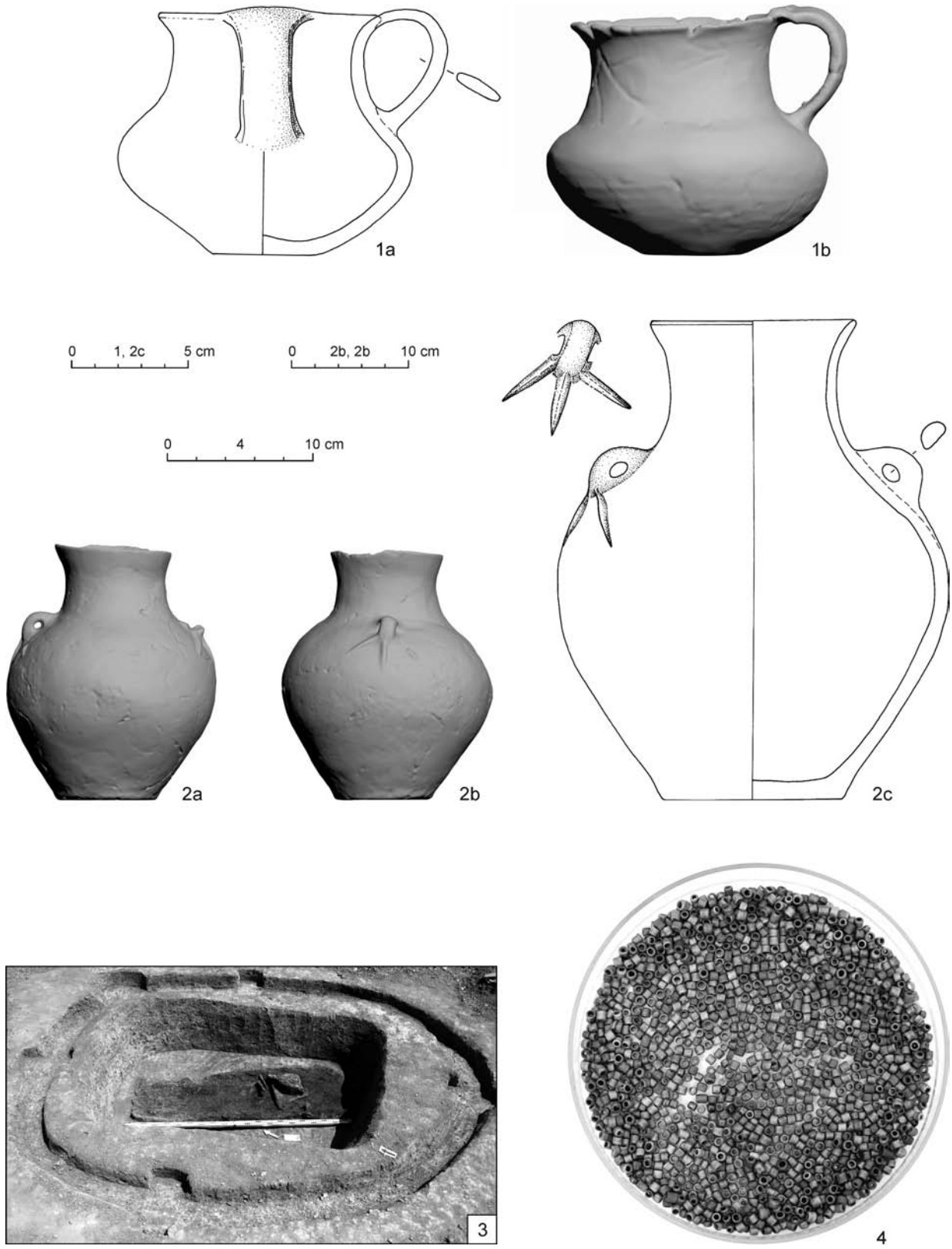

Obr. 55. Spišská Nová Ves (Pod kaplnkou). Keramika mladšej mierzanowicko/koštianskej kultúry: 1 – hrob 7; 2 – hrob 12; 3 – hrob 21 so žľabom a drevenou doskou; 4 – fajansové koráliky po konzervácii z hrobu 9. (Soják, 119).

Fig. 55. Spišská Nová Ves (Pod kaplnkou site). Pottery from the Late Mierzanowice/Košťany culture: 1 – burial 7; 2 – burial 12; 3 – burial 21 with a furrow and a wooden board; 4 – faience beads from burial 9 after conservation. (Soják, 119).

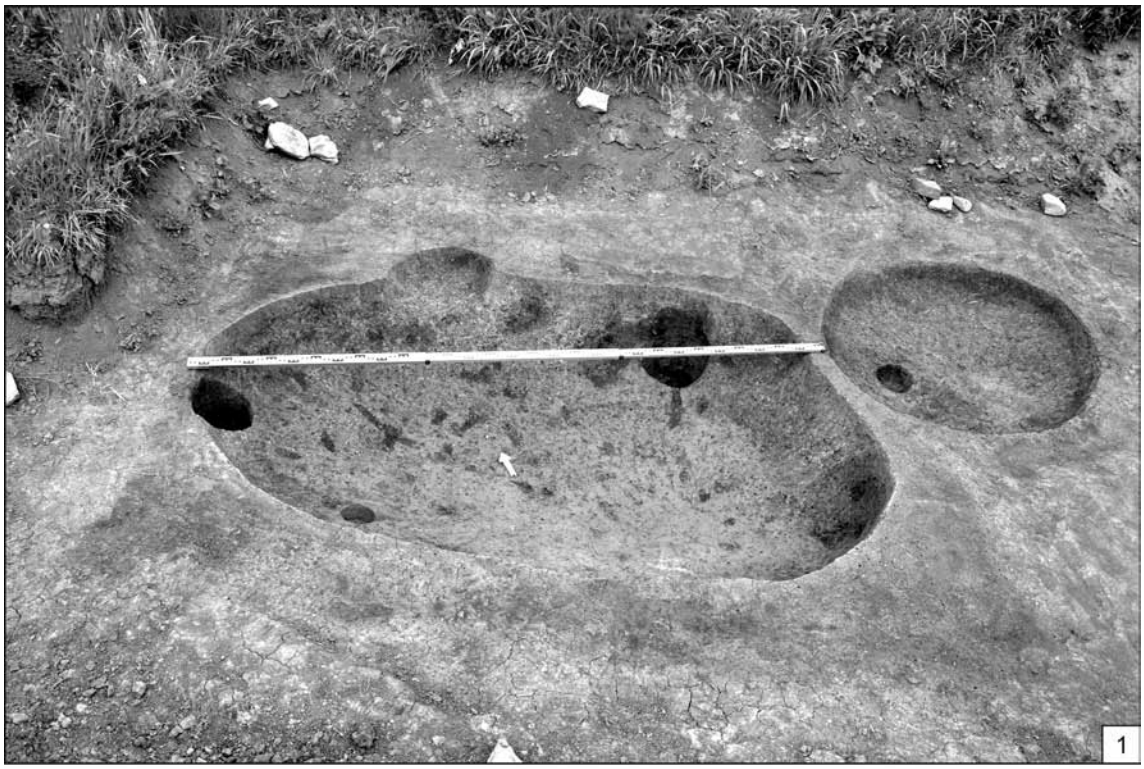

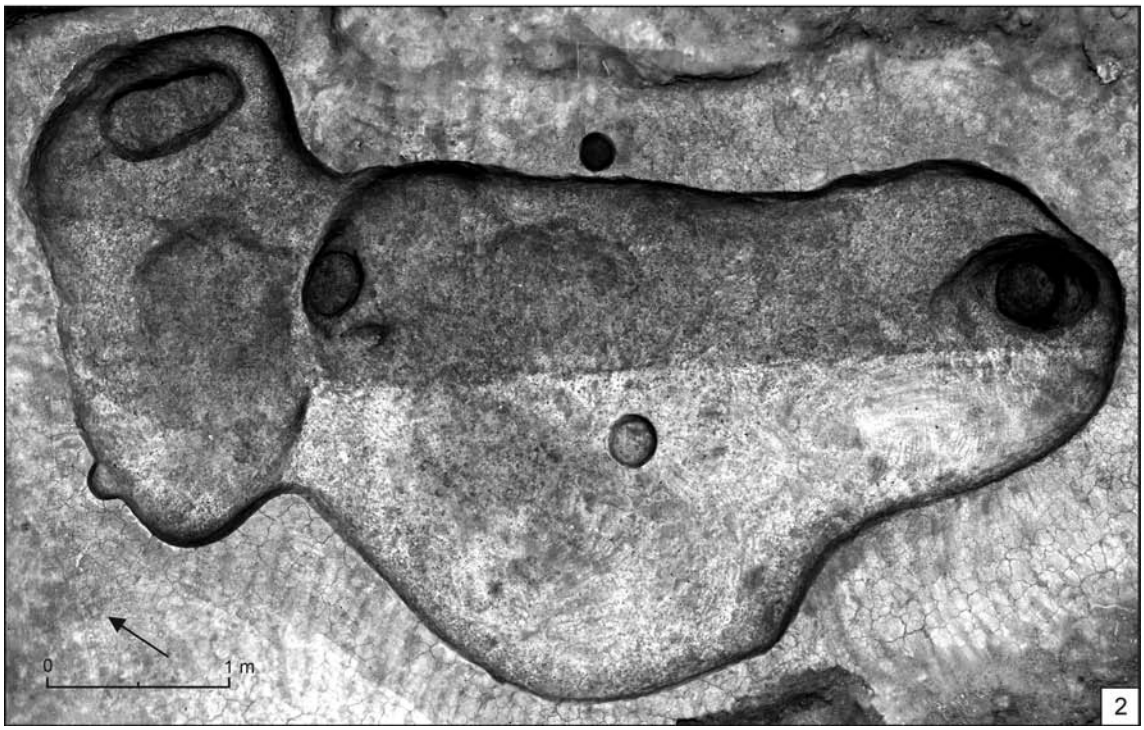

Obr. 56. Spišská Nová Ves (Pod kaplnkou). Včasnostredoveké objekty zo 7. stor. 1 – objekty 91 a 92; 2 – objekt 93 (fotogrametria P. Fecko). (Soják, 119).

Fig. 56. Spišská Nová Ves (Pod kaplnkou site). Early medieval features from the 7th century. 1 – features 91 and 92; 2 – feature 93 (photogrammetry P. Fecko). (Soják, 119).

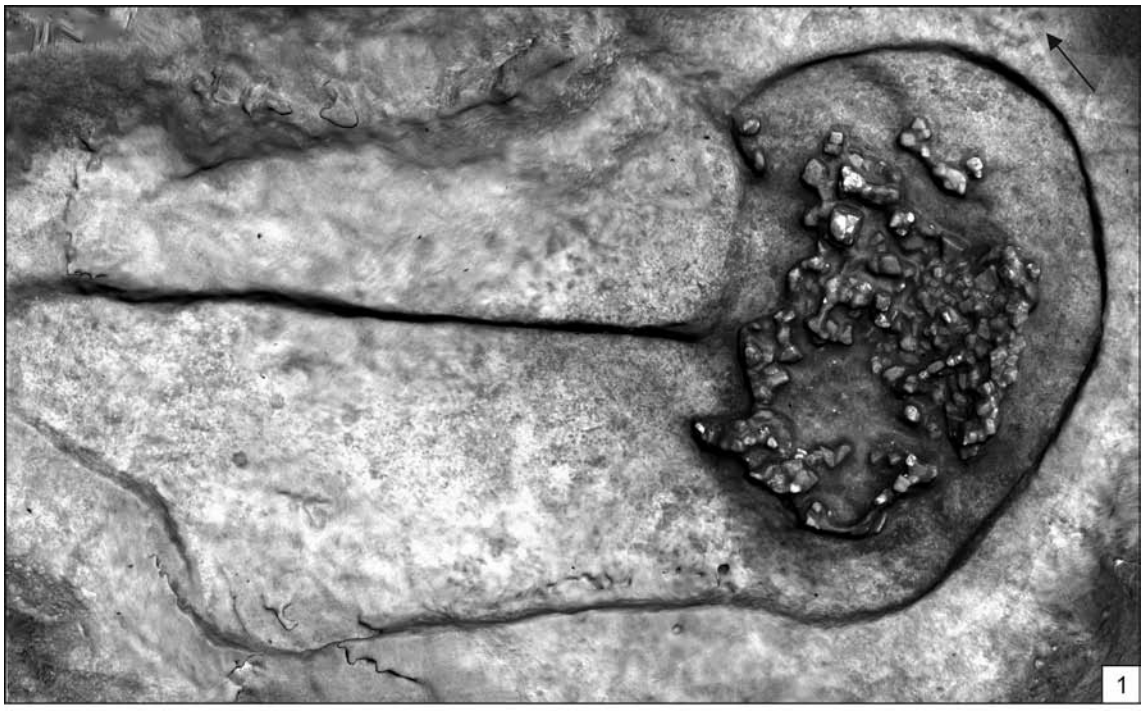

0 1 m

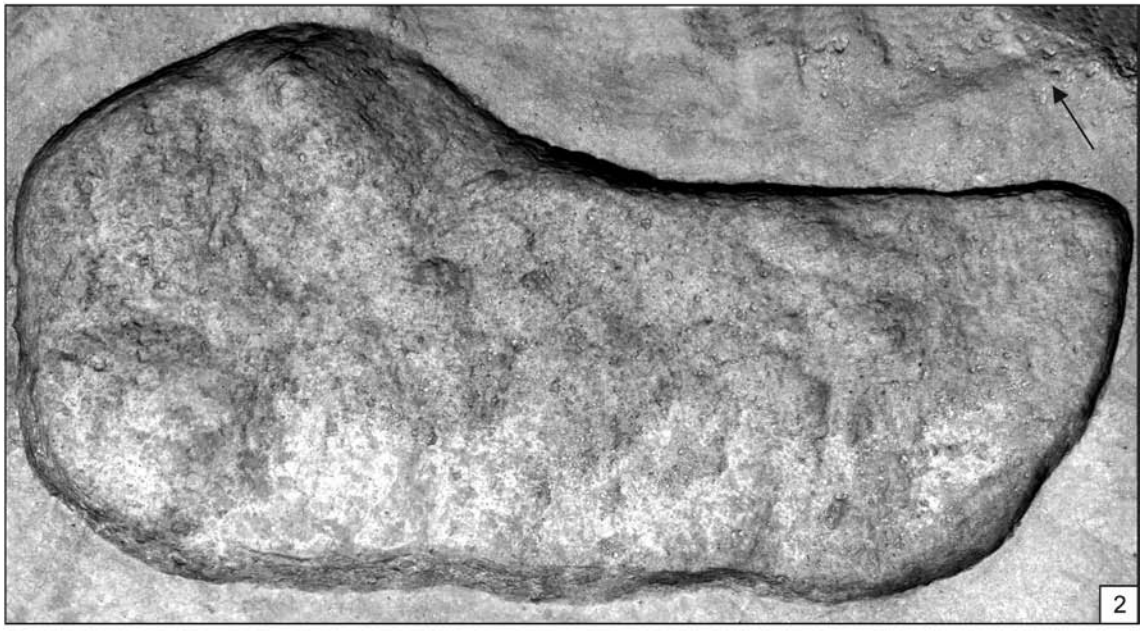

0 1 m

Obr. 57. Spišská Nová Ves (Pod kaplnkou). Objekty z 8.–9. stor. 1 – objekt 51 s ohniskom; 2 – objekt 90 (fotogrametria P. Fecko). (Soják, 119).

Fig. 57. Spišská Nová Ves (Pod kaplnkou site). Features from the 8th–9th centuries. 1 – feature 51 with a hearth; 2 – feature 90 (photogrammetry P. Fecko). (Soják, 119).

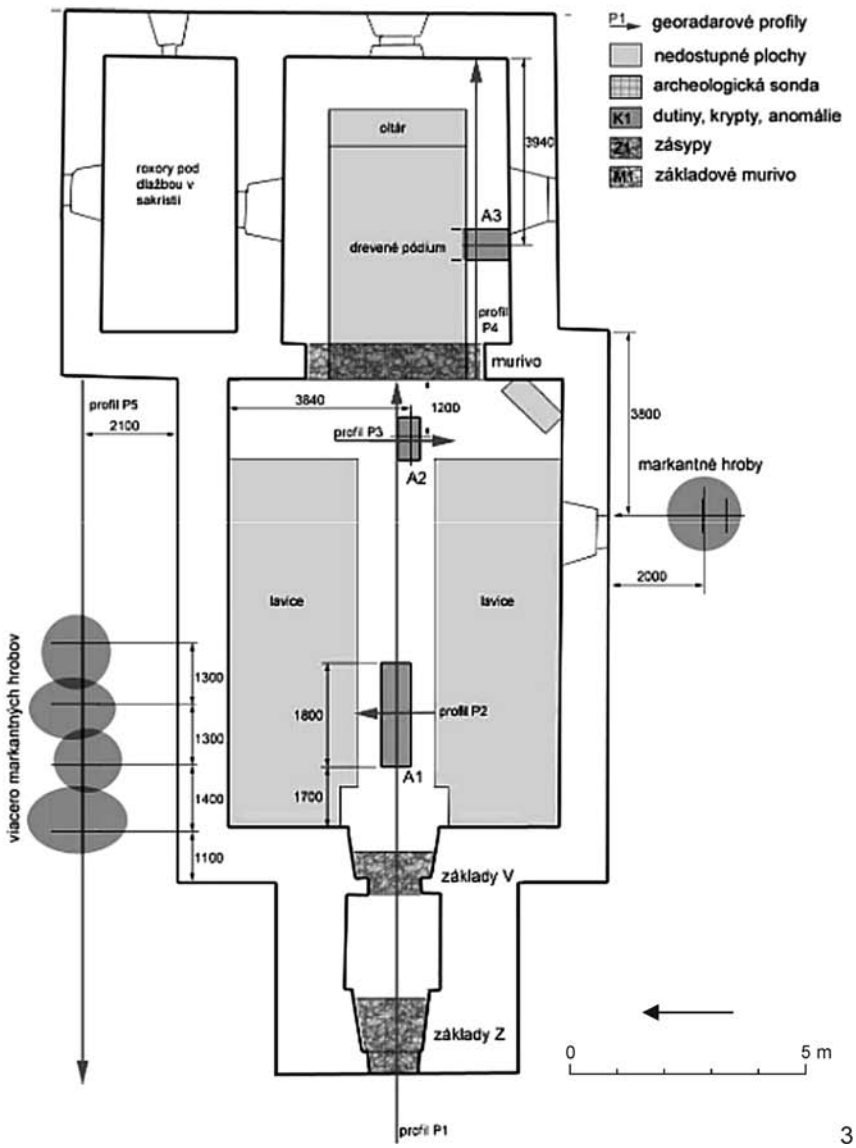

Obr. 58. Gánovce (Kostol sv. Michala archanjela). Georadarový prieskum. 1 – meranie na kostolnom dvore, pohľad od juhovýchodu; 2 – meranie v lodi; 3 – pôdorys kostola s nameranými anomáliami v interiéri (A1–A3) a exteriéri s polohami hrobov. (Soják/Terray, 122).
Fig. 58. Gánovce (Church of Michael the Archangel). Georadar survey. 1 – measuring at the church yard, view from the southeast; 2 – measuring in the nave; 3 – groundplan of the church with measured anomalies in the interior (A1–A3) and the exterior with locations of burials. (Soják/Terray, 122).

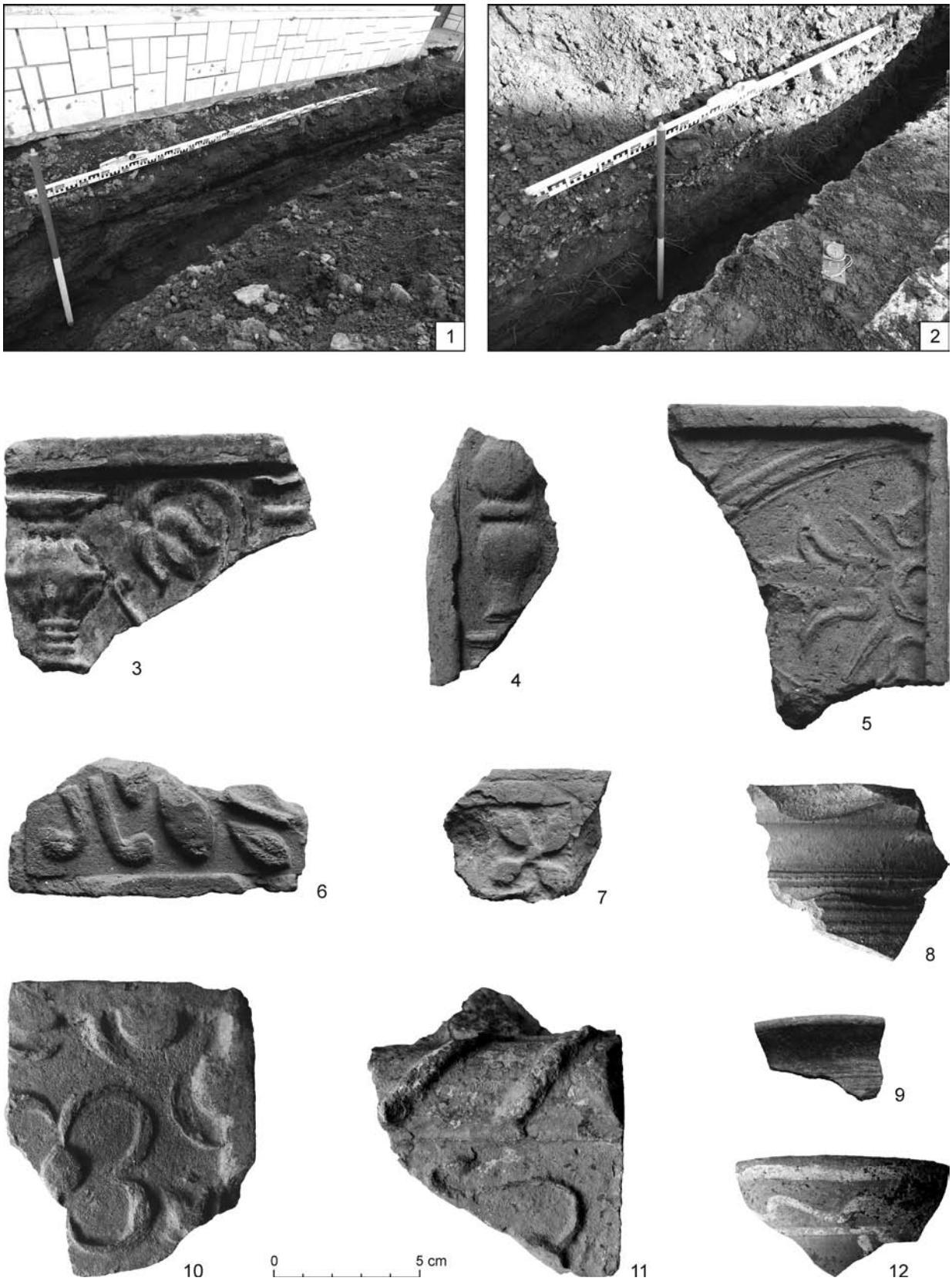

Obr. 59. Spišské Vlachy (intravilán). 1 – sled vrstiev na Jilemnického ulici; 2 – zvrstvenie na Hviezdoslavovej ulici; 3-12 – výber nálezov. (Švaňa, 125).

Fig. 59. Spišské Vlachy (urban area). 1 – sequence of layers in Jilemnického ulica street; 2 – layering in Hviezdoslavova ulica street; 3-12 – selected finds. (Švaňa, 125).

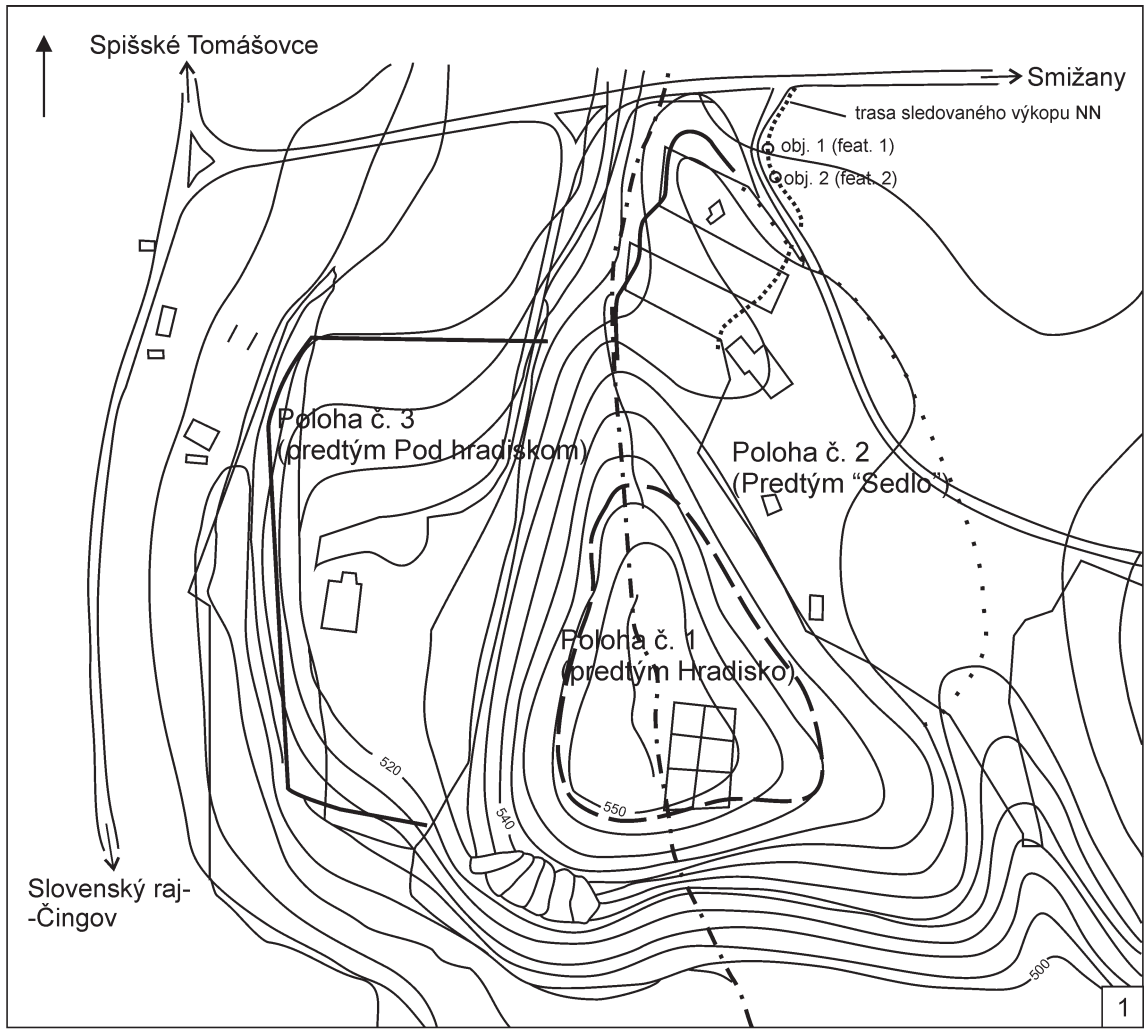

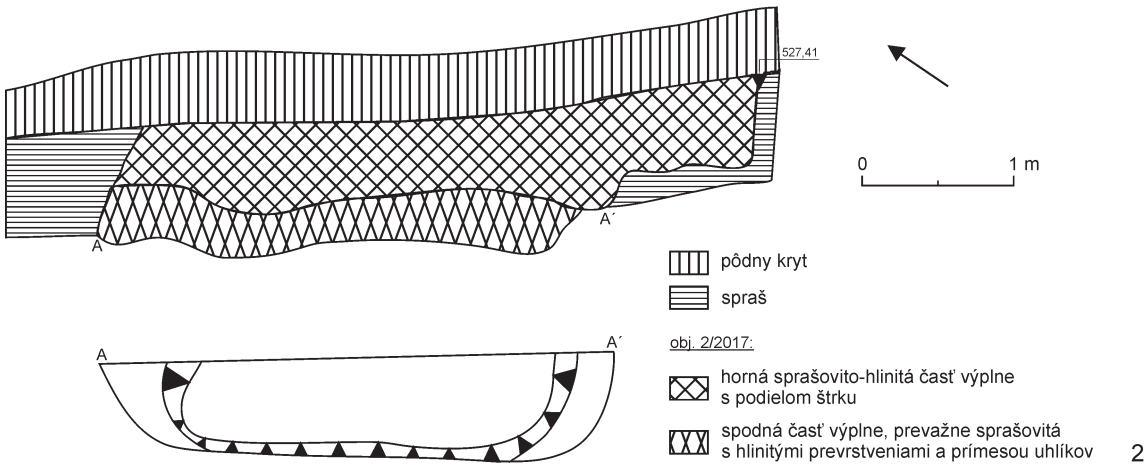

Obr. 60. Smižany (hradisko I). 1 – rozsah výskumu (podľa Staššíková-Štukovská a i. 2006 upravil autor); 2 – pôdorys a východný profil objektu2/2017. (Švaňa/Hronec, 126).

Fig. 60. Smižany (hillfort I). 1 – extent of the excavation (according to Staššíková-Štukovská et al. 2006, edited by the author); 2 – groundplan and the eastern profile of feature 2/2017. (Švaňa/Hronec, 126).

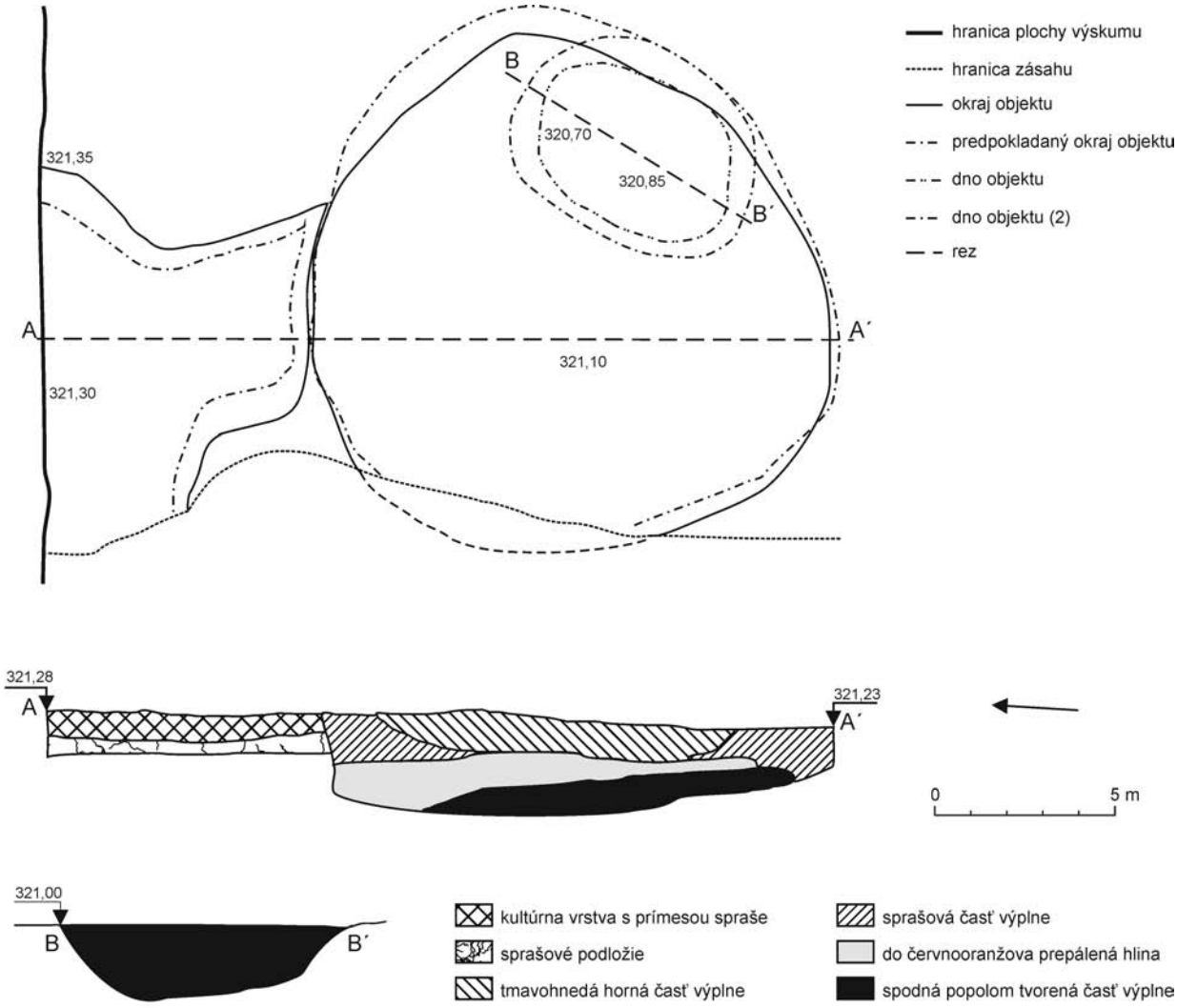

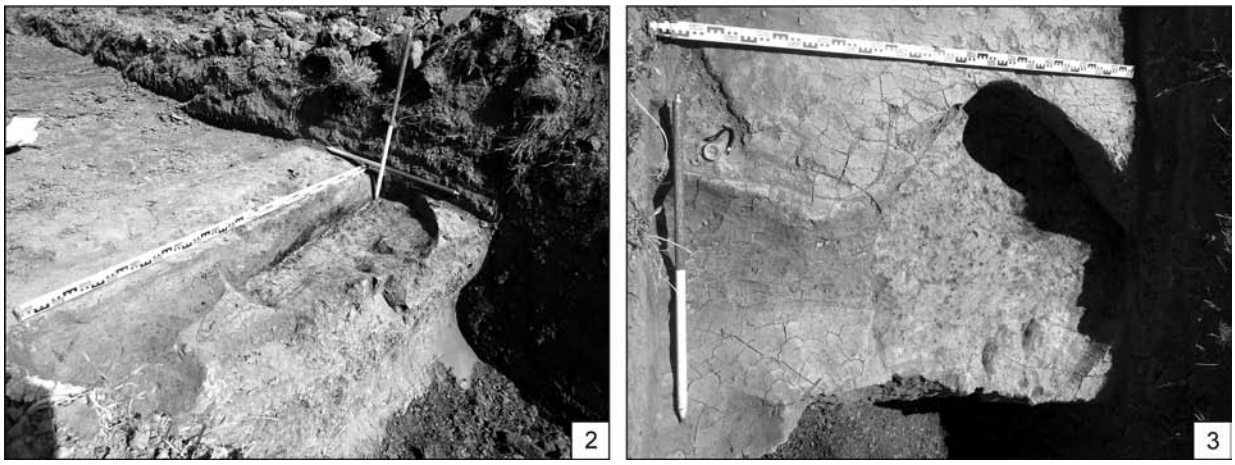

Obr. 61. Prešov, časť Šalgovík (Za kostolom). 1, 2 – pôdorys a rezy objektom 1/2017; 3 – objekt 1/2017 po vybratí. (Švaňa/Hronec, 127).
Fig. 61. Prešov-Šalgovik (Za kostolom site). 1, 2 – groundplan and sections of feature 1/2017; 3 – feature 1/2017 after extraction. (Švaňa/Hronec, 127).

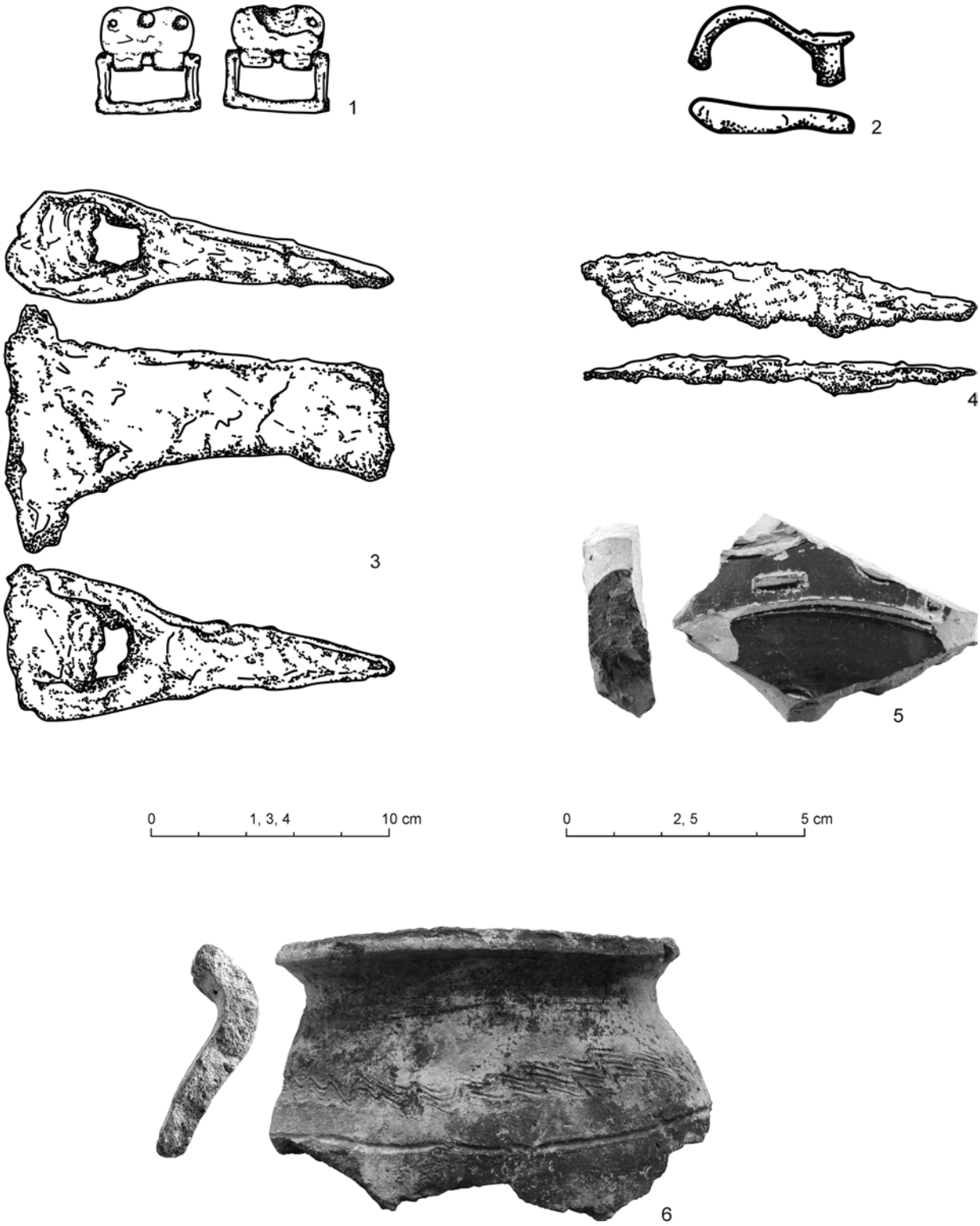

Obr. 62. Tôň (Chmeľnisko). Výber nálezov. 1 – železná pracka (prieskum detektorom kovov); 2 – bronzová spona, fragment (prieskum detektorom kovov); 3 – železná sekera z objektu 18/hrobu 1; 4 – železný nôž z objektu 18/hrobu 1; 5 – terra sigillata, fragment z objektu 48; 6 – keramika z objektu 82 (kresba R. L. Martínková). (Tamaškovič a i., 128).

Fig. 62. Tôň (Chmeľnisko). Selected finds. 1 – iron buckle (metal detector survey); 2 – bronze fibula, fragment (metal detector survey); 3 – iron axe from feature 18/burial 1; 4 – iron knife from feature 18/burial 1; 5 – terra sigillata, fragment from feature 48; 6 – pottery from feature 82 (drawing R. L. Martínková). (Tamaškovič et al., 128).

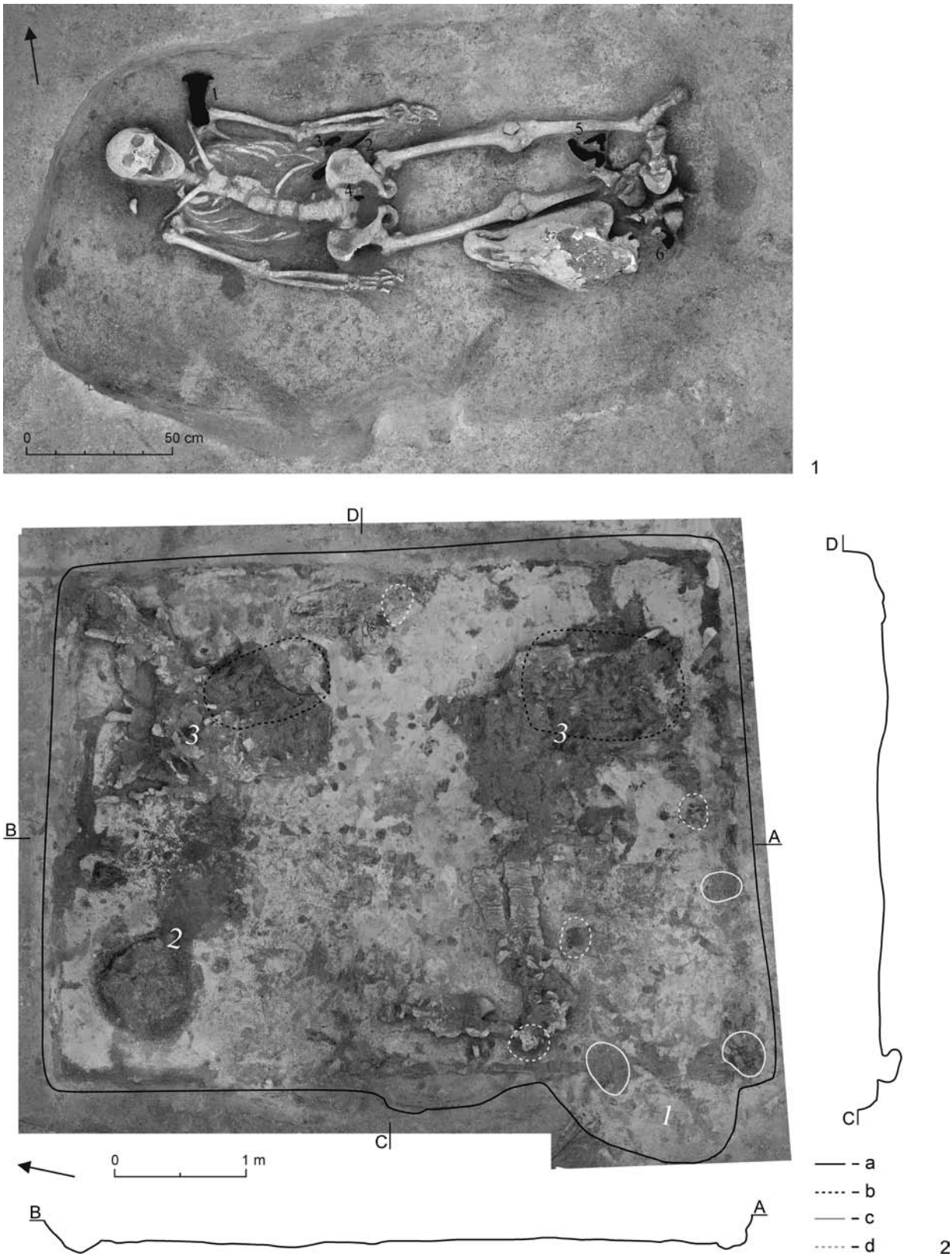

Obr. 63. Tôň (Chmeľnisko). 1 – objekt 18/hrob 1 s vyznačením hrobovej výbavy (1 – sekera, 2 – nôž, 3 – ocieľka, 4 – železný predmet, 5 – zubadlo konského postroja, 6 – železný predmet/pracka?); 2 – objekt 14 (a – pôdorys objektu, b – zásobná/odpadová jama, c – kolová jama, d – pravdepodobná kolová jama, 1 – zahĺbená predsieň, 2 – pec, 3 – deštrukcia mazanice). (Tamaškovič a i., 128).

Fig. 63. Tôň (Chmeľnisko). 1 – feature 18/burial 1 with indicated grave goods (1 – axe, 2 – knife, 3 – whetstone, 4 – iron artifact, 5 – snaffle from a horse harness, 6 – iron artifact/buckle?); 2 – feature 14 (a – groundplan of the feature, b – storage/refuse pit, c – stakehole, d – assumed stakehole, 1 – sunken hall, 2 – oven, 3 – destroyed remains of daub). (Tamaškovič et al., 128).

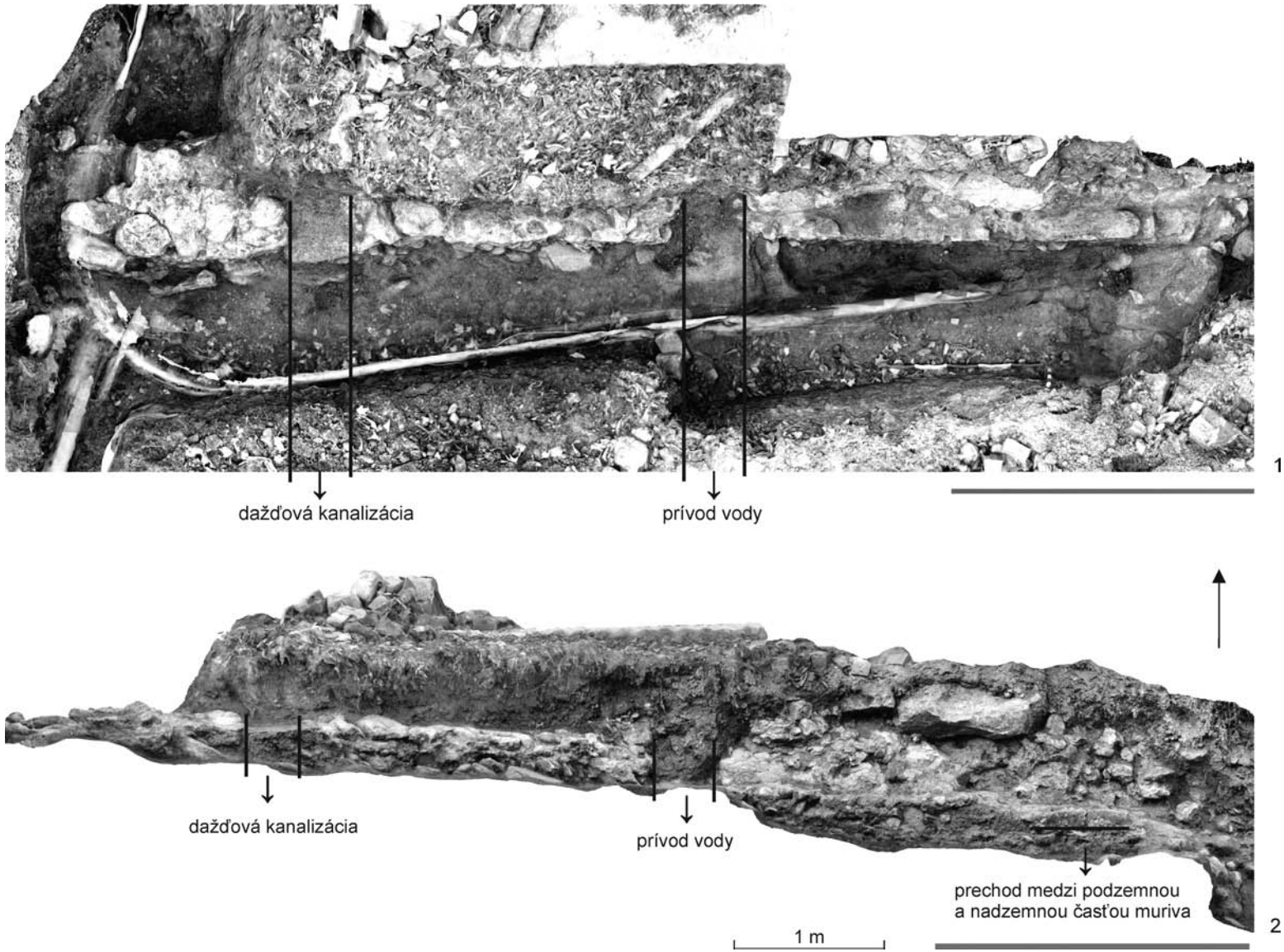

Obr. 64. Hronský Beňadik. Sonda S3. 1 – pohľad zhora na murivo; 2 – kolmý pohľad na murivo. (Vangľová, 131).
Fig. 64. Hronský Beňadik. Trench S3. 1 – aerial view of the masonry; 2 – perpendicular view of the masonry. (Vangľová, 131).

Obr. 65. Priemyselný park Nitra. Lokalizácia archeologických lokalít na výseku z mapy. (Vojteček a i., 131).
Fig. 65. Industrial park Nitra. Localization of archaeological sites on a map section. (Vojteček et al., 131).

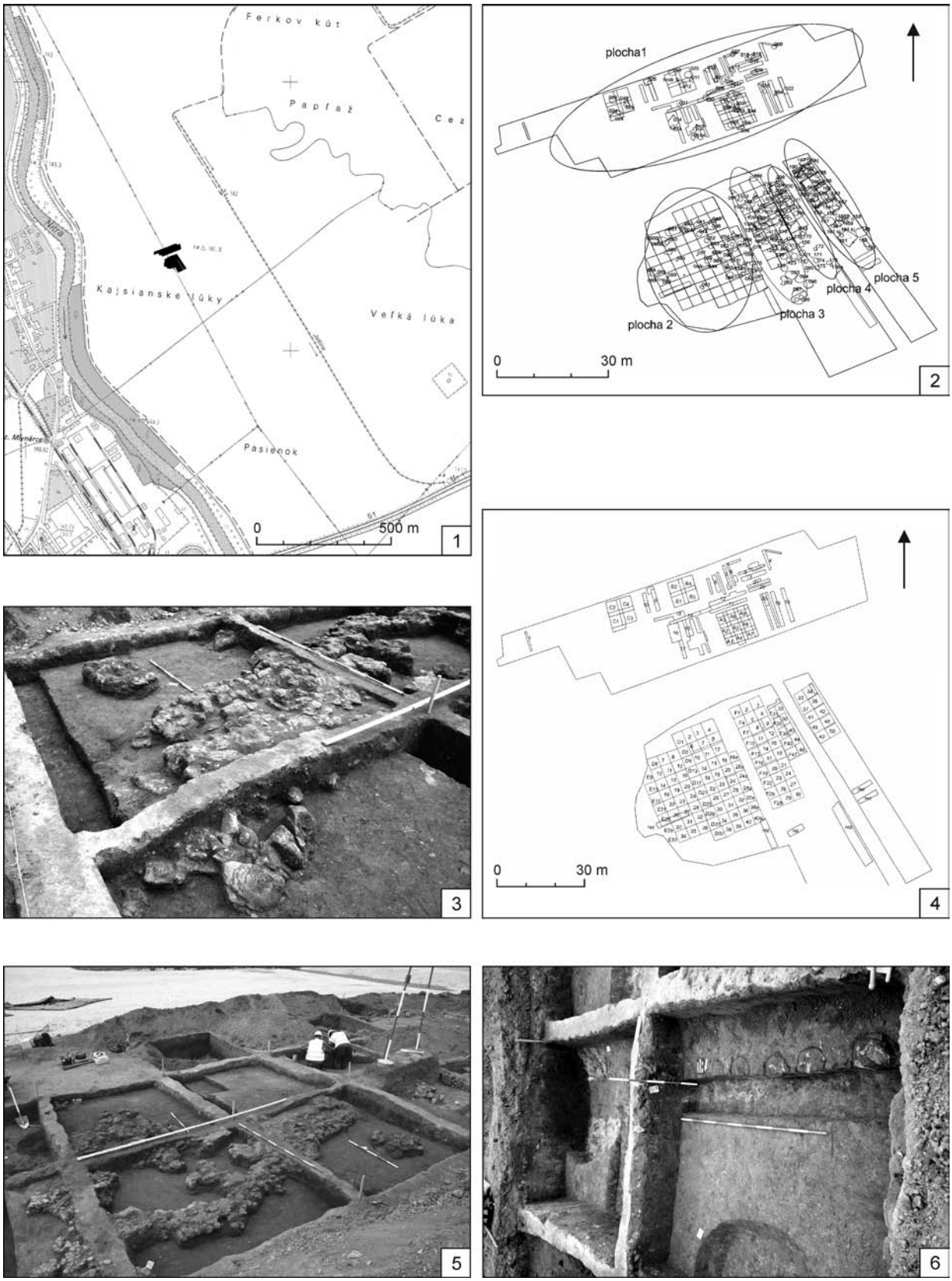

Obr. 66. Lužianky (Jalšiny). 1 – lokalizácia archeologického výskumu; 2 – celkový plán výskumu; 4 – plán výskumu so sektorovou sieťou; 3, 5 – vrstva mazanice v kultúrnej vrstve; 6 – rad kolových jám v rámci základového žľabu. (Vojteček a i., 132).
Fig. 66. Lužianky (Jalšiny). 1 – localization of the excavation; 2 – overall plan of the excavation; 4 – plan of the excavation with the sector grid; 3, 5 – layer of daub in the cultural layer; 6 – row of stakeholes in the foundation furrow. (Vojteček et al., 132).

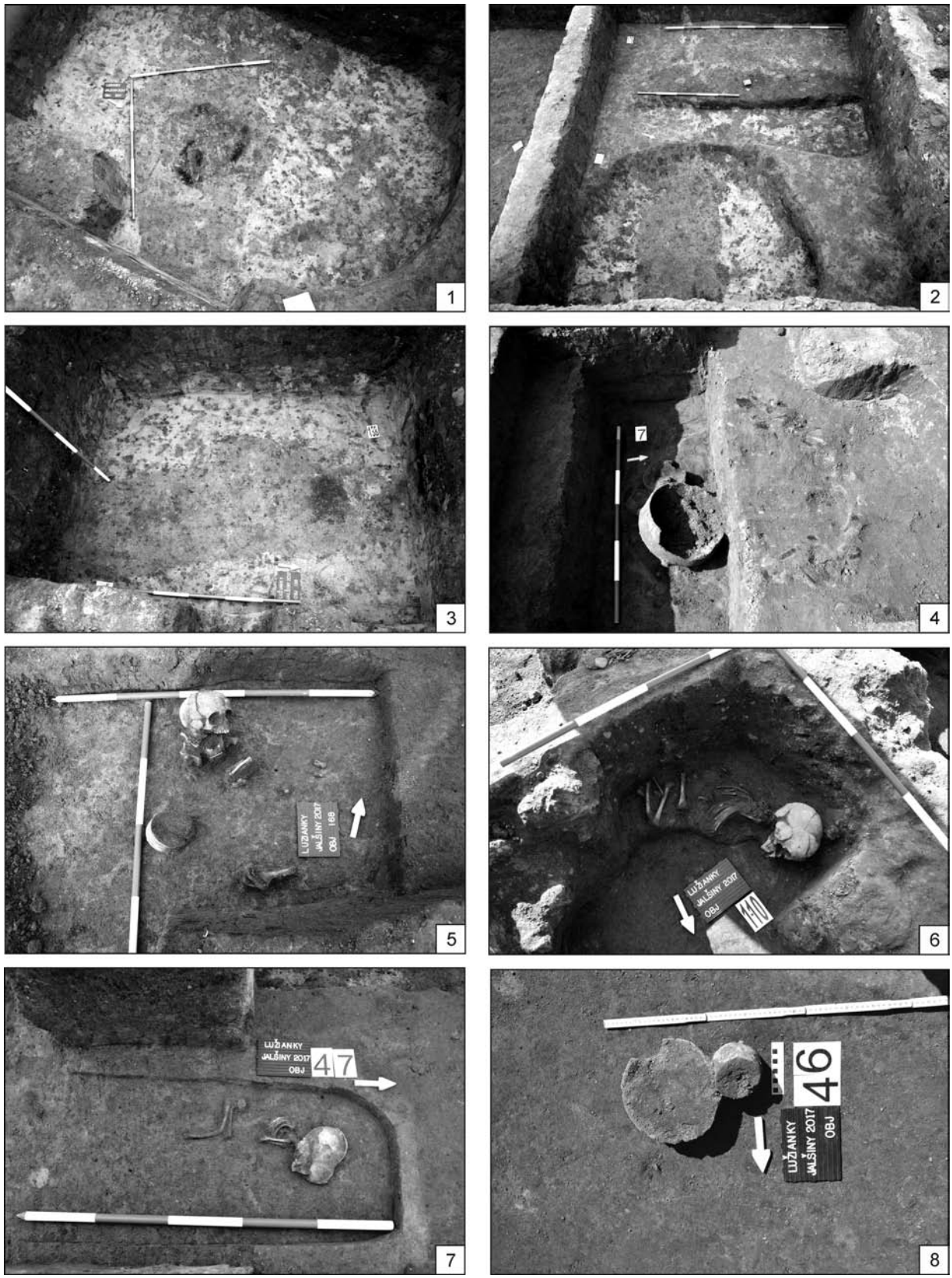

Obr. 67. Lužianky (Jalšiny). 1–3 – pôdorysy základových žľabov identifikovaných v podloží; 4 – objekt 7, zásobná jama s nádobami v zásype; 5–7 – torzá ľudských detských skeletov; 8 – objekt 46, pozostatok hrobového celku(?). (Vojteček a i., 132).
Fig. 67. Lužianky (Jalšiny). 1–3 – groundplans of foundation furrows identified in the subsoil; 4 – feature 7, storage pit with vessels in the backfill; 5–7 – torsos of children skeletons; 8 – feature 46, remains of a burial complex(?). (Vojteček et al., 132).

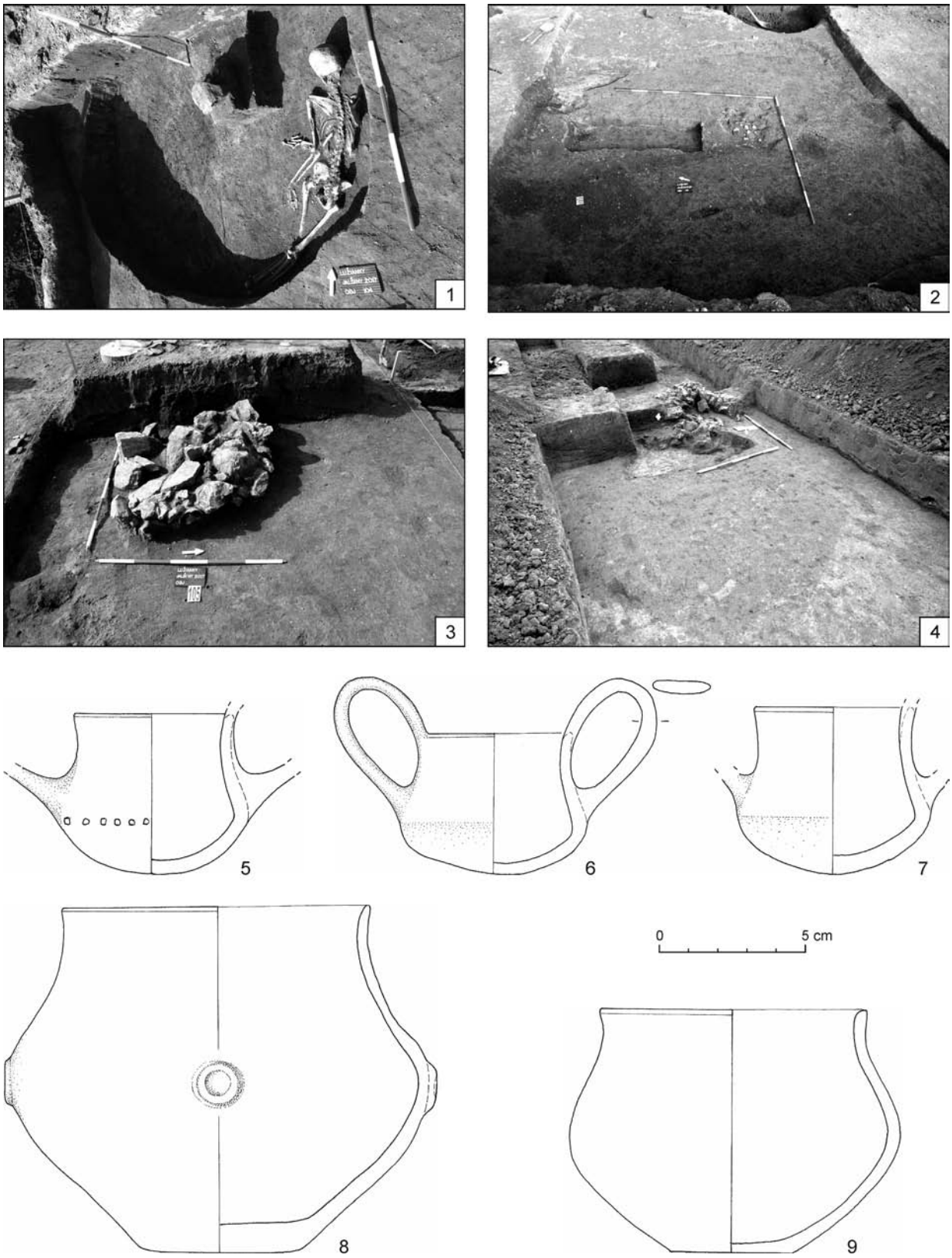

Obr. 68. Lužianky (Jalšiny). 1 – objekt 104, kostra jedinca v sídliskovej jame; 2 – objekt 161, zahĺbená časť obydlia z doby laténskej; 3, 4 – torzá zahĺbených častí obydlí z 10 stor. s kamennými pieckami; 5–7 – keramika badenskej kultúry; 8, 9 – objekt 7, nádoby v zásype sídliskovej jamy. (Vojteček a i., 132).

Fig. 68. Lužianky (Jalšiny). 1 – feature 104, skeleton of an individual in the settlement pit; 2 – feature 161, sunken part of the house from the LaTène period; 3, 4 – torsos of sunken parts of houses from the 10th century with stone ovens; 5–7 – pottery of the Baden culture; 8, 9 – feature 7, vessels in the backfill of the settlement pit. (Vojteček et al., 132).

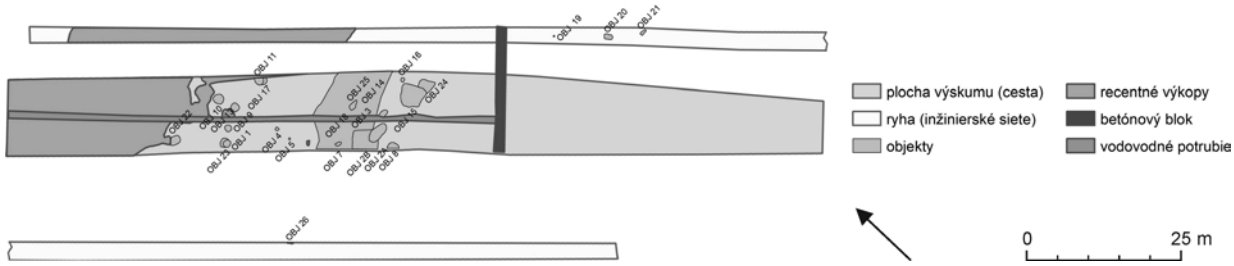

Obr. 69. Nitra, časť Mlynárce (Pasienok). Celkový plán výskumu. (Vojteček a i., 132).
Fig. 69 Nitra-Mlynárce (Pasienok site). Overall plan of the excavation. (Vojteček et al., 132).

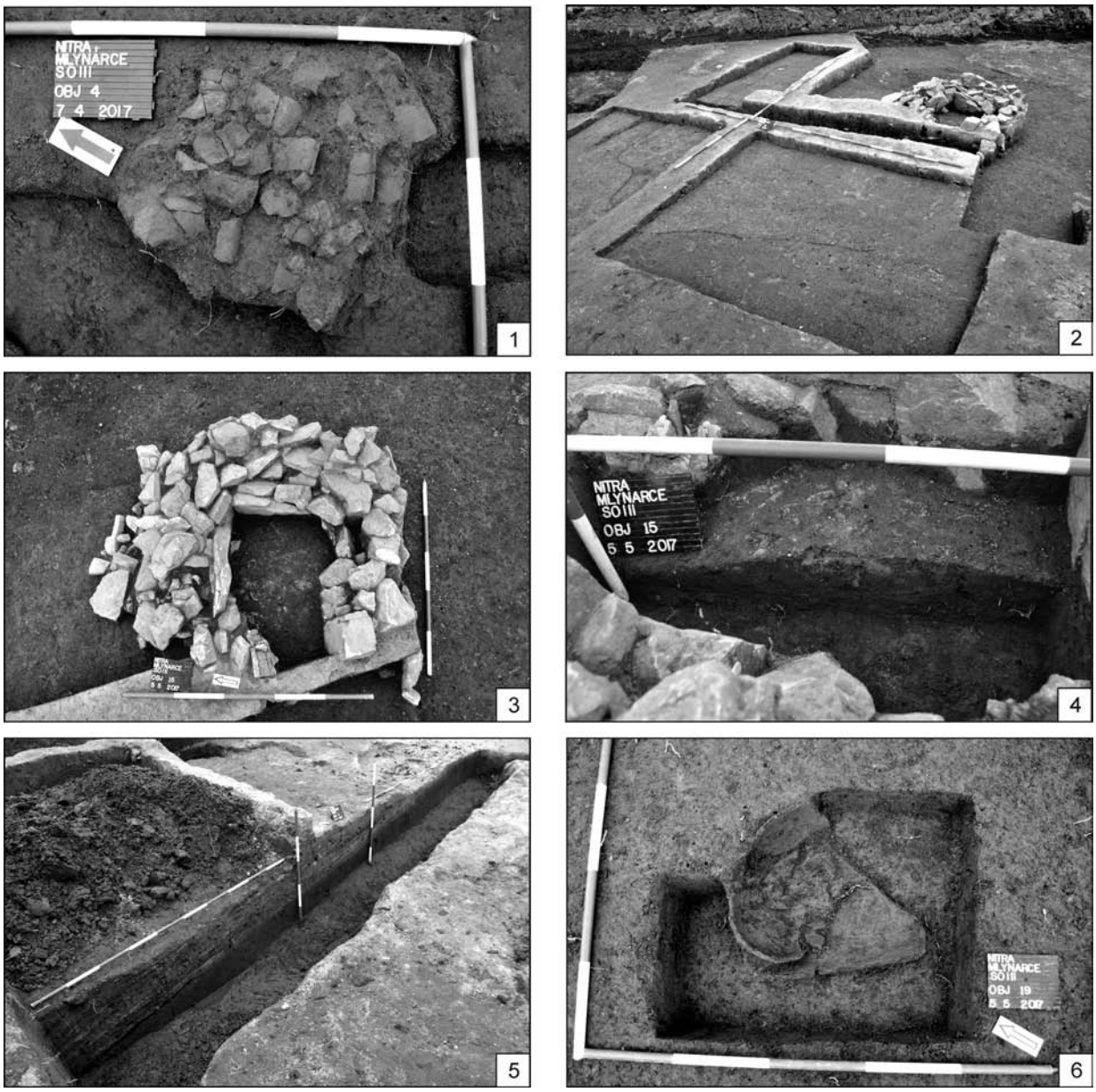

Obr. 70. Nitra, časť Mlynárce (Pasienok). 1 – objekt 4; 2–4 – objekt 15; 5 – terénna depresia vyplnená sedimentami kultúrnej vrstvy; 6 – nádoba v objekte 18. (Vojteček a i., 132).
Fig. 70. Nitra-Mlynárce (Pasienok site). 1 – feature 4; 2–4 – feature 15; 5 – terrain depression filled with sediments of the cultural layer; 6 – vessel in feature 18. (Vojteček et al., 132).

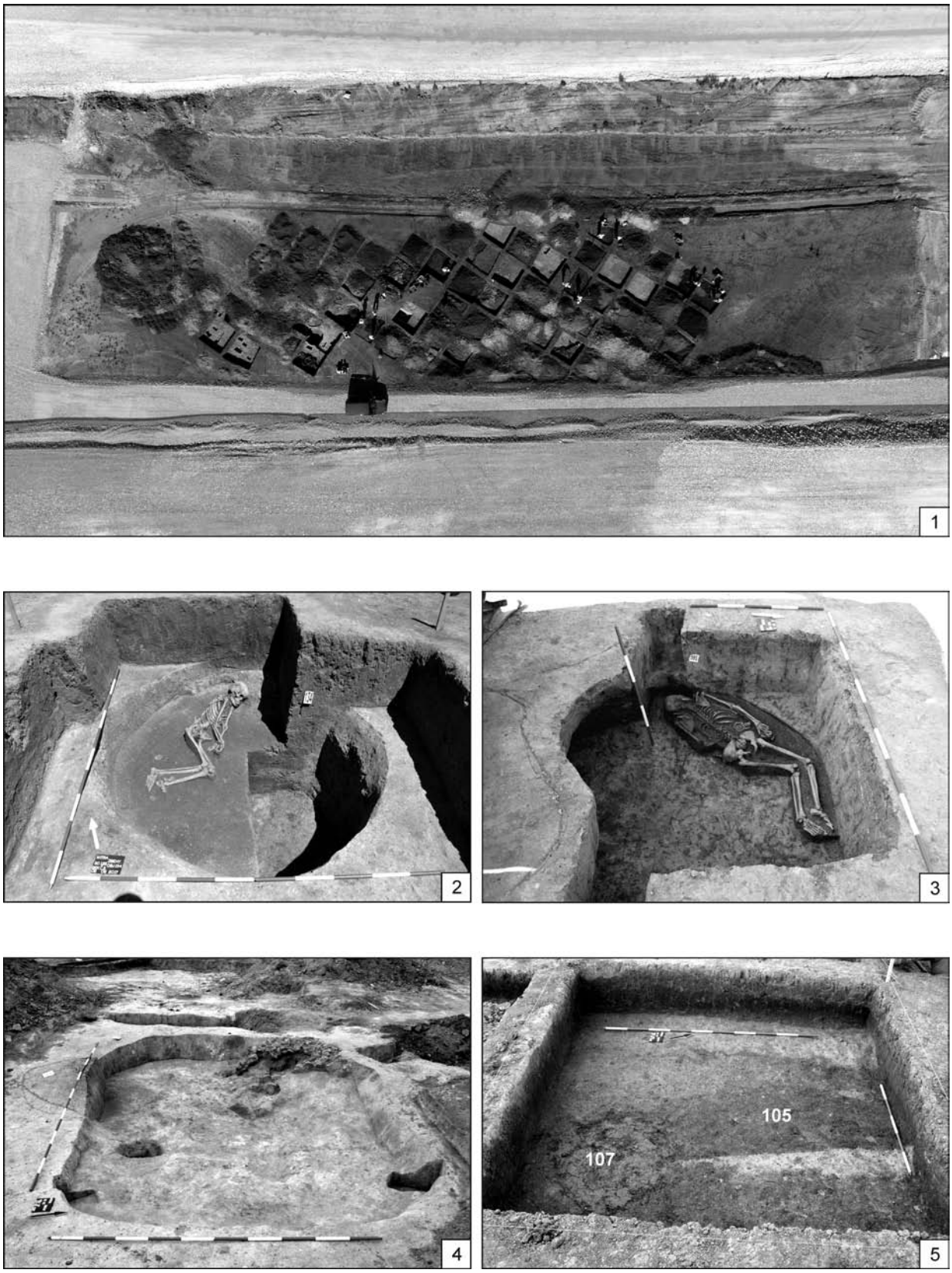

Obr. 71. Zbehy (Dolné lúky). Pohľad na lokalitu počas výskumu. (Vojteček a i., 132).
Fig. 71. Zbehy (Dolné lúky site). View of the site in the course of the excavation. (Vojteček et al., 132).

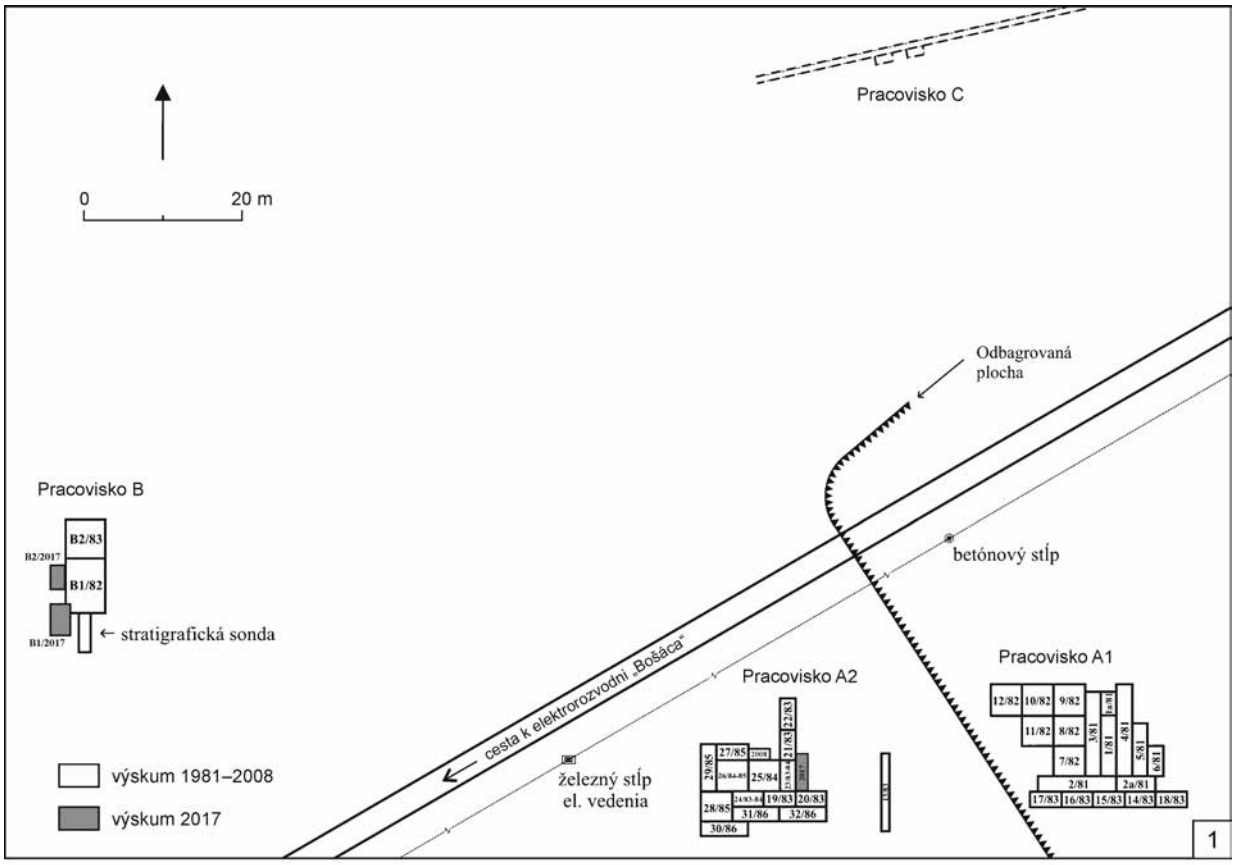

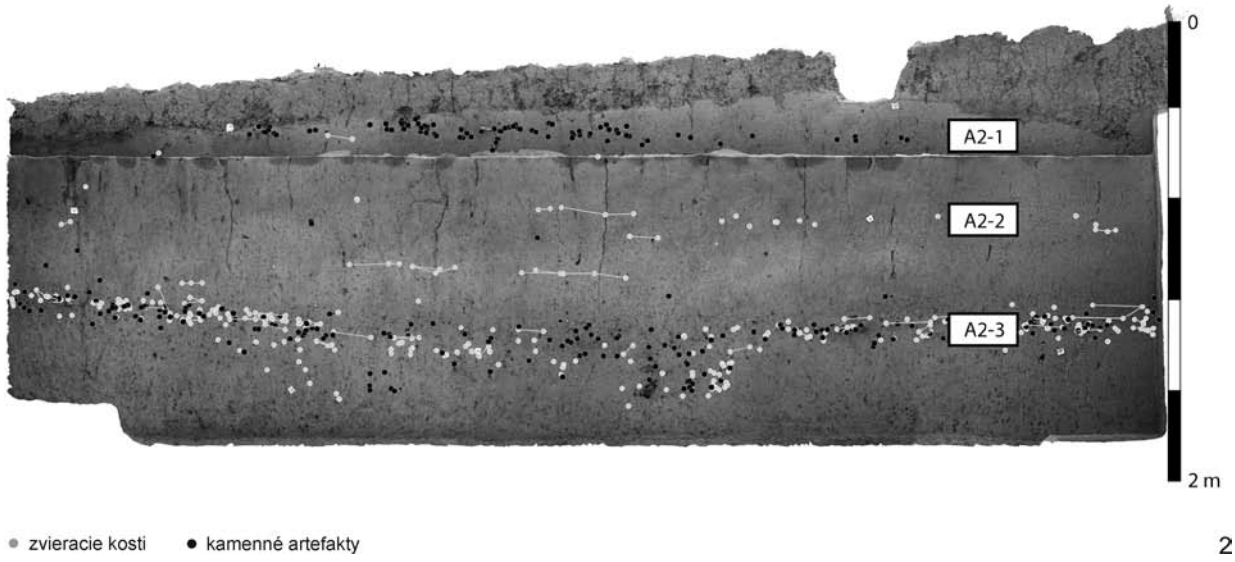

Obr. 72. Trenčianske Bohuslavice. 1 – celkový plán výskumu (podľa Žaár 2007, obr. 4, upravené); 2 – poloha Pod Tureckom, východný profil skúmanej plochy A2 (podľa Wilczyński et al. 2020, fig. 4). (Wilczyński a i., 138).

Fig. 72. Trenčianske Bohuslavice. 1 – excavation trenches at Trenčianske Bohuslavice (according Žaár 2007, obr. 4, modified); 2 – Pod Tureckom, eastern profile of A2 trench (according Wilczyński et al. 2020, fig. 4). (Wilczyński et al., 138).

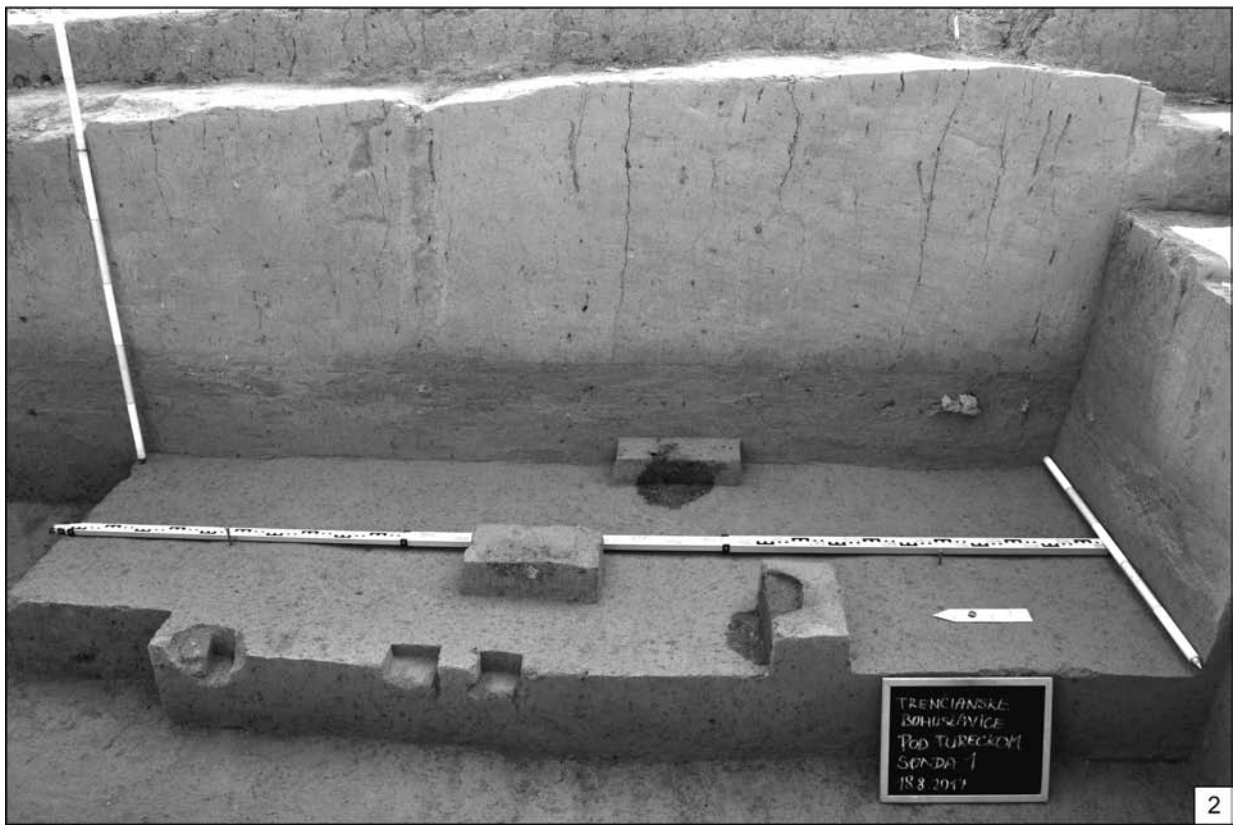

Obr. 73. Trenčianske Bohuslavice (Pod Tureckom). Celkový pohľad na plochu A2 a odkryté zahĺbené jamky. (Wilczyński a i., 138).
Fig. 73. Trenčianske Bohuslavice (Pod Tureckom site). View on A2 trench and pits. (Wilczyński et al., 138).

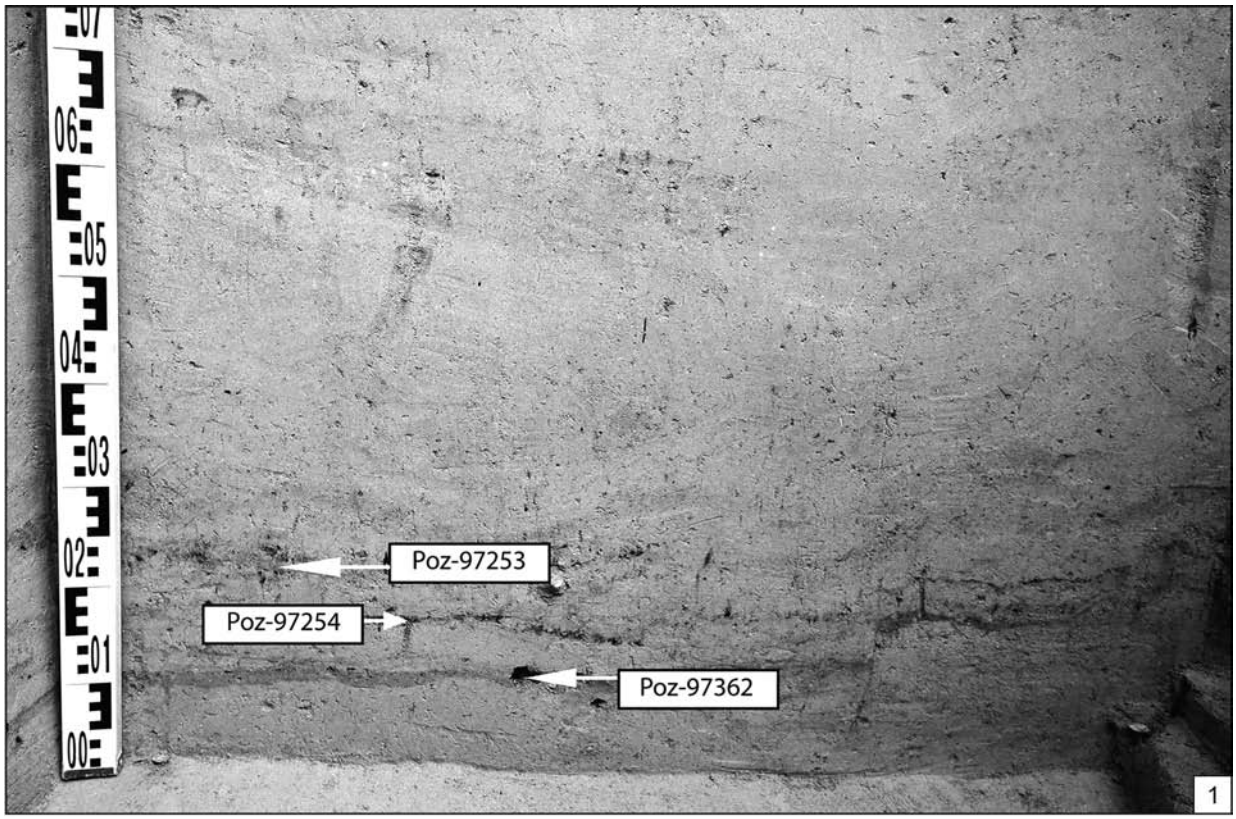

Obr. 74. Trenčianske Bohuslavice (Diely). 1 – severný profil skúmanej plochy B2/2017 (podľa Wilczyński et al. 2020, fig. 9); 2 – celkový pohľad na plochu B2/2017 a odkryté kalcinované drevá. (Wilczyński a i., 138).

Fig. 74. Trenčianske Bohuslavice (Diely site). 1 – the northern profile of B2/2017 trench (according Wilczyński et al. 2020, fig. 9); 2 – view on B2/2017 trench and found calcined woods. (Wilczyński et al., 138).

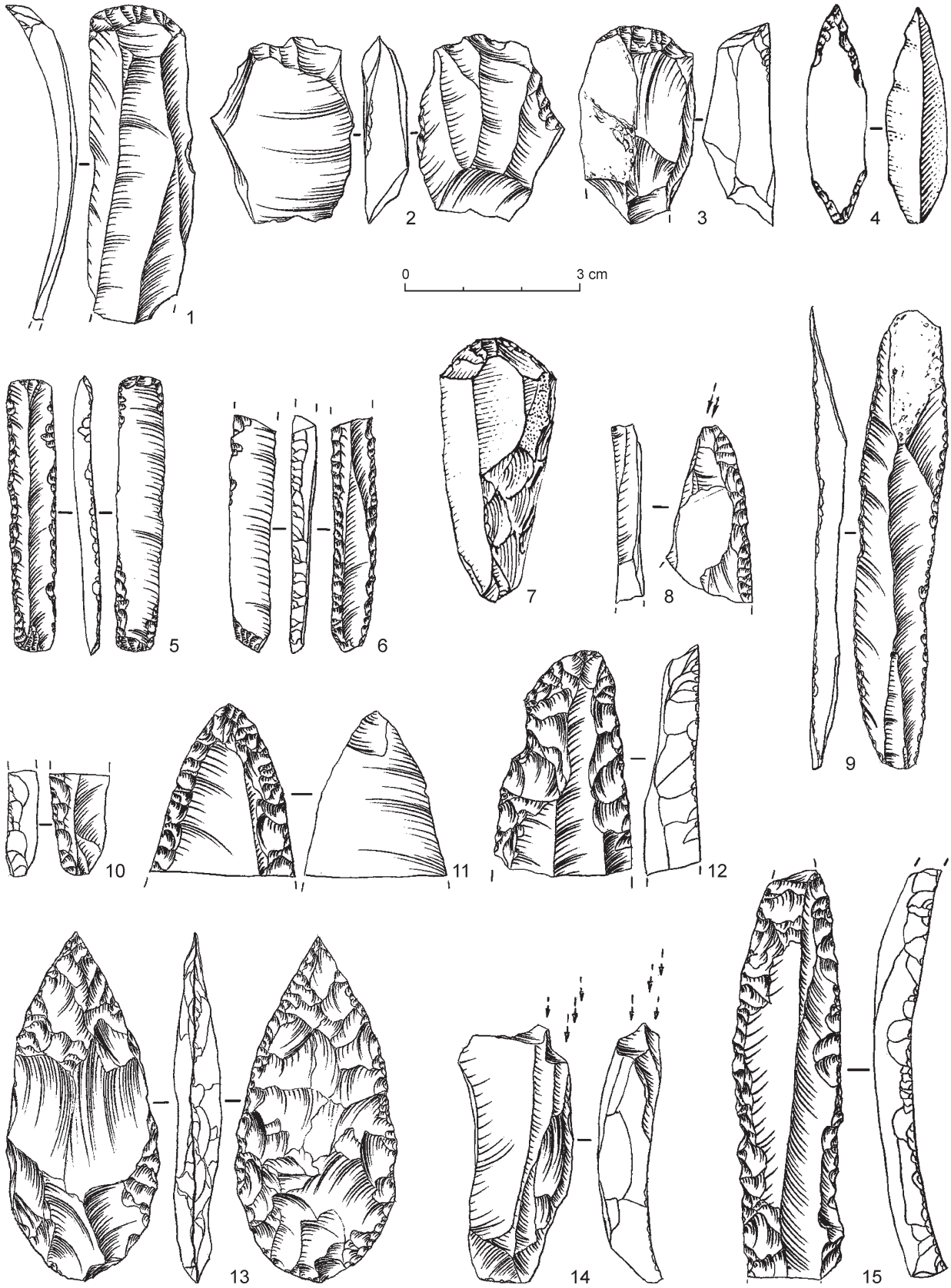

Obr. 75. Trenčianske Bohuslavice. Výber retušovaných nástrojov. 1–3 – vrstva A2-1; 4–10 – vrstva A2-3; 11–15 – vrstva B-1 (podľa Wilczyński et al. 2020, fig. 12). (Wilczyński a i., 138).

Fig. 75. Trenčianske Bohuslavice. Retouched tools. 1–3 – layer A2-1; 4–10 – layer A2-3; 11–15 – layer B-1 (according Wilczyński et al. 2020, fig. 12). (Wilczyński et al., 138).

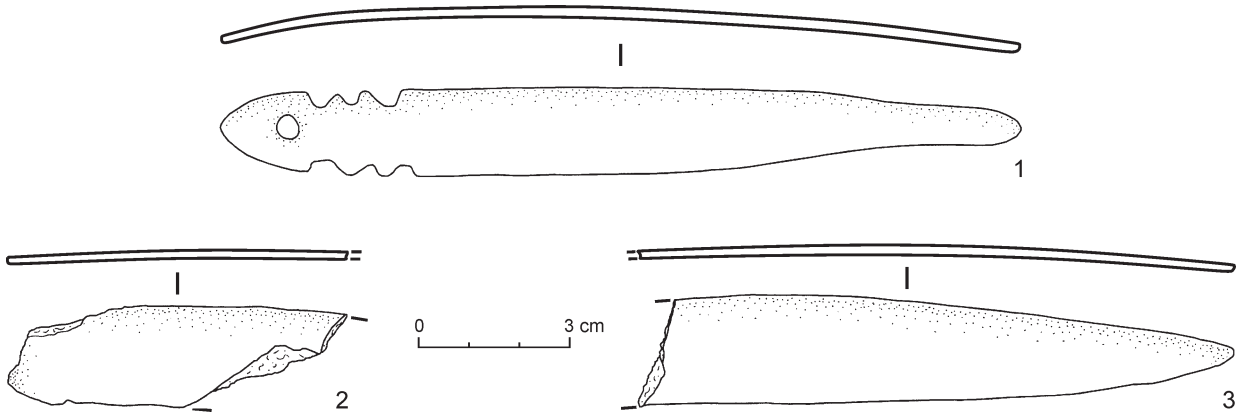

Obr. 76. Borovce (Za humny). Kostené nástroje (kresba Ľ. Žaárová). (Žaár/Žaárová, 139).
Fig. 76. Borovce (Za humny site). Bone tools (drawing Ľ. Žaárová). (Žaár/Žaárová, 139).

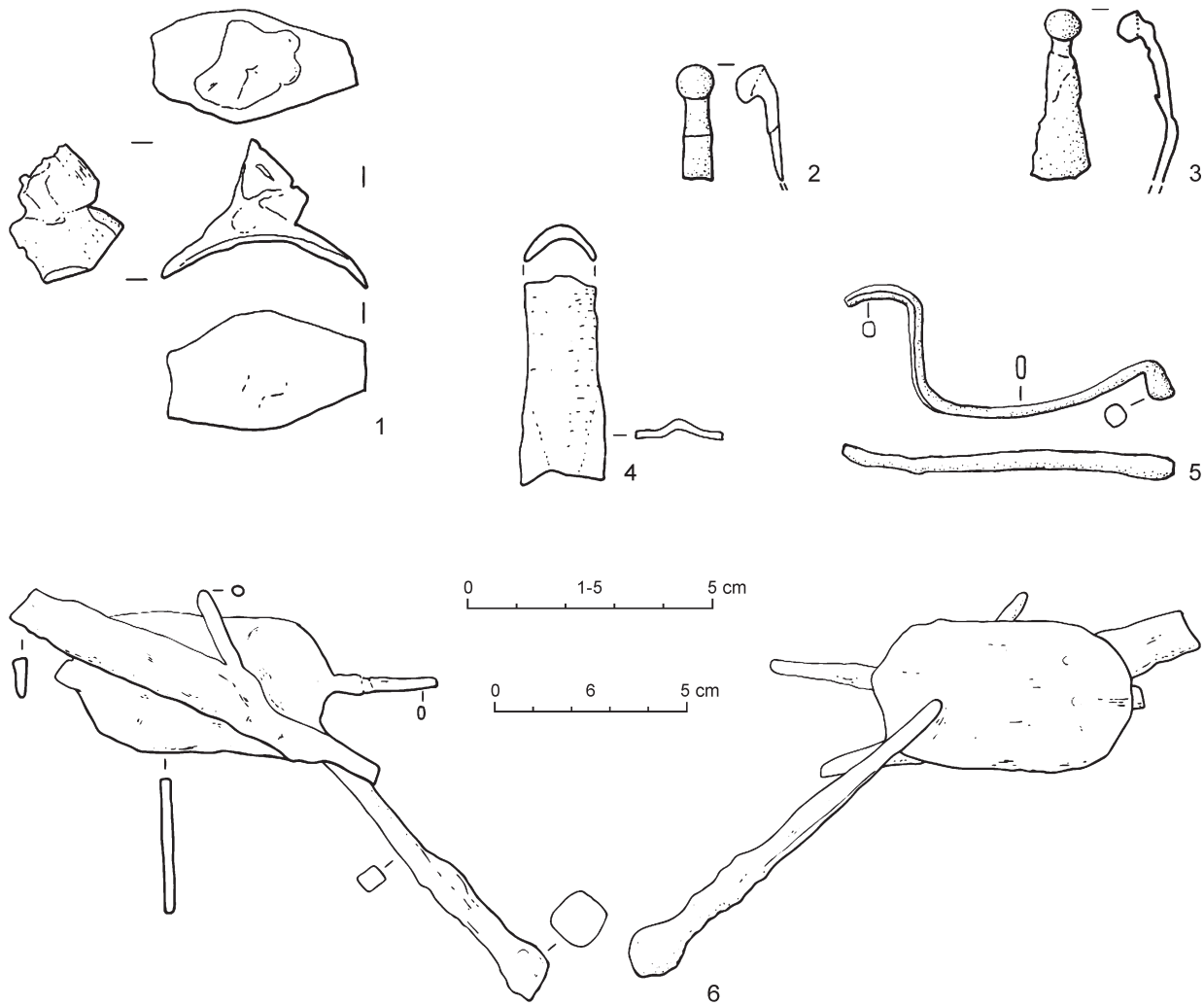

Obr. 77. Levoča (Novoveská cesta). Výber nálezov. 1–4 – objekt 12/hrob 5; 5, 6 – objekt 13/hrob 6 (kresba E. Šebestová). (Žák Matyasowszky a i., 141).
Fig. 77. Levoča (Novoveská cesta site). Selected finds. 1–4 – feature 12/burial 5; 5, 6 – feature 13/burial 6 (drawing E. Šebestová). (Žák Matyasowszky et al., 141).

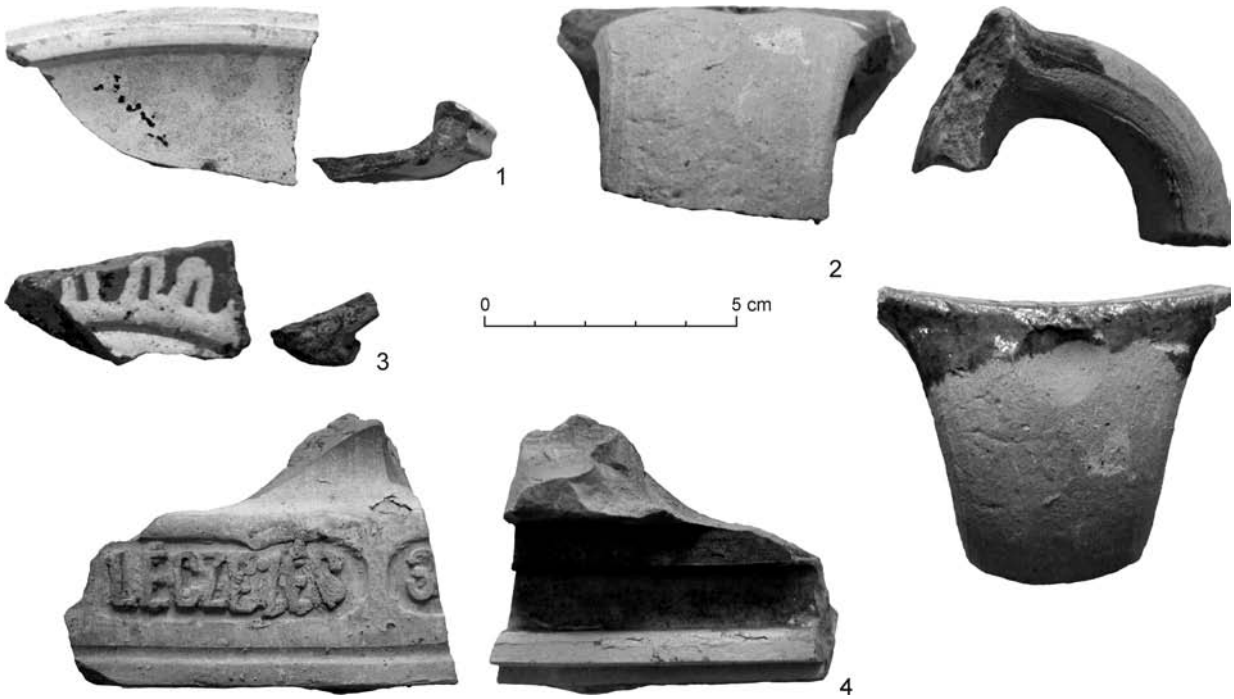

Obr. 78. Nitra-Párovce. Výber z nálezov. (Žák Matyasowszky a i., 142).
Fig. 78. Nitra-Párovce. Selected finds. (Žák Matyasowszky et al., 142).

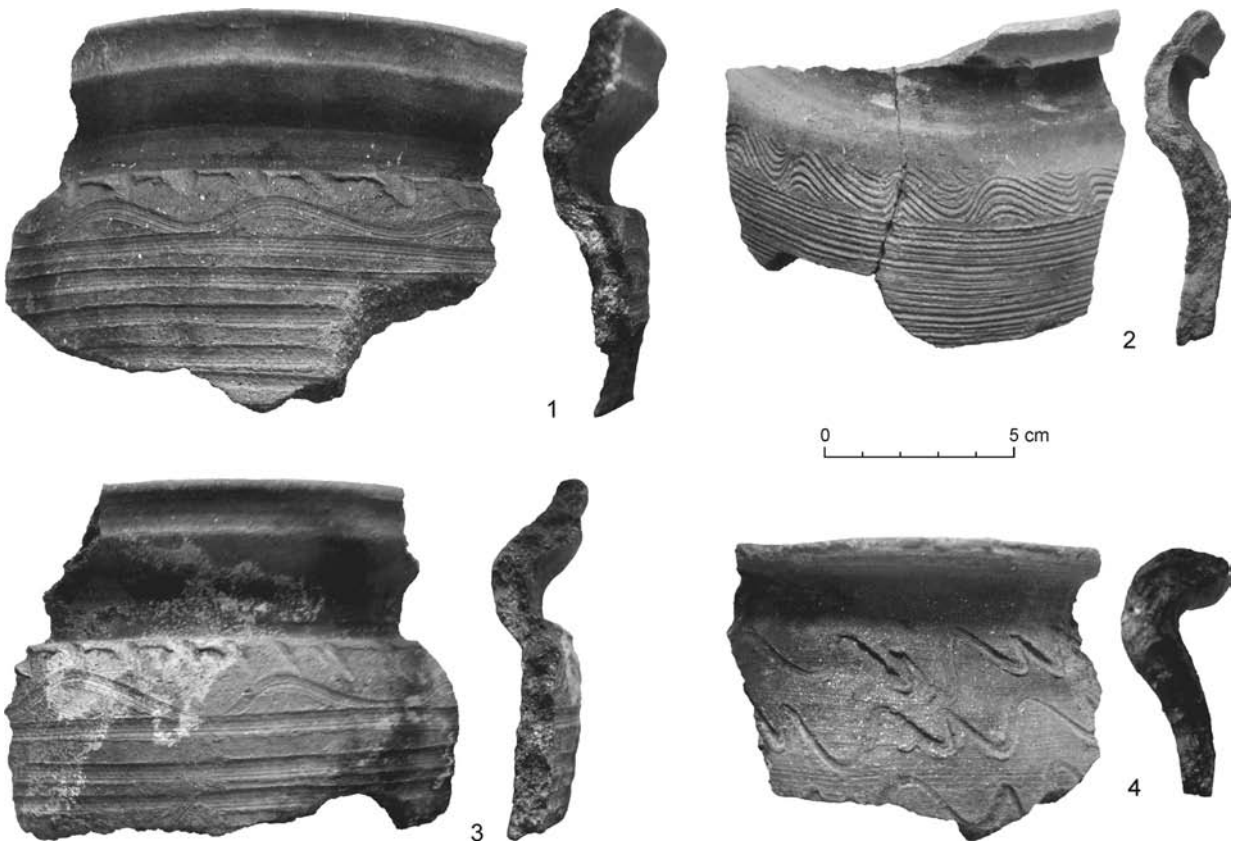

Obr. 79. Trenčín (intravilán). Výber nálezov. 1–3 – zber z plochy výskumu; 4 – objekt 14. (Žák Matyasowszky a i., 143).
Fig. 79. Trenčín (urban area). Selected finds. 1–3 – collection from the excavated area; 4 – feature 14. (Žák Matyasowszky et al., 143).

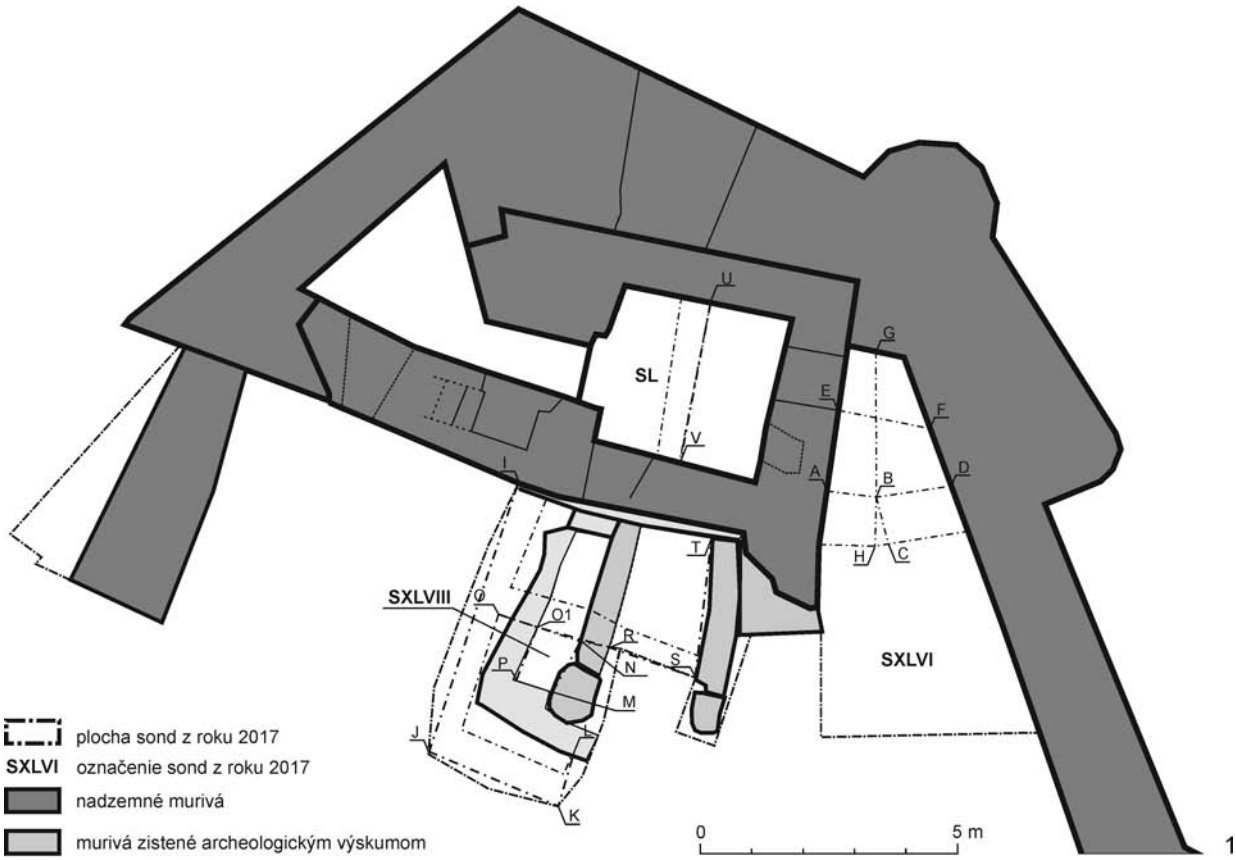

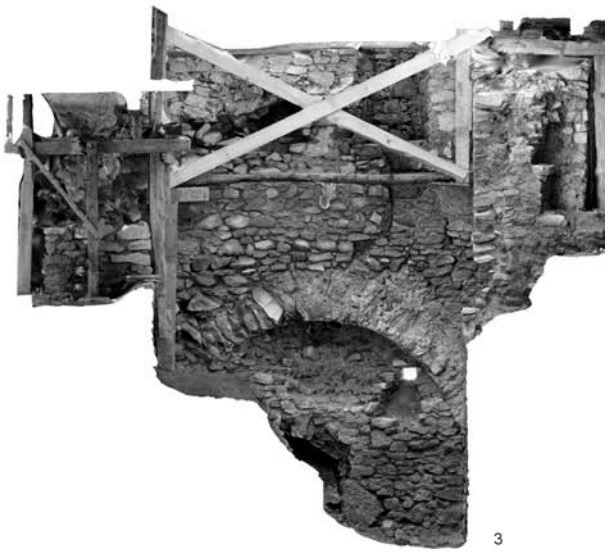

Obr. 80. Vinné (Viniansky hrad). 1 – pôdorys severnej časti hradu s vyznačením odkrytých murív; 2 – pohľad na severnú stenu kvadratickej prístavby so severným portálom brány; 3 – pohľad na južnú stenu kvadratickej prístavby so zamurovaným južným portálom brány s časťou renesančných dverí do pivnice a vetracím okienkom pivnice. (Bednár/Šimkovic, 23).

Fig. 80. Vinné (Vinné castle). 1 – groundplan of the northern part of the castle with indicated uncovered masonries; 2 – view of the northern wall of the rectangular extension with the northern portal of the gate; 3 – view of the southern wall of the rectangular extension with bricked-up southern portal of the gate with part of the Renaissance door to the cellar and a vent window of the cellar. (Bednár/Šimkovic, 23).

Obr. 81. Vrbové (Ulica M. A. Beňovského). Výber nálezov. Objekt 24. Mierka A: 1, mierka B: 2. (Žák Matyasowszky a i., 143).
Fig. 81. Vrbové (M. A. Beňovského street). Selected finds. Feature 24. Scale A: 1, scale B: 2). (Žák Matyasowszky et al., 143).

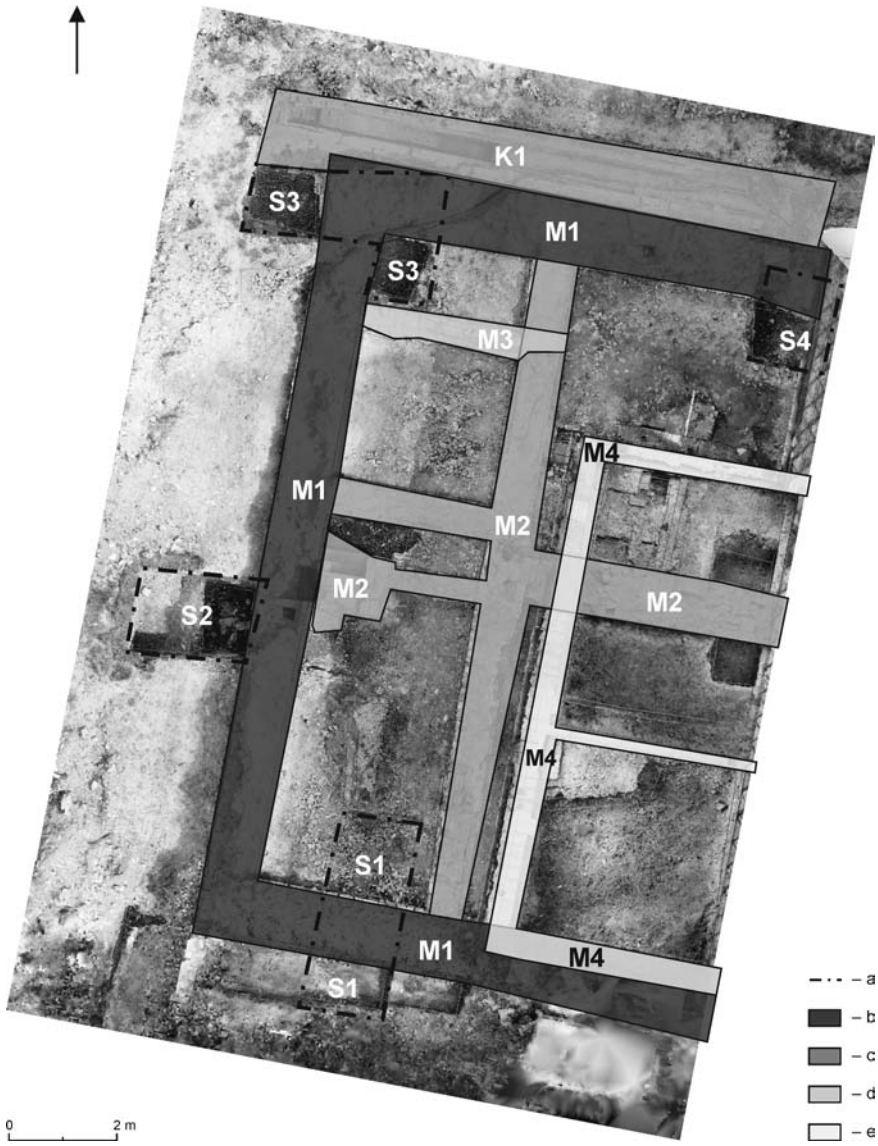

Obr. 82. Nitra. Fotogrametrický pôdorys západného traktu veľkoprepoštského paláca s vyznačením odkrytých murív. Legenda: a – hranice sond; b – 1. fáza; c – 2. fáza; d – 3. fáza; e – 4. fáza. (Bednár/Debnár/Nezvalová, 22).
Fig. 82. Nitra. Photogrammetric groundplan of the western tract of the Provostry Palace with indicated uncovered masonries. Legend: a – trench borders; b – stage 1; c – stage 2; d – stage 3; e – stage 4. (Bednár/Debnár/Nezvalová, 22).

ABECEDNÝ ZOZNAM AUTOROV / LIST OF AUTHORS IN ALPHABETICAL ORDER

Baránková Katarína (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Barta Peter (Univerzita Komenského, Bratislava)
Bátora Jozef (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Bazovský Igor (SNM – Archeologické múzeum, Bratislava)
Bednár Peter (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Beljak Ján (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Beljak Pažinová Noémi (Univerzita Konštantína Filozofa, Nitra)
Benediková Lucia (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Bielich Mário (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Bielichová Zora (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Bobek Pavol (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Bóna Martin (Zlaté Moravce)
Březinová Gertrúda (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Budaj Marek (SNM – Archeologické múzeum, Bratislava)
Čambal Radoslav (SNM – Archeologické múzeum, Bratislava)
Daňová Klaudia (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Debnár Peter (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Diačiková Denisa (Archeologická Agentúra, s. r. o., Bratislava)
Drozd Dominik (Univerzita Komenského, Bratislava)
Farkaš Zdeněk (SNM – Archeologické múzeum, Bratislava)
Fecko Peter (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Fottová Eva (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Furholt Martin (Christian-Albrechts-Universität, Kiel)
Furman Martin (Krajský pamiatkový úrad, Žilina)
Fusek Gabriel (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Gabulová Monika (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Holeščák Michal (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Horváthová Eva (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Hreha Rastislav (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Hronec Miroslav (TRIGLAV Archeologická spoločnosť, s. r. o., Košice)
Cheben Ivan (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Cheben Michal (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Chmelo Ladislav (Archeologická Agentúra, s. r. o., Bratislava)
Choma Igor (SNM – Archeologické múzeum, Bratislava)
Choma Mojmír (ADendro, Piešťany)
Javorek Daniel (Archeologická Agentúra, s. r. o., Bratislava)
Jelínek Pavol (SNM – Archeologické múzeum, Bratislava)
Kiklica Jozef (Stropkov)
Kissová Miroslava (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Kotorová-Jenčová Mária (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Kovár Branislav (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Krajčiová Daniela (Archeologická Agentúra, s. r. o., Bratislava)
Kujovský Rudolf (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Kvietková Veronika (Midland Adventure, s. r. o., Banská Bystrica)
Kvietok Martin (Midland Adventure, s. r. o., Banská Bystrica)
Lengyel György (Hungarian National Museum, Budapešť)
Luštíková Lucia (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Malček Róbert (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Malec Juraj (Archeológia Zemplín, s. r. o., Michalovce)
Mandák Niklová Michaela (Krajský pamiatkový úrad, Nitra)
Matejka Miroslav (Arx-projekt, Bánovce nad Bebravou)
Mellnerová Šuteková Jana (Univerzita Komenského, Bratislava)
Melo Matúš (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Milová Beáta (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Miroššayová Elena (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Mitáš Vladimír (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Mordovin Maxim (Eötvös Loránd University, Budapešť)
Neumann Martin (Univerzita Komenského, Bratislava)
Nevizánsky Gabriel (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Nezvalová Lucia (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Ölvecky Róbert (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Ontko Michal (Archeologická Agentúra, s. r. o., Bratislava)
Pálinkás Tibor (Hontianske múzeum a galéria Ľudovíta Simonyiho, Šahy)
Pieta Karol (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Pilková Lucia (SNM – Archeologické múzeum, Bratislava)
Poláková Zuzana (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Pristáš Martin (Krajský pamiatkový úrad, Košice)
Putško Mária (Ústav súdneho lekárstva a medicínskych expertíz Jesseniovej lekárskej fakulty UK, Martin)
Rassmann Knut (Römisch-Germanische Kommission des DAI, Frankfurt am Main)
Repka Dominik (Univerzita Konštantína Filozofa, Nitra)
Robak Zbigniew (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Ruttkay Matej (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Slaná Andrea (Považské múzeum, Žilina)
Soják Marián (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Šebesta Bohuslav (Archeologická Agentúra, s. r. o., Bratislava)
Šebestová Eva (Archeologická Agentúra, s. r. o., Bratislava)
Šimčík Peter (TRIGLAV Archeologická spoločnosť, s. r. o., Košice)
Šimkovic Michal (Michal Šimkovic, s. r. o., Zvolen)
Šimončičová Koóšová Petra (Mestský ústav ochrany pamiatok, Bratislava)
Šútor Marek (Archeologická Agentúra, s. r. o., Bratislava)
Švaňa Kamil (TRIGLAV Archeologická spoločnosť, s. r. o., Košice)
Tamaškovič Jakub (Archeologická Agentúra, s. r. o., Bratislava)
Terray Miroslav (TERRA, s. r. o., Košice)
Tittonová Viktória (Hradné múzeum, Fiľakovo)
Tóth Peter (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Turčan Vladimír (SNM – Archeologické múzeum, Bratislava)
Urminský Jozef (Vlastivedné múzeum, Hlohovec)
Vangľová Terézia (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Vojteček Marek (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
Vozárová Bianka (Hradné múzeum, Fiľakovo)
Vrablec Miroslav (PAMARCH, s. r. o., Nitra)
Wilczyński Jarosław (Institute of Systematics and Evolution of Animals PAS)
Žaár Ondrej (PAMARCH, s. r. o., Nitra)
Žaárová Ľubica (PAMARCH, s. r. o., Nitra)
Žák Matyasowszky František (Archeologická Agentúra, s. r. o., Bratislava)